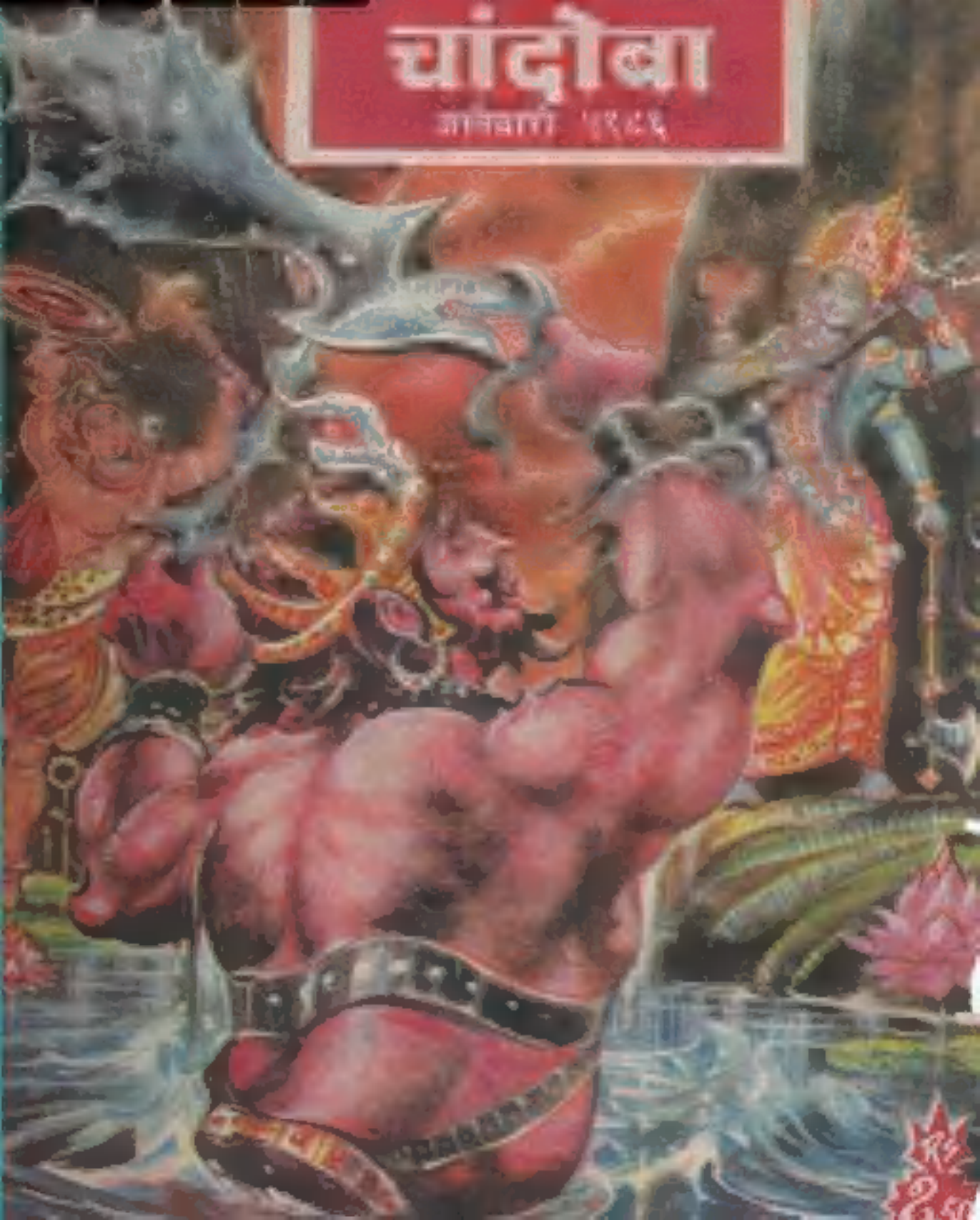

चांदोबा

जानिवारी १९८९

Restore

127

पहा तरी कशी मज्जा कोण झाला गोळ्या-टॉफीचा राजा!

Parry's

पॅरीज

पॅरीज! पॅरीज! टीसि तुम्ही चवकी
असणार, मी असणार पॅरीज. मी
तुम्हाला आवडते इतके एकमेव पॅरीज!
सर्वात उत्तम टॉफी हवी असते तेव्हा
ओटोन्वर एकच नाव घेते - पॅरीज!
ममली जमतीचा शब्द...
गोळ्या-टॉफीचा राजा!
पॅरीजची स्वादमयुर मालिका
कॅन्फ्लक • ट्राय-पी • चॉकलेट
इन्फ्लेस • कोकोनट पेच • बर्बलेस
• कोकोनट चॉक • लॉरेलियोस
• गेल्लर बोन बोन

Parry's

गोळ्या-टॉफीचा राजा
७० हून अधिक वर्षांचे.

बांदोबातील नवल

इंग्रजी भाषणारा चिपांझी

अटलांटाचा चार वर्षांचा बूटका चिपांझी इंग्रजीचे कवही
बोलू शकतो आहे. इंग्रजी शब्द सारल्या जाणाऱ्या
प्रश्नाची उत्तरे तो सोडाने देता आणि नाहीत तरी त्याचे
शब्द संकेत गणिताच्या चिन्हांनी देऊ शकतो.

प्रचंड नक्षत्रमंडळ

अमेरिकेच्या अरिजोना विटपीक नॅशनल ऑब्जरवेटरीच्या
संबंधीत वैज्ञानिकांनी भाषणेत एका नक्षत्रमंडळास शोध
आणला आहे. आकाशातील सर्वोच्च गोठे आहे हे नक्षत्रमंडळ
पृथ्वीपासून एक लाख करोड लाखांच्या दुरीपासून दूर आहे.
हा गोळी सहावी सुभासा जाऊन गावाच्या सहाय्येने भारत-
देशांना दिला आहे.

बोलणारा पैसा

कॅनडातील बांधकामा माणसांना आपल्या हस्तातील पैसांविती
माहेत हे समजण्याकरीता बोलणारे एक अणुर्क यंत्र निर्माण
करण्याचा प्रयत्न चालू आहे. हा प्रयोग सफल झाला तर
ही पैसा बोलू शकतील व सेवक भाषेतून बोलू शकेल.

तुम्हांला माहीत आहे कां?

१. भारतीय संगित व नृत्य ह्यांना परदेशी
नेऊन ह्याची लोकप्रियता वाढविणारा
नेता कोण?
२. वसनावास घोष ह्यांनी कोणत्या वाद्य
वादनात श्रावण्य संपादन केले आहे?
३. महानाद वाद्य वाजवणारे सुप्रसिद्ध

- कलाकार कोण?
४. वेमळ अक्षर कोणती गणी म्हणण्यास
प्रसिद्ध आहे?
५. १९६६ मध्ये जेव्हा संयुक्त राष्ट्रसंघाना
सुभारंभ झाला तेव्हा संगित संमेलन
करणारी भारतीय गायिका कोण?

[उत्तरे पान ६५ वर पहावीत]

इंद्रद्युम्न

इंद्रद्युम्न नाशच्या राशाने आपला बराच काळ इंद्रलोकात घालवला. एक दिवस देवतांनी त्याला सांगितले की, स्वर्गलोकातील तुमचे काळ संपले, त्यामुळे तू आता माथुळे इंद्रलोकात वास्तव्य करण्यायोग्य राहिला नाहीस. म्हणून त्याला पुन्हा सोळात पाठवून दिले.

इंद्रद्युम्न एका जंमलातून जात असतांना त्याला समोरून मेणारे मार्कंडेय मुनी दिसले त्याने त्यांना विचारले—“काय हो आपण मला ओळखले नाहीत का?”

“मो आपणाम ओळखले नाही.” मार्कंडेयनी म्हटले—“काय हो आपल्यातूनही महान व्यक्ति कोणी आहे?” राजाने विचारले, “माझ्यातूनही महान म्हणजे प्रतापपूर्ण अर्थाने आहे. नला आपण त्याला ओळख विचारू या.” असे म्हणून मुनीने राजाला बरोबर घेतले व ते त्या जागेला आले.

अर्धवळ म्हणजे—“मला माहित नाही. तुम्ही कोण आहात? परंतु आपला वेळा महान म्हणजे वालीअर्थ नावाचा एक शयला आहे. मला, काळाने त्यालाच जाऊन विचारू या.” त्याचे म्हणजे ऐकून तो जमला म्हणाला—“मला आठवण नाही तुम्ही कोण आहात?” मार्कंडेयाने मोठा असलेल्या आत्म्यावर पावाच्या काळाने जाऊन विचारू या.” असे म्हणून ते तिथे लागू लागले.

काशवे म्हणजे—“मला माहित नाही. तुम्ही कोण आहात? परंतु आपला वेळा महान म्हणजे वालीअर्थ नावाचा एक शयला आहे. मला, काळाने त्यालाच जाऊन विचारू या.” त्याचे म्हणजे ऐकून तो जमला म्हणाला—“मला आठवण नाही तुम्ही कोण आहात?” मार्कंडेयाने मोठा असलेल्या आत्म्यावर पावाच्या काळाने जाऊन विचारू या.” असे म्हणून ते तिथे लागू लागले.

दुसऱ्यादिवशी इंद्रलोकातून एक निष्कस रथ त्याच्या समोर येऊन पोचला. त्यावर देव-दुतांनी म्हटले—“महाराज, आपले काळ अजून पर्यंत पृथ्वीलोकात पसरले आहे. त्यामुळे इंद्रलोकात येऊ शकता. त्यानंतर राजाने त्या चौघांची प्रेमाने भेट घेऊन त्यांना पाठवून दिले. इंद्रलोकात परत आला.

चोराचे उपकार

एका सावात रमानाच व रमाबाई नावाचे एक जोडपे रहात होते. त्यांची साव एकमेकांना सांजेशी होती. सावने एकमेकांना जुळवारी होती. दोघांना चोरी करायला फार आवडे. त्यानंतर रमाबाईने एकदा नवीन साडी विकत घेतली. हट्ट घरला. तेव्हा रामनाथने मोठ्या हुशारीने कपड्यांच्या दुकानातून साडी चोरून आणली. हि गोष्ट त्यांच्याच रमाबाईला स्वर्ग दोन बोट उरली.

त्या दिवसापासून दोघांनी एकमेकांशी विचार विमर्श करून महान मोठ्या चोऱ्या करण्यास आरंभ केला. त्या करीता ते दर वेळेस एक भाड्याचे घर घेऊ लागले आणि जर त्या माळकाला आपण चोरी करतो हा मागोका लागलाच तर तो कळव्यापूर्वीच ते तो जागा सोडून जात. रमाबाई जेव्हा नविन भाड्याच्या घरात

आली. तेव्हा तिने परसवारी जगवलेल्या फुलांची एक माळ बनवली व ती घेऊन शेजारणीला देऊन म्हणाली—“आज, तुम्ही माझा महानधर्मीसारख्या विसता म्हणून हि माळ ओळखू मी तुम्हाला माझा आले आहे. हि तुम्हाला दिली तर माझा पुण्य लागेल. असे म्हणून त्यांनी वस्तू कुठेकुठे ठेवल्या आहेत हे हेरून ठेवत व दुसऱ्या जेपेस घेऊन वस्तू लुगड्यात लपवून पलायन करीत.

आता ज्या ज्या नव्या घरात तीने प्रवेश केला होता, तेथील माजुबाजुच्या सधे घरातून तिने काहीकाही चोऱ्या केल्या होत्या. एक दिवस दुपारी एकीच्या सोप्यात माजुबाजुच्या बायला गप्पाटप्पा करीत बसलेल्या असतांना रमाबाई तेथे जात त्यांना उद्देशून म्हणाल्या—“अग बायांनी ऐकलेत का माझी जेव्हा इथे नविन नविन

रमाबाईचा वारंदा होता की. आपला वारंदा प्रकारे नाटक केले की आपल्यावर चोरीचा आरोप होतो. उघडठपड करचार नाही. आपली आपल्यावर वारंदा घेणार नाही. रामनाथ त्या चोरलेल्या वस्तू घेऊन आपल्या दुसऱ्या घाली नेऊन विकत घेते व त्या पैसाने जुगार खेळत असतो व दोन-तीन दिवसांत परत येतो.

एक दिवस रामनाथ आपल्या घेऊन रमाबाई वरच्याला म्हणाल्या—“तुम्ही तर एक नंबरचे चोर होऊ लागला आहात मला एकटीलाच कपड्याने लागते.”

“हीक आहे, मग काय कर! मी काय करू?” रामनाथ विडुनच म्हणाला.

“हे पहा आपली संजारीय पारंतीबाई ह्यांच्यावरहातल्या सोनकेळ्याच्या बांधला नरवीस केळ्यांचा घड लावलेला आहे. काय रात्री तुम्ही त्याला तो ठोकून काढा.” रमाबाईंनी उपाय सांगितला.

हातुंतिच्या एवढेच ना! मी कापून आपली घड.” रामनाथ उत्साहाने म्हणाला.

त्या दिवशी मध्यरात्री रामनाथ कोयला घेऊन पारंतीबाई चरात परतला गेला. त्याने केळ्याचा घड कापला व पलीकडे उभ्या असलेल्या रमाबाईंच्या दाराकडे परत उडी मारून आपल्या घरात परत आला. नंतर दोघांनी मिळून तो घड

उचलून घरात बांधला व दार बंद केले. नंतर रमाबाईने तो केळ्याचा घड एका पोत्यात गुंडाळून पोते माळ्यावर ठेऊन दिले व ते दोघे शांतपणे नेले.

पहाटे रामनाथच्या किचकटून ओरडण्याने रमाबाईंना आश्चर्य वाटले त्या उठून बसत आश्चर्य व्यक्त करत त्यांनी चोहो-बाजूला नजर टाकली तेव्हा घरात सर्वत्र सामानसुमान विखरून पडलेले होते. घराचे दार उघड उघडे होते. पण चोरी झाली ते त्यांच्या पळघातील सोन्याची झालेली पाहून त्यांनी किकाळीच फोडली.

तेव्हा रामनाथ कपड्यांनी भरलेली पेटी उघडून उचलून पालटून पहात होता

व अगदील पैसा न पाहून ओरडला—“सगळे, मी ह्या कपड्यांच्या खाली तीन हजार रुपये लपवून ठेवले होते ते सुद्धा चोरांनी पळवून नेले गे! त्यांचा कारखोरेडा ऐकून संजारीपाजारी घाबत तेथे आले.

तेव्हा रमाबाई स्वतःचेच डोके मारून म्हणू लागली—“हाय रे देवा, माझे सर्व घर सुद्धा एका पैसापण मागे ठेवला नाही. आम्ही तुम्हाला वाईट केले होते.

तेथे जमलेल्या लोकांच्यात पारंती सुद्धा होती. सोलीच्या कोपऱ्यात सटून ठेवलेल्या पोत्यातील सोनकेळ्याच्या घडाकडे पाहून तिच्या आश्चर्याचा व्यक्तताच बसला. ती म्हणाली—“मी सकाळी उठून पाहिले तो माझा केळ्याचा घडच गायब मला खूपच

रहायला आली तेव्हा मला चोरीचे लागू हो एकेले पण परंतु आपला चाराप दिवसापासून पहाते तो आपला नमऱ्याने मोडर चोरीच नेले आणि काळ तर विहिरी-काळ ठेवलेला पितलेचा हाव्या मायब!”

हे ऐकताच तिने उपस्थित असलेल्या सर्व बायकांनी आपापल्या आपल्या आपलेल्या चोऱ्यांचा किस्सा ऐकवला.

त्यावर रमाबाई म्हणाल्या—“बघा चोऱ्या होत राहिलेल्या पाहून आपला रहाता आपला नये. आपण आपल्याकडून काढून घेत घालून जागरूक राहिले पाहिजे. त्या चोराच्या तर एका महिन्याच्या मी पकडून दाखविन.”

वाईट वाटले. पण हे सांग गेला घड नुसत्या घरात कसा काय आला?"

रामनाथ व रमाबाई यांना समजना की, माळघावर ठेवलेला हा घड खाली कसा काय आला. दोघांनी आपले चेहरे वाकडे केले.

पार्वतीने पाहिले तो केळघाच्या घडातील एका केळघाला एक चिठ्ठी अडकवून ठेवली होती. ती काढून पार्वतीने प्रथम वाचली नंतर तिथे जमलेल्या सर्व लोकांना वाचून दाखविली त्यातील मजकूर असा होता.

"आजपर्यंत मी बेमार होतो. पण चोर नव्हतो. नोकरीच्या शोषार्थ गावभर भटकून शेवटी खाल रात्री ह्या बोळ्यातून जात होतो. तेव्हा ह्या घरातून कोणी केळघाचा घड शोधून घेऊन असलेले मी पाहिले व त्या क्षणी मी ह्या घरात घुसलो व स्वयंपाक करायला बसलो. ह्यानंतर मी ह्या दोघांच्या मध्ये झालेले संभाषण ऐकले आणि तुमचे चोरी करण्याचे कारस्थान सर्वांना समजावे ह्या कारणाने मी हा केळघाचा घड माळघावरून खाली

उतरवून दाराला सटून ठेवला. हे सर्व घनंतर आपल्या कष्टाचे नाही. ते चोरीचे आहे. त्यामुळे कपड्याच्या खाली लपवून ठेवलेले तीन हजार रुपये मी घेऊन जात आहे. ह्या पैशाने मी काहीतरी व्यापार घंदा सुरू करून प्रतिष्ठापूर्वक आपले आयुष्य घालविन ह्या विचारात आहे."

पार्वतीने ती चिठ्ठी वाचून दाखविली त्यावर सर्वजण तुच्छ नजरेने रामनाथ व रमाबाईकडे पहात त्यांना शिटकावून टाकत रागाने ओरडून म्हणाले—"तुम्हांला दोघांना तर तुघांची हया सामना पाठविले पाहिजे पण तुम्ही तुमचा पैसा घालवलात त्यामुळे तुमच्यावर ह्या दाखवून केळघाच्याच सोडून देतो. यक यापुढे तरी आपले आयुष्य ईमानदारीने घालवा." असे म्हणून सर्वजण आपापले चोरीस गेलेले सामान उचलून घेऊन गेले.

ह्यापुढे रामनाथ व रमाबाई ह्यांना ह्या घरात राहणे अशक्य झाले त्यांनी रात्रीरात ते घर सोडून दिले.

पुरस्कार देणारा राजा

चंद्रनगरचा राजा सुंदरवर्माचा प्राप्तीपासूनच नक्षिरे देण्याचा अत्यंत जोर होता. जसजसे त्याचे भूतारोपण झाले तेव्हा त्याने तशी ही त्यांची सवय आवाक्याबाहेरच बाहू लागली त्यामुळे मग तेव्हाही राजाबरोबर राहून त्याच्या ह्या सवयी नक्षिरे देण्याची विनव आणत असे.

एकदा राजा इतर येवक मागेठ हिटत होते. तेव्हा राजाने नक्ष एकदा सुंदर विनव तसेच पसाकडे गेले. राजाने सेवकाकडे त्या पक्षाची मागणी केली व ती मागवून घेतल्या. व त्या नोकरांना विचारले—"ह्या पक्षाचे काय काम?" कोणालाही त्या पक्षाचे काय मागता आले नाही. परंतु त्यातील एकजण म्हणाला—"सरकार नक्षिरे पक्षी आहे त्याचे नाव काय विचार या!"

"जरे वाक्य बरोबर सांगितलेस!" असे म्हणत राजाने आपल्या हातातले नोक्षिरे पक्षी काढून त्याला नक्षिरे देऊन ठाकले. नंतर राजाने त्याचे नाव विचारले परंतु पक्षाने काही सांगितले नाही. तेव्हा त्याच्यातील एकजण म्हणाला—"महाराज, ह्या पक्षाला काय विचार नाहीत. त्याला ऐकू घेईल तर तो!"

त्याचे ऐकून राजा प्रसन्न झाला व दुसऱ्या हातातील नोक्षिरे काढून त्याने दुसऱ्या एकाला देऊन ठाकले. मग त्याने विचार केला की, पक्षाने कारण पुढे काढून तेथे आलेले सर्वजण काहीकाही नक्षिरे कळवून राजाने उारे दाखिले म्हणून करतोय मग काय मगवाने एका सेवकाला नक्षिरे कळवून तो उचलून गेला.

पक्षी उडून गेलेला पाहून राजा खाली व्याकुळ झाला. त्यावर मंत्री त्याला म्हणाला—"महाराज, हा पक्षी तर आपले नावही जाणत नाही की, आपले म्हणणे ऐकू पण जाणत नाही. त्याला पक्षी आपल्या कामाचा उडून गेला तर खानेच झाले."

तर अजून पंधरा दिवसाने आहे हा निरोप आमच्या दुताकरवी आपल्याला समजला ना?"

हे उत्तर ऐकून स्वर्णकुंतल कवीना आवचय वाटले— "महाराज, माझ्या येथाने काही चुक झाली असली तर मला क्षमा करा. परंतु मी हे जाणण्या करीता आलो आहे की कोणत्या कारणासाठी तुम्ही माझा सत्कार करणार आहात?"

स्वर्णकुंतल कवीचे बोलणे ऐकताच राजाका आवचय वाटले तो म्हणाला— "आपल्या सारखे विचारणारे विरलच असतात की, हा सन्मान कसा करता केला जात आहे. मलाच समजेनासे झाले की, अशा व्यक्तिच्या आवचीत मी काय विचार करे?"

ह्यावर स्वर्णकुंतल कवी विनयपूर्वक म्हणाले— "प्रभू आपल्या दरबारात गंगाधर मिथ नावाचे सुप्रसिद्ध महाकवी आहेत. मी एक साधारण कवी आहे. आपल्याला नेहमी करीता मी एक अपरिचित असा आहे. तुम्ही जर मला सन्मान करू पहातो

तर तुम्ही माझा सन्मान का करता ह्याच्या कारणाने जर माझे मन संतुष्ट झाले तरच मी आपल्या सन्मानाचा स्वीकार करेन. नाहीतर नाही."

माणिक्यवर्मा ह्यावर विचार करू लागला की ह्याला उत्तर द्यावे! तितक्यात गंगाधर मिथ स्वर्णकुंतल कवीना म्हणाले— "आपण महाकवी म्हणून ज्या गंगाधर मिथ ह्याचा उल्लेख करता तो मीच आहे. मी एक कवी असून गुढा आपल्या प्रतिभा न समजलेला असा आहे परंतु तुम्ही मी विचार महाराजांसमोर केलेत त्यानेच मला समजले की माझ्यापेक्षा आपण कितीतरी अधिक पटीने जाण आहात. त्यामुळे मला सन्मानाका योग्य आहात.

राजा माणिक्यवर्मा गंगाधर मिथ ह्याचे हे बोलणे ऐकून अत्यंतदोष झाले. त्यांनी आपल्या वाढदिवसाच्या दिवशी स्वर्णकुंतल कवी बरोबर गंगाधर मिथ ह्यांचा मुढा मोठा झाला केला.

कांशाचा किल्ला

[१२]

[चंद्रवर्मा व आपालिनी यांचे मांथिक्याचे संव-गृह असलेल्या पक्षाधर चढून गेले. तेथे आपालिनी करीता चंद्रवर्मा व कामकेतुने भिन्न एक छोटीशी सोपवी बांधली. त्यानंतर दुसऱ्या पहाटे चंद्रवर्मा जंगलाने प्रवेश केला. तेथे त्याला एक लोखंडी साखळी सापडली. तेव्हाच एक प्रचंडकाय कुत्रा त्याच्यावर भुक्त त्याच्याकड येऊ लागला.]

तो प्रचंड राक्षसी कुत्रा आपला जबडा ठलटा होऊन पडला. चंद्रवर्मा विजेच्या आवासात चंद्रवर्माचा गळा पकडण्याच्या उद्देशाने त्याच्यावर तुटून पडला. तेव्हा त्याने ताबडतोब आपल्या कमरेची तलवार उपसली व उगारत त्या कुत्र्याच्या नरहीपाशी आणली. तितक्यात न त्याच्या डोक्या हातातील लोखंडाची साखळी सटकून त्याच्या डोक्याला लागली. तेव्हा तो कुत्रा होलपटत जाऊन दोन तिन फुटावर पडला शेपटी हलवित उभे राहिले.

त्या प्रचंड राजसी कुम्यामध्ये क्षणावर्तित झालेला बदल पाहून चंद्रवर्माला एकदम आवचरं वाटू लागले. त्याने आपल्या हातातोल लोखंडी साखळीकडे दुष्टी टाकली व त्या राजसी कुम्याच्या बाजूला फेकली. त्या कुम्याने जवळ येत ती साखळी हुंगून पाहिमी व तोडांत घडून त्याने ती चंद्रवर्मा पाशी आणली व शेपटी हलवित त्याच्या समोर उभा राहिला. तो सर्व प्रकार पाहून चंद्रवर्माला मनोमन वाटू लागले की नक्कीच हा लोखंडाच्या साखळीमध्ये काहीतरी प्रभाव आहे. त्याने कुम्याच्या तोडांतून ती साखळी ओढून घेतली व तिचे एक टोक त्या कुम्याच्या गळघात बांधले.

कुम्याने चौकट एकदा नजर फिरविली व जोरात भुंकत त्याने झाडाझडपाच्या बाजूला चंद्रवर्माला खेचित आणले. चंद्रवर्माला समजले की, हा कुम्याला आपल्याला कुठेतरी न्यावचे आहे. तो घाबरेपाने त्या कुम्याच्या पाठीमाग जाऊ लागला. तेव्हा त्याच्या मनोमन असा एक विचार आला की, हे कुने म्हणजे कोणी कुबकपी राजस तर नाही ना! का करोजरी कुने आहे? कुम्याने थोडा वेळ शून्याच काटघा- कुटपातून वाकत नेऊन सरले शेकटी चंद्र- वर्माला एका पहाडाच्या टोकावर आणून सोदले. त्या डोंगरावरच्या थोड्या माळ- रानासारख्या जागेत एका झाडाखाली एक झोपडी त्याच्या दृष्टीस पडली. त्याला वाटले की, एखादे वेळेस कुम्याचा माकड त्या झोपडीत रहात असावा व तो त्याच्या- पाशी आपल्याला घेऊन जात असावा. असे वाटताच त्याने तो साखळी त्याच्या गळघात भटकवून टाकली व तो त्या डोंगरावरून खाली उतरून त्या झोपडीच्या जवळ जाऊ लागला.

झोपडीजवळ पोहोचल्यावर मुद्दा कोणी ही झोपडी बाहेर जाले नाही. तेव्हा कुमा जोरात भुंकत झोपडीत घुसला व दुसऱ्या क्षणी बाहेर येऊन डकडे तिकडे पाहू लागला त्याच्या पहाण्यावरून असे वाटत होते की

कोणी माणूस हा झोपडीत रहात असावा तो उत्सुकतेने झोपडीच्या आत गेला. परंतु आत तर कोणी मुद्दा उबवते एका कोपऱ्यात एक पोंडकी तोंडकी लाट पडली होती. दुसऱ्या भितीला लागून एक चूकाणे होते. त्याच्या जवळपास दोन चार भांडी उलथी पालथी पडलेली होती. त्या भितीला लागूनच काही भावीची मडकी मुद्दा होती त्याच्या बाजूला एक काठी व एक कांबळे व काही फाटके तुटके कपडे पडलेले होते.

तो वस्तुस्थिती पाहून चंद्रवर्माला कोणी गरीब माणूस येथे रहात असावा असे वाटले परंतु इतक्या भयंकर जंगलात गरीब माणसाला रहाण्याची जरूर काय? का हा दुसरा कोणी भयंकर माणिक आहे.

चंद्रवर्माला जशी शंका आली तसे झटकन त्याने भितीला लागून असलेल्या मांडपातून वाकून पाहिले त्याला वाटत होते की जर तो नरमांस भक्षक असला तर त्या मांडघात काही हाडेमांस नक्कीच दिलेल.

चंद्रवर्मा त्या विचारात गुंग होता. तेवढ्यात त्याला दरदावून बोलल्याचा आवाज ऐकू आला—“खबरदार! तू आपल्या जागेवरून हललास किंवा हलण्याचा प्रयत्न केलास तर हा आला तुझ्या पाठीतून आस्फार जाईल. पाठीमागे पाहिल्या- शिवाय माझ्या प्रश्नांना उत्तरे दे?”

चंद्रवर्माला दरदस्तन घाम फुटला. त्याला समजले मुद्दा नाही की, जाता आपल्याला कोणत्या कठीण प्रसंगाला तोंड द्यावे लागणार आहे. जरे तर आपल्या पाठीमागे उभ्या असलेल्या दुष्टाने आपल्या पाठीवर आपल्याचा नेम घरला असेल तर पाठीमागे पहाण्यात अर्थ नाही. चंद्रवर्माने आपली नीती लपविण्याचा वाटोकाट प्रयत्न केला व त्याला म्हणाला—“अरे, मी तर तुझा मित्र आहे. तू माझा चेहरा पाहिलास तर तुला हि पोष्ट नक्की समजले!”

“छो: छी: तू माझा मित्र” चंद्रवर्माच्या पाठीमागे उभा असलेला माणूस दरदावून बोलला. नंतर क्षणभर शांत राहून म्हणाला—

“तर मग सांग, तुझ्याबरोबर कोणते राज-
भट कुठे आहेत?”

“राजभट! हे तुम्ही काय म्हणता
आहात?” चंद्रवर्मा त्याच्या बोलण्याचे
आश्चर्य वाटले. तो म्हणाला—“अहो, मी
तर ह्या जंगलात एकटाच केव्हापासून
भटकत आहे. देवाची कृपाच समजा तुमच्या
ह्या राजसी कुठ्यापासून ह्या साखळीनेच
मला बांधवले. नंतर ह्या कुठ्याने मला
तुमच्यापाशी येण्याचा रस्ता दाखवला.
म्हणून तर मी इथ येऊन पोहोचलो.”

“हे तर खरेच आहे की ह्या लोखंडाच्या
साखळीमुळेच तुझे प्राण बाचले. ह्या
लोखंडी साखळीने ह्या कुठ्याला बांधून
माझा मुलगा हिडत असे. आता हे राजभट

त्याला पकडून येऊन गेले. तेव्हा हि साखळी
तुटून जंगलात कुठेतरी पडली. तुमच्या
हातात ही साखळी पाहून ह्या कुठ्याला
वाटले की त्याच्या मुलगाचे तुम्ही कोणते
मित्र असाल. म्हणून तुम्हाला जोवनिशी
त्याने सोडून दिले. आता हे साग की
माझा मुलगा जिवंत आहे का राजाने त्याला
ठार मारले?” त्या माणसाने त्याला
विचारले.

चंद्रवर्मा हे सर्व बोलणे विचित्र वाटले
तो मनात विचार करू लागला की, हा
माणूस आपल्याला राजभट समजून राहिला
आहे. त्याच्या मुलाला काद करून नेणाऱ्या
लोकांपैकी आपण एक बाहोत असा त्याचा
गैरसमज होऊन त्याने आपल्या पाठीला

भाला टाकून ठेवला आहे. आता ह्या कडीण
पेचातून कोसे सुटावे.”

तेवढ्या कडीण समस्येतून सुटून
एक उपाय सुचला. त्याने आपल्या कमरेची
लटकती तलवार त्याला हाताने दाखवित
म्हटले—“महाशय, तुम्ही तर माझ्या
बाबतीत गैरसमज करून घेतलेला आहोत.
तुमच्या मुलाला पकडून नेणाऱ्या लोकांपैकी
मी नाही. तुम्ही ज्या राजाचे नाव सांगता
तो मला माहीत सुट्टा नाही. माझ्या
कमरेची हि लटकणारी तलवार पाहिले
तर तुम्ही काळून घ्या. नंतर आपण
गोष्टीचा विचार करा!”

चंद्रवर्माचे बोलणे संपत नाही तोच
ह्या म्हणान्याने त्याच्या हातातील तलवार

जडक्यात स्वताच्या हाताने ओढून घेतली
तु तो म्हणाला—“आता तुम्ही पाठीमागे
बळून पाहा आणि त्यातून तुम्ही काही
दयाफटका करण्याचा प्रयत्न केलात तर
तुमचे मरण निश्चित समजा.”

चंद्रवर्माने एक दिवसवास घेतला व
बळून पाठीमागे पाहिले त्याच्याजवळ एक
सत्तर वर्षांचा म्हातारा उभा होता.
त्याच्या दाढीचे डोक्याचे केस सफेद पांढरे
झालेले होते. चेहऱ्यावर सुरकुत्यांचे जाळे
पसरलेले होते त्याने आपल्या लटपटत्या
हातात एक लांब भाला घेतला होता
दुसऱ्या हातात तलवार घेतली तो उभा
होता. त्याचे थोळे पेटत्या निळ्यासारखे
जालबंद होते.”

गमावून ह्या राणावनात बटकत असलास तर मी तुला नक्कीच सहाय्य करीन परंतु बदल्यात मला मदत करण्याचे काय व्यवसाय पाहिजे?"

"तू माझ्याकडून कोणत्या मदतीची अपेक्षा करतोस?" चंद्रवर्माने विचारले.

"माझ्या मुलाला छत्रपुरचा राजा पकडून घेऊन येला आहे. त्याच्या दिवायानी येऊन त्याला कैद करून नेले आहे. मी त्याच्यापासून स्वतःचा बचाव घेऊन छत्रपूरच्या बटाकत आहे. मला मनापासून ज्ञात आहे की, त्या राज्याची दुस्मनी प्राप्त करून आपण काही जास्त काळ जगू शकत नाही. ज्ञान आलापर्यंत राजाने मुलाला ठार केले असलेले आहे मी काहीच करू शकत नाही. परंतु तो भयान पर्यंत ठार झाला नसेल तर त्या राज्याची काही सल्लोखा प्राप्त करून काशाच्या किल्यापर्यंत घेऊन आणता येईल. मी त्याला देईन." म्हाताऱ्याने उत्तर देत म्हटले.

"काय म्हणता? कोशाचा किल्ला?" चंद्रवर्माने आश्चर्यचकित होत त्यांना उद्देशून म्हटले—"तुम्ही ज्या काशाच्या किल्ल्याची गोष्ट सांगता आहात ती मी माझ्या बालपणी कित्येकांच्या तोंडून ऐकली

आहे. ते लोक सांगत की, तो काशाचा किल्ला पश्चिम दिशेकडच्या समुद्र किनाऱ्या-राशी आहे आणि तुमच्या तोंडून ऐकून तर मला अतिशयच मानद झाला आहे की तेच पोहोचण्याचा मार्गही नकाशा तुमच्या पासो आहे?"

"हो, हो! तर मला काय म्हणता गोष्ट आहे म्हाणत की म्हातारा बोला विचार करीत आहे काही पाऊन पुढे बसला नंतर ज्ञात होईल म्हातारा—

"काशाच्या किल्ल्याची ठिकाण माहीत करण्याच्या कामी आजपर्यंत कोणत्याही आपले ज्ञान मी वापरले नाहीत. हि गोष्ट तर तुला माहीत असिल्ली ना?"

"हो, हि सर्व माहिती आम्हाला आमच्या पूर्वजांकडूनच कळली आहे." चंद्रवर्मा म्हणाला.

चंद्रवर्माचे बोलणे ऐकूनच म्हाताऱ्याला हसू आले तो म्हणाला—"मला बघी जेव्हा येते की, तुम्हाला काशाच्या किल्ल्याची चांगली कल्पना बसली असा किस्सा-पर्यंत जाण्याच्या बाटेचा नकाशा माझ्या-पाशी आहे. तो माझ्या आज्यापंज्यापंकी एकाने हस्तगत केला होता आणि हि गोष्ट छत्रपुरच्या राजाच्या कानावर पोहोचली हेतूने मला इथे पाठविले परंतु मी त्याच्या डोळ्यात धूळ फेकून इकडे पळून

आलो. परंतु माझा मुलगा देवल माझ त्याच्या तावडीत सापडून कैद झाला. जर का माझा काय किस्सातील मिळणारे धन पोहोचत असेल तर मी तो नकाशा मला देईन. परंतु ह्या नकाशा करिता मध्यस्त्री करावयास हवी त्याच बरोबर माझा मुलगा देवल ह्यालाही त्याच्या हातून सोडवून आणावयास हवे. मी बर ह्याकामात मला मदत केलीस तर मला मिळणाऱ्या संपत्ती मधील काही मी तुला देईन त्या संपत्तीने तू आपल्याला आवश्यक असलेले सैन्य बसवून परत लढा देऊन स्वतःचे राज्य प्राप्त करशील." म्हातारा म्हणाला.

म्हणजे त्याचे बोलणे चंद्रवर्माने गांठलेने ऐकले त्याला वाटू लागले म्हणजे असा तसा साधा माणूस वाटत नाही. त्याचबरोबर म्हणजे आपले काम माध्य करून घेण्याफरीना स्वतःचे डोके उत्तम पीकी घालविण्यात काही कमूर नाही ठेवत नाही.

"तुम्ही ज्या अटी घातल्यात त्या सर्व मला मंजूर आहेत. आता तरी मला त्या कांशाच्या किल्ल्यापाशी जाणाऱ्या वाटेचा नकाशा दाखव ना?" चंद्रवर्मा म्हणाला.

म्हणजे त्याने संतोषाने एक वार चंद्रवर्माकडे पाहिले. त्यावर तो जाही बोलणार असल्यात बाहेर घराच आरवाओरवा न गोष्टी एक आला म्हणजे एका डोंगळ उशी मागेन वारातून वीणातून बाहेर पाहू लागला. अ. फिरून चंद्रवर्माला म्हणाला - "ते पहा, राजाच शिपायी बाजूला येत आहेत. आता तू मला वचन दे की त्याची माझ्या भुलाची मुसलमण मुट्या केले. अ. शिल्लयातील मिळणाऱ्या संपत्तीतील अर्धा मला द्यायला कबूल झाल

तरच मी त्यांना कांशाच्या किल्ल्यातून बाहेर दाखविणाऱ्या मार्गाचा नकाशा देईन. जसे तू मला वचन दे" असे म्हणून म्हणजे सोपडीच्या बाहेर आला व पळून जंगलातल्या झाडांतुड्यात गायब झाला.

क्षणाभर तो सर्व घडलेले पाहून चंद्रवर्माला वाटला तो विचार करू लागला. सरोसरी एक अमाचरण माणूस वाटतो आहे. मला सकाळी तोंड घावला सांगून स्वतः गुपचुप जंगलात पळून गेला. आता काय करायचे अरे?

चंद्रवर्माला समजतासे झाले की त्या क्षणाला आपण काय करावे? तेवढ्यात तलवार अ. भात पतलत्या शेंनिमनी सोपडीला बाजूला बाजूला दूरदावित म्हणाले - "आत कोणी आहे त्याची नावधतबा बाहेर जावे नाहीतर आत्म्याने क्षुपसल जाईल. ते नि-काने पाहून

चंद्रवर्मा वल एकवटून धर्याने सोपडीच्या बाहेर आला

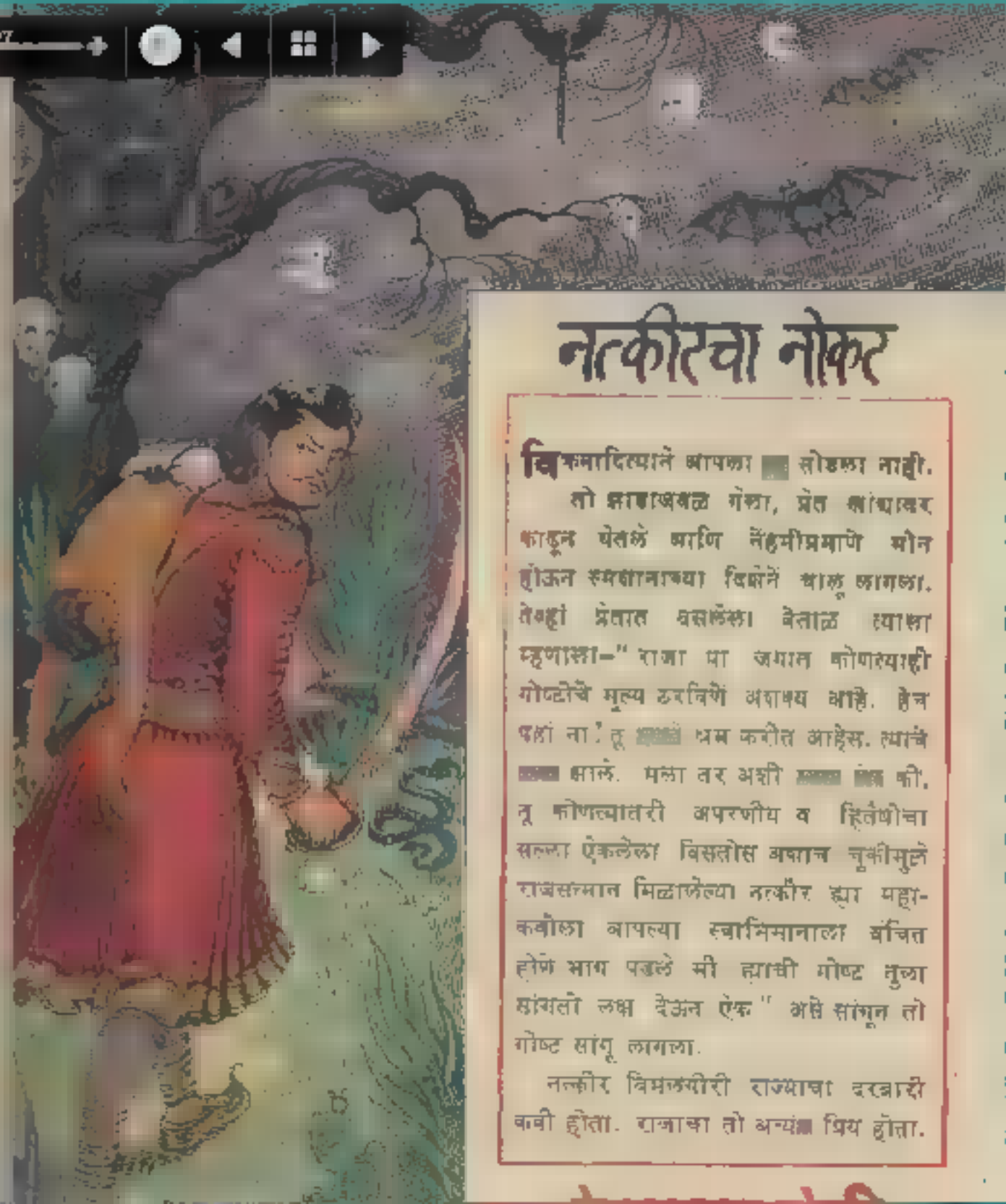
(क्रमशः)

नत्कीरचा नोकर

विक्रमादित्याने आपला सोडला नाही.

तो साहाय्यवळ गेला, प्रेत कांशावर काढून घेतले आणि नैहमीप्रमाणे मोन होऊन स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला - "राजा या जगात कोणत्याही गोष्टीचे मूल्य ठरविणे अशक्य आहे. हेच पक्षां ना. तू धर्म करीत आहेस. त्याचे झाले. मला तर अशी दारुण की, तू कोणत्यातरी अपरणीय व हितेषीचा सल्ला ऐकलेला विसतोस असाच चुकीमुळे राजसत्त्वान मिळालेल्या नत्कीर ह्या महकवीला आपल्या स्वामिमानाला वंचित होणे भाग पडले मी त्याची गोष्ट तुला सांगतो लक्ष देऊन ऐक" असे सांगून तो गोष्ट सांगू लागला.

नत्कीर विमळवीरी राज्याचा दरबारी कवी होता. राजाचा तो अन्य प्रिय होता.

एक दिवस त्याची भेट शाही नाही तर राजालाचैन नसे

नत्कीर असा एक खास गुण होता की, तो शोणाजवळही धोलत असला तरी दुसऱ्याला त्याचे ते बोलणे एक प्रकारे काव्यात्मक असे. कुटुंबात पत्नीजवळ मुलांजवळ इतर नोकरचाकरा बरोबर तो काव्य शैलीतच बोलत असे. त्या कारणामुळे सर्व नगरात त्याचा गवगवा होत असे.

जर कां दुसऱ्या कोणी माणूस त्याच्या प्रमाणेच बोलावयास लागला तर, चटकन् दुसरे लोक अवहेलना करीत त्याला म्हणत- "वाघाचे कातडे ओढून शंली काही वाघ

इकत नसते." हे वागणे नत्कीरलाच शोभून दिसते.

नत्कीरच्या घरी केशव नावाचा एक नोकर होता त्याला साहित्याची अभिरुची होती दुसऱ्या ठिकाणी त्याला ज्ञान पगाराची नोकरी सुद्धा उपलब्ध पण होती. नत्कीरचे बोलणे ऐकावे ह्या एकाच उद्देशाने तो त्याच्या घरी नोकरी करीत होता. खूप कष्टाळू व हुषार होता.

केशवला जेव्हा केव्हा कामानून थोड्या वेळ मिळे तेव्हा तो साहित्याचे अध्ययन करण्यात घालवे नत्कीरच्या घुसातून जे जे बाहेर पडे ते तो लावून ऐके. नत्कीरला ते पाहून त्याचे खूप कोतुक वाटे तो त्याला समजावून सांगे. अशा प्रकारे केशव सुद्धा कविता रचू लागला तो जेव्हा बरावाहेर पडे तेव्हा भाजीवाल्यांशी येणाऱ्या लोकांशी काव्य शैलीत बोलू लागे. काही लोक त्याच्या वाक्चातुर्यावर खुप होऊन त्याला म्हणत- "बोवट तू आहेस नत्कीरचा नोकर तुला काव्य जाणं नाही तर कोणाला येणार."

एक दिवस नत्कीर अचानक आजारी पडला. त्यामुळे तो राजदरबारात जाऊ शकला नाही. नत्कीरला वाटू लागले कि आपण गेलो नाही तर राजा वाट पहात

राहील. तसा विचार करून त्याने केशवला बोलावले व म्हटले- "अरे केशव, राखदरबारात जाऊन राजाला असे सांग की, आज थकोराकरोता अमावास्या आहे!"

इथी सोक म्हणत- "चकोर पक्षी नेहमी चंद्राची वाट पहात असतो चंद्राच्यावाटे नेहमी आपले खाद्य बनवित असतो." इथे नत्कीर आणि चकोर आहे अमावास्येच्या दिवशी चंद्र दिसत नाही. ह्याचा अर्थ नत्कीर येणार नाही. हि गोष्ट त्याने प्रकट केन्ही केशवला ताबडतोब समजली

केशवने राजाचे दर्शन घेत म्हटले- "चकोर आज तुमच्या करीता अमावास्या आहे हि गोष्ट आपल्याला मागण्याकरीता चंद्रगाने मला पाठविले आहे."

राजाला समजले की केशव नत्कीरच्या पकडून आला आहे त्यावर राजाने त्याला म्हटले- "तू जाऊन चंद्रगाना माग की मी अत्यंत खान्दी आहे."

केशवने समजून मान घेतात की ते पाहून राजाने त्याला विचारले- "कसत तुला माहित आहे का? मी कोणत्या गोष्टी करीता खान्दी खान्दी आहे."

"कां नाही? तुम्ही स्वामी आहात!" केशवने झटक्यात उत्तर देत म्हटले.

ते उत्तर ऐकून राजाचा चेहरा रागाने लाळ बूंद झाला. तो म्हणाला- "तू नत्कीरच्या घरी करतोस त्यामुळे तुला माझे बोलणे समजले असावे पण मजा असे पाटळ नाही की माझ्या बोलण्याचा गलटा लावणीक व बघ माझ्या स्वामी-पणाचा बरोबर अर्थ सांगितला नाहीस तर तुला तुहंगाची हया याची लागेल.

केशवने दिनपूर्वक निवेदन करीत म्हटले- "महाराज, आपण अमावस्येच्या राबतीत विचार केला नाहीत. आता येणारा महिना शुक्लपक्ष आहे त्यामुळे आपण असे समजून खूप आला आहूत ना? की आज पासून चंद्राची दिवसेंदिवस वाढ होत

जाईल हाकारणास्तव मी आपल्याला स्वार्थी म्हणून संक्षोभले

केशवने शीलणे एकूण राजा प्रताप सीला व म्हणाला—“तु मरानुरा नत्कीरचा योग्य नोकर आहेस. तुला बोलणे ऐकून मला खूप आनंद झाला. तू तर प्रथमच दरबारात आला आहेस. मग तू एवढे बोलण्याचे घाडस कसे काय केलेस?”

“जर ते असे बनले तर माझा हान वरच राहील ना! मला भीती कशाची वाटेल.” केशवने उत्तर देत म्हटले.

राजाला त्याच्या बोलण्यातला सदसं लामला नाही राजा म्हणाला—“स्पष्ट सांग ते असे बनले म्हणजे काय?”

“खरे म्हणजे आपण ह्या राज्याचे राजा आहात, सध्या माझा मालकच राजा बनला आहे. त्यामुळे माझा ह्यातच उंच राहिला ना!” केशव म्हणाला.

त्याला माहित होते की, राजा ह्या शब्दाचा अर्थ मुद्धा चढमा होतो. नत्कीरने सांगून पाठविले की, आपण चंद्रमा आहोत.

राजाने केशवच्या हुमारीवर प्रगल्भ होऊन त्याला योग्य मी चांगले दलिस दिले व म्हटले—“अमावास्याला दिव्याची जरूर असते त्यामुळे तू येत रा.”

केशवने घरी मग हलीगत नत्कीरला मागितली. नत्कीर राजाने म्हणाला—“तु रे काय माझ्याकड काम करता करता स्वतःला पडीत ममजु काढतास का? आजपासून तुझी मला जरूर नाही. ह्याशणी बालू लाग.”

नत्कीरच्या रागापाठीआगे एक योग्य कारण होते. ते म्हणजे आजपर्यंत राजाने नत्कीर शिवाय दुसऱ्या कोणाची स्तुती केली नव्हती. त्यामुळे केशवची राजाने भजना केलेली एकताच नत्कीरच्या मनात त्याच्याविषयी ईश्या उत्पन्न झाली.

केशवने नत्कीरच्या पावा पडत त्याला विनविले—“जर आपली आज्ञा असेल तर वापुढे मी कोणासमोर तोंड उघडणार नाही. पण कृपा करून मला ठेऊन घ्या.”

घोडचा वेळाने नत्कीरचा राग पात झाल्यावर तो म्हणाला—“एक आजपासून मी सांगितल्याशिवाय तू कोठेही तोंड उघडणार नाहीस.”

दुसऱ्या दिवशी मुद्धा नत्कीरला बरे वाटत नव्हते त्यामुळे त्याने त्या दिवशी आपल्याकडील एका अर्धवट नोकराला निरोप देऊन पाठविले. राजाने त्या नोकराजवळ केशवच्या बाबतीत चौकशी केली. त्या नोकराने ती गोष्ट नत्कीरला येऊन सांगितली. ते पाहून केशवविषयी नत्कीरच्या मनात दुष्ट हेव निर्माण झाली.

अथास्तनेने चार दिवस होऊन गेले पाचव्या दिवशी तट्यंतोला आराम वाटल्यावर नत्कीर राजदरबारात आला. राजाने त्याच्या तट्यंती विषयी चौकशी करून केशवची लुशाली विचारली.

त्याच्या उभारावर त्याने खुदायतीने त्याला म्हटले—“सुंदर चंदनवृक्षाला आपल्या समोर ठाकलेले पाहून मुद्धा आपण चिंता का करता चंदन तर आमच्या देहाला फासला जातो.”

इथे नत्कीरला असे स्पष्ट करावयाचे होते की—आपण एक सुगंधीत चंदनवृक्ष आहोत आणि केशव त्याचा गंध प्राप्त झालेला एक माणूस आहे.

राजाला नत्कीरने बोलणे ऐकून अव्यंत वाश्चर्य वाटले. ती म्हणाला—“माणूस जे

चंदन आपल्या अंगाला फासतो. ती तर त्या वृक्षाचे पण सर्वथ पसरणत असतो. आपण तर अस्वरूप होऊन मला भेटायला आला आहात!”

नत्कीर राजाची आज्ञा घेऊन खुपचाप तेथून निघून घरी आला व केशवला बोलावून घेत म्हणाला—“केशव, आजपर्यंत तुझी प्रतिभा मी जाणून घेण्याचा प्रयत्न केला नाही. मी आजपासून तुला माझ्या तोंडाचा पडोत बनवण्याचा प्रयत्न करेन. मागचे चार दिवस तुला माझ्याकडून जे दुःख सहन करावे लागले त्याची मला क्षमा कर.”

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला—“राजा! नत्कीरसारख्या महान कवीने

आपल्या पदरी असलेल्या केशव नोकरा-
च्या क्षमा मागणे म्हणजे किती लाचारीचे
आहे. परंतु एक गोष्ट मात्र खरी आहे की
राजाने केशवची केलेली पाहून
नत्कीरच्या मनामध्ये त्याच्याविषयी द्वेष-
भावना जागृत झाली. हि गोष्ट महाकवी
केदाव ह्याच्याशिवाय दुसऱ्या कोणास
समजणे शक्य नाही जरी कोणो दुष्ट डाकू
किवा चोर को भसेनापण हा असा भाव त्याच्या
मध्ये दिसत नाही. परंतु तसल्या गोष्टी
लोकांच्या समोर प्रकट झाल्या तर मान
भीती ह्यान मन कुटीत होते.
स्थितीत महाकवी नत्कीर ह्याला आपल्या
स्वभावाची काज वाटू लागली व त्यामुळे
त्याने तोंडर असेना पण स्थावराज्यत
क्षमा मागिल्ली. पण ही गोष्ट हास्यास्पद
नाही ना? राजाने नत्कीरच्या नवळे जे
दोळणे काढले त्यावरून नत्कीर ह्याची
करणारा आहे हे स्पष्ट झाले. त्यामुळे
त्याची केशवची क्षमा मागणे अयोग्य आहे.
या वाक्याचे समाधानकारक उत्तर माहीत

असून तू दिले नाहीस तर त्याचा परिणाम
तुला माहोतच आहे. तुझ्या दोषांची शहर
शकल होऊन तुझ्याच शरणावर पोहो
लागतील."

विक्रमादित्य म्हणाला—"असे समजणे
चुक आहे की नत्कीरची ईश्या दिसल्या
माणसाला समजली असेल. परंतु राजाने
गोष्ट ताडली नत्कीरने आणारी आहे
हि गोष्ट मागण्याकरीता केदावच्या ऐकतो
दुसऱ्या जवळत वाडले भाणि
नत्कीरने सांगितले की बंदत
वृक्ष लावणारी व्यक्ती तेव्हा
राजाचा माहित होते तो
वरवारात आला आहे. परंतु
त्याने त्याला स्थितीत भेटावयास
हे म्हटले आहे त्या गोष्टीवरूनच
समजले की नत्कीरने का आपल्या नोकराची
केशवची क्षमा मागिल्ली.

तन्नेने राजाचे मोन नग होताच
प्रत्यक्ष नाहीस झाला आणि
माडाला जाऊन लोंबकळू लागला (कल्पित)

शापापासून मुक्ति

चंद्रमुख नावाचा एक गंधर्व पृथ्वी लोकात
आला व जंगलात भटकू लागला. भट-
कतांना घुसून पाय एका शरीर्या
जवळील त्याच्या भग माळी. त्यांनी अत्यंत क्रोधाने
चंद्रमुखाला निवा करीत म्हटले—"अरे
गंधर्वा, गंधर्वा तू माझ्या मंग
केलास. त्यामुळे तू राक्षस होशील आणि
यापुढील आयुष्य नेमिवारण्यात घामवशोल."

मुनींची आपणाची ऐकताच चंद्रमुख
उभा बसून आला व मुनींच्या पाया
पदत आपल्या अपराधाची मागू
लागला. त्यावर मुनी शांत होत म्हणाले-
"तू ह्या जंगलात भटकत आहेस ह्या
रस्त्यावरून आणाऱ्या माणसांना पाहून
तू कर्कश किकाळी फोड तुझा आवाज
ऐकूनच तो माणूस जागच्या जागी उर
होईल. नंतर तू त्याचे भक्षण कर. तुझे

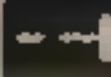
ओरडणे ऐकून मुढा जो कोणी माणूस
वावरता जिवंत राहिल त्याच्या पासूनच
मुढ्या जागाची मुक्ति होईल.

चंद्रमुख एक ब्रह्मराक्षस झाला व तो
नेमिवारण्यातील मार्गावरच्या एका दाट
साड्यात होतील राहू लागला.

एका साध्यावाळी तो भुकेने काळावीस
झाला असताना एक माणूस त्या रस्त्याने
जाताना त्याची पाहिला. त्याक्षणी
तो जोरात किचाळून ओरडला. ते
ऐकताच तो माणूस पाचपन्न जाऊन
वाडकन जमिनीवर कोसळला व मरण
पावला. ब्रह्मराक्षसाने त्याला खाऊन
टाकले व आपली मुक भागविली.

त्या घटनेनंतर तेथील आजुबाजुच्या
गावातील लोकांना समजले की, ह्या जंगलात
एक ब्रह्मराक्षस रहात आहे. त्यामुळे
लोकांनी त्या रस्त्याने येणे जाणे बंद केले.

बहाराक्षसाने ते जाड सोडले व तो तेथून निघून दुसऱ्या जंगलात गेला. तेथील एका झाडाचा खोबळ घेऊन राहू लागला. परंतु तेथे त्याला बराच काळ मनूष्याचे मांस खाण्यास मिळाले नाही. त्यामुळे त्याची भूक खूप वाढली.

त्यामुळे त्याने दुसऱ्या एका जंगलात जाण्याचा विचार मनात आणला. तिथल्यात दुपारच्या सुमारास एक माणूस त्या पायवाटेने येत असल्याने दिसला.

बहाराक्षसाला अत्यंत आश्चर्य. तो एकदम किचकट त्याच्या समोर येऊन उभा राहिला. तरी सुद्धा तो माणूस घाबरला नाही. मान धालून जाऊ लागला.

मुलीच्या सांगण्याप्रमाणे तो गंधर्व सापापासून मुक्त झाला व त्याला खोबळ पुरविले. त्याच्या बद्दल आपली कृतज्ञता प्रकट करण्याच्या उद्देशाने त्या आंगठ्याकडून भेटून त्यानी त्याला आपला वस्त्रांत कथन केला. जर का काही त्याला आपली मदत हवी असेल तर निसर्कोच

आपल्याकडे मारावी म्हणून सांगितले त्या आंगठ्याकडून व्यक्तित्व चंद्रमुखकडे एकदा पाहिले. विस्मयपूर्वक त्याला म्हणाला—“मी एक अश्वल दणाचा बहिरा आहे. नु माझ्या अंगदी खोबळ घेऊन बोल. तेव्हाच मला एक येईल.

हे उतर एकदाच चंद्रमुखला समजले की, त्याने इतके कर्णकर्कश ओरडलो तरी सुद्धा हा पात कसा व मला कसा नाही. ते पाहून गंधर्वाला हसू आले. त्याच्या शापमुक्ततेचे कारण म्हणजे तो पात्री बहिरा होता. तेव्हा त्याने त्याला सांगले एक माझे झाडी सोडून गेलो व त्याला गंधर्व पाहिलेसी हकीत सांगितली.

आपल्याला बहिरापणापासून मुक्ति मिळाल्यामुळे तो माणूस चंद्रमुखच्या पाया पडला व त्याच्या साष्टांग नमस्कार घालत म्हणाला—“महाराज आपले दुर्भाग्य माझे आभार ठरले.”

चंद्रमुखने स्निग्धता भुक्क झाला हलवली व तो गंधर्व लोकात निघून गेला.

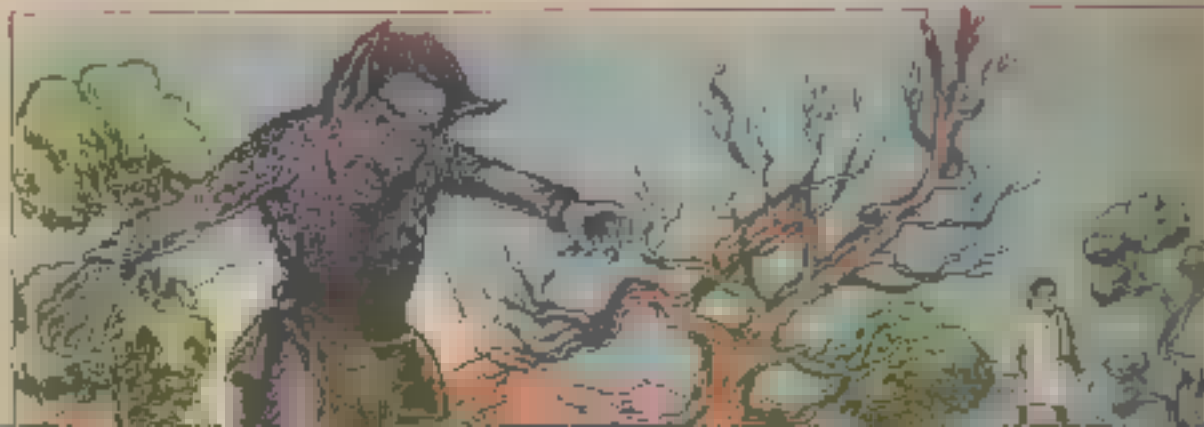

आपली :

मीनाक्षीचे देऊळ

कोण्या एकाकाळी वेबराजा इत पुष्पी-मोकात आला. एका सुंदर रात्रीतून हिंदू पावला. तेथे असलेल्या एका सुंदर रमणिय जागेत त्याने परमेश्वराची ध्यान-धारणा केली व त्या प्रदेशाला पवित्रता मिळवून देऊन तेथून निघून गेला.

या गोष्टीवर बोरचा दिवसाने एक रात्र झाली. करण्याकरीता त्या दिवाणीला परंतु त्याचा गिळार झाला. उभार झाला. माझी माझी मन जाती व देवाची भक्ति ह्या भावनांनी उजळून आले. त्याने मनामध्ये आपली राजधानी त्या जागेत जाण्याचा विचार केला.

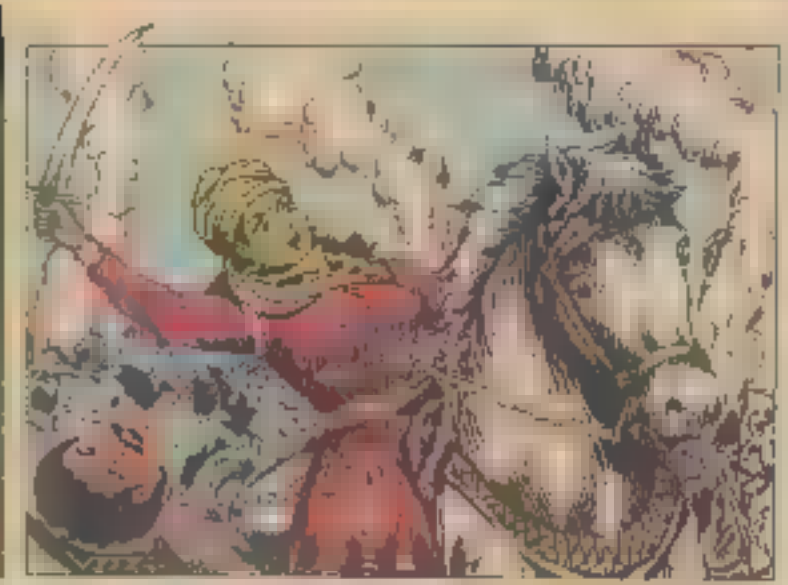

या दिवशी रात्री एका स्वप्न पडले. स्वप्नात त्याने जागेत अर्धवट पाऊस कोसळत आहे व पाऊस पावतो आहे असे पाहिले. दुसऱ्या दिवशी राजाने आपली पूर्ण राजधानी तेथे केली. इतक्या वर्षांत राजधानीचे नामकरण महारा केले.

काही काळावर त्या राजाना एक मुलगी झाली. तिचे अतिशय सुंदर स्वरूपे माणसाच्या आकाराचे होते म्हणून तिचे ~~म्हणून~~ त्यांनी मिनाक्षी असे ठेवले. राजाची ती प्रेक्षणी एक भूतणी होती.

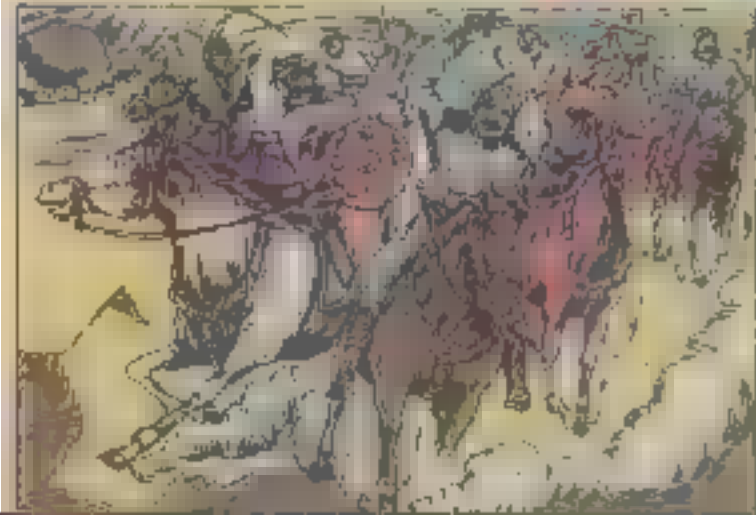
राणी मीनाक्षीने स्वतः जाळीने मंत्र्याने नेतृत्व ~~म्हणून~~ शत्रू सैन्याला मळोबापळी करून सोडले. तीने दिवसेच्या गर्जनेने सैन्याची मकाड्या बंधा. त्यामुळे राजाची मिनाक्षी मनाः टिकाच घेऊ नसल्या नाही. सर्व शत्रू सैन्य हावटळी नाराखे डकटे ठिकठे देशांतून पळून गेले.

सहान भयानच राजकुमारी मीनाक्षीने सर्व विद्यात प्राविण्य संपादन केले. त्यामुळे प्राप्त होताच राजाने तिचा राज्याभिषेक केले. आपल्या थरिछाच्या भुल्लु पर्यंत राजकुमारीने मोठ्या उभतेने सर्व राज्याकारभार तीट सांभाळला.

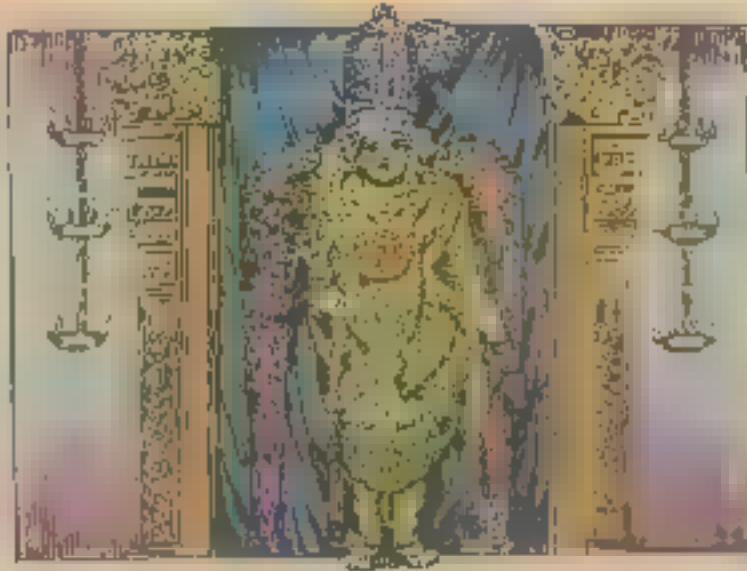
शत्रू सैन्याची हल्ला करीत करीत मीनाक्षी आपल्या राज्याची सरहद्द पार करून जवळच्या जंगलात गेली. तिने तिची एका अचरित्रीत माणसाची गाठ पडली. तिने त्याला केलेले विस्मयक पाहिलेच आपल्या मोठ्याला नशाम धासून सोबबले.

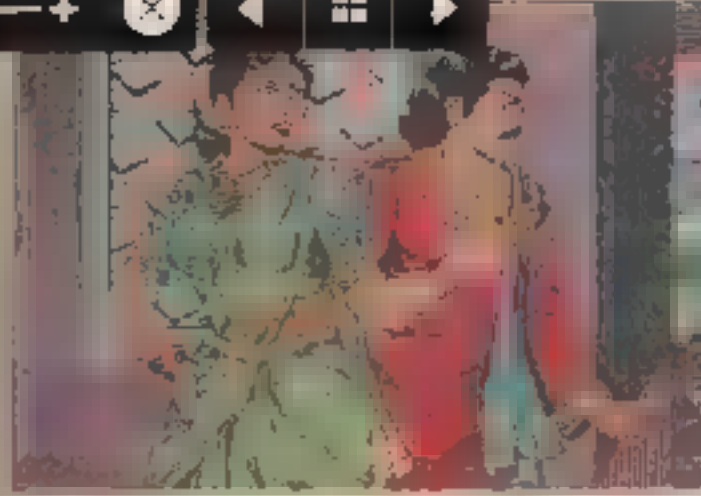
मीनाक्षीराणीचे वैभव पाहून आजू-बाजूच्या देशाचे राज्ये तिच्या वैभवावर जळू लागले व ईश्यां करू लागले. पूर्वी ज्या ज्या लोकांच्या मनात रागा होती ती एक वाई राज्यकारभार कोप करणार ते लोक सुद्धा लोकांत दोंडे घालू लागले. व तिची प्रशंसा करू लागले. ते पाहून आजूबाजूच्या राजांनी तिच्या राज्यावर हल्ला केला.

मीनाक्षीची ज्या अचरित्रीत माणसाची गाठ पडली ते नाकाल परमेश्वर होते. शंकराचे दर्शन होताच. तिला लगेचच लोकांकरा करून ती लगेच पावतीचा जंगल गेली. पदेचच मीनाक्षी व सुंदरेश्वर यांचा विवाह राज्यमांडन पार पडला.

वेव्हां वेव्हेना समवेने की, रागो मोनाझी पावेतोचान कचहार आहे. तेव्हां सर्वेजण तींची पुजा करू लागले जेव्हां आपल्या जरिदाचा त्याग केला तेव्हां तिची प्रतिमा बनवून श्रीकृष्ण तिची पुजा करू पावले. मधुरा देवळाच्या मूर्तीची मुद्रा प्रतिष्ठापना केली.

आदर्श व्यक्ति

मधुरा सोनीवालीचे वेव्हाळ प्रतिभाव प्रचार करी. जेथे जेथे पोपुले तेथेच ती मागण्य ना मूर्तीसिद्ध अनेक स्थाने व्हावे व वेव्हाळ अथवा शांभावनान आले आहे.

आपल्या देवातेच नाही तर माहे विष्वातील प्राचिन म्हणतात प्रतिष्ठा पावलेले हे मधुराई मधील सोनीवालीचे वेव्हाळ आहे. स्वयंभू देवदेसातून पावेकल त्या पावेत येतात. मकरांच्या प्रसिद्ध एवं तनपुर्व मूर्तीच्या ध्वताने हे वेव्हाळ मद्रा दुस-दुपलेले असते.

राजापूर नावाच्या राजाबाई गोविंद नावाचे एक म्हणत होते. गोविंदचा गावान म्हणत होता. परंतु राजाबाईची सर्वेजण घुणा करीत होते. एवढेच कारण तिची मूर्तेपणा व म्हणजे

राजाबाईची मीठी मुलगी लग्नायोग्य झाली होती. परंतु काही असत नव्हते. हुंसापांदा व मानपान करणारे संपन्न कुटुंब असून सुद्धा मुलीला कोणी मुलगा दावयान न होईना. त्यामुळे राजाबाईना अत्यंत वाईट वाटे त्या मनांत म्हणत. आपल्या एका उपवर मुलीचे लग्न करत नाही तर इतर अनेक मुलीचे काव झाले होते असतील.

राजाबाईना ठाऊक होते की, आपल्या पतीचे गावान येण्यापेकी माव आहेत. व सर्वेजण त्याचा आदर करीतात फक्त

आपल्या सर्वेजण दंड करितात. जर आपल्या तपस्याप्रमाणे मागणी भगानो तर मलीच्या लग्नाची विमचन आपल्याला पडला असतो व सहजतेन लग्न जसले असते.

शिक्षादाने निजे आपल्या पतीस म्हणजे- अही, मुलगांना तर गावातील लोक मात येतात तुमचा माव लीकीण सुद्धा आहे. माझ्या मनात सुद्धा तुमच्या सारखे माव कथापण्याची इच्छा आहे. तेव्हा मला काय उपाययारा पाहिजे. काही उपाय सांगा.

पत्नीच्या मुखालून पडलेले उद्गार ऐकून त्याला एकदम मृतापुती गोड वाटले कारण मागची तिच्या तोंडाळ पणाला पुरता वेतागला होता. गावकऱ्यांकडून तिच्या जसलेल्या अनेक शिष्या ती बायकोच्या वागण्यामुळे ऐकून घडत गण वसत होता.

गोविंदने भरयंत आनंदाने तिला म्हटले—
"काय न कायत्या अज्ञात देवतेने तुझ्यात
हलाका बदल घडवून आणला. एक
मात्र म्हणजे तू सर्वांशी मैत्री करताना
गर का आपल्या यथावर्तित प्रमाणे
सर्वांना मदत करीत गेलीस तर आपोआप
तुला लोकां मान देऊ लागतील.

राधाबाईंना आपल्या नवऱ्याप्रती प्रत्यंत
गाढ विश्वास होता. तिला म्हणजे
की नवरा व्यवहारज्ञानात चाण्ण्य आहे.
त्यामुळे दिने दुसऱ्याच दिवशीपासून
आजुबाजुच्या लोकांबरोबर नोकरांबरोबर
बाततेने वागण्याचे ठरविले. त्याचबरोबर
तिने दुसऱ्यांना मदत करण्याचा हातघडा मुक्त

केला. असे वरचे दिवस उलटले परंतु तिला
आपल्याबद्दल लोकांची काय प्रतिक्रिया
माली हे पाहण्याची उत्सुकता वाटू लागली.
तिला प्रथम शेजारीपाजारी आपल्याबद्दल
काय बोलतात हे पहायचे होते. कारण तिने
भार्याचे दोन दिवस शेजाऱ्यांना खूप मदत
केली होती.

राधाबाईंच्या शेजारी कामाळी नावाच्या
एक महिलेने तिच्या घरी आजुबाजुच्या
सर्व बायका दुपारी एकत्र जमून गप्पाटप्पा
करत होत्या. त्या स्त्रियांच्या नावाचा
आलेला पाहून राधाबाई भितीला
लावून सभाषण ऐकू लागल्या.

त्यातील एकजण म्हणत होती— "राधा-
बाईंच्या बायल्यात एकदम एवढा बदल
कसा घडून समजत नाही कारण
काय पाहीत आहे? त्या दिवशी चुकून
माझ्या हातावर पाडली व
मी जल्मत वेदनेन विस्मयित होते तेव्हाच
त्या माझ्या घरात आरल्या माझ्या हाताला
फक्त ओषधच आवले नाही तर माझा
सर्व स्वयंपाक करून गेल्या.

दुसरी बाई म्हणाली— "अरे, देवदेव
काय! काळ तर सर्व लहान मुले खेळत
खेळत त्यांच्या दारापाशी गेली व जोर-
जोरात आरडाओरडा लावली. तेव्हा
तीने नुसले बाहेर डोकावले इतक्यात

जवळ गेली. ह्यापुढावर मुलांनी तिच्या
दारासमोर केला तर ती त्याच्या
पाठीमागे काळी घेऊन भावत असे. हे तर
मोठे विचक्षणच आहे म्हणावयाचे."

अशा प्रकारे त्याचे दोळें जाले होते
तेव्हा त्यातील एक म्हणारी हळू आवाजात
म्हणाली— "हे सारे प्रकार पाहून तर वाटू
सायल आहे की, हात काढातरी पुढे
असावे. आपल्याला रात्रीस पाहिजे
तिच्या मूलीचे लग्न जमवणे म्हणजे एक
कठीण काम झाले आहे आणि बरोबर
सध्या त्यांच्या शेतात पिक सुद्धा
बागले होत नाही.

हे ऐकल्यावर क्षणभर राधाबाईंना
होवयावर कोणितरी थोडा मारल्या
झाले. आणि विचार करू लागली की,
आपण आजपर्यंत शेजारपाजऱ्यांना जी
फुकट मदत केली ती सर्व पाण्यात गेली.

शेजाऱ्यांचे बोलणे ऐकल्यानंतर तिला
आता नोकरबाकरांच्यात व लहान मुलांच्या
मनान आपल्या विषयी भाव निर्माण
आला हे जाणण्याची उत्सुकता लागून
राहिली.

आणि कर्मधर्म संयोगाने तिला आपल्या
परसात बोलकरीण सखू व तिचा नवरा
सखाराम ह्यांचे बोलणे ऐकावयास मिळाले.
ते ऐकून ती क्षणभर आवाक झाली.

माणण्या ऐके दिवशी बोलकरीण सखूनी
तीचे एक सुंदर काचेचे भांडे खाली पाडून
फोडले होते. ह्यापूर्वी ती करती तर
राधाबाईंनी आकाशपाताळ एक केले असते
परंतु तसे न करता तीने समजुतीने घेऊन
मोलबारीणीला रागावता सोडून दिले होते.

सखूनं जाऊन हे घडलेले आपल्या
नवऱ्यास निवेदन केले व विचारले— "काय
ही, मालकिणीच्यात एकदम कसा
काय आला?"

सखाराम थोडा विचार करीत म्हणाला—
"गडगडण्यापूर्वी कण खूप सुंदर दिसतात
ह्याच आठवड्यात मी एक-दोन चुका
केल्या तरी माळकीण काही बोलली नाही.

Restore

177

नाहीतरी कशी खचळून अंगावर येते तिचा काही भरवसा नाही. त्यापेक्षा आपल्याला दुसरी नोकरी शोधणे योग्य आहे. ह्यातच आपला चांगुलपणा आहे.

राधाबाईंना आपल्या मुलाचे बागचे सुद्धा असेच किंचित वाटले. ह्यापूर्वी तर ती कोणत्याही छोट्याच्या गोष्टी करीता त्यांना मारझोड करी. पण आता एकदम पात साळी होती. त्यामुळे मुलाना तर वाटले कुठला पहाडे आपल्यावर कोसळणार आहे. आणि ती आपल्या आई पासून दूर दूर राहू लागली होती.

राधाबाईंनी ह्यावर जूप विचार केला पण तीला काही झाला नाही. तिने त्वे नवऱ्यास सोलून दाखविले.

सर्व घडलेले ऐकून गोविंद आपल्या पत्नीस म्हणाले—'अग ऐक, निराशा होऊ नकोस व्यवहार करतानाच चांगले नाव व यश तुझा शोध काढीत येतील. त्याचा शोध काढायचा तुला जायची जरूरी नाही.

आणि एक गोष्ट पण मत्त आहे. जी जी कामे करत रहासित त्याने ताढतोंब यश मिळाले असे जर मनात बाणेलस तर निराशाच पदरी येईल. सर्वात चांगली गोष्ट अशी आहे की, चांगले करतांना त्याच्या बदली काही मिळेल ह्याची आशा कधी ठेऊ नकोस.

आपल्या पतीचे म्हणणे ऐकून राधाबाई चांगल्या कामे सांगल्या व त्यांनी आपल्या चांगल्या कामांवर लोक जाय म्हणत असताना हा विचार करणे सोडून दिले, त्याच बरोबर दुसऱ्यांना अशी मदतणीला मदत करू लागल्या.

कारणांनी काही दिवसांनी हळूहळू लोकांची पण राधाबाई प्रती अंघा दूर होऊ लागली. व गोविंद बरोबर राधाबाईंना मुला सर्वजण आदर्शगणित म्हणू लागले.

आणि ह्याचा एक फायदा सांगायची, त्यांच्या मुलीचे लग्न चांगले स्थळ मिळून पाटामाटात पार पडले.

शिवपराय

शंकर व विष्णू दोघांनी आपल्या आयुषाची अदमावदाळ आणि जलंधराची वाट पाहू लागले.

नारदाला ही गोष्ट कळली तेव्हा तो जलंधराच्या घरात म्हणाला—'जलंधरा! अरे शिव व विष्णू मानस सरोवरात लपून बसले आहेत.

तेव्हा जलंधर लगेच मानससरोवरात शिरून शंकर व विष्णू दोघांना शोधू लागला ते कळताच दोघे पाण्यातून बाहेर आले आणि मानस सरोवराच्या काठावर जलंधराची वाट पहात बसले. त्या वेळी शंकराच्या हातात चक्र आणि विष्णूच्या हातात त्रिशूल होते. दोघांनी आपापली आयुध घारण केली.

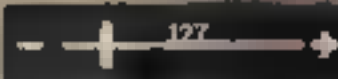
मानस सरोवर हृदयालयावर वेष्टील जंठला व विष्णू दिमले नाहीत तेव्हा जलंधर बाहेर आला. त्याने काठावर दोघांना पाहिले. व हा त्यांना मानसका घावला. त्यांनी दोघांनी मिळून जलंधराचे दोन तुकडे करून टाकले. जलंधरचा वध झाल्यावर त्रिलोकात सर्वत्र आनंदीआनंद पसरला.

प्रजापतीला विप्रजित नावाचा एक राक्षस मुलगा होता. विप्रजिनाला दंभ नावाचा मुलगा होता. दंभ हा विष्णूचा भक्त होता. त्याला बरेच दिवस मुलवाळ नव्हते. म्हणून तो बद्रिकाश्रमात विष्णूचे स्मरण करून तपश्चर्या करू लागला.

Restore

127

शिवचूड असे अभिषेक झाले. मृगारं
मनं काडू आर्चविल्लोनी पुढेकरे. प्रस-
चूडने मुखचायाकडे मने विडल शिखर
घनव्या. वजात आन्यावर तो विख्या
गर्वतावरील करण्यात राहु लागला त्याने
ब्रह्मदेवाचे स्मरण करून निजेल असमान
॥ घेतल आणि उभा पायावर उभा राहून
तपश्चर्या ॥ जागला तेव्हा प्रसन्न झाले
ब्रह्मदेवाने त्याला वर मागून देण्यास
मागितले.

॥ शिवचूड म्हणाला-“हे भक्तश्रेष्ठा,
॥ बदरिकाश्रमात ॥ रहा तेथे तुम्हा
तुम्हा ॥ कन्या तपश्चर्या करीत
असलेली दिसेल ॥ तिच्याशी विवाह
करून ॥ सुकपूर्वक आपले पुढील बापुष्य
पालव.” असे सांगून ब्रह्मदेव संतर्धान
पावला.

ब्रह्मदेवाकडून वर मिळाल्यानंतर शिव-
चूड त्याच्या आश्रमप्रमाणे बदरिकाश्रमात
आला आणि तेथे त्याने तपश्चर्या करीत
असलेल्या तुलसीला पाहिले. तिला पाहून
तिच्या सौंदर्यावर तो भाळला देहभान
विसरला आणि तिच्याकडल जाऊन
त्याने ॥ विशारले-“हे सुंदरी !
तू कोण? कोणाची मुलगी? आणि तू
॥ शनाकनात एकटी ॥ ?” मला
सविस्तर माग.

विष्णूने त्याच्या तपश्चर्येवर ॥
होऊन वर मागाला मागितले तेव्हा
तो म्हणाला-“देवा ! मन्दा आपल्या
बरोबरीची शक्ति व सामर्थ्य असलेला
पुत्र होईल असा वर द्यावा. विष्णूने
'तथास्तु' म्हटले.

त्रिलोक त्रिकण्याची शक्ती त्याच्या
अंगी असावी. तो अनिक्य असावा सर्वगुण
संपन्न ॥ त्याच बरोबर ॥
परमभक्त असावा आणि अंतर्धान
पावला. धर्म आपल्या धनी परतला ॥
तो धूमवार्ता त्याने आपल्या पत्नीस
मागितली. त्यानंतर यथासमयी त्याच्या
वायकोस एक पुत्ररत्न झाले. त्याचे नाव

तुळसी देखील संखचूडच्या रूपलावण्यावर मोहित होऊन त्याच्याकडे आकर्षित झाली आणि कौतुकाने पाहू लागली. थोड्यावेळाने भानावर येत ती म्हणाली—

“मी धर्मेश्वर नावाच्या राजाची कन्या आहे. माझे नाव तुळसी. एक भोर पुरुषाशी विवाह व्हावा व एक पतिव्रता असा कीर्तिलाभ व्हावा म्हणून मी तपश्चर्या करीत आहे. परंतु आपण कोण ?” हे मुद्दा मला समजले पाहिजे.

“मी दंभ नामक दानव राजाचा मुलगा आहे. माझे नांव संखचूड असे आहे. मी ब्रह्मदेवाचे स्मरण करून तपश्चर्या केली आणि त्रिलोक त्रिकण्याच्या वर मिळविला

आहे. ब्रह्मदेवानेच मला तुळसीचा विवाह करून घेण्यास आज्ञा केली आहे. अणत दोषे लाभ करून घेऊ व मुखाने पुढास आपुण घालवू.”

त्यानंतर दोघानी गंधर्व विवाह करून घेतला आणि काहीकाळ यांशी दत्तासोप्यत व रानावनात विहार करून घालवले. नंतर संखचूड तुळसीला दरोडार घेऊन आपल्या घरी गेला आणि त्याने सर्व वृत्तांत आपल्या आई वडिलांना सांगून त्यांचा व शुक्र ऋष्याचार्यांचा आशीर्वाद घेतला.

नंतर दंभ राजमान संखचूडाच्या सत्कृत्याने त्याचा मुलगा संखचूड याचा राज्याभियेक केली. संखचूड शुक्लाचार्यांच्या सत्कृत्याप्रमाणे राज्य कारभार करू लागला. त्याच्या कारकीर्दीत श्रद्धा मुर्खी झाली आणि ‘चापसे चेटा मवाई’ अशी कीर्ति संखचूडला मिळाली.

एकदा काही दानव वीर आणि थोर मंडळी शुक्लाचार्यांना पुढे करून संखचूडकडे आली आणि म्हणाली—“हे दानवराज ! ब्रह्मदेवाने तुला अनेक वर दिले आहेत. तुझ्या पूर्वजांवर इंद्राने आणि देवांनी अनेक कृत्याचार केले आहेत. ते ‘जत्रु ऋण’ फेडण्याची जबाबदारी तुझ्यावर आहे. म्हणून स्वर्गावर स्वारी कर आणि इंद्राचे आसन हस्तगत करून घे.”

संखचूड शुक्लाचार्यांना म्हणाला—

‘सुखवयें ! स्वर्गावर स्वारी करण्यासाठी मला मुद्दते उरवावा ! शुक्लाचार्यांनी चाणिकलेच्या मुहूर्तावर संखचूडने स्वर्गावर स्वारी केली.

इंद्राचा त्याच्या हेरांवावी संखचूड स्वारी करण्यास येत असल्याने वृत्त काढले होते. म्हणून इंद्राने कुमारस्वामी व इतर देवांच्या सत्कृत्याने मुद्दाची तयारी घेतली.

हेत व शतव जाण्याप्रमाणे लागोपाठ फाळीस दिवस यद्द वाटू होते असे वाटू लागले की देव साधार घणार कारण काय तर दानवांचा उत्साह तर काढतच होता. म्हणून देवांनी पाय काढायला नुरवात केली.

आपले सैन्य पळू लागलेले पाहून व आपला पराभव होणार हे ओळखून इंद्राने ब्रह्मदेवाकडून संखचूडला मिळालेल्या वरांचे स्मरण करून आपले सैन्य सगळे घेतले आणि संखचूडाकडे आक्रमण म्हणाला—“तू कस्यप मुनीच्या रुपाने जन्मला आहेस. मी तुझ्या जीवें पराक्रमावर संतुष्ट झालो आहे. तूच त्रिलोकावर राज्य कर. आम्ही सर्व तुला मदत करू.”

तेव्हा संखचूड म्हणाला—“इंद्रा ! तूच आजपासून माझा प्रतिनिधि म्हणून

माझ्या आज्ञेप्रमाणे स्वर्गाचा राज्यकारभार पहात जा.”

त्यानंतर संखचूडने तो त्रिलोकाचा अधिपति झाल्याची घोषणा केली आणि आपली राजधानी शोणितपुर येथे परत आला. तेथूनच तो त्रिलोकावर आपली सत्ता गाजवू लागला. इंद्रादिक देव त्याच्या आज्ञेप्रमाणे त्याचे सेवक म्हणून राज्य कारभार पाहू लागले.

परंतु यज्ञयाग चाळूच होते आणि यज्ञात इंद्राच्या नावानेच हवि देणे चालू होते. म्हणून संखचूडने आपल्या दानव अनुयायांना आज्ञा केली की ब्राह्मण यज्ञाचा हवि इंद्राऐवजी दानवांना समर्पित करीत नाहीत.

तोपर्यंत राजाप्रकारे वास देऊन
संग करावा.

आपल्या राजाच्या आज्ञेप्रमाणे राक्षसांनी
यज्ञकार्ये विघ्ने भाणून हाहाकार
उडविला तेव्हा ऋषी मुनी विष्णूकडे
गेले आणि विनंती केली-"भयवन् !
शंखचूड राक्षसांच्या अत्याचारांमुळे पृथ्वीवर
हाहाकार उडाला आहे. त्याचे पारिपत्य
तुच एक समर्थ आहेस. तुच
रक्षण कर." आम्ही तुला
आलो आहोत

विष्णू म्हणाला-"शंखचूडशा
अपारुपाने जालेला आहे. तुलासा
लक्ष्मीच्या सांग्या
म्हणून शंखचूडशा प्रसन्न करणे मला
नाही तुम्ही
जाने. तेव्हा सर्व ऋषींमुनी
शंकराकडे गेले व
कारण

विष्णूच्या सल्ल्याने ऋषी शंकराच्या
दर्शनासाठी कंलास जोकी आणि

हान जोडून शंकराला दिसून आला-
"देवसिधेवर, महादेवा ! शंखचूडशाच्या
अत्याचारांपासून तुच आमचे रक्षण
कर

शंकराने असंबद्ध आदि दानवांचे पारि-
पत्य करणाऱ्याचे देऊन त्यांना निरोप
दिला. सर्वाना

नारद शंखचूडा-
कडे गेला म्हणाला-"शंखचूड !
शंकराने तुला कण्याचे वचन द्या.
मुनींना दिले म्हणून तुझ्यावर
स्वारीला घेतील त्यापूर्वी तू कंलासावर
स्वारी करून शंकराचा परामर्श कां
करित नाहीस ?" लक्षा देण्याची
तयारी कर

शंखचूडाने नारदाच्या सल्ल्याप्रमाणे
कंलासावर ससैन्य स्वारी केली. त्याला
पाहून शंकराने नंदाळा पाठवून भडकाली,
भद्रगण तथा कुमारांना बोळावून घेतले.
सर्व आत्म्यावर दानव याचे मुंड
सुरू झाले.

वजीरांची गुप्तचाल

कोप्या एका मुल्लानाच्या दरबारात
हा वजीर होते ते सदानुकदा
एकाच विचारात मग्न असत की, मुल-
लानाच्या परिजनांतील संपत्ती
तसेच हाड करवी त्याच बरोबर जनतेचे
पंथन कण्याचा सदा प्रयत्न करीत
त्यामुळे हाड करवी शंकाच अंधाचुडी माज
लागली

त्या संधीचा घेऊन वजीरांच्या
राजाने मुल्लानावर हल्ला केला.
हल्ल्यात मुल्लानाच्या काही वजीरांनी
शेजार देशाच्या राजाला गुप्तरूपाने मदत
सुद्धा केली

कित्ना जेव्हा शत्रुसैन्याच्या
गंळा हि बातमी मुल्लानाला समजली
तेव्हा लाचार होऊन मुल्लान आपल्या
वायकोला व दोन वर्षांच्या व्हान मल्लाला
बरोबर घेऊन गुप्तमार्गाने कितल्याच्या
त्यानून तो विचार करून वावरला

शागील दराने शोहर मोठ्यावर
समून पळत गेला

एक रात्र दिवस प्रवास केल्यानंतर
मुल्लान एका बाळगडी भागात एका
टोकाळा असलेल्या झाडाखाली गेऊन
वसला व कण्यामुळे तेथेच विश्रांतीसाठी
जवळ असलेल्या वहात्या ओढ्या-
वर त्याने जायली तहान भागविली.

तेव्हा त्याला पोड्यांच्या
टापांचा आवाज ऐकू येऊ लागला त्या-
जणी मुल्लानाला काय करावे सुचेनासे
झाले त्याने आपल्या दोन वर्षांच्या मुलाला
ओपलेले तसेच ठेवले तो वायकोला
ओढत घेऊन जाऊन झाडीत लपून बसला.
मुल्लानाने असा विचार केला की, हाकू
असू दे, किंवा काय सैन्य ते हा लहान
मुलाला काही घेऊन जाणार नाहीत.
त्यानून तो विचार करून वावरला

Restore

127

वायकोची समजूत घालीत म्हणाला - "अरे, आताच्या स्थितीत तर आपल्या ठाऊक सुद्धा नाही अशा तऱ्हेने आपण किती दिवस जिवंत राहू. ह्या राईट स्थितीत आपल्या मुलाला कोणीतरी उचलून नेलं आता एकच उपाय आपण आपल्या मुलाकरीता देवाकडे मांकडे पाहू की देवा, आमचा मुलगा जिथे असेल तिथे मुखरूप राहू दे. दुसरे आता आपण काय करणार!"

नंतर थोड्या दिवसांनी मुलतान आपल्या बायकोला दरोडार घेऊन आपल्या एका नातेवाईकाकडे गेला, तो सुद्धा भरपूर सैन्य बाळगून असलेल्या एक मुलतानच होता. तेथे त्यानं काही वर्षे घालवली मंतर त्या मुलतानाच सैन्य घेऊन आपल्या राज्यावर हल्ला केला व गुमावलेले राज्य परत मिळविले.

नंतर मुलतानाने आपला हरबळीच्या मुलाचा शोध करण्याचा आटोकाट प्रयत्न केला. परंतु काही उपयोग झाला नाही.

एकदा काही व्यापारी उडावळून त्या बाळबंदी भाग्यातून प्रवास करीत असताना दरोडेखोरांनी त्यांच्यावर हल्ला केला. व्यापाऱ्यांनी आपले प्राणपणास लावून युद्ध केले. त्या हल्ल्यात दोन्ही-बाजूचे दरेच लोक मरण पावले. उरी सुद्धा काही व्यापाऱ्यांनी दरोडेखोरांना कैद केले. व त्यांना मुलतानाच्या हाती सोपवले.

व्यापाऱ्यांच्या हाडस व पराक्रमावर मुलतान वेहद खुप झाला त्यानं मौल्यवान वस्तु भेटी दाखल दिल्या व त्या दरोडेखोरांना मृत्यु दंड फर्मावला.

त्या लुटारुना जेव्हा वधस्तंभाकडे घेऊन जाण्यात आले तेव्हा मुलतानाची दृष्टी त्यातील एक गौर वर्णाच्या तरुणावर पडली. त्याचे सोदयं ~~का~~ पाहून मुलतान त्याकडे ~~गेल~~ माला. त्याने ~~का~~ तरुणाना स्वतःजवळ बोलावून ~~का~~ विचारले -

"तू कोण आहेस? तुझे नाव काय?"

"मी दरोडेखोरांच्या तऱ्याचा मुलगा आहे. माझे नाव भजल्लूच आहे.

माझ्या ~~का~~ तुला नोकरी देईन तू तयार आहेस का? मुलतानाने विचारले.

"नो जरूर करीन. यापुढे मी धोरो करणार नाही. आपली मोठी कृपा स्वीकार माझ्यावर." भजल्लूच म्हणाला.

ह्यानंतर भजल्लूच मुलतानाच्या दर-बारात काम करू लागला. ~~का~~ दिवसा-पर्यंत त्याचा कृपापात्र बनला ~~का~~ हळूहळू दरबारात मानाचे स्थान मिळवत शेवटी खजिनदार बनला. अस्ता त्याच्या संमतो शिवाय खजिन्यातून एक पैसा सुद्धा बाहेर ढाळू शकत नव्हता.

हे सर्व पाहून दरबारातील इतर बुद्ध वजिर त्याच्यावर भयकर नाशज झाले तो

येण्यापूर्वी सर्वजण ~~का~~ मानेल तसे खजिन्यातील पैसे खर्च करीत होते. ~~का~~ भजल्लूचमुळे ~~का~~ कामात व्यत्यय येऊ लागला त्यामुळे त्यांनी त्याचा काटा बाहेरून काढण्याचा विचार केला

मुलतान एकदा महात्मात नसलेला दिवस पाहून वजिरांनी त्याच्या जेवणाचे नियंत्रण केले व जेववानी नंतर त्याच्या द्राक्षाची दाख पाजविली ती इतकी कि तो वंशुद्ध पडला. वजोरांनी त्याच्या उचलून नेले व मुलतानाच्या गादीवर नेऊन झोपविले व ने निघून गेले.

अध्यारातीनंतर मुलतान बाहेरून जयनमगात आला. व आपल्या गादीवर

दुसऱ्या कोणत्या तरी [redacted] पाहून रागाने काळ झाला व त्यांनी नोकरांना आज्ञा केली की हा जो कोण [redacted] गोपळा आहे [redacted] डावलिकाणा काढा

नोकरांनी नोंवितले- "हुजूर कोणी तरी दारू पिऊन बेशुद्ध होऊन पडलेला आहे

बकीराच्या मनांत होते की, त्यांना तेथे झोपवून लपून पहावे की अजकहीं बरोबर. मुलतान कणा प्रकारे वागलो

"हुजूर आपल्या गादीवर कोणी बेशुद्ध होऊन पडलेला दिसतो आहे. [redacted] तर जरा बघावा आहे. ह्याला चांगलीच शिक्षा मिळाली पाहिजे." सर्व बजीर एकसुगत म्हणू लागले.

"हा दुष्ट पाणसाळा टाग मारा." मुलतान जोरठून म्हणाला

"हो, हो हेच न्यायाने अजकहीं आहे मध्य बजीर म्हणाला

"हो हो! [redacted] मध्य बजीराच्या म्हणण्याला दुजारा देत म्हणाल

अजकहींत अद्याप बेशुद्धावस्थेत [redacted] काही नेपांनी त्यांना मुलतानाच्या [redacted] वकून घाली [redacted]

"आपल्यालाच मुलतान म्हणून [redacted] चांगली अहल [redacted] बजीर प्रसन्न होत म्हणाल

अजकहींच्या बेटा [redacted] मुलतानाच्या अत्यंत [redacted] वाटले. ठरी मूढा [redacted] स्थितीत त्यांना [redacted] म्हणजे माव पता झाल नाही.

दुसऱ्या दिवशी पहाटे बक्षस्तमापाशी सर्वजण जमा झाले. नोकरांनी अजकहींना मावून तेथे आणत. देवदगात [redacted] एक म्हातारा जोरठत जोरठत पुढे आला. व मदगदलेल्या स्वरात त्यांना म्हणाला- "काय रे, ह्या अजकहींत तुला पहाण्याकरी- ताच का [redacted] देवाने जिवंत ठेवले." असे म्हणत उर उडवून घेत चाय सोकलून राहू लागला. [redacted] त्याला मिठी धालू लागला.

त्यावेळी ते दहा बजीर तेथे उपस्थित होते. तांती वाणले की बहदा हा म्हातारा

त्या लुटाक्या नेता असावा. त्याला बंदी करण्याची आज्ञा देऊन मुख्य बजीर घाबरा पळत मुलतानाजवळ आला ते ऐकून मुलतानमुद्धा बक्षस्तमापाशी आला.

मुलतानाला तेथे आलेले पहाताच तो लुटाक्या नेता त्याच्या हातापाया पडत राहू भेकू लागला व म्हणाला- हुजूर, [redacted] एक डाकू आहे मला माझा टाकून माझ्या भावाला सोडून द्या. माझा मुलगा दबडूत आहे! तो मला देवाकडून मिळालेला आहे."

"प्रत्येक आपला आपला मुलगा मुलज देवाची देणगीच वाटत असते" मुख्य बजीराने बोटच्या मुखात म्हटले.

"हुजूर, [redacted] का हा देवाची देणगी नसता तर [redacted] तो निजं पहाडी [redacted] कसा काय मिळाला? अजकहींत माझा मुलगा नाही तो मला पहाडी प्रदेशात माचवला" डाकूच्या सरदाराने म्हटले.

"पहाडी प्रदेशात? केव्हा आणि कोणत्या पहाडी प्रदेशात?" मुलतानाने विस्मयाने विचारले.

"डाकूच्या सरदाराने मुलतानाला सविस्तर सांगितले की, बीस वर्षांपूर्वी हा दोन वर्षांचा मुलगा आपल्याला फसा मिळाला सरदाराची गोष्ट ऐकल्याबरोबर मुलतानाला समजले की, अजकहींत आपला हरवलेलाच मुलगा आहे. मुलतानाने त्याला वाडिंगन [redacted] तेव्हा [redacted] होळ्यातून भावनेदाखू पासून लागले. त्याला आपल्या सर्व बजीरांनी केलेला कट समजला.

मंदार मुलतानाने आज्ञा केली की- "ह्या बजीरांना कुप्याना उच पहाटाकून खाली धकलून मारून टाका."

"हुजूर" ह्या लोकांच्या असा कट रचण्याचा आपल्याला वायल्याच फायदा झाला." अजकहींतने आपल्या बडिलांना समजावत म्हटले

"तर काय [redacted] बजीरांना तुरुंगात [redacted] करून ठेवा." मुलतानाने आज्ञा फर्माविली ह्यानंतर बापलेकांनी मिळून बरीच शर्षे जमलेल्या हिताच्या गोष्टी [redacted] राख- कारभार केला.

मुका

(मागील अंकावरून पुढे)

राजानी पुन्हा ज्योतिषांना बोलावले. विचारले—“जेव्हा मुलगा जन्मकुंडली करून मला सांगितले की, हा मुलाच्या कुंडलीत सर्व शुभ लक्षणं आहेत. काहीही अपुंम होणार नाही. तुमच्या जोकाचे भविष्य शंभर टक्के छोटे निघाले. ह्याला तुमच्यापाशी काय उक्तर आहे?”

“महाराज, आपण अनेक बते करून पुष्पप्राप्ती मिळवलीत व त्या आनंदाने आपला मुलगा अभागी आहे असे सांगणे आमच्या मनाला पटले नाही. त्यामुळे आम्ही लोटे बोललो.” ज्योतिषी म्हणाले.

“मग आता काय करावयास पाहिजे?” राजाने विचारले.

“प्रभू! हा मुलगा जिवंत राहीला तर आपली राणीची राखणीची हानी होईल.

त्यामुळे एखादा अशुभ अशा रथाचा वापर करून या मुलाला दसपून पश्चिमेकडच्या दराने घेऊन तेथे ह्या मुलाला पुरा.” ज्योतिष्यांनी सांगितले.

संकटाचा वावरून जाऊन राजाने त्याचा सल्ला योग्य मानून शिपायांना केली.

हि गोष्ट ऐकून चंद्रादेवी राजापाशी जात म्हणाली—“महाराज, आपण काही वर्षांपूर्वी मला एक जर देण्याचे वचन दिले होते. तेव्हा कृपा करून आता मला वर द्या.” माझ्या मुलाचा राज्याभिषेक करा.”

“हे कवीच शक्य होणार नाही. कारण तुझा मुलगा अनिष्ट जन्मकुंडली असलेला आहे.” राजा म्हणाला.

“वर पण नेहमी करता नाही तर कमीत कमी सात वर्षे तरी त्याला राज्य करू दे.” राणीने राजाला विनवित म्हटले.

राजाने राणीचे म्हणणे मान्य केले नाही परंतु त्याला सात दिवस राजा बनवायचे इच्छा केले.

चंद्रादेवीने तावटतोड आपल्या मुलाला राखोवित वस्त्रालंकार घालून सर्व नगराला सुसोमिंत केले. हानंतर दवडी पिटविण्यात आली की आज पासून तेमिथ राजाचा राज्यकारभार सुरू होईल.

त्या दिवशी रात्री चंद्रादेवी आपल्या मुलाला जवळ घेवून गेली म्हणाली—“बाळा, मी तुझ्यापरीता सोळा वर्षे डोळ्यात तेल घालून जागत आहे. डोळे मिटून मुखा नाहीत. उ काही नाही. जर माझ्याकरीता तरी चांगला ठकून हिट फिट लागू ना.” परंतु तेमिथने काही मुद्दा चालपा दिली नाही.

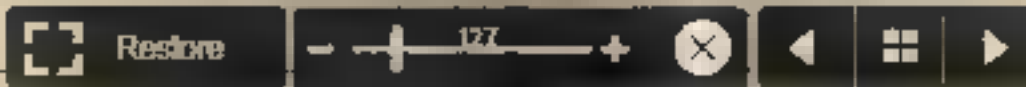
अशा प्रकारे महा दिवस संपले त्यावर राजाने आपला सारथी सुनंद त्याला बोलावून आज्ञा केली. तू उद्या एका अशुभ रथाला प्राणेरडे पोडे जोडून वा रथ घेऊन ये. हानंतर तू पश्चिमेकडच्या मार्गाने तेमिथला त्या रथात उतवून नमनान घेऊन आ. तेथे एक चौकोनी क्षुद्रा क्षणूत रथात नेमिथला टाकून दे. नंतर तू नदीवर स्नान करून राजमहलाला परत ये.

त्या दिवशी रात्री चंद्रादेवी मुलाच्या अंगावर पडून रडत म्हणाली—“बाळा राजाने

तुला मारून टाकण्याची आज्ञा केली आहे.” हा समाचार ऐक्याच बोधिसत्त्वाना अत्यंत आनंद झाला. त्यांनी विचार केला की आजपर्यंत सोळा वर्षे जी आपण माथना केले ती लवकरच सफल होणार. त्याची आई छाती पिटून रडत होती तरी मुला त्यान तिच्या सांत्वना करीता मुद्दा तोंड उघडले नाही.

संकाळ होताना सुनंद रथ तयार करवून घेऊन आला व महालाच्या समोर उभा करून तो महालात गेला. राणीला म्हणाला—“महाराणी, हि गोष्ट तर तुमच्या पासून लमलेली नाही. राजाच्या आज्ञे पालन करणे माझे कर्तव्य आहे?”

"जैसे चालणार कैसे हा राजाचा आहे. हा राजाचा हाती सोपवा ते कर्तव्य पूर्ण करा. ते पूर्णकरून मग संन्यास घ्या तोपर्यंत तुम्ही स्वतंत्र नाहीत." बौधिसत्त्व म्हणाले.

सारथी असा विचार घेताच घाबरून गेला. आपण राजधानीला निघून गेली तर बोधिसत्व जंगलात निघून जातील तेव्हा तो म्हणाला—“स्वामी, आपण मला असे वचन द्या की, मी परत येई पर्यंत उभेच रहाल. मी राजाला जाऊन आपल्याला बरोबर घेऊन येईन. ते आपल्याला पाहून आनंदीत होतील.”

“बोधिसत्वांनी सारथ्याच्या म्हणण्याप्रमाणे तो नगरात जाऊन थेंद पर्यंत तेथेच थांबण्याचे वचन दिले. सारथ्यांनी बोधिसत्वाच्या पायाला स्पर्श केला व त्या तेथून निघाला. खेड्यातून चढादेवी राणीने पाहिले की ते रिकामा पां

येत आहे. ती छाती पिटत रडू लागली. तिने सारथ्याला जवळ बोलावून वेंत विचारले—“काय रे, माझ्या मुलांनी शब्दाच्या प्रत्येकपयंत मुढा तोंडानून एक शब्द रेविल आहेर काढला नाही की? काय त्यांनी हातपाय मुढा हलवले नाही का?”

“महाराणी सरकार, राज्यपद मिळेल ह्या भीतीने त्यांनी तसे डोंग केले. त्यांचा आवाज तर मधुर आहे. ते विवेकशिल व बुद्धिमान आहेत. त्यांनी साधारण जिवनाचा त्याग करून दिव्य जिवनाचा मार्ग निवडला आहे. तुम्ही आता जाऊन

सारी गोष्ट सांगितली. निवेद्य आपो-आप जाणें. तिने ताबडतोड बाळग हा समाचार राजाच्या कानावर घालला.

राजाला सणभर देखिल राहिले नाही त्यांनी मोठा परीवार बरोबर घेतला व ते मुलाला पहाण्या करीत निघाले. ते लोक तेथे पोहोचण्या पूर्वीच इंदाने बोधिसत्वाकरीता एक सुंदर पर्णशाला आपल्याचा विश्वकर्माला आदेश दिला. राजा सर्व परिवारासह त्या पर्णशालेपर्यंत पोहोचला.

बोधिसत्वांनी आपल्या पित्या करीता वसण्यास एक आसन बनविले. परंतु राजा त्याच्याकडे बसला नाही. त्यांनी कोणत्या ना कोणत्या कारणाने राजकुमाराला

राजधानीत राहून आपल्या मनाशी सकल केला व त्याला म्हटले—“बाळ, तू ह्या पर्णशालेत कसाला रहातोस? जमिनीवर सोपणे, कंदफळेमुळे खाणे हे सर्व काय आहे? तुझ्या करीता अनेक महाल आहेत. नोकर-चाकर आहेत. विशाल राज्य आहे. त्यामुळे तू राजधानीला परत येऊन राज्यकारभार कर.”

“बाबा, तुम्ही ज्या मुलभोगाची आशा ठेवता ती एक क्षणभंगूर आहे. मला तर त्या भुलसाईची अजिबात आवड्यकता नाही. आपण तर सदानकटा राज्य, सिंहासन ह्याच विषयी विचार करता परंतु आपल्या इच्छेन एक गोष्ट मात्र आपली डाट घ्याल असते. एक तर आपण आपले काम करत राहातो. तिसरी गोष्ट संधी पाहून तीच आपल्यावर आक्रमण करते. स्थिर होऊन रहाणारी वस्तू म्हणजे बुद्धावस्था आहे. जी आपले काम करते, ती एक वेळ आहे. प्रहार करणारी वस्तू मृत्यु आहे.” बोधिसत्वांनी सांगितली.

“बाळा, तुझ्या गोष्टी ऐकून तर माझ्या मनात जिवाचाहल विरक्ति निर्माण होऊ लागली आहे. मला राज्याची आवश्यकता नाही. मी तपवचर्या करीन. तू माझ्या जागेवर राज्य कर.” राजाने म्हटले.

मी सर्वस्वाचा त्याग केला आहे. असा स्थिति मला आपले राज्य कशाफरीता असे सांगून तिथे जमलेल्या सर्व लोकांना त्यांनी जिवनाचा काय अर्थ होय करून सांगितला. त्यांचा उपदेश ऐकून हळूहळू सर्वांनी संन्यास घेण्यास सुरवात केली व सारे नगर उजाड पडले.

काही राजाच्या संन्यास घेण्याचा वृत्तांत ऐकून दुसरा एक राजा तेथे आला. त्या राजासह सर्व नगरवासी मुक्ता तेथे आले. सर्वांनी संन्यास घेतला अथा प्रकारे तीन राज्ये नाहीशी झाली. राज्यातील सर्व प्राणी जंगली प्राण्यांमध्ये झळम गेले. तेथील सर्व संपत्ती माती समाग झाली. काही कोणत्याही गोष्टीचा किंमत राहिली नाही.

राजाचा स्त्कर

एका गावात गोविंद नावाचा एक तरुण रहात होता. तो खूप हुषार होता. कोठ्यातील जिवनात शाररिक कामे त्याला अधिक असण्याचे त्यामुळे गोविंदला सर्वजण गावातील नालायक समजत. त्याचा भाऊ व भावजग मुद्धा त्याच्या असल्या वागण्यावर चिडत असत. तरी मुद्धा गोविंद गावकऱ्यांना योग्य तो सल्ला देत असे. त्या सल्ल्यानुसार कायदा मुद्धा होत असे. ती माणसे गोविंदच्या भावाला म्हणत—“तुम्हाला भाऊ गोविंद खूपच समजूतदार व गुणी आहे!”

आपल्या भावाच्या मुणाचे पोवाडे गाव- तोंडी ऐकून मोठा भाऊ अतिशय वासून जात असे. असेच एक दिवस गावकरी त्याच्या संदर्भात सांगत त्याचा मोठा भाऊ त्यांना जेहेतुन म्हणाला—“गोविंद जर तुम्ही म्हणता तसा खरोखरीच

मुद्धीमान असला तर राजदरबारात राजसन्मान का नाही मिळवित.” “असाच योग्यतेचा माणूस आहे तर अम्होला कसलो माली आहे काळजी.” त्याची बहिनी दावाच्या म्हणण्याला दुसरी देत म्हणाली.

ही गोष्ट गोविंदने ऐकली मनात राजदरबारात नोकरी मिळविण्याची भाशा काढ करू लागली. दरवर्षी वर्षाच्या नुरवा- तीच्या पहिल्या दिवशी दरबारात उपस्थित असणाऱ्या अनेक नागरीकांना कांक प्रश्न विचारण्याची प्रथा होती हा रिवाज कित्येक वर्षांपासून चालूच आलेला होता. त्या दिवशी राजा बऱ्याच वस्तू भेट, बजिस म्हणून पण देत असे. तो दिवस जवळच होता. म्हणून गोविंद राज- धानीला निघाला व बरोबर त्या दिवशी जाऊन पोहोचला व राजदरबारात गेल्या. राजाच्या प्रज्ञेला समाधान करीक उत्तर

देणाऱ्या माणसांना एका वेगळ्या जागेत बसवले होते. राजाने त्यांना प्रश्न विचारले.

“आपल्या राज्यात सत्याचरण करणारे किती लोक आहेत?” राजाने पहिला प्रश्न विचारला.

“राज्यात एकूण एक लाख सत्यवादी असलेले” एकाने असे सांगितले तर दुसरा म्हणाला—“घटकेला वही प्रतिपत्त लोक आहेत.”

“महाराज, आपल्या अधीन करणारे पांचशे नोकर करणारे आहेत” गोविंद म्हणाला.

“तू कसे काय सांगू शकतोस राजा म्हणाला.

“महाराज, जर त्यातील कोणी सत्याचरण करणारा नसता तर तुम्ही त्यांना दरबारातून फेड्याच हाकलून लावले असतेत!” गोविंद म्हणाला.

राजाने दुसरा प्रश्न विचारला—“माझ्या पंततोचे वस्त्र मला कसे मिळू शकेल?

“जनता आपल्याला भेटी दाखल देईल!”

“कापसापासून मिळू शकेल!” तऱ्हेने? प्रत्येकाने आपापल्या परोने उत्तरे दिली.

“कुशल विणकर आपल्याला पसंत पडेल असे कापड आपल्याला विणून देईल”

गोविंद म्हणाला. “तुम्ही असे छोटे बोला की, त्यावर कोणी विश्वास करणार नाही.” राजा उत्तरला.

“माझे भयंकर दुखते आहे.” एक म्हणाला. “मी हवेत अधांतरी होतो.” दुसरा म्हणाला. “माझे पायतुडले आणि पुन्हा जोडले गेले.” तिसरा म्हणाला.

“ह्या संसेत उपस्थित असलेली सर्व माणसे म्हशी आहेत!” गोविंद म्हणाला.

अशा प्रकारे थोडा वेळ करमणुकीच्या गप्पा होत राहिल्या. नंतर राजाने बऱ्याच समासदांना दक्षिणे दिली. त्यांच्या बरोबर गोविंदला मुद्धा बजिस देण्यात आले व विशेष रुपाने त्याला जेवणाला आमंत्रित

करण्यास आले. त्यास गोविंद बरोबर इतरांना पण आमंत्रणे होती.

राजदरबारातील सभा समाप्त झाल्यावर गोविंदने राजाकडून भेटी वाखल मिळालेले वस्त्र घुसत्या कीर्त्या एकाळा देऊन टाकले व तो स्वतःचे वस्त्र धारण करून भोजनाला आला. तेथे राजाकडून प्राप्त झालेले कपडे परिधान करून इतर सर्वेक्षण उपस्थित होते. जेवताना मुद्दा स्थाने नेहमीचे गाचे जेवण म्हणजे "भात भाजी खटणी लाक असेच घेऊन जेवण केले जायली पक्वान्ने ह्याला हातही लावली नाही.

गोविंदच्या अशा विचित्र दागण्याचा समाचार ताबडतोब राजाच्या कामावर गेला. त्याने गोविंदा बोलवणे घाडले व त्याला विचारले-"मी तुम्हा गेटी दाखल दिलेली वस्त्रे परिधान का केली नाहीस? भोजनाच्या वेळी मू पक्वान्ने खाऊली नाहीस? राणाला अपमान कारक नाही का?"

"महाराज, मी गरीब आहे. आपल्याकडून मिळालेले हे उंची वस्त्र मी आता

नेसले तर ह्यानंतर मला साधे कपडे घालण्याची इच्छा होणार नाही. त्यामुळे मी ते कपडे दान करून टाकले मी रोज भात भाजी खाऊन त्याचो पंज पितो. अशा पाणभाला पक्वान्नाची घटक लागली तर आपल्या मनात अनेक तऱ्हेच्या संभवी नालसा उत्पन्न होऊ लागतील. त्यामुळे मी माझ्या प्रतिष्ठेप्रमाणे व्यवहार केला ह्याकारणाने राजाचा अपमान करावा अशी वाईट दुर्दो माझ्या मनात अजिबात नाही" गोविंदने सांगितले.

"मी तुम्हा सोन्याचे जे मागे दिले ते मुद्दा मू दान करून टाकलेस का?" राजाने विचारले.

"महाराज, मला सांगलेल्याच्या माझ्या मोठ्या भावाला देण्याकरीता ते सोन्याचे नाणे मीजपून ठेवले आहे." गोविंदने उत्तर देत म्हटले. गोविंदच्या कुडीमसंवर अत्यंत प्रसन्न होत राजाने त्याला एक हजार सोन्याची नाणी बक्षिस म्हणून दिली व राजदरबारात त्याला एक चांगली नोकरी पण दिली.

अमरोकी राकून

उत्तर अमेरिकेतील राकून प्राण्यांच्या आहारा संबंधी म्हणजे अत्यंत मनोरंजन वाटण्यासारखे आहेत. अस्तित्वाच्या जाती सारखी असणारी हि राकून स्वतःच्या खाण्याच्या सोप्यापे बऱ्हेर पडतात. हे प्राणी छोटे छोटे पक्षी पक्षाक्षी अंडी नदी नैवक यांना एकडून घातात जगमग जल भय मिळाले नाही जल रान कोवड्याच्या कुडाड्यावर दडप त्यावेळी कोणत्याही संघटाची बाहूळ जाणवी तर विजेण्या गतीने उडून चढून जातात.

ह्या प्राण्यांचे पथ अतिशय निमुळते नहान असतात. त्यांच्या बोटाच्या मधे मांस अजिबात असत नाही. तरी मुद्दा ही वेगाने पळू शकतात नदीत दूबक्या माहत आपल्या परमांनी मांस पकडून वर उडून गोमतीही पाण्याची पळू जमू दे मांस किंवा इतर पक्षी हे पाण्यात स्थाना भुत्त्या निवाय उडून नाहीत हे त्यांचे वैशिष्ट्य आहे.

संपटी सरत एक मिटर माथी भरणेही हि जनावरे कोण्या एका अमेरिकेमध्ये वृक्ष पहायसार मिळत होती. आरुपयंत कपड्यांकरिता उपयोगाल आणवी जाणारी फारटो ह्या राकून प्राण्यांचीय सर्वात मुख्य माणवी जाणत. तंभर वर्षापूर्वी मिझागीसी वाटात संपत्तीच्या नवत्यास ह्या राकून प्राण्यांची कातडी देण्याची वहिवाटी होती.

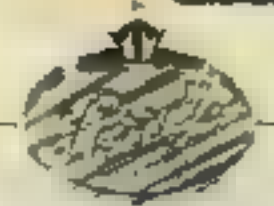
संप्रारणपणे उडून दोन्ही वहाणारे प्राणी केव्हा केव्हा इतर पाण्याप्रमाणे जमिनीतील भुमारात मुद्दा आपले वास्तव्य करतात.

सरदुःखतुमध्ये असतून जगा आगच्या मोठे काढून घेऊन दिवसात तेथे प्राणी उडून व दिवसकाळ सोपेचर बांधीत होऊन संपूर्ण घेऊन पाठ तेथे घालवतात. अन्हां उन्हाळा सुरू होऊ लागतो तेव्हा पाण्याच्या गरम बाफेले बाग येऊन हे प्राणी मातीच्या भुवारातून बाहेर पडतात.

चांदोवा

जोळ्या-टॉफींचा राजा
मुली-मुलीत देई तुम्हा दुधाच्या स्वादाची मजा!

कॅरॅमिल्क

यसुर, मॉर्बॅर दूध, सॅनेरी
कॅरॅमिल्क... पीऊन दोघांची जोडी
जमून बनवली स्वादिष्ट, रूप
मिल्क टॉफी!

पेंसिल्व्नी स्वादमधुर मलिनका

कॅरॅमिल्क • टाय-पी • चॉकलेट
इन्लेर्स • फोफोनेट पॅप • चॉकलेट
• फोफोनेट ड्रीम • हॉर्नीपॉपल
• गोल्डन बॉन बॉन

जोळ्या-टॉफीत 'रान्य' एवढे
90 हून अधिक कॅरीचे.

चांदोबा

संस्मापक : 'चक्रवर्ती'
लेखक : बागिरेही

मनुष्याचे बायले ॥ बाईट गुणांचे कारण एकच असू
शकत नाही. कारण एकाच तऱ्हेच्या कापडांमध्ये
कापडो काही माणसांचे कापड कांगले कापड
कांगले बाईटही कापड. ह्याचे उदाहरण आपल्याला
"पक्षन" ह्या गोष्टीत बापायला मिळेल.
बरोबर 'बावसीसत्यपाळ' ही गोष्ट वाचा.

अमर बाणी

उदरपुत्रासो धर्म, धर्मः सगुणेकरो,

अथनस्तु पुत्रे नारायणचरितं पुनन् ॥

[वस्तव स्वभावाचा मनुष्य आपल्या उभति करतो.
मनुष्य आपल्या वंशाविषयी कसलाही विचार
करीत नाही. स्वभावाचा माणूस आपल्या
सर्वनाम करतो.]

वर्ग : ३५ वेव्हारी १९८६ संक : ८
एक प्रत : २५० : : वार्षिक वर्गवर्गी : ३०-००

१. जगात सर्वात मोठी मुळावी प्रतिमा कोठे आहे ? २. बुद्धाचे मुरलित ठेवलेले देऊळ कोठे आहे ? ३. "मृषी सूर्याभोवती फिरते" हा सिद्धान्त जरा दाखवून देण्याचा काळामध्ये छात्रिक	<p>अंधविश्वास ठेवून मोकांनी कोवत्या वैद्या-
निकाला अपराधी बनवण्याचा प्रयत्न केला ?</p> <p>४. बिलियम बिमबर कोर्स नावाच्या मान्यता
बादीने कोवत्या हेतूने कार्यकेले ?</p> <p>५. एमियातिन कोवत्या वेळात विद्यार्थन लोक
बास्त संघने रत्नासार ?</p> |
|---|---|

अंगारक

पुरातन काळात अंगारक नावाचा एक राक्षस रहात होता. त्याने अनेक राज्यात विजय मिळवून राजमहालातील अनेक कन्या अपहरण केले. व कोणता एका भांडवराच्या वंदनातील मध्य भागातील गुहेमध्ये तो राहत होता.

सुमारास सुमारास महासेन ह्याने पराक्रमीची चोर तपासणी करून बराचसा कपडे, हतियार, प्राण, इत्यादी मिळविले.

एकादा महासेन जिकारी निमित्ताने जंगलात वेळेला कसलीना एका कसल्याने त्याची वाट अडवून त्यांना त्यांच्या पांढऱ्या महासेनाला बांधून काढले. त्याने रमातून उडी मारली. त्याने लोडला परंतु अनेक सोडूनही अस्वम पळवली साबे नाही. पळून वेळे.

महासेनाने अंगारकाच्यापासून त्या लोड सोडला. व सेवटी एका गुहेत पोहोचला. गुहेच्या मध्य काही पुढेचून ऐकून तो लोड करून घेतला.

"पिताजी, आपण जोपर्यंत अस्वमक्याने रहाता तो पर्यंत कोणीही गुनची हानी करू शकणार नाही. परंतु आताची काही मुन्ही लोड करून घ्यायला येऊन." एकावे काहीच्या विचारले.

"तुला काळाची करण्याचे काही कारण नाही. काळज कोणत्याही काहीही परिणाम होणार नाही कारण जरिर दगडाचे आहे. त्याच्या हात अस्वमक्या आहे. त्यामुळे मी लोड घेऊन येऊन घ्यायला येऊन आहे." अंगारकाने म्हटले.

तेव्हा महासेनाला सकाळ होईपर्यंत तेथेच वेळ काढला. पहाटे अंगारक येव्हा गुहेच्या बाहेर पडला तेव्हा संधी सायून त्याने त्याच्या उजव्या हातावर भर लोड कापून टाकला तो कापल्या बरोबर राक्षस लोड घेतला.

त्यानंतर महासेनाने सर्व राजकुमारींना बरीवालातून मुक्त केले. व अंगारकच्या सुंदर मुलीबरोबर जंगल केले.

विनाशकार विपरीत बुद्धी

अस्वमकी पर्यंतान्या कृष्णचंद्र नावाच्या गुन्या आश्रम होता ते पाठ-

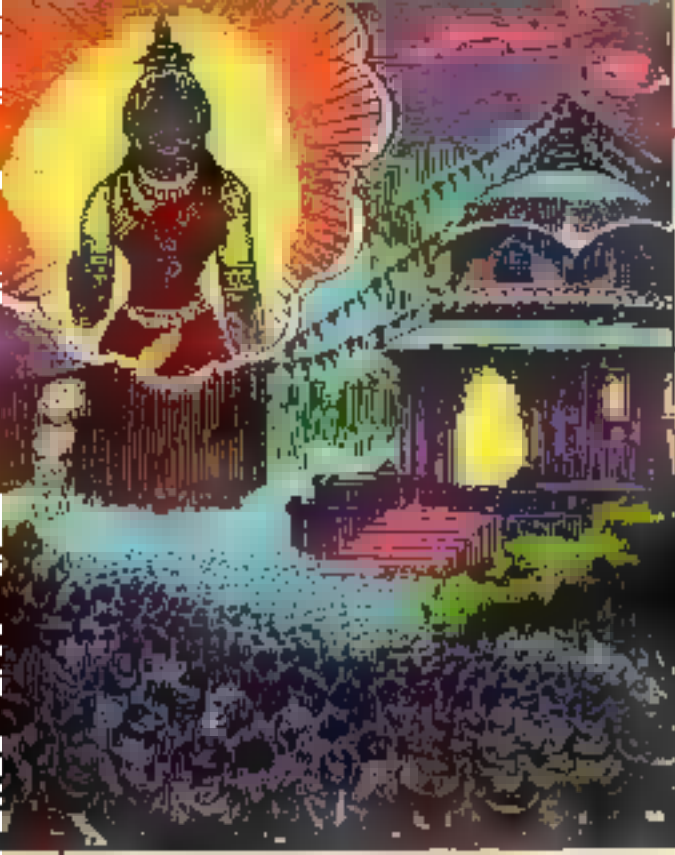
माळेत अनेक विद्यांचे शिक्षण देत. त्या गुन्याी सर्व तऱ्हेचे शिक्षण संपादन केले होते. ते स्वभावानी अत्यंत उदार होते. त्याच्याकडे वेष्ट्याकरीता आजू-बाजूच्या देवातून अनेक विद्यार्थी येत.

एके दिवशी संव्याकाळी आश्रमाच्या अस्वमच्या बराचसा आश्रमातील चाललेली पाहून कृष्णचंद्र तेथे गेले. तेव्हा एका विद्यार्थ्याला इतर जीपेजम रमावून दम भरत होते. पाहून त्यांनी विद्यार्थ्याला रमावण्याचे विचारले.

एका मुलाने पुढे होत म्हटले—"गुरू-देव, आम्ही आश्रमाचे आंबे तोडून लपवून ठेवतो. ते हा रोज चोरून खातो. आम्ही त्याला सोमिंतले की आश्रमाकडे भागून

वे. परंतु त्याने एकदाही ऐकले नाही. नेहमी अस्वम चोरी करतो.

कृष्णचंद्राने अपराधी मुलाकडे पाहिले. तो जमिनीकडे मान साली घालून स्थिर नजरेने पहात होता. आश्रमातील सर्वांना आपल्या बरोबर आश्रमात वेष्ट्याची आज्ञा केली. सर्वजण आश्रमात वेळून बसल्यानंतर आश्रमातील सर्वांना उद्देशून म्हटले—"निसर्गतः अत्यंत चंचल पाणी आहे. त्याला थोडी थरी संधी मिळाली तरी ते पाणी वाहून द्रव्य करतो मनुष्याचे पतन सुद्धा काहीसे अस्वम आहे. एकदा माणसाचे मन काहीसे दुर्बल झाले तर ते नाशकारणीभूत होते. आणि त्याचा संपूर्ण होण्यास जास्त लागत नाही. ह्याचे उदाहरण म्हणून तुम्हांला मी स्वयंकर नावाच्या मुलाची गोष्ट सांगतो.

श्यामल जात्याच अत्यंत हुषार व गुन- होता. त्याच्या आईवडिलांनी व इतर मोठ्या भावंडांनी त्याला बांगले उपदेश दिले परंतु त्या काही उपयोग झाला नाही. तो अभ्यास सोडून भुलांच्या बरोबर भटकण्यास वेळ काढवे. हळूहळू त्याला छोट्यामोठ्या चोऱ्या करण्याची सुडा सधम लागली.

श्यामल रक्षात असलेल्या देवाच्या राखाची देवावर अत्यंत भक्ती होती. त्याने आतोंनात पैसा जर्ब करून तेथे एक देवीचे रेऊळ बांधवले होते. ते पूर्ण संग- मरजर बवडात बांधवले होते. त्या देवी- करीत। त्याने अनेक सोन्याचे मोत्यांचे

बळंकार बनवले. त्यात एक रत्नहार अत्यंत मोल्यवान होता. हाराच्या मध्यभागी एक अमृत्यरत्न बसवले होते. त्याची किंमत अनेक कोटी रुपये होती. आणि असा सर्वत्र गववया होता की, त्या रत्नामुळे त्या देशाचे नेहवी कल्याण होई.

बरबरी नवरात्रीत दिवस देवीचा उत्सव दक्षिणपूर्वक सोहळापास केला जात असे. करीता अनेक राजा, प्रमान, प्रमुख मंत्री गानकरी तेथे जमत असत.

एकदा उत्सवाचे शेजार देशचा राजा काकनाथ आला असतांना त्यांची दृष्टी त्या रत्नहाराकडे गेली. एकदम आप्परवंचकित झाला. त्याला त्या हिऱ्यांची किंमत काय असावी ह्याचा आपोआप अंदाज लागला.

उत्सव समाप्ती नंतर काकनाथ आपल्या देशात परत गेला. काही दिवसाने त्याने आपल्या गुप्तचरांपैकी प्रमुखांना तो हार चोरून जाणण्यासाठी पाठविले. काकनाथच्या दक्षिणांच्या प्रलोभनाला बळी पडून त्याने तो हार चोरून जाणण्यास संमती दर्शविली. तो आपल्या भरातून बाहेर पडून शेजार देशात निघाला व तेथील देवीच्या देवळात पोहोचला त्याने तेथील पुजाऱ्याला दक्षि- साचे अभिष दाखवून आपल्याकडे वळविले

तेव्हा पुजाऱ्याने त्याला हार चोरून नेण्याच्या बाबतीत मदत करण्याचे जास्वासन दिले.

दोघांनी दुसऱ्या दिवशी तो हार चोरण्याचा निश्चय पक्का केला. बरोबर त्याच सुमारास रात्री उशिरापर्यंत श्यामल आपल्या मित्राच्या बरोबर गप्पाटप्पा करीत घरो परतत होता. नेमकी त्यावेळी त्याला सामली त्यामुळे पाणी पिण्याकरीता देवळापाशी यांकला. तेव्हा त्याला पुजारी गुप्तहेर तेंपून बाहेर पडताना दिसले. समजेना की, अर्घ्यारात्री हे दोघे इथे करीत असामेत.

पुजाऱ्याबद्दल शंका निर्माण होऊ लागली त्यामुळे तो मदक्यान शिरका व एका जाऊन लपून

राहिला. थोड्या वेळाने पुजारी देवळात शिरला व देवळाच्या गाभाऱ्याचे दार उघडून

गेला. त्याच्या पाठीमाठ त्याला न कळू देता श्यामलसुद्धा आत घुसला व त्याच्या पाठीमागे उभे राहून त्याने पुजाऱ्याला प्रश्न केला—“गृहजी, ह्यावेळी तुम्ही इथे काय करता आहात?”

पुजारी एकदम धावरला व त्याच्या हातून देवीच्या गळ्यातील रत्नहार झाली पडला. श्यामलने तो रत्नहार उचलून स्वतःच्या हातात घेत म्हटले—“गृहजी, यावर नका ! तुम्हाला ह्या रत्नहार हवा आहे का ? तुमच्या बरोबर आलेली ती व्यक्ति कोण आहे ?”

पुजाऱ्याने घडलेली सवे हकिगत त्याला सांगितली. श्यामलने तो रत्नहार पारतीत

बाहेर निघून गेले. गावाची सगळी पार केल्यानंतर दोघांच्याही मनांत तो हार स्वताः घेण्याची साठसा उत्पन्न झाली. दुसऱ्या दिवशी दुपारपर्यंत ते दोघे एका जंगलात येऊन पोहोचले. बाटेतून येताना त्यांनी एका धर्मशास्त्रज्ञाबरोबर जाण्याचे पदार्थ बरोबर घेतले होते. ते त्यांनी एका साकलीच्या झाडाखाली बसून काढून घेतले. परंतु त्यापूर्वी त्यांनी एक-मेकांभर दोळा चुकवून त्या जाग्याच्या पदार्थांमधे विष कालवून ठेवले होते. त्यामुळे त्यांना सगळी दोषेजण मरण पावले.

ह्यानंतर कृष्णचंद्र आपल्या शिष्यांना म्हणाले—“इयामल आणि पुजारी स्वभावाचे वाईट नव्हते. परंतु त्यांच्या मनांमध्ये क्षणिक झालेल्या अभिलाषेमुळे त्यांचा सर्वनाश झाला.

सर्व शिष्य जथू भरल्या होळ्याने तेथे उठून उभे राहिले. चोरी करणारा विद्यार्थी होळे पुसत कृष्णचंद्रांना नमस्कार करीत म्हणाला—“गुरुवर्य, मी माझ्या नाशाचे कारण समजू शकतो. माता मापुळे मी वसले कोणतेही काम करण्यास नाही.

शिष्य निघून गेल्यानंतर कृष्णचंद्र आत बसून गेले. तेव्हा त्यांची पत्नी दोळे पुड्रीत त्यांना म्हणाली—“तो विद्यार्थी तर सुनारला परंतु त्यामळ व पुजारी मात्र दुर्दैवी निघाले.

कृष्णचंद्र हसून तिच्या म्हणाले—“पुजारी तर बरोबरचो वंदावी निघाला परंतु त्यामळ नाही.

“महो हे तुम्हीं सांगता आहात?” त्यांची पत्नी विस्मयाने म्हणाली.

“त्यामळ त्यावेळी मेला नाही परंतु चार्चक्यामुळे पुजारी ताबडतोब मरण गेला परंतु विषम बाटेवर सकाळत राहिला. त्यावेळी जायबराचे बहापंडीत तेथून होते त्यांनी त्यामळला बाबविले. त्यांची सर्व गोष्ट ऐकल्यानंतर सुद्धा त्यांनी त्याची वृत्ता केल्या शिवाय त्याला ज्ञानदान दिले.” कृष्णचंद्र म्हणाले.

“एका दिवसाच्या इयामलला दोन मुळुंगा सामोरे आले लागले. पूर्व-जन्मीच्या रावांचे प्रायश्चित्त त्याला आता मोगाचे लागले ते त्याला अनुसरून होते.” कृष्णचंद्रांच्या पत्नीने त्यांना सावितले.

“त्यामळ त्याचे प्रायश्चित्त मिळाले जाहे. त्यांनी इयामलला त्यांचा शिष्य बनवले सरे परंतु त्याला गुरुकुलात एक वर्षांपर्यंत न रहाण्याची शिक्षा दिली. त्याला आत्ममात्रवळ असलेल्या अंधेरी गुहेमध्ये एक वर्ष रहावे लागले. परंतु काही साके तरी तो झाल्या बुद्धीमान होता. त्यामुळे त्यांनी त्या गुरुवर्याकडे ज्ञानार्जन प्राप्त पुढे तो कृष्णचंद्र बसला.

“काय! तुम्हीच इयामल आहात?” कृष्णचंद्रांच्या पत्नीने आश्चर्यचकित होत विचारले मंतर म्हटले—“मग तो रत्नहार कोठे गेला?”

तो तर तेव्हाच रावापाशी पोहोचवला गेला. आमच्या गुरुंच्या कृपेमुळे रावांच्या शिष्यपातून माझी मुक्तता झाली. पाण्याच्या यतीप्रमाणे बहात जाणाऱ्या मला माझ्या गुरु-देवांनी मलाच्या शिष्यत्वापर्यंत नेऊन सोडले. असा प्रकार मला त्याने पुनर्जन्म मिळवून दिला. त्यांचा शिष्य होण्याचे भाग्य लाभले कृष्णचंद्रांनी दिव्यवात घेत म्हटले.

त्याला म्हटले—“पुजारी हा हार कोण्या परदेशी माणसास देऊन टाकून संपत्ती मिळविण्याची अपेक्षा ठेवण्यापेक्षा जर का तो आपणच ठेऊन घेतला तर काय चांगले होणार नाही का?”

पुजारीने लुशीने त्याच्या म्हणण्याला होकार दिला. ह्यानंतर दोघांनी तो हार घेऊन देवळाच्या दाराला कुलूप मारले. नंतर बाहेर येऊन तेथे पदारा देणाऱ्या गुरवाच्या डोक्यावर त्यांनी काठीने प्रहार केला. तेव्हा तो गुरव कोलमडून झाली पडला. तेवढ्यात पुजारीने देवळाच्या गाभान्याच्या किल्ल्या त्याच्यापाशी टाकल्या व ते दोघे तेथून पसार झाले. व गावा-

हनुमन्तीनगरात गोकुलदास गौरी नाबाचे जोडपे रहात होते. गोकुलदास नाबासल्या शेतात मजुरीने काम करीत असे परंतु गौरी काही कामधंदा करीत नसे. परंतु विवसभर भाजूबाजूच्या बायकांबरोबर फुकटच भांडण तंडा भाज ओडवून घेत असे. पुसत्याच्या कामाना गावे ठेवी त्यांना शिब्यागाळ करे.

बायकोच्या अशा धर्मेडी स्वभावामुळे तो तिला असेर काहीच बोलत नसे.

एके दिवशी गौरीच्या म्हुसीनी शेजाऱ्याच्या घराच्या परसवारी जाऊन त्यांचा काडसेळा भाजीपाला सर्व काऊन टाकला. त्यामुळे शेजाऱ्याचे बरेच नुकसान झाले. परंतु शिब्यागाळीला घाबरून जाऊन त्यांनी गप्प रहावेच पत्करले. परंतु शेजाऱ्यांनी मनोमन निश्चय केला की ह्यांगोष्टीचा गौरीला वांगळा वडा विक-

विला पाहिजे. त्यामुळे त्यांनी त्यांच्या परसवारी काही विपारी भावे लावून टाकली.

काही दिवसांनी ती पाहून गौरीच्या मनात पुन्हा आपल्या म्हुसी सोडण्याची इच्छा निर्माण झाली. तीला माहित नव्हते की ती विपारी आहेत. त्यामुळे तिने पुन्हा आपली म्हुस त्यांच्या परसवारी सोडली. शेजारी रंगनाथच्या कल्पवृक्षामागे ती माहे साऊन तिची म्हुस मरच पावली.

दोन घोर दुष्प देणारी म्हुस भेल्याच्या दुःखाने गौरी आपल्या नवऱ्याला म्हुणाली— “माता मापण काही ह्या राहू नये. मुलाने असंसेळे ठोकांना पहावत नाही ते आपला डेब करवात. त्यामुळेच आपल्या म्हुसीवर कोणी करपी करून तिला मारून टाकली.

“अग, जे व्हायचे झाले माता उगाच वागा करून घेण्यात काय फायदा?”

गोकुलदास शांत स्वरात तिला म्हुणाला. ते ऐकून तिला जास्तच संताप आला तो म्हुणाली—“हे काय गांव आहे समाधान ! उद्या सकाळीच माझ्या माहेरच्या बावी जाऊ तेच तुम्हांला नक्कीच काहीतरी मिळेल.

गोकुल आपल्या बायकोचे म्हुणजे ठावसू शकला नाही. त्यामुळे दुसऱ्या दिवशी दोघे नवरावायको रामपुर गावात जायला निघाले. ते दोघे गावच्या तळघापाशी येऊन पोहोचले नाहीत तितक्यात त्यांच्या रमाकांत मासेमारी त्यांना तळघाकांठी मासे पकडीत असतांना दिसला. तो त्यावेळी गळाचा मासा हातांने कावून टोपळीत टाकीत होता.

गौरीला ते दृश्य पाहून आश्चर्य वाटले ती आश्चर्याने तोंडात बोट घालीत म्हुणाली खरे तर दोन्ही हाताने पैसा कमावण्याचा हान एक उपाय दिसतो आहे. ह्या रंगनाथ तर ऐदया प्रमाने तळघाकांठी बसून मासे गळीत पकडून आपल्याला वाटेस किमतीला विकतो व पैसा कमावतो पाहू तरी माझाची काय किमत सांगतो.” असे म्हुणत गौरीने सटक्यात टोपळीत हात घातला.

त्या टोपळीत मासांच्या बरोबर काही खेकडे मुद्दा होते. त्यातील एक खेकड्याने गौरीच्या बोटाचा कडकडून दंश केला.

त्या वेळाने ती बिब्हळू लागली. चिबून म्हुणाली—“अरे रंगनाथ, तू कसला मासेमारी ? मासे खेकडे काय एकाच टोपळीत ठेवतात.” असे म्हुणत त्याला शिब्या हासडू लागली.

मासेमारी रंगनाथ ती शांत होईपर्यंत गप्प राहिला. नंतर म्हुणाला—“तार्ई, हे खेकडे मासे ह्या तळघातूनच निघाले आहेत. असे हे पाण्यात एकत्र राहीले होते तसेच ह्या टोपळीत पण आहेत. तू तुझ्या मासांच्या गप्पा सोड त्या खेकड्याने तर माझ्या बोटाचा चांगलाच तुफान पाडला.” गौरीने तक्रारीच्या सुरात म्हटले.

रंगनाथ स्मित करीत म्हणाला—
"दुसऱ्याचा उगाच टोकरीत राहून भांडण
उकलून काढण्याची काहींना वाईट सोडच
बसते. जेकडे पण काहीसे अशाच स्वभावाचे
असतात. ते पाण्यात राहो अगर पाण्या
बाहेर राहा गुण बदलत नाही.

खरे म्हणायचे तर गोकुळला ■■■
सोडून जायचे अजिबात मनात नव्हते
त्यामुळे त्याने आपल्या बायकोला समजावत
म्हटले—"अग, रंगनाथ जे काय मागतो
त्यात काहीतरी तथ्य आहे. तो काय म्हणतो
त्याचा अर्थ तुला समजतो ना! जेकडेचा-
सारखा आपला पण स्वभावाजो पर्यंत बदलत
नाही तो पर्यंत आपण कोणत्याही गांभी
गेलो गजपतीनगरला किंवा रामपुरला तरी
तेथील लोक आपला द्वेष करतील. तू ■■■
जेकडेचाला उगाच विचवलेस म्हणूनच
त्याने तुला इतका मारला हे तर खरे ना!"

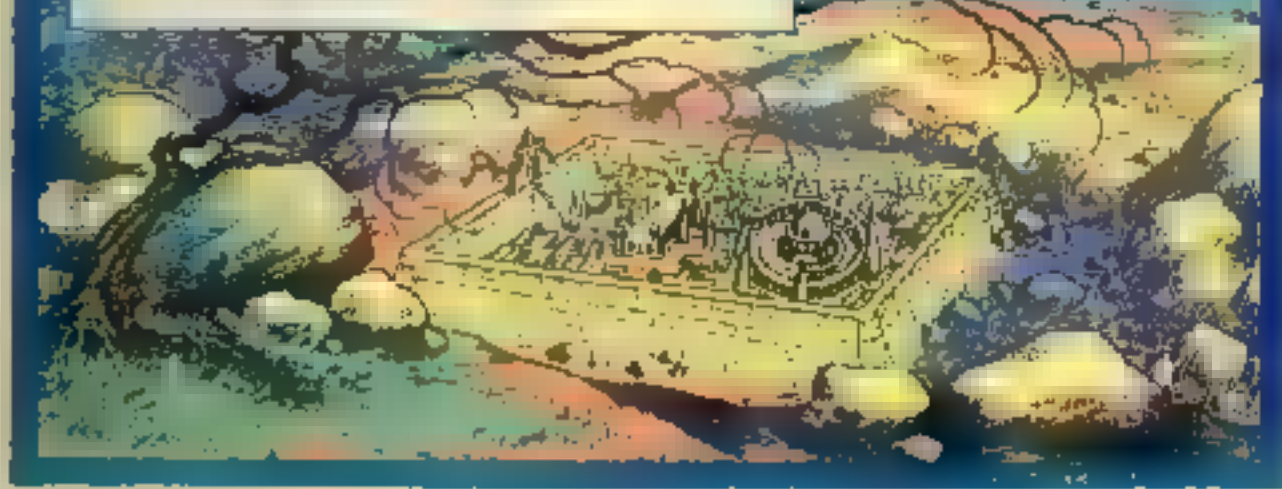
"होय हो तसेच? पण माझ्या मोटाऱ्या
वेदना काही कमी होत नाहीत ना! त्याचे
काय." गौरी म्हणाली.

"तर मग, मी सांगतो ते लक्षपूर्वक ऐक.
त्या रंगनाथच्या म्हणण्याचा अर्थ होता.
आपण चांगले वागलो की सारे जग आपण-
आपण चांगले वागते. ह्या गावात आपण
इतके बरे रहात आलो. परंतु भांडणतंट्या
शिवाय एक दिवस तरी गेला का? असे
असतांना आपण दुसऱ्या कोणत्याही गावात
गेलो तरी शांततापूर्वक राहू शकत
नाही. सगळ्यात ■■■ आपला स्वभाव
बदलला पाहिजे ■■■ मान्य आहे का?"
गोकुळदासने समजूतीच्या स्वरात विचारले.

गौरी थोडे साबुन म्हणाली—"वरं ■■■
मग आपण आपल्या गावीच परत जाऊं या!
जेकडा प्राणी आहे. त्यामुळे त्याला त्याचे
गुण बदलता येणे शक्य नाही. परंतु मी तर
मनुष्य आहे त्यामुळे मी माझ्या स्वभावात
बदल करून माणुसे सर्वांशी प्रेमळपणाचा
व्यवहार करेन.

आपल्या बायकोच्या स्वभावात बदलंदा
फरक पाहून गोकुळला अत्यंत आनंद आला
त्याचा आनंद रंगनाथ मागेनासा माला.

कांवाचा किल्ला

[१४]

[चंद्रवर्मा जोरडीवाली सोंहोबचा. ■■■ एका म्हातार्याची भेट घाली. म्हातार्याचा
तो राज्यातील एक ■■■ वाटने. पण खरे समजल्यावर त्याने स्वतःचकळ
■■■ किरत्यावाली आपल्या मार्गाचा ■■■ असल्याचे जाणविले. तेव्हा
■■■ जाले. त्याचा पाहून म्हातारा पळून गेला. नंतर—]

चंद्रवर्माला सोंपडीतून बाहेर पडतांना
पाहून सैनिकांना आश्चर्य वाटले.
त्यांना तो म्हाताराच फक्त ठाऊक होता.
त्यांना वाटले होते की, बऱ्याच दिवसांने
म्हातारा आयता हाती सांपडला. ■■■
त्याला बंदी करून नेऊन राजासमोर उभे
केले की, राजा आपल्याला खूप सारे ■■■
देईल. परंतु तेथे चंद्रवर्माला पाहून त्यांची
घोर निराशा झाली. "तू कोण आहेस?

तो म्हातारा कुठे गेला?" त्या
सैनिकांच्या सरदाराने तलवार उपचुन डोळे
फाडफाडून त्याच्याकडे पहात विचारले.
"तुम्ही ज्या म्हातार्याकडून चौकशी
करीत आहात ना! त्याविषयी मला
समजले पाहिजे." चंद्रवर्माने स्वतःची
तलवार बाहेर खेचीत म्हटले.

चंद्रवर्माचा निर्भयपणा ■■■ त्याची
म्यानेतून तलवार काढण्याची हब

पाहून सैनिकांचा सरदार क्षणभर चकित होऊन गेला. ते पाहून चंद्रवर्माने-जमळ जात विचारले-“मला सांगा, तुम्ही कोणत्या राज्याचे सैनिक आहात. मला पकडून [] करण्याचा जर प्रयत्न केलात तर तो तुमच्या विनाशासच कारण होईल. माझ्या पाठीमागे माझे रक्षण करणारी हि क्षोपचीनी घारे आहेत. इथे राहून तुम्ही माझ्याशी लढू शकत नाहीत त्यामुळे पाहिजे तर एक एक करून तुम्ही माझ्याशी [] हा घ्या माझ्या तलवारीचा वार वाचवा.” असे म्हणत चंद्रवर्माने एक [] पुढे टाकले.

सैनिकांच्या सरदाराला मनोमन वाटू [] की, चंद्रवर्माने म्हणतो ते सरे आहे. आपण त्यातून एकाएकाने त्यांच्याशी लढा दिला तर तो एकेकासा माकड यमलोकाल पाठवून देईल. त्याची हावभावाची [] पाहिली तर तो एक कुसल योद्धा असावा असे दिसते.

“सरकार, आपण एक कुसल योद्धा मलादात असे वाटते. मी सुद्धा एक योद्धा आहे. तेव्हा हे विनाकारण युद्ध कराय करीता. मी [] राज्याच्या भागेने ह्या जंगलात एका म्हातान्याच्या शोषाकरीता [] आहे. परंतु [] आपली भेट घाली. आता जे झाले [] झाले. आपण आपापल्या बाटेने निघून [] असे समजुती दाखल सरकार चंद्रवर्माना म्हणाला.

आपल्या कर्तव्यवारीवर मनोमन चंद्रवर्माने प्रसन्न झाला. परंतु वरवर त्याने दोनीपणाने त्यांना विचारले-“ [] हो तुमचा राजा कोण ?”

“काय ! आपल्याला आमच्या राज्याचे नाव सुद्धा माहित नाही ? मला तर अचंका वाटतो आहे. तुम्ही ज्या सीमेवर उभे आहात त्या राज्याचे नावही तुम्हाला माहित नाही !” सरदाराने त्याला विचारले.

सरदाराने बोलले ऐकून चंद्रवर्माना हंस्तु माले तो म्हणाला-“मी राज्य, [] सीमा व राज्याची नावे लक्षात ठेवजे हे कधीचच विसरून गेलो आहे. आमच्या गुरूदेवानी त्यांच्या मृत्युपूर्वी मला एका राज्याला भेटण्याची विनंती केली होती. त्या राज्याचे नांव आहे “शिवसिंह” त्यांना भेटण्याच्या इच्छेने मी पूर्वे [] टोकांपासून त्या टोकांपर्यंत प्रवास करीत आहे. मजे तुमची भेट घाली. आता तुम्ही आपल्या बाटेने जाऊ शकता.” असे म्हणत चंद्रवर्माने सटक्यात बठला.

चंद्रवर्माने बोलले ऐकून सैनिक व [] सरदार [] झाले. पाठीमागे बळून क्षोप-हीत आप्याचे नाटक [] चंद्रवर्माना अडवत सरदार म्हणाला-“सरकार [] तर कोणी महापुरुष वाटता [] गुरूदेवानी आपल्याला ज्या राज्याला भेटण्याची आज्ञा केली आहे. तो राजा शिवसिंह ह्याच देसचा [] आहे.”

चंद्रवर्माने आश्चर्य [] करीत म्हटले-“अरे वा, मी घन्य झालो म्हणावयाचे [] आहे मी. कित्येक वर्षांनंतर माझे काम सफल झाले. मी तर असा निवार करून बकलो होतो की गुरूंनी सांगितलेले [] पूर्ण होत नाही. [] आता मला राज्याचे दर्शन करायचे आहे !”

सैनिकांच्या सरदारांनी [] अनु-चरांकडे क्षणभर [] टाकीत घुसण्यासाठी चंद्रवर्माने शकेश्वर नजरेने पहात विचारले-“गुरूदेवांनी आमच्या राज्याचे दर्शन करण्याकरीता आपल्याला [] सांगितले आहे ?”

“ते एक अद्भुत रहस्य आहे. गंधर्व रहस्यापेक्षा गुप्त आहे !” असे म्हणत चंद्र-वर्माने आकाशकांडे नजर टाकली [] वर करीत उच्च स्वरात म्हणाला-“अरे वा ! काशाचा कितल्या ! [] तू माझ्या मुलीत बाला आहेस ह ?”

“काशाचा कितल्या ! नाव ऐकताच सरदारांना भयंकर विस्मय वाट लावला

त्याने विचारले—“महाशय, आपल्याला ह्या कांशाच्या किल्ल्याचे रहस्य कसेकय ठाऊक?”

“त्या कांशाच्या किल्ल्याविवयी समाचार मला गुप्तताच माहित आहे. परंतु तुमच्या विचारण्याच्या ढंगावरून तुम्हांला पण त्याविवयी थोडीफार माहिती असावी असे वाटते आश्चर्य। अवभुत आहे!” असे म्हणत चंद्रवर्माने आपले बोलणें थांबवले.

“ह्यात आश्चर्य करण्यासारखे काय आहे? त्या कांशाच्या किल्ल्याचे रहस्य जाणून घेण्याकरीताच आम्ही त्या चलास म्हातान्याला ह्या जंगलात बोवतो आहोत.” सैनिकांचा सरदार म्हणाला.

चंद्रवर्माने आपला हात तळहात उघडून त्यात पाहिल्या सारखे केले व म्हणाला—
“हो, आता मला कळले तुमच्या राजाला अशी संका आहे की, त्या म्हातान्यावरून कांशाच्या किल्ल्यापर्यंत मार्गाचा पुरावा आहे. व म्हातान्याचा मुलगा केवळ तुमच्या राज्याच्या सुखात आहे. मी म्हणतो ते सरे आहे ना! तुमचा राजा किती मोठा आहे!” सैनिकांच्या सरदाराने सगळ्या चंद्रवर्माच्या तळहाताकडे पाहिले आणि म्हटले—
“महाशय, आपण तर सर्वज्ञ दिवता. तळहातावर किहीलेले आहे काय? हे तर आश्चर्य म्हणावयाचे.”

“आश्चर्य! कोणाचा तुम्हांला की मला?” असे म्हणत चंद्रवर्माने सरदाराकडे रोखून पहात म्हटले—“तुम्ही तान्त्रिकीक इवून निवून जाऊन त्या डोंगराच्या पाठीमागे जाऊन माझी वाट पहा मी काही वेळातच तिथे येऊन तुम्हांला भेटतो. त्यानंतर आपण सर्वनिवून तुमच्या राजाला भेटण्यास जाऊ.”

सरदाराचा त्याचे बोलणे विचित्र वाटले तो भ्रमात पडला की, चंद्रवर्माना काही अपूर्व शक्ति मिळाल्या असल्यात. तो होय! आपण तसेच म्हणत साचीपारासह त्या डोंगराच्या पाठीमागे

निवून गेला. जेव्हां दृष्टीपथातून नाहीसे आले तेव्हां ताबडतोब चंद्रवर्मा साठी जवळ गेला व म्हणाला—“जोबंत, कुठे आहेस? मी सर्व बोवलीची चौकशी केेली. देवसदर काही संकट नाही आणि तो अगदी सुरक्षित आहे.

तो हाक ऐकताच म्हातारा जगजगीने माडाच्या बुण्या पाठीमागून बाहेर आला चंद्रवर्माच्या समोर येत म्हणाला—“काय रे बाबा, हा जोबंत कोण आहे?”

“तुम्हीच आहात! तुम्हांला म्हातान्या म्हणणें बरोबर नाही ना! म्हणून मीच नांव मुचवून तुम्हांला त्या नावाने हाक पारले. तिवांसिह यांच्या कडे आहे. तुमच्या मुलाचा लवकरच मोडवून घेऊन येईल. आणि किल्ल्याच्या संपत्तीमधील तुम्हाला मिळवून देण्याची योजना तेथे पोहोचण्याच्या मार्गाचा नकाशा कुठे आहे?” चंद्रवर्मा विचारले.

“तुम्हा बोलण्यावर मी किती विश्वास ठेवायचा?” संकाकुल होत म्हातान्याने विचारले.

“विश्वास न ठेऊन तू काय नकतोस? विश्वास ठेवलास तर तुझे व तुम्हा मुलाचे कल्याण होईल. जेव्हां मला हे कळले की पवित्रमेकडेच्या सभुजिकितान्याकडे

कांशाच्या किल्ल्यात जाणारा मार्ग आहे. तेव्हा तेथे पोहोचण्याकरीता काही कठीण संकटे येणार नाहीत समुद्राच्या कांठाकांठांमं घालत तेथे पर्यंत पोहोचता येईल.” चंद्रवर्मा म्हणाला.

चंद्रवर्माचा स्पष्टवक्तेपणा पाहून म्हातारा चकित झाला. नंतर त्याने आपल्या अंगवस्त्रातून एक लावण्याची मेंदोळी बाहेर कावली व ती पंख्यासारखी गोलाकार फिरवित म्हणाला—“चंद्रवर्मा, ह्या पहा कांशाच्या किल्ल्यापर्यंत जाणाऱ्या मार्गाचा नकाशा.”

चंद्रवर्माने काळजीपूर्वक नकाशा पाहिला त्यात डोंगर इत्यादींच्या नदीनाले अरण्ये व

बाळवंटे स्पष्ट दिसत होती. समुद्राच्या किनाऱ्यावर एक [redacted] किल्ला स्पष्ट दिसत होता. त्या किल्ल्याच्या भिंतीच्या वर दिसणाऱ्या मोठमोठ्या महालावर धुक्यासारके काहीतरी पसरलेले दिसत होते.

चंद्रवर्मा ते पाहून मनांतून धावकून
गेली. ते मनांतल्या मनात दाबत तो विचार
करू लागला—“जरे बांधरे ! हि जंगले पहाडे
नदि नाले पार करून कोणी माणूस तेथे
पोहोवू शकेल का ?

"ह्या कोंवाच्या किल्ल्याला माझ्या पूर्वजांपैकी एकाने कोणी तरी पाहिले आहे. मी तर म्हातारा झालो. नाहीतर मीच तेथे

मी तुम्हाला ■ तुमच्या मुलाला बोका
देणार नाही. ■ धिबसिंह सुद्धा ■
सज्जन माणूस असला तर त्याला सुद्धा मी
बोका देणार नाही. पण ■ ■ ■
तर...."

पिटाळत झोपडोव्या दिशेने घेऊन येत असलेला त्याला दिसला. तेव्हा चंद्रवर्मा म्हातान्याकडे घेऊन पहात म्हणाला—“बी त्या राज सैनिकांना घेऊन रुद्रपुरला जाऊन राजाचे दर्शन करेन. तोपर्यंत तुम्हाला ह्या झोपडोत रहाण्यास हरकत नाही. बी सनकरव तुम्हाला बोलावून घेईन. त्यावेळी तुम्ही शहरात आपले ठपेरित जावुष्य मुसाने घालवू सकाळ.” असे म्हणत तो सरसर येत होता तिकडे घेऊन पाळू लागला.

“मी काही अपूर्व व्यक्तिचे वाधाहान
करण्याच्या हेतूने जंगलात गेलो होतो.
तुमच्या राजाबद्दल माझ्या शक्तिने कोणतेच
[] दिले नाही. [] [] राज्या
स्वभावाने दुष्ट आहे [] ?” चंद्रवर्मांनी
विचारले.

ह्या गोष्टी ऐकल्यावर चंद्रवर्षाका सज्जते
की ■■■ शिवसिंहच्या बरोबर सावधानीनेच
वागायला पाहिजे. जर ■■ कांसाच्या
कित्त्वाजवळ जावयाचे असते ■■
सैनिकांच्या छोट्या तुकडीची आपल्याला
आवश्यकता आहे. तसे सैनिक आपल्याला

शिवासिंह राज्याकडूनच कडून घेतोस. एकट्यानेच कितल्यापयेंत जाणे म्हणजे आत्महत्येसारखे होईल. कारण वाटेत काय काय कठिण संकटे येतील न जाणो. त्यामुळेच कोणी तेथेपर्यंत जाण्याचे वादस करीत नाही. परंतु आता शिवासिंह राजाका जेरे कारण न सांगिते म्हणजे स्वतः बोका पत्करण्यासारखे होईल आपण राजाच्या सैनिकांना महान मांजिक वस्तूच्याचे सोटे सांगितले व त्याचा विस्वास संपादन केला त्याचप्रमाणे राजाचा पण विस्वास संपादन व्यावसाय पाहिजे.

"काय हो! आता आपण राजधानीत जायला निघावे? जसे म्हणत सरदारांनी त्याच्या बोट्याचा लनाम हातात घेऊन बोट्या व ते पाहून चंद्रवर्मा सुद्धा बोट्यावर जाऊन बसला.

बोट्या दूरवर जंगले व डोंगरांच्या मार कडून होत ताच्याने राजसैनिक चंद्रवर्मा दख्खुरळा पोहोचले. मगरदारावर राज-

धानीवर तोरमेंभाळा बांधून मुसोमित केलेले होते. दोन्ही बाजूला नगरवासी ओळीने उभे होते. जेव्हा राजसैनिकांच्या सोमंत चंद्रवर्मा बाळा तेव्हा सर्वांनी टाळ्या वाजवून स्वागत केले व आनंद प्रकट केला. व जोरजोरात घोषणा केल्या. "महामांजिकाचा जय जय."

तो बाबाज ऐकून चंद्रवर्मा काय आपण मांजिक आहोत का? त्याला मोठे विचित्र वाटू लागले. तेवढ्यात सरदाराचे बोटने लक्षात आले. त्याने आपल्याला का मांजिक म्हटले हे त्याने पाहून म्हात्ताच्याने मांगितले. ते कोणाच्या कितल्याचे रहस्य सांगितले. ते सरदाराका अच्युत व विस्मय वाटले. त्यामुळे त्याने राजाकडे आपण एक महामांजिक वस्तूच्याचे कळवले दिले. त्यामुळे आपल्या करीता व आपल्या अजिन वगड्याच्या बाबेने राजाचे हि सवे आपल्या मागमनाची सवारी केजी अडावी. (कथाः)

स्वप्नांचा परिणाम

विस्मादितस्थाने आणला सोडला नाही.

तो पुन्हा साड्याबळ गेला. प्रेत जांघावर काढून घेतले आणि नेहमी प्रमाणे मीन होऊन स्वप्नांच्या दिशेने चालू. तेव्हा प्रेतात असलेला नेहाळ त्याला म्हणाला—"राजा! ह्या मध्यरात्रीच्या वेळी जतोनात जम तू करीत आहेस त्या पाडीमाने काय कारण नाही परंतु तुझ्या सारख्या दूर व भाडवी माणसाका कोणत्याही कार्याची पूर्ती करायची म्हणजे जिवेकमिलता जाणीव हवी त्याच्या अभावी सांघले जाणारे कार्य म्हणजे स्वप्नच राहीले जाते. त्याचे उदाहरण म्हणून मी तुला विशाख नावाच्या माणसाची गोष्ट सांगतो लक्ष देऊन ऐक." जसे मांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

प्राचीन काळी पाटलीपुत्र गावांत जयनंद नावाचा एक श्रीमंत व्यापारी रहात होता.

त्याने एक स्वप्न पाहिले की, जयनंदच्याहून दुपटीने आपण करोडपती बनलो आहोत. आणि जयनंद आपला सारा पैसा धानवून भिकारी बनला आहे. व तो आपला नोकर होऊन काम करीत आहे. त्या स्वप्नांतच तो जोरात ओरडला—“अरे जयनंद! तू कुठे तडफडलास! दकडें ■ गा लवकर!”

दुर्दैवाने जयनंद त्यावेळी तेथेच जवळपास होता. त्याचे बोलणे ऐकून त्याला अत्यंत संताप आला. त्याने विशाखाला बघवून बराबाहेर हाकलून लावले.

ते दृश्य पाहून जयनंदच्या घरातली सर्व माणसे व नोकरबाकर त्याची चेष्टा करून लागले. ■ अपमान दिवताचला सहन झाला नाही. त्यामुळे त्यांनी ते नोकस सोडले व तो जंगलात निघून गेला.

तो जंगलात चालत खूप दूर गेला. तेथे एका वाट काढाळाली त्याला एक मुनी तपस्वर्या करीत बसलेले दिसले. त्यांनी त्या मुनीला साष्टांग नमस्कार केला.

मुनीने जोळे उघडून विशाखला पाहिले व अख्यात बंध्याचे कारण विचारत म्हटले—“बाट्या, तुला माझ्याकडून काय हवे आहे?”

विशाखने घडलेली सर्व इकोकत मुनीला सांगितली व म्हटले—“गुरूदेव, मला असा घर सा की, जयनंद माझ्या पाया पडेल.

मुनीने अंतर्ज्ञानाने आपले की, जयनंदने आपल्या कपटाने योग्यतेने व बळाने हा मोठे- ■ मिळविला आहे. तू कोणतेही कष्ट कायधदा ■ कशाला फुकटनी श्रीमंत बनण्याची स्वप्ने पहातोस! ज्ञानेय स्वप्ने पहाणे वसे सहज आहे. तसेच त्या वस्तू प्राप्त होणे अशक्य. आजपासून तू कष्ट करून श्रीमंत बनण्याचा प्रयत्न कर.”

मुनीचे ते बोलणे ऐकून विशाख निराश ■ त्याला म्हणाला—“गुरुवर्य, आपण ■ सांगितले त्या मला काही नशिन नाही. ■ गोष्टी सर्वांनाच माहीत असतात. जर आपण काही महीना ■ असाल तर एवढ्याचा माझ्यावर अनुग्रह करा. की मी पाहीलेली स्वप्ने सरी होतील.

मुनी स्थित करीत म्हणाले—“हि तर अनर्दी साधी गोष्ट आहे. तू मंत्र म्हणून मनात असे सहा वेळा म्हण की, माझे स्वप्न सरे ठरू दे. म्हणजे ते स्वप्न सरे ठरेल.” असे म्हणत मुनींनी त्याच्या कानात काही मंत्र सांगितला.

विशाख अत्यानंदाने जाऊ लागला. तेव्हां मुनीने त्याला अडवत म्हटले—“मूला मी तुला एक गोष्ट सांगायचास विसरून गेलो. हा मंत्राचा फक्त तीनदाच उपयोग तुला करता येईल तेव्हा अत्यंत सावधानपणे

त्याचा उपयोग कर. आणि हे लक्षांत ठेव की, त्याच्या उपयोग योग्य लोकांच्यावर उपकार होतील असा कर.

विशाख जेव्हां पाटलीपुत्रला परत आला. तेव्हा रात्र पडू लागली होती. तो गावा- ■ कोणाच्या तरी ओसररीवर सोपून मुनीचे सांगितलेल्या स्वप्नाच्या मंत्राची आठवण करीत होता. थोड्यावेळात त्याला शोप लागली. झोपेत त्याने एक स्वप्न पाहिले. त्यात फक्त जयनंदने त्याची क्षमाच मागितली नाही तर स्वतःच्या मुली बरोबर त्याचे लग्नही वाटामाटात लावून दिले.

विशाख दचकून जागा झाला. ■ आपल्याला पडलेल्या स्वप्नाचा विचार करू

त्याच्या घरात विशाख नावाचा एक उदक घुसला होता. तो त्याचा लांबना नाते-वाईक होता. तो अनाथ असल्यामुळे जयनंदने त्याला सांभाळले होते.

तसा विशाख बुद्धीमान व हुशार ■ सुंदरही होता. परंतु नाईलाजाने त्याला जयनंदकडे नोकरासारखे रहावे लागत होते. त्यामुळे तो मनांतल्या मनांत स्वतःच्या घुमग्याला दोष देत होता. तो नेहमी विचार करे की जयनंदसारखे आपण केव्हां श्रीमंत होवू त्यामुळे तो मनांत नेहमी श्रीमंत बनण्याची विचित्र स्वप्ने रंगवित बसे.

एके दिवशी दुपारच्यावेळी विशाख रिकाम्या वेळी बसून पेंपत होता. तेव्हां

लागला. परंतु अर्धी स्वप्ने पडणे म्हणजे त्याला काही नविन नव्हते. परंतु आपल्याला मिळालेल्या मंत्राचा खरोखरी प्रभाव आहे का? हे पहाण्याकरीता ह्याहून चांगली संधी केव्हां मिळणार असा विचार करून विशासनने मनांतल्या मनात सहाधा त्या मंत्राचा जप केला व तसाच सोपू लागला. त्याने ओढून ताणून बोळे मिटले तितक्यात त्याला थोड्या दुरवर पाऊलाची चातुल्य लागली. चातुलीने तो ताबकन तडून बसला व ते दृश्य पाहून त्याचा आनंद गगनात मावेनासा झाला. कारण जयनंद सहापरिवार बॅडबाजा येऊन त्याला सामोरा येत होता. विशासनने आपण सुढीवर माहोत ना! हे पहाण्याकरीता हाताला चिमटा काढून

पाहिला. तेव्हां जयनंद त्याला म्हणाला— "बाळ, जे काही झाले ते घिसून जा! चल पाहू आपल्या घरी. तू मावात येण्यापूर्वीच कुलदेवीने मला दृष्टांत देऊन तुझा पत्ता सांगितला व त्याच बरोबर आज्ञा केली की तुला मानाने आहराने नेऊन स्वतःचा जावई कर!"

प्रथम घरी न जाण्याकरीता विशासनने कोटे कोटे माहेवेदे घेतले. परंतु जयनंदने अगदीच पाय बळकट विनमणी केल्यावर तो जाबवास निघाला. व एका आठवड्याने जयनंदने आपल्या मुलीबरोबर विशासनने लष्करी पाटापाटाने काबुल दिले.

काही दिवस आपल्या सासऱ्याच्या घरी विशासनने आनंदाने घालवले. परंतु हळूहळू

त्याच्या ममोर काही कठीण समस्या उत्पन्न होऊ लागल्या कारण जयनंदच्या मेहुण्याला अगदी सहन होत नव्हते की हाच विशासन काही दिवसापूर्वी आपल्याकडे एक नोकर म्हणून होता. त्याचा एवढा आदर करणे कसे शक्य आहे. तसेच इतर नोकरचाकरांचे पण झाले. अचानक विशासनाला जे ऐश्वर्य मिळाले ते पाहून त्याच्या मनात हेचमावना उत्पन्न होवू लागली.

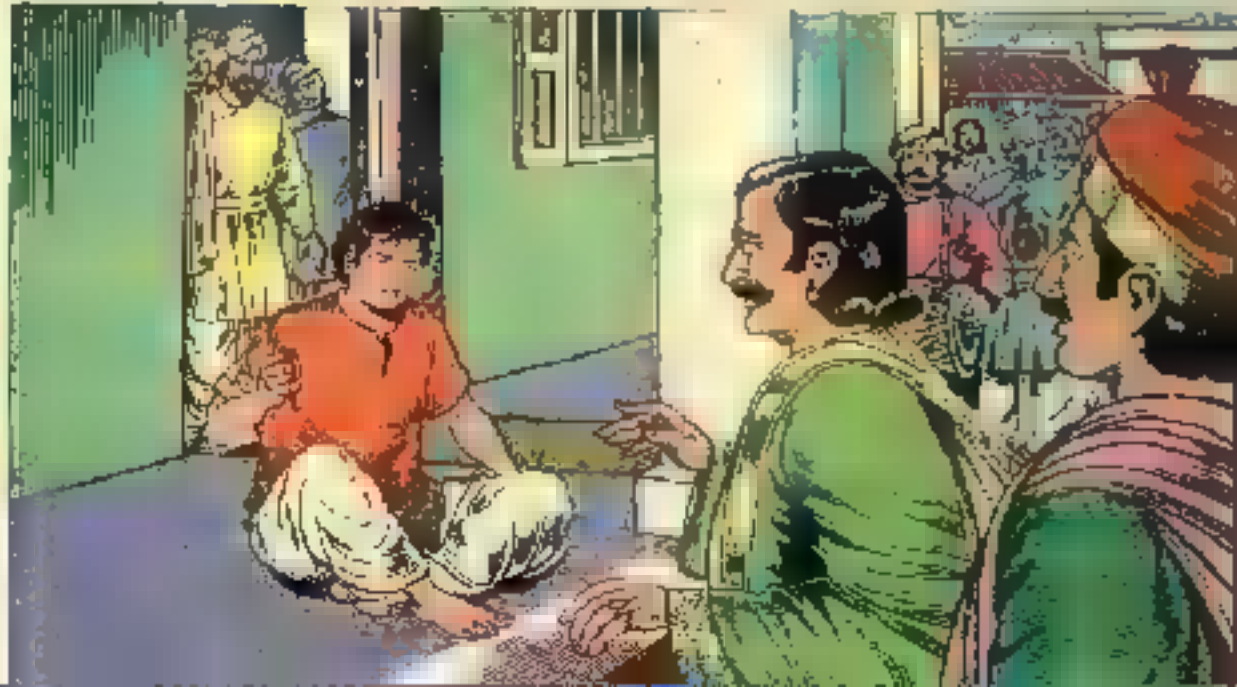
जयनंदनी ही वस्तुस्थिती पाहिली व एक दिवस विशासनाला म्हटले— "लोकांना वाटते की तू माझा जावई माहेस परंतु त्याहीपेक्षा जास्त आनंद मला वाटतो की मी तुला सासरा आहे. मी तुला काही पैसा देतो त्या पैसाने तू स्वतः काही व्यापार

कर लक्षाधिश हो. जयनंदचे बोलणे विशासनने मान्य केले. जयनंदने व्यापारा करीता लागल्या सर्व गोष्टी विशासनाला देऊ केल्या.

एक दिवस विशासन आपल्या बायकोला माहिनीला म्हणाला— "अग, ऐकलेस का माझ्या सासऱ्याला मनांतून मी खूप मोठा कोटपाधिश आहे मसे वाटते. मला माहीत आहे की, त्यांची दृष्ट्यापूर्ती कधी काय करायची ते."

माहिनीने हसत म्हटले— "आपण जर जसे ऐश्वर्यवान बनलात तर मला स्वाहून जास्त काय हवे?"

त्याच रात्री विशासनने एक स्वप्न पाहिले—त्यांचा व्यापार गावात चालला नावाजला गेला आहे.

तीन महिन्यांच्या अवधीन त्याचा व्यापार रूप जोगत फुटला व त्याची भाटनी-पुत्र गावानील श्रीमंतान एक अधी मणना होवू लागलो. मालिनीला हा सर्व प्रकार विचित्र वाटू लागला.

विशाख शोडपा अवधीनच कोटशाधीन तर बनला परंतु ने त्याच्या दृष्टीने एक संकट वनले. गावानील लोक उगाच अकबा उठवू लागले की, विशाख मनाबटी वस्तु विकून पैसा मिळवतो. छोटा नाटा हिशोब करून राजाला व्यायपूर्वक कर देत नाही.

हा अकबा राजाच्या कानावर नेल्या. त्यांनी विशाखवर आगेप लावला की तो जयोम्य मार्गाने धन वपसो मिळवून मुद्धा राज्याचा कर भरत नाही. तो त्याचा अपराध सिद्ध करून त्यांनी त्याला संवी दिनी की, त्यांनी आस्तापर्यंत मिळवलेल्या वनावर व्याजासकट कर चुकवावा जर असे काही घडले नाही तर त्याला तुहंगवासाची शिक्षा करण्यात येईल.

विशाख आता जगा कठीण पेचात अडकला असतानाच त्याच्या सासऱ्याचा जयनंदचा मृत्यु झाला. त्याला आता सरा-सरासुरा मार्ग दाखविणारा कोणी उरला नाही. आता राजाने दिलेली तारीख जवळ आली. विशाख मनातून उडफडू लागला. त्याच रात्री त्याने एक स्वप्न पाहिले.

विशाखने अत्यानंदाने आपल्याला पडलेल्या स्वप्नाचा समाचार लावडनांश शाय-कोला सांगितला तो एकूण ती निष्वास प्रेत नवऱ्याला म्हणाली-“नृसती स्वप्ने पाहून काय मिळणार माझ्या वडिनांनी जे कष्ट श्रम करून व्यापार वाढवून जो पैसा कमावला आहे. तो गोष्ट साऱ्या पाटलीपुत्रातील जनतेला ठाऊक आहे.”

त्यावर विशाखने आपल्या बायकोला मुनी-कवून मिळालेल्या मंत्राची गोष्ट सांगितली. तीला वाटले की, नवऱ्याची काहीतरी वनवा-वनवी असावी. त्यावर विशाखने मनात सह्याद्री मंत्राचा जप केला आपले स्वप्न सफल व्हावे अशी मनोकामना केली.

ता त्या देशाचा राजा बनला आहे. व त्यांनी त्याच्या विषयी खोटा अकबा उठविणाऱ्यांना फटोर दंड दिला आहे.

स्वप्नाची गोष्ट त्याने आपल्या बायको-बोलून दाखविली. ती अत्यानंदाने म्हणाली-“हे तर भाग्यच म्हटले पाहिजे की, असल्या कठीण प्रसंगी आपल्याला असे सुंदर स्वप्न पडले. जर आपण खरेच देशाचे राजा बनलात तर ह्या कठीण गोष्टी आपोआप सुटतील. हे स्वप्न खरे ठरण्याकरीता मावडनोड मंत्रपाठ करा.

परंतु विशाख तर विचार करण्यात मग्न होता. तो म्हणाला-“मला आताच्या असेच जाऊन मुनीचे केले पाहिजे. असे म्हणून त्याक्षणो तो बरा-वाहेर पडला.

जवळाले जाऊन विशाखने मुनीचे दर्शन घेतले. वडलेला सारा मनाचार ऐकवला व म्हटले-“गुस्तेव आपण मला जो वर दिलात तो कृपा करून परत घ्यावा किंवा नो मंत्र निरूपयोगी करावा.

मुनीने मंदब्राम्य करीत म्हटले-“मला वाटले नव्हते की, तुला इतक्या लवकर ज्ञान येईल. जसे तू म्हणाल्यास तसा तो मंत्र मी निरूपयोगी केला आता तू जाऊ अकतोस! असे म्हणत विशाखला बाजीर्वात देऊन पाठवून दिले.

विशाखने बरी पेऊन आपली सर्व जमिन जायदाद विकून टाकली व त्या पैशाने राजाचा सर्व कर चुकता केला. त्यानंतर तो आपल्या बायकोला घेऊन एका खोटाशा गावात आला. व तेथे खोटासा धंदा सुरू करून त्यात जो काही फायदा होत होता त्यावर संतुष्ट राहून आपले आयुष्य आनंदाने घालवू लागला.

गोष्ट मागून वेसाळ म्हणाला-“राजा! तुला वाटत नाही की विशाखने हा सर्व मूर्खपणाच केला. कारण त्याने जर कां तो मंत्र जपला असता तर तो राजा नसता कां बनला? अशी सुंदर संवी त्याने कां पमावली? खरे तर त्याने राजा बनून

Restore

177

स्वतःला दोष देणाऱ्यांना बांगली शिक्षा देऊन त्या संकटातून बाचून आनंदाने आपले आयुष्य घालवायचे होते. त्याने असे कां केले नाही. या संकाचे समाधान करायचे उत्तर माहीत असूनही तू दिले नाहीस तर परिणाम माहीतच आहे. तुझ्या होक्याची शंभर वाकले होऊन तुझ्याच पायांवर जोडू लागलीस.

ह्यावर बिक्रमादित्य म्हणाला—“विशाख लोभी होता. परंतु मूर्ख नव्हता. जे कोणी स्वप्ने पहातात ते त्याची स्वप्ने घरी ठरतात तेव्हाच मनुष्याला त्यापासून उचलून घेण्या कठीण संकटांना सामोरे जावे लागते. आपल्याला असे अनुमान काढावे लागेल की, त्या स्वप्नाच्या यथार्थाची जाणीव घेण्याकरीताच मुनीने त्याला तसा वर दिला. त्यामुळेच तर विशाखला काही योग्यता नसताना हुद्दा तो लक्षाधिकाऱ्या मुलीबरोबर करू शकला. त्याच्याकडे असलेल्या लोकांना त्यामुळे त्यांच्याबद्दल हर्षा वाटू

आमली. तऱ्हाच प्रकारे पंचातील अनुभव नसताना मुद्दा कोट्याधिका बनला व इतर लोकांच्या अपवादां कारण बनून राजाच्या शिक्षेला बाबदला ह्या अनुभवाने त्याला पटले की मुनीकडून प्राप्त झालेल्या वरांनी फक्त स्वप्नाच खरेपण प्राप्त होते परंतु त्या स्वप्नाचा दुष्परिणाम सोडविण्यास मात्र त्याचा काही उपयोग होत नाही. ह्या अनुभवाचा त्यांनी विचार केला की, राज्य कारभारा निजयी काही माहीती नसलेले आपण जर का राजा बनलो तर एकवेळ आपण बाबतीस जाऊन त्यांना बंद देऊ पण त्यानंतर जनतेच्या समस्या सोडविण्याकरीता त्याचे रक्षण करण्याकरीता नक्कीच अयशस्वी होई. ह्या सर्व गोष्टींचा विचार करून विशाखने मुनींच्यापाशी परत आऊन वर परत घेण्याविषयी विनविले.

अशा सन्नेने राजाचे मोन अंध होताच वेताळ प्रतासह नाहीसा झाला आणि झाडाला आऊन लोंबकळू लागला. (कल्पित)

बाबली वेळी :

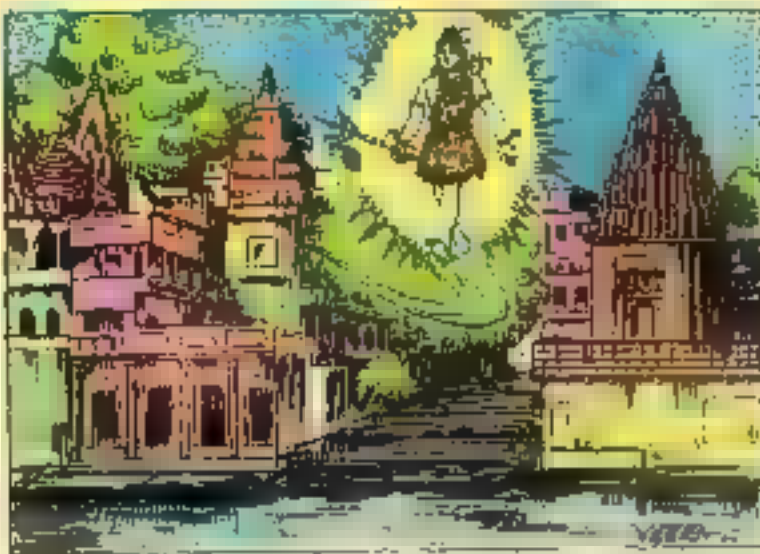
काशी

मराठीत प्राचिन महाराष्ट्री गुरु स्थळ आहे. काशीचा अर्थ प्रकाशित त्याच किंवा ज्ञानस्थाने काशी पुण्य मिळणारे ठिकाण. गंगेच्या उपनद्या यमुना व अरवि ह्यांचे संगमस्थळ हा भाग त्यामुळे ह्या काशीचा शाराश्री म्हणूनही संबोधले जाते.

प्राचिन काळापासून ह्या महाराष्ट्र शंकराचे देऊळ आहे. त्यामुळे ह्या महाराष्ट्रा अक्षय स्थळ मानले जाते. ह्या शिवालयाला निर्माण मर्वात तथम कोणते केले हे आजतागायत मजबूत राहिले आहे.

कार पूर्वीच्या काळी राजा हिवाडाचे राज्य केले. त्यांनी जन्मलेले कन्यास घनापासून करून त्यांचे राज्यकारभार केला. व ते करताना तो शंकराची भक्ति करण्यास पूर्ण विसरून गेला. राजसभेतील योग्यशिक्षणी मुद्दा राजाला सुचविले नाही.

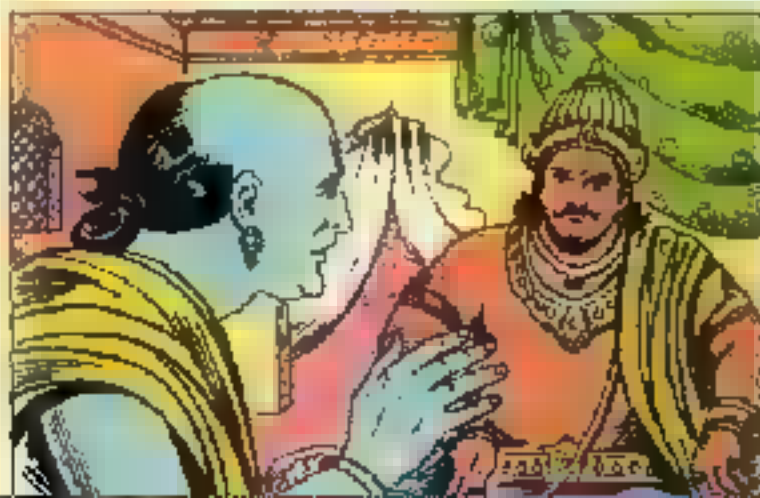

राजाप्या उषेने कृत्य
 राय आया, तरी मुद्धा त्यांनी
 कोळत्याहो जकाने, राजाचे नुकसान
 केले नाही. परंतु त्याचे महार सोडून
 निघून गेला हि गोष्ट फक्त संकराचे
 मत आहे. राजा जवळ लोकांना
 माहित नव्हती. राजा अनंतच्या
 कन्यापेक्षा गोष्टी करण्यासच मान
 राहिला.

गङ्गाने आपल्या अध्यात्मिक कर्तव्याचे
 पूर्णतः कर्ण्याचा निश्चय केला. एक
 शक्यतेच तोचच सुंदर देऊळ बांधवले
 ते स्थान शिबदिगावी प्रतिष्ठापना
 केला. ते पाहून लालूबाबा ज्ञान द
 काशी नवरात्रा परत आले.

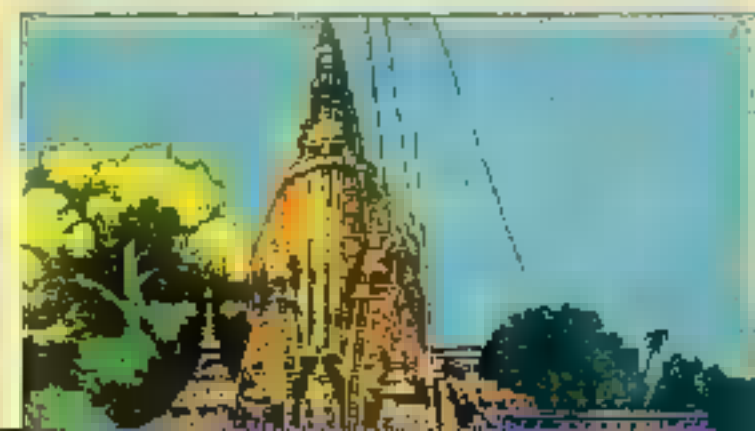
[illegible]

काजामात्रप्रधाने जुने शंकराचे वेळ
मातीने भान, सध्याचे जे काशीमध्ये
वेळळ आहे त्याचि निर्माण
त्यावेळी हदुरचो राणी अतिस्मानाई
हिले दोने त्या वेळळाकड राणीरासा
गजान्धरी राजा गजान्धरी
गजान्धरी सध्यावर करविता.

एकदा निष्पत्ती वाहण्याचा वेळ झाला
कमळ दिवोरासनी घेऊन येत सज्ज झाली
म्हटले— "राजा, माझा उत्तम
परिज्जनान बनला तर काही उपयोग
नाही. त्याच्या मध्ये अध्यात्मिक विद्वान
न भरिलेला वसते.
त्याकरीता तु मंत्रालये स्थापन करे.

दिग्गजाय किंवा किशोर्भर नावाचे संघोद्यते वापरते. हे जिजावे मंदिर पराण्याकरीत इतरीड कडे माघसे किशोर्क पारंगनाच्या देवातून तिचे ~~संघोद्यते~~ शकगनी पुजा किशोर् प्रकाराने करते. काही पुष्प दिवस पाहून केन्ही जाते.

चाराक्षीच्या अकटून बहाणाचा गंगी नदीत स्नान करणे म्हणजे लोक जातून कितेक मानतात. काही काळे-कळ काळीपळी मूख भासा म्हणजे बरेपण. त्याने जसे समजतात, तेवेल्या माणसांचे कित्याकरी काही येथे करणे म्हणजे पुण्यकार्य वाटते. काहीजण मृत माणसांचे विचरून नम्रेंत करतात.

पुत्र-वात्सल्य

काही गाव हे माळीबाळ पौराणिक कथाने आहे. हरिश्चंद्र ग्यावेळी स्मृतांनाही राखण करत होता तेव्हा त्याच्या पत्नीने आपल्या मृत मुलाचे जवळ बांधीलकदार करण्यासाठी येथेच आणले होते असे म्हणतात.

केक वर्षापासून अनेक भक्त्यांनी काही वेळून मित्रांचे दर्शन घेऊन जाहे त्यात शीतल मुद्रा, कादिकर, रामानुज, कबीर, मुस्तानक, मुस्तानी-दत्त, चैतन्यप्रभू इत्यादी अनेक मोठ्या बुद्ध्यांनी वेळून इथे दर्शन घेऊन जाहे. हजारी वर्षांचा इतिहास समोर ठेव-णारे हे काही महार जात मुद्रा दितकेच नित्यनविन कथाने ओघावताने आहे.

पोतमम नगरात राजा सोमचंद्र राज्य करीत होता. त्याचा प्रसन्नचंद्र नावाचा एक मुलगा होता. एकदा चारीनी आपल्या केस विचरत होती. तेव्हा पतीच्या केसांतील एक पांढरा केस बाळगून त्याची बट्टा केली.

“मो बाता राजत्याम करतो. त्या आची मला राज्यकारभारापासून मुक्ति मिळाली पाहिजे. मी महापुनी सारखी, उपस्थर्चा करून माझे बायुष्य घालवतो” तिला म्हणाका.

चारिणी आपल्या नवऱ्यापासून दूर राहू शकत नव्हती त्यामुळे ती म्हणाकी-“जर का आपण बंगलात जाण्याचा निश्चय केलाच तर मी सुद्धा आपल्या बरोबर येते.”

राजाने मुलगा प्रसन्नचंद्रचा राज्यनिवेदक केला व तो आपल्या बायको-

बंगलात मिळून गेला. तेथे उपस्थर्चा करण्यात आरंभ केला. चारिणी त्यावेळी बरोबर होती. काही काळाने तिने एका मुलाला जन्म दिला व त्याचे बालकलीरि असे नामकरण केले.

काही दिवसाने चारिणीचा स्वर्गवास. तेव्हा सोमचंद्रांनी त्या मुलाला म्हणजे वृष पाजवून त्याचे पालन पोषण केले. मुलाला जेव्हा समज आली तोपर्यंत तो ऋषी मुनींच्यात सानिध्यात होता.

प्रसन्नचंद्राचा जेव्हा समजले की, आपले वडिल बंगलात ऋषीमुनींच्या सानिध्यात आपल्या ज्हान भावाला घेऊन आपले उर्वरित बायुष्य घालवित जाहे. तेव्हा त्याने निश्चय केला की, कोणत्याही तेन्हेने आपण आपल्या धाकट्या भावाला राज-महालात आणले पाहिजे.

ह्याकामाकरीता प्रसन्नचंद्रने नर्तकींना बोलावणे पाठविले व त्यांना आश्रमशांमिथ मुलीचे भेष धारण करतबयास सांगितले व हातात फळ व पक्क्यास येऊन बल्कलचीरिणा आकृष्ट करून कशाही प्रकारे त्याला बरोबर घेऊन येण्याकरीता त्यांना जंगलात पाठविले.

त्या नर्तकी बल्कलचीरिणा जंगलात एकांतात येतल्या ■ त्यांनी त्याला फळे-मेवामिठाई खावळा घातले बल्कलचीरिणा त्यांच्या देवाचछन वाटले की, ■ मुळा त्यांच्या आश्रमावासी तपस्वीनी असल्या.

नर्तकींनी त्याला समजावत म्हटले-
“आमच्या आश्रम पोतनम नावाच्या ठिकाणी

आहे. आमच्या आश्रमात मोठे स्वास्थ मिळते. आमच्या बरोबर आलात तर मशाफ प्रकारचा आहार खायला मिळेल. त्यावर बल्कलचीरिणा पोतनम आश्रम पहाण्याची प्रवृत्ति इच्छा उत्पन्न झाली. तितक्यात लोभचंद्रना त्या ठिकाणी येत मसनेने पाहून त्या संबंधी सटक्यात जंगलात निघून गेल्या.

बल्कलचीरि त्यांना लोभण्याकरीता बोटा घूर त्यांच्या मागे आला. तेव्हा त्याला तेवून एक बेलगाडी जातावा दिसली. त्याने गाडीवाल्याला विचारले-
“हे सुनिबर, पोतनम आश्रमाला आवयास रस्ता कुठून आहे? गाडीत बसलेली गाडी-वाल्याची बायको हळूच हळू लागली.

“पोतनमला जायचे असले तर ह्या गाडीत बस, मी मुळा तिकडेच जावयास निघालो आहे.” गाडीवान म्हणाला. बल्कल-चीरि गाडीत आऊन बसला तेव्हा पासून तो एकच विचारात मग्न राहला-तेथे कोणत्या ऋषींचा आश्रम आहे? तेथील आश्रमात कोणते मुनी रहातात? त्या आश्रमाचे नाव काय आहे? त्याचा मोठेपणा पाहून त्यांना हंसू येऊ लागले.

रस्त्यात एका दरोडेखोराने त्यांची गाडी बांधविनी. परंतु तो गाडीवान अत्यंत धुर होता. त्याने काठी घेऊन त्या चोराच्या

डोक्यावर ठाणकट मारली. चार लाली पडला. गाडीवानाने त्या चोराबळची सर्व संपत्ती घेतली. व तो सगळ गाडीत बसून गाडी हांकू लागला. व पोतनम शहरी येऊन पोहोचला.

तेव्हा गाडीवानाने बल्कलचीरिणा विचारले-“बाळ, हाच तो पोतनाश्रम आहे. ह्या ■ मुळा काही हवे बसले तर पैसांची जरूर जातेल तेव्हा हे ■ ठेऊन ये.” असे म्हणत त्याने ■ मुलाच्या हातात बोटे पैसे दिले. ■ परत गाडीवर स्वार होऊन गाडी हाकीत पंऊन गेला.

बल्कलचीरि ते शहर पाहून आश्चर्य-चकित झाला. त्याने ■ मुळा जता विचार केला नव्हता की असे मुळा आश्रम अवतात. तो रस्त्यातून सर्वत्र फिरला व जो कोणी समोर दिसेल त्याला म्हणू लागला-“महामुनी, नमस्कार ! शेवटी एका चराच्या अवण्यात ■ पोहोचला. ते घर एका राजनर्तकीचे होते.

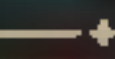
बल्कलचीरिने त्या नर्तकीला पाहून म्हटले-“हे देवी, मला रहावयास एक जोपडी देववा.” असे म्हणत त्याने गाडीवानाकडून मिळालेले पैसे काढून तिच्या हातात दिले.

“ठिक आहे, बाळ ! असे म्हणत त्या राजनर्तकीने त्याला न्हाऊ घातले व कपडे

दिले ■ आपल्या मुली बरोबर त्याचे लग्न लाऊन देण्याकरीता तयारी मुद्द केली. बल्कलचीरिने काहीही मास न देता ■ सांगितल ते केले. परंतु जशी लग्नाची राहनाई बाबू लागली तसे त्याला आश्चर्य वाटू लागले. ते बांधाचे मुर ऐकून ■ मनात भीती उत्पन्न झाली.

नर्तकींनी प्रसन्नचंद्राच्यापाशी आऊन सारा समाचार दाखला सांगितला. त्यांच्या बरोबर आपला घाकटा भाऊ आला नाही पाहून त्याचे मन दुःखाने व्याकुळ झाले. तो प्रथमतः दुःखी होता. तेवढ्यात राजनर्तकीच्या घरी राजाणांच्या मंगल शीताचे मुर ऐकून त्याला सहन झाले नाही.

राजाने शोध करण्याकरीता शिपायांना पाठले तेव्हा त्यांना खरी गोष्ट माहीत पडली. राजनर्तकीचा जावई होणारा राजाचा धाकटा भाऊच होता.

प्रसन्नचंद्रने त्याला बोलावून आणून राजमहालात ठेवले. व त्याने राज्यातील घोडा हिस्सा त्याच्या नावे करून एका सुंदर राजकुमारी बरोबर त्याचे लग्न घाटामाथे लावून दिले.

बल्कलचोरि आपल्या मोठ्या भावाकडे गेल्यानंतर चार दिवसांनी राजाच्या शिपायांनी गाडीवानाला घोर म्हणून पकडून राजाच्या समोर आणले. [] सेजारी बसलेल्या बल्कलचोरिनं गाडीवानाला ओढवले [] खरी पडलेली गोष्ट सांगून त्याची सुटका केली.

बल्कलचोरि आपल्या मावाच्या महालात बादा वधे सुखाने राहिल्यानंतर त्याला आपल्या बडिलांची आठवण आली. तेवढ्या अवधीत ती म्हातारा नाच मुलाच्या

आठवणीने रडून रडून आपलं दोन्ही डोळे बालवून बसला. चाक्रे इतर मुनींनी त्यांची देखभाल केली. बल्कलचोरिच्या बावनीतली माहिती काढून ते सोमचंद्रला म्हणाले— "आपण मुलाची बजिवात चिता करू नका. बल्कलचोरि आपल्या मोठ्या भावाकडे आनंदाने आपले दिवस घाकवित आहे.

[] बडिलांची [] येताच बल्कलचोरि परचासावाने सहकडू नागला व आपल्या बडिलांना गहाळ्याच्या इश्टने निघाला. त्याच्या बरोबर प्रसन्नचंद्र सुद्धा त्याच्याबरोबर निघाला. रस्त्याने जाताना आधमाची सर्व ठिकाणे त्यांनी भावना दाखविली. [] जे जी [] माहीत तितक्यात सोमचंद्रला आपली मुलगा आपल्या भेटोला [] असल्याचे समजले [] त्याच्या ओढ्यातून अजंड अश्रुधारा वाहू लागल्या. त्या अविरत अश्रुमुळे त्याची नेमेकी दुष्टी परत माली हे विचित्र दृश्य पाहून सर्वजण आश्चर्य भक्ति झाले.

[] [] धानव याचे पुढ [] झाले. कित्येक दिवस पुढ चालू राहले तरी शंखचूडाचे सैन्य माघार घेत नसलेले पाहून शंकराचा आश्चर्य वाटले. त्याने विष्णूचे स्मरण करून त्याला बोलाविले व शंखचूडाचा पराभव न होण्याचे कारण विचारले व म्हणाला— "कित्येक दिवस पुढ चालू जाई पण शंखचूडाचे सैन्य कमी होत नाही. याचे कारण काय?"

तेव्हा विष्णू म्हणाला— "शंखचूड राक्षसाची पतिव्रता पत्नी [] पातिव्रत्याच्या बळावर त्याचे रक्षण करीत आहे. जी तिचे पातिव्रत्य भंग [] तुला मारणं पोकळ करतो. [] त्याचा [] कर." [] विष्णू शंखचूडाचे रूप धारण

करून तिच्या बरी गेला आणि तुलसीला म्हणाला— "मी शंकराची पुढ करीत आहे, आजपर्यंत कोणालाच जयभाभ [] नाही. तुला सोडून कित्येक दिवस लोटले. म्हणून मुझ्याकडे चालो आहे." तुलसीने विष्णूला ओढवले नाही. आणि पतिव्रताच्या सहासात कित्येक दिवस राहली. यशा तऱ्हेने तिचे पातिव्रत्य भंग झाले. तिचे शंखचूडच्या सैन्याचा संहार होऊ लागला [] शेवटी शंकराने शंखचूडाचा वध केला.

[] दिवसी राजी विष्णूला आपल्या बरोबर एकाच शय्येवर झोपलेला असताना तुलसीने ओढवले. शंखचूडाचा [] झाला होता आणि विष्णूचे मायावी रूप उघडे

पहले तिची फलपत्रक केली होती. म्हणून तिने विष्णूला "बघ हो" जसा काय चिला.

सु गंडकी नदी होऊन साळित्राण होऊन सायबस राहू. तुझ्या नावाने एक पतिव्रता नारी म्हणून तुळसीच्या आठवाची पूजा होत राहिल." जसा बाकीबाबि देऊन विष्णूने तुळसीला घेऊन वेंकुड सोफी प्रस्थान केले.

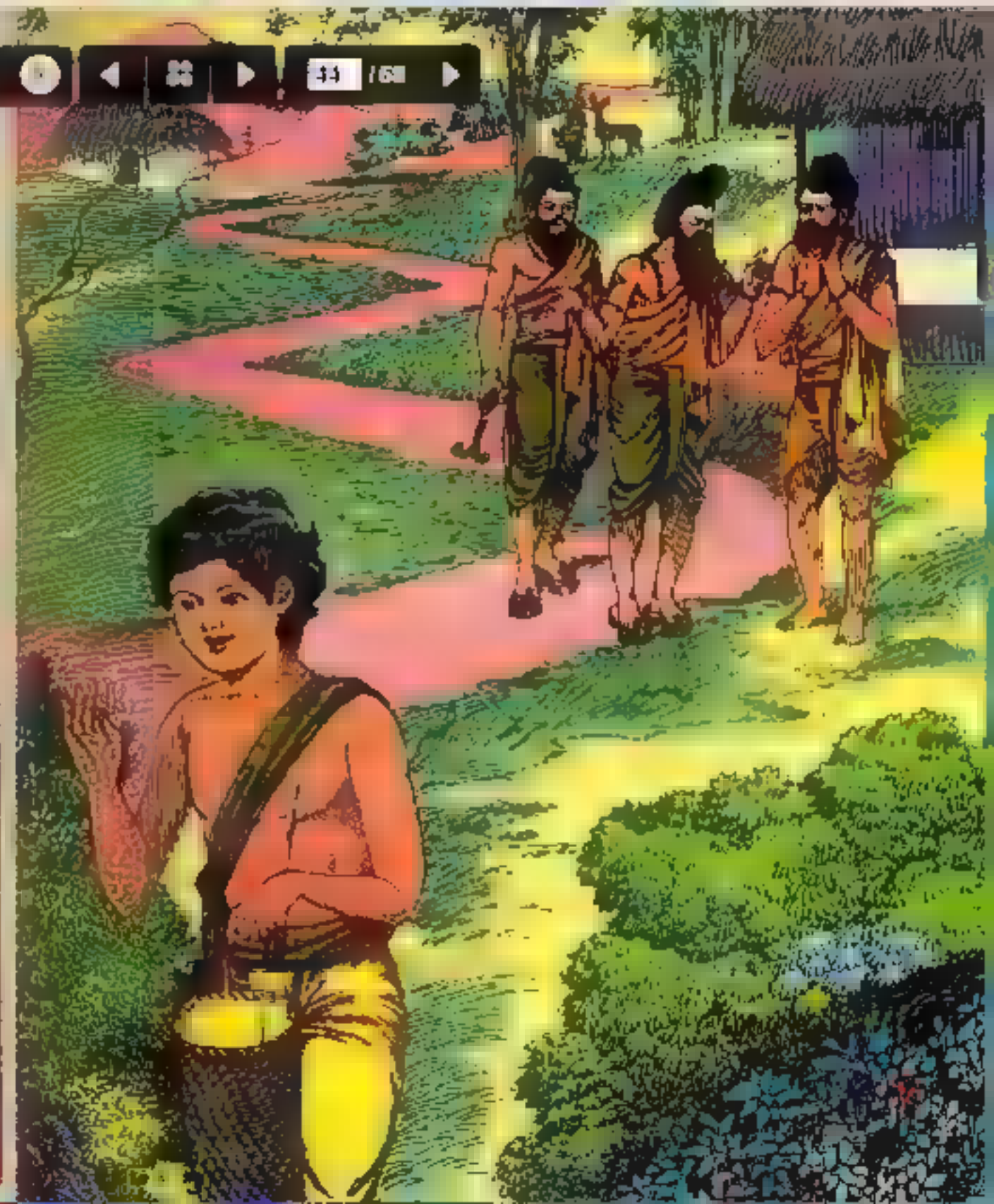
प्राचीन काळी सायबकायन नावाचे एक ऋषी होते. त्यांना शिलाद सायबकायन होता. शिलादका अपत्य नव्हते. म्हणून तो केसासावर तपश्चर्या सायबकायन. पार्वती परमेश्वरींनी त्यांच्या तपश्चर्येवर

प्रसन्न होऊन त्याला दशन दिले व त्याच्या मनातली सायबकायन मोठ्या दुःखाने म्हणाले शिलाद । तुझ्या नशिबी अपत्य नाही रे सायबकायन निराश्या तन्हेने पुत्रप्राप्ती होईल." तो सायबकायन परत आला. परंतु त्याला कित्येक दिवस पुत्रप्राप्ती काळी नाही. म्हणून त्याचे यज्ञारंभ करण्याचे ठरविले । यज्ञकुंडासाठी काढा काय सायबकायन. तेव्हा त्याला एक सुंदर मुलगा दिसला. त्या मुलाला त्याने स्वतःचा मुलगा मानून त्याचे नामकरण केले आणि त्याचे सर्व प्रकारे सायबकायन पुरवू सायबकायन.

एकदा यज्ञ व यज्ञ नावाचे दोघे मुनी सायबकायन आले. नंदला पाहून दोघे म्हणाले—"शिलाद । तुझा हा मुलगा अत्यायु विसर्ग आहे. म्हणून शिलादचे जग दुःखी व हताश आहे.

नंदला बरिजांच्या दुःखाचे कारण समजले त्याने केदार पर्वतावर आऊन पार्वती परमेश्वरीची आराधना सुरू केली. संकर पार्वतीने त्याच्या तपश्चर्येवर प्रसन्न होऊन सायबकायन येण्यास सांगितले—

"जगवान् । मी दीर्घायु होऊन सर्वदा आपली सेवा यादवा हातून घेऊन आणि मला शिबकत म्हणून कितिलाज होईल सायबकायन ?" नंद म्हणाला.

परब्रह्म स्वस्म्य आहे. तुम्ही दोघे भागी सेवा करा.”

ते ऐकून शंकराने रौद्ररूप धारण केले आणि हुंकार केला. त्याबरोबर एक महाकाय निर्माण झाला. तीन बोळे होते आणि त्याचे बंध गौर होते. हातात त्रिशूल आणि आधुपे होती. त्याने डमरू बाजविल्या बरोबर ब्रह्मांड पुनपुनले. ती म्हणाला, परमेश्वरा! आपण माझी सृष्टी कशासाठी केली आहे?”

“तू ब्रह्मदेवाला बंध दे” शंकर म्हणाला. ते ऐकून त्या महाकाय पुढ्याने ब्रह्मदेवाच्या पांथ डोक्यां पैकी नवने डोके आपल्या बोटाच्या भक्षाने उपटून दूर फेकून दिले. ब्रह्मदेवाचे ते डोके जेथे पडले तो प्रदेश ब्रह्मरूपाने झाला आणि महाकाय पुढ्याची सृष्टि केली त्याला कालमैरव नांव पडले व शंकराने आपला अंगरक्षक म्हणून नेमले.

परंतु कालमैरवाने ब्रह्महत्या केली होती म्हणून ते पाप एक रूद्र धारण करून कालमैरवाच्या पाठीस लागले. ते पाहून म्हणाला—“हे कालमैरवा! ब्रह्महत्येच्या पापातून मुक्तो विलापी म्हणून तीर्थाटक करीत काशीला जा.” कालमैरव तीर्थाटनास निघाला काही

काळ लोटल्यावर काशीला पोचला. तेथे त्याने गंगास्नान केले आणि पापमुक्त होऊन तेथेच क्षेत्रपाल म्हणून राहू लागला व लोक त्याची पूजा लागले.

शाचीनकाळी व्याघ्रपाद नामक एक मुनी होते. त्याच्या पत्नीचे नाव विमला. दोघांनी शंकराची केली तेव्हा त्यांना पुत्र प्राप्ती झाली त्या मुलाचे नाव त्यांनी उपमन्यु ठेवले.

विमलाच्या माहेरची पंडळी विमलाला व तिच्या मुलाला माहेरी बोलावून घेऊन गेली. आणि काही माहेरबास विमला आपल्या मुलाबरोबर व्याघ्रपादकडे परत आली.

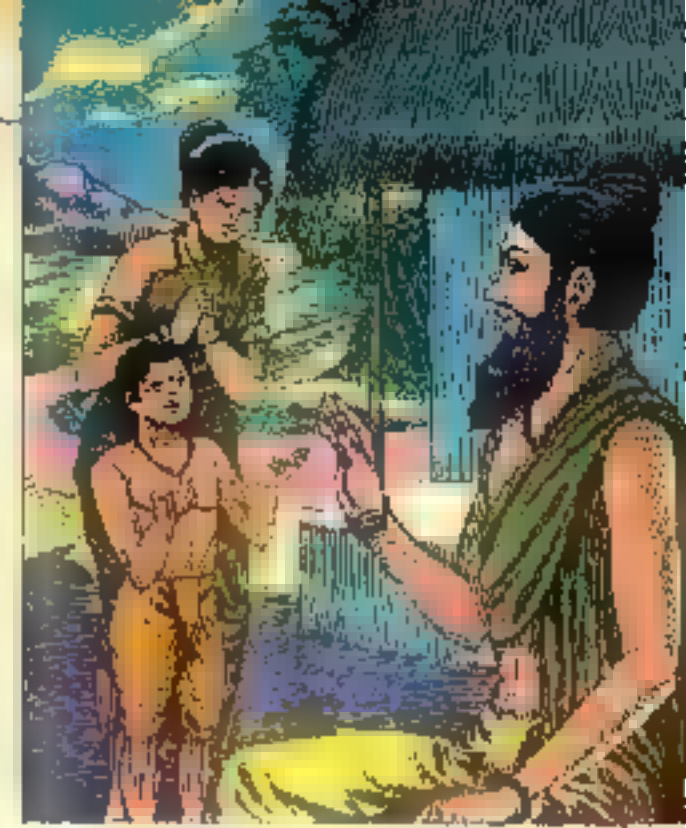
उपमन्यु पांच वर्षांचा झाला जसेल. एकदा ती आपल्या आईला म्हणाला—

“आई, मला दूध पाहिजे!”

“बाळ, आपण गरीब आहो. तुझे मामा श्रीमंत आहेत म्हणून दूध दूध रूप मिळत होते पण आपल्या घरी दूध कोठून मिळणार?” विमला मुलाला म्हणाली.

त्यानंतर विमलाने पाण्यात हातुघे पीठ काढून मुलाला दिले. पण मुखवा ते स्वादा नाही व रडू लागला.

“बाळ! मी तुला किती सांगितले की, आपण गरीब आहो, तरी पण रडतो आहेस

तर मी तरी माता काय कर?” आईने विचारले.

“आई! आपले वारिश्य दूर व्हायला काही उपाय आहे का? उपमन्युने विचारले. तेव्हा विमला मुलाला व्याघ्रपाद मुनीं-जवळ घेऊन गेली आणि सर्व काही बोलवतात सांगितले.

व्याघ्रपाद मुनींनी मुलाला शिवपंचाक्षरी दिला आणि म्हणाले—“मुला! तू कैलास पर्वतावर जा मा मंत्राचा जप कर. तुला पार्वती परमेश्वराने द्याईल.”

त्याप्रमाणे उपमन्यु कैलास पर्वतावर जाऊन पंचाक्षरी मंत्राचा जप

संकराने एक विकृत रूप धारण केले आणि उपमन्यूला धर्षन देऊन विचारले— "मुला! तू या निर्जन स्थानी एकटा रहातो आहेस? हिंस्र पक्षी तुला खाणार नाहीत का? म्हणून परत जा."

मी आपला सल्ला मागितला नव्हता. एक धर्मकर बरचस आहे. हे मला कळले माझे मन परावृत्त करणे कोणासाठी शक्य नाही. कारण पार्वती परमेश्वराचा माझ्यावर अनुग्रह आहे." उपमन्यू म्हणाला आणि डोळे मिटून जप करू लागला.

उपमन्यूची ही भक्ति पाहून पार्वती व परमेश्वरांनी धर्षन देऊन माझ्याला सांगितले.

उपमन्यू म्हणाला—"भगवन्! आपण पावित्र्य मिगकचे माझी पूजा घडून करावी आणि मला सर्व प्रकारे ऐश्वर्य प्रदान करावे."

संकर पावंतीने ते धोव्ही वर दिले आणि उपमन्यू बरी गेला. त्यानंतर त्याचे पुढील आयुष्य सुखी झाले.

आदि देव आणि वांजी मुळे होऊ अलत. तेन्हां देवांचा परामन होई आणि अनेक देव मरून जात. म्हणून देव येर पर्वतावर नेकुट सोकी विष्णूच्या दर्शनाला गेले. आणि हात जोडून म्हणाले—"हे देवाधिदेव! माझा अमरत्व येईल का? एखादा दे."

विष्णू विचार म्हणाला—"तुम्ही व राक्षस दोघे मिळून सर्व वनस्पती व जव्व क्षीरसागरात टाका आणि मंदर पर्वताची रवी करून क्षीरसागराचे मंजन करा, म्हणजे अमृत प्राप्ती होईल ते सेवन केल्यास तुम्हाला अमरत्व लागेल.

देवांनी विष्णूचा निरोप घेतला आणि मंदर पर्वत उपटून पुष्कळ प्रयत्न करून पाहिला. परंतु मंदर पर्वत जागचा हालेलना. तेन्हां देव पुन्हा विष्णू गेले आणि म्हणाले—"हे देवाधिदेव! मंदरपर्वताची रवी करी काय होणार? तो पर्वत आमचा हालत वेळीक नाही तेन्हां विष्णूने मोथनामाला आज्ञा केली.

जसाच तसे

एकदा चार खेडूत काही कामाकरीता बगदाव गावरात गेले व तेथे एका धर्मजाळेत उतरले. बोव्यावेळाने आपल्याला त्या असलेल्या वस्तू खरेदी करण्याकरीता बाजारात गेले. त्या संधीचा कावदा वेळून एका चोराने त्या लोकांचे सुकट पातलेले जुनेकपडे चोरले व पळून गेला.

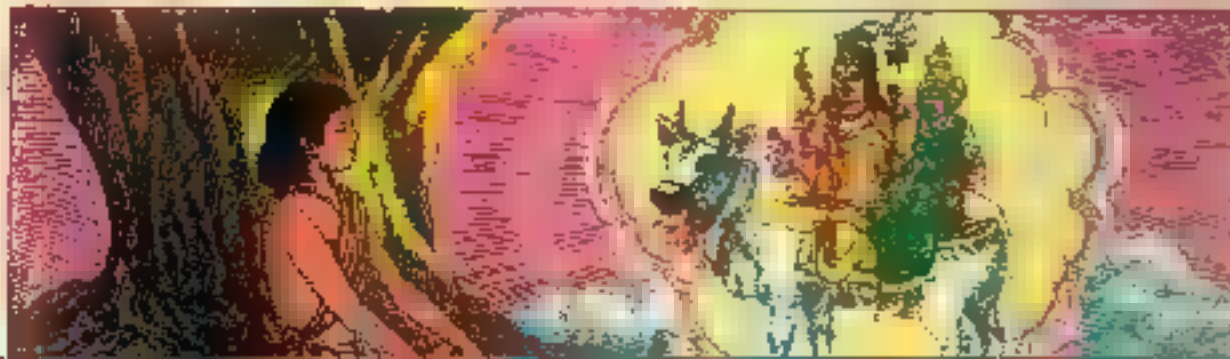
चोरांनी ते कपडे बाजारात जाऊन विकण्याचा विचार केला. परंतु ते अगदी जुने झाले होते. त्यामुळे ते कोणी विकत घेतले नाहीत त्याने मला विचार केला आणि ते कपडे एका गाठीड्यात बांधून आपल्या साकोटीला लावले व तसाच वसून राहिला. त्याचा विचार होता की, कोणी मोठ्याभाबडा माणूस नक्कीच आपल्या आळघात बडकेल.

तितक्यात एक माकड उड्या मारीत वेडेवाकडे पळत त्याच्या समोर आले. ते

हाचभाव करीत त्याच्या समोर माथू लागले तो माच पहाण्यात चोर दंग झाला असता- माकडाल्याने त्याच्या साकोटीचे गाठीचे ओढले व तो पळून गेला. माकडाचा खेळ दाखवून चोरी करणारा तो माणूसी एक चोरच होता.

पहिल्या चोराला धोव्यावेळाने समजले की, आपल्या साकोटीचे कपड्याचे गाठीचे कोणीतरी चोरून नेले आहे. तो ओरडा मारता करीत किंवाळू लागला. ते पाहून आजुबाजूचे लोक गोळा झाले. तितक्यात तो चोर पळाला.

दुसऱ्या दिवशी नगरातील एका जागात पहिल्या चोराने पाहिले तो समोर एका बंद सोन्यात काही कपडे ठेऊन तो ओरडत होता—"सरकार, कपड्याच्या पंध्यात माझे नुकसान झाले. त्यामुळे मी माझे दुकान बंद करून हे उरलेले कपडे

स्वस्तात विकत आहे. लवकर या. लवकर जरेदी करा."

पहिल्या चोराळा त्या कपड्यांची किंमत अतिशय कमी वाटली त्याने त्या जोष्याला हात लावला. ते पाहून बजाज झबळला व त्याला म्हणाला— "महाराज, पैसा दिलात तरच तुम्हाला ह्याला हात येईल. माझे नशिर फुटके आहे. म्हणून मी हे कपडे अगदी स्वस्तात विकत आहे. तुम्हाला समजत नाही कां ?

पहिल्या चोराळा तो म्हणतो काहीतरी गुड वाटू लागले त्याने विचार केला की, विकत घेऊन दुसऱ्या ठिकाणी घोडा कायदा मिळवून विकता येतील म्हणून त्याने बजाजला पैसे देऊन तो कपड्यांचा कोठा घेतला व तो तेथून लाबडतोब, निघून गेला.

चोराने जोष्याला बावलेली दोरी सोडली आतले कपडे पाहून अचकच झाला. ते कपडे म्हणजे पूर्वी धर्मशाळेतून त्यांनी

चोरलेले कपडेच होते. बाकीच्या पेटघा पत्र त्याने उघडून पाहिल्या तेव्हा त्याने चोरलेले सर्व कपडे देऊन दया दिला.

चोर त्याच्या हुंवारीवर चकामून गेला. धर्मशाळेतून ते कपडे चोरलांना तो इतका घाबरला होता की, कपडे चोरलांना आपल्याला कोणी पाहिले नाही ना! तेच कपडे दुसऱ्याने चोरले तर त्याला खूप दुःख झाले. पण तेच कपडे त्याने पैसे देऊन जरेदी केले. छे: छे: हे काय! त्या जेडूलांनी आपल्याला दिलेला सापच बसला. त्यानून जर हे कपडे मी ठेऊन घेतले तर न जाणो जाणली कोणकोणती संकटे येऊन पडतील.

त्यानंतर त्यांनी सर्व कपडे एका गाडो-टघान बाबले व नंतर अंधार पडल्यावर तो घेऊन धर्मशाळेत त्या चौथऱ्यावर सोपलेल्या एका जेडूलाच्या घेजारी ठेवून तेथून पसार झाला.

देवावरची मक्ति

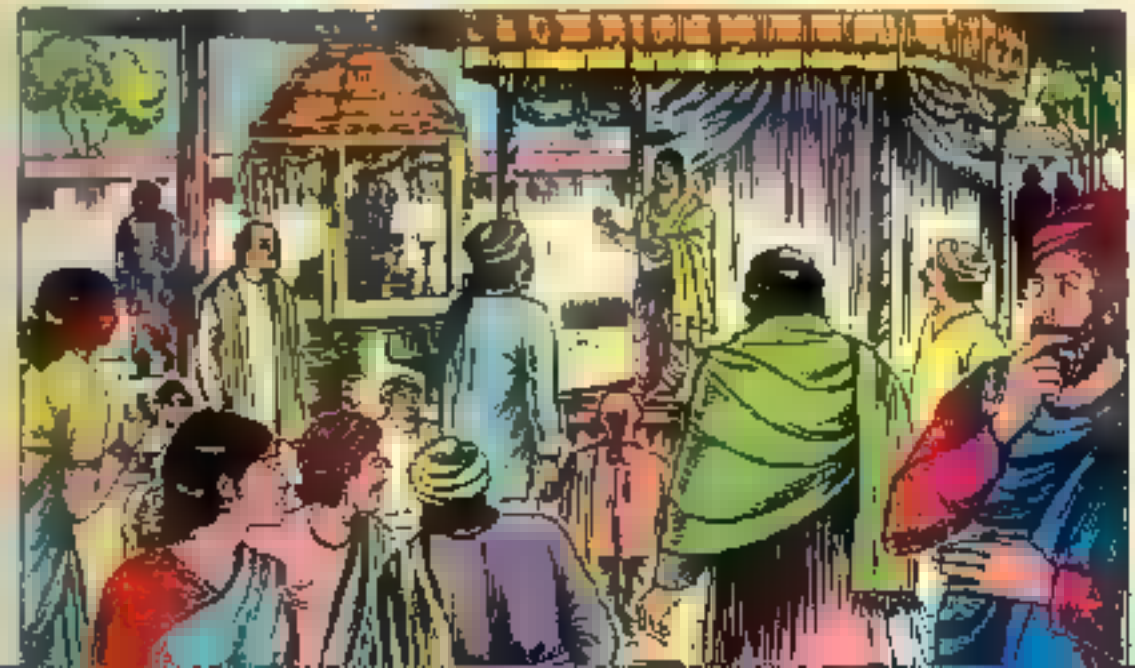
थोड्या द्यात एक कुण्ठास्त्री नामाचे पंडीत रहस्य होते. ते दरवर्षी नवरात्री उत्सवात कवीत त्यावेळी ते बावकच्यांना देवावरच्या मक्ति घडेविषयी उपदेश ते एक बाबले ज्ञानोपदेशक होते. त्याकारणाने बावकरी प्रबंध समुहाने एकत्र जमत. त्यांची प्रबंधे समुहाने एकत्र होत जमत.

कुण्ठास्त्रींना हरिदास एक मुलगा होता. त्याने सर्वजास्यांत आदिष्ठ संपा-वर केले. बाविकाप्रमाणेच तो सर्वतऱ्हेने उत्तिर्ण आणा.

जसेच दिवशी कुण्ठास्त्री बावारी त्याकारणाने कुण्ठास्त्रीने पुढच्या कार्येक आपल्या मुलाला पार पाव्याकटीता माहितना.

दिवसा वंठकीच्या कुण्ठास्त्रीच्या दिवशी हरिदासाचा पाहून बरेच बावकरी त्याने. पाहून हरिदास उपस्थित असलेल्या उद्देगून म्हणाले— "यत्कन्याना मासी एक विवर्ती आहे. पदस्यामुळे कुण्ठास्त्री सधेमा काही उपस्थित राहू शकते नाहीत. त्यामुळे वे कुण्ठास्त्रींना पहाव्यासाठी जावे आहेत बाऊ शकतात पण वे वेचानर करव्यासाठी जावे आहेत त्यांनी हपवा जाली.

एकदाच सर्वजन पुष्पुन जाली वसले.

सांद्याची उपेक्षा

सुवर्णवैरागी राजकुमारी मोहना अत्यंत लाडप्यवती होती. तिला सुंदरते बरोबर तिच्या लाडप्याची यर्जेव होती. त्याकारणाने राजापुढे तिच्या लग्नाची मोठी विवशना पडली. तिला कोणत्याही देशाच्या सुंदर राजकुमाराचे विभ शक्यते तरी त्याला ती स्पष्ट नकार दर्शवित असे व आपल्यापेक्षा ती सुंदर नसल्याचे सांगत असे.

असेच एक दिवस ती राजोद्यानात फिरत असताना मजानक काही दरोडेखोर तिच्या उभसून घेऊन पळून गेले. त्यांच्यात पाखंड नावाचा एकजण त्या चोरांचा नायक होता. त्याने राजकुमारीला पहाडी गुहेमध्ये आणले.

त्यातील एका गुहेमध्ये चोरांचा नायक आपल्या कुटुंबासह रहात होता. त्याच्या बायकोचे पातकी होते व त्यांना एक मुलगी होती. तिचे नाव रोता

होते. त्या संवाच्या सेवेला दोन नोकर व एक बरीच बसकर बाई होती.

पाखंडने राजकुमारी मोहनाला म्हटले— "हि माझी मुद्दा आहे. इथे माझे कुटुंबच रहाते. मी चोरांचा सरदार आहे. माझे सारे साथीदार इथे येण्याचे कधी करीत नाहीत.

"एव मला इथे घेऊन येण्याचा काय अर्थ? मला इथे का आणवेल?" मोहनाने अत्यंत रागाने विचारले.

पाखंडने कांठ स्वराने म्हटले— "पत्नी करीता मी सुलसोई ह्या गुहेमध्ये ठेवल्या आहेत तरी ती नाराज असते व त्रास देते. मी तीला कित्येकदा सामून पाहिले मी, मला देत मला सांगितले मी तुला आणून देईन तेव्हा तिने तुला पळवून आणून माझी सेवा करावयास सावण्यात

सांगितले त्याकारणामुळे मी तुला घेऊन आलो."

हे उत्तर ऐकून तिला अत्यंत आश्चर्य वाटले. तिने कुतुहलाने पाखंडच्याकडे निरसून पाहिले तेव्हा चांगला सहा फूट उंच होता. त्याचे शरीर तगडे होते व जेवण मोरपान होता. चेहरा अत्यंत सुंदर होता. परंतु तिने जेव्हा त्याच्या बायकोकडे पाहिले तेव्हा विसावयास अत्यंत कुकूच, कुटकी, जाडी होती. तिची मुलगी रोता अगदी आईच्या बवतार होती.

पाखंड व मोहनाने काही बोलले चालू होते. तेवढ्यात एक सेवक ठेवले व मध्ये तोड खुपसून म्हणाला— "माता ह्या सुवर्णसुंदरीने गुहेत ठेवला आहे. म्हणजे नक्कीच सरदार हिच्या बरोबर काय करणार.

ते ऐकताच संताप कोषाने त्याने त्या वृद्ध सेवकाच्या बोवादीत ठेऊन दिली— "जरे मादवा, मी एकपत्नीवत पाळले आहे. फिस्न कधी तोंडातून बसला काढलास तर याव रास. तुझ्या शरीराचे तुकडे करून टाकेन.

माईकावास्तव मोहनाला त्या गुहेमध्ये रहाणे पडले. सुरवातीला तिने पातकीची सेवा करण्यास नकार दिला

परंतु इतर नोकरचाकरांनी जेव्हा तिला सांगितले की, जर तिची सेवाचाकरी केली नाहीस तो काय तर तिला करेल ते ऐकून तिने पातकीची करण्यास सुरवात केली.

एका वृद्ध सेवकाच्या विपक्का राजकुमारी मोहनाने अत्यंत किव जाकी ती तिची सात्वता करीत म्हणाला— "तू अप्सरे प्रमाणे सुंदर आहेस. तुला तर मला मोष्टी करण्याचे काही कारण नाही. त्यातून तुला जर येथून सुटका मिळवायची असली तर एकच मार्ग आहे. तू आपल्या स्वामावधाने आपल्या सरदाराला आपल्याकडे आकृष्ट करून घेण्याचे

Restore

127

करण्याचा प्रयत्न तरी कर. नाहीतर तुला इचून बाहेर पडणे शक्य होणार नाही” रिपकने समजावत म्हटले.

साक्षरीने मोहनाने छान स्नान करून बांयले कपडे परिधान केले व ती उभाच पाकडेच्या समोरील इकडे तिकडे कळकळली. पाखंड तेव्हा विचारात मग्न होता. त्याने तिच्याकडे पाहिले सुद्धा नाही.

जेव्हा त्याचे लक्ष मोहमाकडे गेले तेव्हा त्याने तिला आपल्या जवळ येण्याची खूण करीत म्हटले—“तू ज्ञान विसरलेस, पण तू निळ्या रंगाचे कपडे घाल! म्हणजे तू ह्यापेक्षा जास्त सुंदर दिसणार.”

“तुम्हांला कसे काय माहित? मोहनाने विस्मयाने विचारले. “मला माझ्या बायकोने सांगून पाठविले तिला बिलकी सुंदरतेची भाण आहे तेवढी दुसऱ्या कोणाकडे नसेल!” पाखंड तिला म्हणाला.

मोहमाकडे अत्यंत संताप आला. तरी सुद्धा नाईलाजाने बप्प राहिली. त्यानंतर एक विरस तिने निळ्या रंगाचे कपडे घातले व ती श्रीकृष्णाचे भक्ति गीत गात इकडे तिकडे हिंडू लागली.

“तू कृष्णाचे भक्तिगीत म्हणू नकोस शिवस्तुतीचे एखादे गावें म्हण. कारण माझ्या बायकोची संकरावर जास्त भक्ति आहे” पाखंड म्हणाला.

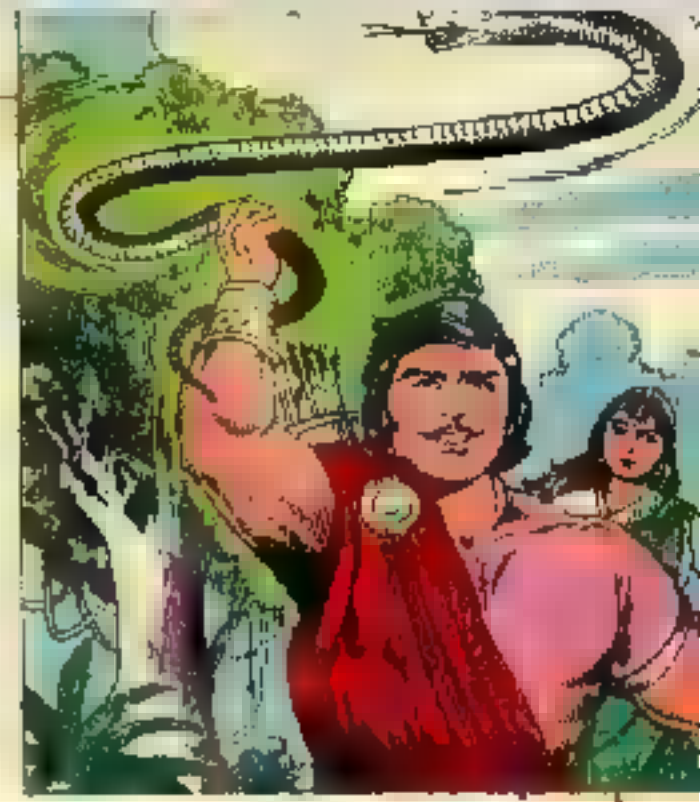
तिका चेहरा एकदम काळजवळ तिला वाईट वाटले. त्यानंतर एकदा ती बानंदाचे नावत असतांना पासंड तिच्या नाराजीनेच म्हणाला—“तू माझ्या बायकोने सांगितल्या शिवाय नम्रपणे नाही.

एकदा मोहनाने पासंडला विचारले—“काय हो! तुमचे सेवक सांगत होते. तुम्ही बावली घूर व पराक्रमी आहात! मला तरी एकदा तुमचा पराक्रम पाहू दे.”

“त्या करीता बंगलात जावयास हवे. आणि तुला वेळून जावयाचे म्हणजे माझ्या बायकोची अनुमती घ्यावयास हवी. तिची मर्जी संपादन करण्याकरीता तुला तिला प्रसन्न करावयास हवे” पाखंड तिला म्हणाला.

मोहमाकडे आता असे बोलणे ऐकण्याची सवय झाली होती. त्यामुळे तीने पासंडच्या म्हणण्याचा राग धर्मविला नाही. परंतु पातकीच्यापाशी जात तिने आपली इच्छा प्रकट केली व म्हटले—“अमर, जर तुझ्या मंडनामध्ये जशी मोती असेल की, ती माझ्या मोदकाने तुझ्या पत्नीला प्रभावित करेन. व तर ते करे आहे.

पातकी हसत तिला म्हणाली—“तू आमचे प्रेम समजू शकणार नाहीस, ठिक आहे. तू त्यांच्या समवेत बंगलात जाऊ शकतेस. मोहमा पासंडच्या दरोबर बंगलात

गेली. तेथे पाखंडने आपल्या सर्व बिद्या-मथले सौर्य तिला पाठविले. ते पाहून ती लरोळरी आश्चर्याकित झाली.

एका ठिकाणी चालत जात असतांना एका भागाने तिला धंदा करण्याचा प्रयत्न केला परंतु त्याने त्वरेने त्यांची गोपटी पकडून त्याला गरगर फिरवून लांब फेकून दिले. धनुष्याला बाण ओडून त्याने एका हरणाची शिकार केली व त्याला न मारता आपल्या बाणांचे जोडो बाजूला जाळे तयार केले. ह्यातून हरीभाला बाहेर पडणे सुविध्य झाले.

मोहमा आश्चर्याने तोंडात बोट घालीत म्हणाली—“काय हो, तुम्हांला तर कोणत्या-

प्रयत्न कर. त्याची योग्य पत्नी तर तुम्हाला मिळतेस. ते तुझ्या दरोबर विवाह करतील तर तुझी सारी संकटे दूर होतील.

“छी! छी! असे तोडातून मावही काढू नकोस. मी तर एका देशाची राजकुमारी आहे. काय मी चोरोच्या सरदारा दरोबर लग्न करू? तुम्ही काय मूर्खसारखे बरळता आहात!” अत्यंत संतापाने मोहमा त्यांना म्हणाली.

आमचे सरदार तसे चोरांचे सरदार असतील परंतु संसारात कोणताच राब-कुमार त्यांची दरोबरी करू शकणार नाही. जर सध्या लग्नाचे सोड पण माझ्या म्हणण्याप्रमाणे त्याला स्वतःकडे आकृष्ट-

विचारले—“मी तुमच्या सर्व शौर्यकलांचे दर्शन केले. आता तुम्ही माझ्या विद्यांचे करा.”

“तुम्हाला शौर्यकलेचे प्रदर्शन मी बायकोला बरोबर घेऊनच पाहिले.” पाल्खंड म्हणाला.

ते ऐकताच तिला अत्यंत क्रोध उठी गेला. ती म्हणाली—“मी अत्यंत सुंदर आहे. ह्याबाबारेपणा मलाच काय वज इतर अनेक राजकुमारांना माहित आहे.

बरोबर सगळे सुंदर राजकुमार अत्यंत उत्सुक होते. सर्वांचा मी विस्कार करीत जाऊन. तुमच्या बायकोच्या बाबतीत गोष्ट मी तुमच्या समोर सांगणे चांगले नाही. परंतु तरीही मी कळवऊन तुम्हांला सांगते तुमची बायको अत्यंत कुकृत आहे. तरीही तुम्हांलाबायको नव्हत इतकी भक्ता का? माझी अवहेलना जेव्हा का करीत आहात?

पाल्खंडने मोहनाकडे एकवार निरखून पहात तिच्याकडे स्मित करीत म्हटले—“मी बरेचदा बाहेर सौंदर्यापेक्षा अंतर्भावी सौंदर्याकडे आकृष्ट होतो. त्याला अधिक महत्त्व देतो; ह्याच कारणांमुळे माझ्या बायकोवर जास्त प्रेम आहे. गृहेत परतल्यानंतर तिने हा सर्व वृत्तांत दिपकला

सांगितला व म्हटले मला तर इथून बाहेर पडण्याचा काहीही मार्ग सापडत नाही.”

तुम्हाला पुढे एकच मार्ग आहे. तुम्हाला सारंगराच्या पत्नीला प्रसन्न कर. तिच्या विवाह तुम्हाला संरक्षण कोणी करू शकणार नाही.” दिपकने सांगत म्हटले.

ह्यानंतर तुम्हाला दिपकने पातकी वाटेतून धाडत वाटे तेथे केळपाची साले टाकून ठेवली. नेमका तिचा सालावरून वरकून पातकी खाती ठेवण्यात मोहनाने तिला बरेले.

पातकीला खूप आनंद झाला ती म्हणाली—“तुम्हाला राजकुमारी होऊन माझी सेवा आहेस. परंतु मी इथे तुला सोळावून घेण्याचे कारण तर येवजणे आहे मी तुला एका बटीवर सोडून आहे त्यापूर्वी तू मला एक वचन दिले पाहिजेस. माझ्या पतीला ह्या पहाडातील मुद्दामातील विवनापासून मुक्त करायचास हवे. ह्या करीता तू काहीतरी माझ्याला करावीस.

मोहनाने विचार केला की, राजमहालात परत जाण्याकरीता हिच एक चांगली संधी आली आहे. त्याकरीता तिने लगेच पातकीचे म्हणजे मान्य केले.

पातकीने आपल्या पतीस बोलावित म्हटले—“राजकुमारीला सुरक्षितपणे

च्या हाती सोपवा. हि आपल्या वडिलांना सर्व समजावून सांगून तुमच्या पुढे अपराधाना करावयास सांगेल.

पाल्खंड राजासमोर जात म्हणाला—“महाराज, हि आपली मुलगी हिला आपल्या स्वाधिन करीत आहे. हि वृत्तांत सांगेलच.”

तितक्यात मोहनाने वडिलांना म्हणाली—“बाबा, माझ्या एका-इच्छेची पूर्तता तुम्हांला हवी. कसेही करून तय्यार हवे जावून तुम्ही त्याच्या बरोबर माझा विवाह करून द्या.

ते ऐकताच पाल्खंड मून पडून कागला. परंतु ते पहाताच काही सैनिकांनी

तरी देवाचा राजकुमार ह्याचमास पाहिले होते. तुमचे शौर्य व पराक्रम अचमूत आहे।”

“तुम्हाला प्रशंसा केलीस.” मी काही संतुष्ट नाही कारण मी माझ्या पत्नी कडून अपेक्षा केली होती. तीने अद्यापपर्यंत माझे कधी कौतुक केले नाही ती नेहमी उलट असे म्हणत माझी टिंगल करत असते. की, तुम्ही काही अर्जुनासारखे बाण सोडून पाताळमंगेला जाणू शकत नाहीत.” पाल्खंड म्हणाला.

पाल्खंडच्या मनात बायको विषयी एवढा आदर पाहून तिला त्याचे अत्यंत कुतूहल वाटले. तिने त्याच्या

त्याला पकडून बंदिस्त केले. त्यामुळे त्याला पळून जाता आले नाही.

“मुली, बरेच दिवसाने तू मग्नाला तयार झाली. जाहेस हिच जागच्या वृष्टीने मत्मानंदाची गोष्ट आहे.” असे म्हणत राजाने अंतपुरात गुप्तरूपाने जव-वंस्तीने पाहंउचा मोहनाची विवाह लावला.

लग्नांतर मोहनाचे पाहंउचा म्हणजे—
“तुम्ही मला क्षमा करा. तुम्हीं तर पोराने सरदार माहात. त्यातून विवाहित पण माहात. तुम्ही माझी उपेक्षा केलीत. तरी सुखाची तुमच्याची जबरदस्तीने मग्न लावून घेतले. आता तुम्ही माझे पत्नी माहात. जर कोणी तुम्हाला मायबले नसेल तर तुम्ही इच्छा जाऊ शकता. परंतु मी मात्र तुमची पहात राहिल की, तुम्ही केव्हाही केव्हातरी मग्न्याचे परत माझ्यापाशी याऊ.” असे म्हणून मोहना पाहंउचे पाय धरून रडू लागली.

पाहंउने तिला हाताला बरीत उठवित म्हणजे—“अग, मी येतो तर

तुला घेऊनच जाईन. तुझ्या मनावर तर अशी गोष्ट विचविच्य़ाकरीताच व गवंबंग करव्या करीताच ठरली असे राजाज्ञेने केले. ह्या गुहेत रहाणारे सर्व लोक तुझ्या वडिलांनीच पाठविलेली माणसे आहेत. मी नाच पायसेन आहे. प्रतापदेवचा राजकुमार आहे. तुझ्या मनात स्वतःच्या सौंदर्याविषयीच्या अहंकारामुळेच मी तुला उपेक्षा केली. आता तू सांग माझ्या बरोबर मला राग्यात पावयास तयार आहेस का नाही?”

हे ऐकून मोहनाला अचंबा वाटला. ती स्वतःला सावरीत म्हणावी कोणीतरी आपल्याला महत्त्व देत आहे. समजले. सुचतेची किमत्त असेत. परंतु माणसाचे सौंदर्य म्हणजे त्याची संज्जनेता. विवेक-शिकविनयता ह्याची तुमच्या गुहेतील वास्तव्यानेच माहित झाली मी तुमची पत्नी बनून तुमची सेवा करीत माझे मला सुधारण्याचा प्रयत्न करीन. ह्यांतर त्या दोघांनी आपले आयुष्य जागंदाचे घालविले.

धाडसी सत्यपाल

कोंकण डोंगराळ भागातील एक डोंगर मुतांचा डोंगर नावाने होता. त्याच्या चोहोबाजूच्या गावातील गुराची आपापल्या गुरांना त्या डोंगरावर चरायला जाऊ नसत. त्यातुनही एखाव चुसरी नाव डोळा चुकवून त्या डोंगरावर चर येवीच ठर तीका परत आपल्याचा कधी प्रयत्न करीत नसत. कारण अद्याप पर्यंत गांईना आपणारे वेचडे म्हणून पर्वतावर वेले कधी फिरून परत माले नाहीत.

मुतांच्या डोंगरावर अनेक गाई चरायला जात होत्या त्या सकाळी इतर गाईतह गोठ्यातून बाहेर व सर्व पहाडावर चडून चारा हिडत व संव्याकाळच्या सुमारास आपोआप चरी परत येत. कोणी गुराची त्याच्या पाठोपाठ जात नसे. त्यांना कळत नव्हते की डोंगरावर कोण चायला

चायला भाळत होते. कोण त्यांचे पुढ काढत होते. पहाडावर माथ्यावर गुराच्याची सोपकी होती. रोज संव्याकाळी त्यातून तन्हेने चुर निघत असे की आत कोणीतरी चुसच पेटवली असावी. तरी सुखा त्या पहाडावर अद्याप पर्यंत कोणोही मनुष्यमाणी पाहिला नव्हता.

लोकांमध्ये अशी वंदना होती की, पहाडावर भूते रहातात. व संघी सापडलाच बाजूबाजूच्या गांईना हांकून पंक्कन जातात. व ज लोक आपल्या गांईना पहायला त्या पहाडावर जात त्यांना ती भूते मास्त लाऊन टाकतात त्यामुळे त्या पहाडावर जाण्याचे अद्याप पर्यंत कोणी धावस केले नव्हते.

एकदा त्या गावात एक सत्यपाल नावाचा गुराची आला. त्याने तेथे चरायल्या सर्व

गोष्टी ऐकल्या. मुताबिकयीच्या लोकांच्या तोंडी सर्व गोष्टी ऐकल्या तो खुप गुर ■ बाबती होता. त्यामुळे त्याला मनोमन त्या पर्वतावर जायची ■ निर्माण झाली. व असे वाटले की प्रत्यक्ष ■ त्या पर्वतावर काय आहे हे पाहून यावे.

इतर गुराच्यानी त्याला ■ जाण्या-विषयी किती समजावले व असे चाबस ■ नको म्हणून सांगितले. परंतु सत्यपालने त्यांच्या बोलण्याकडे दुर्लक्ष केले. तेव्हां लोकांनी परत समजावत म्हटले-“तू पर्वतावर जाणारच म्हणतोस तर ■ परंतु तेथे असलेल्या शोपडीच्या आत मात्र जाऊ नकोस आजपर्यंत जो माणूस शोपडीच्या

बात घेला. तो परत ■ नाही. आणि हट्टाने गेलासच तर दुसरी पण तशीच दुर्गति होईल.

परंतु सत्यपाल त्यांच्या बोलण्याने धावरला नाही. तो घाबसाने त्या पहाडावर चढून गेला. व त्या शोपडीपाशी ■ सांगला. तो शोंगर इतर शोंगरांसारखाच होता. कोणतेही ■ दृष्य ■ कोठेही दिसले नाही. चोहोबाजूला गिरवा शांतता होती. सत्यपाल शोपडी ■ गेला व त्याने आत शोकावून पाहिले. त्याला ती शोपडी सातून अशी वाटली की, कोणी मनुष्य ■ रहात आहे. सत्यपालने बाहेरून हाक मारली-“बात कोण आहे?” परंतु आतून काही एक उत्तर आले नाही.

तेव्हा तो घाबसाने शोपडीच्या ■ गिरवा. एका बाजूला मांड्यातून सर्व जंबणाचे पदार्थ ■ होते. दुसऱ्या बाजूला मांड्यातून सर्व जंबणाचे पदार्थ तयार होते. दुसऱ्या बाजूला एक पलंग होता. त्यावर गावीबरीरे घालून ठेवलेले होते.

सत्यपालला वाटले इथे नक्कीच कोणी मनुष्यप्राणी रहात असावा. बहुतेक कुठे बाहेर गेला असावा. आता जो जसेल तो येई पर्यंत आराम तरी करावा. असे मनांत म्हणत तो गावीवर शोपला.

चितक्यात शोपडी बाहेर काहीतरी गडबड ऐकू आली. एखाद्या राजासारखा

माणूस आत आला व सरळ सत्यपालाच्या मांड्याच्याजवळ गेला विचारला गेला “काय झालेला होवलेल्या साणसाकरीता ■ आहे का? त्यानंतर तो ■ गेला व त्याला म्हणू लागला-“उठ लाऊन घेऊया.”

त्याच्याजागी दुसरा कोणी असता तर नक्कीच ■ गेला असता परंतु सत्यपाल ■ पावरता ■ म्हणाला-“जो कष्ट करतो ■ बरोबर असते मी काही कष्ट केलेच नाहीत ना!”

तो राजास गुपचुप ■ गेला ■ मिनिटांच्या आत सर्व ■ संपवून उडला. ■ भितीजवळची कुदळ व फावडे उचलून घेऊन सत्यपालच्या ■ घेत गेला म्हणाला-“पलंगावरून उतर आणि ह्या वस्तू घेऊन तळधरात बस भाव्या बरोबर.”

तळधरात का? मी तेथून कोणतीच गोष्ट जायली नाही. त्यामुळे मला तेथली कोणतीच गोष्ट उचलून आणावयाची नाही.” सत्यपालने सरळ उत्तर देत म्हटले.

राजासाने कुदळ व फावडे घेतले व तो म्हणाला-“तू चल माक्या बरोबर.”

“तू पुढे चल, मी तुझ्या मागेमागे येतो.” सत्यपालने उत्तर देत म्हटले. ह्यानंतर त्या दोघे तळधरात पोहोचले

राजासाने ■ म्हटले-“हे ■ प्रथे सण.”

“तेथे मी कोणतीच गोष्ट पुरून ठेवली नाही. सत्यपाल म्हणाला. राजासाने तेथे सजले ■ थोड्यावेळातच एक हुंडा त्या कड्यातून बाहेर आला.

राजास त्याला म्हणाला-“ह्या वर उचलून घे.”

“मी काही तो बात ठेवला नाही असे असतांना मी कां म्हणून तो वर उचलून घेऊ?” सत्यपाल त्याला म्हणाला.

मग राजासाने गुपचुप तो हुंडा उचलून वर ठेवला व त्याला म्हटले-“आता ह्या हुंड्याचे सांकण उघड.”

“मी शक्रिण ठेवलेच नाही मग मी कां
उधळू सत्यपाल धैर्यनि म्हणासा.

राक्षसाने त्या हुंकापाचे उघडले. त्यास पूर्ण तोण्यांची ताणी भरलेली होती. त्या राक्षसाने ती सर्व ताणी बाहेर उघडून दिली. व नंतर त्याचे तीन दिव्य करीत त्याला म्हणाला—“तू भाता ह्यातील तुझा दिग शोध तू बरोबर जर सांगितलास तर तुझे सर्व काही बरे होईल व मी सापातून मुक्त होईन. आणि चुकून तू बरोबर दिग सांगितला नाहीस तर मी तुझी रांगोळी काढून आजच्या सराईत माझे दिवस घाल-बिन. जोपर्यंत माझे रक्षण करण्यासाठी कोणी संत नाही तोपर्यंत. आणि मी जर ह्या सापातून मुक्त झालो त्या दिगार्पकी एक तुझा एक गरिब लोकांचा हातून मेलेल्या लोकांच्या अंधकामुलांचा समजले !”

सत्यपालने आपल्या हातांनी सोन्याच्या
लाण्याच्या विंगड्या गोळ्या बनविले आणि
म्हणाले—“ह्या विंगड्यातील एक माझा आहे.”

दुस्न्यासणी त्रिज चमकून कडकडाट
 व्हाय तसा प्रकाश ओपडीच्या आत पसरला
 तो राक्षस नाहीसा झाला. त्याच्या जागी
 गंधर्वा [] दिसणारा एक [] उभा
 होता. त्याने सत्यपालला म्हटले—“तुझ्या
 कूपेने आज मी शापापासून मुक्त झालो
 आहे. मी संभून आता निघून जाणार आहे.
 तेव्हा आजपासून हा डोंगर येथील गाई हे
 सर्व मोने सगळे तुझे आहे.” असे म्हणत
 ती व्यक्ति एकदम अचानक झाली.

त्या भुताटकीच्या पहाडावरून जिबत परत येत असलेल्या [REDACTED] पाहून हार सर्व गुरांनी आश्चर्याने तोंडत बोट घालू लागले. रमांनी जवळ येत सर्वांना बघलेली घटना सांगितली.

त्यानंतर त्या भुतांच्या पहाडानवरच सत्यपालने आपले रहाण्याचे ठिकाण केले. व होत्या त्या संपत्तीने आपले उर्वरित आयुष्य सुखाने आनंदाने घालवले ह्या गोष्टीनंतर गावातील लोकांनी त्या डोंगराला भुतांचा डोंगर म्हणजे सोडून दिले.

सकलौ खरिणि प्रारणी

‘उद्वेगान्या’ खारी

दुर्लभपान्या परिस्थितीला अनुकूल तसे रंग बदलणारे हे शानी फॅक बघें आपले आवृत्त मुद्याने जणू शकतात. तसे आभे नाही. ■ काळक्रमाने ■ मरण पावतात. ■ वधती मोचलीच्या आवेनुकूल रंगबदलण्याची उपयुक्त कृत्तिके बायोबाय स्थाना प्राप्त झाले. असे ■ घाणी म्हणजे जातो. त्या उद्भू शकतात. युरोप व अमेरिका यांचि उत्तर अमेरिका येथे विकडे तिकाडे ह्या पहावयाची विकतात. ह्या वसा घाणीचे एकूण उत्तीस प्रकार आहेत.

हमारी आशाएँ हैं कि टोंकावर काफ़ी दिबासस्वाभ बनकरात. पर का काही बसत
 जाने किना कोकत्या पुनःप्रा मरानि हस्ता केना तर हवा काफ़ी हने पसरभून उरत वाली येतात.
 अमिलीवर वरनेले नमर कठे बुद्धा त्या अनाच प्रकाराने त्याने कल्प उरत पैरान
 बसतत. पुढच्या नमनच्या पाषाणा कोककारी कातडी ह्यांना उरण्याका काही उदरयोगात येतात.

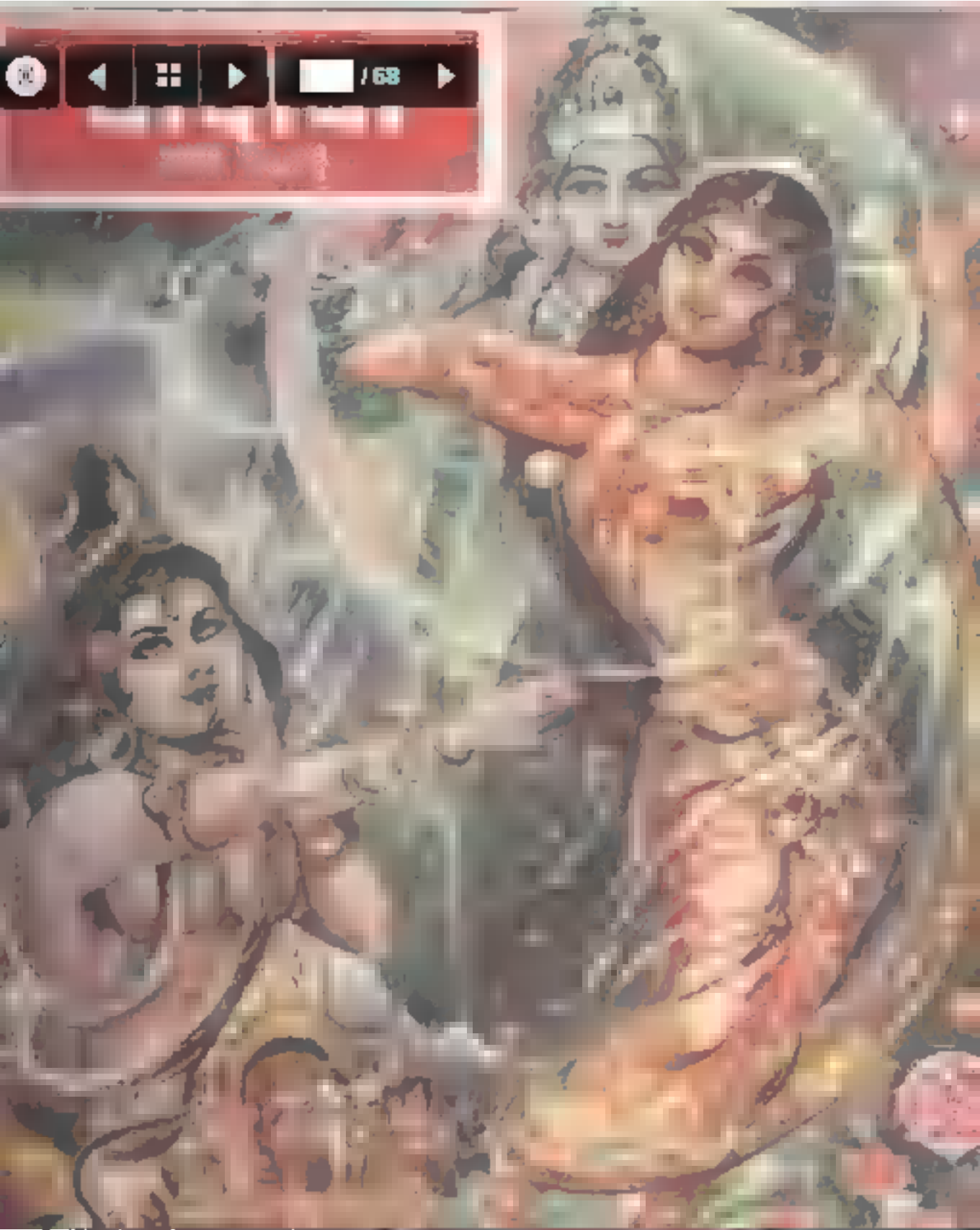
ह्या खारी उदण्यापुर्वी आपली मान उंचावून येथे खाने पडले बसेल त्याचा मंदारम वेळाने येणार होय समजातात. समितीवर उदण्यापुर्वी आपली खुबसेतर सेप्ट उंचावतात. ह्याच्या कोटाच्या वेळच्यामूर यावेळी जाणारे कातळे असते. त्यामुळे [] साधारण खारीच्या पेठां ह्या ह्या [] [] [] ह्यामुळे १,५ किमीमीटर ह्या पेठाचे उडतात.

इस प्रसंग में श्रीमान् काका-
वर प्रोपूत भगवता दिवस बालकतात.
■ रवीन्द्रा प्रहरी बापले भद्र
जोबन्दाकरीता निबन्धात स्वांवा रंन
पक्ष त्या रहुत नमनेत्वा ब्रह्मन्दा
रंवातारवाच हौंसी.

निम्नलिखित ॥ प्रविष्टिदा अर्थे वन
ह्या प्रकारच्या खातीने दोन प्रकार
वाक्यून येतात. ह्या [redacted]
माहितीच्या वाक्यांच्या असतात.
ह्याची नवी टोकादार असतात व बाई
छोटे वन वनकुल असतात.

कोंस्टेंटिन्यात रहायला ह्या कारी-
तराने प्राचीन मायल्या पित्वांना
कापारु जसे पित्वांचो काळजी पहा-
ताल. तशी पोटाच्या पिरवीत ठेऊन
खांची कळखी घेतात.

चांदोबा

मार्च १९८६

अनुक्रमणिका

संपादकीय	...	७	कोणार्क	...	३५
चांदोबातील नवलाई	...	९	संपत्ती	...	३९
श्रंवा	...	१०	शिव पुराण	...	४३
बिकट समस्या	...	११	देवीचे अलंकार	...	४९
विचित्र परिक्षा	...	१६	चरणक्याची गोष्ट	...	५२
कांसाचा किंवा	...	१९	पावसाळ्या चोर	...	५९
पुरावा	...	२७	पणू आणि पक्षी	...	६३
शेरास सव्वा गोर	...	३३	फोटो जोडनाचे चढाओढ	...	६५

एक प्रत : २-५०

वार्षिक वर्गणी : ३०-००

चांदोबा

संस्थापक : 'अकतापी'

संपादक : बागिरेदी

जे लोक केवळ स्वार्थीच ~~आहेत~~ परमाथे ~~आहेत~~ असे लोक विवेक, न्याय, अन्याय किंवा नांगळे वाईट पाळा अजिबात महत्व देत नाहीत. ~~आपल्या~~ व्यक्त आपल्या कामाच्या दुष्परिणामाचा थोडाभुदा विचार करीत नाहीत. ~~आपल्या~~ उदाहरण आपल्याला "देवीचे अलंकार" र्था कथेत पहाक्यास मिळेल.

अमर बाणी

इथं मळं घुलेमं, दारा भिजं घुलेमं ।

इतं नुक्तं घुलेमं, मळं मळं घुलेमं ॥

[जुवार, खेळून पिशा कमावता केले ~~आपल्या~~ पैमाने पक्षी उ मित्र मिळवले जाताना दुसऱ्याला ~~आपल्या~~ वेणे निवा त्याचा भाग वणे ~~आपल्या~~ घनाने ~~आपल्या~~ होते परंतु ह्याच जगाचा वाणसाचा सर्वनाश होतो.]

वर्ष : ३५

मार्च १९८६

प्रत : ९

एक प्रत : २-५०

वार्षिक वर्गणी : ३०-००

धुण्यामगल धुण्यावेतही... प्रत्येक धुण्यानंतर पॉवर पैकड सर्फमुळे कपडे असे शुध्द... असे नवे!

प्रत्येक घर, प्रत्येक जागा वगैरे आदी कोणतेहीत शुध्द आणि नवीन. जपटा कपडे, पेट्टे, धागे सोडतोत तेव्हा माथळीच... कारण पॉवर पैकड मध्ये पूर्वविधा अतिशय उत्तम आणि अधिक फेसदार आहे.

सर्फ, धुवू घ्यालला नक्कावदून टाकण्यासाठी उत्तम विक्रीस्थळी आहे. तुमच्या कपड्यांचे कोणतेही रंग नक्काव टिकविण्यासाठी अधिक संरक्षक आहे.

कपडे शुध्द असोत वा रंगीत, ठेपणीतले किंवा रंगवले... सर्वजण नक्कावाराखे तेव्हाही एकल घुलाट माथळी... आहे!

चांदोबात...

होरा

अमेरिकेत रहाणाऱ्या समता विद्यार्थीनीने स्वोनेल्सच्या नावाने एक पत्र लिहिले की, विद्यार्थीनीकरीता रवाना आवाहक कारवाई करावी त्या मुलीच्या भतीकामनेवर मृग्य होती तेव्हाही तीका १९५३ चा इराक वेषाचे निमजण केले परंतु १९५३ मध्ये विमानाच्या दुपंटेमुळे समताचा मृत्यु झाला. त्यामुळे त्या मुलीचे स्मृतो बिन्दू म्हणून व्हियेन्याच्या शास्त्रीमधून प्राप्त होणाऱ्या हिज्यामधील सर्वात मोठ्या हिज्याने त्याची तिच्या नावे 'समता' हे नामकरण केलेले आहे.

पालघाटा पर्वत

पाकिस्तानचा गृहिवासी पालघाटा पर्वत प्रतिष्ठीत न्युयार्कच्या मल्लोलील पालघाटा पर्वताची लोकांचे क्षण-भर वेहमान हरपून होते. पर्वत फूट तीन उंची असलेला चक्रा पालघाटा पर्वताच्या लोकांच्यात ताढामाहा सारखा दिसत होता. पर्वत लोकांनी मोठ्या उत्सुकतेने त्याला चारी बाजूने घेरले त्या विविध घटनेला व्हि. व्हिच्या लोकांनी चित्राच्या रूपाने प्रसारित केले.

तुम्हांला माहीत आहे कां ?

१. हिंदी महासागराच्या द्वीप समूहामध्ये सर्वात मोठे बेट कोणते ?
२. प्रमुख सागराच्या टाफूच्या जवळ सर्वात मोठा भाग कोणता ?
३. १९६१ मध्ये बन्नी पर्वतामध्ये विस्फोट होण्यामुळे कोणते बेट रिकामे करण्यात आले होते ?
४. वेटाच्या समुदायी संख्या किती आहे ?
५. फिलिपाईन्स किती वाहेल ?

अंवा

कामो राज्यावर होतवाहन राजा राज्य करीत होता. त्याला अंधा, अंधिका, व अंधा-
निका नावाच्या तीन भय्या होत्या. त्या तिघी जेव्हा उपवर झाल्या तेव्हा राजाने त्यांच्या
स्वयंवराची घोषणा केली. भौषम आपल्या छोट्या भय्यांना विचित्रवीर्या घेऊन त्याचे
करण्यकरीता तेथे आला व इतर सारे राजकुमारांना हटकून त्या तिघी राजकुमारींना जबरईस्ती
हस्तिनापुराला घेऊन गेला.

अपमाने भीष्माला गांधीजने की निम्न ह्यापूर्वी मालिक ह्याला मनापामुन करले जाते. त्यावर भीष्माले तिचा मनोकामना पूर्ण होण्याकरिता तिचा सामक राजाकिडे पाठवून दिले पणतु ह्या अपहरण झालेल्या राजकुमारीच्या बरोबर लाल गरण्यास माल्याने तक्रार दिली.

अस्मा दुःखी होऊन भीष्माकडे परत आसी. प तिने भीष्माला स्वतः बरांबर ~~आवाहन~~ सांगितले. परंतु भीष्माने तिचा अस्विकार केला. ~~अशा~~ भीष्माला दुःखने पदणूकमाने आदेश दिव्यावर त्यांनी काढ सांगितले की, ते अश्विनी प्रतिज्ञा शंग ~~आ~~ ~~आ~~ माहीत.

अम्बाने गुड भायनेने त्याची प्रतिज्ञा भग करव्याख्या इच्छेने लकराची पोर तपस्व्या केली. त्या तपस्व्याचेवर प्रेमस भाकन लकराने तिचा ३३ दिना ३३ दुसऱ्या जन्मी लुक्का इच्छेची पूर्ती होईत.

रथाय वराण्या प्रभाषाने अभ्याने दुषद राजाच्या मुर्तीच्या रूपाने अन्न घेऊन महान-
पणीय राजांना योग्य अन्नपाना यावे विषयाने शिराण प्राप्त केले. मर्यादात पुढाच्या पूर्वी
यशिर्वांनी प्रार्थना करून पुढे ~~प्राप्त करून~~ वनवी. इतरांवात यासु असलेल्या महान-
आगतांतास युद्धाच्या वेळी अर्जुन जेव्हा भीष्मासमोर युद्धासतथा राहिला तेव्हा अर्जुनाच्या रथावर
जिखंडीला पाहून त्यांना गप्पा मारतवर अस्त्रप्रयोग करणे अनुचित वाटले. त्यांनी शस्त्र सोडले
नाही. ती संधी पाहून अर्जुनाने भीष्माला खाली पाडले. ~~हा~~ प्रकाराने अभ्याची प्रतिष्ठा गफल आली.

बिकट समस्या

द्विर्धकालीन आशागर्भ गिरीनाथच्या वडिलं
लांबे देहावसान झाले. तो झाला.
आला. त्याच्या वडिलांनी जेवढे काय म्हणून
कमावलेले शेत होते. ते त्याने धिबून टाकले
व त्या पैसांनी वडीलांवर ~~...~~ केला
होता. नंतर उगारी चुकती करून तो शहरात
काही कामभदा मिळवून त्या विचाराने गाव
तोडून निघाला.

गिरीनाथ छोटेंने गाव पार करून एका तिजंत रस्त्याने ~~गाव~~ लागला. तेव्हा तेथील दौट झाडाच्या सावलीत बसलेला एक म्हानारा त्याला दिसला. गिरीनाथला पहाताच त्या म्हानाराने त्याला जवळ येण्याकरीता सूचवले. म्हणजे—'बाबू, तू गहरात जात आहेस का? मला सुद्धा गहरात जायचे परंतु झाडाच्या गाठीची मी वाट पहात आहे. तू सुद्धा माझ्या वरोबर येत थसलास तर मला तुझी सोबतच होईल. कारण मी

इदमविकाराने आजारी असतो. गिरीनाथ त्यापूर्वी बराच पायी चालून थकला होता. त्यामुळे त्यालाही त्याने ~~त्याच्या~~ गाडीतून घेतो का ? विचारल्यावर हायसे वाटले.

तेवक्यात त्याला भटकित हो म्हणतारा म्हणाला- "याळ, तुला काळखे नसेल, परंतु गाडीचे भाडे मो देई मी काही श्रिया पाखून मी आजारी आहे तेव्हा पाखून माझ मन नहमी दुसऱ्यासाठी व्याकुळ होते. त्यामुळेच तुला मी ~~काळखे~~ बरोबर येण्याचा आग्रह करीत आहे

पोड्यावेळातच एक भाड्याची गाडी
आली. म्हाला-न्याने गाडीवाल्याची भाड्याची
बोली केली. तो गिरीनाथला म्हणाला-
"वाढ, तुला मॅकोच वाटेल पण तुझ्या वाजूल
तोपेंदारा आहे ना ! तो तेवढा गाडीत उचलून
ठेव कारण भला वजन उचलायचे नाही.

त्याचवेळी गाडीवान बेलाना लाव्या-
करीता गवत तोडून भाणण्यासाठी गेला होता.
गाडीवानाने परत बेलाना गिरीनाथला
तो पेटारा गाडीत उचलून ठेवत असताना
पहिले होते. गाडीपाठ त्याने
म्हाताच्या हाताला बसवून वर गाडीत
बसवलेले पाहिले. जेव्हा गाडी वहराव्या
हद्दीत पोहोचली तेव्हा सूर्यास्त
झाला होता.

गाडी मुख्य रस्त्याला लागली. तेव्हा दोन
शिपायांनी गाडी अडविली. ते गाडीवानास
विचार लागले—“तुम्ही कोणत्या गावचे
आहात? गाडीत असलेल्या मालाची
अडती घ्यायची आहे!”

ते ऐकताच म्हाताच्या चेहरा पांढरा
झाला. पावसून म्हणाला—
सरकार, मी हृदयविकाराचा रोमी आहे.
उपचारा करीता मी गहरात आलो आहे.
मला लवकर सोडून द्या.

“तुमच्या मजळ असलेल्या वस्तूंची
अडती बेलानांतर तुम्ही सुचाल पाऊ
” असे म्हणत त्या शिपायांनी गाडीत
बडबलेली पेटो खाली उतरवून ठेवली व
त्याचे कुलूप पाहून त्याची चावी मागितली.”

तितक्यात म्हातारा अटक्यात म्हणाला—
“ही पेटो माझी नाही. त्या ठरगाची आहे.”
असे म्हणून विस्मयाने आपल्याकडे वहात
असलेल्या गिरीनाथला रवाना म्हणाला—“अरे
मुर्तार, माझ्याकडे डोळे काढपाकून काय वहात
त्या पेटोची चावी त्यांना दे ना!

“चावी माझ्याकडे कुठे आहे?”
आश्चर्य वाटून त्याने विचारले

“तुमच्या पेटोची चावी तुम्याकडे नाही
तर आपली कोणाकडे असणार रे?”
म्हातारा चिरीने म्हणाला.

तितक्यात गाडीवान मधे तोंड खूपसत
गिरीनाथला म्हणाला—“ह्या पेटोची चावी
द्या. लवकर नाहीतर मी तुम्हांला हजेचे
उत्तरवून निघून जातो. गिरीनाथने पेटो
उचलून गाडीत ठेवताना गाडीवानाने
स्वतःच्या डोळ्यांत पाहिले होते.

गिरीनाथला काहीच समजताने आले.
त्याला चिंता लागून राहिली. शिपायांनी
रवानावाने त्या पेटोचे कुलूप तोडले व
शक्तिप उघडले. पेटोच्या आत जुनेपुराणे
रुपडे ठासून भरलेले होते. त्यांनी भरा-
भर उपसून बाहेर काढले आणि वहातात
तो काय तळाळा एक बाघमेली पिशवी
दिसली. त्यांनी ती उघडून पाहोली तेव्हा
आत अनेक सोन्यामोत्यांचे दागिने होते.
शिपायांनी गिरीनाथची मानगुट
त्याला दम भरोत विचारले—“अरे घोराच्या
कुज्या! जुन्या दिगारवाली
दागिने लपवले म्हणजे ते लपून रहा-
तात होय. त्या मिर्जापुरच्या जमिनदाराच्या
घरी तूच दरोडा घातलास.”

गिरीनाथ उभा धरवक जामला व कळ-
वळून त्यांना म्हणाला—“सरकार, मी चोर,
दरोदेखोर नाही. ही पेटो मुझा माझी नाही
ह्या म्हाताच्याची आहे. मागण्यावर
रुपा करून विश्वास द्या!”

त्यावर म्हातारा रगीत चेहरा करून
त्याला म्हणाला—“अरे कुज्या!
तू माझ्यावर चोरीचा आरोप लावतोस.

त्या दोघांचे वागणे पाहून शिपायांना गहन
प्रश्न पडला. शेवटी ते चिडून म्हणाले—
हसच्यातील सरे कोण व छोटे कोण ते
काझाच्यामोला समजत नाही. तुम्ही सर्वजण

भावडीवर घेऊन तेथेच काय तो होईल.”

गाडीवान कोत्वालाच्या माहितीतील
होता. त्यामुळे कोत्वालाने गाडीवानांना
सोडून दिले. त्यानंतर त्याने गिरीनाथ
ह्यांच्याकडे बडलेल्या गोष्टींची
चौकशी केली. ते पूर्वी जसे म्हणत होते
तसेच सांगू लागले—“ही पेटो माझी नाही.”

कोत्वालाने शिपायांना आज्ञा केली की,
ह्या दोघांना चौकीत बंद ठेवा. नंतर
म्हाताच्याला व गिरीनाथला कोत्वाल
म्हणाला—“तुमच्या दोघांमध्ये एक अट्टल
चोर आहे. ह्याच्या निवाडा मी उघासकाळी
करेत.” असे म्हणून आपल्या घरी गेला.

त्या रात्री जेवसांना तो विचारात मग्न झालेला पाहून त्याच्या नजरीने त्याला विचारले. असे काय घडले आहे ?

कोत्वालाने घडलेला सारा समाचार तिला ऐकवला म्हटले-“मी इतकी वर्षे ही नोकरी करीत आलो आहे परंतु इतकी बिकट समस्या कधी माझ्यासमोर आली नाही.

कोत्वालाची बायको म्हणाली-“त्रापण तर हि फारच काठीण परिस्थिती आहे आणि समजून संकटात पडलेले दिसता आहात. माझ्या म्हणण्याप्रमाणे करा.” असे म्हणून तिने नवऱ्याच्या कानांत काहीतरी सांगितले.

कोत्वालाने दुसऱ्यादिवशी चौकीत येत गिरीनाथला म्हटले-“अरे ऐक, बिपायांनी

धुकीने तुला पकडून आणले. मला थकवक समजले की, जमिनदाराच्या घरात पोचो करून पळून गेलेला चोर माला सहित आताच सांपडला आहे. तेव्हा मी आता जाऊ शकतोस. असे मनात म्हणून त्याने ती पेटी त्याच्या हातात दिली.

पेटी पाहून घाबरून जात गिरीनाथ त्यांना म्हणाला-“सरकार, ही माझी नाही. हा म्हाताऱ्याचीच आहे. ती मला कशाला देता. मी तर तुम्हाला प्रथमच तसे सांगितले ना !

“गाडीवानाच्या साक्षीने तर ती पेटी तुझी आहे घे आणि कुठेही चालू जा.” कोत्वाल दडप्यात म्हणाला.

तरुणाने असा विचार केला की, जर ही पेटी मीकीतून बाहेर पडली तर म्हाताऱ्याला देऊन टाकता येईल.

गिरीनाथचा तेथून जाताच कोत्वाल म्हाताऱ्याला म्हणाला-“तुम्ही सरोसरी निदोष आहात. आमची चूक झाली आम्ही तुमच्यावर उगाच शंका केली. आताच आम्हांला शोध लागला की, तुम्ही व तो दोघे चोर नाहीत म्हणून मी ती पेटी त्या तरुणाला देऊन टाकून त्याला जायला सांगितले. आता तुम्ही सुद्धा येऊन जा.

म्हाताऱ्याला जेव्हा तो तरुण पेटी घेऊन गेला हे कळले तेव्हा तो एकदम निरुत्सा

झाला व आता कसेही करून त्या तरुणाला पकडलेच पाहिजे

म्हणतारा जेव्हा गल्लीतील कोपऱ्याला वळला तेव्हा त्याला समोरच्या एका घराच्या ओसरीत गिरीनाथला बसलेले पाहिले. तो पाईघाईने गेला व त्याच्या अवळून अटक्याने ती पेटी घेवून घेतली व त्याला द्यावू लागला-“अरे नालायका, दहा हजारचे दागिने गुपचुप हडप करायला बघतोस काय ?”

“नाही साहेब, मी तर तुमची पेटी तुम्हाला परत द्यावी हेतूनेच तुमची वाट पहात इथे कितोवेळ बसलो आहे. कोत्वालाने सांगितले की, त्यापेटीत जे दागिने आहेत ते काही चोरीचे नाहीत तरी सुद्धा तुम्ही बिपायांना असे का सांगितलेत की ही पेटी माझी नाही त्याची आहे कारण मला अजून समजले नाही. मला नोकरीच्या शोधात जायला पाहिजे.” असे म्हणत तो पायऱ्या उतरून जाऊ लागला. कोत्वाल तेवढ्यात पाठीमागून पुढे येत म्हणाला-“अहो. हृदय विकाराचे दादाजी

घोडे थांबा. ह्या पेटीत दागिने नाहीत जुने पुराणे कपडे आहेत. असे म्हणत त्यांनी म्हाताऱ्याला पकडले व शिपायांना आज्ञा केली-“हा नंबरचा अट्टल चोर आहे. त्याच्या पेटीत जे दागिने मिळाले ते जमिनदाराच्या घरचेच दागिने आहेत. त्याला आताच्या आता नुक्यात करा.

हे ऐकताच गिरीनाथ चवित्त झाला म्हणाला-“म्हणजे हाचा अर्थ असा की, जरा चोर ताकदीत सापडला. मला त्याच गोष्टीचा आनंद वाटतो आपला माझ्यावर विषयाम बसला की, निदोष आहे.

कोत्वालाने येत त्याच्या खाशेल्या माणदर झटले-“मुख्यातील निदोषपणाच नाही. ईमानदारी सुद्धा सिद्ध झाली. तुला मी चौकीत नोकरी देवयलो.”

“सरकार, मला अधिक आनंदाची गोष्ट आणखी काय असणार. आपल्या हुपेचा मी अत्यंत ऋणी आहे.” गिरीनाथ आनंदाने म्हणाला.

विचित्र परीक्षा

श्रीपुरा राजा विद्याधर याच्याकडे सुदर्शन साचावा मंत्री होता. श्रीपुर तसे छोटेंसे राज्य होते त्याच्या आजुबाजूच्या काही सैन्य बळ जाला असले तरी सुद्धा सुदर्शनची तल्लखपुढी व राज्य कारभारातील निपुणता ह्यामुळे श्रीपुरावर पर्यंत कोणही आक्रमण नव्हते.

सुदर्शनचे बंधू धाऊत गेले व आला व आजारी पडू लागला. दरबारी वैद्यांनी त्याला दिवस को मंत्री राजीनामा देऊन आराम करावा.

होी वास्तवी समजताथ विद्याधरने सुदर्शन मंत्र्याला दरबारात बोलावले म्हटले—“मंत्री महाशय, आपल्याकडे पाहून असे वाटते की आपण विधांती घ्यावी परंतु जाणी आपण आपल्या

करीता चांगल्या माणसाची निवड करावी.

सुदर्शननी राजाचे म्हणणे मान्य केले. मंत्रीपदाच्या शोधी दोघ्य व्यक्ति निवडण्याकरीता पिटविशी. ती दवंडो एकून शिक्षित माणसे मंत्र्याच्या भेटोला गेली. त्यांनी सर्वांच्या समोर अनेक परिक्षा ठेवल्या. त्यातील तीन माणसाना वेगळे काढले. आता त्यानील एका माणसाची मंत्री पदाकरीता निवड करावयाची होती.

विनय, बद्दकात व धीधर भला तीन परीक्षे त्यानी गजाला असलेल्या सर्व सदस्यांना करून दिला. शिपायांकची प्रत्येकाच्या एक एक अशकल मांजरी दिली. म्हटले—“तुम्ही तीन महिने तुमच्या आवडोनिवडीनुसार ह्या मांजरीचे पालनपोषण करा. ह्या कामाकरीता राज्यातील खजिन्यांतून प्रत्ये-

काळ एक हजार सोन्यांचो मांजरी देण्यात येतोले तिन महिन्यांनंतर तुम्ही प्रत्येकाने आपली मांजरी घेऊन दरबारात हजर रहा.

तीन महिन्यांनंतर तिचे आपापली मांजरी घेऊन दरबारात हजर झाले विनयची मांजरी चांगली गुणगुणील अष्टपुष्ट तजेलदार दिवत होती ती पाहून दरबारातील इतर सदस्य कुजबुज लागले की, “मरे, ही मांजरी का पिल्लू!” धीधरची मांजरी सदाशत व भावार्थक दिवत होती परंतु बंदकांतची मांजरी कुवळी कमजोर भरतुपाची दिवत होती.

सुदर्शनने तिचा ना उद्गून म्हटले की, प्रत्येकाने मांजरी पाळण्याचे आपापल रहस्य सांगवे.

सर्वात प्रथम विनयने सांगितले—“आपण मला जे हजार रुपये दिले होते त्यातील पाचवी रुपये खर्च करून पक्वान्ने लोणी वगैरे विकत घेऊन मांजरीला खायला घातले बाकी पाचव्या रुपये उरलेले हे घ्या.”

धीधर म्हणाला—“मांजरी जात्यान मांसमयका असते त्यामुळे मी बद्धा मिष्टाकडे तिला सोडून दिले की, ज्याच्या घरी जास्त उंदीर व धुधी

मांजरीत पशु तरी सुद्धा मी शकत घेऊन गेले दुध घेऊन देत होतो कायना नर एखादवेळस उंदीर भिलाला नाही तर, ना खर्च सोडला तर मध्य उरले भाहित हे आपण परत घ्या.”

शेवटी म्हणाला—“खरे पाहिले तर मी आहारासाठी मांजरी करीता म्हणून कसलाच केला नाही. ती तिचे तिचे खाणे शोधून काढून माझ्या बरात रहात होती. मांजरी मारल्या निवामी प्राण्याकरीता खर्च करणे मुख्यपणा आहे, आपण मला दिलेले हजार रुपये ह्या पैशाने आपण जनतेकरिता काही कल्याणाच्या गोष्टी करू शकता.

मर्व मभामदांना वाटू लागले की, संत्र्याच्या पदासाठी बहुदा चंद्रकांतची निवड केली जाईल परंतु सुदर्शन राजा सवें सभेतील सदस्यांना उद्देशून म्हणाला- "धीपूर राज्याच्या मंत्री अनुष्ठायोग्य श्रीधर ही एकच व्यक्ति योग्य आहे."

हि निवड राजा विद्याधर व उत्तर जनतेला पण आश्चर्याकारक वाटली. हि गोष्ट जाणून सुदर्शन म्हणाला- "आपण राजांनी एकलोक आहे की त्या तिही मांजरांना कसे पाळले आहे. विनयच्या अंगी व वेळेचे किमतीचे त्या त्या शमाय आढळून येतो त्याने एका मांजरीला तिन मांजरी पाळामला गांवात त्याने एके मांजर कितीही थडथुड व गुगुगुवीत असा ती फक्त उंदीर पकडण्याशिवाय काहीच काम करू शकत नाही.

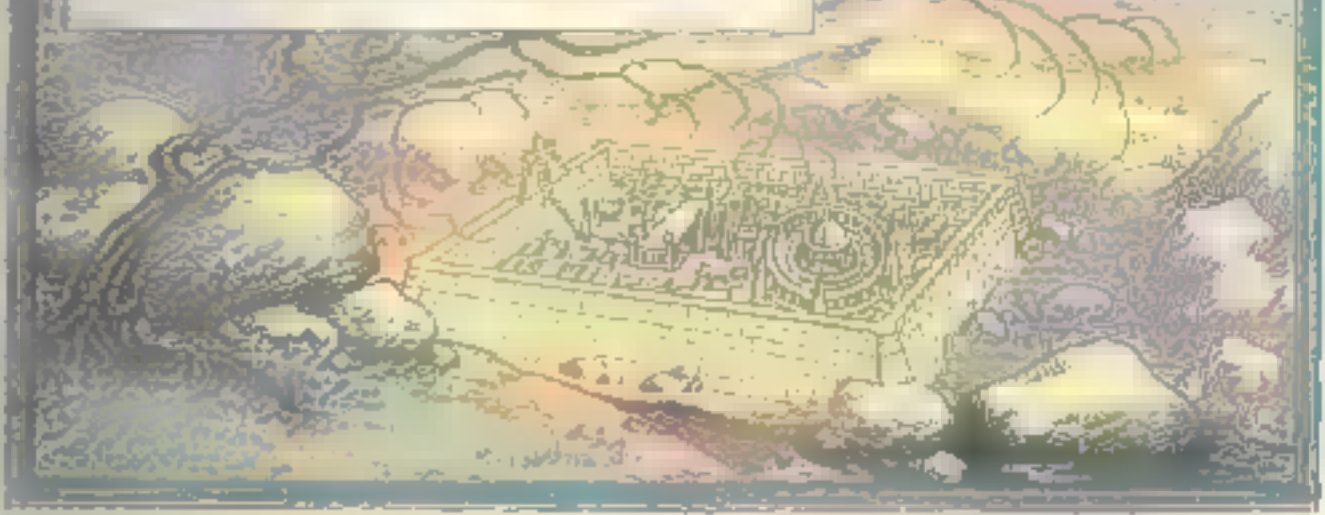
आता राहीली चंद्रकांतची गोष्ट ह्याच्या प्रमान विवेकापेक्षा ओगळी युक्ती जास्त दिसते नावाला सुद्धा महानभ्या नमलेल्या भगवत गुणांना माणस राज्याच्या मंत्री पदाचे

कार्य कधीही मफल होऊ शकणार नाही. मांजर जेव्हा अवाक होऊ लागले तेव्हा तरी गोष्टीवर उच्च नित्य सायला घालणे त्याचे कर्तव्य होते.

परिचित शहर टक्के गुण श्रीधरला मिळाले त्याने मांजरीचा त्रा आहार उंदीर हे जाणून नीला आपल्या मित्राच्या घरी सोडले. त्यामुळे एकतर मांजराला उंदीराचा आहार मिळाला व त्यापाठोपाठ त्याचा मित्र उंदराच्या त्रासापासून सुटला तरी सुद्धा उंदीर मिळेल किंवा नाही. ह्याकरीता रोज तिला दूध पाजत राहीला त्यामुळे कोणतीही नाही राज्याचा मांजळ करण्या करीता गुणांची आवश्यकता असते ती विवेक, प्रसंगावधान, पूर्णरूपाने भिन्नलेली त्याकारणामुळे मंत्री पदाच्या जागेकरीता त्याची निवड योग्य आहे.

मंत्र्याचे रोलणे ऐकून सर्व दरबारी सहर्ष नादाने आपला आनंद प्रकट करीत बाजविल्या.

कांशाचा किल्ला

[१५]

[चंद्रवर्मा पहाताच राज्याच्या सैनिकांना क्षणभर भ्रम होतो तो मांत्रिक नसेलगां। घडवमने म्हणताच्या अवलून लुबीने कावून घेतला. ह्यानंतर तो त्या सैनिकांभरोबर रुपुर्ना पोहोचला. नगरातील लोकांनी त्याला पहाताच जल्मोषाने ओरडण्यास सुरवात केली "महामांत्रिकाचा जय असो" व मोठे धाटाने वेजे... या पुढे काळा।

चंद्रवर्मा जेव्हा राजमहालाजवळ पोहोचला

तेव्हा राजमहालाच्या प्रवेशद्वाराजवळच राजा शिवसिंह मंत्री त्यांच्या सधिकाऱ्यांनी त्याचे सहर्ष आनंदाने स्वागत केले. चंद्रवर्मा घोड्यावरून खाली उतरला तेव्हा शिवसिंह त्याच्या जवळ येत त्याला प्रेम्बराने थोपटत म्हणाला- "चंद्रवर्मा मला ठाऊक आहे की, एवढ्या तरुण वयात अद्याप पर्यंत कोणीही

मानव असा महान मांत्रिक बनलेला नाही.

राज्याच्या सरहद्दी जवळच आपले काथमचे स्थान करून वास्तव्यकरीत असलेल्या दुष्ट शत्रू मांत्रिकाचा तू नायनाट केलास. त्यामुळे मी व माझी तुझ्यावर अत्यंत संतुष्ट आहोत.

राजा शिवसिंहच्या तोंडून ते उद्गार ऐकताच चंद्रवर्मा अत्यंत आश्चर्य वाटू लागले. परंतु त्याने आपले आश्चर्यभाव

"बांदोबा"

लपकित हसत म्हटले-“ शंख मांत्रिक
पापी होता. दमभयानी पाठवून

“ मांत्रिक निवास करीत असलेल्या
ठिकाणी भुम्रा मित्र झालेले. रहात आहे
त्याच्या तुझ्याविषयी सर्व गोष्टी
आम्हाला समजल्या. त्याच्या उल्लानुसारच
तुला आणण्याची मी सैनिकांना आज्ञा
केली तुला एकदा त्या
किल्ल्यापाशी पाठवून काही गुप्त
पूर्णकराव्या ” शिवसिंह म्हणाला

“ किल्ला ! काय बुवा
नारदिय आहे ! ” असे म्हणत चंद्रवर्मा
सुदसुद हसू लागला तेव्हात मग्याने

राजापाशी जाऊन कानात काहीतरी
सांगितले. राजा महाकाव्या
चंद्रवर्मा म्हणाला-“ चंद्रवर्मा,
इतक्या प्रवास तुम्ही
थकला असाल तेव्हा आता खाणेपिणे करून
थोडी विधांती घ्या त्यानंतर सोदकाशीने
ह्यासंबंधी आपण गोष्टी करू.

चंद्रवर्माच्या रहाण्यासाठी राजमहालात
अनेक सुखसोई करण्यात आल्या
त्याने स्नान आदीपताच त्याला मिष्टान्न
भोजन वाडण्यात आले. त्याला शोपण्यासाठी
मऊ मऊ पाशांची केली, परंतु
एवढे मुद्दा असलेले
करून शोप आली नाही. दसूच्या
रहात असलेल्या कालवेतू व
कापालिनी शिवसिंहला आपली चरीच
माहीती मिळाली असावी कारण कालवेतूने
शिवसिंहला सांगितले असावे की, चंद्रवर्माच
फक्त तो काशाच्या किल्ल्यापर्यंत
आमगने गुद असावे ? ”

ह्यासंबंधी चंद्रवर्माने खोल विचार केला.
तेव्हा त्याला कालवेतूची चाल काय असावी
हे कायकेतूला स्वतःचे राज्य पुनः
करण्याकरीता व सैन्याची धुरी
आहे तेव्हा काय फक्त त्याला किल्ल्यात
लपवून ठेवलेल्या संपत्ती द्वारेच पूर्ण करून
लागणार.

चंद्रवर्मा ह्याच विचारात
किल्ल्यात राजाच्या एका सेवकांना महालात
प्रवेश करीत राजा व मग्याने भायल्याला
बोळावून घेऊन येण्याविषयी सांगितले
घोट्या वेळाने चंद्रवर्मा तेथे पोहोचला

चंद्रवर्माला पहाताच राजा शिवसिंह
म्हणाला-“ चंद्रवर्मा, मी काशाच्या
किल्ल्यात लपविलेल्या धनाची अजिदात
करीत नाही । स्पष्ट मी
तुला सांगून टाकतो

ह्यावर चंद्रवर्मा गप्प
बसला.

त्यानंतर शिवसिंह चंद्रवर्माला
म्हणाला-“ हे असे म्हणताच तुला माझ्या
विषयी एक दाट आली असेल ना !
की पैशाचा शोध मी
काशाच्या किल्ल्याच्या विषयी माहितो
आणण्यासाठी उत्सुक आहे ? ” तर
एक ह्याने म्हणजे विचित्रच आहे !
परंतु ते सत्य आहे ! तुला तर माहीतच
आहे की, तो किल्ला समुद्र-
किनऱ्यावर आहे ? ”

“ हो, हो ! मला माहीत आहे.
पश्चिमकिनाऱ्याला लागून आहे परंतु एक
हजार वर्षांपासून तो कोणा अद्यापपर्यंत
पाहिला नाही ! ” चंद्रवर्मा त्याला

ह्यावर पकून मग्याने राजापासून विस्म-
यान पात्रीले राजाने मान ठेवित होकार
विला व म्हटले-“ तसे असेल, काही
ठोकांचा विश्वास आहे की,
समुद्राच्या भरतीचे पाणी किल्ल्याच्या
भिंतींना स्पर्श मुद्दा होतं ! ”

“ हो, मी पण असेच ऐकले आहे ! ”
चंद्रवर्मा त्याला म्हणाला.

आमच्या पूर्वजांचा तर अशा विपदास
होता की, किल्ल्याच्या भिंतीच्या समोरच्या
समुद्राच्या पाण्याच्या आत मांत्रिकाने
काशाच्या मोठ्या मध्ये जात असे असेल
प्राणी केवळ कालवेतूने असेल. माझ्या
शिडलातीने मांत्रिकाने असेलच प्रचल

केला परंतु काही उपयोग झाला नाही. परंतु तुझा मित्र इच्छेनुरूप मानव असून कालनाश रूप धारण करून आहे. त्याच्या कडून तू ती कांशाची भांडी इथे कापवू शकतोस." राजा शिर्कसह त्याला म्हणाला.

राजाच्या ह्या गोष्टी ऐकून त्याला वाटू लागले ह्या पाठीमागे नक्कीच काही गुढ आहे. हा अपूर्व प्राणी असलेल्या तांब्याच्या भांड्याविषयी सांगत आहे. त्या करीता कोणताही माणूस एवढे कष्ट व साहस करणार नाही. शिर्कसहला खरे पाहिले तर त्या किल्ल्यात लपविलेले पाहिले आहे. ते प्राप्त करणे त्याला वाक्य झाले नाही त्यामुळे त्याने हि चाल चालविली असावी की, मी मंत्र-तंत्र जाणणारा आहे.

माझी मर्त्य नक्की मिळेल. परंतु कांशाच्या किल्ल्यात लपविलेल्या घनाचा सांठा त्याच्यापासून वाचविण्यासाठी त्याला काहीतरी चोका देऊन तो संपत्ती हडप केली पाहिजे. आता असा विचार चंद्रवर्माच्या मनामध्ये येऊ लागला.

"माझ्या सारखे माविकच साहसाची कामे करण्यास प्रयत्न करतात. मी कांशाच्या किल्ल्यापर्यंत जाईन. माझ्या बरोबर आपले थोडेसे सैन्य घ्या. त्यांच्या मध्ये देवल नावाचा तरुण असला पाहिजे असे म्हणत चंद्रवर्माने तळहात निरखून पहाण्याचे ठरवले.

राजा शिर्कसह मंत्र्याने एकमेकांडे पाहिले नंतर क्षणभर थांबून राजाने

चंद्रवर्माकडे पहाव म्हटले—"देवलचा म्हातारा जंगलात कुठेतरी भटकत आहे. तू त्याला भेटला आहेस काय?"

"कोण? तो म्हातारा? ओहो!" असे म्हणत तो आपल्या तळहाताकडे जास्तच निरखून पाहू लागला. नंतर म्हणाला— "हो, हो, आता लक्षात आले. तो जंगलात एका झोपडीत राहातो. त्याच्या करीता तुम्ही योग्य देवता त्याला जर नगरात रहावयाचे असले तर त्याला इथे रहाण्याकरीता संबंधस्त्रांनी सुसज्ज असे घर द्या. माझे कांशाच्या किल्ल्यापर्यंत जाणे तो म्हातारा त्याच्या मुलावरच निर्भर आहे!" चंद्रवर्माचे बोलणे ऐकून राजा व मंत्र्याने

काहीच प्रतिक्रिया व्यक्त केली नाही— "ठिक आहे, करू तू देवलला तुझ्या बरोबर घेऊन जा. मी तुझ्या सरसणासाठी एक हजार सैन्य देतो." राजा म्हणाला

ते ऐकताच चंद्रवर्मा खदखदून म्हणाला—"मी काही कोणाबरोबर युद्ध करावयास जात नाही. आणि त्यातून मला युद्ध करावेच लागले तर त्या दुष्ट शक्ति बरोबरच करावे लागेल. ज्या समस्या पासून लपून राहून माझ्यावर हल्ला करू पहातील, तेण्हा मला माझ्या मंत्र शक्तिचाच उपयोग लागेल. तुमच्या सैनिकांचा काही उपयोग होणार नाही. माझ्या क्षम्यापिण्याच्या

वस्तू लादून नेण्याकरीत काही गाळे. एक दहा अनुषर भमतील तर माझे कसेही पार पडल रयात. असावे अशी काही जरूरी नाही.

"ठिक आहे. माझ्या ओक्षांपैकी काही विश्वासपात्र. शूर पाडसी 'जवा' पांचसहा माणसे निवडून तुझ्या बरोबर देतो. त्याच बरोबर पन्नास सैनिक सुद्धा देतो. राज्याची सीमा पार केल्यानंतर पूर्व प्रदेशाकडचा मण्डलाधीश वीरभल्ल तुझ्या करीता नक्कीच करेल" राजा म्हणाला.

वीरभल्लचे नाव ऐकताच चंद्रवर्मा आपला सेनापती वीरभल्लची

शाली त्याने मनातल्या मनात विचार केला की, वीरभल्ल म्हणजे वर्मांचा विश्वासपात्र सोकर मुचाहू हाची काय झाली असावी.

थोडा वेळाने चंद्रवर्मा म्हणाला- "महाराज, आपण आपल्या इच्छेनुसार योजना करायण उद्या सकाळी सूर्योदयापूर्वी माझ्या कामगिरीवर निघेन. काशाच्या किल्ल्यापाशी पोहोचोपर्यंत मला अनेक जंगले अरण्ये वाळवंटे डोंगर पार करावे लागतील. तेव्हा त्या त्या ठिकाणां प्रमाणे जासपटाचे लादून नेण्याकरीता तशी जनावरे त्याची लागतील. वाळवंटातून जातांना मला उडानामुद्धा पेऊन लागेल. आपण आपल्या सीमेपार असलेल्या वीरभल्लला तसा संदेश पाठवून द्यावा. कारण आम्ही पोहोचे पर्यंत ते सर्व तयारी करून ठेवतील.

"ती सर्व तयारी मो करेन तुम्हांला धाबरायचे कारण नाही." राजा शिवसिंह त्याला म्हणाला.

दुसऱ्या जगातच चंद्रवर्मा आपल्या सर्व तयारी सह निघाला. शिवपुरच्या सीमेपर्यंत राजा संधी व प्रजेतील लोक मोडण्यास आले. त्यानंतर चंद्रवर्मा काही अनुषर व देवलला बरोबर घेऊन निघाला. देवलची मादल्या

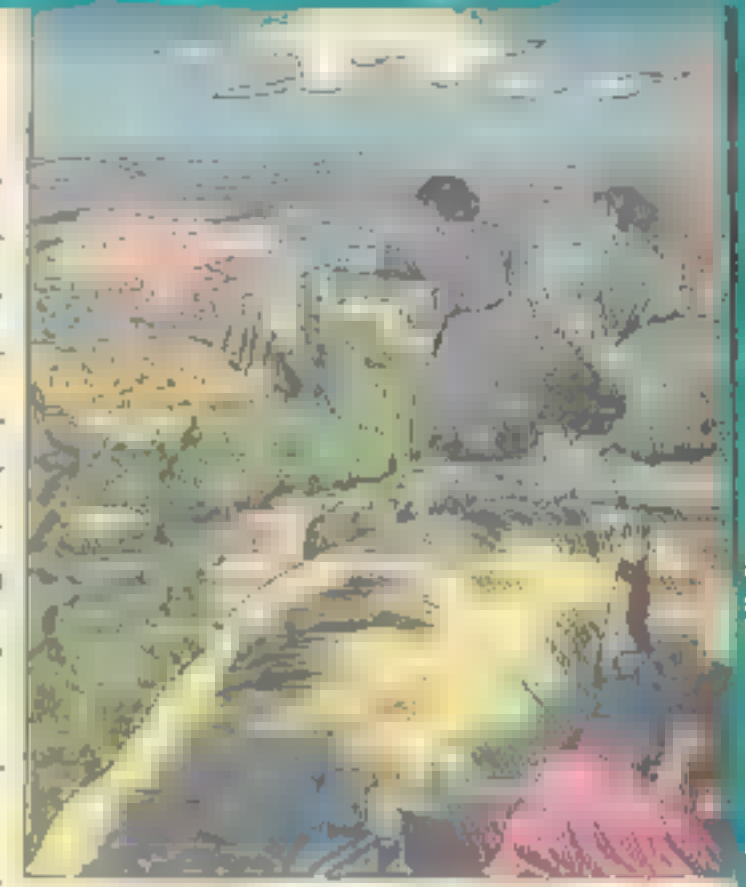
बांधोबा

दिवशीच तुरुंगातून सुटका होती. चंद्रवर्माने लांबपर्यंत जंगलातून वाटचाल केली परंतु त्याला म्हातान्याने जो नकाशा दिला होता त्याचा तोपर्यंत काहीही उपयोग नाही. चंद्रवर्माचा जंगल व दऱ्यासोन्यातून काहीही पहावयास मिळाले नाही तो पश्चिमेकडेच वाहे रस्ता चुकला आहे? कळत नव्हते त्याला सूर्योदय व सूर्यास्ता- होत्या.

धडा प्रकारे वरेच दिवस प्रवास केल्या- नंतर एके दिवशी सूर्योदयाच्या सुमारास देवल एका शिखरावर चढला. जोर- जोरात बाजवित ओरडला- "पहा! आपण कोणत्यातरी जुन्या नगरात पोहोचलो आहोत वाटते मला शका येते की हाच किल्ला आहे.

देवलचे ओरडणे ऐकून चंद्रवर्मा व बरोबर चालणारे पावत वाचू लागले. त्याने इशारा केला त्या वाचूला गर्वांनी आपली नजर डाळविणी समोरपहाडाच्या माथ्यावर त्यांना एक मोडकळीस आलेले एक नगर दृष्टीस पडले. पराच्या छतामचून डाढेढगवलेली होली त्याची दारे खिडक्या लोबंत होत्या. सर्व प्रकार भयानक वाटत होता.

बांधोबा

"हा काशाचा किल्ला तर नक्कीच नाही. तरी एकवार मोडकळीस आलेल्या किल्ल्याची पहाणी करावी लागल तुम्ही काही लोक माझ्याबरोबर चला." म्हणत त्या शिखरावरून चंद्रवर्मा खाली उतरला. त्या मोडक्या किल्लाकडे चालू लागला.

लोक मोडकळीस आलेल्या किल्ल्याच्या आले. त्या किल्ल्याच्या बापाची तीन फिल्ले वेळेत असलेली दिसली. सर्वोची चाडुल लागताच ती तिन्ही फिल्ले गुरगुरत एका उडीत झगडापार अवृक्ष झाली दुसऱ्याक्षणी

एक **महाराजा** जाणाची इतकाळो ऐकू आली. तो आवाज ऐकताच **महाराजा** स्तब्ध उभा **महाराजा** व शर्वांना सकेंत करून म्हणाला—“आपल्याला ह्या घरात जाण पोवपाचे वाटते दुसऱ्या **महाराजा** वात जाऊ.” असं म्हणत तो दुसऱ्या **महाराजा** वळून चालू लागला.

तो मोडकळीस आलेला किल्ला जेमतेम पंचवीस तीस फलांग **महाराजा** होता. परंतु तेथे अधाप कोणीही मनुष्य **महाराजा** दृष्टीस **महाराजा** नाही तेथील प्रत्येक घर मोडक्या तोडक्या **महाराजा** काही घरे जळलेल्या अवस्थेत नजरेस पडली. काही घरे तर अशी दिसत होती की कोणी त्याला **महाराजा** रंगतर लावला नाही. कोणत्यातरी **महाराजा** एथे मानव वस्ती करीत असावा, परंतु आता त्या ठिकाणी जंगली झापडांनी आपलं वास्तव्य केलं होते.

भद्रवर्मा मगराच्या मध्यवर्ती **महाराजा** पोहोचला. तेथे त्याला एका उंचावर एक

मिठा तेंब **महाराजा** त्याने जवळ जाऊन पाहिलं त्यावरील **महाराजा** माती होती. त्याने **महाराजा** जाऊन जोडून जोडून ती वेचिऱ्याचा प्रयत्न केला त्यात शाम्भुच्याने **महाराजा** उल्लेख केलला आढळला की हे करवीरपूर आहे. एक हजार वर्षांपूर्वी **महाराजा** नगर भरपूर **महाराजा** छत्रिन्यांनी पूर्ण भरलेले **महाराजा** परंतु त्या नगरातील उत्तरी **महाराजा** राबंर **महाराजा** जातीतील लोकांनी **महाराजा** मापली राजधानी **महाराजा** मेळून टाकली.

भद्रवर्माने वाचणे पांढवट आपल्या मनुष्यांकडे पहात म्हटले—“आता **महाराजा** इथे फुकट पाऊलपणे योग्य नाही. इथे मोडक्या तोडक्या दगड-विटांशिवाय दुसरे काही नाही. हा कांशाचा किल्ला नाही. त्यामुळे तुम्ही इथून पुढे **महाराजा** निघा.

ज्ञानंतर सर्व लोक पश्चिम दिशेकडे वळून तेथून चालू लागले. (क्रमशः)

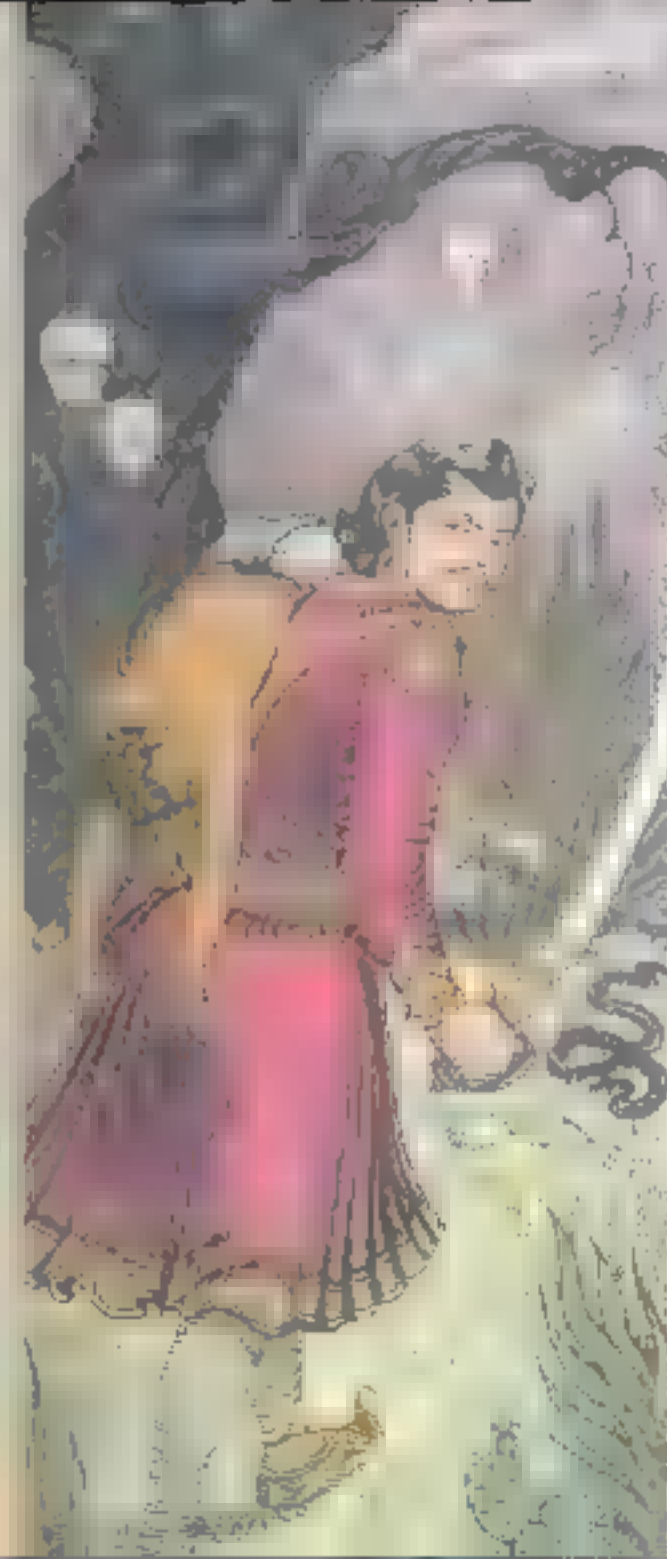
पुरावा

विक्रमादित्याने आपला हट्ट मोडला नाही.

तो पुढील प्राजायत्य घेता प्रेत खांधावर काढण घेतल आणि तेव्हा प्रमाणे वीन होऊन स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हा प्रेताने **महाराजा**

महाराजा म्हणाला—“राजा : मला एक शप्ता यत्न को म्हा अर्धरात्री **महाराजा** परिश्रम करणारा तुला प्रयत्न करणारा कोणी राह, भवन किंवा योगी असावा परंतु प्रसं लोक मुदा वाक्चातुर्गनि वागण्या लोकांना कर्मा-गान जाण्णाम प्रवृत्त करतात. अशा तऱ्हेने काटिण समस्यांची शिकार बनलेल्या पूर्णचंद्र नावाच्या एक व्यक्तीची गोष्ट तुला सांगतो लक्ष देऊन ऐक.” असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

रामचंद्रपूर गावान रत्नागारा पूर्णचंद्र पूर्ण नारिकर होता. त्याची देवावर जरादेवित्त विश्वास नव्हता. एकदा त्या गावान एक

योगी आला. तो सर्व लोकांना उपदेश देऊ लागला की, देवभक्ति केल्याने त्यांची मनोकामना सफल होईल. पुर्णचंद्रने एका- तात योग्याचे दर्शन घेतले. विचारले- "स्वामी, देवावर भक्ति करण्याचा उपदेश करता ! पण मला तर हे समजत नाही. म्हणून आपण ज्यावे म्हणतो. देवावर भक्ति आहे त्यापाठीमागे काय पुरावा आहे. देव कुठ आहे ?"

"बाळा, तुझ्या चारीबाजूला साऱ्या विश्वात देव आहे. हेच तर भगवान अस्तित्वात असल्याच प्रमाण आहे." त्या योग्याने उत्तर देत म्हटले.

"वरं जर अष्टकाभर असे मानले की, देवाने अस्तित्त्व नाही तर काय. ह्या वहाण्याने वास्तव नाही ना ? मानव समाजाचे जिवन ह्यावर निर्भर नाही. ह्याकरीता देव अस्तित्वात आहे. ह्याला काहीतरी पुरावा ह्या. फक्त विश्वास ह्याकरीता नाही. तर देवाकडून काहीतरी कामे घडवयास हवे. होय ना !" पुर्णचंद्रने योग्याला पडत केला

योग्याला समजले की पुर्णचंद्रला कोणत्या गोष्टीचा पुरावा ह्या आहे. जसे ओषधाने योग्याचे दुखणे बरे. मगाने भुकेचे हे सर्व शास्त्रदृष्टीने आहेत. हे तर मनूष्याने कार्यान्वये व परिश्रमे मग्न आहे. माणसाच्या विवकासाचा ह्या माहो तबध येत नाही.

'सुला पुरावाच ह्या ना ! तू निर्मल हृदयाने कोणतोही गोष्ट देवाजवळ माग. तो पूर्ण होईल ?' योग्याने सांगितले.

माझ्या मनाने कोणत्याही गोष्टीची आज्ञा नाही. आणि असली जरी तरी ती मी कष्ट मेहनत करून पूर्ण करेन." पुर्णचंद्रने उत्तर देत म्हटले.

"एका वर्षाने मी ह्या मांवी परत येईन. माझ्या म्हणण्याप्रमाणे वाग. सुला नक्की पुरावा सापडेल." योग्याने समजावले.

तो निघून गेल्यानंतर पुर्णचंद्रने त्याच्या म्हणण्याकडे अजिबात दुर्लक्ष केले. त्याने फक्त आपल्या मनस्ता समजावले की, योग्याने आपल्या मनाचे पूर्ण समाधान केले नाही.

एकदा त्या गावातील एक श्रीमंत माणूस अचानक आजारी पडला अनेक प्रकारे त्याच्यावर इलाज झाले परंतु त्याचे दुखणे दिवसेंदिवस वाढतच राहिले एका ज्योतिषाने त्याची जन्मकुंडली पाहून त्याला काही दोष आहे का ? हे पाहिले व सांगितले- "हे दुखणे ओषधाने, सेवनाने बरे होणारे नाही. एका नास्तिकाने प्रवेश केला तरच तुम्हाला त्याचे काम सफल. देव तबकीच आपला आजार बरा करेल.

त्या गावाने पुर्णचंद्र एकदाच काय ती नास्तिक होता. गोष्ट सर्वांना माहिती होती. त्यामुळे श्रीमंत माणसाच्या घरातील काही नातेवाईक पुर्णचंद्रच्या घरी गेले. व त्यांनी सर्व परिस्थिती सांगितली.

हि गोष्ट ऐकून पुर्णचंद्रला अत्यंत आश्चर्य वाटू लागले त्याच्या मनस्ता एक टाका आणू लागली की आपण कधीही आजपयंत देवळात पाऊल टाकले नाही की देवावर विश्वास केला नाही तरी देव आपल्याला देवळात बोलावत आहे ह्यामुळे त्याने मनोमन निश्चय केला की, ह्या गोष्टीच्या सत्यतेचा पडताळा तरी घ्यावी

त्या श्रीमंत माणसाचे प्राण धावविण्याच्या हेतून पुर्णचंद्र देवळात शिरला त्याने मोठ्या श्रद्धेने देवाच्या पतीकडे पाहिले व विश्वासमान देवाला म्हटले- "हे देवा, ह्या श्रीमंत माणसाचे आरोग्य लवकर सुधारू दे."

तुसऱ्या दिवशी त्या श्रीमंताचा रोग अशा प्रकारे बरा झाला की, कोणीतरी जादू करावी. ते पाहून पुर्णचंद्रला अत्यंत आश्चर्य वाटले परंतु त्याच्या मनात एक शंका येऊ लागली- "जर का देवाची प्रार्थना करून देव सर्व सुखे माणसाला देत असले तर का अशात प्रत्येकाला कोणत्याही कोणत्या समस्या का ? हि शंका येताच पुर्णचंद्रने विचार केला.

त्या श्रीमंत माणसाच्या बऱ्या होण्याचा देवाच्या अस्तित्वाशी संबंध काय? परंतु हा एक योगायोग असावा.

पण गावात सर्वत्र हि वासमी पसरली की, पुर्णचंद्रने देवाची कष्टा भावल्यामुळे श्रीमंताचे दुखणे बरे आले. त्यामुळे लोकां बघून लोक पुर्णचंद्रकडे येऊ लागले. त्या सर्व लोकांच्या समस्या ऐकून तो व्याकुळ झाला. अरेरे! हा जगातील सर्व समस्या काय भाक्या एकट्याच्या प्रार्थनेनी दूर होणार का? त्याचा स्वतःचा देखील विश्वास बसत नव्हता. तरी बुद्ध्या त्याने लोकांकरीता देणालात जाऊन अर्द्ध भावनेने प्रार्थना केली. आणि आरुचयींची गोष्ट कर्मधर्म संयोगाने त्याची प्रत्येक प्रार्थना यशस्वी झाली.

अशा प्रकारे त्याचे यश चालू होते. पसरले लोक दररोज तिर्थयात्रेकरुप्रमाणे त्याच्या घरी लागले. पुर्णचंद्र लोकांचे म्हणणे मानता पूर्वक ऐकू लागला जेव्हा त्याला विश्वास वाटे की, हि गोष्ट मनष्य पूर्ण करू शकणार नाही. तेव्हा तो देवळात जाई व भक्ति भावनेने देवाकडे प्रार्थना करी. वाकीच्या लोकांना रागावून पाठवून देई.

असे थोडे दिवस उलटले एक दिवशी पुर्णचंद्रच्या पत्नीने म्हटले—“काय हो! तुम्ही देवाची प्रार्थना करून सर्व लोकांची समस्या दूर करता तुमच्या मध्ये जर अशीच काही अपूर्व शक्ति असेल तर माझी इच्छा का पूर्ण करू नहीत?”

“सग, तुम्ही इच्छा आहे?” पुर्णचंद्रने बायकोला विचारले.

“तुम्ही हा देशाचे राजा व्हा आणि मी राणी होईन.” त्याची बायको म्हणाली. पुर्णचंद्रने विचार केला की, अशी इच्छा देवाजवळ उघड केल्याने तरी देवाचे अस्तित्त्व आहे की नाही ह्याचा शोध तरी लागेल.

पण काय त्याचक्षणी पुर्णचंद्र घाबतपडत देवळात गेला. त्याने देवासमोर जोडून प्रार्थना करीत देवाला म्हटले—“आज पासून बरोबर एका आठवड्यात मला देशाचा राजा कर. ह्यासाठी राजा आहे त्याच्या पेक्षा राज्यकारभार आहे. जनतेच्या सर्व कठीण समस्या सोडवायच्या आहेत.

ह्यानंतर खरोखरी पुर्णचंद्रने स्वप्नांत अनुभवले की, आपण राजा बनलो. परंतु एक आठवडा उलटला तरी त्याची प्रार्थना सफल झाली नाही.

तुम्ही फार मोठी इच्छा मनांत धरलीत त्यामुळे ती सफल झाली नसावी. ह्यावेळी मनांत अशी इच्छा करा की, त्याने आपली संपत्ती वाढेल.” पुर्णचंद्रच्या बायकोने त्याला समजावत म्हटले

पुर्णचंद्रने हि इच्छा मनांत धरून देवाकडे प्रार्थना केली. ती देखिल सफल झाली नाही.

त्याची बायको त्याला समजावत म्हणाली—“तुम्ही दुसऱ्याचे कन्याण व्हावे हेतूने देवाकडे मागणे मागून प्रार्थना करता ना! त्याकरीता तुम्ही आता त्या

लोकांचा काहीतरी तक्रार घ्या व विचारा की, आपली संपत्ती कशाचे वाढेल.

पुणंचंद्रने आयकोच्या म्हणण्याप्रमाणे केले ह्याचा परिणाम उलटच झाला. त्या दिवसापासून त्याची कोणतीही प्रार्थना झाली नाही. त्यामुळे माणसांचे त्याच्याकडे येणे सुद्धा हळुहळू कमी झाले.

वेताळ येथवर गोष्ट सांगून म्हणाला—
"राजा, ह्या गोष्टी मध्ये मला जरा देखील शंका नाही की, पुणंचंद्रने देवळात जाऊन देवाजबळ जी प्रार्थना केली व ती सफल झाली. संयोगानेच घडले. नाहीतर त्याने स्वतः राजा वनण्याचे मनात आणून देवा-
मागितले होते ते सुद्धा सफल व्हावयास पाहिजे होते. तेच नाही तर त्यानंतर सुद्धा त्यांनी ज्या प्रार्थना केल्या त्या सुद्धा निष्फळ ठरल्या. पण योग्याने वेद अस्तित्वात आहे ह्याचा पुरावा दाखविण्यासाठी पुण-
चाकडा मार्ग दाखविला नां ! हि गोष्ट खरी आहे नाही ? या शंकाचे समाधानकारक उत्तर माहीत असूनही दिले

नाहीच तर परिणाम माहीतच आहे. तुज्या डोक्याची शंभर शकले होऊन तुज्याच पायांवर लोळू लागली.

राजा विक्रमादित्य म्हणाला—"सुरवा-
तीला पुणंचंद्रने देवळात जाऊन देवाजबळ जी प्रार्थना केली व जे फल प्राप्त केले ते काही संयोगाने नाही. परंतु जी इच्छा स्वायाने प्रेरित होऊन त्याने देवाकडे प्रार्थना मागितली त्याची किंमत राहिली नाही. देवाचे देणे केवळ त्याच्या शक्तनु-
स्पष्ट असते. स्वार्थसिद्धिकरीता देवाकडे जी प्रार्थना करतो. देव करीत नाही. परंतु पुणंचंद्रने निस्वार्थ भावनेने जी दुसऱ्यांकरिता देवाकडे प्रार्थना केली ती सर्व सफल झाली. त्यावरूनच देव अस्तित्वात आहे याचा पुरावा सिद्ध झाला. त्यामुळे असे म्हणता नाही की, योग्याने त्याला घोटा दिला.

अशा तऱ्हेने राजाचे मन भंग होताच वेताळ प्रेतासह नाहीसा झाला आणि झाडाला जाऊन लोंबकळू लागला. (कल्पित)

शेरास सव्वा शेरा

तलाठी भीमराजचे नाव ऐकताच उभे गाव कांपठ असे. मोठेमोठे अधिकारी व कार्यकारी सुद्धा त्यांना पावसून एकदा त्या गावात एक प्रसिद्ध ज्योतिषि आला. त्यांनी गावातील सर्व वड्या वड्या लोकांचे हात पाहून जन्मकुंडली करून वंगण पेंसा कमावला. सरले शेवटी त्या गावच्या तलाठ्याच्या घरी गेला.

त्याचेही तलाठी ओसरवीदर असून खर्च लिहीत होता. तलाठ्याला पहाताच ज्योतिषाने नमस्कार केला.

"यावे यावे वसावे ! भीमराजने आपल्या हातातील टांक खाली ठेवत त्याला म्हटले. थोडे इकडचे तिकडचे बोलणे झाल्यावर ज्योतिषाने तलाठ्याचा हात आपल्या हातात घेतला व तो न्याहाळू त्याला म्हणाला—"बाह ! काय सांगू ? आपली जन्मकुंडली अत्यंत सुंदर आहे !

यानिने परात प्रवेश केला आहे. त्यामुळेच तर आता पराला माझात. तसे पाहिले तर आपल्या कुंडलीत राजयोग आहे. त्यामुळेच तर भुवनेश्वरीत ह्यागावचे आपण राजा माझात."

जन्मकुंडली पहाण्याच्या नादात तला-
ठ्याने ज्योतिषाला विचारले—"काय हौ, फक्त हुस्तरेखां पहाण्याकरीता आपण किती पैसे घेता ?

तसे काही नाहीत. काही लोक इच्छेला येईल तेवढे देतात. परंतु गरिबात गरीब सुद्धा चार कपया द्याली देत नाही. आपण तर ह्या गावाने प्रमुख धर्मात्मा आहात आपल्या बरोबर कसला शीश करू ?" ज्योतिषाने उत्तर देत म्हटले.

ह्या गावात पटेल, शूरसिंग, तेजसिंग शांदुलसिंह वगैरे अनेक श्रीमंत लोक आहेत त्यांच्याकडेका नाही जात ?" तलाठी म्हणाला.

"जमा करा साहेब, मी त्या गावकडे जाऊन आलो सर्वांची घरे आपल्या कडे घेण्याच्या रस्त्यातच आहेत ना? मग त्यांच्याकडे न जाऊन कोसे चालेल?" ज्योतिषाने म्हटले.

"हं मग सांगा पाहू एकूण किती रुपये कमावलेत?" तलाठ्याने विचारले.

"सरकार, मागचे महीनाभर मी ह्या गावातच खेपा टाकतो आहे. खरे म्हटले तर आपल्या गावात लक्ष्मी वसते आहे. थूप संपन्न आहे आपले गाव. त्यातून आगल्या गावातले लोक अतिशय उदार सत्कार, विद्याने माहेर घर सर्वांचे उदरभरण करणारे गाव आहे." ज्योतिषी म्हणाला.

"आपल्याला जास्त पैसा मिळाला असला तरी त्यास आम्हाला काय आहे आपल्या सारखे सहाय्यीत आमच्या गावात आल की त्यांना प्रोत्साहन द्यायलास हवे ना?" तलाठी म्हणाला.

त्याच्या तोंडी स्वतःचे गुणवर्णन एकूण ज्योतिषाचा आनंद गगनात मावेनासा झाला तो भोळ्यासारखा त्यांना म्हणाला-

आपल्यापासून कशाला लपवू नये जवळ दोनशे रुपये वसूल केले आहेत.

त्यावर भीमराज स्मित करीत म्हणाला-
"वाह! मग आता पर्यंत आपण हे आधी का नाही सांगितलेत. तुम्ही हिशोब सांगितलात त्या हिशोबाने पाहिले तर एक रुपयाला पाच पैसे म्हणजे एकूण दहा रुपये अटपट दहा रुपये माझे जमा करा पाहू मी गावच्या वसुली करीता पाच प्रतिशत पैसे जमा करतो हे गावात पोरा पासून सर्वांना माहित आहे. त्यामुळे आपले रुपये त्यातून कापून घ्या व मला रुपये माझ्या हातात द्यावी! म्हणजे काम झाले!"

तलाठ्याने दोळ्यांनी एकूणच ज्योतिषी वभा हादरला विचार केला की जर का जास्त वेळ इथे चालवत बसलो, तर आपली कोण कोणती सक्कट समोर कोण दाने, त्याने चुपचाप सहा रुपये त्यांना दिले व अटण्यात नेवून पसार झाला.

१३ व्या शतकाच्या सुमारास राज्यावर राजा दरीसह होते. त्यांनी ह्या सुंदर प्रदेशात ह्या स्पष्टी शुभे भवनाचे देऊळ बांधण्याचा संकल्प घेतला. केवळ ते या कार्याकरीता बाराहजार शिल्पकारांना भोलापून घेतले.

आपली देणूडे :

कोणार्क

जंभगंगा नदीचा जिथे समुद्राशी संगम होतो, तेथेच एक सुगंधी देऊळ बांधलेले आहे. ते सर्व जगातील सुप्रसिद्ध देऊळ आहे. पुराणांतील कथामध्ये सुद्धा असेलून भाले की, श्रीकृष्णाचा भुलगा राव ह्याने सुद्धा सुगंधी आराधना करीत आपला बराच वेळ येथे घालवला.

अत्यंत प्रसिद्ध शिल्पकार बास्तुशास्त्रज्ञ विष्णु मोडराणा यांच्या नेतृत्वाखाली देवळाच्या बांधकामास सुरवात झाली. दुर्दैवाच्या देशातून मोठमोठ्या सुंदर दगड इथे आणवण्यास गाले. शिल्पकलेमध्ये उत्कृष्ट स्थान बनण्याच्या उद्देशाने मंदीराचे काम वेळेच्या आधीच पूर्ण करण्याकरीता शिल्पकार रात्रंदिवस मेहनत

धर्म समावनाच्या ह्या रचान्या विजा-
नच्या मोठमोठ्या चाकांवर जोडलेल्या
मोठ्यासह विष्णू मंदिर पुणे येथे येते.
वर्षभर सुयोगी ह्या देवळात
पडावीत जे ह्या देवळात विजेकडे तोंड
करून बसले जाते.

ह्या देवळाचे बांधकाम पूर्ण झाले होते
ठरले मुद्दा तिकेने प्रसन्न
नव्हते. सर्व शिल्पकार साठवून
पडले. हे पाहून धर्मपादने त्यांना
त्याचे कारण विचारले. तेव्हा त्या
सोकांनी सांगितले की, ह्या देवळाच्या
कळताचे टोक बरोबर जोडण्यात त्या
सर्वांनी धुक धाडले. हेच आमच्या
वितेचे कारण आहे.

प्रभु शिल्पकार विष्णू मोहरणा
थाला धर्मपाद नावाचा मोठा वर्गाचा
मुलगा ह्या आत्म्या भावितात
गावात राहून आपल्या वडिलांच्या
तासपत्र अद्ययन करीत असत.
मूक विषय धर्मपाद गावल्या वडिलांना
भेटण्याकरिता आपल्या आईची
परवानगी घेऊन कोणत्या जावयास
निघाला.

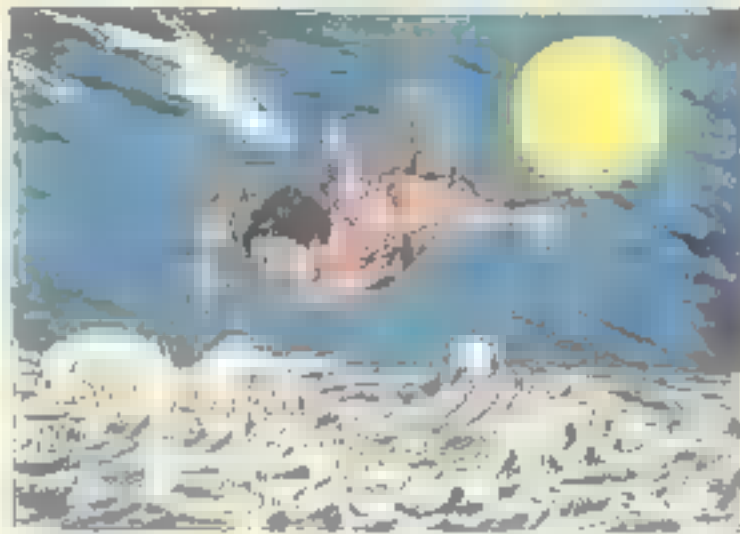
मंदार बांधण्यासाठी जास्त वेळ
पाहून आपली सहनशक्ती
मालवून असत. त्यांनी सर्व शिल्प-
कारांना बोलावून घेऊन विचारले की, उद्या
पहाटेच्या आत ह्या देवळाच्या
बांधून पुणे येथे नाही तर
शिल्पकारांना ह्या देवळात
धर्मपादने शिखरावर ह्या शिल्प-
कारांना समजावून सांगितले की
देवळाचा बांध पुढे होई.

धर्मपाद ज्ञात कोणाच्या पोहोचला.
जावल्या मुलाला जिवित पहावाच
मोठ्या बांधाने विष्णू मोहरणाचे
धर्मपादने आपल्या मिठीत घेतले.
धर्मपादने हे बंधुत्व शिल्प पाहून
देहमान हरपले.

धर्मपादच्या साहसाची सुवाती खुली
केली. विष्णू मोहरणांना
कौतुक वाटले. ठरले मुद्दा काही
शिल्पकार दुष्ट होते त्यांच्या मनात द्वेष
निर्माण होऊन ते एकमेकांना सांगू
लागले की, बारा हजार शिल्पकारांना
जे धर्मपाद नाही ते काय ह्या तरंगाला
समजावून देऊन आपले आहे त्याचे
पाहून धर्मपादला आश्चर्य वाटले.

त्याने आपला विचार केला की आपण
तेहवीं कलशच नार निघून निघून येतो
तर शीतली थंडा विचार वारवार नाही
की कट्याचे काम आपण पूर्ण केले.
तो सध्यांसाठी त्या सोपुदावर बसला
तो पश्चिमेचा दिवस होता त्यामुळे
समृद्ध्या भक्तांच्या वाटा देवळाच्या
भक्तांचे तेजस घडवले होऊन.
प्रमोदवन तयार नवले समृद्धात ती
टाकून आपल्या प्राणाची आहुती दिली

कष्टाची संपत्ती

कित्येक वर्षे मोठली तारीही धर्मपादच्या
धावसाथे इतिहासात सुखा तीन
अजराभर राहिले आहे. ॥ मुख्य
वेळी नाही तरी सुखा त्याच्या
प्रतिभाशराच्या भितोवरचे सुखाचे सुंदर
तोदकांमार्गे आज सुद्धा दर्शकाच्या
डोळ्याचे पारणे पेटले.

कोणार्कच्या मुख्य प्रवेश द्वारावरूनच्या
भितोवर शोडकाय केलेल्या भुर्ती
अप्रतिम आहेत. आता चंद्रभागा नदी
व देऊळ ह्यामधे जरेच अंतर आहे.
तरीही ह्या देऊळामुळे आज सुद्धा जलपत
शांत व संभोज करे वातावरण निर्माण
ज्यासोसि दिसते.

गोवर्धन नावाचा एक मध्यम वर्गातला
घेतकरी होता त्याने आपल्या मुलीच्या
खर्चाकरीता स्वतःची दोन एकर
जमिन विकली. त्याचे वडील मार
रुपये मिळाले. ॥ त्याने त्याने सुरक्षित
नेऊन घरात ठेवले परंतु त्याच वेळी
त्याच्या एका नातेवाईकाने त्याला पैसे
ठेवताना पाहिले. ॥ जरावेळाने गोवर्धन-
दाम बाहेर गेलेला ॥ त्याची बायको
परसदारी आहे ॥ पाहून त्याने ती संपत्ती
चोरली व ती तेथून पळून गेली.

त्या नातेवाईकाचे नाव शंभुनाथ होते
सुद्धा. एक तपस्वर मुलगी होती
परंतु हुंडा कसा द्यावा. ह्याची त्याला
क्वचिना होती. नवरदेव त्याच गावचा
सोमनाथचा मुलगा होता. हातूंत पैसा
येताच तो आपल्या मुलीचे लग्न निश्चित
करण करीता सोमनाथच्या घरी निघाला.

परातून बाहेर पडण्यापूर्वी त्याने जोरळेले
पैसे एका जुन्या साधाना मात ठेऊन
माळघावर टाकून दिले.

शंभुनाथच्या मुलाने मंगलनाथने आपल्या
वडीलाना माळघावर काहीतरी टाकून
असताना पाहिले होते. त्यामुळे त्याने
बघिले बाहेर जाताच माळघावरून ती
वस्तु खाली पाडली व अगरक्यात लगवून
त्याचे नाव त्याच टाकून मित्र होते
त्यांना मंडावयास ती निघाली. रस्त्यात
जात असताना मंगलनाथ मोठ्या
आनंदाने गुणगुणत लवच मारीत गेला.
त्यामुळे त्याच्या लियेतातून ती पैशाची
थेली जाली पडली परंतु त्याला कळले-
सुद्धा नाही थोड्या वेळाने त्या गावच्या
सावकाराची गाडी ह्या रस्त्याने जात
असताना सावकारला रस्त्यात पडलेली ती
थेली दिसली त्याला शका आली की थेली

पैशाने नरलेली अशाची परंतु त्याने ती उचलून घेतली वण उघडून पाहिली नाही. कनकन जमाना दुरवली ती गोधत येणे आला आणि आपल्याला पाहिले तर त्या भितीने ती न धाडता निघाला.

सावकार अश्या दुकानात पोहोचला. तेव्हा तो त्या पेंलीची गोष्ट अजिबात विसरून गेला. काही वेळाने त्यान गोधले परंतु सामानात त्याला ती पेंली काही सापडली नाही.

परंतु अने घडले तेव्हा सावकाराचा नोकर सामान उतरवून घेत होता. तेव्हा त्याला सामानामध्ये ती पेंली दिसली त्याने भरकन ती आपल्या पोतराच्या माथ्यात कोवली व काम संपताच तेथून पोचारा

केला. घरात येताच त्याने ती उघडून पाहिली व त्यात वरीच संपत्ती पाहून त्याची व वावकोची तर बोवडी वसली ती त्याला म्हणाली—“अहो ऐकलेत का जर लोकांना समजले की आपल्याकडे इतके सारे आहे तर नक्कीच ते आपले प्राण घेतल्याशिवाय रक्षाणार नाहीत व नक्कीच पुन्हा ते चोरून नेण्याचे कोणी करण त्यामुळे आपण आपताच गुपचुप आपल्या मागील दारो पुरून ठेवू.

नकरावायना अपविण्याकरीता जेव्हा लहान जण होते. तेव्हा त्याचा गजारी जानकीराम लपून पाहिले त्याला वाटले त्या पेंलीत किमती वस्तू असली पाहिजे. जव्हा सावकार त्याची वावको ने घन लपवून घरात परत आली व त्यानी दार लावत. तेव्हा जानकीरामने लपून लपून भितीवरून त्याच्या उघडी मारली व जेव्हा ती पेंली पुरून ठेवली होती ती उघडून काढून तो परत भितरिस्तून उघडी मारून स्वतःच्या घरात आला.

त्यावेळी मध्यरात्र उकटली होती व एक चोर नेमका जानकीरामच्या घरात चोरी करण्याच्या उद्देशाने आला होता त्याने जानकीरामने काहीतरी वस्तू गंजाऱ्याच्या कडून घेतून आपताचा पाहिली होती त्याला वाटले की, जानकीराम मुद्दा

चांदोवः

आपल्या सारखाच एक चोर असावा. त्यामुळे त्याने सनात विचार केला की त्याच्या चोरलेल्या भावा तोंड हिस्सा मायावा ह्या हेतूने तो समोर आला. जानकीरामने चोराला पाहिले तो जोरात किचाळणार तेवढ्यात त्याच्या लक्षात आले की, आपल्या हातात चोरून घागलेले सामान आहे. तेव्हा त्याने ती पेंली दाखवाहेरच टाकली व तो घावत घरात आला व त्याने दार लावून टाकले.

चोर आपल्या नशिवावर अत्यंत खुष झाला त्याने ती पेंली घेतली दुर्दैवाने एका दोन कुंजी भुंकत त्याच्या पाठीमागे लागली. त्यामुळे आजूबाजूचे उठून बाहेर आले त्यांनी तो माणसे बाहेर आलेली

पाहिली व वावरून येतो रस्त्या कडेला ठाकून तो पळून गेला.

त्या गावात एक ज्योतिषि रहात होता. अगदी पहाटे नदीवरून स्नान करून परत येत होता त्याला रस्त्याकडेला पडलेली पेंली दिसली. ज्योतिषाने ती पेंली उचलून घेतली व त्यात पैसे आहेत हे पाहून तो अत्यंत आनंदीत झाला. घरात पोहचला नाही तोच त्याच्या आपल्या घरात काही गावकरी बसलेले दिसले ते लोकां लभ्याचा मुद्दत विचारण्यास आलेले होते.

ज्योतिषाने त्यांना पहाताच ती पैशाची पेंली उपरध्यास गुंडाळली व तेथेच टाकून दिली व लोकांची विचारपूस करण्याकरीता ते त्याच्याजवळ गेले.

ज्योतिषाची दानको बोड्यावेळाने घाटावर घुणे घुण्यास निघाली. तिने शोपाळ्यावर मळलेले उपरणे पाहिले व तीने ते उचलून वादलीत टाकले.

ज्योतिषाची दानको जेव्हा नदीच्या घाटावर पोहोचली त्यावेळी तेमकी तिची मैथिल म्हणजे गोवर्धन दासची दानको. तेथे घुणे घुण्यास गेलेली तिला दिसली. थोडावेळे दोघींनी गप्पा मारल्या नंतर त्यांनी कपडे घेतले व चुकून दोघींनी घुतलेले कपडे एकमेकींच्या वादल्यात घातले. कारण दोन दिवसापूर्वीच दोघींनी वाजारातून एकसारख्या रंगाच्या वादल्या विकत घेतल्या होत्या त्यामुळे त्यांना वादल्या बदललेले समजले नाहीत.

गोवर्धनदासची दानकी घरी आली व मागीलदारी जाऊन ती कपडे वाळव घालू लागली. तेव्हा तिला वादलीच्या तळाशी एक थोडी भाळझळी तिने अरयत आश्चर्याने ती उघडून पाहिली व त्यात इसके रुपये पाहून हर्षनादाने गुणगुणू लागली. तितक्यात

गोवर्धनदास मागीलदारी येत वादलीला विचारू लागला—“अरे, ऐकलेस का? मी काळ मध्याकाली माझ्या पेटीत तळाळा पेसे ठेवले होते ते कुठे दिसत नाहीत. तू कुठे पाहिलेस का? असे म्हणत त्यांनी आपल्या दानकीच्या हातातच ती पैसाची थोली पाहिली व तिला म्हणले—“अरे, तू ह्याला कळाला हात लावलास? मी तर तातसर हे शोधत आहे. असे म्हणून त्याने ते स्वतःच्या हातात घेतले.

गोवर्धनदासच्या दानकीला हे समजेना की हि थोली आपल्या वादलीत कशी काय झाली असे घडले? परंतु तिने विचार करून बसून चुकून कपड्यांवरून आपण घेऊन गेली असू परंतु नशिवात हरवली नाही.

शेवट काही का होईना गोवर्धनदासचे हरवलेले रुपये कळाना कशा तऱ्हेने त्याला पुन्हा मिळाले व त्यामुळे त्याच्या मुलीचे लग्न निश्चित पार पडले.

शिवपरायण

देव पुन्हा विष्णूकडे गेले आणि म्हणाले—
हे देवाधिदेवा! मंदर पर्वताची रकी कशी काय होणार? तो पर्वत तर जागचा हालत देखील नाही.”

तेव्हा विष्णूने शयनालाला बसून बेंबो की त्याने पर्वताला उघडून क्षीरसागरात टाकाय ते देवाचे कार्य आहे. तेव्हा त्याने विरगाई करू नये शेषनागाने विष्णूने आज्ञा केली होती त्याप्रमाणे मंदर पर्वत क्षीरसागरात नेऊन टाकला.

देवांनी पुन्हा विनंती केली की, हा पर्वत घारण करण्याची शक्ति असेल असा कोणी तरी हवा. तेव्हा विष्णूने कूर्मरुप घेऊन आपल्या पाठीवर मंदरपर्वत घारण केला.

अशा तऱ्हेने सर्व प्रयत्न झाले. परंतु रवीची दोरी ऐवढी मोठी व बळकट कोठून मिळणार? तेव्हा वामुकीने दोरी शोण्याचे मान्य आणि देव व शनिव क्षीरसागराचे मंथन करू लागले. देवांनी वामुकीच्या सोंडाकडची वाजू घरण्याचा आग्रह केला. पण राक्षस त्या गोष्टीस बसूळ आले नाहीत ते म्हणाले—“आम्ही वामुकीची शेपटी घरणार का? छे! छे! आम्ही ने नाही ऐकणार आम्हीच सोंडाकडची वाजू घरणार.” अशा तऱ्हेने प्रतिस्पर्धेच्या भावनेने राक्षसांनी तट्ट घरून शेपटीकडची वाजू घरायला देवांना सांगितले. व सोंडाकडची वाजू स्वतः घरली व ते खेचू लागले.

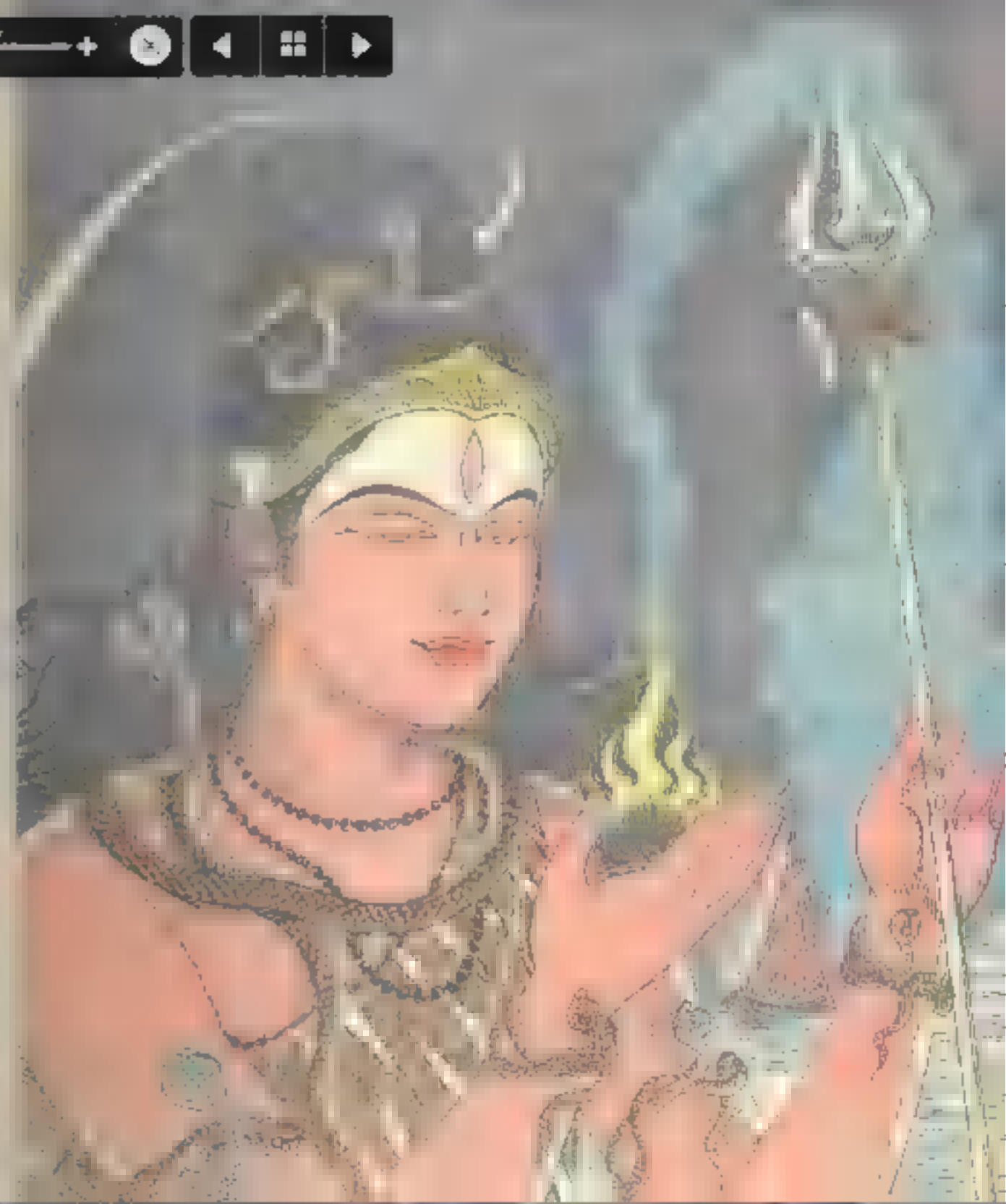
समुद्रमंथन मुरु शाल. वागुलीच्या
सौंदर्याच बाफा व गवाळा पंऊ बागल्या
आणि राक्षस फार ॥१॥ मंमे देव
देवील पाथरून गेले परंतु त्याचा तितका
बाग झाला नाही. तरी ॥२॥ दागवांली
॥३॥ तन्हेने बराच काळ समुद्रमंथन केल.
परंतु क्षीरसागरातून अमृत निघाय नव्हें
उलट हलाहल विष निघाय आणि ते वेगवेगळे
रक्षसोपासून समस्त लागले. ते पाहून
मवांची बांडवो वळाली.

ते पाहून देवदानव दोघेही भयभीत झाले
कोणाला ॥४॥ करावे सुचेना सर्व कंलास
लोकांकडे घाबले आणि सदाशिवाला
॥५॥ नमस्कार करून प्रार्थना करू

लागले- "हे देवाविदेव महोदेव! हे
हलाहल विषाकाला मरम करील की काय
बशी भीतो वाटू लागलो आहो. नेह्या या
त्रिलोकाचे रक्षण कर. तुम या त्रिलोकाचा
स्वामी घनी आहोस तुम तेज पाहून देव
इंद्र ब्रह्मदेव स्वत विष्णूदेवील आश्चर्य-
चकित होत आहे "

त्रिलोकात हाहाकार उठून गेलेला
पाहून सदाशिवाने हृदय द्रवित झाले आणि
तो पांचलीला म्हणाला- 'पाहिजेम वांनी
मवांची मिळून समुद्रमंथन करू आरंभ
॥६॥ विष त्यातून निघाले. ॥७॥ हे
सगळेच पाथरून गेले आहेत. त्यांना अभय
दाग देणे आपले कर्तव्य आहे. म्हणून मी हे
हलाहल विष ॥८॥ टाकणार आहे 'जडान
रक्षण आपण ॥९॥ पाहिजे ' त्याला दुसरा
स्वप्न नाही.

हाकर म्हणण्या काळी पांचलीने
हाकार विळा पाहून ॥१०॥ स्वतः
केल हलाहल विष पसरव करून व
आपल्या करान उबले परंतु समुद्रमंथन
इत्यादी प्रथावर परिणाम झाला व
होईना पण त्याच्याविषया आहोता नाही.
त्याचा नव काळ निळा झाला नेह्या
पाहून त्याचे मांडव निळकट पडत आणि
तेच त्याचे एक आश्चर्य ही प्रकटवले
जाऊ लागले.

त्यानंतर देवादानवांनी पुन्हा क्षीरसागराचे मंथन सुरू केले. तेव्हा सर्वांत आधी कामधेनु उलगझ झाली. तिला ऋषी मुनी घेऊन गेले. त्यानंतर उच्चैश्रवा नावाचा एक पादरा घोडा निघाला. यलीने नंतर ददाळा त्याचा मोह मोडण्यास सांगितले.

नंतर क्षीरसागरातून ऐरावत नावाचा चार दात असलेला एक पादरा हत्ती निघाला. त्याच्या पाठोपाठ क्षीरसागरातून अनुक्रमे पारिजातक व अप्सरा निघाल्या आणि त्यानंतर लक्ष्मी निघाली. तिने स्वतः विष्णूला बघले. लक्ष्मी बरोबर क्षीरसागरातून चंद्र निघाला. यां सर्वानंतर स्वतः धन्वंतरी अमृत कलश घेऊन बाहेर आला

परंतु तो कलश राक्षसांनी घेतला आणि दूर पळून जाऊन अमृतासाठी आपसात मारामारी करू लागले. तेव्हा देव विष्णूकडे जाऊन म्हणाले- 'देवाधिपते! तुझ्या सल्ल्याप्रमाणे आम्ही समुद्रमंथन केले आणि अमृत काढले. पण राक्षसांनी ते पळवून नेले आहे. तेव्हा विष्णू त्यांचे सांगितले करून म्हणाला- 'मी काहीतरी पुसतो करून तुम्हाला ते देवसितो.'

दुसऱ्या क्षणाला विष्णूने मोहिनीचे रूप घेतले आणि राक्षस होते तिकडे गेला. तिला पाहून सर्व राक्षस अमृताची गोष्ट विसरून गेले आणि तिच्या चारी बाजूला धोळका करून उभे राहले. त्यांच्या कडून त्याच्या भाडणाचे कारण विचारून बसले मोहिनी म्हणाली- 'मी करीन ते तुम्हाला मान्य असेल तर मी नवीना ते वाटून देईन.' राक्षसांनी होकार दिला.

मोहिनीने देवामुरांना निरनिराळ्या पंक्तीत बसवलेला सांगितले आणि पहिल्याने देवांच्या पंक्तीत अमृत वाटायला सुरवात केली. राक्षसांनी मोहिनीला ती करील ते करण्यास होकार दिला होता. म्हणून त्यांना अज्याय वाटला तरी ते काही झोळले नाहीत. सर्व देवांचे अमृतपान झाल्यावर विष्णूने आपले मोहिनी रूप सोडले. शंकराला विष्णूने मोहिनी रूप घेऊन

ही गोष्ट कळव्यावर तो पार्वतीसह वृषभ वाहनावर बसून विष्णूच्या दर्शनाला आला व विष्णूला म्हणाला- 'मी तुझी अनेक रूपे व अवतार पाहिले आहेत. परंतु तू मोहिनीचे रूपात धारण केले होतेस. ते पहाण्याची इच्छा मान्या मनात आहे. ते पहाण्यासाठी मी इतक्या दुस्सन पावलो आहे.'

राक्षसांना मोहित करण्यासाठी मी जे रूप धारण केले होते तुला देखील दाखवितो.' असे म्हणत विष्णू अदृश्य आणि दोटपावेळाने चेंडू खेळत असलेल्या मोहिनी रूप घेतला.

मोहिनीचे ते सुंदर पाहून शंकर गोंजरी पार्वती व त्याचे गण आहेत विसरून गेला आणि मोहिनीच्या पाठोपाठ धावू लागला परंतु तो विष्णूची माया असल्याचे शंकराच्या नज्जात आले तेव्हा विष्णूने शंकराच्या आत्मनिष्ठेची प्रशंसा केली.

त्यानंतर शंकर विष्णूचा निरोप घेऊन पार्वतीसह कैलास लोकी परतला.

प्राचीन काळी अयोध्येला बाहु नावाचा राजा राज्य करीत असे. त्याच्या राज्यावर हैहयवंशी राजाने स्वारी करून त्याला हाकलवून लावले. बाहु आपल्या दोघां बायकांना घेऊन बगलात राहू लागला.

बंगलात बाहूची एक बायको गरीबर असताच बाहु धरण तेव्हा त्याची गरीबर बायको सती जाण्यास तयार होऊन त्याच्या चित्तेजवट आली. तेव्हा ओर्वी नामक एका मुनीने पुढे येऊन तिला सांगितले- 'मुली! तुला एक मुलगा होणार आहे. मू सहगमन करून कोले चालेल ?

म्हणून तिने सहगमन केले नाही. तेव्हा तिच्या सवतींनी नकळत तिला विष दिले परंतु तिला मुलगा झाला व त्याच्या बरोबर विष पण बाहेर आले म्हणून त्याचे नाव सगर (विषासह) पडले. सगर एक मोठा चकवती राजा झाला आणि जीवी

कृषीच्या कुपेने न्याने अश्वमेध यज्ञ पण केला.

सगर राजाला सुमती व केशिनी नावाच्या दोन राण्या होत्या परंतु त्याला मुलवाळ नव्हते म्हणून तो राजधानी बाहेर जंगलात जाऊन ओवीं मुनींना भेटला.

ओवीं मुनी त्याला म्हणाले— "तुला अघत्ययोग आहे. परंतु तुला आपल्या दोघां राण्यांना बरोबर घेऊन केलास पर्वतावर तपश्चर्या करावी लागेल. सगराने त्याप्रमाणे तपश्चर्या केली. शकराने होऊन त्याला पुत्रप्राप्तीचा दिला. व तुला दोन मुलंग होतील असे सांगितले.

सगर राजधानीत परतल्यावर त्याच्या दोघा राण्यांना यथाभमयी एकेक मुलगा आला. त्याचे नांव असमंजस होते. ओवीं मुनी म्हणाले— "सुमतीला जो मुलगा आहे खरोखरी मुलं आहेत.

म्हणून त्या मुलाचे साठ हजार तुकडे ते निरनिराळ्या ठेवण्यात

आले आणि साठ हजार मुलां देऊन केशिनीचा मुलगा असमंजस याची सव कामे राजाला असमंजस वाटतील अशीच होती. तो लहान घोर माणसाचा उचलून नदीत फेकून देई. प्रजा राजाकडे आपले माग्याने घेऊन गेली. म्हणून सगर राजाने असमंजसला राजधानी बाहेर हाकलून

त्यानंतर राजाने पुन्हा अश्वमेध यज्ञ करण्याने ठरविले. त्याने यज्ञाचा अश्व सोडला व रसणासाठी आपल्या हजार मुलांना पाठविले. तो अश्व आगी एकाएकी अदृश्य झाला. तो गेला मुलांनी त्याचा शोध केला. पण तो कोठे दिसला नाही. तेव्हा मुलांनी परत येऊन सगर ते वर्तमान सांगितले. तेव्हा राजाने रागाने मुलांना पृथ्वी सणून कोठे लपला आहे हुडकून काढायला सांगितले. त्या कामगोरीवर सर्व मुले निघाली. त्यांना साष्टांग नमस्कार केला.

देवीचे अलंकार

नागवर एक खेडेगांव होते. त्या गावात एक देवीचे देऊळ होते. नागवरावाला लागूनच एक केशवपुर नावाचे होते. तेथील जमिनदाराने देवीच्या उत्सवात मुर्तीला घालण्याकरीता नम, माळ सरी रांगड्या असे अनेक प्रकारचे दागिने घडविले. त्यावेळेपासून देवीची प्रतिमा सुंदर व आकर्षक दिसू लागली. ते दागिने कोणी चोरून नघते म्हणून त्या दागिन्यांची जबाबदारी देवळाचा पुजारी शिवराम ह्याच्यावर सोपविण्यात आली.

शिवरामची दायकी नगरची हुद्दी व बांदखोर होती. तीन कोपतीही सांगितली व त्याने भाणली नाही तर ती आकाशपाताळ एक करीत असे.

देवीच्या मुर्तीला दागिने घडविले असल्याची बातमी जेव्हा तिला समजली तेव्हा तिची आशा त्याच्यावर पडली.

रोजच्या रोज नवीन दागिने घालावे असे तिला वाटू लागले. त्या कारणास्तव ती पतीला रोज त्रास आणली की देवीचे दागिने काढून त्यांना आपल्याला आणून आणल्या परतीचे घोलणे एवढे शिवराम उभा हावऊन गेला तिला विडकरीत म्हणाला— "अग, तुला काय दिसते? काय नाही ना! एखाद्या साध्या गार्दने देवीचे अलंकार घालणे म्हणजे म्हणायप त्यातूनही तुला दागिने घालावेसेच पडत पोहा दम मी तसेच दागिने तुला घडवोन "

परंतु त्याच्या वायकोका म्हणजे पटल नाही. ती उलट त्यालाच धमकावणीच्या मुरात म्हणाली— "हे वया, आज रात्री मज दागिने काढून तुम्ही मला आणून दिले नाहीत तर उद्या पहाटेच्या आत आपल्या परमदारी कट्टीसिद्धाच्या शाहाण्या

माझे कटवले प्रेते तुम्हाला पहायला असतील. शिवरामच्या मनात आज की आपली वायको म्हणते ते तयारीच करून दाखवते म्हणून तो घाबरून गेला. ती त्याच रात्री देवीच्या देवछान गेला व देवीच्या मुर्ती समोर हात जोडून प्रार्थना करीत देवीला म्हणाला-“हे, कालोमाते ! तुला तर माझ्या वायकोचा हट्टी भाडकुंदळ स्वभाव साहित आहे. निची समजून घालून मी हे तुझे दागिने सर्वेच्या सर्व परत तुला आणून देईन. मी शोर अपराध करीत आहे तरी मुद्धा तुझी प्रार्थना करतो की, मी करीत असलेल्या चुकीच्या कार्याकरीता मला एक-वार क्षमा कर.” असे म्हणत त्याने देवीच्या

मुर्तीवरचे नव दागिने काढले व एका वाघन घेतले.

शिवराम स्वळानून बाहेर रडत होता. देवीची दुसरी एक नाय देवी तिला भेटायच्या आली तिने शिवरामची सर्व करणी पाहिली तिने काळी देवीला विचारले-“हे दुष्ट तर तुझे मयं दागिने काढून घेऊन जात आहे. हे पाहून मुद्धा तू अशी कायसली प्रार्थना ? अलंकार-रहित तुझ्या मुर्तीला शोभा येणार नाही. त्या करीता हे पुजाऱ्याला घांगला घटा दे.

त्यावर काळीमाया स्मित करीत म्हणाली-“हा शिवराम भक्त आहे. त्याने मला दिले नाही की, तो माझे दागिने मला परत देईल. मी त्याच्या वायकोला चार दिवसाचा अवधी दिला आहे. जर का चार दिवसात तिने मला माझे दागिने परत केले नाहीत तर तो डोके फुटून मरून जाईल.

सोन्याने दागिने फडक्यात बांधून घेऊन जात असताना शिवरामने त्याचे शेवटचे बोलणे ऐकले. व तो भीतीने घरयक लागला. व देवीच्या मुर्तीकडे एकटक रहात दबा राहिला परंतु त्यापुढे त्याला काही ऐकू आले नाही. त्यामुळे शिवरामच्या मनात एक शका आली.

शिवरामने नावघगिरीने देवळाच्या दाराला कुलूप लावले व दागिने घेऊन घरी

आला. आणि सारे दागिने आपल्या वायकोच्या हातात देऊन मोकळा दागिने पाहून तिचा आनंद मगनात मावे-नासा झाला. त्याचक्षणां तिने सारे देवीचे अलंकार अंगावर घातले.

शिवरामने आपल्या वायकोकडे रागाने पाहिले आणि देवीचा वार्तालाप तिला ऐकवला. तेव्हा रमाबाईने विडीने तयन्याकडे पाहिले व त्याला म्हणाली-“तुम्ही तर भिजे आहात म्हणून तुम्ही ह्या शकेने भयाकुल आहात व दागिने परत मागता पण काही झाले तरी मी हे दागिने काढून देणार नाही.”

“देवी माते, वायकोला वाचविणे आता तुझ्याच हातात आहे.” असे त्याने मनोमन देवीची प्रार्थना केली.

तीन दिवस उलटले तरी मुद्धा रमाबाईने अंगावरचे दागिने काढले नाहीत. शिवरामला देवीच्या बोलण्यावर विश्वास होला तो घाबरून गेला.

जरीवर त्याच दिवशी रमाबाई अंगावरचे दागिने न काढता झोपी गेली. बरोबर अर्ध्यारात्रीनंतर शिवरामच्या घरात एक चोर घुसला रमाबाई गाढ झोपेत असताना चोराने रमाबाईच्या अंगावरचे दागिने अलगद काढले. नंतर तो ते माठीदयाल बांधून देवीच्या देवळाकडे निघून गेला.

चांदोबा

चोराची योजना होती की ह्या दागिन्यां सोबत देवीचे दागिने काढून घेऊन पळून जावे. परंतु ती जेव्हा देवळापाशी पाहोचला तेव्हा पाहता ती काय दबक्याने दाब उघडेल ते पाहून त्याला आश्चर्य वाटले त्याला वाटले की आपल्या आधीच कोणीतरी देवछान शिरून दागिने चोळून घेऊन गेल असावे. ती देवछान घुमला पहाती ती देवीच्या अंगावर एकही दागिना आढळला नाही त्याने विचार केला की, एक तर आपल्या आधी कोणीतरी नार घेऊन दागिने गेला असेल किंवा पुजाऱ्याने तीची मूर्तीने आपल्या घरी नेऊन ठेवले असावेत. असे वाटून तो निराश होऊन परत जात होता.

त्याच वेळी दुसरा चोर दागिन्यांच्या आशेने देवळात येत होता. तो रागायाने म्हणाला—“अरे दुष्टा! माझ्या आधी देवीचे दागिने चोखन नेत होतास काय? असे म्हणत त्याने त्याच्या डोक्यावर हातातील काठीचा प्रहार केला.

दुसऱ्या चोराने तेव्हाच ताडले होते त्यामुळे त्याने दुसऱ्याच्या डोक्यावर प्रहार व दोघे बेधाड होऊन देवीच्या दारापाशी कोसळले.

पहाटे रमाबाईला अचानक आली. आपल्या अंगावर एकही दागिना नसलेला पाहून विचाराळून जोरडली आणि नवऱ्याला गदागद हलवून उठवले. नवरा खूप पाबरळा उठून तरत देवीच्या देवळाने सुटला तेथे दोन चोरांना गाठोड्या-बेशुद्धावर येत पाहून त्याने प्रकार असावा जाणले.

शिखरामने गाठोड्यातील अलंकार बाहेर काढले तो एक एक देवीला लागला तितक्यात त्याची पत्नी रमाबाई तेथे येऊन पोहोचली. पत्नीला पाहून शिख-

राम म्हणाला—“अग ऐ पहातेस ना! देवीनेच सांगितले होते की, चौथ्या दिवशी जर दागिने परत आणले जाहीस तुझी बायको डोके फुटून जाईल. ही गोष्ट तू माझा एक भाहे म्हणून तू माझा तिरस्कार लागलीस.

तेव्हा रमाबाईने देवीला साष्टांग नमस्कार घातल्या व म्हणाली—“आई, की एक भूख आहे. तुझा भक्त असलेल्या माझ्या प्रार्थना ऐकून माझे बायबिलेस ह्या क्षणापासून मी सुटा तुमी मनोभावे करेन तुझी भक्ती करेन.

त्यानंतर गावचा पहारेकरी तेथे येऊन पोहोचला व तेव्हाच धुडीवर येत असलेल्या त्या दोन्ही चोरांना त्यांनी पकडले न्यायाधिकाऱे खेचित नेले.

ह्या गोष्टीनंतर रमाबाईने आपला हट्टी भाडकुदळ पणा सोडून दिना व तीने नवऱ्याचे म्हणणे ऐकून देवीच्या भक्तित मीन झेऊन राहिली.

चाणक्याची गोष्ट

प्राचिन काळात चणक नावाचा गावात चण नावाचा एक होता. तो जेव पमाचा भोक्ता होता. पत्नीचे पणेश्वरी एक मुलगा होता. हाच चाणक्य नावाने इतिहासात प्रसिद्ध.

एतर मुकासारला साधारण जन्म घेतला नाही त्याला जन्मलाच सर्व कात होते. श्रदिमुनीने बाह्याणा सांगितले की, जन्मतच दल घेऊन येणारी व्यक्ति राजा बनते. परंतु चाणक्यने वडिल भौतिक इच्छेने परलोकचीच कालजी करीत असत. त्यामुळे त्यांनी मुलाचे सारे दात काढून टाकले की, मुलाला भौतिक सुख उचित नाही. ह्या पदनेनकर मुनींनी आपली भविष्य बाणी सांगितली की, परोक्ष रूपाने राज्यकारभार करेल.

चाणक्यने सर्वशास्त्रविद्यांचा अभ्यास केला. ठपकर ह्याच्या नंतर त्याने गरिब बाह्याणाच्या मुली वरोवर लग्न केले. एकदा चाणक्यची बायको आपल्या लहान लग्नानिमित्ताने माहेरी गेली असताना तिच्या इतर जणानमोठ्या वट्टिणीही तेथे आल्या होत्या. त्या सर्वांचे पती मोठमोठ्या हुद्द्यावर होते. सर्व मुलीसंघट होते त्यामुळे सर्व बायकांनी चाणक्याची गरीब म्हणून खूप अवहेलना केली. त्या अपमानाने तिघून जाली. आपल्या बायकोची क्षणिक पाहून वन कमावण्याच्या हेतूने घराबाहेर पडला.

चाणक्यला माहित होते की, पाटलीपुत्रचा राजा नंद बाह्याणाचा आवर करतो. म्हणून तो पाटलीपुत्रला आला व राजदरबारात एका रिकाम्या जातनावर

मसला. ते भासन राजा मंदचे तेथे थोड्याने नव त्याचा मुलगा तेथे थंडन पोहोचले तेव्हा दरबारातील एका सेविकेन चाणक्यकारीता दुसरे एक भासन आणले त्याला तेथे बसण्यास सांगितले परंतु तरी गमा चाणक्य तेपुन हलला नाही. उलट त्याने आपले कमंडलू दुसऱ्या एका आसनावर ठेवले एकावर काठी ठेवली व तिसरीवर गाल काढून ठेवली चौथ्यावर यज्ञोपचात काढून ठेवले. त्याचे करणे सेविकेला सहन झाले नाही तिने लाथ मारून उठविले राजदरवारातून हाकलवून लावले त्याने तेव्हा प्रतिज्ञा केली की, नंदवंशाचे निर्मूलन करेन तेव्हाचा नावाचा

चाणक्य. चाणक्यला प्रथमपासूनच माहीत होते की आपण कोणत्या तरी योग्य भाग- सहाय्याने राज्यकारभार करू. तेव्हा तो प्रतिनिधीच्या रूपाने राजावनस्यास योग्य कोण आहे अशा भाणसाच्या शोधात निघाला. तो मटकल मोर पाळणाऱ्या लोकोच्या गावांत आला की, जे लोक राजाचे मोर पाळतात. चाणक्यला समजले गावच्या पाटलाची मुलगी गर्भवती आहे. व तीला सूर्याता पिण्याचे दोहाळे लागले आहेत.

चाणक्याने गावच्या पाटलाला जाऊन सांगितले की, तुमच्या मुलीच्या गर्भातून जन्मणारे मुल सांभाळण्यास देत मी तिचे दोहाळे पुरवू शकतो. ही अट पाटील व त्याच्या बायकोने मान्य केली.

चाणक्याने एक लोपडी बांधवली व सलाला एक भरोका ठेवला. जेव्हा रात्र होई तेव्हा चंद्राची किरले मात येत त्या ठिकाणी एक दुधाचे मांडे ठेवले. व त्या गर्भवती मुलीला बोलावून "भागून म्हटले—" हे बघ चंद्र आहे त्याला पिऊन टाक. तिला जेव्हा खरेच वाटले तेव्हा तिला समजता काय करावे. परंतु सतावर बसलेला माणूस जेव्हा तो शरीक झळझळ करू लागे. तेव्हा त्या गर्भवती मुलीला आनंद होई की आपण खरेच चंद्राला पिऊन टाकले. ह्याकारणानेच तिने

वन्न दिलेल्या मुलाचे नामकरण चंद्रगुप्त असे केले गेले.

ह्यानंतर संपत्ती कमावण्याच्या दृष्टीने देशातून आरंभ केला. त्याला गांवो अनेक वर्षे तोंटली. त्याने जेव्हा गावान पाऊल टाकले तेव्हा त्याला अनेक मुले शेंळतांना दिसली. त्याच्यात पद्मगुप्त सुद्धा होता राजा सारखा वागत होता. इतर मुले त्याला राजा मानून त्याचे सांगणे ऐकत होते. चाणक्याला चंद्रगुप्तला ओळखले नाही. त्याचे वचस्व पाहून त्याला अस्वस्थ वाटले. त्यांनी त्याच्या परिक्षा घेण्याकरीता त्याला विचारले. मला कोणती तरी वस्तू

चंद्रगुप्तने केली—" ध्या, दूरवर विषणान्या गाईंना हाकत घेऊन जा मी दान केल्या सांगितल्यावर आपल्याला कोणी अश्विण्याची हिंमत करणार नाही."

चाणक्य अत्यंत प्रसन्न त्यांनी इतर मुलांकडे त्याच्या विषयी चौकशी केली तेव्हा त्याला समजले की तो मुलगा चंद्रगुप्त आहे.

"बाळ, तू जेव्हा राजा होवित तेव्हा तुला राज्य पाहिजे ना! त्याकरीता तू माझ्याबरोबर चल. तुला राज्य मिळवून देतो. असे सांगून चंद्रगुप्तला आपल्या बरोबर घेऊन गेला.

चाणक्याने जेव्हा संपत्ती कमावली होती. त्याने एक सैनिक दल एकत्र केले. त्याच्या मदतीने त्याने पाटलीपुत्रला घेरले. परंतु पाटलीपुत्रच्या धनितशाली सैन्याने सैन्याला सहजतेने नामोहरण केले. चाणक्य चंद्रगुप्त आपापले प्राण वाचवून पळून गेले नंदच्या सैनिकांनी त्यांना पकडण्याकरीता पाठलाग केला. चंद्रगुप्त जेव्हा एका तळपाकाठी येऊन पोहोचले तेव्हा त्यांचा पाठलाग करीत सैनिक अगदी येऊन पोहोचले. तेव्हा चाणक्यानी एक युक्ती केली. ते स्वतः एका मुनीचे सोंग घेऊन तपस्व्यासारखे बसले व त्यांनी चंद्रगुप्तला सरोवरात जाण्याची

घोडेस्वार जेव्हा चाणक्यच्या अवल आले तेव्हा त्यांनी विचारले—“बाबा, इकडे कोणी पळत होते का?” तेव्हा चाणक्यांनी तळघाकडे बोट करीत चंद्रगुप्तला दाखविले. तेव्हा सैनिक ताबडतोब घोड्यावरून काली उतरला. तळघात उतरण्याकरीता कपडे काढून तेव्हा मटक्यात चाणक्य उठून उभा राहिला. सैनिकीची तसदार उपसून त्याने त्याची मान उठवून टाकली.

ह्यानंतर चंद्रगुप्त सैनिकांच्या घोड्यावर स्वार होऊन तेथून पळून गेले. त्यावेळेस चाणक्याने चंद्रगुप्तला विचारले—“त्या त्रिपायांनी पाण्यात उभ्या

असलेल्या तुळा पाहिले तेव्हा तुळा तिन वाटले.”

“मी ताबडतोब बस विचार केला की, पुढचे कर्तव्य हे स्वतः गुरूजींना ठाऊक आहे.” चंद्रगुप्ताने मटक्यात सांगितले.

उत्तर ऐकताच चाणक्याने विचार केला. चंद्रगुप्त राजा होईल आणि मी त्याचा गुरू वनेन. तरी मुढा चंद्रगुप्त आपला विश्वासपात्र राहिल. आपल्या करेल. तिठक्यात मागली एक सैनिक त्याचा करीत त्यांच्या पाठीमागे येऊ लागला. चाणक्याने पुढीने त्यालाही ठार मारले. त्याने कपडे धुणाऱ्या माणसाच्या असे मांगून पाठवून दिले. जागी स्वतः उभा राहिला. तो म्हणाला—“अरे ऐक, राजा लोकांवर असंतुष्ट झाला आहे व त्यांनी सैनिकांना मुद्दामाकडे एकटून आणण्यासाठी पाठविले आहे. आणि तो पळून गेल्यावर त्याच्याजाली उभा राहिला. पुन्हा पाठवून दिले. व त्याही सैनिकांना पुर्वीसारखे ठार करून ते दोघे त्याच्या घोड्यावर बसून निघाले.

भुकेने तडफडत वसे वसे ते मळ्याकाळ पर्यंत एका वेळीपर्यंत पोहोचले. नंतर ते दोघे गावभर पायी मटकले व विचार करू लागले की कोण आपल्याला

सायला घेईल. तेव्हाच ते एक विचित्र दृश्य दिसले. एका वयस्क जाई स्वयंपाक करून तो घालीतून वाढून आपल्या मुलाना देत होती. त्यातील एका मुलाने घाईन जवळ हात घातला तेव्हा त्याचा हात ते पाहून त्याची आई त्याला म्हणाली—“अरे बाळ हे रे तू मुढा मंदमति आहेव वाटते?”

एका जमोळशी घाईच्या तोंडान असे उद्गार बाहेर पडलेले ऐकून आश्चर्यचकित झाला. त्याने त्या प्रवेश करीत बाईला विचारले—“आई, तुझ्या ह्या म्हणण्याचा काय?”

“बाळ, हळूहळू गेले पाहिजे. परंतु ह्याने सरळ घालीमध्येच पानेला व पोळून घेतला. त्यामुळे ह्याने मुढा चाणक्य सारकाच भुलपणा केला. आजू-बाजूच्या नगरांवर विजय प्राप्त करून मग त्याने राजधानीला पाहिजे होते.” घाईने सांगितले.

ह्यानंतर चंद्रगुप्तला दरोबर घेऊन हिमवत्कूट जाऊन पोहोचला. व नगरात राज्यकारभार करणाऱ्या पर्वतक दरोबर त्याने एकजूटी केली. त्या एकजूटीच्या अटी अशा होत्या. नंदराज्य विकण्यासाठी पर्वतकला चाणक्य मदत करेल. त्याच्या बदल्यात नंद-

राज्य हारल्या नंतर त्या राज्यातील भर्वा भाग त्याला प्राप्त होईल.

त्या त्याच्या समजुतीनुसार चाणक्य व पर्वतक दोघांनी मिळून पटलोपुत्राच्या परीसरातील अनेक भावांवर विजय मिळविण्यात सुरवात केली. परंतु एका नगरावर त्यांना विजय मिळविता येईना तो कसा काबीज करावा ह्यावर काही उपाय न आणल्यामुळे चाणक्याने विदंभी संन्यासाचा वेप घेतला व त्याने नगरात प्रवेश केला. त्या नगरात सप्तमानाकाचे मंदीर होते. तेथील लोकांचा विश्वास होता की, त्या देवळात सात देवी रहातात. त्या नगराचे रक्षण करतात. दुष्मनांच्या वारंवार हल्ल्यांमुळे

वस्तु झालेल्या प्रजेतील लोकांनी त्या वेद-
धारी चाणक्याला विचारले—“स्वामी, हा
हल्ल्याचा शेंबट केव्हा होईल ?”

“लोकहो, हा हल्ला असाच चालू राहिल
जोपर्यंत सप्तमातृक हे देऊळ सोडून जात
नाहीत. सन्याशांच्या बोलण्यावर विश्वास
ठेवून लोकांनी देवळातील देवीच्या मूर्ती
काढून बाहेर आणल्या. ह्यानंतर चंद्रगुप्त व
पर्वतकला चाणक्याचा हेतू समजला त्यावर
त्यांनी आपला हल्ला करण्यापेक्षा देण्याचे
नाटक केले व ते परत लागले ते सैनिक
निघून जात असल्याचे पाहून नगरवातिसांना
अत्यंत आनंद झाला. य आनंदाने नाचू
लागले. ते पाहून शत्रूसैन्याने अचानक हल्ला
करून ते नगर हस्तगत केले.

चाणक्याने पाटलीपुत्र नगरावर आक्रमण
केले ह्या युद्धात नंदराजा पशामृत झाला.
चाणक्याच्या अधीन तेव्हा चाणक्याने
नंदला प्रणमभुक्त करित म्हणले—“राज्य
सोडून निघून जा. बरोबर तुला तुझ्या रथात
जेवढी मावेल तेवढी संपत्ती घेऊन जा.

चाणक्याच्या आज्ञेनुसार राजा नंद रथात
आपल्या दोन बायका व मुलगी दुर्देरा ह्यांना
वसवून काही शयनगिरी घेऊन निघाला.
रथ्यात घोड्यांच्या रथात स्वार होऊन येत
असलेला चंद्रगुप्त त्यांना दिसला चंद्रगुप्तला
पाहून राजाची मुलगी त्याच्या रथावर
मुग्ध झाली आपल्या मुलीचा मानस जाणून
नंद राजा तिला म्हणाला—“वाले, जर का
तुला करावयाचे असेल तर काही
मंकाट कोसळणार नाही.”

आपल्या बडिलांचे बोलणे ऐकल्यावर ही
बडिलांच्या रथातून उतरली चंद्रगुप्तच्या
रथात बसली तेव्हाच चंद्र-
गुप्ताच्या नऊ आल्या
फटाफट तुटल्या ह्या अगसाकून आढे असे
चंद्रगुप्तला वाटले व त्याने दुर्देराचा निव्वार
करण्याची भक्ता घेतली. परंतु चाणक्याने
त्याला सांगितले—“वत्सा, हा एक शुभ लक्षण
आहे अर्थ असा आहे की, तुझ्या
वंशातील लोक पिढ्यांपर्यंत राज्य
करतील.” (पुढील अंकात समाप्त)

पादसाळ्या रात्रीचा चोर

एके दिवशी रात्रा नगरचा मुल्तान
अमीर ह्याच्याकडे त्या नगराचा
कोत्वाल एका तरुण मुलाला पकडून घेऊन
आला व त्याला म्हणाला—“दुजूर, हा एक
महलबाज चोर आहे रात्री जेव्हा कुसळ-
घार पाऊस पडत होता हा चोर
करता ना असल्या हाती सापडला.

अमीरने त्या मुलाकडे घोडे रागाने
पाहिले व दुसऱ्या क्षणी त्याला मोठे माफचर्य
वाटू लागले कारण त्याला पहाताच तो
तरुण चोर असावा असे कोणतेच लक्षण
त्याच्याकडे पाहून वाटत नव्हते. तो तर
सुप सज्जन वाटत होता.

“काय रे तू त्या घरात चोरी
करण्याकरीता घुसला होतास का ?”
अमीरने त्या तरुणाला विचारले.

“हो, सरकार !” त्याने विनम्रतापूर्वक
उत्तर देत म्हणले.

“तर मग तुला माहीत आहे, तुझ्या
अपराधाची कोणती शिक्षा होते. ही दोन्ही
हात कापले जातात.” अमीर म्हणाला.

तो तरुण मान झोलावून गप्प राहला.
अमीरला वाटले की, त्या तरुणाला आपण
निर्दोष आहोत. असे नांगण बरोबर नसावे
तेव्हा तो कोत्वालाला म्हणाला—
“ठिक आहे. त्याला तुझ्यात बंद करून
टाका उद्या ह्याला शिक्षा देण्यात येईल.”

दिवशी रात्री जेव्हा अमीर त्या
तुळ्याच्या वाटेने पालत जात होता. तेव्हा
त्याला मधूर आवाजात कोणीतरी गाणे
म्हणत असल्याचे ऐकू आले. त्या
आवाजाच्या रोखाने तो गेला. तेव्हा ज्या
तरुणाला उद्या शिक्षा देण्यात येणार होती
तोच तरुण मधूर आवाजाने गात होता.

अमीर त्याच्या जवळ जात त्याला
म्हणाला—“अरे, माझ्या मनातून वाटत आहे

आहे तेव्हा सर्वेजनते समोर मी परत एकदा तुला प्रण करेन तेव्हा असे सांग की मी त्या श्रीमंत माणसाच्या घरात चोरी करण्याकरीता नाही तर मनाचा काही कामा करीता गेलो होतो. तेव्हा त्या चुकीची शिक्षा म्हणून एक महिनाभर तुरुंगवास भोगून तुला सुटका मिळेल.

“सरकार आपल्या उदकाराचा मी अत्यंत ऋणी आहे.” त्या तुरुंगान उत्तर देत म्हटले. मुलतानाला वाटले की तो तुरुंग आपल्या शब्दाचा मान राखेल. नगरवासियांना जेव्हा समजले की चोराला उद्या दण्ड देण्यात येणार

आहे तेव्हा सर्वेजनते समोर मी परत एकदा तुला प्रण करेन तेव्हा असे सांग की मी त्या श्रीमंत माणसाच्या घरात चोरी करण्याकरीता नाही तर मनाचा काही कामा करीता गेलो होतो. तेव्हा त्या चुकीची शिक्षा म्हणून एक महिनाभर तुरुंगवास भोगून तुला सुटका मिळेल.

“सरकार, माफ करा माझे कोकतेहो जकरीचे तुरुंग.” त्याने उत्तर दिले.

ते उत्तर ऐकून अमीर संतापला त्याला शिक्षापासून मुक्त करण्याचा त्याचा सारा सडाटोप व्यर्थ गेला. त्यामुळे त्याने मनात असा विचार केला की, हा कोणी एक मूर्ख माणूस असावा.

“ठिक आहे! त्याचे दोन्ही हात कापून टाका” अमीरने शिपायांना आज्ञा दिली.

एक शिपायी तलवार घेऊन त्याच्या जवळ आले तितक्यात त्या गावकऱ्यांच्या गर्दीतून एक तरुणी यावेत वधस्तंभापाशी आली व त्या शिपायी व त्या तरुणाच्या मध्यभागी येत गंभीर आवाजात बोळू लागली. तुम्ही पाहिजे तर माझे हात कापावे तरुण निरपराधी आहे.

अमीरने त्या शिपायांना दूर जाण्याची आज्ञा केली त्याच्या डोक्यात पाणी

आलेल्यातलीला विचारले- “तुला घरे काय घडले ते माहीत आहे न सांगू नकोस का ?”

त्यावर त्या तरुणीने डोळे पुस्त सांगितले- “सरकार, काही वर्षांपूर्वी आमचे कुटुंब रक्षा धंद्यात नाही तर दुसऱ्या धंद्यात रहात होते. त्यावेळी आमच्या घरासमोर एका श्रीमंत माणसाचे होते. हा तरुण त्याच श्रीमंत माणसाचा मुलगा आहे. त्या कुटुंबाची आमचे नांगले ठलोच्याचे मकळ होते. त्यामुळे काही मांडपा माणसांच्या मनात माझे वध त्याच्याशी करून टावे असे होते.

परंतु काही कारणांमुळे आम्ही बाहेर सोडून रक्षा धंद्यात आलो. पुढे येथेच स्थाईक झाले त्या तरुणाचे वडोळ तिघेन आम्हां आमचे येणे आणे गुढा झाले.

हा तरुण दोन दिवसांपूर्वी काही कामास्तव रक्षा नगरात आला होता. रात्री जेव्हा हा रहात असत त्या धर्मशाळेत परत जात होता. तेव्हा अचानक आलेल्या पावसामुळे त्याने जवळच असलेल्या एका घराचा आसरा घेतला त्याला माहीत नव्हते की हे घर पूर्वी घरीना असलेल्या तरुणीचे आहे. त्यामुळे तो पायऱ्या चढून वर गेलोत येऊन पोहोचला परंतु जिणेच्या प्रकाशात तो गळीत उभा असलेला

आलेल्या व उघडून त्याला आत लोकीत नेले. त्याला अंग कोरत करण्याकरीता पंत वध्न दिले त्यावेळी आमच्या घरातील लोक सापडले होते.

आम्ही नंतर तासभर दयावच्या शिक्षाच्या गप्पागोष्टी केल्या मी त्याला सांगितले की, एका श्रीमंत घराण्यातील मुळावरीवर निविधत झाले आहे व त्या मुलाचा बाप आता आमच्या घरातच झोपलेला आहे.

तो तरुण स्मित करीत मला म्हणाला-“ ह्या अशा अर्थ रात्री मी तुझ्या सोबीत माहे हे जर सर्वांना समजले तर माहीत आहे परिणाम

होईल ते लोक काय काय आपल्या दोषा-
बद्दल गे सम करून घेतील?"

त्याला उत्तर देण्याकरीता मी अटक्यात
म्हटले आणि खरेच संयोगाने जर
आमच्या जमिनील कोणी तुला पाहिले ना
तर मी "चोर" चोर! चोर!" म्हणून
ओरडवी आणि माझी अश्रु वाचविण्यासाठी
तुम्हालाही ती मांडत मान्य करावी लागेल
की चार आहेस. कबूल आहे तुला."

धीडधावेळाने पाऊस पडणे झाले व
तो तरुण परत जावयास निघाला. त्याला
पाहून एक नोकर जागत ओरडला-
"चोर! चोर! पकडा त्याला."

त्या आवाजाने आपलले सर्वजण जाग
उठले व त्या पळून असलेल्या तरुणाला
त्यांनी पकडले. माझ्या आईवडिलांनी
त्याला पहाताच ओळखले की तो कोण
आहे? तरी सुद्धा त्यांनी असा विचार
केला. गण राहिले की, आपले होणारे
संबंधी माझ्या चारित्र्यावर काय करतील.
हा संवत्सर समाचार ऐकून अमीरने

समाधाने दिले. "माझी व नदीवरचा मज
लोकांना उद्दणून म्हटले-" हा तरुण
साहसी ईमानदार आहे. एका भोळ्या
तरुणीच्या चारित्र्यावर कोणत्याही प्रकारचा
कलंक लागू नये म्हणून हा आपले दोन्ही
हात कापून ध्यावयास तयार झाला. तरा
त्याग हाच आहे. माझी जर कोणी मुलगी
असती तर नक्की तिचे लग्न मी त्याच्याशी
करून त्याला आवई करून
घेयते."

त्याघवेळी त्या गर्दीतून त्या तरुणीचे
वडील मुलतानाच्या गळेत पेंत म्हाणाले-
"हजुर, कुपाकरून माझ्या मुलीचे लग्न
ह्या तरुणा लावून घ्या. मी हा
तरुण कोण गहित असून लपविले.
त्यामु मी शरमिदा झालो आहे.

एकताच मुलतान अमीर खदखदून
हसू लागला. सर्व लोकांनी राज्या
वाजवून आनंद प्रकट केला. त्याच
दिवशी अमीरने दोघां तरुण तरुणीचे
लग्न मोठ्या थाटामाटात लावून दिले.

पक्षी आणि

स्काँटलँडचा जंगली रानमांजर

स्काँटलँडच्या उत्तर टोंच डोंगरामुळे व निजंन दऱ्याळीच्यामळे तेशीन जंगली भाषदांवा
स्वतःचा शाधण्याकरिता जंगली भाषदांच उपयोग होतो. त्या कारणांमुळे
जंगली केदारामुळे कधी विमणारी जंगली रानमांजरे स्काँटलँडच्या त्या दऱ्याळीच्यासून आपले
करून आले. मानवाकडून न होणाऱ्या असा अजून अजून अजून दऱ्याळीच्या नदि-
ताने असलेल्या ठिकाणी येथे हि रानमांजरे आपले रज्जुते विलाण आहेत.

कोण्या एका काळी हिटन मध्ये आंशिक संख्येन दिसणारी हि रानमांजरे
परिस्थितीत मानव सहाय्यामुळे उत्तरेकडे निघून गेली आहेत.

हि जंगली रानमांजरे साधारण भाजरा पेशा घालून घांरी मोठी दिसतात. दावाची
पिन्ने असतात. जाकाराची. भुरकट आणि अगती. उभ पाय, केसाळ शरिर,
बहुचक्र जाकाराच्या दिसणाऱ्या ह्या भाजरांना तीन बहुचक्र मोटर मोपटी
जमते व हेवटीसा शरी बाजूने गोल गोल लावपास त्राणरी

हि भाजरे जाहान्या किंवा दादाच्या कपारीत स्वतःच्या आहारासाठी
मोठ्या कुगमतेने भाजरे दिवस असा अग राख रानमांजर एक-
एकदा भाषणी शिकार करून घेते. तसेच बहुतेक मोठ्या सावधतेने बाज पहात
पहातात, व नजरेत आल्यावरोवर एका उघे माकून एकदात जेव्हा वास मिळत
नाही. भाजरे तशीतील मासे दबकी माकून पकडून घातात. हांधीदरम्यान फक्त
एकदाच बसतचतुमध्ये गर्भधारणा होते.

विण्यात टोकेदार नकामुळे नेहमी भयकर दिसणारी जंगली रानमांजरे एकदा
वेळून पाळली तरी त्यांना पाळणे हात नाही कारण जंगली पिन्नीपासून पिन्नीपात बंद
करून ठेवलेल्या ह्या रानमांजराना जर कायमा
बामू मागने ते जंगली भाषदांचा हात
भावतात

कोण्या काळी माभसे ह्या जंगली रानमांजरांची
शिकार त्यांना खात जमन हळूहळू त्यांची
हज्याची घटन आहे. त्यामुळे जाता त्यांच्या
छत्रका कधी काही गोई करणे चालू आहे. त्याच
बरोबर हि नोंवे साहसा करणाऱ्या
झरीनां माकून त्यांची न वाढवण्याकरीता
निबंधन करीत असतात.

चांदोबा

मनोरंजनावरोबर ज्ञानवृद्धी करणारे खास असे एकमेव मासिक

- * चांदोबा आपल्याला पुराणातील ■ साहित्यातील उत्कृष्ट असे पेंज दाखवून देतो.
- * योग्य तो दृष्टीकोन ठेऊन उभ्या जगतातील अद्भुत व काव्य कथा मरळ शुद्ध शैलीत प्रस्तुत करतो.
- * हलकेफुलके हास्य निर्माण करणाऱ्या व ज्ञानात भर पाडणाऱ्या व मनोरंजन करणाऱ्या अशा सदर गोष्टींचा संग्रह आपल्याला सादर करतो.
- * आपल्याला पुराणातील गोष्टींचे रोचक ■■■■■ देतो.
- * हास्यपूर्ण प्रसंग ■ ज्ञानबोध करणारी शिंपके यांना आपल्या वाचकांचा उत्साह द्विगुणीत करतो.
- * चांदोबा ह्या मासिकाने केवळ ■■■■■ जीवनात नाही. ■■■■■ आपल्या अनेक संधू-अगिनी व मित्र-सैनिणी ह्यांच्याही जीवनात आपले स्थान पक्के केले आहे. त्यामुळे आपण आपल्या अत्यंत ■■■■■ मित्रांना चांदोबा भेट द्या.

लहानाचे ■ मासिक मोठ्यांच्या आनंदात मुग्धा ■ घालते.

इंग्रजी, हिंदी, मराठी, तेलुगू, कानडी, तामिळ, गुजराती, ■■■■■, बंगाली, उडिया, पंजाबी, असामी ■■■■■

ह्या तेरा भाषांमध्ये चांदोबा छापला जातो. जो चांदोबा आपणाम पाहिजे असेल त्याचे आजच वर्गणीदार व्हा.

वार्षिक वर्गणी : ३०-०० ■

आपल्याला कोणत्या भाषेतील चांदोबा पाहिजे आहे ह्याचा उल्लेख करून खालील पत्त्यावर आपली वर्गणी पाठवा.

काटा जाडनावे चढाआढ :: पारितोषिक रु. ५०

या फोटोची जोडनावे मे १९८६ अंकत बाहेर केली जातील.

M. Natarajan

M. Natarajan

- * या काटाची मुक्त जोडनावे एकेकाच ■■■■■ किंवा मोठ्या वाक्यांत असली पाहिजेत.
- * जोडनावे मार्च महिन्याच्या २० तारखेच्या आत आमच्या पत्त्यावर पोचली लागली पाहिजेत.
- * आमच्याकडे आलेल्या जोडनावेत सर्वोत्तम ■■■■■ (रोचकी जोडनावे घेऊन) त्यांना रु. ५० चे पारितोषिक दिले जाईल.
- * जोडनावे फोटोकाड्यावर लिहून चांदोबा फोटो चढावीत, नवपळणी, मद्रास - २६ या पत्त्यावर पाठवावीत.

जातेवारी महिन्याच्या चढाओडीचा निकाल

पहिला फोटो : प्रत्येकमेरे वयते माता, बालमुळीचे हास्य निरावत ।

दुसरा फोटो : ■■■■■ त्याचे ■■■■■ बघत, बाळ मने ■■■■■ गोडस !!

नाव : कमलाकर कुतकर्णी, नवीनपूर, म. पो चांदूर, जि. अमरावती, पिन ४४४३०४

तुम्हाला माहित आहे का ? उत्तरे :

१. मन्मथी (महमास्कर).
२. मित्राची.
३. विस्तार बाकुन्हा.
४. ३०० पेक्षा जास्ती
५. १२०० पेक्षा

चांदोबा

एप्रिल १९८६

अनुक्रमणिका

संपादकीय	...	७	विभिन्न बायको	...	३९
चांदोबातील तबकई	...	९	शिव पुराण	...	४३
अनसूया	...	१०	किमत	...	४९
निजरूप	...	११	गिह्या कांजिक	...	५१
श्रीमी व्यापारी	...	१५	उत्तावलेपणा	...	५७
कांशाचा किल्ला	...	१९	बाणक्याची गोष्ट	...	५८
नागकन्या	...	२७	पशु आणि पक्षी	...	६३
कालीघाट	...	३५	फोटो जोडनावे बदामोड	...	६५

एक प्रत : २-५०
वार्षिक वर्गणी : ३०-००

चांदोबा

संपादक : 'बकशापो'
संचालक : नागिरेही

■ महिन्याची वेताळाची गोष्ट 'नागकन्या' ही वसुंधरा यांनी मिहीलेली आहे. काहीजण सह-बासात बसलेल्या लोकांपेक्षा प्रतिभाशाली असतात. अशी पाणसे साधारणतः बाणशील ■ दिनमशील असतात. ह्यांच्या अमावाने त्यांना ■ सोसाबा लागतो. ह्यांचे स्फुटीकरण ■ "निजरूप" नावाच्या मोष्टीत वाचावयास मिळेल.

बाणी

स्वात ■ शोचते, धंता केसा ■ नवाः,
■ सार्वुनी त्रित्वा ■ गौरवण ■
[आपल्या ठिकाणापासून नाहीसे झाल्याने ■ केस व नवे झांची जोधा नष्ट होते परंतु नवा प्रकारे आपल्या जागेतून नाहीसे झाले तरी हल्लीचे दोत हुरणाचे केस ■ बाणांची नवे झाले नेहमी बादर केसा जातो.]

वर्ग : ३५ एप्रिल १९८६ मंक : १०
एक प्रत : २-५० :: वार्षिक वर्गणी : ३०-००

“हयाला तयार कर
जरा विचार करा,
लागणार नाही वेळ!”

Fullscreen

127

B / 68

फेव्हरी फेरी

कोडी इरा बटपट
मळा इतका छटपट
जानगी बाजला जगजग
कागड काका जगजग
चिकट्या इथे तिथे
काय पणकय होले
सागरा फेव्हरीला
रोले कायच बाजले
रवी माळा रवी माळा
जंगल हिमालया
एवढी जवळी बाहुली
कोवळी नुस्कार
काय नोडी पडल
आरं नोडी चिकट
चिकटोपच दुवा
फेव्हरीला एव भार

ही जपानी फुले भिमानेसमय वरी जगजग
त्याची जगजग भाडिलो भिमानेसमय
मरा किडा लिहा 'फेव्हरी फेरी'
पोस्ट ऑफिस नं. ११०८४, मराठी ५०००२०.

फेव्हरीकॉल
सिंथेटिक एहरेसिक्

जेव्हा जगजग वस्तू जगजग, तेव्हा जगजग एहरेसिक् सर्वोत्तम

बांदोबातील

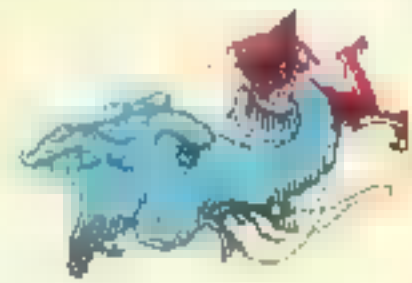

दुरचे न्याय मंडळ

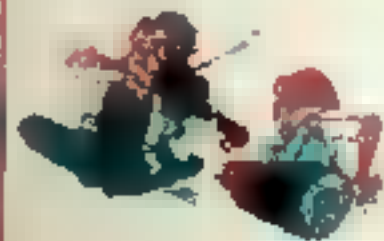
अमेरिकेतील जनसंख्यासंख्येची पृथ्वीपासून १४.५ लाखकोटी
प्रकाशवर्षा पलीकडल्या प्रकाश मंडळाचा मोठे साधला आहे.
बाकली विश्व विद्यालयाचे प्रोफेसर वीरम स्विनराडने ह्या
पोष्टीचा उत्प्रेषण करित आपला विचार व्यक्त केला तो जसा
पृथ्वीपासून जगात साधले मंडळ मंडळ हेच आहे.

बयाळू हुरी

जगजग प्रेमातील चित्तुर जिल्ह्यातील एक जेतकरी आपल्या
जकार उसाच्या जेत्यात पहारा देत होता. तेव्हा त्याने बुकीने
जसाच्या जेत्यात चरत जमलेल्या एका हुरीला भूत
धमकून काडी पारली. तेव्हा बुकीने पेटलेल्या त्या हुरीने
जेत्याच्याला सोडून छकन वर उचलले. परंतु त्या बुड जेत-
क्याने फेव्हरीला हात जोडून हुरीला नमस्कार केला व त्याचा
विनाशिले की, मला बाकच. त्यावर हुरीने त्याच्यावर कृपा केवी
व त्याला हुरीवर खाली उतरवले व तो निघून गेला.

संगीत प्रदर्शनातील नवी सोळा

वीरंगच्या देवळातील प्रगणात संगीत प्रदर्शनाच्या कार्यक्रमात
एक ऐतिहासिक नविन प्रविभा जाली आहे. स्वि-
सीत पायें पुरानीधरन संगीत विद्यालाने २५ तास
धरत ज्ञायोलिन संगीत ऐकवले. त्याच्या समीर
राजोरामने मंड्य

तुम्हांला माहीत आहे कां ?

१. उत्तर भुवामर जगात कोण ४. जगात एकाच वेळी जगजगजग पूर्ण
पोहोचले ? करवारात जगजग जगाची कोण होता ?
२. जगजग भुवामर जगात जगजग कोण ५. बापिलेतील जगासात देवहीड विविध-
पोहोचले ? स्तनने कोणत्या जगजगजग जगजग
३. खुबीलेल्या जगजग कोणी साधला ? भावभा ?

[उत्तरे पाग ६५ वर पहावीत]

ही जपानी फुले भिमानेसमय वरी जगजग
त्याची जगजग भाडिलो भिमानेसमय
मरा किडा लिहा 'फेव्हरी फेरी'
पोस्ट ऑफिस नं. ११०८४, मराठी ५०००२०.

नाव : _____
वय : _____
पत्ता : _____
पद : _____
राज्य : _____ विभाग : _____
संपर्क : _____

अनसूया

महर्षी मनीष्या पत्नीचे नाव अनसूया होते. अत्यंत पतिव्रता व सुंदर होती. तसेच सर्वांवर इमान रूपाचे प्रेम व वात्सल्य व सोप करणारी एक माता म्हणून बुद्धा प्रसिद्ध होती.

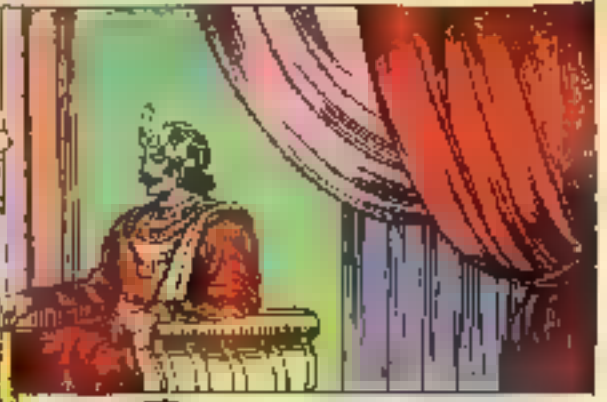
अनसूयेच्या पतिव्रतत्वाचे व मातृत्वगुत्वाचे दर्शन तिन्ही लोकांना बघावे ह्या हेतूने ब्रह्मा विष्णू व महेश ह्यांनी संकल्प केला. व ते तिचेही ब्राह्मणांचा, वैश्य वारण करून अतीशुभीच्या आचमनात पीठोपले. अनसूयाने मोठ्या श्रद्धा वाकनेने बाहेर नक्कार करून त्यांचा विचारले—“महानुभाव, मी आपल्या लोकांचो कसा तऱ्हेने सेवा करायची.

“आम्ही तुझ्या ब्राह्मणात शोभावेढ आराम करावा म्हणतो. आम्हांला तिघांना वृ मागी वर सोपवून दूध पाजवून अंगार गीत म्हणालेस हिथ भयभी दण्डा आहे.” तीघांनी म्हटले.

त्यांचे बोलणे ऐकून अनसूया मंत्र हाक्य करीत म्हणाली—“बाळांनो, मी तुम्हांला हवे तसे करते.” असे म्हणून तिने हात पुढे करून तिघांच्या अंगार टाकल्या कुसऱ्या अशी त्या तिघां ब्राह्मणांचे तिन तान्ह्याबाळांच्यात साजे. ते पाहून अनसूयेने अत्यंत प्रेमाने त्यांना उचलून आपल्या मागीवर पाहून घाले. त्यांना पाजवले. अंगार मीत म्हटले.

अनसूयेच्या महिनेवर तिवृती पुण्य त्यांतले तिघांनी भारण व अनसूयेला वर आणण्यास सांगितले. तेव्हा अनसूयेने त्या आपल्या पोटी जन्म घ्यावा अशी मनोकावला केली. वाहो प्रकटाच्या अंताचे सोम, विष्णूच्या अंताचे वसुदेव आणि शिवाच्या अंताचे बुधसि पांचा जन्म.

रुक्मासत्याने नेली राम सीता लक्ष्मण यांना अत्रिभट्टाचिनीं आश्रित बंदर्जन केले. त्या नेळी अनसूयेने सीतेला तशी भर्माचा उपवेश केला. म पणटकारे कधीही त्या होवारे असे वस्त्रआभुषणे नेट म्हणून दिली.

निजरूप

चतुरंगपुरचा राजा चंद्रहास ह्याची राजगुरु रुद्राक्षवर भक्ति-श्रद्धा भक्ति होती. ह्याचे एकच कारण होते की चंद्रहास अंभ्रां आपल्या आतीष लोकांच्या मुद-भावनेच्या तेव्हा उचित सत्का देऊन राजगुरुनेच त्यांना मदत केली होती.

स्वतःला विरागी मानत बसे. परंतु त्याच्या मनात महंकार ठासून भरलेला होता. तो मगची रेशमी अस्त्रे परिधान करी यळघात रत्नहार व हातात सोन्याची कंगणे बाजीत असे. म्हणूनच राजाकडे त्याचा प्रभाव वास्तव असे. त्यामुळे मंत्री अन्य दरवारी अधिकारी ह्यांची टिपल करून त्याचा अपमान करीत असत.

रुद्राक्षने एक दिवस रावा चंद्रहासला म्हटले—“महाराज, सर्व लोकांना माहीत

माहे की, माझ्या प्रती श्रद्धा भक्ति ठेवता. परंतु पुढच्या पिढीला हे माहीत असायला हवेना! त्या करीता तुम्ही माझा पुतळा करून मूर्त रस्त्याच्या चौकात उभा त्याची स्थापना करा.

चंद्रहासने रुद्राक्षचे म्हणजे मान्य केले आपला मंत्री मार्तंड ह्याला आपल्या राजगुरुचे बोलणे सांगून म्हटले—“ह्या कार्याकरीता आपण प्रथम सर्वांत चांगल्या शिल्पकारांना बोलावून त्यांचा सल्ला सर्वांत कुशल आहे त्यांच्याकडे ह्याचे काम सोपवा परंतु एक लक्षात ठेवा सर्वांत मुख्य गोष्ट म्हणजे पुतळ्याची वाखाणणी सर्वांनी करावयाची आहे. हे काम त्याच्या घेवया वाढदिवसाच्या विचष्टी पूर्ण व्हावयास हवे.

मंत्री मार्तंडने दरवारी चित्रकाराकडून रुद्राक्षचे एक चित्र तयार करून घेतले.

ह्यानंतर हे शिव अंबलीनगरचा सुविख्यात शिल्पकार मल्हण ह्याच्याकडे पाठवून दिले व त्याबरोबर एक मजकूर पाठविला.

त्या चिठ्ठीत मंत्र्याने असे लिहीले होते "हे शिव चतुरंगपुरचा राजा चंद्रहास ह्यांचा राजगुरू ह्यांचे आहे. जेवढे लवकर करता येईल तेवढा ह्यांचा पुतळा तयार करून पाठवून द्या पुतळा तयार करीत असतांना एक गोष्ट ध्यानात ठेवा राजगुरू एक संन्यासी आहे.

सत्रास गुरुच्या जन्मदिवसा आधीच दोन दिवस मल्हण ह्यांची प्रतिमा घेऊन चतुरंगपुरला येऊन पोहोचला. त्याने तो

पुतळा आणून एका चौरस्तात मध्यभागी ठेवला.

तो समाचार मंत्र्याने दिला तेव्हा राजा अत्यंत आनंद झाला व त्याने सांगितले की, त्यांनी स्वतः गुरुच्या जन्मदिवशी त्या प्रतिमेची प्रतिष्ठापना करावी.

म्हणून पुन्हा पुतळा मंगळवाढ्याच्या मुरात दाखत गाजत मुख्य चौकात मंत्र्यात आला राजाने प्रतिमेच्या करचे दिलेले वस्त्र बाजूला ठेवले. तेव्हा वडाळाने त्याकडे निरक्षित पाहिले संतापाने विचारले-"महाराजा ही काय माफी प्रतिकृती आहे का? उजेडात पाहिले तरी मुढा ह्यात माझ्या कोणत्याही रूपरेखा दिसून येत नाहीत."

राजा ते ऐकून खरमिळा झाला व त्याने मंत्री मार्तंडच्याकडे पाहिले तेव्हा मंत्री मार्तंड दिनयपूर्वक राजाला म्हणाला-"महाराज, ही प्रतिमा सुविख्यात शिल्पी मल्हणने तयार केली आहे. त्यांनी अद्भुत कसा असंख्य दगडी मूर्ती तयार केल्या आहेत. आणि त्याची तुलना करणे अद्याप कोणाला ही शक्य झाले नाही? त्याकारणाने त्याच्यामध्यं अहंकार निर्माण झाला असावा. त्यामुळे ह्या पुतळ्यामध्ये काही कमतरता झाली असेल तेव्हा शिल्पकाराला त्याच्या

पुतळ्याकडे माताने लक्ष घालण्याचा

आहे" असे म्हणून मंत्र्याने मूर्तीकार मल्हण ह्याला बोलावणे पाठवले.

मूर्तीकार मल्हण राजासमोर उपस्थित झाला. तेव्हा राजाने त्याला विचारले-"मल्हण, तू विख्यात मूर्तीकार असलास तरी पाझ्या गुरूंची प्रतिमा करण्यात अयशस्वी झालास सांगतात की ह्या प्रतिमेत काही नाही."

मल्हणने विस्मयाने मंत्र्याकडे पाहिले राजाला तिचेदन केले-"महाराज मंत्र्याने दिलेल्या चिद्धानुसार पाहूनच मी पुतळा तयार करावयास सुरवात केली. परंतु त्या चिद्दाबरोबर मी चिठ्ठी पाठवून मला

वादेश दिला मला त्यानुसार मला समजले की गुरुदेव पूर्णपणे संन्यासी आहेत.

"हो तर, मी गोष्ट खरी आहे!" मंत्री मार्तंडने म्हटले.

त्यावर मल्हणने राजगुरूला निरखून पाहतात म्हटले-"सर्वस्वाचा त्याग करणारे महापुरुष कोणते हे ठाऊक आहे. संन्यासी कोणते असतात मला सांगले नाहीत आहे. त्यामुळे मी पुतळ्याच्या चेहऱ्यावरचे भाव शांत, शुभ प्रावरणात साधेपणा, गळ्यात वस्त्राकमाळा, हातात कमंडलू असे अक्षपेक्ष मानले व त्यांची प्रतिमा तयार केली ह्या कामाकरीता मी आपली मागतो. तसेच लवकर मंत्र्याच्या

हारे एक पाठवलेल्या चित्राच्या आकाराने मी आणखी एक प्रतिमा तयार करवून देऊ शकतो.

"तसे करा, परंतु ह्या गोष्टीला बिलंब होता कामा नये. काम लवकर झाले पाहिजे" राजाने आज्ञा केली.

ह्यानंतर मल्हून राजाच्या प्रणाम करून तेथून जाऊ लागला. तेव्हाच राजगुरूने त्याला म्हटले— "ऐका, मूर्ती मध्ये कोणत्याही तऱ्हेचे परिवर्तन करणे आवश्यक नाही. त्याच बरोबर मध्यवर्ती ठिकाणी त्याची स्थापना करण्याचीही काही जरूरी नाही."

ते ऐकताच सर्वांना आश्चर्य वाटू लागले तेव्हाच राजगुरू म्हणाले— "चंद्रहास, मी अक्षौकीक गोष्टीच्या विषयी बोडे संपादन केले आहे. तरी सुद्धा लौकिक गोष्टी मध्ये तोंड घालून लोकांना बरोबरी वास दिला आहे. त्यामुळे माझे जेरूप समोर उघड झाले आहे. ह्या

गोष्टीवरून तुम्हां लोकोपेक्षी कित्येक लोकांनी जाणले असेल की मी म्हणतो त्या गोष्टीस काही करे पणा नाही हो ना।

ह्या प्रश्नाचे उत्तर कोणी देऊ शकले नाही. परंतु ह्याच मंदहास्य करीत म्हणाले— "मंत्री मार्तंडने सित्पकार मल्हूनने माझे करे असणारे रूप प्रत्यक्ष करून माझ्यावर अत्यंत उपकार केले आहेत. बांगळा कर्ता मंत्री राजकर्मचारी असल्यावर माझी राज्याला अजिबात आवश्यकता नाही. माझे करे रूप जर समोर येण्यापूर्वी जर नाहीसे करावयाचे झाले तर मला देवाचे ध्यान करण्यातच मापने गुंतवले पाहिजे. ह्या सारकें महत्त्वपूर्ण काम दुसरे कोणतेच नाही. त्यामुळे तिरंग्याचेच प्रबंध करावा.

माझे हर्षचिंतनात घालवावे म्हणतो. दुसऱ्या विवस्त्री कदाच सोडून तिर्घाटनास निघून गेला.

लोभी व्यापारी

कोण्या एका गावांत फळाफुलांची एक सुप सुंदर बागेत एक साधू पर्णकुटी बांधून रहात होता. साधू पाठशाळा चालवित असे. त्यात अनेक शिष्य शिक्षण घेत होते. परंतु त्यातील अधिक शिष्य आध्यात्मिक गोष्टीवर न लक्ष देता लौकिक गोष्टीवर अभिरुची ठेवत असत. तरीही साधू त्यांचा सर्वांचा आदर करून त्यांना सुद्धा पूर्वेक शांतीने जीवन जगण्याकरीता योग्य तो सल्ला देई.

साधूच्या शिष्यांपैकी एकजण व्यापारी होता. तो एक नंबरचा लोभी व कंजूस होता. त्याने लाखो रुपये कमावले परंतु स्वतःचा एक पैसा जर वास्तव्य झाला तर तो आपले एकवळचे बाणें बंद करीत असे. त्याने त्याच्या व्याख्यात अज्ञाप पर्यंत कोणा-मिचाला कवी जेवायला बोलावले नाही.

की कधी धार्मिक कार्याकरीता पैसा वर्गणी म्हणून दिला नाही.

तो व्यापारी शिष्य नेहमी चिंतामग्न व मनस्क रहात असे. ते पाहून साधू त्याला सारखा विचार— "तू कधी प्रसन्न दिसत नाहीस. तुला मी कधी हसतांना सुद्धा पाहिले नाही ह्याचे शोषट काय कारण आहे?"

हा ऐकून तर व्यापारी वास्तव चिंतामग्न वेहरा करीत म्हणे— "गुरुदेव, खरे व्हायला काय पवित्र गोष्ट घडावयास पाहिजे आहे? हे सारे जग दुष्टांनी भरलेले आहे. मी जितके श्रम करतो. तितके योग्य फळ मला मिळत नाही."

साधूने त्याला अनेकदा समजावण्याचा प्रयत्न केला— "तू तर अनावश्यक कोणत्या-तरी मोठो व आशंकानी ग्रासून शिकार होऊन कुडक जात आहेस. ह्या संसारात

किरयेक लोक गरीब आहेत तरी ते आपापल्या परिस्थितीनुसार संतुष्ट राहून आपले आयुष्य चालवित आहेत. तू मुळा तुझा व्यवहार सबळ शकतोस व आयुष्य आनंदाने चालवू शकतोस." तरी व्यापाऱ्याच्या मनास काहीही बदल झाला नाही.

थोडे दिवस उलटले. त्यात साधू आजारी पडला. त्याने आपल्या सान्या शिष्यांना एकत्र बोलावून घेतले. म्हटले— "मी लवकरच देहत्याग करणार आहे. माझे आशिर्वाद तुम्हांला सर्वांना वाहेत की, तुम्ही सुखाने व शांतीने रहा. तुम्ही देवावर पूर्ण विश्वास ठेवा. त्यामुळे तुम्हांला ससर्वांनी जायेल. परंतु शेवटच्या सणी

तुम्ही मी सांगितल्या सत्त्वानुसार वागा. तर तेव्हा तुम्ही एकेकांनी माझ्या सोबित या!" गुरुदेव आजारी पडल्यामुळे सारे शिष्य दुःखी झाले.

थोड्या वेळाने एक एकजण साधूला भेटून त्याच्याकडून आशिर्वाद घेऊन प्रार्थना करून बाहेर गेले.

सारे शेवटी तो लोभी व्यापारी साधूला भेटायला गेला. म्हणाला— "गुरुदेव, प्रथम मला या मी जी गोष्ट तुमच्याकडे मागेन ती तुम्ही मला सांग."

साधू त्याचेवेली सांगितल्याने नेहमी करता आपले डोळे मिटल्याच्या बाईत होता. त्यामुळे व्यापाऱ्याला बाईने पाठविण्याच्या उद्देशाने त्याने प्रथम कारक उत्तर देता स्विकृति मुचक मान हसविली.

त्यावर तो लोभी व्यापारी म्हणाला— "साधू महाराज, आपल्या जुन्या शिष्यांपैकी एकाने मला सांगितले आहे की, काही अद्भुत शक्ति जाणता! असे पण ऐकले की आपण लोखंडाने सोन करता. कृपा करून ती शक्ति आपण मला द्या."

व्यापाऱ्याची हि कामना ऐकताच भरणाची पटका घोनपारे साधू आश्चर्यचकित होत म्हणाले— "अरेरे, तुला वाटते की, मी अद्या

काही शक्ति वाटण्यात आहे. पण एक गोष्ट ठेव तू जर का बस शक्ति मिळवित्यास तर अधिक चिंता व दयनिम्य वस्तूंचा शिकार होशील. त्यामुळे तुझ्या दुसऱ्या कोपत्याही इच्छा सांग. त्याने सरोजरी तुझे कल्याण होईल."

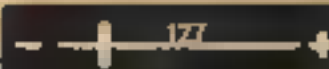
"तसे काही नाही गुरुदेव! ह्याने कां रहस्य मला समजले तर माझ्या सारखा मुली माणूस जगात दुसरा कोणी असणार नाही. सोने असने म्हणजे सर्वांस वास्त मुली असतो माणूस!" हावरट व्यापारी साहसाने म्हणाला.

साधूने मनाशी विचार केला की त्या लोभी व्यापाऱ्याला नीतिचे उपदेश देऊन काही उपयोग होणार नाही. तेव्हा ताबड-

तोव त्याला चालवून देण्याच्या हेतूने त्याने एक मंत्र त्याला सांगितला व म्हटले— "एक तू कोणतेही लोखंडाचा असेना त्यावर मंत्र कुकून टाकलास की ती वस्तू सोन्याची होईल.

ह्यानंतर क्षणभरातच साधूचे देहावसान झाले. त्याच्या सर्व शिष्यांमध्ये फक्त लोभी व्यापारीच थोडा प्रसन्न दिसला. ते पाहून इतर शिष्यांना वाटले की, साधू महाराजांनी त्याला एकट्यालाच देवाच्या सानिध्यात जाण्याचा मार्ग सांगितला असावा. असे सौभाग्य कधी प्राप्त होणारच नाही. साधूची मर्जी नसल्यापाठीमागे काहीतरी आस उद्देश असावा.

एका आठवड्यानंतर त्या लोभी व्यापाऱ्याने बाजारात जाऊन जुन्या लोखंडाची किंमत विचारली. त्या व्यापाऱ्याने जी किंमत सांगितली ती लोभी व्यापाऱ्याला थोडी जास्तच वाटली. त्याने विचार केला की, किंमत थोडी कमी होईपर्यंत वाट पाहीलेली घांगळी.

ह्यानंतर तो दर आठवड्याच्या बाजाराला जाऊन किंमत विचारू लागला. परंतु त्या लोखंडाच्या भावात काही फेर-बदल होत नव्हता. त्यामुळे त्याने विचार केला की, नाहीतरी त्या लोखंडाचे सोनेच न्हायचे आहे. मग थोडे पैसे जास्त दिले तरी काय नुकसान होणार नाही तरी मुळाव्या व्यापाऱ्याला फुकटचा मफा करून घ्यायचा थोडे आणली घाबून पाहू या.

अशा प्रकारे दोन वर्षे उलटली. काही कारणास्तव लोखंडाचा मरामत उतरला. तेव्हा लोभी व्यापाराने गाढ्या-मरमरून जुने लोखंड सरेदी केले व ते धरी आणले. कारण आता ते सोने बनणार

होते ना! त्यामुळे त्याने धराची डगडुजी करण्याकरीता सुरुवात केली. कारण सोने सुरक्षीत राहीले पाहिजे मग त्याकरीता त्याने अनेक गवंडीं येस्वी कामाला लागले बाळू, बीटा चुन्याकरीता लूप खर्च केला. मजुरांच्या रोखच्या काप्यापिण्यात लूप खर्च झाला. शेवटी सर्व लोखंड घरात बंद आले.

एका दिवस व्यापाऱ्याने रानी जुन्या लोखंडामध्ये बसून तो मंत्र म्हणण्यास सुरुवात केली. परंतु त्याला काही केल्या ती मंत्र आठवेना. तो निराश होऊन स्वतःचे डोके बडबू लागला. मंत्र आठवण्याचा प्रयत्न करू लागला. परंतु काही उपयोग नाही. लोभी व्यापाऱ्याने एक मोठी चुक केली होती की, मानची दोन वर्षे लोखंडाने भाव कमीजास्त होण्याच्या विचारात तो मंत्र ज्ञात ठेवण्यास साफ विसरून गेला होता.

त्यामुळे थोड्या दिवसातच त्याला वेद लागले व सारे आयुष्य त्याने त्या लोखंडावर लक्ष ठेवण्यात घालवले.

कांशाचा किल्ला

[१९]

[कांशाच्या विजयनगरात पोहोचल्यामाठी राठोरच्या राजा शिवसिंहने चंद्रवर्माला अनेक मजती देऊ केल्या. चंद्रवर्मा रान्यातीन पार अधिकारी व काही सैनिक बरोबर घेऊन निघाला. बाटेत त्यांना एक मोठ्ठकळीस झालेले नगर दिसले. तेथे त्यांना एक शिलालेख पहायलास मिळाला. त्याच्या चंद्रवर्माला तबबले की, ते नगर करवीरपुर आहे. ...पुढे वाच.]

करवीरपुर नगरातून त्या खांखल्ल्याच्या अशाकमच होते. आता काय करायचे बरे? रस्त्याने ते पश्चिमेकडे बरेच दूर तो विचार करू लागला.

चालून गेले व अचानक त्यांना समोर उंचठक डोंगर दिसू लागले. ते डोंगर करून जायें म्हणजे एक अस्पष्ट चिकट काम त्यांच्यावर येऊन पडले. सर्व डोंगर पर्वत उजाड तुटके जोसा वाटत होते. खासपदार्थ काढलेल्या खेचराना पर्वत पार करून नेणे म्हणजे चंद्रवर्माने सुचविले.

तेव्हा राजा शिवसिंहाचे अधिकारी म्हणाले—“पर्वताच्या पळीकडे काय आहे हे आपणच माहीत सुद्धा नाही. एखादे जेळेस तिथे आपल्याला जाणे सुद्धा भिड्याने नाही तर प्राणाला मुकण्या शिवाय गत्यंतर नाही. आणि जेचरे व सामान ह्येच जंगलात सोडून द्यायचे.”

“ह्या पर्वतावर चढायला कोठे जाय तेही दिशत नाही म्हणजे आपल्याला दोरीच्या सहाय्याने चढ जाणे भाग आहे. तेथे जेचरे कशी काय वर ओढून घ्यायची? त्यामुळे पोहोचणे फार सामान व जेचरे ह्येच सोडणे भाग आहे.” चंद्रवर्माने त्यांना समजावत सांगितले.

चंद्रवर्माना म्हणण्याला चार अधिकारी सोडले तर बाकी सर्वांनी पुजोरा दिला. ह्यानंतर जेचरावर लादलेले सामान खाली उतरवण्यात आले व प्रत्येकाने आपल्या शक्तिनुसार खाण्याचे सामान एकेका पॅल्यात बांधून घेतले. कोणी कोणी तर कोणी शोभ्यावर बेंकन तो पर्वत चढण्यास सुरवात केली. सूर्योदयापूर्वी त्यांनी पर्वतावर चढण्यास सुरवात केली. दुपारपर्यंत ते सर्व डोंगराच्या माथ्यावर एका भागात बेंकन पोहोचले. तेथे त्यांनी स्वयंपाक तयार करून घेतला व थोडा आराम करून पुन्हा डोंगरावर सुरवात केली. सूर्यास्ताच्या सुमारास एका डोंगराच्या शिखरावर बेंकन पोहोचले.

सर्वात प्रथम चंद्रवर्मा व देवल डोंगराच्या माथ्यावर चढून गेले. तेथून त्यांनी जे दृश्य पाहिले ते पाहून ज्ञानंद नगनात मायेनासा झाला. डोंगराच्या पायथ्याशी त्यांना एक महानगर दिसत होते. त्या नगराच्या किल्ल्यातील उंच उंच मनोऱ्यावर घुमती फिरवणे पाहून चमकत होती. नगरातील इतर डोंगरांमधून फुलाफुलांची झाडे लगडलेली होती. जांब जांब चर हिरवीगार शेते पसरलेली होती.

“हे नगर कोणत्या राज्याचे आहे? ह्या नगराचे नांव काय असणे बरे?”

मनोमन विचार करीत चंद्रवर्मा आरपारचकीत झाला. तितक्यात एक अधिकारी त्याच्यापाशी येऊन पोहोचला. डोंगराच्या तळाशी दिसत बसलेले महानगर पाहून ज्ञानंदाने जोरजोरात जोरडून नाचू लागला. “हे शिवपुर आहे, शिवपुर आहे!”

“हे बघ, तू जातोपूर्वक सांगू शकतोस हेच शिवपुर आहे. तू कधी पूर्वी ह्या नगरात गेला होवास का?” चंद्रवर्माने त्याला विचारले.

“सरकार, मी काही दिवसांपूर्वी एक महिनाभर ह्या नगरात राहिलो होतो. हे नगर हडपुर पवित्र सोमेकडे बसलेले आहे. ह्याच्यापुढे कूप दूरपर्यंत वाळवंट पसरलेले आहे. ह्या नगराचा प्रतिनिधी विरमस्लाळा सुद्धा मी ओळखतो.” त्या अधिकाऱ्याने चंद्रवर्माला म्हटले.

“म्हणजे ह्याचा सर्व तुला हडपुरापासून ह्या नगरात येण्याचा मार्ग पूर्वीच जागला माहीत होता. मग ही गोष्ट पूर्वीच सांगितली नाहीस?” चंद्रवर्माने आपली संका व्यक्त करीत विचारले.

एकताच तो अधिकारी व स्वतःला सावरीत म्हणाला—“सरकार, मी माझ्या वेली ह्या मार्गाने आलो नाही. राजधानी हडपुरापासून शिवपुरला जाण्या-

करीता बुररा सुद्धा मार्ग आहे परंतु तो मात्ता माझ्या नाही.”

चंद्रवर्मा त्याच्या अवळ त्या संबंधात काही बोलत होता. तितक्यात डोंगराच्या पायथ्यामधून एक रणभरबीचा कर्कश आवाज ऐकू आला. त्यानंतर दुसऱ्याक्षणी नगरातील किल्ल्याच्या एका तटावरील नगाऱ्यांचा भयंकर आवाज सर्वत्र घुमघुमू लागला. त्याच क्षणी किल्ल्याच्या अनेक सशस्त्र सैनिक घनुष्य आले बेंकन येऊन जोडीने उभे राहिले.

चंद्रवर्माना तो प्रकार पाहून जादवर्मा बरोबर कुतुहल वाटू लागले ते बहुदा आपल्याला पाहून सगळे सैनिक समजले

असावेत. त्याने असा विचार केला की, त्यांनी बाणाचा नेम आपल्यावर करण्या आधी आपण त्यांचे मित्र आहोत हे वर्षाविणे योग्य होईल. त्यामुळे त्यांनी एक पांढरे स्वच्छ फडके आपल्या तलवारीच्या टोकाळा बांधले व ते त्यांचा विसेल असे हवेत फडकवले.

कितल्याच्या तटावरील सैनिक जणभर डोंगराच्याकडे टक लावून पाहत राहिले. तितक्यात एक अजून माणूस एका माणसाला टकलीत पुढे घेऊन अशा व धनुष्याला बाण लावून त्याने चंद्रवर्मा उभा होता तिकडे सोडला. लुलू करीत तो चंद्रवर्मा-पासून थोड्या दूर येऊन पडला त्या बाणाचा कागदाचा एक तुकडा बांधलेला होता.

चंद्रवर्माने थोड्या उत्सुकतेने तो पाहून आपल्या हातात उचकून घेतला व त्या बाणाचा बांधलेला कामद उचकवून वाचला. ते पत्र शिवपुरच्या कितल्याच्या तटावरील सैनिकांच्या मुख्य नावकांचे होते. त्याने त्या पत्रात विचारणा केली होती की-“तुम्ही कोण आहात? कुठचे रहाणारे? आणि कोणत्या कामाकरीता इथे आला आहात?” आणि त्याचे उत्तर ताबडतोब मिळाले नाही तर सर्वांना साम्ही शत्रू समजून ठार कड.

त्यावर चंद्रवर्माने शिवपुरच्या राजा शिव-सिंहा कडून आणलेले आज्ञापत्र बाणाचा बांधून बाण असा सोडला की, तो बरोबर त्या कितल्याच्या तटावर जाऊन

पडला. थोड्यावेळात आनंद व अल्लोषांत सर्व सैनिक नाचू लागले व त्यांनी असा आनंदव्यक्त केला की, ते सर्व आमच्या स्वागतास तत्पर आहेत!”

डोंगरावरून नगरात प्रवेश करण्याकरीता तयार केलेल्या दगडांच्या पामच्या उत्कृष्ट चंद्रवर्मा व त्यांचे साथीदार थोड्यावेळात कितल्याच्या खंदकापाशी येऊन पोहोचले. चंद्रवर्मा यांच्या नायकाला पहाताच आनंदाने आश्चर्यचकीत होऊन नाचू लागला. त्याचे मुख्य म्हणजे सैनिकांच्या सर्वांत पुढे सेनापतीच्या पोशा-कात सुबाहु होता.

सुबाहुने आपले पुवराज चंद्रवर्माला ताबडतोब ओळखले. दुसऱ्याक्षणी त्याने

सांकेतिक नजरेने त्याला हात हलकून संकेत केला. ह्याचा अर्थ होता की, आपल्यादोघांची ओळख इतरांना समजू नये. चंद्रवर्माला तो सांकेतिक भाषा समजली. तो सुबाहुच्या जवळ जात सादर प्रणाम करीत म्हणाला- “आपण शिवपुरचे सेनापती आहात का? मी राजप्रतिनिधी बोरमल्लची भेट घेऊ इच्छितो. त्याच्या बरोबर काही जांस गोष्टीवर बोलणी करावयाची आहेत.

“मग झाले काम येईल! कोणते आहे असे काम? प्रथम आपण सर्वजण थोडा आराम व जाऊन पिकून घ्या. मग मी आपली भेट करवून आणतो!” असे म्हणत सुबाहुने आपल्या साथीदारांच्या हाती चंद्रवर्माच्या साथीदारांना सोपविले.

सैनिक व चंद्रवर्माचे साथीदार जेव्हा किल्ल्याच्या आत निघून गेले. तेव्हा सुबाहुने मोठ्या मस्तिमाबनेने हात जोडून चंद्रवर्माला नमस्कार केला व म्हणाला—
“महाराज, मी अत्यंत भाग्यवान आहे. मला स्वप्नातही वाटत नव्हते की, ह्या जमीत आपले पुन्हा दर्शन घडेल. चला घरी गेल्यावर सर्व हकीगत सविस्तर सांगतो.” असे म्हणत सुबाहु किल्ल्याच्या वात पुढे होऊन निघाला.

चंद्रवर्माने सुबाहुच्या घरी जाताच सर्व गोष्टींची माहीती करून घेतली. कित्येक वर्षांपूर्वी सर्पकेतूच्या सैनिकांच्या हातून प्राण वाचवून चंद्रवर्मा बरोबर सुबाहुने

नदीत उडी टाकली होती. परंतु संयोगाने तो एका डोंगराच्या पहाडी प्रदेशात वहात जाऊन लागला.

त्यानंतर त्याची त्या पहाडात धीरमल्ल **■** एक व्यक्तिची भेट झाली. धीरमल्ल सुद्धा सर्पकेतूच्या बरोबर लढून सेवटी पराभूत झाला होता आणि आपल्या बोट्यावर बोजव्या एवढ्या सैनिकांसोबती **■** पळून ह्या पहाडात जाऊन लपला होता. ह्या मोष्टी नंतर काही दिवसानो ते सर्व रुद्रपुराचा राजा शिवसिंह ह्याच्या दरबारात नोकरीला लागले व नंतर त्यांच्या आज्ञेने ते शिवपुरला आले.

शिवसिंहाच्या दरबारात आश्रय मिळाल्या बरोबर धीरमल्लने आपले **■** बदलून धीरमल्ल केले. त्याचा हेतू थुकून सुद्धा आपला नाव पत्ता सर्पकेतूला लागू नये. अशा कारणाने त्याने आपले नाव बदलून आपली ओळख करून दिली होती.

चंद्रवर्माने सुद्धा सुबाहु बरोबर नदीत उडी मारली होती. त्याने सुद्धा सर्व घडलेल्या घटना सविस्तर सुबाहुला सांगितल्या. **■** तेथे येण्याचे कारण सुबाहुला सांगितले. चंद्रवर्माच्या तोंडी काढाच्या किल्ल्याचे नांव ऐकताच क्षणभर तो आश्चर्यचकित झाला.

“महाराज, **■** खरेच असे वाटते आहे की, आता आपले सारे कष्ट जादूसारखे दूर होणार व आपले अनिष्ट उकडून होणार अरी मोष्ट तर अशी आहे की, ह्या जमीत धीरमल्ल नगरात नाही हि मोष्ट बाप्ही वृष्ट ठेवली आहे. बाप्हीला आताच सुगावा **■** आहे **■** सर्पकेतू आपल्या सैन्यासह काढाच्या किल्ल्याकडे जात आहे. त्याचे सैन्य किती आहे हे **■** उद्घाटने **■** त्यांचा वाटेतच काटा **■** हेतूने धीरमल्ल गुप्तरूपाने मोठ्या सैन्यासोबती दोन विजयापुर्वीच नगरातून बाहेर **■** आहे.” सुबाहुने सरी मोष्ट सांगितली.

सर्पकेतूचे **■** काढताच चंद्रवर्माला अत्यंत संताप आला तो रागापागातच त्याच्याकडे पाहू लागला हे पाहून सुबाहुने त्याला समजावत म्हटले—“महाराज, ह्या सारी सर्पकेतू **■** धीरपुराचेच नाही तर त्याचा महिष्मती नगराचे चक्रवर्ती आहेत.

बसोबईन चक्रवर्ती राजाने वेहाबसान झाले आहे. त्यांचा ज्येष्ठ पुत्र सपोबईन विरागी बनून भंडारात तपस्चर्या करच्या-करीला निघून गेले आहेत. त्यानंतर गुण-बईनला सर्पकेतूने मदतीचे आग्रह दाखवून **■** स्वार्थ सिद्धि करीता त्यांचा वध

केला **■** महिष्मती राज्यात स्वतःचा राज्याभिषेक करवून घेतला.

“बरेरे! एकदा मोठे राज्य हस्तगत करून **■** संपत्तीची त्याची हाच मुटली नाही वाटते आणि पुन्हा सैन्य घेऊन काढाच्या किल्ल्यातील अजिंठा कुटायला पावला.” चंद्रवर्मा कठोर आवाजात म्हणाला.

“सर्पकेतूच्या ह्या हुल्ल्या पाठीमाग फक्त **■** संपत्ती कुटण्याची हाच नाही तर **■** साबीज **■** ते. मिळविण्याचा सुद्धा एकतर्फी प्रयत्न आहे. काही कां असेना! त्याने शिवपुरावर अमानक हुल्ला केला नाही ही **■** नशिवाचीच गोष्ट म्हणावयाची गुप्तहेरांकडून आम्हाला

आधीच समजले आहे की तो कोणत्या मार्गाने कांशाच्या किल्ल्याकडे जाणार आहे." मुवाहु त्याला म्हणाला.

चंद्रवर्मा आणि मुवाहु ह्यांचा असा बातोलाप चाललेला असतानाच दुताने प्रवेश केला व एक लहोटा त्यांच्या हाती दिला. ते पण बाचताच मुवाहुचा नेह्रा पोहारा पडला. ते बाचून झाल्यावर मुवाहुने तो कागद चंद्रवर्माच्या हातात दिला.

चंद्रवर्माने ते पत्र उत्सुकतेने वाचले. ■ सेनापती धीरमल्लने मुवाहुच्या नावे सिद्दीकेले होते. त्याचा अर्थ असा होता— धीरमल्लने आपल्या भोजक्या सैन्याविशी शिवपुरच्या उत्तरेकडच्या असलेल्या काळवंडी प्रदेशात सर्वकेतुच्या मोठ्या सैन्याशी सामना दिला.

त्यामुळे समोरा समोर लढणे म्हणजे संकट ओढून घेतल्यासारखेच झाले म्हणून मागे फिरून पळण्याचा प्रयत्न केला पण

■ लक्षात येऊन सर्वकेतुने थोड्या सैन्याविशी पुन्हा काळलाग केला ■ तो थोड्या सैन्यासह शिवपुरच्या परत येत आहे. त्यामुळे त्याने मुवाहुला तावडतोब थोडे सैन्य नगरात ठेऊन बाकी सैन्यासह स्वतःच्या मदतीस येण्याकरीता कळविले होते.

"महाराज, हे तर बरोचरी आपले दुर्दैव आहे म्हणावयाचे! सेनापती धीरमल्ल ह्या नगराची सुरक्षा ■ ओलांडण्यापूर्वी जर सर्वकेतुने धीरमल्लवर हल्ला केला तर धीरमल्लचा पराभव नक्कीच होईल ■ ■ नगराचा सर्वनाश होण्यास काही ■ काळजार नाही. ह्याकारणाने ■ तावडतोब सैन्य त्याचे रक्षण करण्याकरीता जायलाच पाहिजे!" आता मायबापुड्या विचार करीत बसण्यात मुळा बर्ब नाही आपण दोघेही थोडे सैन्य बरोबर घेऊन निघावे. मुवाहुने आपला विचार मांडला. (क्रमशः)

नागकन्या

विक्रमादित्याने आपला ■ सोबला नाही. तो पुन्हा साडाजबळ गेला. प्रेत ■ काढून घेतले आणि नेहमी प्रमाणे मीन होऊन स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—"राजा! अशा अध्याशाची तू एवढे ■ व धम करीत आहेस. त्याचे काय कारण आहे. मला समजत नाही. परंतु एक गोष्ट लक्षात ठेव. ह्या जगात अनेक भोळे मावडे लोक हातात आलेली चांगली संघी गमावून बसतात. तू तर तसा काहीसा नाहीस ना? त्याकरीता हातास आलेले चांगले कार्य गमावून बसलेल्या धीरचंद्र नावाच्या माणसाची गोष्ट तुला सांगतो. ■ देऊन ऐक." असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

कौमुदी नावाची एक नागकन्या एके दिवशी प्रथमच पाताळलोकातून बाहेर

वेताळच्या गोष्टी

बैथानी उपचार सुरू केले. त्याच्या आईची तब्येत बोन दिवसांत चांगली सुधारू लागली. तेव्हा घीरचंदच्या आईने नविन बरा संबंधी व तिची सेवासुखुषा करणाऱ्या नोकरासंबंधी आश्चर्य वाटून भुलाका विचारले—“बाळ, आपल्या परिस्थितीत एकदम एवढा बदल कसा काम पाडला ?” घीरचंदने आईला सर्व खरे सांगितले. ते ऐकताच ती पाबरती व त्याला म्हणाली—“बाळ, तागकल्याबरोबर

संबंध म्हणजे नक्कीच काहीतरी घडामोडका आहे. ■ कसेही करून त्या कीमुडीनीच्या जाळ्यातून बाहेर पड. ■ ■ ■ ■ ■ भाऊ शूरगुप्त नक्कीच तुला ह्याकरीता मदत करेल तू जाऊन त्याची मदत घे.”

धीरचंद्रच्या आईने अशा स्थितिीत शूरगुप्ताचे नाव घेतले ह्यापाठीमागे एक कारण होते, जोपर्यंत ते संकटात होते तोपर्यंत तिच्या भावाने त्यांच्याघरात डोक्यावर सुद्धा पाहिले नव्हते. कारण तो एक नंबरचा स्वामी होता आणि त्याला एक मुलगी होती. त्यामुळे तो आपल्या मुलीकरीता धीरचंद्रला मागणी घालेल असे तिला वाटले. धीरचंद्रच्या आईने केलेली कल्पना खरी

ठरली. आपला भावा शोभंत झालेला ऐकताच शूरगुप्ताने धीरचंद्रने मोठ्या आदराने स्वागत केले. सर्व गोष्टी ऐकून त्याला समजावणीच्या सुरात म्हटले-“मुला, नागकन्यांच्या पाठीमागची कटकट सोडव्या-साठी एक उपाय आहे. मी तिला सांग की, बाईचा आईने स्वास्थ सुधारले नाही. ते ■ ■ ■ ■ ■ काप्टांजीवकांमुळेच सुधारण्याची ■ ■ ■ ■ ■ आहे. ती ओषधी मुळ्या आणि वकणार नाही.

दशमीच्या दिवशी धीरचंद्र नदीच्या काठी आला व शूरगुप्ताने सांगितल्या प्रमाणे त्याने नागकन्येला सांगितले.

तेव्हा त्याला उत्तर करीत ■ ■ ■ म्हणाली-“माझे आयुष्य एक हजार वर्षे आहे. मी तुला ती मुली आणि देईन त्याने तुझ्या आईला आराम वाटले परंतु माझे अर्धे आयुष्य त्यामुळे कमी होईल. परंतु तुझ्या सिवाय मला जगणे व्यर्थ आहे. म्हणून माझे आयुष्य कमी झाले तरी हरकत नाही. मी तुला ती मुली आणि देते. त्या मुलीने मानव संबंधीत सारे रोग नष्ट होतात.

नागकन्येने ती ओषधी मुली आणि देली. धीरचंद्रची आई त्या मुलीचे सेवन केल्याने एकदम ठण्ठणीत बरी झाली. धीरचंद्रने पुढच्या पोणिमेच्या दिवशी नागकन्येला स्वतः घेण्याविषयी सांगितले होते. त्यामुळे त्याची आई अस्वस्थ आली

■ तिने ■ ■ ■ ■ ■ भावाकडे निरोप पाठवून मुलाचे मानस बदलण्या विषयी कळवले. शूरगुप्ताने सर्व ऐकून धीरचंद्रला म्हटले-“मुला तू आपल्या आईला एकटीसा इथे सोडून नागलोकात कसा काय वाटोस ? तू नागकन्येला बसे सांग कि, तुझे वडोल इथे माहोत. ते घरातून निघून गेले आहेत ते वेई पर्यंत तरी मला तुझ्या बरोबर येता येणार नाही.”

धीरचंद्रने मागाने सांगितल्या प्रमाणे केले. त्यावर नागकन्या म्हणाली-“तुझ्या बडीलांना सोबून काढून तुझ्या घरी परत आणून देते ■ ■ ■ करीता मला माझ्या शंभर वर्षांचा त्याग करावा लागेल, तरी तुझा तुझाकरीता मी शंभर वर्षे त्याग करावळा तयार आहे.

नागकन्येने त्याला पुढच्या पंचमीच्या दिवशी नदीकाठी घेण्याविषयी सांगितले.

त्याच दिवशी रात्री धीरचंद्रने वडोल घरी परत आले परंतु नवरा घरी परत आला ह्याच्या आनंदापेक्षा तिला मुलगा बाणार ह्याचेच जास्त दुःख झाले. त्यावर तिच्या माळाने तिला आपली एक सल्ला दिला. त्या उपायाने त्याला नागलोकात जाणे अशक्य आहे. मानव जातीत पुरुष एकपत्नी वत असतात आणि असा रिवाज असतो की पत्नीने पतीच्या घरीच येऊन

संसार करावा. ■ ■ ■ कां खरोखरी नागकन्या त्याच्यावर प्रेम करत असेल तर तिला धीरचंद्र बरोबर लग्न करून मानवलोकात येऊन रहाणे भाग आहे.

शूरगुप्ताने धीरचंद्रसमोर अशा काही गोष्टी सांगून त्याला बट चालीत म्हटले-“बाळ, खरे तर असे आहे. नागकन्या मनुष्यलोकात येऊन रहाणे कदापी ■ ■ ■ नाही. त्यामुळे तुझे म्हणणे ती स्विकारणार नाही. आणि जर का ती हे म्हणणे मान्य करावयास तयार झाली. तर तू तो घेवटचा उपाय तिला सांग !

पंचमीच्या दिवशी धीरचंद्रने नागकन्येला नदीकाठी नेटून मानव लोकांच्या चालीरिती विषयी सांगितले.

ह्यावर नागकन्या दुःखी होऊ न्हुणाळी—
"मी तुमच्या बरोबर विवाह करून तुमच्या
बरी आले तर माझा नागलोकाशी संबंध
रहाणार नाही. मग ॥ ॥ ॥ शक्ति
नाहील्या होऊन जातील म्हुणून मी घोवा
वेळ तुम्हांला माझ्या बरोबर घेऊन आऊ
घडिछले.

"आमच्या मनुष्य जातीच्या जगदी उलट
तुझे भाषार विचार आहेत म्हुणून मला
॥ कर." धीरचंद्र म्हुणाला.

"मी मनात आणल तर तुम्हांला जबर-
वस्ती घेऊन आऊ शकते. तरी सुद्धा तुमच्या
करीता मी माझ्या अक्तीचा त्याग
करण्यास तयार आहे." नागकन्या म्हुणाली.

नागकन्येचा होकार ऐकून तो आवाक
झाला. त्याने फिरून विचारले—
"न, तुला ॥ गोष्टीची भीती नाही ॥ मी
तुझ्या सर्ब शक्ती जर नष्ट झाल्या तर मी
तुला सारखा भास देत राहोम ?"

"मी तुझ्यावर जीवापाड प्रेम केले आहे-
॥ स्मितीत ॥ ॥ ॥ भास देणार ?"
नागकन्या म्हुणाली.

"ह्याचे एकच कारण आहे. माझे बडीस
मरुड बंसारले आहेत. माझ्या आईकरीता
त्यांनी आपल्या लोकांचा त्याग केला ॥ ते
पृथ्वी लोकात आले व त्यांनी घेवंच आपले
॥ केले. माझ्यामधे ॥ बंस
आहे." धीरचंद्र त्याला म्हुणाला.

"मी जाणते की, मरुड व नागलोकांचे
जातोबैर आहे. परंतु मी माझ्या प्राणपेक्षा
तुझ्यावर जास्त प्रेम करते त्यामुळे मी तुजी
पत्नी बनून माझ्या प्राणांचाही ॥
करेन." नागकन्या म्हुणाली.

हे उत्तर ऐकताच धीरचंद्र विचारीत झाला
व तिला म्हुणाला—
"मी तुझ्या बरोबर नाग-
लोकांत वावयास तयार आहे. ॥ ॥
आपले आयुष्य तिचेच सुखाने घालवू.

वेताळाने येववर गोष्ट सांगितली ॥
विचारले—
"राजा, आपल्या स्वायकिरीता
धीरचंद्रने नागकन्येला अनेक बटी घातल्या
त्याच्या सान्या बटी नागकन्येने कबूल केल्या.

तेव्हां त्याला तिला आपल्या घरी नेऊन
तिच्या बरोबर विवाह करता आला नसता
का? परंतु त्याने तसे केले नाही. ॥ उलट
तोच तिच्या बरोबर नागलोकांत वावयास
निघाला. कार्याची पूर्ती झाल्यामुळे धीरचंद्रने
जो व्यवहार तिच्याबरोबर केला. तो काही
त्याचा भोळेपणा आहे असे वाटत नाही ?
या वांकाचे ॥ उत्तर माहोस
बसून तू दिले नाहीस तर परिणाम तुला
माहीतच आहे. तुझ्या दोषाची संभर शकले
होऊन तुझ्याच पायावर लोटू लागतील.

विचारावित्त म्हुणाला—
"तु ॥ नियम
बरीरे म्हुणतो आहेस ॥ ॥ स्वार्थ सिद्धी
करीता धीरचंद्रच्या मायांने ॥ ॥
प्रमाणे केलेले आहेत. तरी ते नियम पाळून
करण्याची स्विकृती नागकन्याने दिली. तेव्हां
धीरचंद्रला जगतील स्वार्थी लोकांची लावू
वृत्ती ॥ ॥ आली. त्यांच्या आई, बडिक,
माभा, ह्यांच्या दृष्टीला सर्व घन-संपत्ती ह्या-
लाच महत्त्व होते. घनाच्या अभावामुळेच
त्याचा ॥ ॥ वाईला सोडून पळून

गेल्या. जेव्हां धीरचंद्र श्रीमंत बनला तेव्हां
कधीही लक्ष न देणारा त्याचा माभा त्याच्या
समोर जाळ घोटू लागला. नागकन्याने
त्याला घनच दिले नाही तर स्वतःच्या
आयुष्याचा पण त्याग करण्यास तयार झाली.
ह्या लोकांनी तिच्या बडिक कुतजता न
दाखविता तिला थोका देण्याचाच उपाय
सांगितला. धीरचंद्राने तिला असे भय
दाखवून भुड्या सांगितले की, मानवाची विवाह
झाल्याने काम काय कष्ट पास सहन करावा
लागतो तरी तिने ॥ सर्व माध्य करून त्याच्या-
बरोबर लग्न करण्याची संमती दर्शविली.
तिचा दुष्ट निर्णय ऐकूनच त्याला वायले
समजून आले की, ती किती तन मन ॥
लावून आपल्यावर प्रेम करते आहे. त्या
कारणामुळे तो नागकन्येसोबत नागलोकात
॥ तयार झाला. ॥ काही ॥
भोळा स्वभाव नाही.

॥ तन्हेने राजाचे मीन मंग होताच
वेताळ प्रेतासह माहीसा झाला आणि
जाडाळा जाऊन सोंबकळू लागला. (कल्पित)

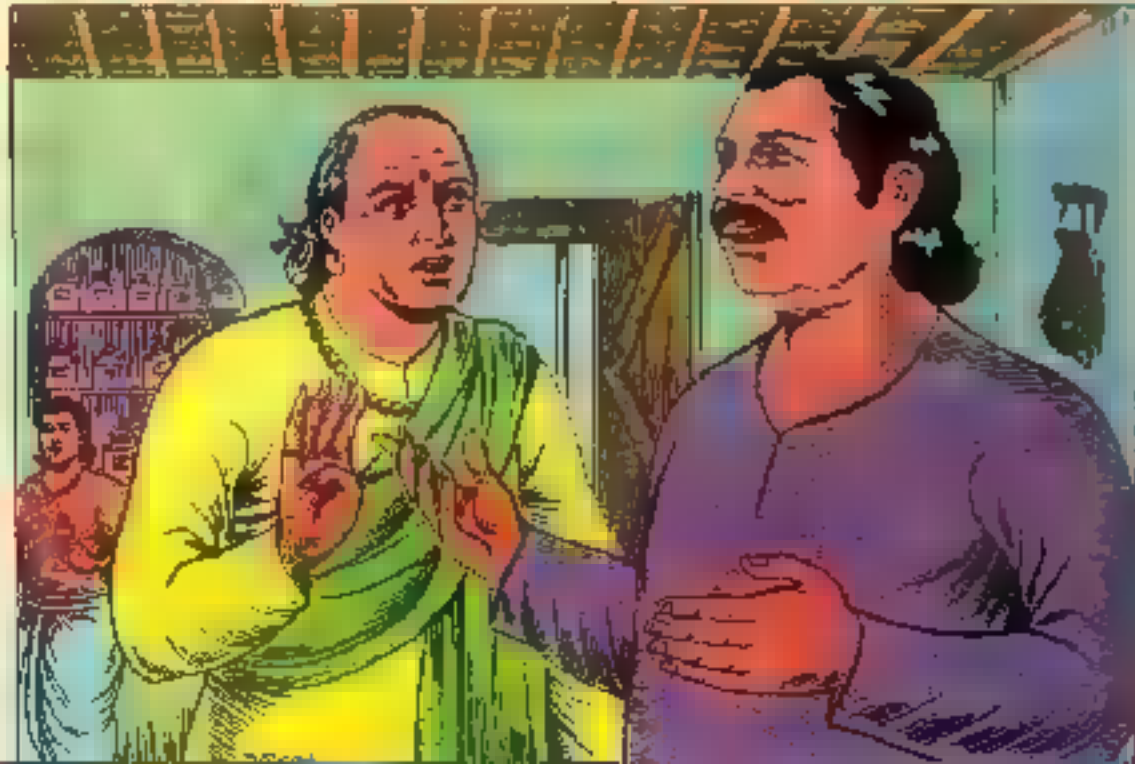
रोगाचे निदान

कुनारंदा घेव्याने शकतःच्या अवघड रोग निदान करतो. नावाच चांगले तस कमावले होते. ते रोग्याची नाडी तपासून विचारित—“हे तांचा की, विवसाय तुम्ही कोणत्या माझा ? तेच तुमच्या उत्स्वस्व होण्याचे कारण आहे.”

झानंतर ते रोग्याच्या तोंडून जाण्याची नावे ऐकीत असत. नंतर म्हणत—“बरे रे, यला समजले, बघा हे बीजक भ्या, मजे म्हणत हे रोग्याच्या हातस्त काही पुढ्या वेत व त्यांच्याकडून वेसे येत.”

एकदा रत्नाचारी नावाचा एक मुलगा त्यांच्याकडे रोग निदान मिळव्यासाठी आता बरेच विवस आपले गुरू तऱ्हेने रोवावर वहात राहून. परंतु दिवशी त्याने गुरूला विचारले—“गुरुदेव, मानस सर्व रोग्याला विचारता कि मावच्या चार दिवसात कोणत्या माझा हाची काही आहे की ?”

ते ऐकताच मंद स्मित करीत म्हणाले—“ते ज्या काही माझ्या त्यांची व्यापिक स्थिति समजते. मग मी निर्बळ बेती की, कोणत्या रोग्याकडून किती वेसे घ्यावे.

आपली देखले :

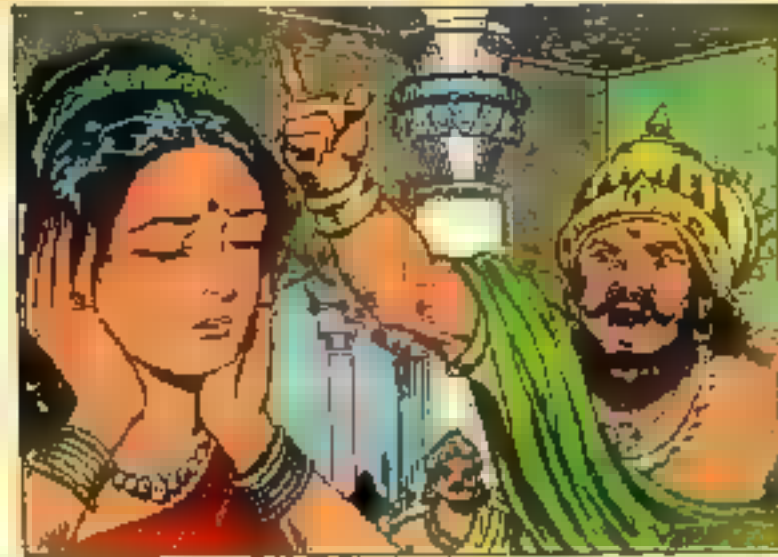
कालीघाट

पुष्कळ वर्षापूर्वीची गोष्ट आहे. आत्मा-राम नावाचा एक शास्त्रज्ञ रोज जंगला नजिक गंगाकडील आपला भेळ धरत धारणेत बाळवित असे तो गावात होता.

एके संध्याकाळी आत्माराम ध्यान संपन्न उठून उभा राहीला. त्यावेळी तऱ्हेच्या प्रवाहामध्ये एक विचित्र असा प्रकार उघडून निघाल्याचे दृष्टीस पडले. त्याला पाहून अत्यंत आश्चर्य वाटले. सर्वच अंधार होऊ लागला होता. त्यामुळे तो त्या प्रकाराच्या पिकेकडे जाऊ शकला नाही.

त्या रात्री तो आताच राहीला व प्रकाराच्या विषयी विचार करू. दुसऱ्या दिवशी लवकर उठून तो गंगा किनारी तेव्हा तो प्रकाश त्याला तसा दिमत होता. स्थाने जाऊन पाहिले. तेव्हा गंगेच्या प्रवाहात चमकत असलेला एक त्रिलाहस्त त्याला दिसला.

आत्मरामने तो वेतल ॥ करी
नेला. त्या रात्री त्याने एक भद्रमृत
स्वप्न पाहिले. आलेल्या सती
देवीला पाहून रस व्यक्त संतुष्टता
त्याने निदा नासली व अपमान
केला. तो अपमान सहन करू शकली
नाही ॥ दुःखातिरेकाने वेतल होऊन
..... जमिनीवर

आत्मरामला वाटले की, आपल्याला
..... जमिनीवर किताबत नक्कीच
..... हात आहे. त्याने तो हात
कान्ते मातेच्या मुर्तीमध्ये
तिथ्या करीता
बांधले ॥ रोज पुजा करू
साधला.

मृत सतीदेवीला दाखून
अपित होऊन वंकर देहभान विसरला
॥ विसाळलेल्या माणसाप्रमाणे पृथ्वी
लोकात सर्वत्र कर
लागला. त्याच्या अडबडू शकले
नाही.

देवीचे वेळळ वंमलाच्या मध्य सामात
..... मृदून किचेक
हा पोर्ष्याचा सोप नाही.
..... जमिनीवर गंधानजीमध्ये
नाचेत वसून होते.
तेव्हा त्यांना वंमलातून एक
ऐकू आला.

सरले जेवटी विष्णूने वल्लभा सुदर्शन
..... प्रपेक्ष केला. किन्तु वंमले
सती देवीच्या वेहाचे तुकडे तुकडे शाले
॥ तिचे वेकवेकळा प्रदेहात
जडून पडले. तिचा हात त्या रक्त
मावातील वंमल्या प्रवाहात येऊन
पडला.

जमिनीवर नवीच्या काठांला
जंमलात पायत बेला. त्यांनी पाहिले
तेव्हा एका ठिकाणी कावीच्या प्रतिमे
कमोर काही मुनी होते. ॥
पाहून ते पणित शाले.
त्यांनी कावी देवीच्या समोर साष्टांग
..... घातला.

नंतर त्या मुलीची परवानगी घेऊन त्या अभिनवाराणे देवीच्या मूर्ती करीता मोठे देवळा बांधले. ■■■ देवळात अनेक बळ रोज दर्शनाला ■■■ नागले. काही काळानंतर देवळा समोवतालचे अनेक ■■■ नष्ट ■■■ पुज्याऱ्यांनी ■■■ व्यापाऱ्यांनी देवळान्या समोवताली बांधायली बरे बांधली.

विचित्र बायको

मंदिर मिथींग बाज्याचे जेव्हा थोडे दूर झालेले. ■■■ अधिकाधिक संख्येने प्रसाद घण तेथे ■■■ लागले. नेहमी तेथे उत्सव ■■■ लागले. भठराच्या भवकाच्या सुमारास हे स्थान कालीघाट नावाने प्रख्यात झाले.

कालीघाट ह्या नावाचाच कालानंतराने ■■■ नावाने संबोधले जाऊ लागले ईस्ट इंडिया कंपनीचे मानमन कलकत्यामध्ये काढ्याने त्याचा विकास होऊन ■■■ मान कळकता हे शहर भारतात एक प्रमुख शहर मानले जाते.

अगदीच शहरात सिद्दीनुमान नावाचा एक तरुण रहात होता. तो एक व्यापारी होता. एकदा त्याने एक अतिशय सुंदर तरुणी पाहिली ■■■ तिच्या सौंदर्यावर अत्यंत मोहित ■■■ आणि तिच्या कुटुंबाविषयी काहीही चौकशी न करताच तिच्याशी विवाहबद्ध झाला. ■■■ लग्ना करीता नुमानने आपल्या नातेवाईकांची मुळा अन्वभूती घेतली नाही.

नुमानने एक मोठे घर बांध्याने घेतले ■■■ त्यात तो आपल्या पत्नीसह राहू लागला. दोन दिवस मोठे भजेत आनंदात बसे. परंतु ते दोघे व्याप्याची धाड्डी समोर घेऊन बसले की तिला साणे नकोसे धाटे. ते पाहून त्याला आश्चर्य वाटू लागले. नुमानने तिला व्याप्याविषयी खूप सांगून पाहिले. परंतु तिने काही ऐकले नाही.

■■■ दिवस उलटले परंतु काही न सातार मुळा नुमानची बायको ठणठणीत विसत होती. तिचा उस्ताह पूर्वी सारखाच लाजा-तवाना होता. नुमानच्या मनात एक ■■■ शंका येऊ लागली की आपली बायको बहुधा आपला डोळा चुकवून काही तरी खात असणार परंतु तिला असे करावयाचे काय कारण बरे।

एका रात्री नुमानने निद्रीय केला की आपली बायको रातभर काय करते ते पहावे. ह्याचा शोध लावलाच पाहिजे. त्यामुळे तो रात्री बायको शेजारी झोळे मिटून सोपण्याचे सोय करून पडून राहला. बरोबर अर्ध्या रात्री तो आपल्या अंधःश्रावकून डोळ्या व आवाज न करता बाहेर गेली. नुमानने थोडा वेळ जाऊ दिला पाठोपाठ तिच्या प्रमाणेच उठून बाहेर आला.

ती मंभारासूनच शहराच्या बाजूला दूर-
वर असलेल्या स्मशानाच्या पिढीकडे जाऊ
लागली. स्मशानाळा लागूनच एक मोडकी
तोडकी भिंत होती त्यावर एक भुतीण
बसलेली होती. हा तरुणीला पहिल्याच
तिने आपल्या हाताचा तिला आधार दिला.
त्या तरुणीने अत्यानंदाने भुतीणीचा
आपल्या हातात पकवला व भिंतीवर चढून
वर आली. नंतर दोघी एकदम अचानक
आल्या.

ते दृश्य पाहून नुमान आश्चर्यचकित
बाला. त्याला मनातून कल्पनाही करवत
नव्हती की, त्या भिंतीच्या पलीकडे कोणत्या
तऱ्हेच खाणे वायको खात असेल.

ह्यानंतर नुमान सरळ घरी परत आला
व पूर्वीप्रमाणे ओपण्याचा प्रयत्न करू लागला.
बरोबर एका तासाने त्याची बायको घरी
परत आली. त्याच्या एकच विचार
बोळू लागला की, आता आपल्या बायकोला
सगळं मागने कसे मागवायचे.

दुसऱ्या दिवशी जेव्हा दोघे एकत्र
जाण्यास बसले तेव्हा त्याने आपल्या
बायकोला विचारले—“तुला जसे खानेसे
वाटते तसे माणाने मागवायचे
बरपूर पैसा आहे. तरी परि-
स्थितीत तुला अर्घ्यारत्नी उठून सहारा-
वाहूनच्या अंधाच्या स्मशानात जाण्याची
काद मरज आहे?”

तो प्रश्न ऐकताच त्याची बायको
संतापली. तिचे डोळे रंगाने लालबुंद
साले. तिला समजले की मुपीत फुटले आहे.
मग काय, तिने एका ताऱ्यात पाणी घेतले
व त्याच्यावर अन्न टाकून पाणी नुमानच्या
अंभार विपडले.

नुमान स्वतः खणी कुऱ्याच्या रुपात
बदलून गेला. तिच्यापासून प्राण वाचविण्या
करीता तो बांबळ पळत घरातून बाहेर
पडला. त्याची मान दारात अडकली तेव्हा
तिने त्याला मारण्याचा खूप प्रयत्न केला
परंतु तेवढ्यात अवघीत त्याची मान बाहेर
आली होती. परंतु त्याची शेपटी फक्त

दारात सांघली त्यामुळे त्याची अर्धी
शेपटी कापली गेली.

घरातून बाहेर येऊन पळत असलेल्या
त्या कुऱ्याला पाहून गल्लीतील इतर कुऱ्या
त्याचा पाठलाग करू लागली. त्यांच्या पासून
वाचण्याच्या उद्देशाने नुमान एका दुकानात
घुसला त्या दुकानाचा अत्यंत दयाळू
होता. त्याने दाराची इतर
कुऱ्यांना हाकलवून ह्या कुऱ्याचे
रक्षण केले. नुमान कुऱ्याने आपली मुदकी
शेपटी हानवीत त्या मालका विषयी आपली
कृतज्ञ प्रकट केली हळूहळू त्या
दुकान आवडता बनला व तेथेच
आपला घालवू.

एके दिवशी एक बाई त्या दुकानात
सरेदी करण्यास आली तिने
सामान खरेदी केले. सामान घेऊन घेते
दिले. परंतु दुकानदाराने केले की तिने
दिलेल्या नाण्यामध्ये एक नाणे छोटे
आहे. ते ऐकून त्याबाईला दुकानदाराचा
अत्यंत राग आला. त्या बाईला नाराज
आलेले पहिल्याच तो दुकानदार त्या बाईला
म्हणाला—“बापण ह्या गोष्टीवर फुकटच
का नाराज होता. हे तर छोटे नाणे आहे.
ही गोष्ट माझे कुत्रे मुळा सांगू शकेल.

“बरे वा! ठिक आहे. मला पाहू दे
ह्या कुऱ्यांकडून सांगवा ना?” असे म्हणत

त्या बाईने हातातील नाणी
जपिनीवर फेकली.

कुऱ्याने आपल्या पायांवर खरी नाणी
एकत्र केली ती वेगळी काडली. लोट्या
नाण्यांना त्याने स्वसहो केला नाही.

कुऱ्यांच्या हुपारीवर ती बाई चकित
होऊन गेली.

ह्यानंतर तो व्यापारी आपल्या कुऱ्याच्या
हुपारीवर अत्यंत शुभ माला त्याची स्तुती
करू लागला. त्याचा कुत्रा खोटी नाणी
ओघून देण्यास चुकत नसे. त्यामुळे अनेक
व्यापारी आपल्या पैसांमध्ये खोटी नाणी
घालून ती कुऱ्यामुळे टाकीत व कुत्रे
बरीघर खरी बाजूला काढून देई.

एके दिवशी दुपारी व्यापारी दुकानात मागवला गेलेला माल पहाण्यात गुंग झालेला होता. त्यावेळी एक म्हातारी त्याच्या दुकानात आली व तिने कुठ्याला स्वतः बरोबर येण्याचा इशारा केला. कुत्रा तिच्या पाठोपाठ चालू लागला व निघून गेला.

म्हातारी घरी झाली व आपल्या मुलीला म्हणाली—“मुली तू तो माणूस कुठ्याच्या कडून जरी व खोटी नाणी यांचा शोध लावतो म्हणाली होतीस ना. मला तर एका गोष्टीची शंका येते की कोणीतरी मंत्रतंत्राचा उपयोग करून एखाद्या मानवाला कुठ्याचे रूप दिले असावे तू त्याचे निदान कर.

वीस वर्षांची तिची मुलगी घराबाहेर आली. तिने कुठ्याला निरखून पाहिले. एका सुरईतल्या पाण्यात मंत्र टाकून ते पाणी त्या कुठ्याच्या अंगावर शिंपडले.

त्याच क्षणी कुठ्याचे रूप बदलले. नुमानला मनुष्य रूप प्राप्त झाले.

नुमानने आनंदाने अभ्युदासीत त्या तरुणीचे आभार मानले. नंतर तिला

सविस्तर सांगितले की आपल्याला कुठ्याचे रूप कसे काय प्राप्त झाले.

ती तरुण मंत्रतंत्र करण्यात चांगली तरबेज होती. परंतु ती आपल्या मंत्र शक्तचा उपयोग फक्त चांगल्या कामा करीताच करीत असे. ह्यानंतर तिने नुमानच्या हातात खोटे मंत्रबलेले पाणी देत सांगितले की, ह्या पाण्याचा कदातूने उपयोग करू नका.

नुमान त्याच क्षणी घरी परत आला. त्याच्या स्वतःच्या आपल्याला कुठ्याचे रूप देणारी ती तरुणी दिसली नाही. ती तिची बाट पहात बसला. थोडा वेळाने ती तरुणी घरात प्रवेश करली झाली. नुमानला तेथे पाहून आश्चर्यचकित झाली. परत त्याच्यावर मंत्राचा प्रयोग करण्याकरीता ती इकडे तिकडे पाणी शोधू लागली. तेवढ्यात नुमाननेच मंत्रबलेले पाणी तिच्यावर शिंपडले. अर्धे ती अमुपम सुंदरी एका खेचराच्या रूपात बदलली व तेथून पळत बाहेर निघून गेली.

शिव पुराण

तो एकाएकी बदरप मुलांनी खोच केला, पण तो कोडे दिसला नाही. तेव्हा मुलांनी परत येऊन सगर राजाच्या ते वर्तमान सांगितले. तेव्हा राजाने रागाने मुलांना पृथ्वी खणून कोडे खणला हे वाहे हुबकून सांगितले.

सगरपुत्रांनी पृथ्वी खणून काढली. पाताळ लोकात एका जागी कपिल मुनी तपश्चर्या करीत असलेले दिसले. त्यांच्या पाठीमागे बांधलेला यज्ञाचा पाहून सगरपुत्र चकित झाले. त्यांना वाटले की या ऋषीनेच मोठा चोरून जाणून ठेवला असावा. ते बोड्याला पुढे बरेले. तेव्हा कपिल मुनीची समाधि रंग

झाली आणि रागाने त्यांनी सगरपुत्राकडे पाहिले मात्र एकाएकी ते सर्व भरम होऊन गेले. ती गोष्ट सगर राजाच्या मारद मुनींकडून कळली. तेव्हा सगर राजाने मुलांना अंशुमान याला यज्ञाचा बख्त आणायला पाठविले.

अंशुमान कपिल मुनी तपश्चर्या करीत होते तेथे गेला आणि तेथे कपिल मुनी समोर हात जोडून उभा राहिला. कपिल मुनींनी तपश्चर्या संपल्यावर अंशुमानला हात जोडून उभा असलेला पाहून विचारले—“तुला काय पाहिजे?” अंशुमानने नम्रपणे अश्व मागितल्यावर कपिल मुनी म्हणाले—“कस! तू यज्ञावर येऊन जा आणि आनंदाने सांग, तुझ्या चुलत्यांनी

बाटू लागला. एकदा गुरुदान घेऊन
सुखविले की गंगा नदी जवळ पितरांच्या चित्ते-
बद्धात गेली वर त्यांना नक्कीच
मुक्ती मिळेल,"

गंगेला पृथ्वीवर आगव्यासाठी अंशुमानने
त्यांचा 'मुक्ता' दिलीच याचा सुवराजपद
दिले आणि स्वतः अंगकाल आऊन तपस्व्या
कडून लागला. परंतु त्याची तपस्व्या पूर्ण
होण्यापूर्वीच त्याचा मरण झाले.

त्यानंतर पिलीपचा मुलगा अमीरच
ब्रह्मदेवाचे स्मरण करून तपस्व्या कडून
लागला. तेव्हा ब्रह्मदेव त्याला दर्शन देऊन
म्हणाला—"तुझ्याकडून अर्धशतकाने सर्वदा
होत राहील व तुम्ही सर्व आयुष्य सुखी
होईल."

नंतर अमीरचाने गंगेचे स्मरण करून
तपस्व्या मुक्त केला. गंगेने अमीरचाना
दर्शन देऊन त्याचा अमीरच बोळवून
विचारले—"की स्वर्गातून पृथ्वीवर उतरून
येईल तेव्हा मला धारण करणे कोणाला
माहे? पृथ्वीला माझा वेचाले फार
फार मोठे भोक पडेल ■ ते पाताळ
कोकांपर्यंत जाईल."

तेव्हा अमीरच म्हणाला—"माते! जिव-
नर महादेव तुला धारण करू शकेल.
मी त्याला प्रसन्न करून माझ्यावर कृपा
करण्यास विनंती करीन."

दर्शनपणा केला म्हणून माझ्या कोणाशीत
ते भक्त झाले."

अंशुमान नम्रगणे म्हणाला—"मुनिवर्य!
माझ्या मृत पितरांच्या उद्धाराचा काही
उपाय मुचवावा।"

"दादा जन्म जन्मांतराले देखील पाप
मुक्ती नाही. परंतु तुझ्या मातवाच्या हाती
यांना नक्कीच मुक्ती मिळेल." कविल मुनी
म्हणाले. त्यानंतर अंशुमान यज्ञाचा अर्ध
सोडवून घेऊन आपल्या आजोबांकडे आला.
सगर राजाने अर्धमेघ यज्ञ करून
अंशुमानला आपला वारस केले.

राज्याधिकार साध्यावर अंशुमानला
आपल्या पितरांच्या उद्धाराची काळजी

Restore

177

त्याच्या साठोसाठ गंगा सगरपुत्रांच्या चिते-
वर वाहू त्यांना
जेथे सगरपुत्रांचे मरम होतं तेथे जे पाणी
एकच जमले त्याला सागर. नाव पडले व
भगीरथ यंत्रेला पृथ्वीवर घेऊन आला
म्हणून तिचे नाव भगीरथी पडले.

स्वयंभू मनुष्या काळातील ही गोष्ट
आहे. लायोपाठ साठ वर्षे पाऊसच पडला
नाही आणि हुष्काळांमुळे हाहाकार उडून
गेल्या. माणसे मरू लागली आणि
जिकडे तिकडे घेतलेली जनावरे पडलेली
दिसू लागली. तेव्हा सृष्टीकर्ता ब्रह्मदेवाने
पुन्हा सृष्टी स्थिर मनाची
निश्चय केला.

मनुवंशात जन्मलेला रिपुञ्जय नावाचा
एक अद्भुतगुण संपन्न असा अश्विन वीर
होता. ब्रह्मदेव त्याला म्हणाला—“बाळा! मी
तुला या सर्व जगाचा अधिपति नेमतो.
दिवोदास ही उपाधि धारण करून या सर्व
पृथ्वीवर राज्य कर. वासुकीची मुलगी
अनंभमोहिनीची तुला विवाह होईल.”

“ऐकून रिपुञ्जय ब्रह्मदेवाला म्हणाला—
“बाबा! मला एक वर आपण देऊ
सकतात तर ही सर्व जबाबदारी मी ज्ञान-
दाने शिरावर घेईन. मूलोकात पातळ
किंवा स्वर्गलोकातला कोणी घेऊन राहता
कामा नये!”

ब्रह्मदेवाने तो वर मान्य काही
विश्वेश्वराला तो गोष्ट कळविली. विश्वे-
श्वराने रिपुञ्जयचा राज्याधिकार करून
दिला आणि कैलास सोकी निघून गेला.
रिपुञ्जय ‘दिवोदास’ ही उपाधी धारण
करून राज्य लागला. त्याने देव किंवा
मानव कोणी पृथ्वीवर रहायला परवानगी
नसल्याची दबंदी पिरविली.

दबंदी ऐकून देव काही विचवनावाकडे
आले. त्यांना संकर म्हणाला—“ब्रह्मदेवाने
विचाकनच दिवोदासला वर दिला
होता. मंवर पर्वतावर जाऊन राहू
या.”

जमात देवांचे उठले नाही. दिवो-
दासने काही येथे आपली राजधानी स्थापन
हजार वर्षे निविघ्न राज्य केले.
दीर्घकालपर्यंत या पृथ्वीवर रहात होते ते
दिवोदासच्या आज्ञेप्रमाणे राहू लागले.

अगदी अशक्य झाले तेव्हा देवांनी आपले
गुरू गृहस्पती दिवाकरले—“गृहस्पती!
दिवोदासला राज्यभंग करू करावयाचे हे
सांमण्याची कृपा करावी!”

गृहस्पती म्हणाला—“अम्मी, वायू व
वरुण आपल्यापैकीच तर आहेत त्यांनी
आपापली शक्ति मागे घ्यावी. म्हणजे
पृथ्वीवरचे जिवन अस्तव्यस्त होऊन जाईल
प्रथम अम्नोने असहकार करावा.”

काहीत कोठेच गूल पेटली नाही.
दिवोदासला सूर्यप्रकाशाच्या मदतीने अन्न
मिळाले. दिवोदासच्या भोजनाची व्यवस्था
बाली. परंतु प्रजा उपासी होती. ती गोष्ट
ऐकून दिवोदास म्हणाला—“हा सर्व गोष्ट
देवांनी केलेला आहे. तुम्ही भिण्याचे मुळीच
कारण नाही. मी तपोवसाने तुम्हांला
अग्नी वायू व वरुण यांची प्राप्ती देतो.” असे सांगून त्याने त्याप्रमाणे करून
ही दाखविले. देवांच्या माना बाली झाल्या.

परंतु संकराला काही सोडून जावे
लागले याचे त्याला फार वाईट वाटत होते.
दिवोदासाचे राज्य नष्ट व्हावे असे त्याला
वाटू लागले. त्याने चौसष्ट योगिनींना

गंगेने भगीरथाचा विचारले—“मी पृथ्वी-
वर उतरले तर सर्व पाणी जीवांचा उडार
होईल. परंतु त्या सर्वांची पावे धारण
केल्यावर माझा उडार कसा होईल?”

“माते! पाणी जीवांवरीवर पुण्यवान
लोकदेखील तुझ्या प्रवाहात स्नान करतील
व तुझे गावे पाप धुवून निघेल. तू पाप-
मुक्त होशील.” भगीरथ म्हणाला.

“ठिक आहे! तरमग मला आपल्या
शिरावर धारण करण्यास संकराचे मन
बळव.” असे सांगून गंगा अंतर्धान पावली.

त्यानंतर गंगा अवतरली आणि संकराने
तिला आपल्या शिखेत धारण केले. भगीरथ
वासुदेवाने रथात बसून पुढे निघाला आणि

बोलाविजें ॥ म्हणाला—“तुम्ही बेच पाळटून काशीला ॥ आणि तेथील स्त्रियांचे पातिव्रत्य भंग होईल व पुढ्याची धर्मबुद्धी नष्ट होईल असे काहीतरी करा. त्या विषाव दिवोदास भ्रष्ट होणार नाही.”

बौद्ध योगिनींनी संकराच्या आज्ञेप्रमाणे केले. परंतु संकराने सांगितलेले काम मात्र पूर्ण झाले नाही. तेव्हा संकराने सूर्याला काशीला जाऊन दिवोदासला धर्मभ्रष्ट करण्यास सांगितले.

सूर्य विरगिराळे बेच वारण करून दिवोदासच्या हातून कोठे काही धर्मलोप होतो आहे का? ॥ कार वारकाईने पात्र लागला. दिवोदासाच्या हातूनच काम, त्याच्या प्रजेच्या हातून ही पापकार्ये भडलेले सूर्याला दिसले नाही. काम पुरे झाल्याविषाव जाणे बरे वाटले नाही म्हणून सूर्यसुद्धा काशीलाच राहला.

त्यानंतर संकराने ब्रह्मदेवाला पाठविले. म्हणाला—“मी दिवोदासाचे पतन व्हावे ह्या हेतूने बौद्ध योगिनींना आणि त्या-

नंतर सूर्याला पाठविले ॥ पुरे न झाल्यामुळे सर्वच काशीला बडकून राहले आहेत. तेव्हा ॥ तू ॥”

ब्रह्मदेव ब्रह्म बाह्याला ॥ घेऊन काशीला दिवोदासच्या दरबारात गेला. त्याने राजाला आशीर्वाद दिला व म्हणाला—“जावली धनुजा ॥ तर यज्ञकार्ये सुरू करावे म्हणतो. परंतु काशीला विश्वेश्वरच नाही म्हणून काशी नवराचा हास होत आहे. संकराचे आवाहन करणे बरोबर होईल.”

दिवोदास काहीच मोसला नाही. ब्रह्मदेवाने ब्रह्म अवतरेच यज्ञ केले आणि संवटी द्वार मानून काशी येथेच राहू लागला.

ब्रह्मदेव ॥ न आलेला पाहून संकराने भूतगणना पाठविले. परंतु ते ज्या कामासाठी आले होते तेथे तेच काम वितळून गेले त्यांच्यापैकी कपरी मांवाच्या एका प्रमुळाने कपर्दीश्वर लिंगाची प्रतिष्ठा केली ॥ तेथेच राहू लागला.

सुखगिरीचा राजा उदयसेन ॥ मोठा धर्मिया होता. त्याने ॥ राज्यातील सर्व लोकांकरीता अनेक सुखसोई ॥ केल्या होत्या. ॥ दिला होता. त्यामुळे कोणावरही अधिक ॥ येत नसे. ह्याकारणाने राज्यातील ॥ बुरी बापोबाप कमी झाली. परंतु जे लोक कामधंदा करण्याच्या स्थितीत नव्हते ॥ ॥ लोक मानून जापले पोट भरीत नसत.

त्या राज्यातील शिकान्यामध्ये एक लक्ष होता. तो जेव्हा थोडा ॥ तेव्हा पासून तो भीक मागूनच पोट भरू लागला. पण ॥ हळूहळू शिकान्यांना सुद्धा कोणी भीक देईनासे झाले. त्यामुळे भीक मागणे सुद्धा एक कठोर काम झाले.

एकदा त्याला सकाळपासून दुपारपर्यंत कोणीच काही भीक वाटली नाही त्याला

कडकडून भूक लागली. तसा अन्नस्पर्शच तो एका झाडाच्या सावलीत बसून राहला व ॥ वाणाच्या येणाऱ्याकडे ॥ पसकन भीक मागू लागला. त्याच्याकडे कोणी दुकूनही पाहिले नाही. तेव्हा त्याने विचार केला की, जर देवाचे नाव घेतले तर बहुदा लोकांना आपली दया येईल. असे समजून तो ओरओरान ओरओर लागला—“हे देवा, ह्या गरीबाला थोडो भीक दे! ॥ द्यालू परमात्मा, भुकेलेल्याला एक चतकोर भाकरी दे!”

त्याच्याकडे कोणी लक्ष दिले नाही. ओरओर ओरओर त्याच्या चशाला कोरड पडली, तेव्हा त्याला देवाचा अतिशय राग आला ॥ तो देवाला शिष्या हासडू लागला—“बरे ऐ देवा, तू काय मेलास काय? जो जन्माचा घालतो तो लायलाप्यायला ॥ भासतो असे म्हणतात. पण तू मला जन्माचा

धातलेस मग खायला कां धालीत नाही।
मर तुझ्या आईची कुस जळो!"

त्याचवेळी राजा धोड्यावर बसून
राजमार्गाने केरफटका भारण्यास निघाला
होता. जाताना त्याने भिकाऱ्याचे बोलणे
ऐकले व धोड्याला बांबवून तो धोड्या-
ला खाली उतरला व त्याने भिकाऱ्याला
विचारले—"अरे बाबा सांग, तू कोणाला
शिष्यागाळ करीत आहेस?"

"कोणाला काय विचारता? त्या
भिकारक्या देवाला!" भिकाऱ्याने
ठसक्यात उत्तर देत म्हटले.

"अरे बाबा, देवाची पुजा करावयाची
निवा नाही. देवाची तुझ्यावर काय
अत्याय केला आहे?" राजाने विचारले.

"अजून काय करण्याचे बाकी आहे?
सकाळपासून मी भुकेला तडफडतो आहे.
पण कोणी भोक सुद्धा धालीत नाही!"
भिकाऱ्याने विडून उत्तर देत म्हटले.

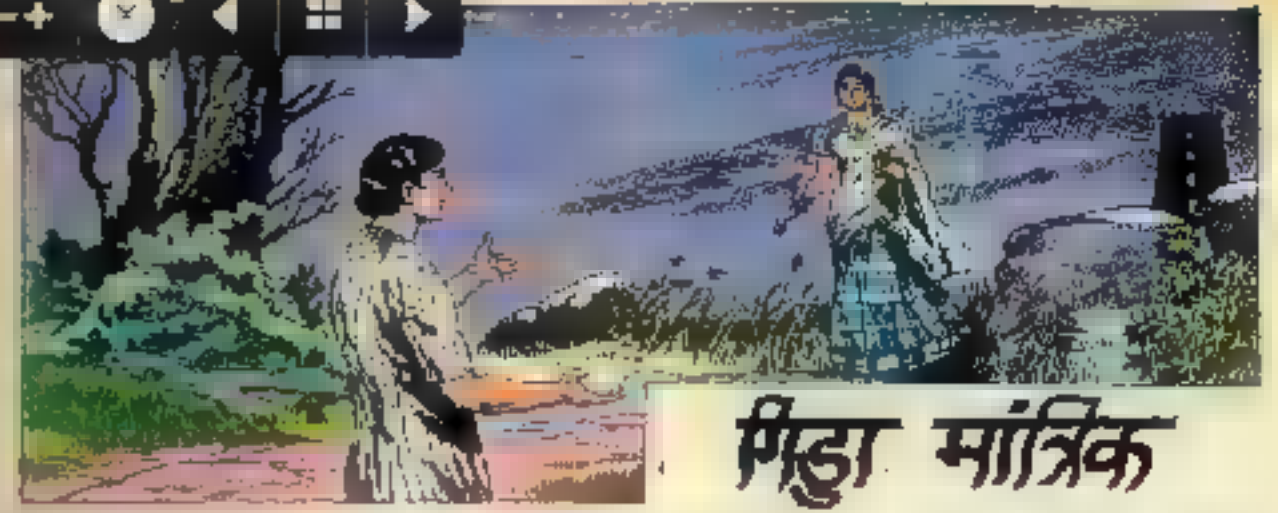
"अरे, तुला जर खायला पाहिजे असेल
तर मी तुला देईन. मी ह्या देवाचा राजा

आहे. तू जर तुला एक हात मला कापून
देखील तर मी तुला एक हजार रुपये देईन.
नाहीतर एक पाय कापून देखील तर दोन
हजार रुपये देईन आणि जर कां तू तुझे
बोळे काढून देवांस तर मी तुला अर्धे
राज्य सुद्धा देईन" राजा म्हणाला.

"तुमचे पैसे मला नको. मी तुम्हांला
काही देणार नाही" भिकारी म्हणाला.

"म्हणजे अर्धे तू खूप भाग्यवान
आहेस कारण तुझ्याकडे एक हजार किमतीचे
हात, दोन हजार किमतीचे पाय व अर्ध्या
राज्यापेक्षा अत्यंत मोल्यवान असे बोळे
आहेत. मग एवढ्या किमती वस्तू तुला
देवांनी दिल्या असताना देवाची भक्ति
करव्याऐवजी त्यांची निंदा करतोस—"अरे
साहबा, मुर्ख! जा. देवांनी दिलेल्या ह्या
किमती वस्तूचा उपयोग पोटावर
आणि पापुळे कधी भोक मागू नकोस"
प्रकारे रागावून राजा गेला.

त्या दिवसापासून भिकाऱ्याने भोक मागणे
सोडून दिले स्वकष्टाने पोट भर

गिडा मांत्रिक

मीमराज नावाचा एक बोबीस वर्षाचा
होता. त्याच्यापाशी संपत्ती
म्हणून एक पैसा देखिल नव्हता. परंतु
कचेरीत तो चांगल्या पदावर नोकरीला
होता. एकदा तो कचेरीच्या काही कामा-
करीता सेजारेच्या गावात गेला. काय
संपत्त्यावर संध्याकाळच्या सुमारास घरी
परत आला. तेव्हा नोकरीने त्याला निरोप
दिला की, होमरावर असलेल्या देवळात
वीणावतीने भेटावयास बोलावले आहे.

वीणावती तिच्या बडिलांची एकुलती
एक मुलगी होती मीमराजच्या सेजारीच
त्याचे घर होते. वीणावतीच्या बडिलांनी त्या
दोघांच्या लग्नाला पूर्वीच संमती देऊन ठेवली
होती. त्यामुळे मीमराजला अत्यंत आश्चर्य
वाटले की, जर का वीणावतीला गोष्ट सांग-
वयाची असती तर तीने घरीच सांगावयास
हवी. असे असतांना देवळात का जरे बोलावले?

मीमराजला लांबून येत असतांना पाहूनच
वीणावती होमरा जवळच्या एका जाड्यावर
बसलेली उठली. मीमराजच्या
आली. मीमराजने संदहास्य करीत तिला
विचारले—"काही कास गोष्ट आहे
का? तुझ्या बडिलांनी आपल्या लग्नाचा
मुहूर्त तर पक्का केला नाही?"

वीणावती आपले दुःख आवरीत त्याला
म्हणाली—"हो, हो परवाच लग्नाचा मुहूर्त
नवकी झाला आहे. परंतु नवरदेन तुम्ही
आहीत दुसराच कोणीतरी आहे.

मीमराजने आश्चर्यचकित होत विचारले-
"सांग खरे काय आहे?"

वीणावती सर्व खुलासा करीत त्याला
म्हणाली—"काळ अचानक माझ्या बडिलांचे
बालपणचे स्नेही आमच्या घरी येऊन
टपकले. असे समजले की, त्यांनी नौका-
व्यापार लाखो रुपये कमावले आहेत

नाहीस तर मी घर सोडून दूरदेखी निघून जाईन."

ते ऐकताच भीमराजला स्वतःच राम आबरला आला नाही. तो संतापाच्या बरसत म्हणाला—"असे आहे का! माव तुझ्या वडिलांशीच द्याविषयी मी बोललो."

कीणावली निराशेने मान हलवित म्हणाली—"तुम्ही असे काही नका. माझे वडील सोमकोरी म्हणून आहेत. आणि करोबर काही वादविवाद झाला. तर मी करोबर सोडून निघून जातोय." असे म्हणून मी घराच्या दिवेकडे वळून रस्त्याकडे मागली.

ह्या गोष्टीने भीमराज व्याकुळ झाला. त्याने त्या दिवशी जंभार तारी घरी परत न जाण्याचा यत्नाशी निश्चय केला व तेथील एका उंचवट्यावर बसून राहला पण अचानक दबकून तो उठून उभा राहीला. डोंगराच्या पलीकडे उतरून चालू लागला.

डोंगराच्या पलीकडे घनदाट पसरलेले होते. ज्याच लोकांचा विश्वास होता की, त्या जंगलात रानटी माणसांचे वास्तव्य आहे व ते स्वभावाने अत्यंत क्रूर आहेत. भीमराज डोंगर उतरून थोड्या लांबपार्यात थांबत गेला. तेव्हा त्याला एक अनोळखी आवाज स्पष्ट ऐकू आला—"कोण आहे

तु? ते ऐकताच थपकून तो तेथेच उभा राहीला.

दोन रानटी माणसे हाताशील तळपते भासे उगारीत त्याच्या आले. त्यांनी त्याला जबरित विचारले—"मी भयंकर संकटात सांपडलो आहे. त्यामुळे एखाद्या रानटी स्वापदाच्या तोंडी बळी जाण्याच्या इच्छेने ह्या जंगलात आलो आहे.

ते उत्तर ऐकताच तो रानटी माणसे आश्चर्याबळीत झाली. नंतर थोड्या दूरवर त्यांनी एकमेकांशी केली. भीमराजजवळ येत म्हणाले—"संकटात जर कोणी सांपडला असेल तर त्याच्यावर आम्हांला दया. हवे भूतांचा एक पहाड आहे. तेथे अनेक भूते वास्तव्य

करतात. ती आम्हा रानटी लोकांना नेहमी त्रास देतात. त्यावेळी एक गिहु मांत्रिक आला व त्याने आमचे सर्वांचे रक्षण केले. त्याला तुझे संकट सांग. तो बहुधा ते दूर करण्याच्या कामी तुला करेल. असे म्हणून भीमराजला ती जंगली माणसे गिहुचा मांत्रिकापाशी घेऊन गेली.

गिहु मांत्रिक झोपडीच्या बाहेर एक खेकोटी पेटवून त्याच्या समोर बसला होता. त्याने भीमराजला पहाताच विचारले—"ज्याच गर्जनी शोध काढत झालेला तू कोण आतेस रे!"

"दादा, मी मोठ्या संकटात सांपडलो आहे." असे म्हणत तो त्याच्या समोर मांडी ठोकून बसला.

त्याच्या सोदत त्याचा मुलगा मुढा आला होता. त्याने मला पाहून पसंत केले. गुन मुहूर्त ताबडतोब निघाला. त्यामुळे माझ्या वडिलांनी तरुणा करोबर माझे लग्न लावून द्यायचे त्यांना वचन दिले.

ते सर्व निघून गेल्यानंतर मी त्या तरुणा करोबर लग्न करण्यास स्पष्ट नकार द्यायला. तेव्हा मला वडिल रूप रागावले व म्हणू लागले—"मूर्ख मुली, गप्प बस. त्या भीमराजच्या जवळ फुटकी कवडी नाही. मी असे कित्येक लोक पाहिले आहेत की जे कचेरीत नोकरी करीत आपले आयुष्य फुकट घालवतात. माझ्या मित्राकडे खासाने पैसा आहे. तरी तु माझे म्हणणे ऐकले

मात्रिकाने शेकोटी मधून धकधक् पारी एक काटकी उचलून घेतली. उजेडात भीमराजचा चेहरा नीट निरकून पहात त्याला विचारले-“सात, तुझे संकट तरी असे आहे?”

भीमराजने आपली अवयव सांगितली व म्हटले-“जर का वीणावती बरोबर माझे लग्न झाले नाही, तर हा भूतांचा डोंगरच काय तो माझा पण, सोबती होईल. परवा एका दुसऱ्या तरुणाचे वीणावती बरोबर होणार आहे. ते लग्न घाब-वायला पाहीजे. तिच्या बरोबर माझे लग्न व्हावयास हवे. ह्याकरीता तू आपल्या मंत्र-तंत्राचा प्रयोग मदत कर.

तत्क्षण गिऱ्या मात्रिकाने त्या जळत्या काटकीवर हात काटकी आपो-आप विझली. नंतर त्याने त्यावर कमंडकू-तीस पाणी विपडले. तेव्हा त्यातून कोळसा तयार झाला.

मात्रिकाने त्यातील एक कोळसाचा तुकडा हातात घेऊन आपल्या कपाळावर टेकवला. काही मंत्र तोंडाने पुटपुटले. तो कोळसा भीमराजच्या हातात देत म्हणाला-“तू ज्या तरुणी बरोबर लग्न करू शकितोस त्या तरुणीच्या हातात हा कोळसा देऊन तीला तो चावून चावून गिळायला सांग असा मुळ चावून घ्यातात.

भीमराज मात्रिकाला काही विचारणार तितक्यात मात्रिक उठून झोपडीच्या आता जाता जाता त्याला म्हणाला-“अरे माझ्या जाक्या, मला उगाच काही प्रश्न विचारून ठोके फिरवू नकोस वा चालू पड.

भीमराज कोळसाचा तुकडा घेऊन बरी चाला. व वीणावतीच्या घरी गेला. तिच्या झोपण्याच्या सोलीच्या सिडकिबर स्थाने टकटक केली.

भीमराजने दबत्या आवाजात तिला सांगितले-“तू मला आता काही एक विचारू नकोस. फक्त हा कोळसा चावून गिळून टाक.” बसे म्हणून त्याने कोळसाचा तुकडा तिच्या हातात दिला.

वीणावतीने होकारार्थी हलबिळी. तेव्हा भीमराज संतोषाने आपल्या घरी चाला. सकाळी वीणावतीला उठवण्यास एक चाई आली व तिचा चेहरा पाहून तिने मोतीने किकाळी फोडली. कारण वीणावतीचा गोरापान चेहरा काळाकुट्ट कोळसा झाला होता.

ही बातचीत जमावातासारखी सवंगावभर पसरली. नवऱ्यामुलाकडची मागते ती गोष्ट ऐकून वीणावतीला पहावयास तिच्या घरी आली. आणि ते पाहून असे म्हणू लागली-“हे काय मुवा विचित्र? हो मुलगी माझ्यासार नको मुवा. हो तर रंग बदलणारी भूतांच्या जातीतील वाटते.

वीणावतीचा बराच वेळ ठोके बडवून सुद्धा त्याला समजले नाही हे कसे काय झाले? आता कितीका हुंकाचा सोभ दाखवला तरी सुद्धा माझ्या मुलीला कोणी पसंत करणार नाही. तिच्या बरोबर लग्नाला तयार होणार नाही.

त्यानंतर त्याने कचेरीत जाणाऱ्या भीम-राजला बडवत म्हटले-“बाळ, मला माहीत आहे की, तुझे वीणावतीवर विवा-पाड प्रेम आहे. तिच्यावर कोणी मंत्रतंत्र आहे. उद्या तिच्या लग्नाचा मुहुर्त आहे. तेव्हा माझ्या मुली बरोबर विवाह करून तू माझी आज राख.

“जसे आपण सांगता तसे, मला तर काही वाटत नाही” भीमराजने उत्तर देत म्हटले. ते बोलणे ऐकताच वीणावती ओक्स बोक्सी रडू लागली व म्हणाली-“भीमराज माझ्या सारक्या कुरूप मुली बरोबर लग्न करणे तुम्हाला योग्य होणार नाही.

भीमराज तोंडातल्या तोंडात हसत गप्प राहला नंतर पुन्हा त्या रात्री त्या गिऱ्या मात्रिका पाहो गेला. भीमराजला पहाताच मात्रिक बल्यानदाने पुढे घेत त्याला विचारू लागला-“काय जावईबापू, आमची योजना सफल झाली ना?”

“का नाही? वरपक्षाकडील लोक तिला पाहून गेले. उद्या वीणाच्या बरोबर माझे

लभन होणार आहे. काल तुम्ही जो मंत्र कुंकळा त्याचे रहस्य मला परत सांगा."

"काय मंत्र सांगू? माझ्या पांकी कोणता मंत्र नाही" मांत्रिक म्हणाला.

भीमराज चकित होऊन म्हणाला-
"मग काय वीणावती आश्चर्यभर काळ्या रंगाची राहील काय?"

"मग काय? पण तू तर तिथ्यावर कुप प्रेम करतोस ना? मग तर ती बदलली नाही. तिचा फक्त रंगच काय तो बदलला."

एकाडी सुंदर तरुणी पाहून तिथ्याची लग्न ककल टाक "मांत्रिक म्हणाला.

भीमराज मांत्रिकाचे बोलणे ऐकून दुःखी झाला व म्हणाला-"वीणावती कुप झाली म्हणून मी तिच्या बरोबर लग्न करणार नाही. असे नाही. वीणावती स्वतःच कुप बनल्या-

मुळे माझ्याशी लग्न करण्यास तयार नाही. मंत्र घालून दिलेला तो कोळसा मला दे. मी तो घालून क्षाईन मग आम्ही दोघे एकरंगाचे होऊ.

"अरे जावईबापू, तुम्हे प्रेम अगाध आहे. ह्याची परिक्षा घेण्याकरीताच मी ही गोष्ट

तुम्हा सांगितली होती." असे म्हणत गिहुषा मांत्रिकाने जवळच बसलेल्या टोपलीतून एक पेरू काढला व त्यावर मंत्र टाकून तो भीमराजच्या हातात दिला व म्हणाला-"हे वीणावतीने सात्त्विके की, तिचा पूर्वे रंग तिला प्राप्त होईल."

भीमराज फक्त हातात घेऊन म्हणाला-"आम्ही दोघे लग्नानंतर केव्हाही तुमच्या-कडे येऊ तुमचे उपकार मी जन्मात विसरणार नाही. दादा!"

तेव्हा तो मित्र मांत्रिक भयंकर संतापला व त्याला म्हणाला-"तू मला मी केलेल्या उपकाराला विसरून जा. ऐक माझ्या बहल कोणाला काहीही तामू नकोस.

भीमराज घरी परत मांत्रिकाने दिनेला पेरू त्याने वीणावतीला दिला. पेरू तिच्या पूर्वे रंग प्राप्त झाला.

दुसऱ्या दिवशी भीमराजच्या जवळ विवाह स्थळी मोठ्यापाम वीणावतीला पाहून तिचा पिता व इतर सर्व मंडळी आश्चर्यचकित होऊन मातू लागली.

उतावळेपणा

सुरेंद्र नाभाच्या एका रात्राने आपल्या मुलाला श्रीकर्म नाभाच्या मुक्याची विद्याभ्यास करण्यास पाठवले. एका वर्षात मुक्याला आपल्या मुलाला व पाठवालेला भेट देण्याच्या इच्छेने वेसा. त्याने मुक्याच्या मित्रांना संवडी काही माहीती विचारली व त्याच्या वीणावतीवर राजा असं दुष्ट झाला.

शेवटचे ऐकून त्याने मुक्याला विचारले-"मुक्याचे, काय आपण राजकुमाराचे लवकरात लवकर विद्यास पूर्ण करण्याची काही सोय करता का? ह्याचे मित्रांना दोन-चार वर्षांच्या बात पूर्ण तर होईल."

श्रीकर्मची त्याच्या पाठवालेच्या कामाकरीता मागवलेल्या विद्या जाकडे वरीरें मरिहिल्य दस्तचित राजाला म्हटले-"महाराज, ह्या उपयोग करू नुदर महान् जनविध्यास कमी एक वर्षे तरी लागते. परंतु एखादी शोपची उभी करण्यास चार पाच दिवस पुरतात. परंतु हापुची आपण मला निर्वय ह्या. की आपनी चवज, रहाणी ह्या करिता महान् योग्य की, शोपची.

उत्तर ऐकताच राजाला आपली आई समजून आली. त्यांनी त्याच क्षणी श्रीकर्मला सांगितले की, इतर विद्याभ्यास मित्रांना दिने वाटे तसेच राजकुमाराला मग शेषात यावे असे सांगून राजा राजधानीत परत गेला.

चाणक्याची गोष्ट

(मागील प्रकाशकन पुढे वाचू)

चाणक्य ॥ चंद्रगुप्ताने नंदाच्या राज्यावर अधिकार गाजवला व त्याची सारी घन संपत्ती समान रुपाने वाटून घेतली. त्याच्या महालात एक वासी होती. तिला विष काण्याची सवय होती पर्वतकाने स्वतःकरीता त्या वासीची मागणी केली. चाणक्याने त्या गोष्टीला मंजूरी दिली. पर्वतकाने अग्नीला साक्षी करून त्या वासीचे पाणीमहून केले. तिच्या हातातील धामामुळे तिचे विष पर्वतकच्या शरीरात भिन्नून गेले. तो किचाळून घाडकन झाली पडला. सारी पडता पडता त्याने वेद्याला बोलावून आनावे म्हणून सांगितले. तेव्हा चंद्रगुप्ताने वेद्यांना बोलावण्याकरीता माणसाला घाडके तेवढ्यात चाणक्याने त्याला अडवीले.

बरोबर त्याच वेळी अर्धे राज्य प्राप्त करणाऱ्या पर्वतकाला वैद्य न मिळाल्यामुळे

जीवभोपचारा नमाची प्राणास मुकादे लागले. त्यामुळे त्याचे अर्धेराज्य सुद्धा चंद्रगुप्ताला मिळाले.

प्रकारे नंदाचा राज्यकारभार संपुष्टात आला. परंतु त्याचे अनेक अनुचर प्रकारे राज्यात अराजकता माजवू लागले. त्यांच्यावर नियंत्रण करून मार्गसिक क्षमता टिकवून ठेवणारा एक कोष्टी चाणक्याच्या दुष्टीस पडला. तो जिथे जाळे तिथेच तेथे भाग पडत बसे. त्यामुळे त्याने लवकरच अराजकता पसरवणाऱ्या लोकांचा नाशनाट केला. त्याच्या बहुल चाणक्याच्या याठे विव्दास निर्माण झाला.

चंद्रगुप्तला राज्य प्राप्त झाले. परंतु त्याचा सजिना मात्र रिकामा होता. त्या कमतरते सखी चाणक्याने नकली फांसे खेळून सर्व सोने लावण्याचा बहाणा केला

व छुत जिकून अनेक संपत्ती मिळवली वण राज्याचा सजिना अशा तऱ्हेने बरगे अजकब होते. चाणक्याने युनितने राज्यातील अनेक शीर्षंत धनवान लोकांना आमंत्रित केले त्यांना जबरदस्त पक्षपान करवून ते लोक जेव्हा नशेत धमन होते तेव्हा त्यांना माणसाने एक व्लोक सांगितला की, राजाला आपल्या हातातील जेव्हा कशा तऱ्हेने दन-वावे मग काय! दुसऱ्या लगाला प्रत्येक जण संपत्तीच्या बहाणा मारू लागला. एकून चाणक्याने प्रत्येकाचा सजिना सुटला सजिमात भरला.

चंद्रगुप्ताच्या राज्यात एका भयंकर दुष्काळ पडला. राज्यातील जैन भिक्षुकांना पिशा भागणे दुर्लभ झाले. त्यांच्या सुस्थित गुरूनी आपल्या सिध्दांना सुत्ता दिला की, त्यांनी हे नगर सोडून दुसरोकडे कोठेतरी निघून जावे व तेथे पिशा सागून आपले आयुष्य घालवावे. त्यावर बहुतेक करून सर्व जैन ग्रंथासी नगर सोडून निघून गेले परंतु त्यातील दोन छिप्य आपल्या गुरूना सोडून जाण्यास तयार हुईनात. त्यांनी आपल्या साध्यापिण्याकरीता एक पुक्ती केती त्यांना अक्षा प्रकारचे एक अंजन टाऊक होते. ते जेर दोळ्यात घातले तर माणूस अदृश्य होतो

त्या-प्रमाणे ते दोघे घालून नेहमी चंद्रगुप्ताच्या महालात भोजन समयी जात त्याच्या बरोबर जेवून परत निघून येत.

थोडे दिवस असेच लोटले. चाणक्याने एके दिवशी विचार केला की, विवसेधिवस चंद्रगुप्त असा अशकत का होत आहे? त्याचे काय कारण असावे?

"चंद्रगुप्तला सुद्धा काय कारण असावे सवजत नव्हते स्वयंपाकी त्याला न्यवस्थित भरपूर जेवण वाटत पण सर्व त्याला पोटात गेल्यासारखे वाटत नसे." चंद्रगुप्ताने सांगितले.

चाणक्याला वाटू लागले की, कोणी अदृश्य स्वरूपात येऊन चंद्रगुप्ताचे जेवण

माडले. दुसऱ्यांनी नास्तिके उष्टे. खाल्ल्यामुळे चंद्रगुप्तला अत्यंत दुःख झाले. तेव्हा चाणक्याने त्याला समजावत सांगितले जैन संन्यासाना भिक्षा देण्याने तुला पुण्य प्राप्त होईल. तरी मुळा चाणक्याने भाषायाकडे त्याच्या मित्रांनी केलेल्या कार्याची तक्रार केली.

"बुक तर आपल्या भागरीकांची जाहे. आपल्या भिक्षुकांना जर त्यांनी भिक्षा घातली असली तर तशी पाकळी आली नसली." असे भाषायांनी उत्तर लिहून पाठविले. त्या दिवसापासून पाटलीपुत्र नगरात भिक्षुकांना रोजच्या रोज भिक्षा देण्याचा कार्यक्रम सुरू झाला.

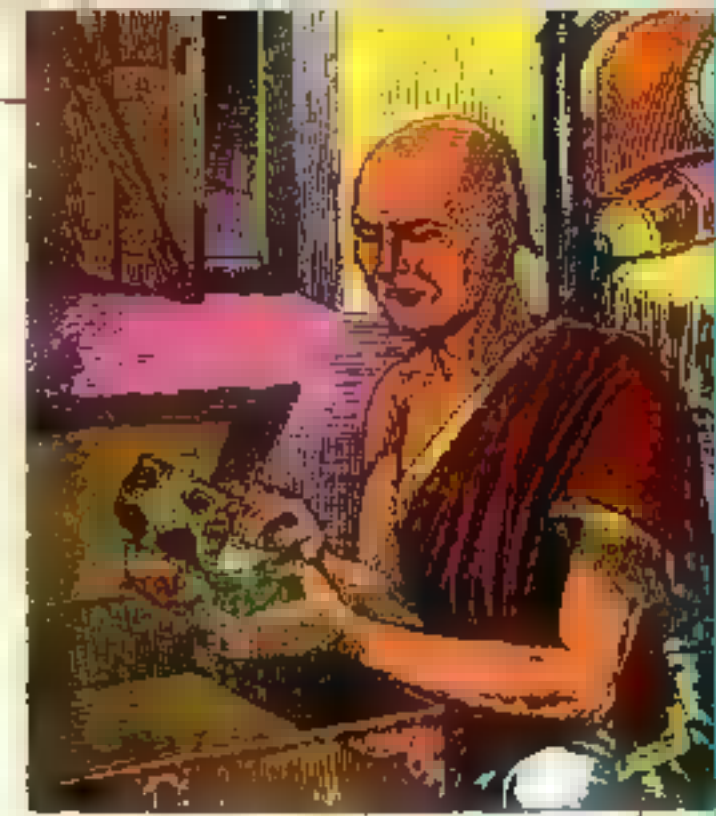
चंद्रगुप्तावर काही जणांनी सूडभाषनेने विष प्रयोग करण्यास मुरवात केली. त्या संकेतने चाणक्यानी रोज खोटे विष त्याच्या अन्नात काळवून ठेवले. आणि त्या दिवसांने एक वेळ अशी आली की, विषाचा त्याच्यावर बिलकुल होईनासा झाला. परंतु ही गोष्ट चंद्रगुप्तला माहीत मुळा नव्हती.

एकदा गर्भवती होती. एक दिवस ती चंद्रगुप्ताच्या जवळ बसली. चंद्रगुप्तला असलेला फराळ ती काळ लावली. ते कावे विष काळवून ठेवलेले होते, म्हणून ते खाताच ती ताबडतोब मरण पावली त्याच

अशी चाणक्य तेथे पोहोचला व ते संकट ओळखून त्याने मेलेल्या दुर्बराचे पोट बिरले. मुलाला बाहेर काढले. वेळी एक विषाचा बिंदु त्या मुलाच्या शरिरात झिन्नून गेला म्हणून त्या मुलाचे बिंदुसार नामकरण करण्यात आले.

चंद्रगुप्ताच्या मृत्यूने चाणक्याने स्वतः बिंदुसारचा राज्याभिषेक करविला. परंतु तो मास्त बिंदुसारचा मंत्री बनून राहला नाही चाणक्याने मुबं धु एकास आश्रयाम त्याला राज्यतंत्र शिकविले. आपला मित्र बनवले. मुबं धुच्या मनात मंत्रीपद प्राप्तोची लूण दगडा होती. त्यामुळे मुबं धुनी त्या बिंदुसारला सांगितले की, काही काळोपाही विश्वास ठेवू नकोस कारण की, त्यानेच तुझ्या आईचा गर्भ कापून काढला होता. बिंदुसारने त्या गोष्टीची चौकशी केली तेव्हा ती गोष्ट सत्य असल्याचे त्याला समजले त्यामुळे चाणक्याविषयी त्याच्या मनात द्वेष मावना निर्माण झाली.

आपल्या बहुल दुसऱ्याच्या मनात द्वेष निर्माण करून दिला जाहे हे समजल्यावर आपले अविध्य वाचून चाणक्याने वैराग्य घेण्याचे ठरविले. त्याने मुबं धुला क्षमा केली नाही. त्याचे पतन करण्याचा मनाची

चंग बांधला त्यांनी वृजंपत्रावर काही तरी लिहिले व ते एका मुर्गची पंथ्याच्या पेटीत ठेऊन ती पेटी एका पेठान्यात ठेवून त्याला सोडला सावधगिरीने कुसूप लावले. त्यानंतर त्याने आपली सारी संपत्ती गरिबांना वाटून टाकली व नगराच्या बाहेर जाऊन तो एका पाथोळ्यावर बसून राहीला.

तेव्हापासून बिंदुसारला चाणक्या बदलची तरी वास्तविकता समजली व तो अत्यंत दुःखी झाला. त्याने धावत जाऊन चाणक्याकडे क्षमा याचना केली की, त्यांनी परत मंत्री पदाचा अधिकार घेऊन भवत करावी परंतु चाणक्याने आपला विचार बदलला नाही. बिंदुसारने परत राज्यात

चौकन वेऊन जात असावा त्या गोष्टीचा लोभ काढण्याकरीता दुसऱ्या दिवशी चाणक्याने सर्व स्वर्णपाक घरात एक मऊ पावडर पसरून ठेवली. चंद्रगुप्त उठल्यानंतर इतर दोघांच्या पायाच्या खाल त्या पावडर मधे स्पष्ट दिसून आल्या.

दुसऱ्या दिवशी चंद्रगुप्त जेव्हा जेवावयास बसला तेव्हा चाणक्याने तिकटाची घुरी सर्व खोलीभर पसरवली. त्यामुळे त्या दोघांच्या डोळ्यात पाणी संऊन ते अंजन निघून गेले व ते दोघे सद्गुण साने व इतर लोकांना दिसले. त्यांना पाहून सर्व लोक चकित झाले. चाणक्याने जैन संन्यासाना नमस्कार करीत ताबडतोब परत

येऊन आपला सारा राग सुबंधु घर काढला सुबंधुने राचाकडे निवेदन करीत म्हटले की, मी निर्दोष आहे आणि चाणक्याचे मन बदलण्याचा मी प्रयत्न करेन ह्या आश्वासनाच्या आधारावर तो चाणक्याकडे गेला व केविलवाणे व विनयाने बोलत त्याने भस्मानिमा भात असल्याचा एका ठिगणीला पाचोळ्यात टाकून दिले. त्या ठिगणीने पाचोळ्यामध्ये धुसत पेट बेंतला आणि त्या उबालामध्ये चाणक्य भस्म होऊन गेला.

विन्दुसाराची परवानगी घेऊन सुबंधुने चाणक्याच्या घरात प्रवेश करून मनसंपत्ती शोधली. तेव्हा चाणक्याच्या एका वेढ्याच्या भात एक छोटी वडी त्याला दिसली त्याने, ती उबडून पाहिली तेव्हा एकदम सुबंधी भपकारा आला. त्यात एक लाडक्या त्याला दिसले सुबंधुने विचार केला की, त्या पत्रात चाणक्याने संपत्तीने रहस्य मिळून ठेवले असावे. परंतु ते बाबल्यावर तो आवचर्म बकित झाला.

त्यापत्रात जसे लिहिले होते ज्याने सग्यासी जिवन कंठले नसले त्याने जर का हे द्रव्य हुंगले तर तो मरण पावेल. हे सारे कित्या छोटे झाडी वरिळा. पहाण्याकरीता सुबंधुने एका भाणसास पकडले व त्याला ते द्रव्य हुंगवले ते हुंगवताना तो मानून मरण पावला.

ह्यानंतर विन्दुसारने विजाचा प्रभाव कमी करण्याचा आतोनात प्रयत्न केला. परंतु त्याचा काही एक फायदा नाही. सुबंधुने विचार केला की, आपली सुद्धा मर्यादा अवस्था होईल. म्हणून त्याने मंत्रीपदाचा त्याग केला. जेन मुककडे संन्यास ग्रहण केला. इतर सग्यासी लोकांना ठाऊक होते की सुबंधुने मनापासून संन्यास घेतलेला नाही. त्यामुळे सर्वजण त्याचा अनन्तर कक लागले.

चाणक्या प्रमाणे वदधन करण्याचा प्रभाव सुबंधुला प्राप्त झाला नाही परंतु चाणक्याने मरून सुद्धा आपल्या परस्पर्धीचा मना तन्हेते बधना घेतला.

पक्षी आणि प्राणी

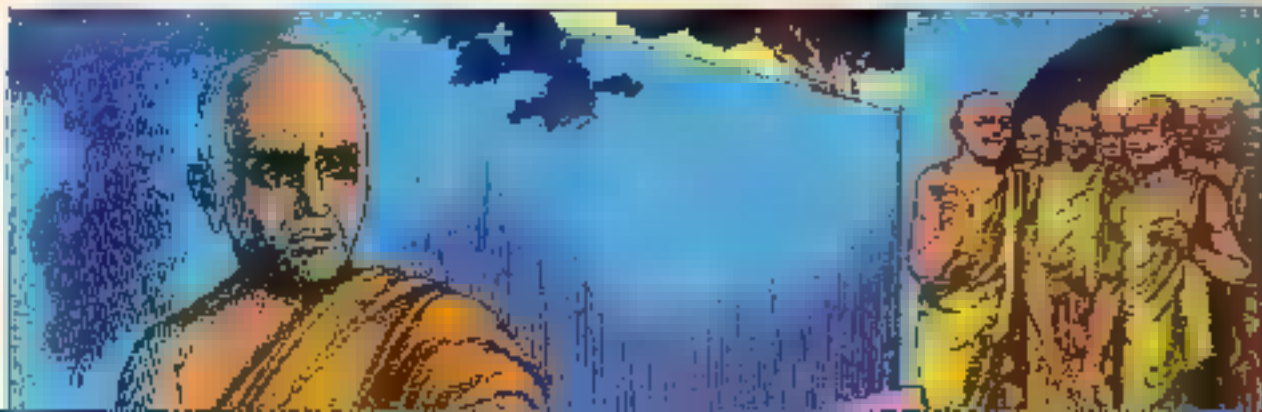
टास्मानियातील कुर प्राणि

ऑस्ट्रेलियाच्या आग्नेयदिकेकडे पसरलेले टास्मानिया बंदर गाव आतापर्यंतमुळे शोधिलेले जालेले आहे. ह्यान वेढावर विविध कुर भाषेचे पहाण्यास मिळतात. टास्मानियाचे लोक जेवित, वाचरामवाचरे इत्यादींनी इथे आपले निवास स्थान केले आहे.

ह्या प्राण्यांमध्ये टास्मानियातील लोकांनी आकाराने खूप मोठे आहेत. ते पहाण्यास साधेच वाटतात हे खूप पुढिले आहेत. ते लोकांच्याच्या आकाराच्या मोठे महान असतात. भवावर खूप केस असतात. आपल्या पित्तांना आपल्या स्तनाच्या बाडीबाजूला एक कातडी विवकी तारले. असते. इकलून ठेवते व जेव्हा त्यांना भूक लागेल तेव्हा खूप पक्कत रहाते. पित्ते थोडी मोठी होई तबत तेथेच आईच्या स्तनापाशी उभा राहत. याची पहाण्यातील मुद्दांमध्ये खूप फक्त राजी वस मोठ्याकरीता बाहेर पडते. जल एके काळी भांडी-विषाच्या भुंकतात पसरलेली होती. परंतु जली फक्त टास्मानियाच्या वेढावरच सापडतात.

पारोकाजूना जालेसी पिवाकी असतात आणि एक मुख्य प्राणि टास्मानिया पहाण्यास मिळतो. खुपजे देखिल. हा पहाण्यास पाणक्यासारखा दिसतो. मोठे होके, रंग बरोबर हे खूप गतिमान असतात. मोठे कान सर्व जेव वा केस व काळे रंगाचे. प्राणि डोक्यावर अंगावर पांढरे ठिपके असलेले असतात. आपले भक्ष लोकांच्याकरीता फक्त रात्र पडली की बाहेर निघतात. सूर्यप्रकाशात त्यांना डोळ्यांना दिवत नाही. त्यामुळे हे दिवतपर अध्याच्या गुहेपुढे बसून कोपून रहातात. मर्यात कुर असतात. तरी मारीत इकलून तिथे पळतात. त्यामुळे काही लोक त्यांची पित्ते पाळतात.

टास्मानिया येथे सर्वसाधारण प्राणी म्हणजे रान-मांजर हे सोड्या भांड्याच्या आकाराने असतात. ह्याचे दोत मांजरी सारकेच असतात. परंतु तितके पत्रबुत अवत नाहीत. ह्यांच्या लाननिळ्या रंगावर पांढरे पांढरे ठिपके असतात. छोटे कान लान सेपटी आणि मंभर केस.

1/68

चांदोबा

मे १९८६

250

एजेंसीज

॥ बलदे पाव ६५ वर महावीर ॥

अलम्बुस

हृदयाच्या दरबारात अलम्बुस नावाची व्यक्ती होती. एकदा ती विनंती करून विधुस गंधर्वा बरोबर सग्या कोष्टी करीत होती. त्यावेळी इंद्र तेवढा होता. अलम्बुसने त्याच्याकडे लक्ष नव्हते. ते पाहून इंद्राला संताप आला. त्याने तिला सांगितले— "तुम्ही दोघे मागवून कप घेऊन पृथ्वीवर जा व पतीबरोबरचा कपात रहा."

त्याच्या सापामुळे विधुस कोणाच्याही दुबारास सहस्त्रांनीकच्या सपात व अलम्बुस मुबलसीच्या कपात जप्याला आले. त्याचा विवाह पण निश्चित झाला. त्याच वेळी देव व असुर ह्यांच्यात कडावपाचे भांडण सुरू होते. त्यावर इंद्राने सहस्त्रांनीकानी भाषितकी. सहस्त्रांनीकाने देवांच्या बाजूने मदत करून त्यांना पराभूत केले. नंतर तो परत पृथ्वीमोकड निघाला तेव्हा इंद्राने विनोतयेना त्याच्या बरोबर पाठविले. सहस्त्रांनीक असून मित्राला तेव्हा ह्याला मुबलसीची फार वेळ जावची विनोतयेने त्याला विचारले तेव्हा त्याने लक्ष नव्हते ते पाहून तिने सांगितले जाव दिला— "तु. विध्या आठवणेने व्याकुल झाला आहेस व ती चौदा वर्षे तुझ्यापासून दूर राहिल." सहस्त्रांनीक कोणाच्याही पोहोचणा व त्याने मुबलसी बरोबर लक्ष केले. मुबलसी जेव्हा बरोबर राहिली तेव्हा आपल्या पतीकडे लागून पुनर्जित पुनरुत्पत्ती करून त्याला करावे अशी इच्छा घेऊन गेली.

मुबलसी सुगंधीत पुनरुत्पत्तीमध्ये करीत असताना त्याचवेळी रस्तात एक माताला गोळात पडलेला आहे असे लक्षून एक विचार तिला उचलून घेऊन गेले. पाहून सहस्त्रांनीकाला अत्यंत दुःख झाले. त्या विचारातून मुबलसीला एका ठेव ईश्वरावर आणून आले. काही वेळात एक मुनीकुमाराने तिला जमिनीच्या बाजले. तिने तिने एका मुजाला जन्म दिला. उदयन असे त्याचे नावकरण करण्यात आले.

जीवावर्तनंतर एक दिवस एक वाकडी एका सोपाळा पकडीत असताना उदयनने बाहिरी माकड्यांच्या हातातून मुठ्याची सापाची चकचक पाहून उदयनला त्याची दवा जाली त्याने माकड्याला एक सोन्याचे कंकण देऊन त्या बायाला सोडण्याची विनंती केली. माकड्याने ते सोन्याचे कंकण घेतले व ते कोणाच्या नभरास जाऊन विकले. तेव्हा सहस्त्रांनीकाला समजले की हे कंकण राणीचे आहे. तेव्हा तो जमिनीच्या बाजलात असला बायको व मुजाला पाहिले त्यांना घेऊन राजवाड्यात आले.

हुषार जांवई

जीरभद्र नावाचा एक जमीनदार होता.

बऱ्याच वर्षांनंतर त्याला एक मुलगी झाली. त्याने तिचे नाव करणमुप्रिया ठेवले. मोठ्या कोडकौतुकाने तिचा सांभाळ केला. ती शिक्षणात कलांमध्ये मोठी हुषार होती पण कोणत्याही लहान लहान गोष्टीसाठी करीत असे.

जमीनदाराचा आपल्या मुलीचे गुण माहीत होते. ती तिच्या बुद्धीमत्तेवर मत्पंत होता परंतु तीच्या हट्टी स्वभावाची त्याला खीड येत असे.

मुप्रिया जेव्हा साकी तेव्हा जमिनदार तिच्यासाठी योग्य दाराच्या सोळात निघाला. त्याच्या बरोबरच्या बऱ्याच मित्रांची मूल लक्ष्मीमोघ्य होती परंतु अधिकार व्यसनी व इतर वाईट चाली-रीतीची होती. त्यामुळे जमिनदाराने आपल्या पेशा काही कमी दर्जाच्या गरीब व्यक्तींच्या

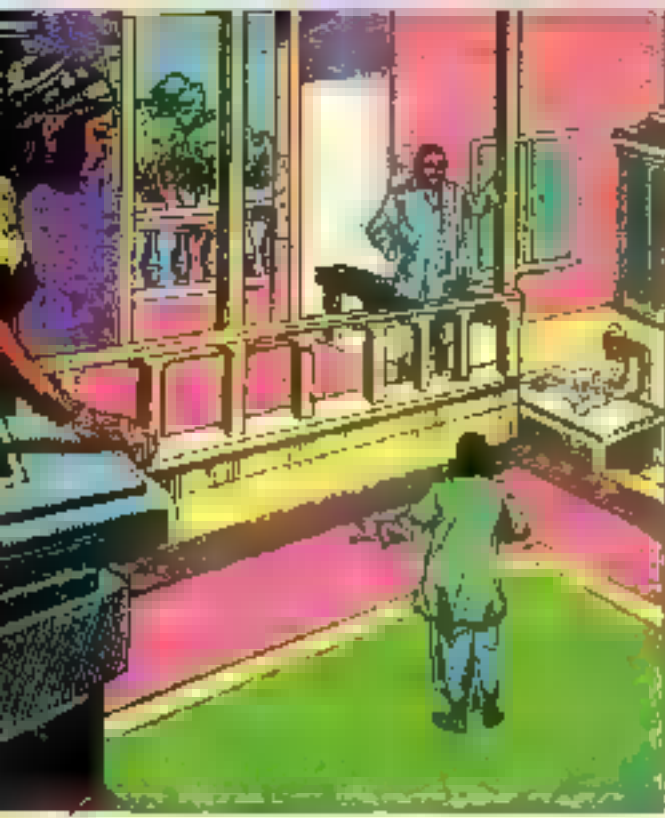
मुलांना बोलावणे पाठविले परंतु मुप्रियाने त्यांना असे म्हणून त्यांचा संवध तोडला की संपत्तीच्या लोभाने आपल्या बरोबर जोडून घेत असावेत.

दोकटी जमीनदार चिडून तिला म्हणाला— "मुली, मला नाही तुला कोणत्या तऱ्हेचा मुलगा नवरा म्हणून हवा आहे.

"बाबा, मी ईमानदार असून योग्य बुद्धिमत्ता असलेल्या तरुणाबरोबर, करू इच्छिते." मुप्रिया म्हणाली.

"एक बडील म्हणून मला सुद्धा तसेच वाटते आहे. परंतु ह्याचा निर्णय आपण दोघांनी कसा तऱ्हेने घ्यायचाय की, तुझ्या बरोबर लग्न करणाऱ्या तरुणांमध्ये तसेच उत्तम गुण आहेत!" जमीनदाराने विचारले.

"बाबा, ह्याचा निर्णय घेण्याकरीता एक परिक्षा आहे. मी एक गोष्ट श्लोकात

म्हणून त्याचा अर्थ त्या तबशात समजावयात हवा." सुप्रिया म्हणाली.

त्यावेळी मुबुडी नाकाचा गरीब सावकाराचा एक मुलगा होता. त्याने शीरमहाराय याच्या घरी जाऊन त्याच्या कचेरीत नोकरीची मागणी केली. त्याचा स्वभाव चांगला बोलणे त्या जमीनदाराला खूप आवडले व त्याने त्यावर खूप होऊन त्याला आपल्या कचेरीत नोकरी दिली.

मुबुडी जसा कामाला येऊ लागला तसे त्याच्या हालचालीवर सुप्रिया चातीने लक्ष ठेवू लागली. पैशांच्या देण्यापेण्यासाठी एक दिवाण ठेवला होता. त्याचे नाव सुकेतु होते. जमीनदार व त्याच्या मुलीला

व्याय दिवसापासून एक संका येत होती की, सुकेतु पैशांच्या व्यवहारात काहीतरी बदल करीत असताना. परंतु ते उघड करवून देण्याकरीता त्यांच्या पायी काही पुरावा नव्हता. त्यामुळे त्यांना गप्प बसावे लागे.

एक दिवस जमीनदार व मुबुडीला काही कामाकरीता बाहेरगांवी जाणे भाग पडले. परंतु तेथे जाण्याकरीता फक्त पायवाट होती व पायीचालेच भाग होते ते जेव्हा निघाले तेव्हा सुप्रियाने एका भाड्यात पकवाचे व फरळाचे पदार्थ घालून मुबुडीच्या हातात दिले व त्याला म्हटले—“इतर प्रवाशांसारखे रस्त्यात पकळात तर अर्थवर्थ करून वाटून जा.”

सुप्रियाने सांगितलेली गोष्ट जमीनदाराच्या मनात माली नाही. त्याने विचार केला की, सुप्रियाचे म्हणजे असे असेल की, तिने दिकेले जे पदार्थ आहेत ते खुळ लागल्यावर अर्थ अर्थ करून जावे.

परंतु मुबुडीने जमीनदाराला त्याच्या मुलीने सांगितलेल्या गोष्टीचा अर्थ सांगितला. इतर पात्री म्हणजे सूर्य व चंद्र. रस्ता जेव्हा चंद्र होऊन नाही ह्याचा अर्थ चाकून धरवा आला की, कपा गोष्टी करीत वा ह्यांचा अर्थ करत करत.

मुबुडीने सांगितलेली भाषा ऐकून बाप लंक दोघे वादवीत गेली.

एक दिवस मुबुडीला जमीनदाराच्या मुलीकरीता जंगलातून मध व सुगंधी डब्ये आणावी लागली. तेव्हा तो जंगलात निघाला तेव्हा सुप्रियाने एक तळवार त्याच्या हातात देत म्हटले—“एकटाच आतो आहेस ह्या तळवारीच्या बघतीने एका बोड्याला बरोबर घेऊन जा.

सुप्रियाने बोलणे जमीनदाराला समजले नाही त्याने आपल्या मुलीला म्हटले—“ह्या जंगलाच्या रस्त्यात माणसाला जाणे मुळा कठीन मग असे असतांना बोडा कसा बरोबर आणार?”

सुप्रियाने मुबुडीकडे एक वृष्टीने टाकला तेव्हा मुबुडीने जमीनदाराला समजावत म्हटले—“सुप्रियाचे म्हणजे असे आहे की त्या तळवारीने जंगलाच्या वाटेतील जागांची एक पांढी कापून हातात घ्या व त्याच्या आकाराने जंगलात जा.”

बोड्या विवसाने जमीनदाराच्या घरच्या दिवाणाने सुकेतुने बोड्या वाटामाटात स्वतःच्या बहीणीचे लग्न लावले. त्यावेळी साऱ्या गावाला निमंत्रित केले होते व जमीनदार सुप्रिया व मुबुडीला मुळा बोळावले होते.

सुप्रियाने सुकेतुला विचारले—“तुम्ही आपल्या बहीणीचे लग्न अगदी वाटामाटात

लावून दिनेस तुमच्या घराचा पाया अगदी बळकट दिशतो आहे.

“तार्द, मामचे घर म्हणजे काही महान नाही सोपडी आहे. मग त्याचा पाया तो कसा असणार?” सुकेतु म्हणाला.

त्यावेळी मुबुडी तेथे मध्हाता सुप्रियाने आपल्या बहीलांना म्हटले—“मी सुकेतुला त्याच्या आर्थिक स्थितिबद्दल विचारले. आता तर माझी संका नक्कीच खरी होवू लागली आहे. हा नक्कीच चोर असताना आता ह्याचा सोध मी मुबुडी तर्फेच लावून घ्याकरीता एक तपास आहे!”

ह्या गोष्टीनंतर आठवड्याने मुबुडी व जमीनदार शेव कापणीसाठी शेतावर गेले

दुपारच्या साय्याच्या वेळी मुकेतुला बोला-
वून त्याच्या हातात अशी सहा भांडी दिली
की, जी एकावर एक बसतील. व त्याच्या
दोरीने बांधले आणि तिने मुकेतुच्या
हातात देत म्हटले- "होब्यावर पोणिमेचा
चंद्र आहे. घराच्या खालच्या भागात सहा
पोती धान्य आहे. ह्या गावात चोरांची
रेलचेल आहे. चारी बाजूला सावधगिरीने
पाहीले तर चोरांना आपण आधीने पकडू
शकतो ही माझी गोष्ट तू मुबुडीला जाऊन
सांग."

साय्याची भांडी घेऊन मुकेतु बोताकडे
निघाला रस्त्यातून जाताना एक
संका घेऊ लागली की बरेच दिवस झाले

सुप्रियेचे मुबुडीवर मन जडते आहे. आणि
जसे झाले तर त्या दोघांचे हात मुबुडा
जवळ होईल. त्यामुळे त्याच्या मनात
इच्छा निर्माण झाली की, मनापासून
त्याच्यावर प्रेम करणारीने ह्यात
काय प्रकारेच विवक्षित पाठविले असावेत.

असा विचार घेऊन त्याने बघ्य
ती भांडी उचलली व त्यातील बघ पदार्थ
पाहिले. ते पाहून तोडांना पाणी
मुटके. परंतु कोणाका काही कळू नवे मसा
उद्देशाने त्याने प्रत्येक भांड्यातील पदार्थ
घोडा घोडा बाळून पाहिला. पुर्वी-
सारखीच भांडी परत बांधली व ती नेऊन
मुबुडीच्या हातात दिली.

मुबुडीने एक एक करीत भांडी काढली
तेव्हा मुकेतुने मुबुडीला त्या गोष्टी सांगि-
तल्या ज्या सुप्रियाने त्याला सांगायला
सांगितल्या होत्या. मुकेतुला
नाहीत परंतु मुबुडीने भांडी निरखून पाहिली
त्याला म्हटले- "तुझे जीवकर्म दासवून
देण्याच्या हेतूने सुप्रियाने ह्या गोष्टी
स्वेवार्थाने तुला सांगण्यास सांगितल्या.
तुझी बुद्धी वाईट आहे. तू प्रत्येक भांड्या-
तील घोडा घोडा पदार्थ बाळून पाहिलास.

छोट्याच्या गोष्टीची मुबुडा तू चोरी
करतोस कचेरीतील हिशोबात
अशीच चोरी करीत असशील. नक्की

काय गडबड मागिले करतास त सर
सांग !"

मुकेतुला काय झाले कळले नाही तो बघू
बाबतून गेला. तेव्हा मुबुडी म्हणावा-
"होब्यावर पूर्णचंद्र आहे ह्याचा अर्थ असा
आहे की, सर्वात वरच्या ह्यात स्वच्छ
पांढरी साय आहे. सर्वात खालच्या भागात
सहा बुडीचे लाटू आहे. ह्याचा अर्थ याकी
चार भांडी पाहिल्यास चोरांचा शोध
सावडतोच लागेल.

मुकेतुच्या चेहऱ्यावरचे भाव बदलताच
जमीनदाराच्या मनात विश्वास निर्माण
की, मुकेतु नक्कीच चोर आहे.

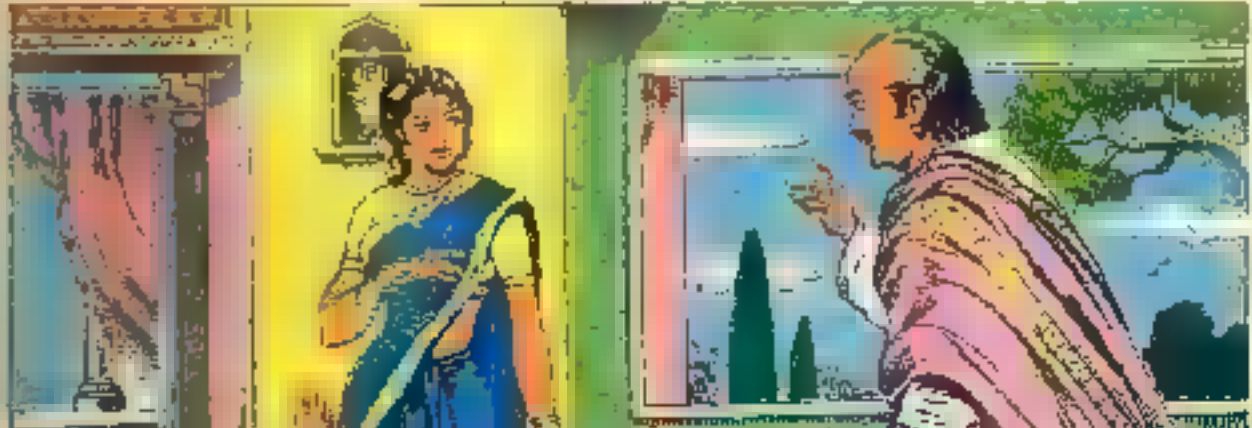
जमिनदाराने मुकेतुकडे रागाने
पाहता म्हटले- "ठिक आहे. तू ह्यासाठी
कोत्वालाकडे चक. तोच तुझ्या तोंडून
बदवेक.

कोत्वालाचे नाव ऐकताच त्याला कापरे
भरले व फटक्यांची आठवण आली. मग
काय तत्क्षण तो जमीनदाराच्या पाया
पडला व कळवळत म्हणावा- "माऊक,

कोमाने मी जमासर्चाग्रध्ये गडबड केली व
बोडे पैसे मिळविले जे काय खर्च झाले
ते सोडून जे काही वाचले आहेत ते मी
तुम्हांला उद्या ह्यावेळी आणून देतो." मला
क्षमा करा मी पुन्हा बशी बक कधी
करणार नाही.

जमीनदाराने त्याला क्षमा केली. ह्या-
नंतर तो एकटाच पुढे चरी आला व त्याने
ही सारे घडलेली गोष्ट मुलीला सांगितली.
व विचारले- "मुली, मुबुडी बघून तुझे
काय मत आहे. तो केवळ हुषारच नाही
तर ईमानदार आहे." तसेच प्रसंगावधानी
मुबुडा आहे प्रत्येक गोष्टीतील
मर्म माहीत आहे.

"बाबा, माझे मुबुडा तसेच मत आहे.
आपला जांबई वनण्याची थराची योग्यता
आहे." सुप्रियाने प्रसन्नतापूर्वक उत्तर
दिले. आपल्या मुलीचे शोकाने ऐकून
जमीनदार हंभू लागला व त्याने एक महिना
पूर्ण होण्यापूर्वीच त्या दोघांचा विवाह
बाटामाटात काढून दिला.

उत्तम गाणारा

सिरपुरच्या राजाच्या मनात एक दिवस अचाढक एक विचार आला. की, आपल्या दरबारात कधी व पंडितांबरोबर एक गायक मुद्दा असणे चांगले त्याने आपला विचार मंत्र्यापुढे मांडला. गाणान्याची निवड करण्याकरीता एक चढाबोड ठेवण्याची केेली.

“महाराज, आपला विचार तर फार चांगला आहे. परंतु हे साना साधारण परिक्षेचा निकाल सांगणारे परिक्षक कोण असणार?” मंत्र्याने विचारले.

“दुसरे कोण का? मी राणी व तुम्ही आपण तिघे परिक्षक होवू. आपण तिघे तर संगीताचे प्रेमी आहोत ना! त्याकरीता माहेरच्या संगीत विद्वानांना बोलावून घेणे निरर्थक आहे.” राजा म्हणाला.

तसे पाहीले तर राजाला संगीताची अत्यंत आवड होती परंतु संगीतकार्य संबंधी

विलकुळ नव्हते. परंतु राणीला संगीत कार्याबद्दलची चांगली माहोती होती.

राजाच्या आज्ञेने मंत्र्याने देशाभरच्या संगीतातील विद्वानांना प्रवे-
लीक लोकांना आमंत्रित केले. संगीत विद्वानांच्या मध्ये संगीताची प्रतिस्पर्धा चालू झाली. तीन दिवस चालली सर्व नामकांनी असा ठेवने आपले गाने दाखविले की, दरबारात पदावर निवडले जावे.

संगीत विद्वानांमधील तीन व्यक्तींना प्रत्येकांने पटीने निवडले. मुरलीनाथला राजाने, वेणुनाथला राणीने व सुसंगीतला मंत्र्याने निवडले. तिघांनी तीन जणांनी निवड केली.

असल्या निवडीचे स्पष्टीकरण करीत म्हटले. मुरलीनाथचे संगीत मधुमत् होते ते ऐक्याच मी स्वतःला विसरून

गेलो. तुम्ही ज्या दोघांची निवड केली आहे ती तेवढी काही सास नाही त्याने तितके गाने गाईले नाही.

त्यावर राणी म्हणाली-“मुरलीनाथच का! वेणुनाथाने फार छान गाने गायले. दुसऱ्या दोघांना संगीत ज्ञानाची विशेष माहिती दिसत नाही. संगीत ज्ञान जर प्राप्त नसेल तर ज्या अर्थाने ती संगीत विद्वान म्हणवला जात नाही. त्यामुळे मी वेणुनाथची निवड केली.

त्यावर राजाने मंत्र्याला विचारले-“मंत्री महोदय, तुम्ही सुसंगीतची निवड केलीत ह्याच कारणे?”

“महाराज, सुसंगीतला संगीत कार्या संबंधी ज्ञान व तो गाने सुद्धा

माती करत गाणारा तर असाच असावा लागतो. की जो पंडीत अज्ञानी दोन्ही लोकांचे मनोरंजन करू शकतो. ह्याचे खरे सामर्थ्य फक्त सुसंगीत मध्येच आहे. हे फक्त माझे मत नाही तर सर्व पंडीत अज्ञानी लोकसुद्धा तसेच माझ्या मताची सहमत आहेत.” मंत्र्याने उत्तर दिले.

हे उत्तर ऐक्याच राजा व राणी आश्चर्ये जागले व त्यांनी एकामुलात विचारले-“काय हो, आपल्या विचारांची संगीतातील विद्वान साधारण संगीत प्रेमी आहेत का? तुम्ही त्यांचा विचार केव्हा घेतलात?”

“ते तिघे संगीत विद्वान जेव्हा दरबारात गेले होते. तेव्हा मी दरबारात गाने

ऐकणांच्या श्रोत्यांची प्रतिक्रिया कशी आली त्याकडे निट लक्ष ठेवले." मंत्री म्हणाला.

"मुरलीनाथचे गाणे ऐकतांना माझे देहभान हरपले त्यामुळे माझे इतर श्रोत्यांकडे लक्ष नव्हते." राजा म्हणाला.

मी वेणुनाथ गात असतांना त्याला असलेल्या संगीत शास्त्र संबंधी ज्ञाना विषयी मंच मुख झाले होते त्याकारणामुळे मी राजाकडे व इतर दरबारी श्रोत्यांकडे बिलकुल लक्ष दिले नाही." राणी म्हणाली.

"आपण ज्या गायकांची दरबारी गायक म्हणून निवड करणार आहोत. तो आपल्या तिघांमधच नाही. राज्यातील सर्व प्रजेला संगीत विद्वानांना ज्ञानांना संतुष्ट करेल असाच हवा. मला वाटते की, राजाला पण असेच वाटत असावे." मंत्री म्हणाला.

"हो हो, माझा सुडा तसाच विचार आहे." राजा म्हणाला.

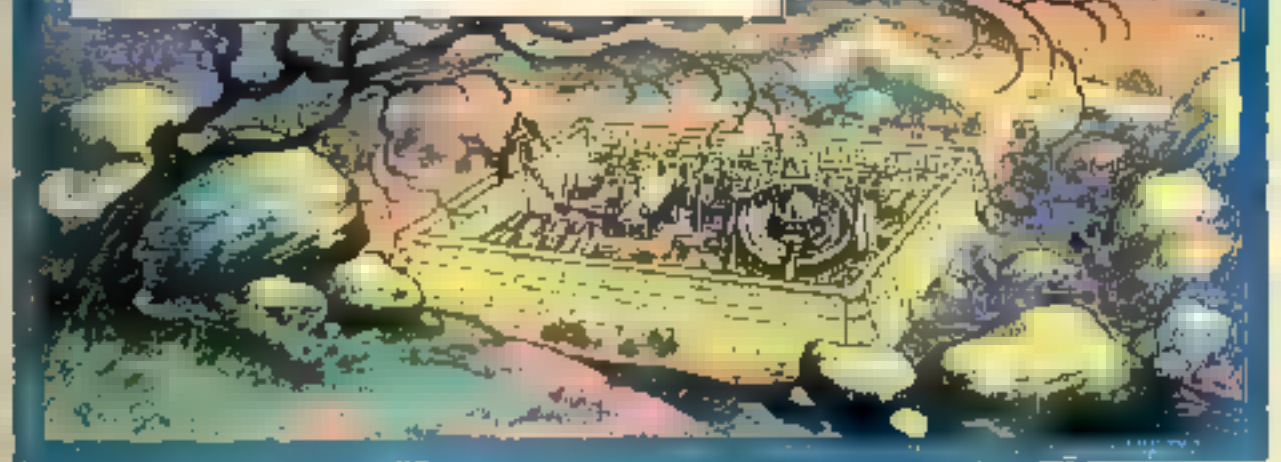
"तर मग, मी ह्या गोष्टीचा उत्स्नेह करू. सांगतो की, तिघे गायक गात

असतांना इतर दरबारी श्रोत्यांची कशी कशी प्रतिक्रिया आली. तुम्ही सर्वांनी लक्ष देऊन ऐका. मुरलीनाथ असतांना दरबारातील सर्व पंडीत समासद एकएक करीत बाहेर उठून गेले व इतर जनता घागा हलकित शेवटपर्यंत तेथेच बसून राहिली. आता राहिली वेणुनाथची गोष्ट तो गात असतांना इतर प्रजेतील लोक ताबडतोब उठून गेले. परंतु गानपंडीत शेवट पर्यंत मोठ्या अविश्वीने गाणे ऐकत तेथेच बसले. परंतु सुसंगीतचे गाणे चालू झाले तेव्हा इतर विद्वान पंडीत त्याचबरोबर जनता सुद्धा मंचमुख होऊन संवट-पर्यंत तेथेच बसून राहिली होती.

ह्याच कारणाकरीता मी तिघां मध्ये सुसंगीतची दरबारी गायक म्हणून निवड-केली." मंत्री म्हणाला.

मंत्र्याचा विचार योग्य वाटल्यामुळे राजा व राणीने सल्लामसलत करून त्याला सहमत देऊन त्याची दरबारी गायक म्हणून निवड केली."

कांशाचा किल्ला

[१७]

[चंद्रवर्माचा विक्रम नगरात सुबाहू विजया. त्याने चंद्रवर्माचा सेनापती श्रीरामलक्ष्मण समोहार ऐकवला- त्यावेळी एका वृत्तहेराने करीत एक वृत्त वादवी सावितवी की, सर्वेष्टु श्रीरामलक्ष्मण मोठ्या वैभवाविशीं पाठलाग करीत येत आहे. सुबाहूने चंद्रवर्माचा एक जणाने वृत्तविता की ह्यावेळी श्रीरामलक्ष्मण करव्यास जाणे योग्य होईल. पुढे...]

चंद्रवर्माचा सुडा ह्यावेळी सुबाहूने विलेक सत्ता योग्य वाटला. मोठ्या वेळातच नगरातील सारे सैनिक एका ठिकाणी उपस्थित झाले.

ह्यानंतर सारे सैन्य नगराच्या सरहद्दी-पलीकडे पार होऊन उत्तर दिशेने पुढे निघाले. चंद्रवर्मा सुबाहू साच्या सैन्याच्या मध्यभागातून धोडधामरून चालू जावले. रात्रभर कोठेही यांमता सैन्य पुढे

पुढे जात होते. आता सुर्योदयाला दोन वाकी उरले. तितक्यात पहाडा-पाठीमागच्या बाजूने धोडधाम्या टापांचा आवाज असपट ऐकू झाला ह्या गोष्टीचा सुबाहू घेव्याच्या इच्छेने की व तो कोणी उपटमुभा मित्र आहे का कत्र आहे हे पहाण्याच्या उद्देशाने सुबाहू व चंद्रवर्मा दहा सैनिकांना स्वतः बरोबर घेऊन वेगाने पुढे निघाले. बरोबर डोंगराच्या वळणावर

नाहीत तोचि इतर कोही सैनिक त्याच्या बाजूने ■ असतांना त्यांना दिसले. धीरमल्ल मोठ्या गतीने त्यांच्या जवळ आला व म्हणाला—“सुवाहू आता आपल्याला नगराचे ■ करावयात पायलाच पाहिजे सर्पकेतू बरोबर.....”

■ शब्द म्हणत बंडखोरांना व शेजारी बंडखोरांना पाहून एकदम आपचर्यचकित झाला नंतर मत्पंत प्रसन्नतेने बोड्या- ■ सासी उतरीत व एका ■ त्याच्यापाशी बसत म्हणाला—“महाराज, असे यहिचकून म्हणत त्याने त्यांचे हात हातात घेतले.

“धीरमल्ला ! मी स्वप्नात मुढा कल्पना केली मण्हुली की, तुला पुन्हा फिरून गांठ बेट होईल परंतु आता आपण जमदी विविध परिस्थितीत एकत्र भेटलो. आता सबडीने तुझ्याबरोबर नव्या गोष्टी करेन, आताची वेळ नव्यांची नाही. ■ ताबडतोब आपल्याला नगराची रक्षा करण्यासाठी वेळे पाहिजे.” बंडखोरा त्याला म्हणाला.

सेनापती धीरमल्लने सज्जवर सज्ज समोर असलेल्या सैन्याकडे दृष्टीसेपटाकला. नंतर पाठीमागून येणाऱ्या बोडेस्वारांकडे पहात म्हटले—“महाराज, आपल्या येण्या- मुळ खुपच बदल घडला आहे. सर्पकेतुच्या

बरोबर अवट्या फटकेला युद्ध करण्याची वेळ येऊन ठेपली आहे. आता मुढ नगराच्या बाहेर करावे लागू दे किंवा आत दोन्ही आम्हांला सारखेच आहे. झाडांची तर शत्रूसैन्याने धोडेंस्वार वेगाने सामना करावयात येत आहेत. शत्रूसैन्याचे पायदळ डोंगरापाठीमागच्या भेदांमांत आहे. आता आपल्याला न्यूहरचना करावयाला बोडा ■ वेळ पाहिजे.” असे म्हणत तो सुवाहु- कडे ■ त्याला म्हणाला—“सुवाहू ! काही सैन्याला वेगळे काढून समोरच्या डोंगर पाडीत ■ त्या डोंगराच्या वाटांनीन मार्गाने रक्षण करण्याकरीता बोडेच सैन्य आवश्यक आहे. तेथे काही बोडेस्वार मुढा बरोबर ■” असे म्हणत तो बंडखोरांच्या बरोबर डोंगरकपारीच्या बाजूने चालू लागला.

बोड्यावेळातच सर्व सैन्य वाटात पोहोचले. बंडखोरांनी धीरमल्लला बोड्यात आपल्यावर कोसळलेल्या कठीण आपसीचे विवरण करून सांगितले. धीरमल्लाने मोठ्या तल्लीनतेने त्याचे म्हणजे ऐकले ■ त्यांना विनयपूर्वक म्हटले—“महाराज, सुवाहूने आपल्याला सांगितलेच असेल की, मी व त्यांनी कोणत्यांमध्या कठीण संकटाना तोंड दिले. श्वेदी मी गज्या शिवसिंह ह्यांच्या दरबारात ■ मिळवून त्याचा

साचीदार बनून त्या शिवपुरात आलो. आज ■ आपल्याला सर्पकेतू बरोबर युद्ध करावे लागत आहे. परंतु त्या दुष्टा बरोबर केव्हा तरी युद्ध करावेच लागले असते ना ? ते काम आजच करावयाचे. त्यात मोठेसे काय विचवलं ह्या युद्धात एकतर आपला विजय होईल नाहीतर सर्वमात्रा ! वसू ह्या स्वतिरिक्त दुसरा मार्ग नाही.”

“हो, हो, धीरमल्ला ! आपल्या सारख्या लोकांनी आपला देश सोडून परकियांच्या राज्यांत हिचणे ह्याला काही अर्थ नाही. तू सैन्यांची तयारी कर. सर्पकेतू बरोबर लढा देऊन आपण ह्या गोष्टीचा उलगडा करून घेऊ की आपला विजय होईल का

त्यांना चार बोडेस्वार सामोरे आले. अस्पष्टता बुक्कामध्ये मुढा त्यांनी सुवाहूला पहाताच ओळखले व आपल्या बोड्यांला थांबवून म्हटले—“सेनापती पहाताच, राज- प्रतिनिधी धीरमल्लने आम्हांला पाठविले आहे. सर्पकेतु नावाच्या राजाच्या सैनिकांनी आपल्या सैनिकांना डोंगराच्या वाड्यातले वेऊन अडविले तेव्हा दोन्ही सैनिकांच्यात चकमकी झाल्या त्यात आपले अनेक सैनिक प्राणालस मुकले. आपले राजप्रतिनिधी शत्रूला मध्येच रोखून उबकर नवकर नगराच्या बाजूने येऊन देण्याकरीता त्यांना अडवित मार्ग हटवत जात आहेत. सैनिक ह्या समाचार सुवाहूला ऐकत

आपल्याला बीरगती प्राप्त होईल." चंद्रवर्मा म्हणाला.

चंद्रवर्मा असे बोलत होता तोच डोंगर-वाटातून बराच कोलाहल गडगड गोंगाट ऐकू येऊ लागला. परंतु तेथे पाहारा देणारे तीरंदाज आपल्या धनुष्यबाणांचा नेम बरोबर करीत होते. काही मोडेस्कार सामोरे येणाऱ्या सैन्याला थोपवून बरोबर कडून त्यांना सळोकी, पळो करून सोडत होते.

"महाराज, सर्पकेतू आता डोंगरवाटात चढून येऊ लागला आहे असे दिसते. त्या रस्त्यामध्ये दोन्ही बाजूने वेडा चालून त्याला डोंगराच्यामध्यावरून करण्याची माझी योजना आहे." म्हणत

सेनापती धीरमल्ल मोठ्या सुधीने मोठ्यावर उभी माकून बसला.

चंद्रवर्मा मुळा त्याच्या पाठोपाठ टांग माकून मोठ्यावर चढून बसला.

ह्यानंतर चंद्रवर्मा व धीरमल्लने सैन्याने दोन भाग केले व एकएक सैन्याच्या तुकडीला बरोबर घेऊन दोन्ही बाजूंना जाऊन उभे राहीले. सुबाहू काही पायदळ सैनिकांना बरोबर घेऊन वाटांच्या तोंडाकडच्या बाजूला जाऊन स्वारांच्या मदती काही हुबेनको ते पहाण्यासाठी पुढे जाऊन उभा राहीला.

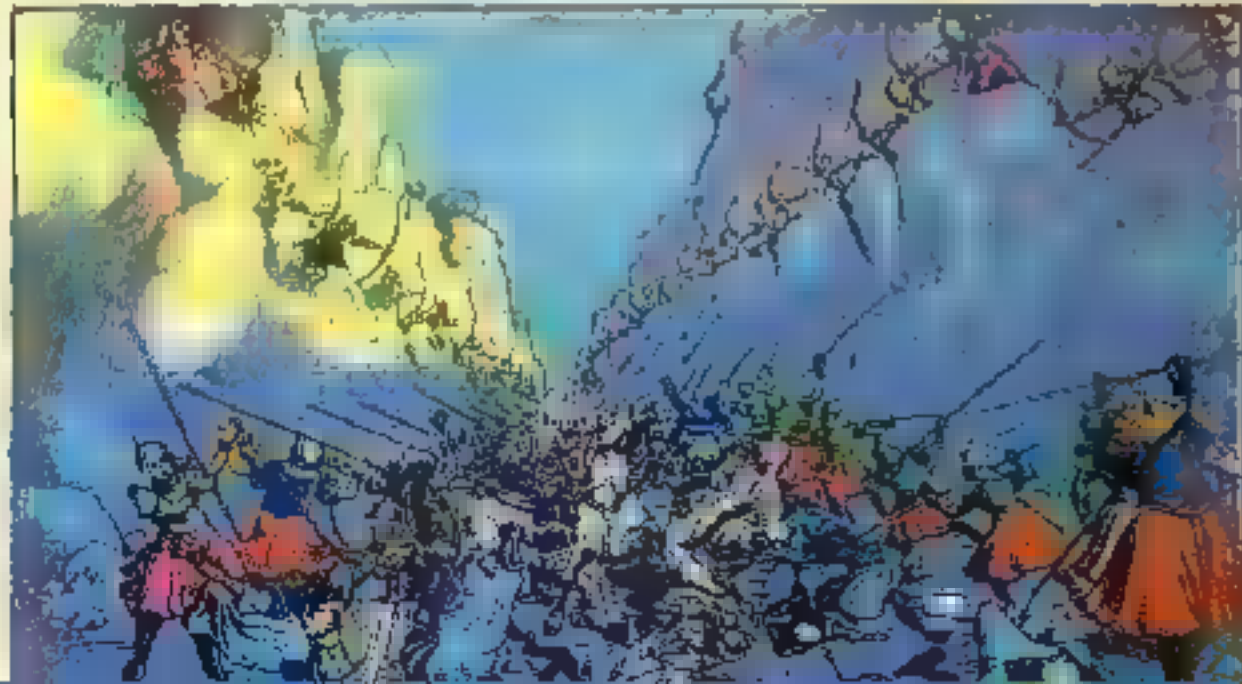
सर्पकेतुचे सैन्य त्या वाटातील दुर्गम्य वाटेने जात घुसून येऊ लागले. हजारों सैन्य त्या वाटातील कठीन

वाटेने जात येऊ लागले त्याच्या गर्जना मोठ्याने छिकळने सर्व सैन्यासोब्यात निनादू लागले त्यातील बरेच सैन्य सुबाहूच्या सैन्याची धुकावळा करून मोठ्या धर्पाने कडून प्राण देत होते. त्याच्या तिरंदाजासमोर अनेक सैनिक लागून बरबमी अवस्थेत आळी कोसळत होते. त्याचा हल्ला धुकवून जे सैनिक जात घुसून येत होते त्याच्याशी चंद्रवर्मा व धीरमल्ल मोठ्या सौम्याने लढा देत होते.

असा प्रकार मोठा वेळ दोन्ही सैन्याच्या चकमकी होत राहील्या. चंद्रवर्माचे सैन्य सुडा मरण पावले. लढाये सैन्य असंख्य होते तर चंद्रवर्माचे सैन्य

बगदी कमी होते. अशावेळी सर्पकेतुने आपले बाणखी काही सैन्य घाटात जर बाणले असते चंद्रवर्मा व धीरमल्ल नक्कीच कठीण संकटात सापडले असते आता ते कोणता उपाय शोधून काढावा ह्यावर चर्चा लागले.

वेळी सर्पकेतुचा कर्णकठोर असा कर्कश आवाज वाटातील मार्गात ऐकू येऊ लागला. तो आपल्या सैनिकांना मोठ्या आवाजात ओरडून सांगत होता—"जे कोणी, चंद्रवर्मा व धीरमल्ल ह्यांचे डोळे कापून आणून देईल त्याला एक लाख सुवर्ण मुद्रा देण्यात येतील तसेच ह्या महाराजा मोडलीक राजा बनविण्यात येईल. तुम्ही सर्वांनी शरीराने पुढे लढावयास जा."

क्षणभरांतच पाटातील तोंडाजवळ दोन्ही सैन्यांमध्ये घनघोर युद्ध सुरू झाले. सर्प-केतुने साबळेच्या बक्षिशाच्या लोभाळा बळी पडून अनेक शत्रू सैनिक प्राणपणाला लावून अवघड घाटातील मार्ग पार करीत पुढे येऊ लागले व चंद्रवर्माच्या सैन्याशी लढा देऊ लागले. सुबाहूच्या मदतीकरीता धीरमल्लने आपली काही सैनिक त्यातील भागिकडे पाठविले. परंतु सर्पकेतुच्या घोडेस्वारांनी आपल्या बाजूकडे काही मेलेले घोडेस्वार त्याच्या दिशेने पाठवून दिले.

चंद्रवर्माने एकदम वळून आपला घोडा धीरमल्लच्या दिशेने आणला व त्याला

म्हटले—“धीरमल्ल, मला एक कल्पना आली आहे. आपण समोर दिसणाऱ्या डोंगरांच्या कड्यावर पाठीमागून सर्पकेतुच्या सैन्याशी लढा दिला तर चांगले होईल. आणि जरी त्या पाठीमागे जाणे अवघड झाले तरी आपले तिरंदाज तेथून सवसैन्यावर नबाब करतील. तेव्हा झाले तरी सर्पकेतु आपले घोडेकार सैन्य तोंडाकडच्या बाजूने मागे हटवत नईक.

“होय हो महाराज, चांगली वाटते ह्या स्थितीत आपल्याला काहीतरी तोंडगा बांधून पाहिले. सर्व शत्रू सैन्य एकापाठोपाठ फिरले तर आपल्याला पळून जाण्याची तरी एक चांगली संधी मिळेल” धीरमल्ल म्हणाला.

त्यानंतर चंद्रवर्मा काही तिरंदाजांना बरोबर घेऊन तो उंच डोंगर चढून बसला. नंतर त्याने तेथील भागात पाहिले तेव्हा मात्र त्याचा विश्वासच होईना मोठ मोठे दुरबीर व साहसी असे हजारां सैन्येने असलेले सैनिक पाहून व सर्पकेतु सर्व सैन्यांच्या अवभागी त्या घाटातील मार्गाने पुढे येत असलेला पाहून त्याने मनातल्या मनात विचार केला की अशा भारी सैन्या बरोबर लढा देऊन आपण

त्यांना कसे काय पराजित करू शकू! आणि त्यातून संधी सांपडली तरच आपण सुबाहु धीरमल्ल देवळाच्या मुलगा शत्रूच्या हातून पळून बाळू शकतो. पण पुन्हा बंधलास भटकून आपल्याला वायुध्य कांठेने होईल. मग एकूण सारखेच.

अशा प्रकारे मनात विचार करीत चंद्रवर्मा निराश होत सवसैन्या सैन्याकडे निरसून पाहू लागला. तितक्यात त्याच्या डोक्यात एक मस्त कल्पना आली तो मोठ्या हिम्मतीने बघा एका उंच कड्यावर उभा राहिला की, शत्रू सैन्य त्याच्या स्पष्ट पाहू शकेल. नंतर तो तेथून ओरओरात ओरडून म्हणाला—“हे पहा सैनिकांनो, मी धीरपुराचा सूर्यवर्मा ह्याचा मुलगा चंद्रवर्मा आहे. हा दुष्ट सर्पकेतु बहिष्मती राज्यावर कब्जा करून तेथील लोटा चक्रवर्ती बनला आहे. ही, गोष्ट तर तुमच्या पासून मूल्य नाही. मी पुन्हा बहिष्मती राज्याच्या सिंहासनावर बसोवईन सम्राटाच्या बंधातील माने राहिलेल्या तपोवर्धनका राजा करू शकतो. आणि जर कां तो ह्याचा तयार नसेल तर तुमच्या लोकांमधील कोणीही तुमच्या मदतसाठी येईल तो राजा होईल. त्याकरीता ह्या दुष्ट कपटी निर्दय, सर्पकेतुचा बंधी करावयाचे आहे. तुम्हां लोकांमध्ये कां

कोणी धीरपुर राज्यातील सैनिक असतील तर ती जबाबदारी मी तुम्हां लोकांवर सोपवावी म्हणतो.”

चंद्रवर्माचा वक्तव्यात आवाज ऐकताच तेथील सर्व सैनिक क्षणभर विचलित झाले. त्याचे बोलणे संपताच त्यातील काही सैनिक जल्मोथ करू लागले—“धीरपुर महाराजांचा असो! दुसऱ्या क्षणी सैनिकांच्यात सुरू झाली. ते आपापसात लढू लागले. पहाता पहाता त्यांच्यातील बरेच सैन्य वेगळे झाले व चंद्रवर्माच्या बाजूने येऊ लागले त्याच बरोबर दुसरा जयघोष ऐकू येऊ लागला—सर्पकेतु महाराजांचा जय असो!”

चंद्रवर्माच्या बाजूने येणारे पाखवळ ॥
बोहेस्वार क्षणावर्त मागे वळून मोठ-
मोठ्याने शरणा करीत येणाऱ्या सैन्यावर
तुटून पडले.

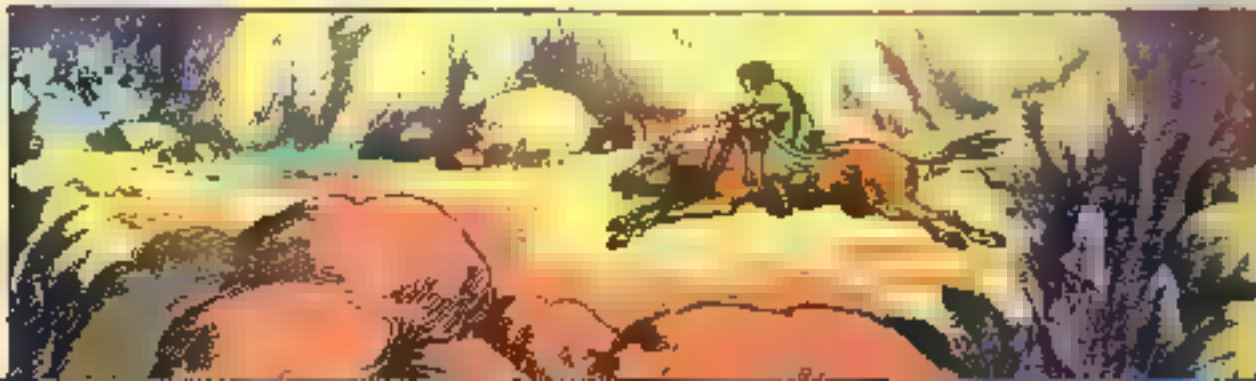
चंद्रवर्मा पाठीमागे वळून मागेत उग्या
असलेल्या धीरमल्लाचा म्हणावा—“धीर-
मल्ला, ही आपल्याला एक आवती संधी
मिळाली आहे. सर्वकेतूच्या सैन्यातील
॥ मोठा भाग आता आपल्याला
सैन्याला येऊन मिळणार आहे. ते लोक
गुष्ट सधू सैन्याशी लढा ॥ अ हेत ॥
आपल्या सैनिकांना तयार करून बाटातील
तोंबाशी ॥ सर्वकेतूची मोठ्या
॥ दे. जर ॥ तेव्हा तु त्या
सपाठ जागी येऊ शकतास तर आपल्याला
सर्वकेतूचा मावणाट निश्चितपणे करता
येईल.

सेनापती धीरमल्ला आपल्या सैनिकांना
बेताबणीच्या सुरात सांगत होता. तोच
सर्वकेतूने आपल्यावर येणारे संकट
ओळखले. त्याने जेव्हा पाहिले तेव्हा

त्याच्या सैनिकांतील काहीजण त्याच्याच
सैनिकांना मारून चंद्रवर्मा ॥
सैन्याला जाऊन मिळत होते. तेव्हा त्याने
आपल्या काही विश्वास पात्र साधोदारांना
बाटातील मार्गातून ॥ बरोबर मागे
वेळे व त्यांना बरोबर येऊन तो तेव्हा
पळून जाऊ लागला.

चंद्रवर्मा आणि धीरमल्ला आपल्या
सैन्याला एकत्र करून पळून जाणाऱ्या
सर्वकेतूच्या सैन्याला पाठलाग ॥
लागला. त्या ॥ दुर्गेम ॥ बाटातून
जात दुपारपर्यंत चंद्रवर्मा ॥ सैन्याला
पाठलाग करीत होता. सधू सैन्याचे काही
सैनिक व बोहे सुडा ॥ हाती आले
सर्वकेतू आपल्या काही सात अनुचरांसह
तेव्हा सात पळून गेला ॥ सधूसैन्याला व
दिसले ॥ जामी जाऊन उभा राहिला.

सेनापती धीरमल्ला ॥ चंद्रवर्माने आपा-
पसात सत्कामसकल करून आपले बहा
बोहेस्वार सर्वकेतूचा ठावठिकाणा काढण्या-
साठी पाठविले. (गुड्याची थकी सवाप्ता)

स्वर्णगुप्ताची गोष्ट

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही.
तो पुन्हा शाखावळ गेला. प्रेत
बांधावर कावून बेंतले आणि नेहमी प्रमाणे
मोन होऊन स्मशानाच्या दिशेने चालू
लागला. तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ
त्याला म्हणावा—“राजा ! तू कोणती सिद्धी
मिळाली म्हणून प्रयत्न करतो आहेस.
कोणास ठाऊक, परंतु स्वर्णगुप्ताने जी सिद्धी
प्राप्त केली. ती त्याने मानसिक दुर्बलतेने
सर्व चालविली. त्याची गोष्ट तुला सांगतो
लक्ष देऊन ऐक.” असे सांगून वेताळ
गोष्ट सांगू लागला.

कांचीपुर येथे शहाणाच्या स्वर्णगुप्ताने
अनेक प्रकारचे व्यापार करून लाखो करोडो
रुपये कमावले. त्याने नौका व्यापारी, बाणी,
लोकांना खूप पैसा व्याजाने दिला.

कर्जदारांकडून चक्रव्यादासकट त्याने
सर्व पैसा निर्दयतेने मिळवली व त्या सर्व

लोकांच्या तोंडी समाचार ऐकल्यानंतर स्वर्णगुप्त साधूच्या दर्शनाकरीता शांतीवनात आले व त्यांचे दर्शन घेऊन त्यांची पायबुळ मस्तकी लावून त्यांना नमस्कार केला व आपल्या मनातली गोष्ट बोलून दाखविण्या-करीता ते तोंड तितक्यात स्वामी त्यांना म्हणाले-“मी तुमच्या मनातील सर्व काही जाणतो! तुम्ही जी काय पापे केली आहेत त्याच्यापासून मुक्ती मिळविण्याकरीता एकच उपाय आहे. रोज शंभर लोकांना अन्नदान वशा हिशोबाने वहा हजार लोकांना अन्नदान करा. तेव्हा तुम्हाला पापांपासून आपोआप मुक्तता मिळेल.

स्वामीचे बोलणे ऐकताच स्वर्णगुप्ताचा चेहरा फटक पडला. रोज शंभर लोकांना आपल्या कमाईतून जेवण वाकजे त्याच्या मनास येईना.

“स्वामी, मला जमा करा! इतक्या लोकांना जेवण भास्या सारख्याला नाही. दुसरा काही उपाय असल्यास सुचवावा.” स्वर्णगुप्तानी निवेदन केले.

साधू मंदहास्य करीत म्हणाले-“तसे म्हणजे सावकारी वर अमाप पैसा कमावून पापे मुळा जोडली आहेत. दररोज शंभर लोकांना अन्नदान केले तरी दहावर्षे हा क्रम चालू राहिला तरी तुमच्या संपत्तीत घट होणार नाही. ही गोष्ट मला वागली

ठाकक आहे. बोलून वस्तू करू नका.”

ह्यावर स्वर्णगुप्ताने उकट भातला नाही. मान घाली घातून गप्प राहिला. साधू थोडावेळ बसले नंतर त्यांनी काही एक पत्र जपून एक चांदीचे भांडे बाहेर काढले. ते त्यांच्या हातात देत म्हणाले-“तू फक्त पापीच नाहीस. तर एक शंभरचा कंजूस सुद्धा आहेस म्हणून तुला चांदीचे भांडे देत आहे. हे भांडे तुला फक्त तीन दिवसच वेईल. ह्या तीन दिवसात तुला वहा हजार लोकांना अन्नदान करावे लागेल. मागि जर का ते नाहीस तर तुझे दोळे फुटून तुला मरण येईल.”

स्वर्णगुप्ताने बरी वेळ त्या भांड्या-करवी अन्नदान करण्यात सुरवात केली. रोज रात्री दहावाजे पर्यंत लोक येऊन जेवून जात होती. अशा प्रकारे दोन दिवस उलटले. तिसऱ्या दिवशी रात्री दहावाजे पर्यंत स्वामींनी सांगितल्या प्रमाणे लोक येऊन जेवण करून गेली पण त्यांनी सांगितलेल्या संख्येत वहा लोक कमी पडले.

स्वर्णगुप्ताने मोठ्या कष्टाने दारोदारी हिटून जाठ लोकांना कसेबसे पकडून आणून अन्नदान केले. जाता वहा हजारा मध्ये फक्त दोन माणसेच कमी पडली.

तोपर्यंत बराच वेळ निघून गेला होता. त्याने बराच विचार केला शेवटी विवश होऊन त्याने चांदीच्या भांड्यापासून दोन पापे वाढली. स्वयंपाक बराच वेळ चिली व असा विचार केला की, जाता कसेही मरण येण्याचे नाही. असे म्हणत तो आपल्या खोलीत जाऊन झोपी गेला.

थोड्या वेळाने पहाट झाली. पावसाचा किलकिलाट ऐकू येऊ लागला माणसांची महानाची वर्दळ सुरू झाली ते ऐकून स्वर्ण गुप्ताने डोळे उघडले व त्याला एक गोष्टीचे मोठे आश्चर्य वाटू लागले एक शंभर आनंद मुळा झाला. की आपण अजून विवश आहोत. ती तत्क्षण स्वयंपाक

बुसला. तेथे रात्री दोन पानात जे जेवण बाबून ठेवले होते ते रात्रीत येऊन कोणीतरी काढले होते व तेथे ते चांदीचे मांडे मुळा नव्हते.

स्वर्णगुप्तान्या भनात एक विचार बनकून गेला की, हे काम कोणा चोराचे असवे. त्या क्षणी त्याने जेथे आपली तिजोरी ठेवली होती तेथे जावत त्याची साखी ठरली. रात्री दोन पानावर बाबून ठेवलेले जेवण जेवलेले घोर त्याची तिजोरी फोडून सारे दाग-दागिने चोकरन घेऊन गेले होते.

क्षणभर त्याला काही मुनेनासे झाले. मंतर स्वतःला सावरत तो सोलीबाहेर

आला. तेव्हात त्याला जोखरीवर कुशाच्या ठरी ओरठच्याचा एक बाळा. त्याने झटक्यात दार उघडले.

दारासमोर लोकांचीही गर्दी जमली होती. पहाजण दोन माणसांचे हातपाय दोरींनी बांधून त्यांना ओडत घेऊन जाते होते. त्या दोघाना त्या लोकांनी स्वर्णगुप्तान्या समोर आणून ठेवले व त्यांना म्हणाले—“कोटजी हे दोघे दोघ्यावेळा पूर्वी आपल्या परसदा-राच्या मितीवरून उडी मारून पळून जायच्या प्रयत्नात होते. माग्ही

येऊन त्या दोघांना पकडून आणले. दोघे चोर व दरोडेखोर आहेत ह्यांच्या पायी दोन मांडोही आहेत मुन्ही ती उचवून पहा.”

स्वर्णगुप्ताने त्यांच्यापाशी होती ती दोन्ही मांडोही उचवून पाहिली. तेव्हा त्याच्या घरात ओरठेला माल जसाच्या तसा त्यात होता. मंतर त्याने पुन्हा ती दोन्ही मांडोही बांधली व मोठ्या प्रेमाने त्या दोन्ही चोरांच्या पाठीवर बांधत म्हटले—“तुम्ही दोघे मिळ नका! हे सारे घन तुमनेच जाहे.”

येववर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला—“राजा, स्वर्णगुप्तवद्दल तुझे आहे. अनेक प्रकारे अन्याय व पापे करून त्याने जी संपत्ती कमावून ठेवली होती.

ती त्याने फुकटाफुकट चोरांच्या हवाली केली! हे व्हावस्वेंमधील मानसिक दुबळेपणे चोतक तर नाही ना? किंदा कशा गोष्टींची कृतकृता तर नसेल की त्या दोन्ही चोरांनी प्राणांचे रक्षण केले. ह्या शंकाचे समाधानकारक उत्तर दिले नाहीस. तुझ्या होक्याची शंभर छकले होऊन तुझ्या पायावर जोडू लागतील.

विक्रमादित्य म्हणाला—“स्वर्णगुप्त खुळा नव्हता. त्याने साधूंचे दर्शन घ्यायच्या जीतीने बर्बाद होऊन नव्हे तर नरक-होणाच्या चासाने घेतले. त्यामुळे एक गोष्ट लक्षात ठेवणे जरूरी आहे की, नेहमी त्याच चासाची काळजी कागून राहीली होती की, आपण केलेल्या पापांचे प्रायश्चित्त भोगण्यासाठी आपण मरणाबरोबर नरकलोकात जाणार. साधूने त्याचे निवारण करण्याचा मार्ग सांगितला की त्याने तीन दिवसाभ्या आत दहा हजार लोकांना अन्नदान केले पाहीजे परंतु तिसऱ्या दिवशी त्याच्या दहा हजार संख्येत

दोघे जण कमी पडले त्यामुळे योग्याने सांगितल्या प्रमाणे त्याचे मरण निश्चित होते. त्याने विचार केला की दहाहजार लोकांना अन्नदान करण्यात आपण अपमर्षी झालो. त्यामुळे आपल्याला नरकवास भोगणे भाग्य आहे. परंतु त्याच्या तशिवाने दोन चोरांकरवी त्याच्यावरचे सकट टळले. ह्याचा अर्थ असा की, आता त्याला नरकवास भोगावा लागणार नाही. त्यामुळे त्याने ह्याच एका कारणाकरीता स्वतःच्या घरातील घन चोरामी कुटले असले तरी पुन्हा त्यांना ते घन करून टाकले. ह्या-करून जसे स्पष्ट होते की, स्वर्णगुप्तान्या चास देणारी भीती ही प्राणांची नव्हती तर नरकयातनाची होती. त्यामुळे जसे मानणे अवघी चुक आहे की, तो मानसिक दुबळेपणाचा शिकारी होता.”

अशा तऱ्हेने राजाचे मीन भंग होताच वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला आणि पुन्हा जाऊन कोंबकळू लागला. (कलित)

चोरांची मंजवानी

भीमशंकर नावाचा माणूस शेंवारगांची मात्यातल्या घरी अन्नाला गेला. ■ लगेत आटोपून संध्याकाळच्या सुमारास परत निघाला. त्याला एक रंगस पार कडून जावे लागले. जाते वेळी अवाभक मुसळधार पावसाळा सुरुवात झाली. पावसात वृद्धिज्याच्या इच्छेने त्याने आजुबाजुला काही भाडोसा आहे ■ पाहिले. त्याला अचळच एक पडकी झोपडी दिसली.

तो ■■■■■ झोपडीत शिरला व अगदी एका कोपऱ्यातील भाडोदयाना जाऊन बसला. तितक्यात पंचवीस चोरांची टोळी आपल्या सरदारासह तेथे आली. सर्व चोड्या-बकून खाली उतरून झोपडीत शिरले. त्यांनी आपल्या सोबत आणलेले, साहित्य काढून ठेवले व ■ आतल्या खोलीत ■■ लागले. तेव्हा त्यांचा सरदार इतर चोरांना आज्ञा-करीत म्हणाला-“ ■■■ हि वादळी हवा ■

पाऊस पावण्याचे लक्षण दिसत नाही. तेव्हा तुम्ही सर्वांनी ■■■ पैकी जेवण तयार करा.”

चोरांच्या सरदारांनी ■■■ ताकडतोड चोरांनी चुन पाडली व बरोबर तीन तासांच्या भात पुस्त स्वयंपाक बनवला. भीमशंकरला तो बसवमाट वास घेऊन तोडांसा पाणी सुटले. भीमशंकर तसा पाडवी ■ घुर होता तत्काल बुडीचा होता. तो हळूच खोली बाहेर ■■■ चोरांचा डोळा चुकवत त्यांच्याच मोठोड्यांतील काही कपडे घालून त्यांच्या सारखाच एक चोर बनला.

बोड्या वेळाने चोरांना जेवणाकरीता पत्रावळी मंडण्यात आल्या. तेथे एक मिशमिणता दिवा लावण्यात आला. ■■■ अंधुक उजेडात स्पष्टसे दिसत नव्हते. चोरांचा सरदार पत्रावळी निरखीत

म्हणू लागला-“ बरे, आपण तर सर्वजण पिल्लून सन्वीसजण बाहोत त्यांनील स्वयंपाक करायला चार ■ गेली. बाकी उरली बावीस भन इथे तेवीस पचावळी कशा आल्या ? ■ रुते काय झाले बुवा ? म्हणजे त्याचा अर्थ आपल्या टोळीत कोणी परका माचूस शिरलेला दिसतो.”

ते खोल्यात ऐकून सर्वे चोर आपापसंगीत ■■■ एकमेकांभे वेहरे निरखू लागले. त्यांचा सरदार म्हणाला-“ परक्या व्यक्तिला पकडणे जगदी सोपे आहे. ह्याकरीता एक उपाय आहे. जसे म्हणत त्याने आपल्या प्रयत्नाला ■■■ बोलावले ■ इतर चोरांना उद्देशून म्हटले-“ ऐका आम्ही दोघे ह्या बाजूच्या खोलीत जातो. तुम्ही एकेक जण त्या खोलीत ■. ■ही ह्या जळत्या चिऊटांनी एकेकाला वागत जाईम. जो ते डावजे सहन ■■■ नाही तोच माणूस नविन आहे. मग मी त्याला समोरच्या ■■■ टांगून ठेवीन.

स्थानंतर सरदार व प्रमुख बाजूच्या खोलीत गेले. नंतर एकएक चोर त्यांच्या खोलीत गेले. प्रत्येक वेळी “बाई! बोम्बसा एकच जावाच ऐकू आला.”

ते ऐकून भीमशंकरने मनोमन आपले की सरदार कोणालाही चिऊटाने डावीत नसतवा परंतु त्याची ■■■ शोधण्याची

■■■ बसाची त्यामुळे तोही इतरांसारखाच खोलीत गेला. तेव्हा चोरांच्या सरदारांचा प्रमुख बाई! बोम्बकरीत जरासा किचाळला व भीमशंकरला बाजूला बसवले घोवटी एकएक करीत सर्व चोर संपले.

तेव्हा चोरांचा सरदार सर्वांना उद्देशून म्हणाला-“ आपल्यात घुसलेली व्यक्ती मोठी चतुर दिसते आहे. त्याच्यावर माझ्या युक्तिवा उपयोग झाला नाही. परंतु मी नक्कीच त्याला पकडेन. मी परत त्या खोलीत जातो. तुम्ही परत एकेकांनी भात वा. आज रात्रीचा जो आपला सांकेतिक ■■■ आहे तो तुम्ही मला सांगत चला. चोर सरदाराच्या खोलीत जाऊ लागले. परंतु

भीमशंकरला तर त्याचा सांकेतिक शब्द माहीत नव्हता. त्यामुळे तो अत्यंत बाबकन भेसा. तेवढ्यात त्याला स्वयंपाक घरात जे होभेजण होते त्यांचे कुजबुजणे ऐकू लागे. त्यातील एकजण दुसऱ्याला खिजबोते म्हणत होता—“अरे मुर्खा, एक नंबरचा विसरभोळू आहेस।”

भीमशंकर गुपचुप त्या दोघांच्या वचळ भाळून म्हणाला—“तु तर पहिल्या पासूनच विसराळू आहेस. अज तूच तर तो शब्द विसरला नाहीस ना?”

ते ऐकताच त्याला अतिसम राज झाला व म्हणाला—“लम्बाळुम्बा” असे बहादा सांगू का? काय रे मी सांगे **मुळा** लक्षात ठेवणार नाही होव?

भीमशंकरचा आनंद गगनात मायेना. जेव्हा त्याची सरदाराच्या झोलीत जाण्याची पाळी आली. तेव्हा तो **आल** एकदम जोरात किचालला. “लम्बा लुम्बा.”

जेव्हा सर्वजणांनीच तो संकेत सरदाराला ऐकवला. तेव्हा **आश्चर्यचकित**

सर्व घोरांना उद्देखून म्हणाला—“अरे ना, जो आणांतुक आहे. तो मोठा चतुर आहे मी तर असा भागसाचा सन्मान करवा म्हणतो. जर का तो माझ्या समोर बापच-हून येईल तर **मी** बक्षिस देईन त्याला मिसला न करता मुक्त करीन. ह्या गोष्टीची मी सव्यस घेतो.

दुसऱ्याक्षणी भीमशंकर सरदाराच्या समोर येऊन **राहीला व** हकिकत सांगत म्हणाला—“मी तर जरा भुकेला होतो. जर बापत्या येवीन **स्वयंपाकाचा** समजमाटाने मला जसे **करण्याचे** उत्तेजन मिळाले.

जोरजोरात म्हणाला—“जाता स्वयंपाकाचा वासच वेळ नकोस तर त्याचा स्वाद मुळा वेळून घ्या! ये, आमच्या सभांच्या बरोबर येव.”

घोरांच्या सरदाराने भीमशंकरला बोट-जर जेवण दिले. **जेव्हा** परत वाळू काणसा. तेव्हा सरदाराने **सोन्याची** नाणी बक्षीस पण दिली.

रेणवे

सोमनाथचे देऊळ

पुराणातील संतांच्या आधारा वरून कोठ्या एका **होव** **जागे** हा **मच्छण**, तर **प्रत्येक** **शक्ती** **चंद्राचा** **पूर्व** **प्रकाश** **गुप्तीवर** **पडत** **होता**.

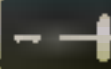
थोर वक्त प्रजापतीचा पायई होता. एकदा त्याने वयसि उन्मंजन केले त्यामुळे त्याने आपल्या सत्तांच्याचा राज बापमजून ओळखून घेतला. याने खेळावेकाले चंद्राचा जाप दिला. “तु **जस्तकाले** **लीच** **होव** **जातिव**.

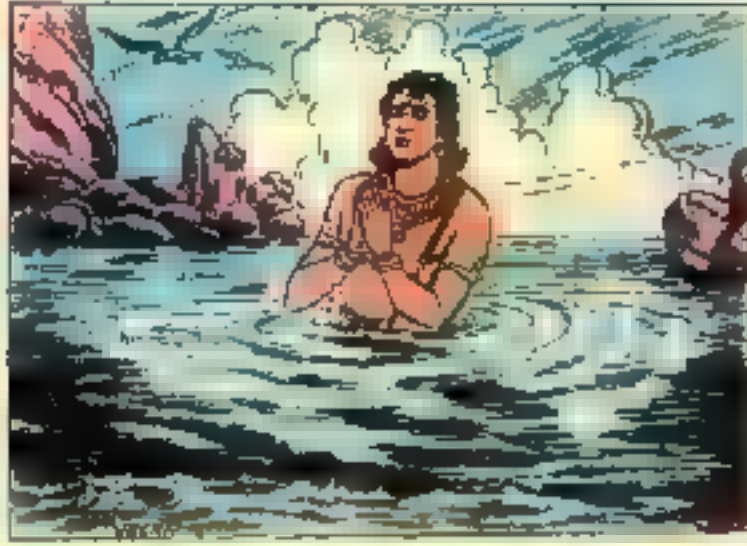
चंद्राचा पूर्ण शक्त होण्यापूर्वीच देवांनी वजाला वले न करव्याकरीता अपुरोष्ट केला व त्याला सांगितले की त्याने जाप परत घ्यावा. तरी याने **परत** **घेतला** **नाही**. परंतु त्याचा प्रभाव थोडा कमी केला. ह्याच कारणातून महिमादीन पहिले पंधरा दिवस चंद्रकला बाबने व पुढचे पंधरा दिवस महान होवें अशी पेरिगना, आकाशाच्या झाली.

Restore

127

हजारोंवर सर्व देवतांची भंडाला खुचविले
की, "तु सवुद्धस्तात कळत संकराची
धारावणा कर. वंदाने त्यांच्या
सत्त्वामुळे करणाचे इतिहास व
मायका ममावलेका प्रकाश पुन्हा
माय केला. ह्या कारणांमुळे त्या
ठिकाणाला 'अष्टाक्षरी' हे नाव पडले.

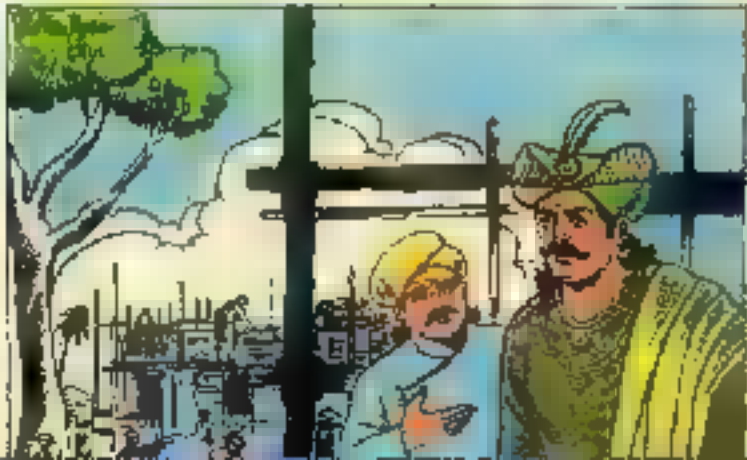
देवळाचे पुर्ननिर्माण
झाले त्याच वेळी स्थान एक प्रसिद्ध
तिर्थक्षेत्राच्या रूपात वाढले.
पोहोऊन असत लोक त्या
क्षेत्रात येण्यासाठी येतात. येथे रावे,
महाशिव
देवता सोन्याचे दागिने घरी
देवळाच्या आधुनामुला
मुळात व त्याच्या
होळ नावत्या बाहेत.

वंदाने त्यांच्या प्रवास कीती
राहुन शंकराची समा-
धार ऐकतात तेथील
मसजिदा शंकराची पुजा सोमनाथ
ह्या नावाने करण्यास सुरवात केली.

मुमाराठ महम्मद
महमदीने भारतावर आक्रमण केले.
मोहम्मद सोमनाथाच्या
देवळातील दासगिऱ्यां विषयी धात्री-
पासुनच कल्पना होती. त्यामुळे
आपल्या सैन्याच्यासह देवळाच्या
बाहीनामुला वातना. तेव्हा हि
शोध प्रजेतील लोकांना समजली.

परंतु असाच हे ठाऊक नाही की,
प्रवास सोडी सर्वात प्रथम शंकराच्या
देवळाचे निर्माण केव्हा झाले ?
इ.स. ७ व्या शतकाच्या सुमारास
आसन करणाऱ्या पारसेन च्या काळात
हे मंदिर मोहम्मदीय वातेत्या अकस्मात
होले. तेव्हा ह्या राजाने त्याच ठिकाणी
एक नविल देवळा बांधले.

देवळाच्या संरक्षणासाठी राजाने
आपल्या सैनिकांना तेथे पाठविले परंतु
महम्मद मक्कीच्या अफाट सैन्यामुळे
त्याचा ठिकाण जाणू शकला नाही.
सर्वसाधारण नक्सेनी मुळा संस्थांनी
मुकामना केला व यत्न केला
यत्न केला.

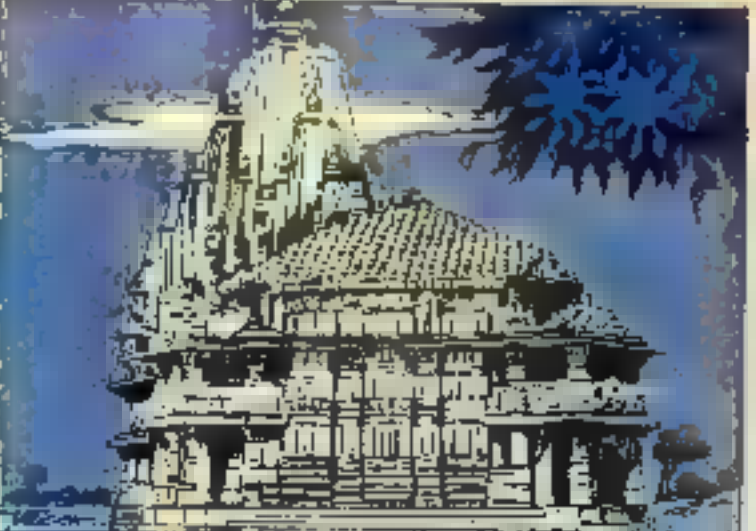

देवळातील भुवार्चना ■
 पक्षांनी बाळगण करणाऱ्या सैनिकांना
 निवचणी केली ■ त्यांची देवाचे राग-
 रानिने ■ हार करु घेऊन ■
 वन मध्ये मूर्तीला हात लावू नये.
 तरीमुळा गजनीच्या मोहम्मदने त्यांचे
 एकमे नाही. जमट सांघाच्याची
 निवून हत्या केली.

नागसुरा

पन्नास हजार सैन्याची कलस केला-
 नंतरच गजनीच्या सैनिकांना देवळात
 आला. ■ ■ ■ ■ ■
 देवळातील मूर्तीची वून तोडणीच केली
 व ■ ■ ■ ■ ■ कल्पतेपेला ■ ■ ■ ■ ■ संघर्षी
 मुद्दम गेली.

ह्या हल्ल्यानंतर पुन्हा जे देवळ बांधले.
 ते तेराव्या शतकाच्या सुमारास
 बसमाजहीन शिवाजीने मोठून टाकले
 पुनः देवळाले पुनर्निर्माण करण्यात
 ते बठराच्या शतकात बोरंगदेवाच्या
 आज्ञेने पुनः नविनदोस्त करण्यात
 आले. ह्यानंतर दंडुरची महाराष्ट्री
 महिष्याकाई हिने देवळाची पुनर्स्थापना
 केली. बाळा जे देवळ बाहे त्यांची
 स्थापना १९५१ साली ■ ■ ■ ■ ■ बांधी.

कोणा एका काळी दिवसेकडमज्ये एक
 राजा रहात होता. त्याला एकुलती
 एक मुलगी होती. मुलगा झाला नाही.
 त्यामुळे त्याने मुलीलाच मुलगा मानून तिचे
 रूप कोटकोतुक केले.

एक दिवस ■ ■ ■ राजकुमारी दिव-
 बाहेर पडले. तेव्हा ■ ■ ■ एक
 म्हातारी सांपाचा मुका घेत असताना तिला
 दिसली. तेव्हा राजकुमारी विस्काराने
 तिच्याकडे पहात म्हणाली-“छी: छी:
 काय बाणेरडे ■ ■ ■ करते आहे!”

■ ऐकून म्हातारीला अतिशय वाईट
 वाटले. ती निराशा झाली ■ ■ ■ राजाने
 राजकुमारीला बापादमस्तक न्याहाळीत
 म्हणाली-“तू ह्या जनामराळा पासून त्याची
 वृत्ता करलेस. म्हणून तू सुद्धा ह्या प्राण्या-
 सारखेच बापले आयुष्य घालवसिल.” बरे
 म्हणत म्हातारीने आपल्या हातातील

बाहुच्या कांडीने राजकुमारीच्या शरिराला
 स्पर्श केला. राजा त्या म्हातारीला मदवणार
 तितक्याच तो शरणा ■ ■ ■ पडला राज-
 कुमारी सांप झाली. तिने केविलबाणे बापला
 ■ ■ ■ वर करीत वडिलांकडे पाहिले.

म्हातारी तेवढ्यानेच गप्प बसली नाही.
 तिने तिला ■ ■ ■ म्हटले-“माता तुझे
 राजाकडे ■ ■ ■ राहिले? जा, तू
 सर्पाचे विषम जग” बरे म्हणून तिने
 सांपावर ■ ■ ■ जावुच्या कांडीचा स्पर्श केला.
 तो सांप सद् सद् झाडीत निवून गेला.

राजा तो धर्म ■ ■ ■ पातून आपणव्य
 बकित झाला व नंतर पुःजाने संतुषाने
 त्याने म्हातारीला मारण्याकरीता ठरवार
 उगारली-“तेवढ्यात निर्मळतेने म्हातारीने
 बापल्या हातातील कांडी राजावर उगारली व
 वमकावणीच्या मूठात म्हणाली-“सबरवार!
 तुझे सुद्धा तुझ्या मुलीसारखेच हाल होतील.

राजा बाबरला मवाळकीने तिला म्हणाला की, माझ्या मुलीवर बघा कर—“ कसत मंत्र टाकणे मांडीत आहे. एक मंत्र नी शकते. राजकुमारीला नागाची राणी करेल. राणी झाली तर तिची स्थिती थोडी चांगली राहील. तू तुझ्या मुलीकरीता एक छोटासा मुकुट तयार करून मला दे. तीम विवसाच्या आत तो घेणे मागून तुझी मुलगी तो मुकुट. नष्ट होईपर्यंत साप बनून राहील त्यानंतर तिला पुन्हा मानवरूप प्राप्त होईल. तू लक्षा सोन्याचा मुकुट तयार करून आणि कारण सोन्यात जर भेंसळ झाली तर तो पाण्यात विरघळणार नाही.” तो जादूगारीण म्हातारी म्हणाली.

रामाने दिवस्वात येतला व आपल्या महाकात येऊन त्याने मुकुट बनवला. म्हातारीला दिला. म्हातारीने तो ताबडतोब राजकुमारीच्या डोक्यावर तो वारण करताच सारे तिचे महत्त्व वाढू लागले. ती तो वारण करून जेव्हा आई तेव्हा कोणत्याही गोष्टीची उणीव मासत नसे. जर तो मुकुट चान्याच्या कुकानात ठेवला तर ते चान्याचे कोठार भरलेले राही. संपत्तीत ठेवले तर ते कधी कमी होत नसे. त्यामुळे मुकुट प्राप्त करण्याचा जो तो प्रयत्न लागला.

एक विवस एक प्रवासी प्रवास करून अतिथय येऊन. तो जवळच्या तळपाकांठी आपली तहान मानविण्याकरीता आला. तेव्हा पाण्यात एक नागसाप त्याला पोहोताना दिसला. एक चमकभारा मुकुट दिसला. त्याने विचार केला की हा त्या नागाचा मुकुटच. मग काम, त्याने आईबाईने तो मुकुट व रस्त्याने भराभर चालू लागला. जोडा मार्ग चालून गेल्यावर त्याने पाडीमार्गे चालून पाहिले तो अनेक साप. राणी त्याचा पाठलाग करीत येत असलेले त्यानी पाहिले. तो घाबरला. सरकून येजारच्या झाडावर चढून बसला. सर्व साप झाडाचा वेळोवे

चालून फुत्कार लावले. तितक्यात एक बाई त्या बाजूने तेव्हा आली. तिने त्या प्रवाशाचा झाडावर बसलेले पाहून विचारले—“काय हे बाबा, तू झाडावर चढून कशासाठी बसला आहेस?” त्या प्रवाशाने सर्व गोष्ट सांगी सांगून तिला विचारले ‘हे साप’ तुला काही चाम देत नाहीत हे कसे काय?

“मला सर्पाचा मंत्र येतो त्यामुळे साप मला काही करू नाहीत. आणि जर का तो मागमुकुट तू मला देसिज तर मी ह्या सर्व सर्पांना इथून जावला सांगेन. तू आपले प्राण वाचवसिल.” त्या बाईने उत्तर देत म्हटले.

“ते सर्व आपण मंतर पाहू. प्रथम तू त्या सर्पांना इथून जाऊन दे” तो प्रवासी म्हणाला.

त्या बाईने काहीतरी मंत्र तोंडाने पुटपुटले त्याबरोबर सर्व आल्यावाटेने निघून गेले. त्यानंतर तो माणूस झाडावरून झाली उतरून आला व त्या बाईला म्हणाला—“भाईबाबर कुटुंबाचा फार मोठा बोजा आहे. हा मुकुट माझ्या चांगला उप-योगास येईल पाहिजे तर तू सर्व परिवारासह माझ्या घरी येऊन रहा. मी चांगले काळ ठेविन की, तुला कोणत्याही गोष्टीची कमी पडणार नाही.

कसेबसे त्या बाईने त्या माणसाचे म्हणजे मान्य केले. तो प्रवासी घरी आला व मुकुटापासून प्राप्त झालेल्या चमकान्यानी आपले विद्वान घुसाने जगू लागला. परंतु त्या बाईला त्याने तो

Restore

नागमुकुट कुठे ठेवला हे माहीत नव्हते. खेवटी त्याचा शोध तिने कसाबसा लावला व तो कुठे बोजारगोवी गेला असल्याची संधी साधून तिने तो हबप केला. घरी निघून गेली. त्या प्रवाशाला तिचा घरचा पत्ता ठाऊक नव्हता.

त्या राईचे मास फळाळले. तिने तो नागमुकुट आपल्या घाण्याच्या कोठडीत ठेवला त्याचा परिणाम तिचे घाण्याचे कोठार सदा भरलेले राहू लागले. तसेच तिने खूप पैसा कमावला. एकदा तिने घाण्य काढून गिरणीत पाठवले तेव्हा चुकून तो नागमुकुट सुद्धा पळगात मिळून गेला.

त्या गिरणीच्या मालकाने घाण्य घालून सुरवात केली बराच वेळ जात्यातले पीठ येथे पावेंचना त्याला मंमत वाटली. काहीतरी जादू असावी असे वाटले त्याने हात पातला तेव्हा एक छोटा नागमुकुट त्याच्या हाती सांगला. त्याने तो नागमुकुट घेतला. लपवून ठेवला

दुसऱ्या दिवशी तो राई आली. तिने ठाऊक की आपला एक रागिना घाण्यात गेला आहे. गिरणीच्या काही माहीत नसल्याचे सांगितले. तेव्हा निराशेने दुःखी होऊन ती तेथून निघून गेली.

गिरणीच्या मालकाने विचार केला की तो नागमुकुट गिरणीच्या जात्यात घालून ठेवला तर थोड्या घाण्याचे खूप पिठ काढून ते विकता येईल. मफाट पैसा कमावता येईल. असा प्रकार काही दिवस त्याने पिठ काढून खूप पैसा कमावला. परंतु एक दिवस बचामक दुर्दैवाने त्याच्या हातून चुक झाली तो मुगुट घाण्याबरोबर चुकीने जात्यात मिळून गेला व त्याचा घुराघुरा होऊन गेला.

जात्यातून घाण्य येथे बंद झाले तसेच पिठ येथे सुद्धा झाले.

तो नागमुकुट नष्ट होताना नागराणी बनलेल्या राजकुमारीला पूर्वेतून कप प्राप्त झाले. ती आपल्या बडिलाकडे गेली व योग्य राजकुमारा बरोबर विवाह आपले आयुष्य आनंदाने घालू लागली.

शंकराचा बंदर पर्वतावर काशीचा काय होत आहे, याचे वर्तमानच झाले. योगिनी सूर्य, ब्रह्मदेव यांना आपले स्वरूप देखील कसे काय कोणालाही राहिले नाही? मृतगण तेथेच कायमची बस्ती करून राहू लागले की काय? संकट फार काळजी वाटू लागली. तेव्हा त्याने गणपतीला बोलावून त्याचा सांगायचे सर्व नीट सांगून काशीला पाठविले.

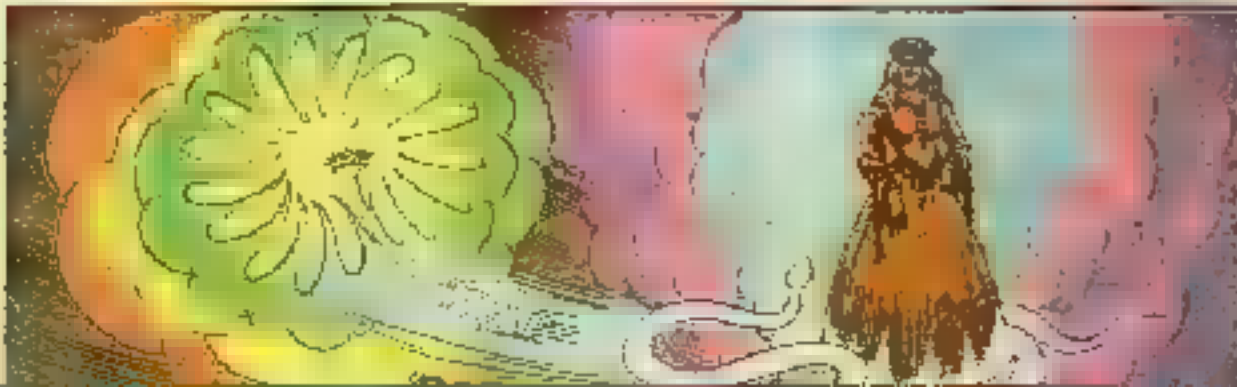
विष्णूस्वर गणपती काशीला गेला. आणि त्याने तेथे निरनिराळ्या प्रकारे उपद्रव सुरू केला दुंदीमट नाव धारण करून तो काशी नगरवासियांना भविष्य सांगित हिट करमला. काशी नगरावर फार मोठे संकट येणार अशी नगर-

घर पसरली. नंतर गणपती विवोदासच्या राजवाड्यात गेला. विवोदासने त्याला राजपुरोहितात एक प्रमुख दिले.

राजाने एक दिवशी दुंदीमटाला बोलावून विचारले- "काशी नगरीत हे जे होत आहेत त्याचे कारण काय?"

"महाराज भला वाटते की आपण काही काशी सोडून बाहेर कोठेतरी जाऊन राहणे श्रेयस्कर होईल नंतर अठरा दिवसांनी उत्तरेकडून एक ब्राह्मण येईल. तो आपल्या हिताहिताचा उपदेश करील." दुंदीमट म्हणाला.

त्यानंतर शंकराने विष्णूला काशी नगरीत पाठविले. विष्णु बुद्ध रूप घेऊन काशीला आला आणि काशीच्या नागरिकांमध्ये

नास्तिक वाराचा बौद्धमताना उपदेश करू लागला. अशा तऱ्हेने काशीवासियांची बुद्धि ॥ साखी. त्यानंतर तो ब्राह्मण रूप घेऊन दिवोदासलाच जाऊन भेटला आणि त्याला आशीर्वाद दिला. दिवोदासने त्याला विचारले—“ ॥ ब्रह्मर्षी! देव मला ॥ भाव्या प्रबोला नामाप्रकारे नास देत आहेत आता ब्रह्मपकळ आला आहे. मला मोक्ष प्राप्तीचा मार्ग सांगा!”

“हे राजन् काशी नगरीत लिंग प्रतिष्ठा कर. तुला सदेह कैलासवास लागेल.” विष्णू म्हणाला.

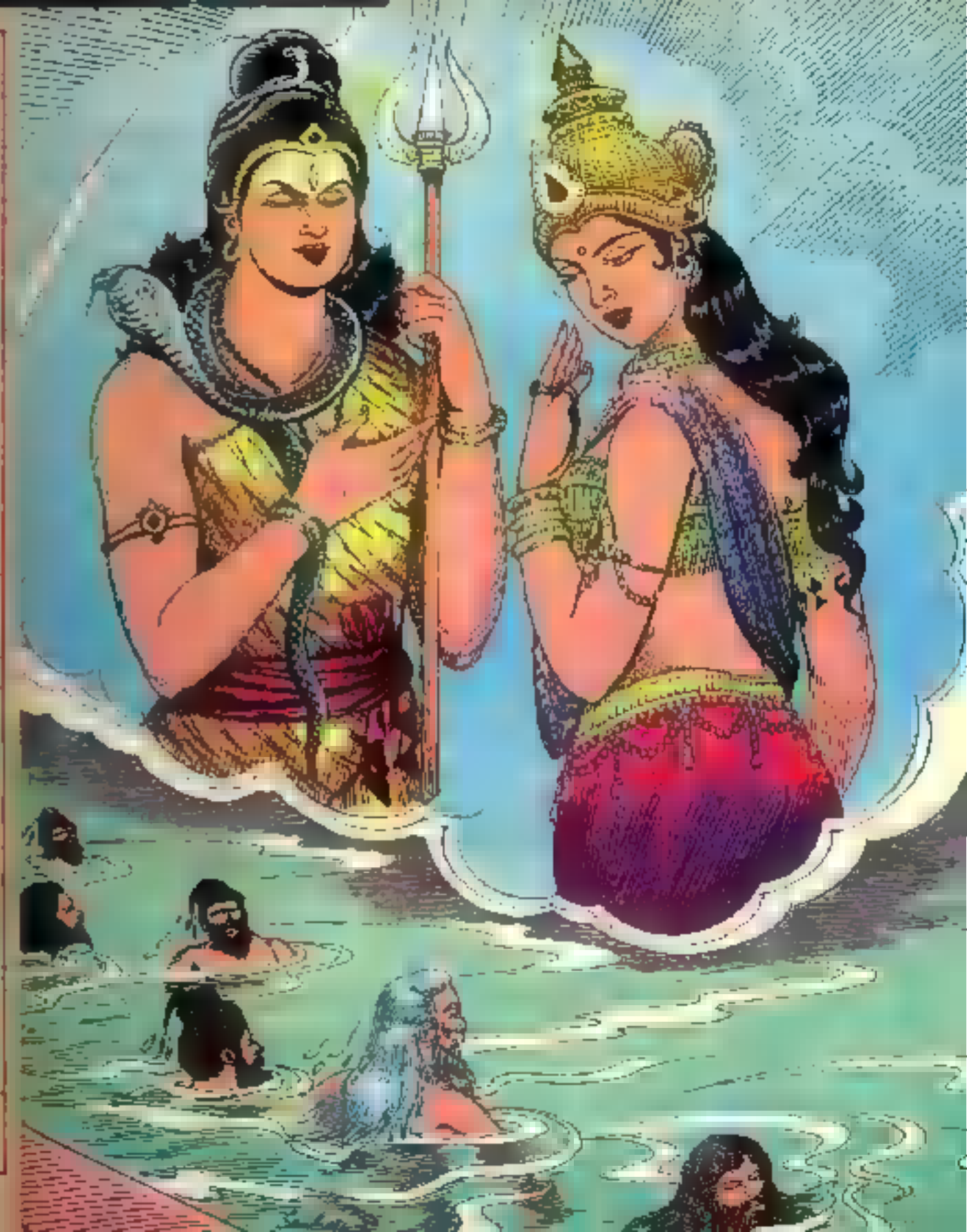
त्याप्रमाणे दिवोदासने आपला मुलगा समरंजय याला आपला वारस नेमून त्याचा

राज्याभिषेक केला. नंतर एक मोठे देऊळ बांधून ॥ लिंग प्रतिष्ठा केली. त्याच्या-साठी कैलास लोकांतून विमान आले त्यास बसून कैलास लोकी निघून गेला. सर्व देव पुन्हा काशीला येऊन राहू लागले. शंकर नंदीवर बसून पुन्हा काशीला आला आणि त्याच्या मनाला सांगितो ॥ साखी.

विष्णूनाथ ॥ विद्यालक्ष्मी दोघे काशीला ॥ काशीवास करावा. हा विचार ॥ येतांच ते एक दिवशी आपल्या तीनघे शिष्यांसह काशीला येऊन पोचले त्याच्या ॥ वेळपावन, जेमिनी सुमंत आदि प्रमुख होते. सर्व ऋषींनी प्रथम गंगे- ॥ स्नान संध्यादि ॥ रात्री अप साख्यावर शंकराची आराधना केली. ॥ मुनींनी शिष्यांसह मुक्ति मंडपात मध्याह्न होईपर्यंत शिवपुराणाचे वाचन केले. नंतर सर्व मंडळी भिक्षाटनास निघून गेली.

त्यावेळी शंकर पार्वतीला म्हणाला—“ ॥ मुनींची परीक्षा घेतली पाहिजे. त्यांना किंवा त्यांच्या शिष्यांना कोणाका भिक्षा मिळता कामा नये.”

विद्यालक्ष्मी पार्वतीने होकारार्थी मान हसवून समरीच्या प्रत्येक गृहिणीच्या मनात भिक्षा न देण्याची प्रेरणा उत्पन्न केली. व्यास मुनी सन्निध्य “भिक्षादेहि!” म्हणत घरोघरी फिरत असतां त्यांना उत्तर मिळे—

छामळे, या विषपुरीत एका काळी दिवो दासासारख्याचे राज्य होते आणि वाता तर काही बिस्वनाथ स्वतः काहीवाड करीत आहेत. या गावात प्रत्येक गृहिणी अन्नपूर्णा म्हणून भोळखणी वाते एक उपासमार व्हावी ह्याचे कारण काय? उपासामुळे वैशंपायन जैमिनी सुमंत इत्यादि शिष्य वेशुद्ध होऊन पडले होते.

माठना दिवस उजाडला. स्नानसंध्याचि आटोपून व्यासमुनी शिष्यांबरोबर मिळाट- दारोदारी निघाले.

परंतु एका घरी देखील कोणी मिळा वातली नाही. तेव्हा माण व्यासांना मनस्वी राग आला. कपाळाला पडल्या चामाचे थेंब विसू लानकें त्यांनी कबंडलातून पाणी घेऊन साप देव्या- साठी सोडल्याचा निश्चय केला. आपले मिळापात्र फोडून सर्व काहीवासियांस बसत साप देव्याचे ठरविले की, तीन पिढ्या त्यांना विद्या, आणि भक्ति तिन्हीचा लाभ होणार नाही. परंतु कबंडलातले पाणी सोडायला हात पुढे केला तेव्हा हात परवर कापू लागला. कबंडलातले पाणी हातावर पडले नाही.

वेळी एका वृद्ध सौभाग्यवती स्त्रीने आपल्या घराचे दार उघडले. तिच्या सर्वांगावर शुभ वस्त्राभूषण होती. ती

म्हणाली-“हे बाह्याणा! साप कां देतोस ये.”

ती स्त्री म्हणाली-“विद्या मिळाकी नाही म्हणून सर्व काही नगरीला साप द्यायला निघालास? तुझ्या हृदयाची परिक्षा पेण्यासाठी स्वतः काही बिस्वनाथने काम रचला होता. नाहीतर तुझ्या सारख्यांना विद्या चालणे काहीवासियांस अशक्य होईल बरे वाटले कां तुला? दररोज अन्नपूर्णा स्वतः सुवर्णाच्या पळीने वसुतासारखी सीर सर्वांना ही गोष्ट तुला माहीत नाही वाटते?” वृ मापला घीर सोडलास आणि बिस्वनाथांना स्वल्प असलेल्या या काहीनगरीस साप वेऊ लागलास भूक तुझ्या सारख्या थोर महर्षीला देखील कधी हाकवून सोडते हे उघड झाले आहे. बरे तर ये, मी तुला आज सविध्य पंचपक्वान्नाचे भानून वाडते.

ते ऐकून व्यासमुनी म्हणाले-“माते! आज कित्येक दिवसानंतर तुझे हे अमृत कुत्प गोड सन्ध ऐकायला मिळाले आहेत. माते, तू काय वाटेल ती शिक्षा घाल, आम्ही ती आपसांत वाटून घेऊन त्यात मनाचे समाधान करून घेऊ.

ते ऐकून ती स्त्री स्मित करून म्हणाली-“बाळा! मद्यान्ह उलटून चालली आहे. तुम्ही सर्व गंगास्नान करून या. तुम्हां

सर्वांना मी स्वतः मनसोक्त जेवण वाडणार आहे.”

त्यानंतर व्यास म्हणून आपल्या सर्व शिष्यांसह गंगास्नानास निघून गेले. स्नान संध्याचि आटोपून पुन्हा त्या सुगृहिणीच्या घरी भोजनार्थ परत आले. त्या सुगृहिणी ने सर्वांना आदपूर्वक घरात बोलावून नेले तिने पहिल्यापासून मांडून ठेवलेल्या पाटांवर त्यांना बसायला सांगितले आणि केळीची स्वच्छ पाने मांडली.

नंतर वृष रांगोळी आदी शाल्यावर ती सर्वांस म्हणाली-“आता अपोषणी घेऊन भोजनास सुरवात करावी.” ते ऐकून व्यास मुनो व त्यांचे शिष्य चकित होऊन

“अद्याप संपादन झाला नाही!” किंवा जेवणे आटीपून बरण वेळ होऊन गेला!” एकेका घरी घार देखील उघडले नाही.

तीन प्रहरी गुरू आपल्या मठात परत आले. सर्व शिष्य मंडळी रिकाम्या हातांनीच परतली. सर्वांना मुका लागल्या.

“मला भिजेत एक शीत देखील मिळाले नाही!” व्यास मुनी म्हणाले आणि त्यांनी आपल्या शिष्यांना विचारले-“तुम्हांका काय काय शिक्षा मिळाली?” परंतु शिष्यांनी पण त्यांना मुळीच शिक्षा न मिळाल्याचे सांगितले.

लागोपाठ दिवस कोणालाच शिक्षा मिळाली नाही. मुनींना आश्चर्य वाटू

Restore

127

परस्परांकडे पाहू लागले. त्या वेळी पाने कोरीव विसत होती आणि पक्ष्यांना पण येत नव्हता.

आम ही गृहिणी उपाशी मारून आपली सर्वांची खोद मोडणार असे सर्वांच्या मनात येत होते परंतु त्यावेळी काही स्त्रिया आपोषणी साठी पाणी घेऊन आल्या. ती वृद्धा स्त्री सर्वांना म्हणाली- "बाळांनो जेवायला खोद उशीर झाला; सायकास होऊं द्या!"

सर्वांनी आपोषणी घेतांच सर्वांच्या पानावर प्रत्येकाचा भाकडभारे पवार घाडलेले विसले. पवार स्वार्थिष्ट व प्रत्येकाच्या हवे तितके घाडलेले होते.

प्रत्येकाचा वाटत होते की ती प्रत्यक्ष अपपूर्णाच आहे. जेवणे झाल्यावर त्या वृद्ध स्त्रीने सर्वांच्या बिश्वांतीची व्यवस्था केली.

मोडण्या वेळाने पार्वती परमेश्वर तेथे आले. सर्व बिश्वांती येत पडले होते. पार्वतीच्या चेहऱ्यावर शांतभाव होता. परंतु शंकराचा चेहरा विसत होता.

शिव पार्वतीला समोर पाहून सर्व उठून नम्रपणे प्रणाम करून उभे राहले.

शिवपार्वती उच्च आसनावर बसले. शंकराने व्यास मुनीकडे वृद्ध दृष्टीने पाहून विचारले- "रे उद्दंड मूर्ख, महाभारत लिहिण्याचे धूर्तत्व आज मला पत्नीस्वरूप असलेल्या काशीनगरीस सापडले. विवाला होतास नाही का? एक तर काशीत प्रवेश केलास हाच तुला अपराध! माता जास्त न घालविता आलास तसा निघून जा!"

व्यासांनी पार्वती परमेश्वरांना नम्रपणे नमस्कार करून क्षमा मागितली आणि काशीतून निघण्यास तयारी झाली. तेव्हा पार्वतीला राहवणे नाही ती म्हणाली- "बाळ! तू काळजी करू नकोस झालेल्या चुकीचे प्रायश्चित्त दक्षारामला भोमेश्वरांची उपासना करून कर, तुझे सर्व प्रकारे कल्याण होईल." पार्वतीच्या आज्ञे प्रमाणे व्यास आपल्या शिष्य मंडळी समवेत दक्षारामला निघाले.

नवीन अनुभव

नोकरीवाला एकदा निर्गुणानंद नावाचे साधू आपल्या शिष्यगणांसमवेत आले. त्यांच्या दर्शनकरिता गावातील अनेक भोव येत. निर्गुणानंदांनी बराचवेळ भक्तिभाव वैराग्याविषयी अनेक उपदेश केले ह्यानंतर लोकांनी आपल्या समस्या स्वामीपुढे मांडल्या.

निर्गुणानंदांनी त्या ऐकून अनिच्छेने हलवित त्यांना समजावणीच्या मुरात म्हटले- "ह्या तुमच्या समस्या अत्यंत क्षुल्लक आहेत. ह्या छोट्या छोट्या समस्यांकरीता तुम्ही लोक विनाकारण बसत होता. असे आहे तर तुमच्या पुढे कठीण उभ्या राहिल्या तर तुम्ही मक्कीप वेडेपिसे व्हाल!" असे सांगून त्यांनी लोकांना पाठवून दिले.

अन्तगणांना ह्या दृष्टीने मोठे आश्चर्य वाटले. की ज्या काळज्यामुळे आपल्या

आयुष्यात अशांती माजली आहे त्या समस्या क्षुल्लक वाटत आहेत. सर्व जाणणारा त्यांचा पाटील शिवचरत ह्यांनी भक्तांना उद्देगून म्हटले- "तुम्ही लोकांनी स्वामी-समोर ज्या समस्या प्रकट केल्यात त्या गृहस्थ जीवनातील अत्यंत साधारण आहेत. जर का तुम्ही काही अध्यात्मिक समस्या त्यांच्या पुढे ठेवाल तर ते निविचत पणे काही उपाय सांगितल."

त्यांच्या बोलण्यात काहीतरी क्षम्य असावे असे गावकरी लोकांना वाटले परंतु गावकऱ्यांना सह स्थितीत फक्त गृहस्थविषयातील काही काळज्या होत्या.

ह्यानंतर निर्गुणानंदांनी लोकांना दोन दिवस परमसंबंधी काही उपदेश केले तिसऱ्या दिवशी गावच्या पाटलांनी सधुंना स्वतःच्या घरी पाचारण केले. भोजनानंतर त्यांच्या बिश्वांतीची सोय करून निर्गुणानंदांकरीता

Restore

एक मच्छरवाणी लावून दिली. परंतु सकाळ होताच स्वामीचे दोळे झोप न मिळाल्यामुळे सान माजेले होते व ते थोडे विश्र्विडे सुडा झालेले दिसत होते. त्यावर शिवचरणांनी त्यांना विचारले— "स्वामीजी, रावभर आपल्याला चांगली झोप लागली नाही काय?"

"झोप कुठली आली रावभर हासांनी चावून काढले त्यामुळे रावभर जागाच होतो!" निर्गुणानंद म्हणाले.

शिवचरणांनी बोळा चेहरा करीत विचारले— "स्वामी, आपल्याला माहीत आहे. ह्या काळात बांस गास्त होतात. ह्या गावात तर जास्तच, याकरीता मी मच्छरवाणीची झोप केली.

"मच्छरवाणी असली म्हणून काय झाले? झोपमोड करणारा एखादा मच्छरवाणी मधे बुडला तर बोडे आहे?" निर्गुणानंद म्हणाले.

त्यावर शिवचरणांनी बोळभाचा भाषित विचारले— "मला तर एका गोष्टीचे

मोठे राहून राहून आश्चर्य वाटते आहे. को आपल्या सारख्या एखाद्या वनाच ज्ञानीला एक साधा डास माराय देतो? आपण मारा करीत असाल तर एक गोष्ट आपल्या समोर निवेदन करावी म्हणतो की, यावकरी लोकांनी आपल्या समोर त्यांच्या ज्या कष्टांच्या सामितल्या. त्या तर तुमच्या ह्या मासपेला सुडा कठीण असतील ना!"

शिवचरणांच्या बोलण्यामुळे निर्गुणानंदाना आपली चुक समजून आली. छळणारी लोकीक केवळ धर्मोपदेशां मुळे निवारण होऊ नाही. त्या करोता तो सोडविण्याचा काही मार्ग पाहिजे. त्याकरीता योग्य सल्ला दिला पाहिजे.

त्याच दिवशी निर्गुणानंदानी सर्व जयतगणांना एकत्र बोलावून बैठले व प्रत्येकांच्या समस्या ऐकून त्यांना त्या निवारण कसा ह्या विषयी सल्ला त्यांच्या घनाचे केले.

करणीचे फळ

निर्वाक नावाचा बंडाईक वर्षापासून रोग्यांवर उपचार करीत होता. परंतु त्याची मिळकत तेवढी असल्यामुळे तो रोग्यांकडून पैसा काढीत असे. त्याचे वडील भरण नेहमी समजावित— "अरे, बैद्याला घनाचा कोम कधी असू नये. प्रत्येक रोग्याचे आजाराचे कारण तपासून त्याला योग्य ते औषध घायला पाहिजे. तुला मनुसब येईल तसा तू बैद्याकरीत निपुणता करशील व अशी एक वेळ येईल की सर्व रोग्यांना दूर पळवून कावशील. परंतु तू तर रोग्यांच्या बरोबर तसा व्यवहार करीत नाहीस तुझे फक्त रोग्यांच्या भिक्षाकडेच लागलेले असते. तू रोग्याकडे बघा दृष्टीने पहातोस की ते आपले पैसे प्रथम देतात का नाही. परंतु बहिलांनी ऐकवलेले त्याला अजिबात आवडत नसे. तो त्यांच्या

बोळण्याकडे दुर्लक्ष करून स्वतःच्या मनाप्रमाणेच रोग्यांबरोबर वागत असे.

एक दिवस निर्वाकच्या घरासमोर एक भिकारी डोळ्यापुढे अंधेरी घेऊन आली. ते पहाताच निर्वाकचे वडील बाबत बाहेर आले आणि त्यांनी त्याला उचलले व घराच्या ओसररीवर आणून ठेवले.

भिकार्याचा खासोखास चालू होता. तेव्हा भरणने विचार केला की, त्या भिकार्याला मुकेमुळे चक्कर केली असावी त्याने त्याच्या तोंडावर बोडे पार पाणी शिपडले त्याबरोबर भिकारी चुडीवर आला उडून बसला त्याने हात जोडून भरणला नमस्कार केला व तेथून जाऊ लागला.

तेव्हा भरणने दया घेऊन म्हटले— "अरे, जेवून मग जा."

भिकारी म्हणाला— "दादा, मला मूक नाही. हजे येण्यापूर्वीच एका दयाळू

आईने मला पोटभर सायला घातले आहे. मी कोपल्यावरच्या धर्मशाळेत रहातो. शोळमांसमोर अंबेरी घेऊन मी बाकी पडलो.”

“भरणे आपणच करीत विचारले—तुझे अंबेरी मायचे कारण नुक नाही?”

“नाही, दादा! हा माझा भुना आजार आहे. दिवसातून कमीत कमी तीन चार वेळा मी चक्कर येऊन बेसुद्ध पडतो. त्यामुळे मला नीक मागायला मुळा पास पडतो. परंतु रस्त्यावर बेसुद्ध होऊन मी पडलेला असतो तेव्हा रस्त्यातील लोकांना ह्या वेळाला ते थोडे फार पैसे माझ्या माजू-बाजूला टाकून जातात. ते मुळा मला थोडे उपयोगी पडतात.

पण पैसां नभावी आजार बुद्ध ठेवता कामा नाही. जर तुला बरोबरची तुझ्या आजारावर उपचार करून घ्यावयाचे असतील तर माझा मुसगा बंधू आहे त्याला मी सांगतो तो तुझ्या रोगावर चांगला उपचार करेल.” भरन म्हणाला.

भिकारी केविलबाधा घेऊन करीत म्हणाला—“दादा, माझ्या दुखाप्यावर उपचार करणे मलाच कोणत्याच येईल नसेल नाही.

तू तुझ्या रोगावर इलाज करून घेणार असलास तर साय. मी माता तुझ्यावर उपचार करण्यास त्याला सांगतो.” भरनने समजावले.

भिकारी नासाळत्या नासाळ हुल्लत म्हणाला—“दादा, कोण मला दुर्दैवी आहे की, जो मापत्या रोगावर उपचार करण्यास मानेपुढे पाहिल. आणि मी जर का गावातील लोकांच्या पुढे चक्कर येऊ काही पडलो तर काही वाईट नाही. परंतु निर्जन वाटेत पडलो तर काय अवस्था होते काही बुद्ध लोक मी भिकारी आहे चक्कर पडलो आहे. हे पाहून मुळा मी मिक मागून कमावलेले पैसे थोड्या वेळाने पळून जातात. माता तुम्ही बरोबर उपचार केला तर मी आयुष्यभर चूपी राहीन.

इतक्यांत भरन घराच्या बात निघून गेला. वस्थाने मापत्या मुळाला भिकार्याची

सर्द गोष्ट सांगितली व म्हणाला—“मुळा तू माझा हा विक्षिप्तपणा आहे असे समजू नकोस केव्हा केव्हा भिकार्याच्या रूपात देवच येतो. पैसा देण्याच्या स्थितीत नसलेल्या ह्या जगाय गरिबावर निष्काळजीपणा न करता बरोबर रोग निदान करून चांगले औषध दे. तुझे उपकार होतील. तुझे माध्यम बदलेल माझ्या बोलण्याचा तिरस्कार करू नकोस.

निर्वाक बिडीनेच त्या रोग्याजवळ गेला व त्याला तपासून तो बरात आला व काहीतरी औषध तयार करून भिकार्याच्या हातात देत म्हणाला—“ऐक, तू चार दिवस ह्या गोळ्या का. तुझे पुजने नक्की बरे होईल.” इतक्यांत भिकार्याने दोघांना नमस्कार केला व तेथून निघून गेला.

भरण म्हणाला—“निर्वाक, तू हे जे उपकार केलेस ते पाहून मला खूप आनंद वाटला देव तुझे नक्की कल्याण करेल.

त्यावर निर्वाक बिडून म्हणाला—“आणि सरेच देवांनी माझे कल्याण केले व माझे माध्यम उजळले तर मला त्यात आनंदच होईल. परंतु मला माझ्यावर हसका देखिल विश्वास नाही की. माझ्या औषधाने तो भिकारी सुधारेल.

“तू त्या भिकार्याला कोणती औषधे दिलीस.” भरनने यावरत त्याला विचारले.

“मी फक्त तुम्हाला संतुष्ट करण्याकरिता अशी औषधे मिसळून त्याला दिली की त्याने त्याचे काही नुकसान होणार नाही. परंतु पुढे त्याचे नशीब.” निर्वाक म्हणाला.

वेद्योगाने भिकार्याला त्याच्या रोगावर जे औषध दिले गेले ते बरोबर उपयोगी पडले भिकारी चार दिवसांत ठणठणीत बरा आला.

एका आठवड्यानंतर तो भिकारी निर्वाकच्या घरी आला व त्याला म्हणाला—“वेद्यसाहेब मापत्या हातचा गुण अद्भुत आहे. कोण्याकाळी मी एक भिकारी नव्हतो. इमानदारोने कष्ट मेहनत करून

उपाय सांगतो त्याने माझे म्हणतारी फिटतील.

हे उत्तर ऐकून निर्वाक चिडला व म्हणाला—“माझ्यावर बघाय पर्वत इतके तरी दुर्बल येऊन पडले नाही की, भिकार्याने मला पैसा मिळविण्याचा उपाय सांगायचा.

तेवढ्यात बरण तेथे आला म्हणाला—“काही सांगता येत नाही कोणाबुळे कोणाचे माध्य पडले. त्याचे म्हणजे बक्षपूरक ऐक तरी.”

भिकारी निर्वाकला म्हणाला—“सहरान-पुर इथून शंकर कोत मुळा दूर गेले. त्या गावात एक दवेतगुप्त नावाचा व्यापारी रहातो. तो पिडीयात कोटपाधिका आहे. परंतु त्याचा उपयोग काय? तो मुळा होता रोगानेच वस्तू मारलेला आहे. अनेक बैद्यांनी त्याच्यावर चांगले चांगले उपचार केले परंतु उपयोग झाला नाही. बंयटी व्यापार्याने जाहीर केले की जो वंश त्याच्या रोगावर बरोबर उपचार करेल एक सोन्याची नाणी बक्षीस देण्यात येतील. तेव्हा मला विनम्र आहे की, आपण मोठ्या सुकमतेने हे बक्षीस मिळवू शकता” असे सांगून तो भिकारी तेथून निघून गेला.

तो सल्ला ऐकून निर्वाकचा चेहरा काळा झिकर पडला. परंतु बरणने त्याकडे

तुम्ही माझा उधार केला. मी माझ्या परोस्थितीमुळे तुम्हांला पैसा देऊ नाही परंतु तुम्हांला पैसा मिळविण्याचा

उपाय येतो नाही तो आपल्या मुलाला म्हणाला—“एकलेस नां, बरीच व धीमंत कोण हे न पाहात जो मनापासून त्याच्या रोगावर उपचार करतो त्याचे नेहमीच चांगले होते. नू भिकार्याला मदत केलीस ते पाहूनच देव तुझ्यावर संतुष्ट व तुझे भाग्य उजळले.”

निर्वाक दिनवाणेंपणाने म्हणाला—“बाबा, तुम्ही सांगितलेला मी बरोबररी पाळला असता तर आता बरेच माझे भाग्य उजळले असते. परंतु मी मनःपूर्वक भिकार्यावर इलाज केला नाही. आपल्या आज्ञेचा तिरस्कार करता येत नाही म्हणून मी चिडून आऊन रागाच्या कोणतीतरी चार औषधे मिसळून त्या भिकार्याला दिली.

“बग त्यात वाईट काय झाले. तोच चार औषधे नू दवेतगुप्त नेऊन दे” बरणने सुचविले.

निर्वाक क्षणभर मीन राहीला नंतर म्हणाला—“मला दुःख त्याचे नाही. बाबा

भिकार्याने मला पूर्वीच तसे सांगावयास पाहिजे होते. आता माझ्या ध्यानात मुळा नाही की मी त्या भिकार्याच्या रोगावर कोणकोणती औषधे मिसळून दिली. मी रागात व चिडून जो औषधे तयार केली होती आता ती औषध पुन्हा मी तयार करणार नाही. कारण आपल्या घरात दोन हजारालून जास्त औषधे आहेत. मी भिकार्या करीता ज्या चार औषधांचा उपयोग तेव्हा केला होता तो माझ्या लक्षात मुळा नाही!

जाणून बुजून जो स्वतः अपराध करतो त्याला सुटका नाही मिळत नाही आता योग आपल्या कर्माची फळे” असे म्हणून रागारागाने त्याचे बडोळ तेथून निघून गेले.

ह्या गोष्टीमुळे निर्वाकचे डोळे उघडले. त्याने आपल्या बडोळांच्या सगळ्यानुसार बागण्यास आरंभ केला व एक प्रख्यात निष्णात वैद्य म्हणून नावाजला गेला. त्यामुळे त्याला पैसा मुळा भरपूर मिळू लागला.

दुतज्ञता

शंभर वर्षांपूर्वीची गोष्ट आहे. करवना गावाच्या नगरात एक मुल्लेमान नावाचा गरीब म्हातारा रहात होता. त्याची बायको दोन मुली दररोज सुत कातीत व ते सुत घेऊन बाजारात विकत. ती मिळकत कुटुंबालाच पुरेशी होती. त्यामुळे त्याला एक पैसा सुद्धा जमवणे शक्य झाले नाही. त्याच्या दोन्ही मुली लग्नायोग्य होत्या. परंतु त्या म्हाताऱ्याला पैशांअभावी त्याचे देणे अशक्य होते. त्याच काळाचीमुळे तो नेहमी चिंतामग्न असे.

एक दिवस मुल्लेमान बाजारी पडला. व गावच्या बाजाराला जाऊ शकला नाही. त्यामुळे त्याची मोठी मुलगी सुत घेऊन बाजारात गेली व येईल त्या किमतीला सुत विकून त्या पैशाने तिने तीन रोट्या घेतल्या. परत निघाली.

मुल्लेमानची मुलगी शाहीतील पायवाटेने येत असताना जवळच बसलेल्या एका झोपडीतून तीला एका बाईचा विव्दळण्याचा आवाज ऐकू आला तीने पुढे होवून झोपडीच्या दोंडावून पाहिले. आत अग्निवीर एक म्हातारी पुढचाट दोन मुलांना घेऊन झोपलेली दिसली. ती तामाने कव्हूत होती. मुल्लेमानची मुलगी झोपडीत छिरली व तिने त्या म्हातारी जवळ जात तिला विचारले—“माई, तुम्हाला कसला त्रास होत आहे? कव्हूत आहात?”

“मुकेने विव कासावील झाला आहे, मुली! तीन दिवसांपासून काही खानला नाही.” त्या म्हातारीने सांगितले.

“माझ्यापाशी तीन रोट्या बघेवत बला वाटते आत्ताची भूक भागवण्याला ह्या तीन तुम्हाला नक्की पुरतील. परंतु उद्या तुम्ही काय कराल?” त्या मुलीने विचारले.

“बाळे- ह्या दगाला थोडा-कार पोटाला अन्धार मिळायला तरी पुढे आहे तो खाऊनच आम्ही आमचे प्राण तरी वाचवू नंतर मेजार माईची धर्मंत नातेवाईकां-कडे जाऊ.” ती म्हणाली.

मुल्लेमानच्या मुलीने आपल्या विषयीतील तिन रोट्या काढून त्या म्हातारीच्या हातात दिल्या. त्या त्यांनी खाल्ल्या.

म्हातारी म्हणाली—“जे, तुझे गुण वात्साच्यायोगे आहेत. परंतु तुझ्या उप-काराच्या बदली देण्याजोगे माझ्याजवळ काही नाही. फक्त हि मुरई आहे परंतु ही रिकामी मुरई नाही ती तू घे.” असे म्हणत जी मुरई तिच्या हातात दिली.

मुल्लेमानच्या मुलीने ते मुरई बरकाली निरखून पाहिली—“मुरईची आम्हाला अविवात गरज नाही तेव्हा तुम्हीच ही ठेऊन घ्या.” ती मुलगी म्हणाली.

“अग मुली मी, सांगितले ना! ही रिकामी मुरई नाही. माझे म्हणजे ऐक. तू आपल्या बरोबर घेऊन जा.” ती म्हातारी मदमदलेल्या स्वरात म्हणाली.

त्या मुलीला म्हातारीचे सांगणे आवलले. तीने ती मुरई घेऊन बरी परत आली बरी आल्यावर तिने घारा वृतांत आईवडीलांना सांगितला.

त्या गरीब म्हातारीवर त्यांनी, जो दयाभाव दाखविला मुळे सर्व कुटुंबाला एक दिवस उगास बघला पण कोणी दुःखीकष्टी झाल नाही.

मुल्लेमान आपल्या घाबट्या मुलीला म्हणाला—“बाळ, तुझ्या ताईने भांगले काम केले. आता ही मुरई बाजारात नेऊन विकलीस तर कमीत कमी एक रोट्टी तरी येईल.” असे सांगून म्हाताऱ्या बापाने ती मुरई हातात दिली.

ती मुरई घेऊन बाजारात गेली व एका जागी मुरई पुढ्यात ठेऊन बसली. त्या रस्त्याने अनेक माणसे गेली परंतु कोणीही त्या मुरईची किमत विचारली नाही.

संध्याकाळच्या सुमारास बाजार जेव्हा बंद झाला तेव्हा एक मासेविक्या तिच्याजवळ आला व त्याने विचारले—“हे बंधू, माझ्या टोंकोत एक मासा शिस्तक आहे जाता जाता मी विकणार आहे पाहिजे का?”

मासा विकत घ्यायला माझ्याकडे एक पैसा देखील नाही. पाहिजे असल्यास ही सुरई घेऊन त्या खडल्यात मला मासा दे.” पाकटी मुक्की त्याला म्हणाली.

मासेविक्या थोडावेळ त्या सुरईकडे पहात राहिला. नंतर त्याने विचार केला की होते तें फायद्याचेच असते त्याने तो मासा त्या मुलीला दिला व सुरई घेऊन निघून गेला.

पाकट्या मुलीने तो मासा घरी नेऊन आपल्या आईच्या हातात दिला. तिने त्या माशाचे दोन तुकडे केले. तेव्हा माशाच्या पोटातून एक मोठ्यावान मोती बाहेर पडला. तो मोती पाहून सर्वांना अत्यंत आश्चर्य वाटले.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी त्या म्हाताऱ्या बापाने तो मोती घेतला व आपल्या जुन्या

सोनारमित्र कडे नेऊन त्याला दाखविला. त्या सोनाराने तो मोती निरखून पाहिला व त्याला म्हणाला—“मी आजपर्यंत इतका मोठ्यावान मोती पाहिला सुद्धा नाही. त्यामुळे मला त्याची खरी किंमत काय हे समजत नाही. माझा दुसरा एक मित्र आहे रत्न-पारखी आहे चस आपण त्याच्याकडे जाऊन हा मोती दाखवू.” असे म्हणून तो दोघे मित्राकडे गेले.

सोनार मित्राने त्या मोत्याची चांगली किंमत सुळेमानला देऊ केली. त्या पैसांनी सुळेमानने सारे कष्ट दूर झाले. सुळेमानने चांगली मुले पाहून आपल्या दोघोमुलींची लग्ने वाटावाटाने लावून दिली.

एक दिवस सुळेमान आपल्या मुली जावयांसोबत मिष्टान्ने करीत असतांना त्याला जुन्या गोष्टीची आठवण झाली व तो कृतज्ञतेने म्हणू लागला. गरीब म्हातारीच्या बोलण्यातील रहस्य आपला माझ्या ध्यानात आले. खरोखरी तो सुरई रिकामी नव्हती.

महान वीर

प्राचीन काळी काँग हा रोन्ही देशाच्या एक किल्ला होता. त्याचे बुद्ध बरे झरोके पाहून किल्ला असे होते. परंतु त्यावर कोणोही केसी तर तो भोवून वार्ड. किल्यात जितवर्मा नावाचा एक मूर्ख बाबळट रहात होता. त्याच्या पूर्वजा-पैकी कोणा एकाचे राज्य होते. त्या मुळे तो स्वतःचा फार मोठा पराक्रमी म्हणवत असे. तो नेहमी स्वतःची दिसकी दाखवित फिरत असे.

जितवर्माच्या बमंडी स्वभावाची इतर लोक बरेच तरा स्तुती करीत परंतु मनावून त्याची व्यवहलता करीत.

जितवर्मा नेहमी आपले शौर्य दाखविण्याच्या उद्देशाने मोजक्या लोकांना बरोबर घेऊन बर्मिनदाराच्या घरी दरोडा घालण्याचा प्रयत्न करीत असे आणि तो

एकाही कोंबडी किंवा मेंढी उचलून घेऊन गेला तर बर्मिनदाराचा त्याचे फारसे काही वाटत नसे परंतु त्याहून जास्त किमतीची जर का काही चिजवस्तु तो जे जाण्याचा प्रयत्न लागला तर माघ तो त्याच्या माणसां करवी त्यांना बंदवून काढी जर त्याचे नोकर मार परत आले तर जितवर्मा त्यांना चकट वटावित म्हणत असे—“तुम्ही भिन्न आहात जर का तुमच्यात हिंमत असली तर माझ्या समोर येऊन उभे राहिला नसतात. असे त्यांनी आपल्या सैनिकांना हुसकून लावले नसते. मला नीच व पुष्टी बरोबर मीच जाऊन युद्धा करतो.

आणि लुटायला येव्हा जीतवर्मा स्वतः वार्ड व भार लाऊन परत येई तेव्हा त्याची बायको त्याच्या जखमांना औषध लावीत असे. तीला माहीत होते की, आपला नवरा

संध्याकाळच्या सुमारास बाजार जेव्हा बंद झाला तेव्हा एक मासेविषया तिच्याजवळ आला व त्याने विचारले—“हे बघ, माझ्या टोंगकोत एक मासा शिल्लक आहे जाता जाता मी विकणार आहे पाहिजे का?”

मासा विकत घ्यायला माझ्याकडे एक पैसा देखील नाही. पाहिजे असल्यास ही सुरई घेऊन रथा बसल्यात मला मासा दे.” पाकटी मुलगी त्याला म्हणाली.

मासेविषया थोडावेळ त्या मुरईकडे पहात राहिला. संतर त्याने विचार केला की जे होते ते फायद्याचेच असते त्याने तो मासा त्या मुलीला दिला व सुरई घेऊन निघून गेला.

पाकट्या मुलीने तो मासा घरी आपल्या आईच्या हातात दिला. तिने त्या मांजाचे दोन तुकडे तेव्हा मासाच्या पोटातून एक मौल्यवान मोती बाहेर पडला. तो मोती पाहून सर्वांना अत्यंत आश्चर्य वाटले.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी त्या म्हातान्या बापाने तो मोती घेतला व आपल्या जुन्या

सोनारमित्र कडे नेऊन त्याला दाखविला. त्या सोनाराने तो मोती निरखून पाहिला व त्याला म्हणाला—“मी आजपर्यंत इतका मौल्यवान मोती पाहिला सुद्धा नाही. त्यामुळे मला त्याची खरी किंमत काय हे समजत नाही. माझा दुसरा एक मित्र आहे तो रत्नपारखी आहे चला जायण त्याच्याकडे जाऊन हा मोती दाखवू.” असे म्हणून तो दोघे त्या मित्राकडे गेले.

सोनार मित्राने रथा घोट्याची चांगली किंमत सुल्लेखाने देऊ केली. त्या पैशांनी सुल्लेखाने सारे कष्ट दूर झाले. सुल्लेखाने चांगली मुले पाहून आपल्या दोघोमुलींची लक्ष्मी पाटयमाटाने दिली.

एक दिवस सुल्लेखान मुली व जावयांसोबत मिष्टान्न कराल करीत असताना त्याला जुन्या गोष्टीची आठवण झाली व तो कृतज्ञतेने म्हणू लागला. त्या गरीब म्हातारीच्या जोसण्यातील रहस्य कासा माझ्या ध्यानात आले. खरोखरी ती सुरई रिकामी नव्हती.

“हि काय विचारण्यासारखी गोष्ट आहे? मोघ आहे तो.” वीतवर्माने मोठ्या साहसाने उत्तर दिले.

“तरमग, लवकरात लवकर कित्या स्वाधिन कर. नाहीतर तुला व तुझ्या कित्याचा समुळ नाश होईल. कलिंग देशच्या राजाच्या बाईने आम्ही बंन देवावर कलिंग सेनापतीने सांगितले.”

“जरे कुष्ट नाकायका, तुला एवढा अहंकार कसला. तुला व तुझ्या सेन्याला जाला वस लोकात पाठवतो. वितवर्माने कीर्त्य साहसाच्या गोष्टी व बहुधा ऐकल्या?” असे म्हणत वितवर्माने क्षम्य सेनापतीवर हाण सोडला तो

तेव्हा सेनापतीने सेन्याला स्फारा केला. स्वाधरोवर बापाचा वर्धाव कित्यावर होऊ लागला. वितवर्माने आपल्या लोकांना हत्ता करावयास सांगितले. परंतु बंनत एक झाडी की वितवर्माने बाग व जू तेव्हाचे इतके सोदून एकही सुद्धा माणूस बघवी झाला नाही. कोणाचे काहीही मुक्तान्न झाले नाही.

अर्धातिस मला प्रकारे बापाचा वर्धाव दुसऱ्यांवर होत राहला. तेव्हा कलिंग देशाने सेन्य बोळे मारणे गेले. वितवर्माने

म्हणाला—“हात तिच्या! हे सर्व पळपुढे मित्रे म्हणून पाठीमागे बसत आहेत. ह्या लोकांना माझ्या शौर्याच्या काळी गोष्टीची माहीती पिसत नाही?”

परंतु कलिंग सेन्याने पूर्वीपणे माचार घेतली नव्हती. त्यांनी जवळच आपले तंबू ठोकले व सकाळी अर्धातिस व संध्याकाळी अर्धातिस कित्याजवळ येऊन बापाचा वर्धाव लागले. जसा तऱ्हेने दहा दिवस उकटले. अकराव्या दिवशी सेनापती थोड्यावर बसून कित्याजवळ पोहोचला व जोरठून म्हणाला—“वितवर्माने! आम्ही हारली आपण एकजूटी बघे. कुन्या कित्याचे दार उघडावे.

“ ठोके प्रथमच बालकने असते तर विषायाचे अम तर बालक असते ना? असे म्हणत जितवर्माने आपल्या किल्ल्याचे कार उधडले व सधु सेनापतीला किल्ल्याच्या आत येऊ दिले.

जितवर्माने कलिंगसेनापतीला विचारले—
“ आजपासून आपला राजा आमचा बनले व भरेक ? ”

सुम्ही असे एक पत्र लिहून जा की, ह्या लढाईत आमचे असे सैन्य काही आले व बाकी अर्ध्या सैन्यातील बरेच शिपायी बंदी झाले.” कलिंग सेनापती म्हणावा.

ह्यानंतर कलिंग सेनापतीने जितवर्माने ससे पत्र लिहून घेतले. आपले उरले सुरले सैन्य बेकन वंग राजाकडे पोहोचला करो गोष्ट अशी आली की, कलिंग राज्य हडप करण्याकरीता एक बडबड रचले होते. कलिंग सेनापतीने आपल्या राजाला असे आपवासन दिले होते की, आम्ही वंग राज्यावर जय मिळवून परत येऊ आणि तो मोठ्या सैन्यानिशी तेथून निघाला

व राज्याच्या सरहद्दीवर बसलेल्या किल्ल्याच्या चवळ मुढ करण्याने बोंब केले. जितवर्माने असे पत्र लिहून घेतले की मुढात सर्व सैन्य नष्ट झाले. बाकी सैन्य वंग राज्याच्या स्वाधिन. थोड्याफार सैन्यासह तो आपल्या राज्यात परत आला. ह्यानंतर काही दिवसांनी वंग सैन्याने कलिंगवर आपला अधिकार प्राप्त केला.

परंतु ह्या सर्व गोष्टीचा पत्ता जितवर्माने किंवा त्याच्या किल्ल्यात रहाणाऱ्या लोकांना निसंकुल नव्हता. त्यामुळे सर्व लोकांनी वचगदा केला की जितवर्माने सुर साहसी योद्धा आहे आणि त्यावर हत्का. मागेल्या कलिंग सैन्याचा त्याने एकट्यानेच सर्वनाश केला. जितवर्माने मुढा स्वतः असेच समजला की, आपल्या बापाच्या बर्बादामुळे त्याने अर्धे सैन्य प्राणाल मुकले. परंतु सरी गोष्ट अशी आली की मुढ कोणीही स्वतःच्या थोड्यांनी पाहिले नाहीत त्यामुळे काम घडले हे कोणाकही शोवटपबंत समजले नाही.

पक्षी प्राणी

वाळवंटातील प्राणी

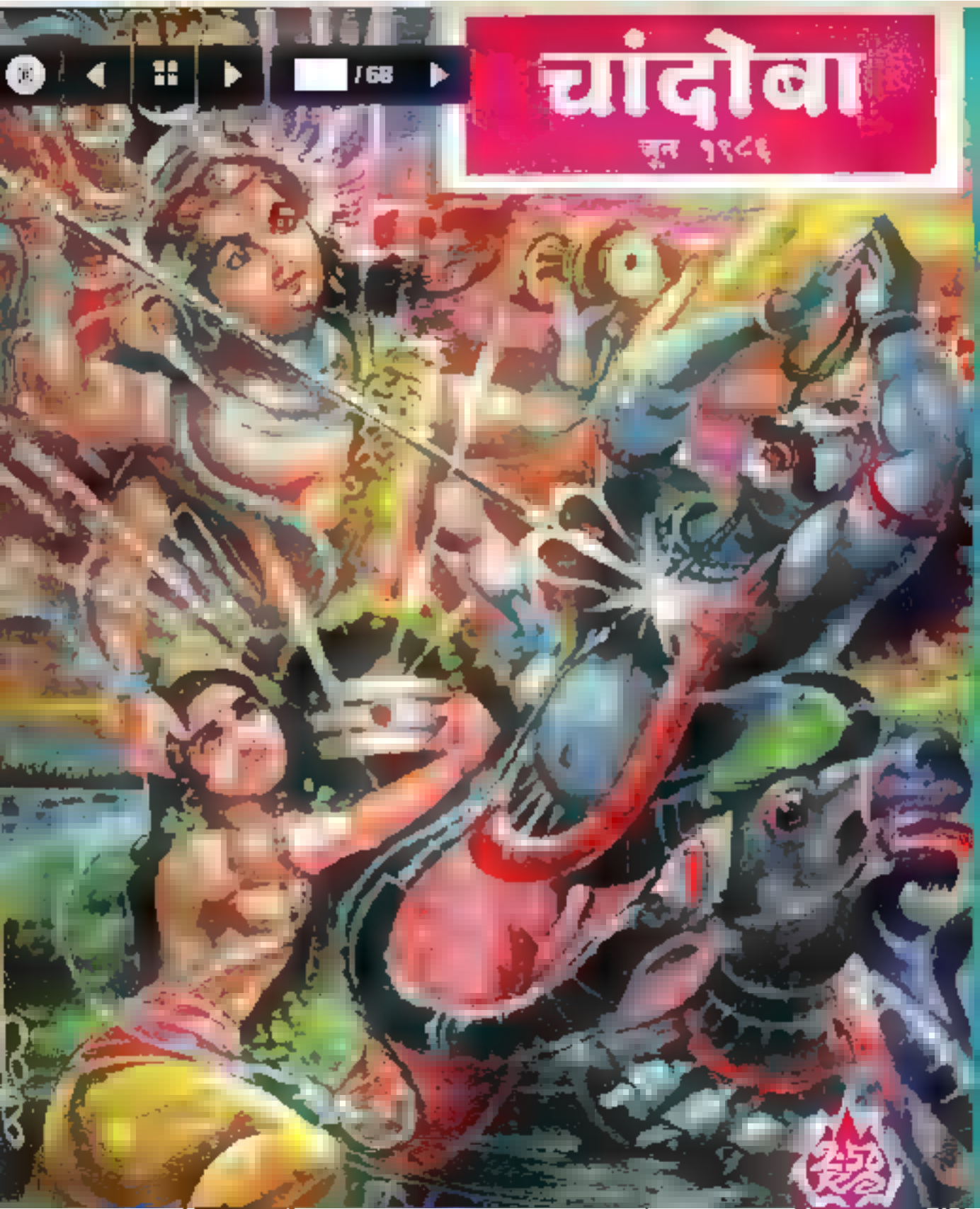
नैसर्गिक धात्र्यावर काही गोष्टी बघा. वाळवंटात को, वाळवंटी. मागे सुद्धे तगवने. सैन्य प्राणी. रंजीत प्राणी. उपनिबोके करीता तेथे वास्तव्य करण. रक्षात. वाळवंटी. रक्षाच्या प्राण्यांना बचकर उष्णता. पाणी बांध्या अन्नाची मुर चास घडून करतावा लागतो. कठिन परिस्थितीला तोंड देऊन जिवंत रहाण्यासाठी काही प्राण्यांना विचरता वही यंत्रि प्राप्त होते.

बडबडीत. मांभमांभ काटे मळमेळी सेपुट बललेल्या पाणी सारवी विचणारे हे प्राणी उत्तरपूर्व. आपल्या अणकुशीवार नखांनी त्या बोंब पिढर कावी पर्वत. बंडीच्या विचलत व. त्या त्यांत. आपल्याला सुरजित ठेकतात. मळमेळ्या मळि मळमेळ्या सेपटीचा शक्याकारवा उपवीन कळात तांवि किंवा इतर सरपटणारे प्राणी त्यांच्यावर हुल्ला करतायतात. व आपली. सेपुट विज्याना बाडीसा करण मांभतात की. प्राण्यांना आत. येने कळीन होते.

वाळवंटात रहाणारे आणखी एक जास तऱ्हेचे प्राणी आहेत. म्हुमजे कंभाक धंघिर रात्री तंकार करणारे हे प्राणी दिवसा विज्यात रहातात. काही प्रकारची माडे. मुकलेल्या बीया मुक्या बाणारे. उंदीर पाणी न पित. जिवंत रहातात. इतर वाळवंटी प्राण्या सारवीय ह्याची बचक तति अपवी तिच. ह्यांना बकडाबसा येणारी बचने. तांवि ह्यांचा आवाज तांवि-बचनच ऐकावसा आत्थामुळे. ताववंटीय सुरजित बावी जाळन लपतात.

सहारा वाळवंटात विचणारे बर्बोबा चातीने उंदीर हे. कंभाक उंदीरा-चारचेंद दिसतात. ह्या उंदराची सेपुट जास्त लांब मळते. लांब उड्या मारीत कंभाक उंदीरायेला जास्त वेळाने पळतात.

चांदोबा

जून १९८६

कोलगेट सुरक्षा चक्रावर विश्वास ठेवा!

कोलगेटचे निश्चित दंत स्वच्छ करणारे
आपल्या कुटुंबातील सर्वांचे दंत स्वच्छ व निरोगी होऊन आणि स्वस्थ राखणे व स्वस्थ राहणे.
हेच ते कोलगेटचे सुरक्षा चक्र.

प्रत्येक नेहमी कोलगेटचे दंत स्वच्छ करणारे
कोलगेटचे निश्चित दंत स्वच्छ करणारे
कोलगेटचे दंत स्वच्छ करणारे.

दोन्ही बाजूंनी दंत स्वच्छ करणारे
दोन्ही बाजूंनी दंत स्वच्छ करणारे
दोन्ही बाजूंनी दंत स्वच्छ करणारे.

कोलगेटचे दंत स्वच्छ करणारे
कोलगेटचे दंत स्वच्छ करणारे
कोलगेटचे दंत स्वच्छ करणारे.

कोलगेटचे दंत स्वच्छ करणारे
कोलगेटचे दंत स्वच्छ करणारे
कोलगेटचे दंत स्वच्छ करणारे.

कोलगेटचे दंत स्वच्छ करणारे
कोलगेटचे दंत स्वच्छ करणारे
कोलगेटचे दंत स्वच्छ करणारे.

84-08 12 37

कोलगेटचे दंत स्वच्छ करणारे

चांदोबा

संपादक : 'बकराची'
संपादक : नागिदेही

गुन्हेगाराविषयी बेपर्वाई दालनिने । प्राचीन
पासून एक कला व शास्त्र ह्याद्वष्टीने मान्यता प्राप्त
करीत आला आहे. गुन्हेगाराला बरोबर पोधून काढून
त्याचा गुन्हा उघड । दाखविणारा तात्त्विक दृष्टीने
फार मोठा हुषार मानतात. ह्या गोष्टीचे स्वरूप
आपल्याला 'करा बोर' ह्यागोष्टीत वाचावयास
मिळेल.

अजर बाजी

विश्व : स्व । विश्व ।

पुकीबाचं म्हणू शकतो, पुकीबाचं म्हणू शकतो.

[विद्वान् बाणस आपल्याला अज्ञानी व अज्ञानी बाणस आपल्याला
सर्वज्ञ म्हणवून घेता. पण जो स्वतः सर्वज्ञ काहीच न समिता
नष्ट रहातो होच । सर्वज्ञ बाणस म्हणवता जातो.]

वर्ष : ३५

जुन १९८६

नं. : १२

एक प्रत : २-५०

::

वार्षिक बाजी : ३०-००

अरिष्टनेमि

फार पूर्वीच्या काळी एक राजा जंगलाला मिळारीला गेला. सर्व जंगलात भटकून सुद्धा एक प्राणी देखिल दृष्टीस न आला. सरते गेवटी एक डोंगरमाथ्यावर लहान्या मांडो-मांडो घसे असलेले एक हरीण त्याला दिसले. राजाने त्याचलाही लोखना व मांडो-मांडो भागताच एका मांडोमाथ्या विलंबल्याचा ऐकू आला—“बरेरे!” राजाला आश्चर्य वाटले. बाबामाथ्या रोजाने पावला. तेथे हरीणाने कातडे घालून बसलेला एक मुनी कुमार बाणाचा नेम लागून येलेला आढळला. ते पाहून रोजाचा अयंकर रुज वाटले.

राजाने विचार केला की, माणसा हातून पडलेला अपराध कोनाला कळायला जात येऊन निघून जावे. परंतु पुतण्यालाही त्याला वाटू लागले की, ह्या मुनी कुमाराच्या आईवडीलां-चाही कुडीची क्षमा मागणे उत्तम ह्या निष्कष्याने त्याने आरो बाबून निरखून पडली. एका जन्माच्या बाजूला त्याला एक पर्लकुटी दिसली. पाऊन पोहोचला. सोपडी-तून बाहेर पडत असलेल्या अरिष्टनेमी नावाच्या ऋषिना त्याने प्रणाम केला व विचारले—“गुरुदेव, हरीणाने कातडे कातलेला एक मुनीकुमार डोंगरमाथ्यावर गेला होता ?”

“हो ? तो मृतगा आणायला गेला होता.” मुनीने त्याला सांगितले.

तितक्यात लहानाची मोठी डोक्यावर बेललेला मुनीकुमार दिसला. ते पहाताच बाबायाने त्याच्या तोंडून मज्ज फुटेलसा झाला. नेत्यावर तो म्हणाला—“गुरुदेव, हरीण लवचून तुमच्या मुलावर कोठला होता. बाबायाने केलेला मुनीकुमार या माझ्या डोक्याने पाहीला तो निवत कसा ?

“ही गोष्ट अरी आहे तु माझ्या मुलावर लोखनात परंतु जायने प्राय देवाला अर्पण केलेले. अला बापायाने आमच्या वर काही आघात होत नाही.” ते म्हणाले.

योष्यतेची परीक्षा

रमापतीला एकता नावाची एकुलती एक मुलगी होती. लहानपणीच तिची आई वारल्यामुळे ती मातृप्रेमाला पारखी झाली. त्यामुळे वडिलांने तिला अत्यंत लाडाने लहानाचे मोठे केले. ती लज्जाधोम्य झाली त्यामुळे रमापती तिच्यासाठी योष्य वराच्या गोधाला लागला.

एकदा त्याच्या खेजारगावचा त्याचा मित्र झाने काही कारणास्तव भेटून जाण्याकरीता निरोप पाठविला. तेव्हा रमापतीने घरून निघताना मुलीला बजावून सांगितले—“एकता, मी आता जाऊन उद्या पहाटे पर्यंत परत येईन. रात्री तू सर्व दारे खिडक्या बंद करून झोप विसरू नकोस.”

“बाबा, तुम्ही अगदी काळजी करू नका! निश्चितपणे जा. मी काही कुनकुल वाळ राहीले नाही?” एकताने लाठीकपणे म्हणत वडिलांचा निरोप घेतला.

मध्यरात्र उलटल्यावर तिचा डोक्याला डोळा लागला. तितक्यात दारावर कोणी-तरी यांप मारल्याचा ऐकू आला. आता इतक्याराणी कोण बरे आले असावे. विचार करीत तिने खिडकी उघडून बाहेर डोकावून पाहिले. पावसात भिजून चिब झालेला एक म्हातारा दारापाशी उभा होता.

एकताला खिडकीतून डोकावून पहाताना तो म्हणाला—“मुली, आजची रात्र निभावून नेण्या पुरती जागा मिळेल का? म्हातान्याला आश्रय देऊन पुण्य मिळव न! हे गाव मला परके आहे. त्यात पाऊस अंग सुद्धा आंवून घेले आहे.

एकताला त्याच्याकडे पाहून त्याची दया आली. तिने दरवाजा उघडला व त्यांना घरात घेतले. एकताने एक पंचा देऊन म्हातान्याला अंग कोरडे करण्यास सांगितले. म्हातान्याने अंग पुसत चौहीकडे पहात

तिला विचारले—“अग मुली, तू घरात एकटी कशी काम ?

एकताने वविल शेजारगांवी गेले असल्याचे सांगितले नंतर विचारले—“आजोबा, संकोच नका काही जातले आहेत का नाहीत ?

म्हातान्याने मान झाली झालीत जातले नसल्याचे दर्शविले. त्यावर एकताने उरलेले अन्न गरम करून वाढले. म्हातान्याने पोटावर हात फिरवित तुप्ती दर्शविली.

एकता पुढच्या सोलीत बसली व तिने तेबेएक चटई आणून म्हातान्याची झोपण्याची व्यवस्था केली. तितक्यात तिच्या मानेवरून

स्पर्श झाला तिने झटकन मान वर करून पाहिले तेव्हा म्हातान्याने चारदार मुरीचे टोक तिच्या गळ्याजवळ टेकवले होते ती काही बोलणार तितक्यात तो म्हणाला—“तू गुपचुप घरात जाऊन दाब-दागीने पैसा-अडका जो आहे तो आणून दे. जर त्यात काही गडबड केलीत तर तुझे धरण निश्चित समज !”

एकताला असे काही घडेल अशी अजिबात कल्पनाही नव्हती. त्यामुळे तिला अतिशय आश्चर्य वाटले. परंतु सावध पणे ती त्याला म्हणाली—“तुम्हाला आश्रय देणाऱ्याशीच तुम्ही प्रोह करता लोक म्हणतात की, चोर बरोडेसोरांपाशी सुडा द्याभाय असतो.”

म्हातारा दांतओठ कात म्हणाला—“हा काम आश्रय आहे ? आणि जर उघडला असतास तर तो फोडून भी जात आला असतो. फाल्गु गोष्टी नकोस मी झटपट सांगितलेल्या गोष्टी बांधून आण.”

एकताने मनाची धीर केली. ती म्हणाली मी तुम्हाला अडचणीच्यावेळी आणला घातले परंतु दागिने पैसे काही मी बांधून देणार नाही त्या सोलीतील तिजोरीत सर्व काही आहे. तुम्हीच आत जाऊन माठोवघात बांधून घेऊन या.”

म्हातारा ताबडतोब एकताने सांगितलेल्या खोलीत गेला तेवढ्यात तिने चपळपणे पाठीमागून धावत जाऊन दार ओढले कडो लावली. म्हाताराने दोन भांबावला व तो धावतून दडक्या मारू लागला.

एकताने विचार केला ती झोपण्याच्या खोलीत झोपली की ह्या अर्ध्यारात्री शेजारपाक्यांच्या झोपेत कशाका विघ्न घालायचे.

पहाटे सूर्योदयापूर्वी पुन्हा दार ठोठ-कल्याच्या आवाजाने तिला आली. तिला वाटले की, बडीक परत घरी आले असावेत. ह्या विचाराने तिने दार उघडले. दाराच्या उंबरठ्यावर एक सुंदर भरकरी कपडे परिधान केलेला एक तरुण असलेला दिसला.

एकताने त्याला पहाताने प्रश्न केला—“तुम्हाला कोण पाहिजे ?”

तो उच्च गालातल्या गालात हसत म्हणाला—“अध्यारात्री रावसात मिजत एक म्हातारा आपल्याकडे आश्रयास आला होता ना ?”

“हो, आला होता, मी त्याला आश्रय देऊन सुडा घातले. परंतु त्याने उलट मला भुरा बाळवून राग-दागिने पैसा अडका मागितला न दिल्यास मला

मारण्याची वमकी दिली. मी समोरच्या खोलीत कोंबून ठेवले आहे ! वर पण त्या चोराशी तुमचा संबंध ?” एकताने विचारले.

तो लवचकपणे हसू लागला व म्हणाला—“बहो ती चोर नाही. मामा विश्वासू नोकर आहे.

“तुमच्या घराचा नोकर आणि आमच्या घरी चोरी म्हणजे तो चोरच असणार आणि काम ?” एकता रागाच्या मरात म्हणाली.

तिच्या राग व प्रचन ऐकून त्याची हसून पुरेवाट झाली ती म्हणाला—“तो सरोधरी चोरी करण्याच्या उद्देशाने आला नव्हता.

ते एक नाटक होते." असे म्हणून त्याने तिला सर्व गोष्ट सांगितली.

मोहन सिंह नावाच्या एका तरुणाने एका आठवण्यापूर्वी मित्राच्या लग्नात एकताला पाहिले होते. तिच्या सौंदर्यावर मोकळेपणावर तो आकृष्ट झाला. परंतु त्याच्या मनात एक शंका उत्पन्न झाली की, एका लक्षाधिकाच्या एकुलत्या एक मुलाबरोबर लग्न करण्याची तिची योग्यता आहे कि नाही ! त्या योग्यतेची परिक्षा घेण्याकरीता त्या मुलीला एकटीला घरात असलेली पाहून त्याने आपल्या नोकरांतर्फे असे रचले."

ते सर्व ऐकताच तिला अत्यंत आश्चर्य वाटले. त्या कडे न देताच तो तरुण

म्हणाला—"तू ह्या परिक्षेत ऐकले एक टक्क्यांनी पास झालीस."

"ते कसे ? आपला राग आवरत तिने विचारले.

तो नाटकी आवेशात म्हणाला—"म्हातान्याला दाखरा देऊन तू आपली उदारता दाखविलीस. सुरी दाखवून तुला पुन बाबरता तुझे साहस दाखविलेस. व त्याला करून तुझी चालाकी केलीस तुझ्यापाशी माझी पत्नी होण्याची संपूर्ण योग्यता आहे आता तुझ्याबरोबर लग्न करून घ्यायला काही नाही.

"नोकरांकरवी डोंगीपणाने स्वतः तुम्ही कमावू शकता." असे तिरस्काराने म्हणत तिने घाराची कडी उघडकी. तेव्हा म्हातारा डोळे चोळीत मासका समोर येऊन उभा राहिला.

त्यावर एकता म्हणाली—"मोहन सिंह तुमच्या कडून योग्यतेची परिक्षा करणे व त्याचा निर्णय घेणे हि दोन्ही मुख्यपणांची कामे आहेत. असल्या फालतू गोष्टी करीता तुम्हांला पोलीसांच्या स्वाधिन न करता मी तुमच्यावर दया दाखविते. तसेच तुमच्या सारख्या लक्षाधिका माझ्या इवून निघून आ असे संशयाचे साहस करते आणि तुमच्या बरोबर लग्न न करण्याची माझी बुद्धिमत्ता

ह्या सर्वांचा अंदाज लावा. हे समजण्याची आता तुमची योग्यता आहे का नाही ते पहा आता इथून जावू शकता." असे म्हणत तिने दाराकडे अंगुलीनिर्देश केला.

एकताच्या तोंडचे सर्व बोलणे ऐकताच दोघांचे चेहरे पांढरे फटक पडले. चोड्या दूरवर उभे असलेल्या तिच्या बडीलांची नजर खुकवित त्यांची पोवास केसा.

ते ऐकत उभे असलेले बडील त्या सर्व गोष्टी पाहून म्हणाले—"मुली, तू खूप धाई केलीस. लक्षाधिकाचा मुलगा आपण होऊन तुला मागणी बालप्याच्या हच्छेने आला होता. तू त्याला वटावून हाकळून का लावलेस ?"

"बाबा, त्याला स्वतःच्या खीमंतीचा इतका गर्व आहे की, त्याला स्वतःच्या इच्छेप्रमाणे काहीही करता येते आणि मला त्याला काही इच्छाच नाहीत. मी त्याला आवडले म्हणून त्याने माझी परिक्षा घेतली अशा तऱ्हेची माझसे स्वतःच्या पैशांनी

काहीही विकत घेऊ शकतात." एकता म्हणाली.

एकताने बडील थोडा विचार करीत म्हणाले—"माझा बालपणचा मित्र रामभद्र व त्याचा मुलगा प्रभाकर तुला माहीतच आहे ना ?"

"कां नाही, चांगले माहीत आहेत." एकता म्हणाली.

त्या लोकानी मला विरोध पाठवला होता त्यांच्याच घरी मी गेलो होतो. रामभद्र तुला आपली मुन करून घेण्याच्या विचारात आहेत. तुझे काय म्हणणे आहे ते कळवायचे आहे. प्रभाकर प्रामाणिक कष्टाळू आहे. त्याच्या बाशी जी वार एकर जमिन आहे. त्यावर चांगली शेती करून त्याने सोनेच पिकविले आहे. त्याच्या बरोबर लग्न करण्यास तू तयार आहेस कां ?" बडीलांनी तिला विचारले.

एकताने मंदहास्य करीत आपली संमती दर्शविली. बालपणचा मित्रच आपला व्याही होत असल्याने पाहून रमापतीचा आनंद गगनात मावेनासा झाला.

भिकऱ्याची पण गरीबी

सिंधूय देशावर सुगुण सेन नावाचा राजा राज्य करीत होता. त्याच्या दरबारातील कधी पंडीत व प्रतिष्ठित व्यक्ति राजाची बरबर स्तुति करून त्याच्या आजोबापणजों-बाकी त्याची खोटी तुलना करीत असत.

एक दिवस मंत्री मारुतडवर्मा म्हणाले—“महाराज, आपल्या राज्यकारभाराविषयीची स्तुती करून करून कोणीही कंटाळत नाहीत. त्यामुळे एक गोष्ट करणे चांगले की, एकदा वेषपालतून राज्यात हिंडून लोक सरेच आपल्या विषयी काय विचार प्रकट करतात पहावे.”

सुगुणसेनने मंत्र्याला त्याच्या सांगण्यावर दुजोरा दर्शविला आणि वुसऱ्याच दिवशी पहाटे ते दोघे वेष पालतून देश अमण करण्यास निघाले. ते दोघे एका गल्लीतून जाऊ लागले तेव्हा एक भिकारी त्यांच्या दुष्टीस पडला. मंत्र्याने भिकऱ्याकडे अंगुली-

निर्देश करीत राजाकडे म्हटले—“महाराज, हा भिकारी आपल्या राज्य कारभारा विषयी काय विचार प्रणाची ठेवतो आपण त्याला खिजवून विचार का?”

राजाने थोडे आढेवेडे घेतच मान हलवित मंत्र्याकडे विचारले—“असा भिकऱ्यांना याकाना विचारून हा गोष्ट आपल्याला समजतिल.

त्यावर मारुतडवर्मा नम्रपणे म्हणाला—“महाराज, करीत असलेल्या राज्यकारभाराच्या कामकाजाविषयी प्रजेतील लोकांचे काय मत आहे हे विचारण्या जाणव्याकरीताच बाहेर पडलो आहोत तेव्हा अशा स्थितीस जेवढे होईल तेवढे हा गरिब लोकांचे विचार मुळा आपल्याला जाणून घ्यावयास हवेत.

सुगुणसेनने स्विकृती सुचक मान हलविली त्या भिकऱ्यापाशी जात विचारले—

“हे वध सांग तू भीक का मागतो आहेस?”

तो प्रश्न ऐकताच भिकारी मोठ्या गुमीने म्हणाला—“हे आपण काय विचारता आहात भीक का मागतोस? हा काय प्रश्न का? मी मागने पंचवीस वर्षे हा भीक मागण्याचा घंदा करतो आहे!”

भिकऱ्याने राजाचे म्हणणे ऐकले व चीडून त्याला म्हणाला—“अहो साहेब, माहीत नाही आपसे माजोबा कोण आहेत. परंतु मी मागची पंचवीस वर्षे भीक मागण्याचा करतो आहे. परंतु काही वर्षांपासून सरी भीक असते ह्याचा अनुभव येत आहे.

“मरे वा असे आहे का! तो कसला बुवा अनुभव?” राजाने विचारले.

“आपण रासा विचार जाणू इच्छिता? तेव्हा मी माझा खराखरा अनुभव तुम्हाला सांगतो आपण बसपूर्वक ऐका. मागची पंचवीस वर्षे की एक भीक मागीत असे तेव्हा माझी सोळी अश्राने गळ बसून जाई वर चार पांच ताऱ्याची नाणी मुळा हातात येत. परंतु काही वर्षांनंतर ह्यात बदल होत गेला की, तेवढी भीक हाती येण्याकरीता जाता चार पांच दिवस परंतु सध्या तर गल्लीबोळातून मटकून सोळीत एक भाकरीचा तुकडा

वेविल येण्याची मारामार होते. वर एखादे नाणें देण्याचे पाप मुळा कोणी करीत नाही.” असे सांगून भिकारी आपल्या रस्त्याने निघून गेला.

राजा त्याने सांगितलेल्या गोष्टीवर थोडा विचार करीत राहला. मंतर मंत्र्याला म्हणाला—“मंत्री त्या भिकऱ्याचे बोलणे ऐकून भला तर असे वाटू लागले आहे की सरोवर राज्यातील सोकांमधील धार्मिक बुद्धी वानवीलता कधी होऊ लागली आहे.

मंत्री म्हणाला—“महाराज, त्याच्या म्हणण्याचा अर्थ राज्यातील लोकांमधील धार्मिक बुद्धी कमी झाली नाही. तर तो

इतकेच सांगतो आहे की, मागच्या पंचवीस वर्षांपासून तो किती गरीब आला आहे.

हे उत्तर ऐकताच त्याला आश्चर्य वाटले त्याने मंत्र्याला विचारले—“महामंत्री, हे तुम्ही काय सांगता? भिकार्याची कसती गरीबी?”

“महाराज, भिकारी स्वतःच्या तोंडानेच स्पष्ट सांगतो आहे की, आपल्या पूर्वजांच्या वेळी तो किती सुखाने भोक मागून आयुष्य कंठीत होता आणि आता किती कष्टदायक आहे

“म्हणूनच मी सांगतो प्रजेतील लोकांमधील धार्मिक व बलवील वृत्ती नष्ट होत चालली आहे.” राजा म्हणाला.

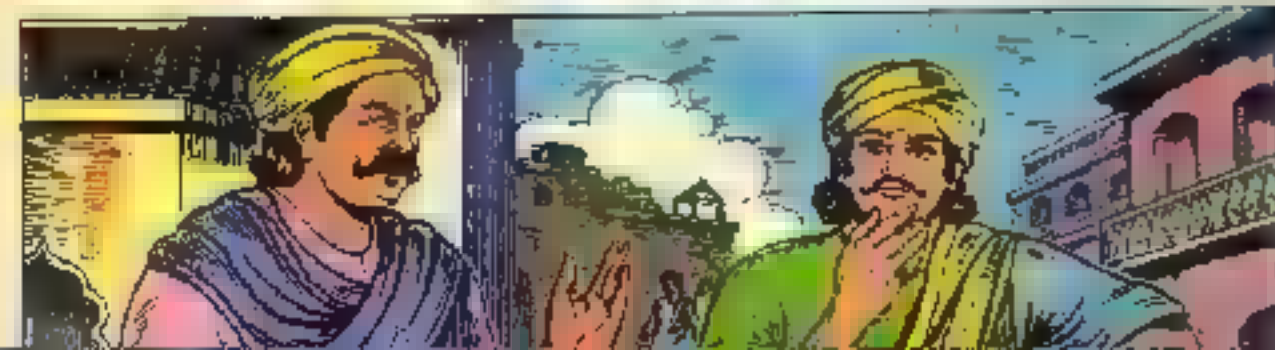
“महाराज, क्षमा करा ह्या गोष्टीला काही पुरावा नाही. आपल्या विचार वृत्त्यानुसार तर लोकांमधील ती मूल्ये नाहिची झाली असती तर राज्यभर दंगेवोपे चोऱ्या-माऱ्या माजल्या असत्या परंतु तसे तर काही विसून येत नाही.” मंत्री म्हणाला.

“तर मग सांग! भिकार्याची अशी परिस्थिती होण्यापाठी मागे काय हेतू?”

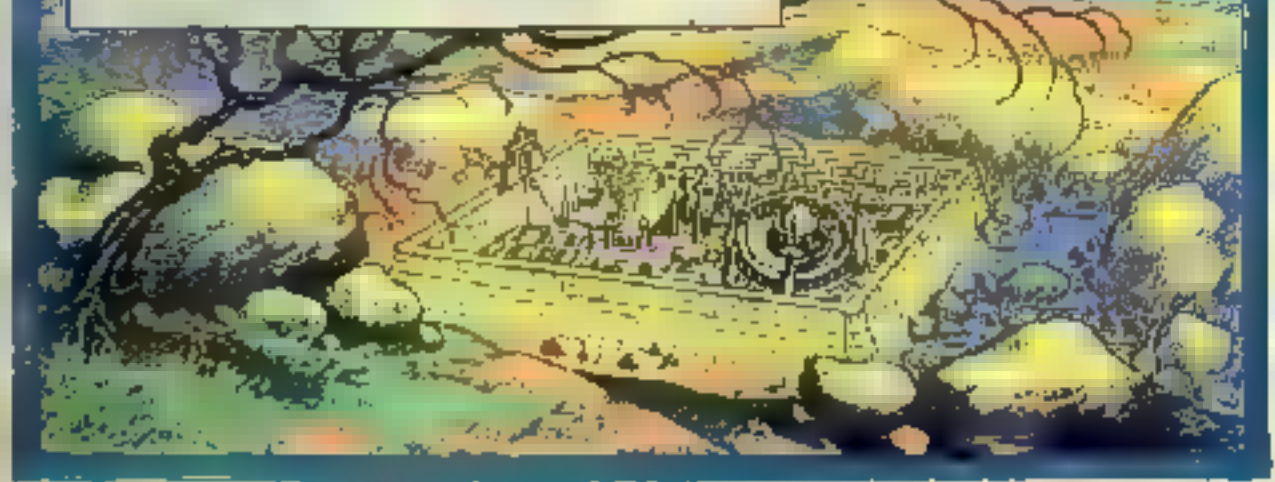
त्याचे एकच कारण की, ह्या पंचवीस वर्षांत जनतेच्या आर्थिक स्थितीमधे हळूहळू बदल होत आहे. पैसा कमी मिळत आहे तरी मुळा प्रजेतील लोक मोठ्या सहनशिलतेने ह्याची वाट पहात आहेत की, आता नाही तरी भविष्य काळात नक्की आर्थिक परिस्थिती सुधारेल माझे तर असे मत आहे की ह्या भिकार्याची गरीबी म्हणजे जनतेतील दारिद्र्याचे प्रतीक आहे.” मंत्री म्हणाला.

मंत्र्याच्या सांगण्याने राजाचे योने समाधान झाले त्याला समजले की, दरबारी कधी पंडीत व श्रेष्ठ लोक ह्यांच्या स्तुतीला भाळून आपण राज्यकारभाराकडे अत्यंत दुर्लक्ष करू.

त्यानंतर राजाने मंत्र्याच्या सल्ल्यानुसार सर्वराज्यभर फेरफटका मारला व प्रजेतील लोकांची स्थिती पारखली. तेव्हा राजाला सरी परिस्थिती समजली. त्याने प्रजेच्या कल्याणाकरीता अनेक कामे केली. एक योग्य व समर्थ राजा म्हणून नाव कमावले.

कांशाचा किल्ला

[१८]

[विष्णुपुराणे] सरहद्दीवर चंद्रवर्मा आणि धीरमल्ल यांनी संघर्षाविशी एक ठोंबराळ पाठविलेल्या सामना केला. सर्पकेतुच्या सैन्यामधील निम्मे सैनिक चंद्रवर्मा वीराने ऐकताच त्याच्या बाजूने गेले. बाकी सैनिकांसह सर्पकेतु पळून जाऊ लागला. तेव्हा चंद्रवर्माने त्यांचा वाड्यात बसवून राखण्याकरीता निवाधांना पाठविले. पुढे..]

सुपे शरत्तर पवित्रमेकडे जावळू लागला. त्यावेळी चंद्रवर्माने पाठविलेल्या शिपायांपैकी दोघेवण परत आले व म्हणू लागले—“सरकार सर्पकेतूचे सैन्य कोठे गेले समजले नाही कुठे आहे दिसत नाही. परंतु त्यांच्या पावलांच्या खुणांवरून हे नक्की आहे की त्यांची सेना पवित्रमेकडे पळून गेली असावी.” ते ऐकताच चंद्रवर्मा धीरमल्लकडे पहात म्हणाला—“धीरमल्ल,

बला असे वाटते की, सर्पकेतू महिष्मती नगराच्या बाजूला पळून गेला असणार. तो सरळ त्या कांशाच्या किल्ल्याच्या बाजूला गेला असावा. सेनापती धीरमल्ल व मुकादमा चंद्रवर्मा म्हणतो ते खरे असावे असे वाटू लागले. परंतु त्याच्या पुढे एक गंभीर समस्या येऊन उभी राहिली त्याला मुचेनासे झाले की, आता महिष्मती नगराच्या बाजूने जावे की सरळ कांशाच्या

किल्ल्याच्या बाजूने मोठा वेळ सर्पांनी विचारविनिमय केला व ठरवले की, बाता काशांच्या किल्ल्याच्या बाजूला जाऊन तेथेच सर्पकेतुला ठार कराने.

तत्क्षणी सर्व सैन्याला परिचय दिशेकडे जाण्याकरीता आज्ञा करण्यात आली थोड्यावेळातच सर्व सवारी निघा सैन्य जागेकडे लागले. सर्पकेतुच्या सैनिकांच्या पावलांच्या सुनावून ते गोंगराच्या जोऱ्या पार करून दुरवर असलेल्या एका जंगलातून गेले. तेथे त्यांना एक मोठी नदी लागली. ती पाहून चंद्रवर्मा अत्यंत आश्चर्य वाटले. बाता आपल्या इतक्या सैनिकांना नदीपार कसे करून न्यायचे!

सर्पकेतुने नदी कशी पार केली बघेल नरे?

चंद्रवर्मा जाड विचारात होता. जणू जवळच असलेल्या कांचावून एक तीन डोक्या असलेला सर्प फुटकार सोडीत पप्पिखी खाकी कमिमीवर सर्वेक्षण बाबतून जात गीतीने व भावचर्याने त्या सर्पाकडे निश्चल होऊ पाहू लागली. बरोबर त्याचसणी तो सर्व मानवरूप धारण करीत जोरात किचाळीत म्हणाला-“चंद्रवर्मा! त्याच्याकडे जाऊन गेला. आपले नाव घेऊन येणाऱ्या मानसांना पाहून त्याने विस्मयाने जानंदाने पुढे उडी मारली व त्याचा हाव हातात घेऊन जेवढ्याने दाखीत म्हणाला-“कालकेतु! का?”

“होय हो, वर्माजी! हजेने काळकेतुच्या रुपात भागवत असलेला काळसर्प तो कीच आहे. तुम्हांला माहीतच होते की, कोण्या एकावेळी त्या जादुयारीच कापालिनीचा मी सेवक होतो. आपला शत्रु सर्पकेतुने थोड्यावेळा पूर्वीच ही नदीपार धोळाडून जाण्याकरीता साकडाचे तराफे सांगड्या ह्यांचा उपयोग केला होता. ते पहा आतांच्या पाठीमागे तराफे खणून ठेवले आहेत.” काळकेतुने सांगितले.

स्थानंतर तो चंद्रवर्माचा हात पकडून झालीच्या जाड घेऊन गेला आणि म्हणाला-“चंद्रवर्मा, तुला मदत करण्याच्या हेतूने मी शत्रू पर्वतावरून येणे आलो आहे. काही दिवसापूर्वीच कापालिनी मरण पावली. मरणापूर्वीच तिने मृत भविष्य काळात घडणाऱ्या गोष्टी दिसणारा तो कांचेचा जादुचा गोळा ती माणसांची हाडे मला दिली. मजतीनेच मला समजले की, आपण कोणत्या स्थिति माहांत सेव्हापासून आपला शत्रू ह्याकारणाबुळे यासाठी शत्रू बनला. बाता आपल्याला तो आपल्या सेव्यासह कुठे जाहे ते पहाता येईल चला पाहू का? वसे म्हणून त्याने तेथल्या धोळीतून तो कांचेचा गोळा बाहेर काढला व मग म्हणून पापसाचे हाडूक त्याला बोटकवले. दुसऱ्या सणी त्यांना एक अद्भुत दृष्य दिसले.

सूर्याच्या कांचाच्या किल्ल्याची दारे लिडण्या होती. किल्ल्याच्या दारापेकी उत्तरेकडील मुख्य दाराचे कांचेचे दार उघडून टाकण्यात आले होते. त्याच्या समोरच काही सैनिक पहारा देत होते. किल्ल्याच्या बातीक धोडकळीत आलेल्या प्रत्येक दारनात मनसोक्त संचार करीत सर्पकेतुचे सैनिक इच्छेप्रमाणे जमल्या सोने नाणे मृतीत होते.

“चंद्रवर्मा! बाजूचा हेतू हाच आहे! बऱ्याच जणांच विचार होता की, किल्ल्याच्या दारापर्यंत समुद्राचे पाणी येऊन पडकत होते. परंतु ही गोष्ट तर खरी नाही. किल्ल्यात बुडून गेला परंतु काही काळानंतर कांचांच्या किल्ल्याच्या दारापासून जवळ-जवळ एक कोस दूर समुद्र मागे हटला गेला.” काळकेतु म्हणाला.

काळकेतुचे बोलणे ऐकून चंद्रवर्माला अत्यंत जानंद झाला. तो आपल्या सर्व-सेव्यासह नदीपार करण्याच्या सवारीला लागला. काळकेतुने पूर्वीच जे लाकडाचे जाड तराफे तयार करून ठेवले होते

टाकून चंद्रवर्माच्या सैनिकांनी नवीपार केली.

कासकेतु सर्व सैन्यांच्या पुढे एका बोड्यावर स्वार होऊन सर्व सैन्यांच्या मार्ग दाखवित पुढे निघाला. त्याच्या पाठोपाठ सर्व सैन्य वेगाने किल्ल्याच्या दिशेने निघाले. एक तासा नंतर त्यांना [] उंच थळी किल्ल्याची घारे दृष्टीस पडली. ते हळू सर्वेक्षण किल्ल्याजवळ येऊन पोहोचले. [] दिशेला असलेल्या दाराजवळ आले परंतु ते दार [] होते. चंद्रवर्मा सुबाहु व सेनापती बीरमल्ल ह्यांना बरोबर घेऊन तो भगदी दाराजवळ गेला व त्याने चांच पडून पाहिले. [] दार कांधाचे मजबूत तयार केलेले होते. आता इतके मजबूत कडील

कांधाचे दार तोडून मात [] काय बरे प्रवेश करावा? हाच विचार करीत चंद्रवर्मा मग्न झाला. तितक्यात किल्ल्याच्या भिंतीवरून सर्पकेतुची गर्जना ऐकू आली. त्याच्या सोबत मोठ मोठ्या टोपल्या पोली घेतलेले इतर सैनिक सुद्धा दिसले.

सर्पकेतुने आपल्या बाजूबाजूला टोपल्या घेऊन उभ्या असलेल्या सैनिकांना रागू-सैनिकांना दाखवित म्हटले- "हे पहाता आहात ना! [] प्रत्येक सैनिकांच्या हातात सोनेनाणे भरलेल्या टोपल्या आहेत. चंद्रवर्माला सोडून जो कोणी माझ्या बाजूने यायचास [] असेल [] सोन्याने भरलेल्या टोपल्या मिळतील. [] मानसासच तेवढे किल्ल्याचे दार उचडले जाईल

तुम्ही स्वतःच्या डोळ्यांनीच हे सोने रत्ने पहा. ह्यात आहे किंवा नाही."

सर्पकेतुच्या तोंडून बोलणे संपते [] संपते तोच शिपायांनी स्वतः बरोबरच्या टोपल्या-तील बाणी मजातऱेने [] काली टाकली की बरोबर चंद्रवर्माच्या सैन्यांच्या डोक्यावर येऊन पडली. ती पडताना चंद्रवर्माच्या सैन्यांतील सैनिक ते मिळविण्यासाठी आपापसांत भांडणे करू लागली चंद्रवर्माला परिस्थितीतील नाभिच समजले. त्याने सुबाहुला म्हटले- "सुबाहु! तू [] सैनिकांतील काही शिपायांना घेऊन जाऊन [] बहाणा कर की, मू त्यांना मिळत आहेत व तसे [] उघड्याकरीता बोरत किचाळून साप. तुझ्या म्हणण्यावर मित्रास

ठेऊन बर सर्पकेतुने दार उचडले तर तू [] किल्ल्याच्या [] घुसून प्रवेश मिळव नंतर मग राकी सैन्यांसह मी व बीरमल्ल प्रवेश करतो. मग आपण एक-जुटीने सर्व सैनिकांवर हल्ला करू त्यांचा सर्वनाश करून टाकू."

चंद्रवर्माचा सल्ला योग्य मानून सुबाहु सैनिकांच्या जवळ आला व त्यांच्यापाशी बोलावली केली पहाता पहाता सैनिकांच्यात दोन मोठे भाग वेगळे झाले. त्यातील एका तुकडीने सर्पकेतुच्या नावाचा छोटा जयजय-कार केला सर्वेक्षण एका ताळामुरात बोरवू लागले- "महाराज सर्पकेतुचा [] मतो!" त्यानंतर हळूहळू ते सैन्य किल्ल्याच्या दाराजवळ [] पुढे सरकू लागले.

त्याचा बडविण्याचे जोडे जोडे नाटक करीत इतर काही सैनिक त्याच्याशी खडू लागले.

सर्पकेतुला चांगलाच विश्वास वाटू लागला की चंद्रवर्माच्या सैन्यात नवकीर्त विद्रोह माणला आहे. तो किल्ल्याच्या तटावर निकट हास्य घेऊनी करीत जोरात ओरडला—“किल्ल्याचे उघडा. शत्रु-पक्षातील बरेच सैन्य आपल्या सैन्यात येऊन मिळाले आहे. मी जाता काही क्षणातच चंद्रवर्माला व त्याच्या सैनिकांना पाठवतो” त्यांची आज्ञा मिळताच सर्प-केतुच्या शिष्यांनी किल्ल्याची दारे उघडली.

त्यानंतर निमिषार्धातच सर्पकेतुच्या सैन्यातील लोकांची मुंडकी सपासप कापून

जाली पडू लागली मुळाहुने समोर येईल यमसदनात पाठविले तितक्याच चंद्रवर्मा व धोरमल्ल मुळा किल्ल्यात प्रवेश करते झाले. त्यांच्या हस्त्याला पावकून सर्पकेतुच्या सैन्याची हां! हां उडाली ते तसे संराबेरा पळून जाऊ लागले.

दगा फटका दिलेला पहाताच सर्पकेतुला अत्यंत राग आला. त्याने साखी जसनेच्या सैनिकांना ओरडत सांगितले की, तुम्ही किल्ल्यातील दारे उघडून चंद्रवर्माच्या सैनिकांवर टाका मोठक्या पिटा फेकून मारा ते ऐकताच चंद्रवर्मा ओरडत म्हणाला—“मुळाहु, तू दुष्टांना संधी मिळताच बंधी कर नाहीतर बरळ तळमारीने त्याचा बळी बडव.”

ह्यानंतर मुळाहु काही साखी-दारांतह फुटण्या पिटाचा मारा चुकवित धितीवर चढून परंतु त्याला सर्पकेतुला पकडणे तेवढे शक्य वाटले नाही. सर्पकेतुला वाटले की आज्ञा आपले मरण येऊन ठेपलेले आहे. त्यामुळे ते एकाचा राक्षसासारखे किचाळत ओरडत समोर येईल त्याची कत्तल केली सपासप मार त्यांना टाकू लागले ते पाहून चंद्रवर्माचे सैन्य भयाने कापू लागले.

“चंद्रवर्मा, सर्पकेतुची मुकाबला करणारा मी एकटाच योद्धा आहे. तो किल्ल्याच्या मोठ्या चौघासारखा खाली कोसळून आहे जरकां तो प्राणासह तुम्हांला पकडून पाहिले वसेल तो बसून खाली जमिनीवर पडून त्याचे तुकडे तुकडे म्हायच्या जाती तुम्ही मला पकडा.” असे म्हणत काळकेतु तळवार उगारीत एका हांगेत चढून उटावर येला.

काळकेतुला पहाताच सर्पकेतुने जोरात तोडाने हुंकार भरला हत्ता जाळ लागला. काळकेतु त्याच्या तळवारीचा मार चुकवित स्वतःला बाचवित त्याच्यापासून दूर दूर पळू लागला व त्याला म्हणाला—“सर्पकेतु तू ह्या खोली काळकेतु बरोबर लढत आहेस. “काळकेतु म्हणजे तीन टोकी असलेला महाकाळ सर्प” असे म्हणत त्याने तत्काळ सर्प वारण केले व तो त्याच्यावर कुत्कार लागला.

सर्पकेतुला खजवर आश्चर्य वाटले. परंतु दुसऱ्या क्षणी तो भीतीने किचाळून ओरडू लागला किल्ल्याचा तटावरून कोसळला पाहून चंद्रवर्मा त्याच्या वाळा परंतु त्यापूर्वीच वेह निघाला ते पाहून सर्पकेतुचे उरलेबुरले सैनिक चंद्रवर्माच्या आश्रित झाले.

काळकेतुने कांशाच्या किल्ल्यात भाषला निवास करण्यासाठी चंद्रवर्माकडे परवानगी मागितली चंद्रवर्माने त्याला होकार दिला. त्या दिवशी पूर्ण चंद्रवर्माने आपल्या सैन्यासह त्या कांशाच्या किल्ल्यातील मोठक्या तोडक्या महाकांत काढली. नंतर पहाट होताच तेथील अनेक संपत्ती सोने, पेंडल त्याने छत्रपुरकडे प्रस्थान केले. दोन तीन दिवस प्रवास केल्यानंतर ते छत्रपुरला पोहोचले छत्रपुरच्या काही नगरकासिबांनी चंद्रवर्माला येऊन सांगितले की, राजा सिवासिह डोंगर पळून गेला आहे. त्यामुळे आज्ञा इथे कोणी राजा नाही. त्यावर चंद्रवर्माने म्हाताऱ्याचा मरुणा

देवस ह्याला छत्रपुत्रा राजा नियुक्त केले.

त्यानंतर चंद्रवर्मा बहिष्मती नगराच्या दिशेने पुढे निघाला. तो बोझाकार त्या नगराच्या जवळ येऊन पोहोचला नाही तोच तेथील नगरवासियांना सजवले की, दृष्ट संपर्केतु यरण आहे. तेव्हा सर्व लोकांनी आनंदोत्सव केला. घंगल-बाघाने सारे नगर हुमहुमले सर्व प्रजेतील लोकांनी एका सामामुलात चंद्रवर्मांना निवेदन करीत म्हटले. की त्यांचे बापत्या नगराचा राज्यकारभार पहावा. परंतु चंद्रवर्माने त्यांचे म्हणजे मान्य केले नाही. त्याने चर्चांना समजावित सांगितले की, चक्रवर्ती चंद्रवर्मानेचा मुलगा तपोवर्धन ह्याला बहिष्ममति नगराचा राजा करणे उचित आहे.

तपोवर्धन नगराच्या जवळपासच्या जंगलात जाऊन जाग्रत बांधून तेथे तपश्चर्या करण्यात येऊन होता. तेथे चंद्रवर्मांसह सर्व नगरवासी

त्याला भेटण्यासाठी गेले त्याला परत राज्यात येण्याविषयी पहाण्याची विनंती परंतु तपोवर्धनने त्याच्या म्हणण्याचा तिरस्कार म्हटले- "मी कधीच तुमच्याचा त्याग केला नाही. राज्याबद्दल माझ्या मनात काढी-बाही कोव कित्या नाही. तर विचार आहे की, मापत्या सर्वांच्या जावरासह प्रेमपात्र बनलेला चंद्रवर्मांचा राजा सर्व प्रकारे आहे."

ह्यानंतर प्रजेतील लोकांचे म्हणजे मान्य तपोवर्धनने स्वतः चंद्रवर्मांच्या डोक्यावर बसून त्याला बहिष्मती नगराचा चक्रवर्ती बनवले. सर्व जनतेमध्ये आनंदाचे उच्चाट जाळे सर्व प्रजा चंद्रवर्मांच्या नावे नमस्कार करायची.

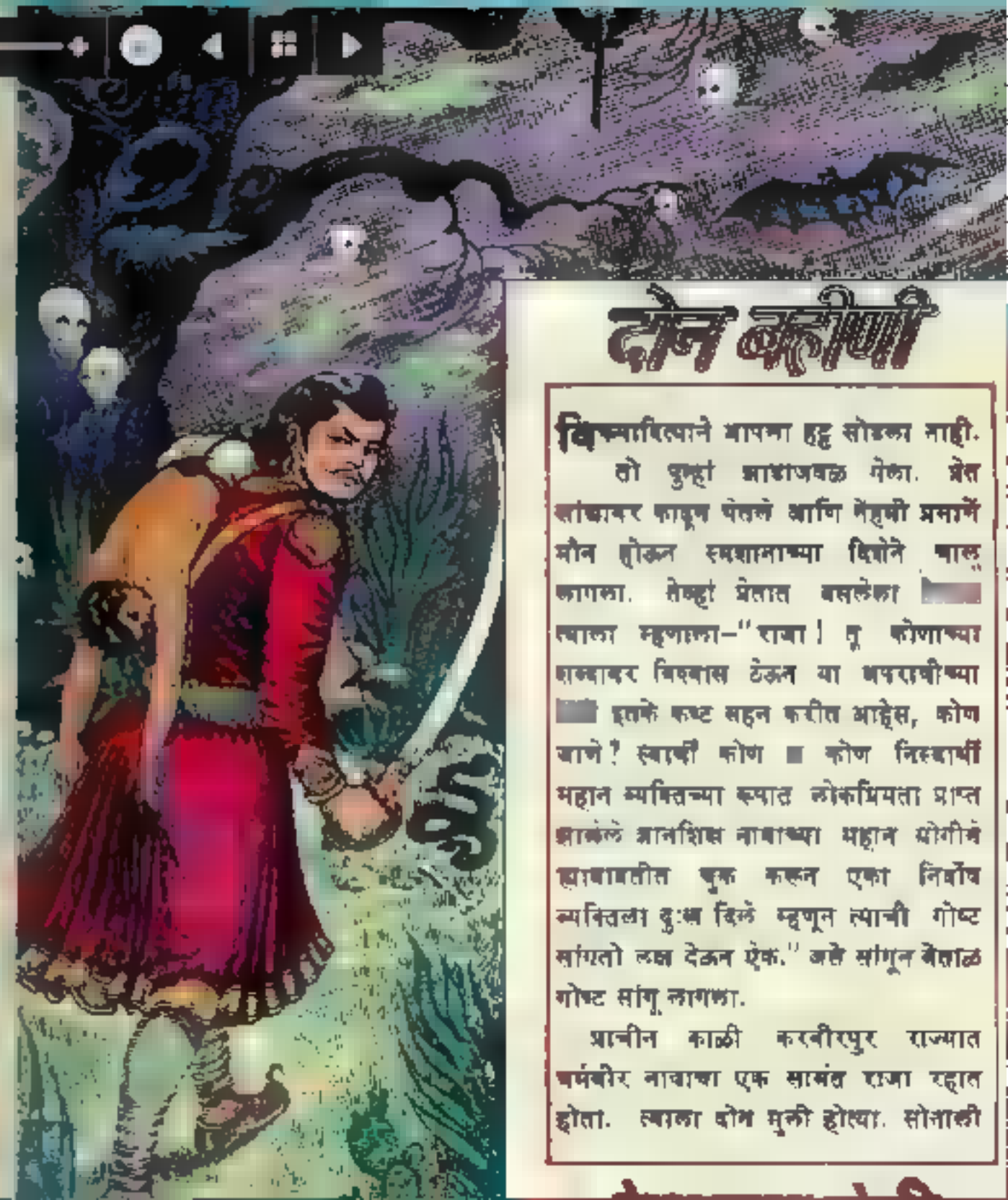
चंद्रवर्माने राज्य ग्रहण करून बरोबरीच्या विश्वास पात्र धीरमत्त प्रजापतेलापतीच्या नियुक्त केले. आणि अनेक राज्यकारभार शोठपा चालवले केला. (समाप्त)

दोन कहीणी

विष्णुविराट्याने बापला हट्ट सोडला नाही.

तो पुढां आडाजवळ गेला. प्रेत सांघाकर काढून घेतले आणि नेहमी प्रमानें मीन होऊन स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हा प्रेतात बसलेला त्याला म्हणाला- "राजा! तू कोणाच्या शब्दावर विश्वास ठेऊन या अपराधीच्या हत्ते कष्ट सहन करीत आहेस, कोण जाने? स्वाधी कोण कोण निस्वार्थी महान व्यक्तिच्या रूपात लोकप्रियता प्राप्त झालेले ज्ञानशिक्ष नावाच्या महान योगीने ह्याबाबतीत चुक करून एका निर्वोच व्यक्तिला दुःख दिले म्हणून त्याची गोष्ट सांगतो लज देऊन ऐक." जसे सांगून बेंताळ गोष्ट सांगू लागला.

प्राचीन काळी करवीरपुर राज्यात चर्मबीर नावाचा एक सामंत राजा रहात होता. त्याला दोन मुली होत्या. सोनाली

पद्मकेतुने तिला आपला सविस्तर परिचय करून दिला—“माझे नाव पद्मकेतु मी एक गंधर्व आहे. मी माझे भ्रमण करीत असतांना. तुझे सुंदर सौंदर्य पाहून मी मृग्य झालो. मी तुझ्याशी लग्न करण्यास तयार आहे.”

ते ऐकून रुपालीला जास्तच आश्चर्य वाटू लागले. ती क्षणभर राहली. नंतर म्हणाली—“मी ताबडतोब कसे बरे उत्तर देऊ शकेन मला उद्या संध्याकाळ पर्यंत वेळ द्या !”

पद्मकेतुने रुपालीचे म्हणणे केलं व तो तेथून निघून गेला.

त्यातणापासून रुपाली गंधर्वा विषयीच विचार करीत राहली. आणि शेवटी तिने मनाशी एक विचार केला.

दुसऱ्या दिवशी नेहमी प्रमाणे ती वन-विहारास गेली. तेथे पद्मकेतु तेथे येऊन पोहोचला.

रुपालीने पद्मकेतुला विनयाने म्हटले—“मी आपण विचारलेल्या प्रस्नाचा गंभीर-पणे विचार केला आहे. त्याचे उत्तर ऐकण्यापूर्वी तुम्ही एक केलं पाहिजे. मधुमालतीच्या बेली पाठीमागे एका चंद्रशिलेवर माझी लहान बहीण सोनाली बसली आहे. तिला पाहून तुम्ही परत इथे या.

पद्मकेतु सोनालीपाशी गेला. ती चंद्र-शिलेवर बसून फुलांची माळ बुकण्यात मग्न होती. तिला पाहून पद्मकेतु पुनःपिला जास्तच तिच्यावर आकर्षित झाला. त्याचक्षणी तो रुपालीला विसरून गेला. मोनालीजबळ जात तिला म्हणाला—“अग सुंदरी.”

ती हांक ऐकताच सोनालीने मानवर करीत गंधर्वाकडे पाहिले व तिला अचंबा ती आश्चर्यचकित मजरेने त्याच्या-कडे पाहू लागली.

पद्मकेतु मंदहास्य करीत म्हणाला—“सुंदरी, मी पद्मकेतु नानाचा एक गंधर्व आहे. तुझ्याशी बरोबरी करू शकणारी सुंदरी गंधर्व लोकांत शोधूनही सापडणार नाही. तुजी जर संमती असेल मी तुझ्याशी लग्न करण्यास तयार आहे.

गंधर्वाचे बोलणे ऐकताच तिचा आनंद गगनात मावेनासा झाला आणि तिने लटक्यात त्याला होकार दिला.

पद्मकेतुने प्रसन्नतेने ताबडतोब गंधर्व-विवाह करण्याचा प्रस्ताव तिच्यापुढे ठेवला तेव्हा तिने भयभीत होत म्हटले—“जर कां असा विवाह केला तर तो सर्वा-पासून वृष्ट राहिल ना ! मी तर माझा विवाह मोठ्या व्हावा अशी इच्छा करतो. आपला निर्णय मी माझ्या

बहीणांना सांगते मोठ्या वाटा-माटाने ते आपला विवाह करून देतील.

पद्मकेतुने होकार दिला व तिला परत भेटण्याचे वचन देऊन तो तेथून निघून गेला. सोनाली आनंदाने माथतच अंतःपुरात पोहोचली तिने चडलेली सर्व गोष्ट आपल्या बहिणीला रुपालीला मोठ्या उत्सुकतेने सांगितली. परंतु रुपालीला जरा देखिल आनंद वाटला नाही. ती म्हणाली—“तार्दी, मला सर्व काही माहीत आहे ह्या बाबतीत मी तुला एक सल्ला द्यावा म्हणते.

सोनालीला तार्दीच्या बोलण्यातील गांभिर्य तितकेस रुचले नाही तिने विचारले—“कसला ग सल्ला ?”

व रुपाली दोघी अत्यंत सुंदर होत्या. तरी मुळा रुपाली सोनाली पेक्षा सुंदर आणि स्वभाव गुण मुळा जास्त चांगले होते ती अत्यंत महत्वाकांक्षी होती. धन-संपत्ती, अधिकार आणि अलंकार ह्यांचे तिला सर्वात जास्त आकर्षण होते.

एकदा पद्मकेतु नानाच्या एका गंधर्वाने आकाशमार्गे भ्रमण करीत जात असतांना वायेंत हिळत असलेल्या एकट्या रुपालीला पाहिले. तो पृथ्वीवर आला व तिच्या जवळ जात हळू आवाजात तिला म्हणाला—“सुंदरी !”

ते ऐकून रुपालीने पाठीमागे बळून पाहिले व तिला अत्यंत आश्चर्य वाटले.

व म्हणाली—“गंधर्वांनी स्वतःहून माझ्याशी लग्न करण्याची इच्छा केली. मी विरस्कार कसा करू? चांगली संधी गमावू ताई नशिवात. माझ्या जिहीमेले असेल तर ते होण्याचे नाही. वनावस्यक संका करून मी माझ्या माझ्याला विनाकारण काढाडणार नाही.

इतक्यांत बरोबर एका महीन्याने रुपालीचा विवाह एका राजकुमाराबरोबर सोनालीचा विवाह पद्मकेतु गंधर्वाबरोबर घाटाघाटात पार पडला. रुपालीचे विवाह-सीस्य चांगले चालले परंतु सोनालीच्या विवाह सोप्याला चार दिवसात वाट लागली गर्भव एका दिवसातच सोनालीला सोडून निघून गेला तो पुन्हा परत कधी आला नाही. सोनालीला अपार दुःख झाले. ती अपमानाने दबून गेली. आपल्या धाकट्या बहीणीचे दुःख पाहून रुपालीला मनोमन वायंत वाईट वाटले.

त्या मुमारास करवीरपुरात एक ज्ञानशिक्ष नावाचा महान योगी आला. रुपाली आपल्या लहान बहीणीला सोनालीला घेऊन त्याच्या दर्शनास गेली.

ज्ञानशिक्षने सर्व वृत्तांत ऐकून. आणि तिच्याकडे तिष्ठ नजरेने पहात म्हटले—“बुत्ती, तू स्वयं बुद्धीने प्रेरित होऊन स्वतःच्या बुद्धीची तारीफ केलीस.

रुपालीला काय बोलावे कळले नाही. ती आपली मान झाली घालून उभी राहली. त्यावर ज्ञानशिक्षने सोनालीकडे पहात म्हटले, मी तुला एका मंत्र सांगतो. तो मंत्र जप व पार्वतीची उपासना कर. तुझा घर-संसार चांगला चालू होईल.” असे म्हणून साधूने एक मंत्र तिला सांगितला. काही दिवसातच सोनालीची उपासना सफल झाली, पद्मकेतु तिच्याकडे आला व पूर्वापिशाही आस्ताच तो तिच्याशी प्रेमळपणे वागू लागला.

वेताळ बंधूवर मोष्ट सांगून म्हणाला—“राजा! रुपाली बरोबर पद्मकेतुने गार्भव विवाह करण्याची केली, परंतु त्याने तिची बहीण सोनाली बरोबर घाटा-विवाह तशा मुलीची स्वार्थी म्हणून ज्ञानशिक्षने का निदा केली? हा तिच्यावर बऱ्याच नाही का?” याचे उत्तर माहीत असूनही मू दिले नाहीस तर परिणाम तुला माहीतच आहे, तुझ्या डोक्याची संभर शकले होऊन तुझ्याच पायावर लोटू लागतील.”

विक्रमादित्य म्हणाला—“त्या दोघी बहीणींमधे सोनाली आस्थाच स्वभावाने मोठी भावही व इच्छा आकांक्षावर नियंत्रण ठेवू शकणारी. तिचा द्वेष करणे योग्य नाही. आता राहिली रुपालीची गोष्ट. ती मोठी बुद्धिमान होती. त्याकारणाने तिने आपल्या छोट्या बहीणीकडे त्याला पाठविले रुपालीला तेव्हा सहाजपणे समजले की पद्मकेतु तिच्यावर फिदा होईल व सोनालीही लग्नास तयार होईल. तिला एका गोष्टीची पण तिला शंका होती की, अद्या नहरी बंधूक पुरुषाबरोबर लग्न करून कसा नास सहन करावा लागेल. त्यामुळे ज्ञानशिक्षने तिची स्वार्थी म्हणून निदा केली. त्यामुळे साधूने काही तिच्याबरोबर अत्याय व अर्धमपूर्ण व्यवहार केला नाही परंतु त्याने विलेला सत्त्वा योग्यच होता.”

राजाचे मोन अशा प्रकारे भंग होताच वेताळ प्रतापबरोबर अवश्य झाला आणि हादाला जाऊन लोंबकळू लागला.

(कल्पित)

त्याच पद्मकेतुने प्रथम मला पाहून माझ्याची विवाह करण्याची इच्छा प्रकट केली होती. त्याच्याबद्दल मला जरा देखिल आख्या नव्हती. त्या करीता त्याची परिका पहाण्याच्या उद्देशाने मी तुझ्याकडे पाडले तुला पहाताच तो मला विसरून गेला. व तुझ्याबरोबर विवाह करण्याची इच्छा त्याने प्रकट केली. त्यावरूनच त्याचा स्वभाव किती बंधूक आहे हे स्पष्ट झाले. अशा माणसाबरोबर लग्न करून तू आपले आयुष्य नासवू नकोस.” रुपालीने स्पष्ट शब्दात सांगितले.

आपल्या मोठ्या बहीणीने बोलणे ऐकताच सोनाली पोट धरवून हंसे लागली व

जन्मसंस्कार

श्यामलालने किरिचिनगरात प्रथमच आपले सोन्याचांदीचे दुकान उघडले त्याने दुकानात एका कारकुनाची नेमणूक करण्याचे ठरविले. त्या योग्य व्यक्तीच्या शोधात राहिला. हि गोष्ट शरभराजच्या दुकानात काम करणाऱ्या मोहिंदर नावाच्या नोकरास समजली. त्याने पुसत्याच दिवशी श्यामलालची प्रत्यक्ष भेट घेतली. काम करण्याची प्रकट केली. परंतु श्यामलालने त्याला विचारले—“ठिक आहे पण तू सध्या कोणाकडे कामात आहेस?”

मोहिंदर उत्तर देत म्हणाला—“मालक, मी शरभराज यांच्या दुकानात काम करतो आहे. परंतु त्याच्यापेक्षा जर वहा रुपये मला जास्त मिळत असतील तर मी तुमच्याकडे काम करण्यास तयार आहे.”

श्यामलाल थोडा विचार करीत म्हणाला—“मी तर तुला माझ्या दुकानात नोकरी

देईन परंतु एक गोष्ट खरी खरी सांग की, तू शरभराजच्या दुकानातील नोकरी कोणत्या कारणासाठी सोडून देत आहेस?” आणि मी कसा विश्वास ठेवू की तू फक्त वहा रुपये जास्त मिळविण्याकरीता त्यांच्या कडची नोकरी सोडून देणार आहेस.

“त्यात कोटे काय आहे मालक? जरे सांगायचे तर शरभराजच्या दुकानात नोकरी करायची म्हणजे तारेवरची आहे. मागेने गुस्ते त्याच्या म्हणण्याला ‘हं’ ‘हं’ केले तरी त्याच्या मजरेत अपराध पडला असे वाटते. माझी नोकरी अशी आहे की, जसेही केले तरी ती चुकच” मोहिंदरने उत्तर देत म्हटले.

श्यामलालने मोहिंदरला सांगितले की मी माझा निर्णय तुला काही दिवसाने कळवितो. तो निघून गेल्यानंतर काही

वेळाने तो ताबडतोब शरभराजच्या दुकानात गेला व विचार लायला—“काय रे शरभ, तुझ्या दुकानात एक मोहिंदर नावाचा मुलगा करतो त्या मुलाबरोबर माझ्या नावचे एक ओळखीचे वाहेत त्यांना त्यांच्या मुलीचे लग्न करून देण्याचा विचार आहे. त्यामुळे तो मुलगा स्वभावाने गुणाने कसा काय वाटतो ते जरे जरे सांग.”

“जरे मोहिंदर, स्वभावाने खर्यात शांत व प्रेमळ आहे. विरवाचूपण आहे. माझ्याकडे कित्येक दिवसापासून तो व्यापारात मला हात भार लावतो. हिच गोष्ट तुम्ही मुलीच्या पित्याला सांगा.” शरभने उत्तर देत म्हटले.

ते उत्तर ऐकताच श्यामलाल हंसू लागला. म्हणाला “तुम्ही तर त्याची इसकी चांगली स्तुती करता तो तर सांगतो तुमच्या बरोबर काम करणे म्हणजे एक झोकेदुखी आहे. तारेवरची कसरत आहे. तुम्ही त्याला वाता जो पगार देता त्याहून जर वहा रुपये जास्त दिले तर तो माझ्याकडे काम करण्यास तयार असल्याचे सांगून गेला.

माता तर तुम्हीच सांगितले की, तुमच्या नावच्या ओळखीच्यांनी मोहिंदरला आपली मुलगी देण्याची इच्छा केली आहे. नग ती सर्व गोष्ट खोटीच का?” शरभराजने रागाच्या आवाजात विचारले.

“मोहिंदरच्या स्वभावाविषयी जरे खोटेपणा जाणण्याच्या इच्छने मी मनांपी

कल्पना करून हि गोष्ट सांगितली परंतु त्यामुळे एक गोष्ट स्पष्ट झाली की, त्याला तुमच्या बद्दल तेवढी माणुसकी नाही." श्यामलाल म्हणाला.

हे उत्तर ऐकताच त्याचा चेहरा सालकुंद झाला. त्याने श्यामलालकडे रोखून पहात म्हटले—"आपल्याला मोहिंदर बद्दल माझे मत काय आहे हे पहाययाचे होते ना? मी तर माझे स्पष्ट मत सांगितले त्याला माझ्या प्रति कितीका वाईट भावना असू वे! परंतु माझ्या स्पष्टवक्तेपणा मध्ये काहीही बदल घडणार नाही.

"आपल्या आज्ञेच्या मला तर मोठे आश्चर्य वाटते आहे, श्यामलाल म्हणाला.

ह्यात आश्चर्यकरण्यासारखी कोणती गोष्ट आहे. मोहिंदरला जलद दहाच्या ऐवजी धीस सगळे वेळून कामाला ठेवून घ्या. तो अत्यंत हुशार ■ ईमानदार विव्वासू आहे. माझे हे स्पष्ट मत आहे." त्याला थोडे बरकावतच शरभराज म्हणाला.

श्यामलाल मान साखी घातून मुकाट्याने निघून गेला.

दुकानाच्या दाराच्या बाहेर लपून मोहिंदर त्या दोघांच्यामधे चाललेले ■ ऐकत होता. श्यामलाल तेवून निघून जातासणीच तो घाबत दुकानाच्या आत ■ व शरभराजच्या पाया पडत ■ करीत म्हणाला—"मालक, मला आता समजले की, एखाद्या ■ विव्वास व श्रम करणे ह्या सारखे दुसरे मुख्य दुसरे कोणते नाही. मानस्यकता व परिस्थिती ह्याका अनुरूप विचार बदलून ■ सारख्या हुष्ट माणसाला शुम्ही चांगला घडा घालून दिलात.

ह्यानंतर मोहिंदरने अनेक वर्षे शरभराज दुकानात मोठ्या ईमानदारीने काम केले त्याच्यापासून व्यापाऱ्यातील सगळ्या जाणून घेतल्या व शरभराजच्या प्रोत्साहनामुळे त्याने स्वतः व्यापार सुरू केला व थोड्या अवधीतच चांगला श्रीमंत बनला.

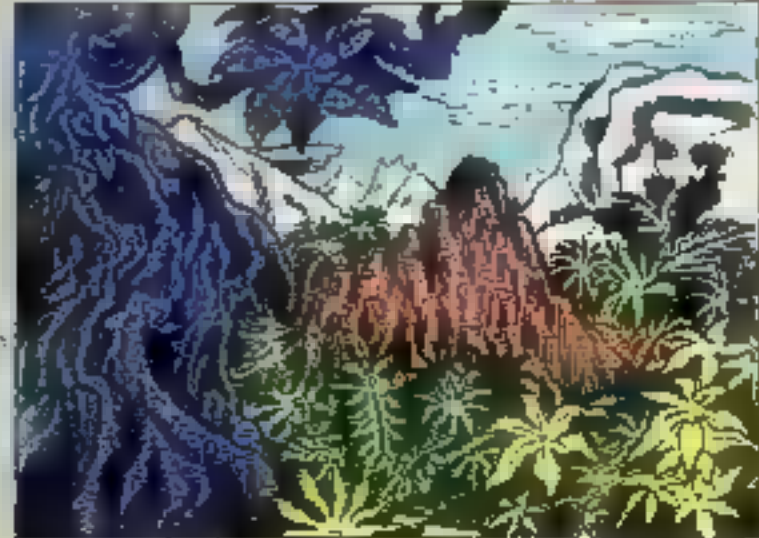

जायली वेळी :

तिरूपति

नारदभुक्ती एकदा महाविष्णुच्या दर्शना करीता गेले होते. त्याच्या बरोबर गण्यागोष्टी करीत ■ त्यांनी भारताच्या पूर्वे कडील यन्माखोन्वो मध्ये ■ परंतु चार सौवाचस देविल नैर्द्यमिक सौंदर्या भिषवी पुष्कळ गोष्टी ऐकवल्या.

काही काळाने महाविष्णु त्या ठिकाणी थोड्या हवापलटा करीता त्या सौवाचसावर उतरून गेले. तेथील भद्रभुक् नैर्द्यमिक सौंदर्य पाहून त्यांचे देहभान हरपून गेले व आनंदाने त्यांनी तेथीलच जवळच्या एका ■ शमुल ध्यानधारणाकरीत त्याच निवास होऊन गेले.

ह्यानंतर महाविष्णु ज्या ठिकाणावरून निघून गेले त्या त्याच्या वसलेल्या ठिकाणी त्याचे रूप आश्चर्य राहिले ■ शिल्लेमध्ये विष्णुचा अंश साश्वत स्थात राहून गेला. काही काळाने त्याच्या चोहोबाजूला अनेक सार्वभुम्भे वदत वाहले चार जागली

त्या प्रदेशात एक गुराची नेहमी जाणल्या बाईंना नवत चरविवात त्या होमरावर बंढून होते. काही दिवसाने त्यांना अन्ने कोळ्यातून एक नव रोव देणक्या ठिकाणी निवून घाले व निवण्याच्या वेळेवर परत येते. बरी पुनं देत नाही. ह्याचा शोध काढण्याकरीता गुराची तीव्हा पाठोपाठ येता.

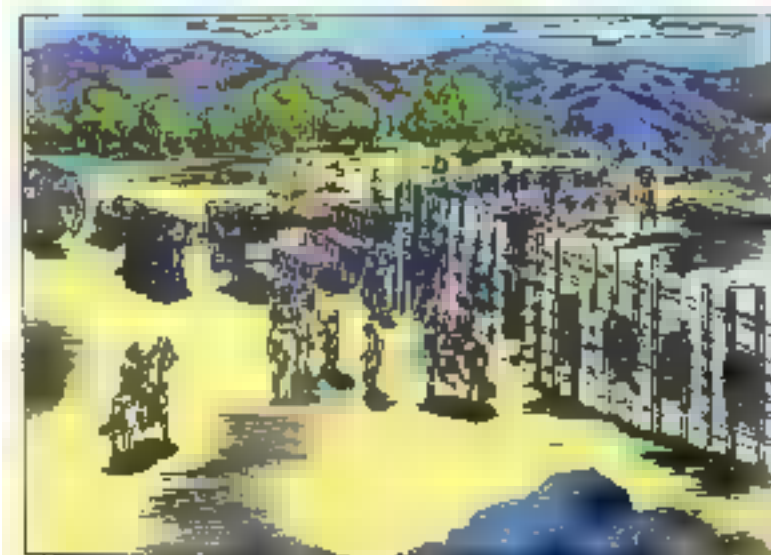
सुताविरीच्या व्यंकटेश्वराच्या प्रतिष्ठे असलेल्या बहुविधपुण्या बरोबर दृष्टीने नक्षीदेवी वसुधैव कुटुम्बकम् अन्ने देऊन पद्मावतीच्या पुजा करण्यात येता.

ही राय जवळच्या एका होमरावर बंढून आली व एका बाई त्या राहणी. पहातो तो काय? तिच्या लपनातून कुपाच्या धारा काढतातून कालच्या विप्रहावर एवू लगल्या से बुद्ध पाहून गुराच्याला जाणवते घाटले. अंतु पाहण्याचे बाळक त्याला आले नाही. त्यालाही तो कायत पळत होमरावरून आली आभा.

व्यंकटेश्वर एके दिवशी मानव चारण वनात विहार करीत होते त्यावेळी त्यांनी पद्मावतीला पाहिले. ओळखून पुन्हा पुन्हा ओकांत एकमेकांशी विवाह घेतला तिकडून पद्मावतीच्या पायण्याशी निधित असलेल्या मंदिरात नक्षीदेवी पुजा करण्यात येते.

गुराच्याने जे जे पाहिले ते देऊन रावापाशी कवन केले. रावा त्या होमरावर बंढून येता. त्याला त्या काळ्याबाळी अशुलेच्या विष्णुच्या प्रतिमेचा छोध लागला. त्यानंतर त्याने कळकळ असलेल्या एका दुसऱ्या होमरावर त्या मुर्तीची प्रतिष्ठापना केली. करीता देऊन बांधविले एका महान मिल्पकाराने त्या मुर्तीला विमलम्ब दिले.

जाणल्या देशातील प्रसिद्ध देवळांपैकी तिकुमरीचे देवस्थान सर्वात मानले जाते. अनेक रावांनी देवळाची बांधणी करण्याकरीता व देवळाचे प्रांगण बांधविण्याकरीता व्यंकट होमनाचे दिले ह्या देवळाचा कळकळ पुनं सोन्याने बांधविनेला आहे.

Restore

137

दररोज देवळात कानाकोपऱ्यातून
अनेक भक्तलोक येथे येतात. तेथील
देवळातील हुंदीत पैसे टाकतात तेथील
हुंदीतून चहा सारख्या पानांनी
देवस्थानातील लोकांच्या सोईसाठी
अनेक सोयऱ्या
आहेत. शिक्षण मुल्यांकन व
अनेक व्यवसायकरीता देवस्थान कार्य
करते.

भाग्यदेवी

पौराणिक कथांनुसार असे समजते की,
राम शिता. त्यांनी त्या-
स्वामी आपला काही याचक्या
होता. ते येथे राहिले होते त्या
ठिकाणाला स्वामींशी म्हणजे जाते.
विष्णू स्वर्गातून पृथ्वीवर येथे उतरले
होते तेथील शिखेला विष्णूच्या चरण-
कमलांना स्पर्श झाला असा एक
उल्लेख आहे.

ह्या देवळातील देवाची मूर्ती वायव्य
दिशेने पश्चिमेकरीत व मंदिरास
करीत वायव्य व दक्षिण देवाचे
असते. पूर्वे मूर्तीवर होन्वा रत्नाचे
वाग्ले पातलेले असतात. भक्त लोक
सात वर्षांच्या देव व्यंकटरमण ह्याने
दर्शन करणे म्हणजे मुक्ति मिळाल्याचा
आयुष्य वेळ.

आफिकेतोड एका गावात एक मासेमारी
रहात होता. तो असलेल्या
एका मोठ्या मरोवरातील मासे पकडीत
मसे. मासे पकडण्याकरीता त्याने गोल
उब आकाराच्या टोपल्याचा उपयोग केला
होता. तो आपल्या लहान होडीत त्या
टोपल्या घेऊन जाई. जेथे खोल पाणी
असेल तेथे होडी थांबवून तो दोरीच्या
सहाय्याने टोपल्या खाली सोडी टोपल्याच्या
वरच्या भागात त्याने लाकडाचे तुकडे बांधून
देखले होते म्हणजे त्याला त्यात पहाणे सोपे
जाई की कोणत्या टोपलीत मासे अडकले
आहेत व टोपल्या कुठे आहेत घरी
परतण्याच्या सुमारास तो सर्व टोपल्या
बाहेर काढून घेई. त्यात अडकलेले मासे
विकून आपली उपजिविका करे.

एके दिवशी मासेमारी आपल्या टोपल्या
एकएक करीत बाहेर काडीत होता. दोन

टोपल्यात एकही मासा अडकला नाही.
तिसऱ्या टोपलीत एक छोटा खेकडाच काय
कस्त अडकला. परंतु चौथी टोपली सोडी
जड मासू लागली. त्यावर मासेमान्याने
विचार केला-"अरे वा, माझे भाग्य
उजळले म्हणावयाचे आता माझी गरीबी
दूर होणार" असा विचार होण्यात चोळवित
त्याने ती टोपली खेचत आपल्या होडीत
घेतली परंतु त्याच्या टोपलीत एक हडकुळी
अशक्य म्हातारी बसलेली आढळली.

मासेमान्याचे आश्चर्य घणाला रागात
बदलले त्याने विडून तिला पुन्हा मरोवरात
डकळण्याचा विचार केला परंतु ती केविल-
वाणे गयाबया करीत म्हणाली-"बाळा, तू
मला पुन्हा पाण्यात डकलून देऊ नकोस. तू
मला तुझ्या मरोवर घरी घेऊन जा. माझ्या
कडून तुझे काहीही नुकसान होणार
नाही.

“काय भी तुला माझ्या घरी येऊन जाऊ? मलाच सायला मिळत नाही तुला काय सायला धालू?”

पण म्हातारी गमाव्या करीत त्याच्या पाठोपाठ चालू लागली शेवटी नाराजीनेच मासेमान्याने तिला थोडेसे सायला दिले. दोघांचे बापे संपल्यावर मासेमान्याने म्हातारीला विचारले—“म्हातारहे, तू म्हणालीस की, माझे नुकसान होणार नाही मग सांग बघू, ते कसे काय?”

“लक्षा सध्याकाळच्या आत तू एका गुरांच्या कळपाचा मालक बनणार आहेस त्याकरीता तू एक मोठा गोठा बांध.” म्हातारी म्हणाली.

मासेमान्याने तिला कैक प्रश्न विचारले परंतु म्हातारीने स्पष्ट — त्याला म्हटले—“मी जे सांगते ते मुकाट्याने कर!”

मासेमारी बनात काहीतरी पुटपुट लागला ■ दुसऱ्या दिवशी सकाळ पासून तो गोठा बांधण्याच्या काशी लागला. त्याने एक वाठे कांट्यांचे कुंपण घालून गाईनां ठेवण्याकरीता एक गोठा तयार केला.

त्याच झशी गाई गुरांचे हंबरमे ओरडणे ऐकू येऊ लागले. ताबडतोब एका बैला सह झनेक गाईगुरे व बासरे तेथे येऊन पोहोचली. गोठ्यात एकेकांनी प्रवेश केला ■ जशी काय पूर्वी पासून ■ जानी येऊन बसली

त्या विचक्षांपासून मासेमान्याच्या आयुष्यात एकदम बदल आला. ■ तो गरीब राहीला नाही. तर तो सूप पैसेवाला आला. त्या गावातील चोहोबाजूच्या जमिनी त्याने बिकत घेतल्या व लग्न ■ एक गृहस्थ बनला. तेथल्या घनवान लोकांत त्याची गणना होऊ लागली जर का गावातील कोणी त्याचा ह्याबाबत सत्ता विचारण्यास आला तर तो आपली दाढी कुरवाळीत ऐंटीत त्यांना म्हणे—“काय हो! माझा काय हाच एक घंदा आहे.”

असेच सहा महिने उलटले एक दिवस मासेमारी शेजार नावी मेजवानीला गेला.

तो येईपर्यंत त्याने साल्ले व भरपेट दाऊ घेतली. मेजवानी संपताच पुष्कळ रात्र उलटून गेली. सणात मासेमारी लढवळत घरी आला त्याला पाहिल्यास तो कोणावर तरी सुटून पडेल अशा आवेशात होता.

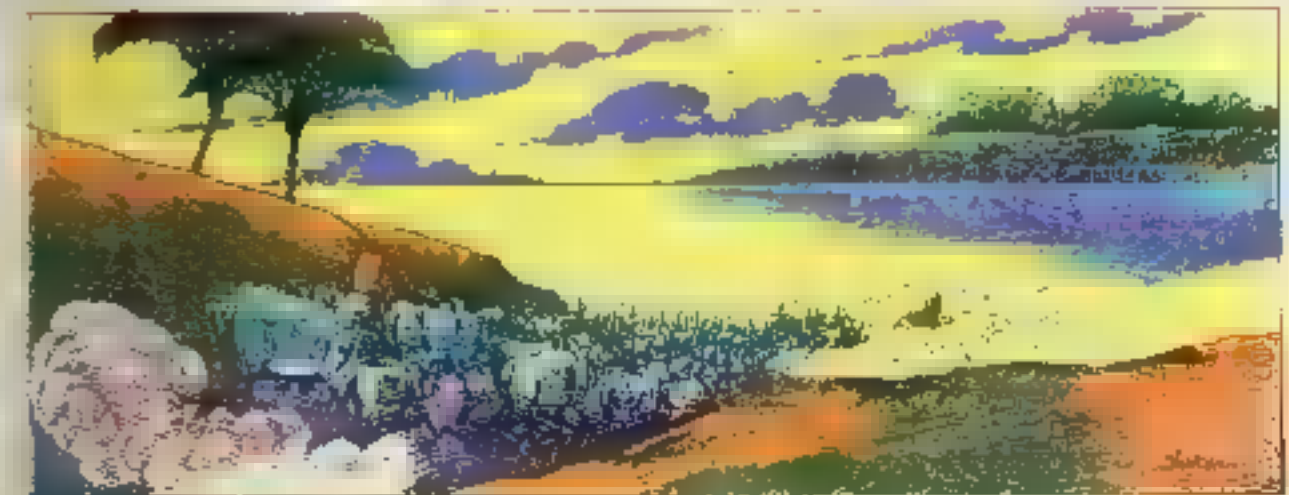
“उघडा! म्हणतो नां दार उघडा! मी ह्या ■ मालक आलो आहे” असे ■ दार जोरजोरात ठोठावू लागला. परंतु कोणीही येऊन दार उघडले नाही! त्यावर तो भयंकर संतापला! रागाने त्याचे बोळे लालबुंद झाले तो कर्कश ओरडा म्हणाला—“काय ह्या घरात माझी कोणाच्या पर्वा नाही का? त्या सरोवरातून मी ■ म्हातारीला घरी आणले. ■ राखणीत तरी ■ घेली का? ■ ऐ म्हातारहे, उठून दगडाचा तरी उघड नां!”

त्याचे बोलणे पुरे होण्यापूर्वीच म्हातारीने दार उघडले व त्याच्या समोर येऊन उभी राहली व त्याच्याकडे तिच्या मनरेने पहात जोरात ओरडत म्हणाली—“तू मी कसेलं

उपकार विसरलास माझी निंदा केलीस शिष्या वातल्यास मी एक क्षणभर सुखा येथे नाही रहात.

“अग म्हातारे, तू काय ■ धमकी घालतेस आनंदाने चालली हो! तुला अडबडणारा इथे आहे तरी कोण माझ्या मागचा तुला पिडतरी सुटेल” मासेमारी म्हणाला.

दुसऱ्या दिवशी उजाडच्या पूर्वीच म्हातारीने आपली पधारी गुंडाळली सरकटी बांधी घासली. घराची साफ-सफाई केली त्या घरातील एक कणही न घेता ती गोठघाचे दार उघडून टाकले त्यानंतर ती सरोवराच्या विषीने निघाली. तशी सर्व गाईगुरे तिच्या पाठोपाठ निघाली व सरोवरात जाऊन अदृश्य झाली मासेमारी पुन्हा पूर्वी प्रमाणे मासे पकडून उपजिवीका चालविण्याच्या परिस्थितीत आला अशा प्रकारे त्याची भाग्यवेची त्याच्या मूर्खपणामुळे त्याचा त्याग करून निघून गेली.

प्रतिभा

एका उत्तरेकडे तिर्थपालेस निघालेले ज्ञानानंद ■ दक्षिणेकडे यात्रेत निघालेले विजयानंद अकस्मात रस्त्यात भेटले. दोघांनी आपल्या पासेविवयी बसविलेले एकमेकांना साबितले त्यानंतर अशाच मध्यागोष्टी करीत अस्तंतांना ज्ञानानंद म्हणाले—“प्रत्येक मनुष्यामध्ये कोणती ना कोणती प्रतिभा नक्की असते !”

“परंतु ते तर अजबय आहे कारण प्रत्येक माणूस कोणत्या प्रतिभा राक्षत असते ?” विजयानंद उत्तर देत म्हणाला.

ह्या एका गोष्टीवरून दोघांच्या मध्ये वितंडनास सुरु झाला विजयानंद म्हणाले—“मग सर्वात प्रथम तुम्ही सांगा तुमच्यात कोणती प्रतिभा आहे ?”

“समोर असलेल्या व्यक्तिमध्ये कोणती प्रतिभा आहे ■ जाणवत नाही मान्या मजे प्रतिभा आहे” ज्ञानानंदांनी उत्तर दिले.

“मग ! सांगा पाहू माझ्यामध्ये कसत्या तऱ्हेची प्रतिभा आहे ?” विजयानंदांनी उत्तेजीत होत त्यांना विचारले.

“समोर असलेल्या व्यक्तिमध्येच न समजवतारी प्रतिभा मान्या मजे आहे.” ज्ञानानंदांनी सटक्यात उत्तर ■.

■ ऐकताच विजयानंदांनी जागेने मान दाखी घालली.

ज्ञान लीला

मुकंदमहर्षी ■ मृगुबंधीय होते. त्यांच्या ■ ■ मरुब्बती असते होते.

विवाह झाल्यावर त्यांना ■ काळ अपत्य झाले नाही. म्हणून तोषण्याचा करीत दोघं पतिपत्नी केदार सेत्री बाली.

एके दिवशी केदारेश्वराची पूजा ■ ■ कसली असता त्यांना आकाश-वाणी ऐकू आली—“ ■ तुम्ही ■ बायलात परत ना. तुम्हाला अपत्यप्राप्ती होईल !”

दोघे गृहस्थावस्थेची सर्व कर्तव्ये पुरी करीत आकाशवाणी केव्हा करी होते याची वाट पाहू लागली. काही काळ लोटल्यावर मरुब्बतीला एक सूर्यासारखा तेजस्वी मुलगा झाला. त्याच वेळी एक आकाशवाणी झाली.

“हा मुलगा जल्मासु होईल. याचा वारा बघावे आयुष्य ■ आहे !”

ती आकाशवाणी ऐकून दोघांचा आनंद लयास गेला. दुःखाने सदास होऊन दोघं बसून राहली. परंतु पुत्रसुख वित्तके दिवस नशिबी बसेल तितके दिवस भित्तेक, पुढे ‘ईश्वरेच्छा’ असते मनाचे समाधान ■ नेऊन दोघं मुलाचे लाड पुरविण्यात स्वतःला विसरून गेली.

मुकंदने आपल्या मुलाचे नाव मार्कंडेय असे ठेवले. त्याचा उपनयन संस्कार यथा-वेळी झाला आणि ■ गुरुगृही पाठ-विण्यात बाले अकरावे वर्ष लागले तेव्हाच सर्व वेदशास्त्रांचा अभ्यास संपवून मार्कंडेय घरी परत आला. ब्रह्मतेजाने ■

बसलेला त्याचा चेहरा पाहून आईबापांचे चित्त आनंदित झाले. परंतु त्यांच्या मानेवर उरलेले एक वर्ष तत्तवारीसारखे होते. मरुस्थली सारकी रडत बसून रहायची. परंतु तिने मार्कंडेयाने तिला कितीदा विचारले तरी आपल्या दुःखाचे कारण सांगितले नाही. शेवटी मृकंडने घनाथा धीर करून मार्कंडेयाला त्याचे आयुष्य एका वर्षाचे संपन्नार असल्याचे धीर झालेन सांगितले.

ते ऐकून मार्कंडेयाने विचार झालेन काय करायचे ते ठरविले आणि म्हणाला—“तुम्ही दोघे मला आशीर्वाद द्या. मी तपस्वर्जेला जात आहे. शंकराला सांकडे घासून त्याच्या रूपेने मी मृत्युंजय होईन असे मला वाटते.”

जसे सांगून त्याने आईबाडांच्या पायावर होके ठेवले. दोघांनी त्याला पोटाशी बरके आणि ‘चिरंजीवी’ होण्याचा आशीर्वाद दिला. त्याच वेळी नारद मुनी तेथे जाऊ. मृकंडने त्यांची शपथपुढा करून मुलाला शपथप्राप्तीचा आशीर्वाद देण्यास विनंती केली. नारदाने मार्कंडेयाच्या वृद्ध निरवयाची वात्सल्यजी करून त्याला आशीर्वाद दिला. म्हणाला—

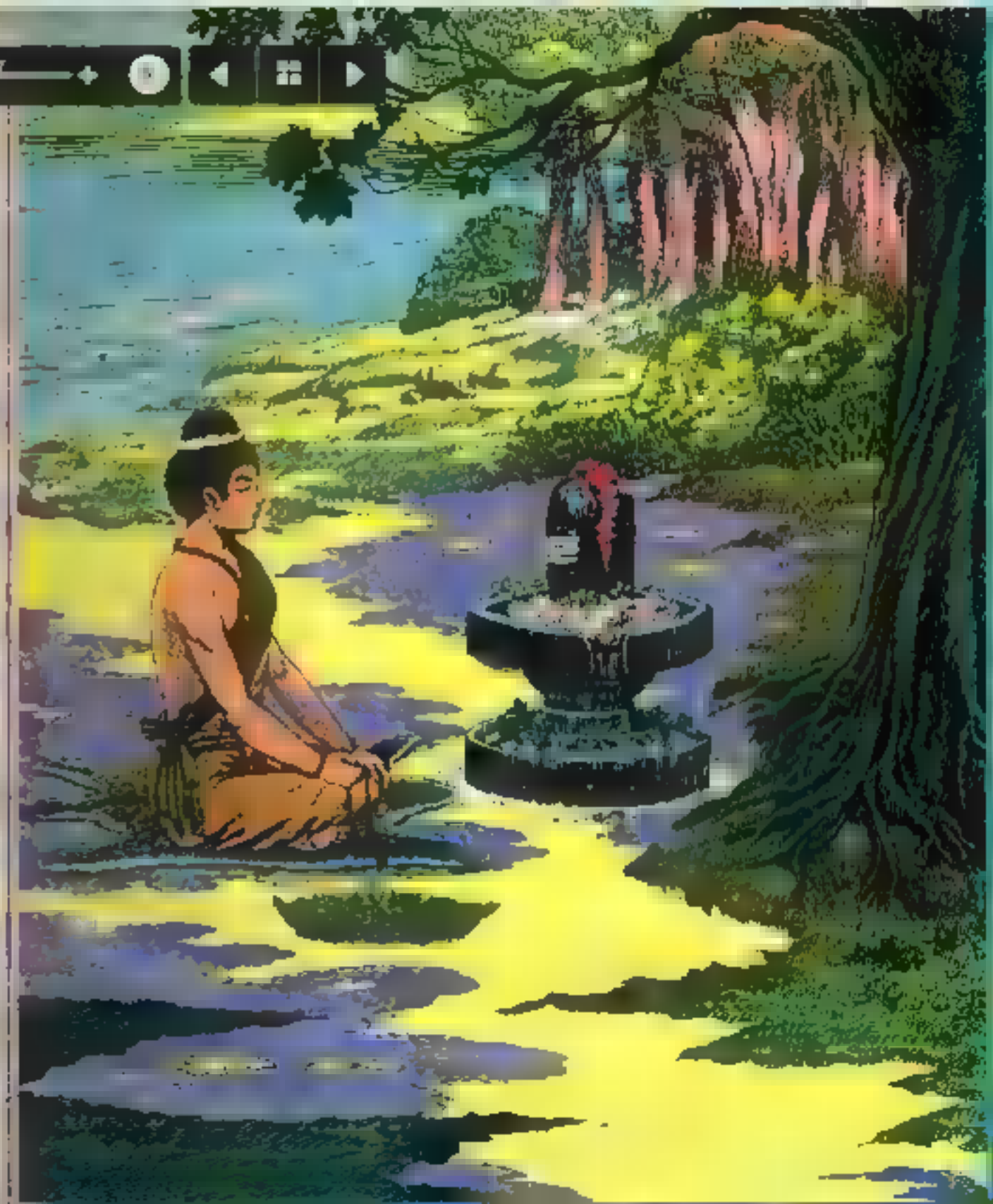
“ब्रह्मा मार्कंडेया! तू सरळ शीतलोच्या कांडावर जा आणि पंचाक्षरी मंत्राचा जप करीत शंकराची आराधना कर तुझा जलोरथ पूर्ण होईल.”

मार्कंडेयाने शीतली नदीकाठी शीतल लिंगाची प्रतिष्ठा केली आणि म्हणाला—

“हे शंकरावर! तुझासिवाय माझे रक्षण कोण करणार? तुझ्या चरणी लीन झालेल्या शक्तावर मलाची श्रद्धापूर्वी पडणे शक्यच नाही.”

शिकडे नारदमुनी त्रिलोकात संचार करीत यमलोकी गेले आणि यमाला म्हणाले—“मृत्युवर जय मिळविण्याची प्रतीक्षा करून मार्कंडेयाने शंकराला सांकडे घातले आहे. आता तुझ्या बळगती परीक्षा आहे” जसे सांगून नारदमुनी निघून गेले.

एक वर्ष संपत आले आणि मार्कंडेयाच्या आयुष्यातला शेवटचा दिवस उजाडला. यमाने आपले दूत पाठविले. परंतु यमदूत

मार्कंडेयाच्या ते ध्यानामुळे बाळंघ शकले नाहीत. ते परतले तेव्हा ममाला स्वतः आवे लागले. तो दंड आणि पाषा घेऊन महिष बाहनावर बसून त्याकडे निघाला.

मार्कंडेय शिवलिंगाला ध्यानिघन करून त्यावर मस्तक ठेवून ध्यानमग्न बसला होता. त्यावेळी यमाने आपला पाषा त्याच्या शिवलिंगासह मार्कंडेयाच्या गळ्यात पाडला. तेव्हा एकदम शंकर स्वरूपाने प्रगट झाला यम शंकराचे ते स्वरूप पाहून कांपू लागला. आणि ओरडला—“हरहर शंभो, महादेव! आहि माम्!” आणि बेसुद्ध होऊन पडला.

शंकराने आपला जमयहस्त मार्कंडेयाच्या मस्तकावर ठेवला आणि त्याला आशीर्वाद देऊन म्हणाला—“बत्स! तू मृत्यूनंय आहेस. कल्पकल्पांतर पर्यंत तू चिरंजीवी राहशील.”

त्यानंतर देवांनी घेऊन शंकराला हात जोडून विनंती केली की यमाचा उद्धार करावा, नाहीतर जन्म मृत्युचे चक्र बंद पवेल. शंकराच्या अनुग्रहाने यम तडून शंकराला नमस्कार करून यमलोकी परत गेला.

वेळी आपल्या मुलाला भेटायला म्हणून मूकंड व भरदुती आले. शिवकृपेने मार्कंडेय चिरंजीवी झाल्याचे कळल्यावर त्याला परमानंद. ‘शिव लीला अगाध आहे’ असे म्हणत दोघे आपल्या मुलाला घेऊन आपल्या आश्रमात परत आले.

त्यानंतर मार्कंडेय चिरकाल जीवित राहला. त्याच्याहून जास्त दिर्घायु असे अनेक भोर पुरुष पूर्वी होऊन गेले होते.

इंद्रधुमन नामक राजाला फार मोठी कीर्ती मिळाली होती. त्या कीर्तीच्या आधारे स्वांगसुख झाले होते. परंतु त्याची कीर्ती संपली. त्यानंतर स्वयं-लोकांतील निवासी त्याला म्हणाले—“भूलोकात कोणी तुझी जाठवण देखील

काढत नाहीत. आता स्वर्गात तुला रहायला जागा नाही तू भूलोकात परत जा.”

इंद्रधुमन भूलोकी परत आला. आणि त्याचे नाव म्हणजे कीर्ती शेष आहे का चवकशी करीत इकडे तिकडे भिरभिर फिरू लागला. तो मार्कंडेयाकडे आला. तेव्हा मार्कंडेय त्याला म्हणाला—“हे मला माहीत नाही, पण माझ्याहून मोठा प्रावारकर्ण (युवक) आहे. त्याला वाऊन विचार.”

त्यानंतर दोघे प्रावारकर्णाकडे आले तो म्हणाला—“तू कोण मला माहीत नाही, परंतु माझ्याहून मोठा नालीकजंघ आहे वल त्याच्याकडे, विचारून पाहू या.”

नालीकजंघला मुद्दा इंद्रधुमन कोण हे माहीत नव्हते. परंतु तो त्याच्याहून वयाने मोठे आकूपार नावाचे जे होते त्याच्याकडे तिघांना बरोबर घेऊन निघाला.

आकूपारने इंद्रधुमनाला पाहताच ओळखले व म्हणाला—“मी चांगला ओळखतो तू कित्येकदा माझे रक्षण केले आहेस. मी सरोवरात राहतो ते कसे झाले ठाऊक. आहे की तुला? तू अनेक यज्ञ करून गोदाने केलीस पाईच्या सुरांनी येथे एक सरोवर झाले.”

तेव्हा देवदुत इंद्रधुमनाची कीर्ती अजून भूलोकात इंद्रलोकांत शेष आहे स्वतः पाहून त्याला इंद्रलोकी पुनरपि घेऊन गेले.

भौमावती नगरीत सोमदेव नावाचा एक शिवभक्त रहात असे. शिवराम त्याच्या मुलाचे नाव होते. शिवराम सात वर्षांचा झाला तेव्हा त्याचा बाप मरण पावला आईनेच मुलाला लहानाचे मोठे करून वाढविले.

दिवाळीचा सण येण्यापूर्वी शिवराम आपल्या काही साथीमित्रां बरोबर समिधा, झाडाची पाने वगैरे गोळा करून आणायला वंगळात गेला. सर्व मुले एका वडाच्या आडाखानी गप्पा मारीत बसली. तेव्हा

त्याच्यात अनेक दिवसांवर वर्षा होऊ लागल्या.

मुलं म्हणू लागली—“या भाऊबिजेला माझी बहीण आणि माझे मेहुणे येणार आहेत मी आऊन त्यांना घेऊन येणार आहे.” आणि काही मुलं म्हणाली—“बाबांनी ताईला देण्यासाठी नवीन साडी व सण घाणले आहेत!” मुलांचे असे बोलणे चालू होते. तेव्हा शिवराम म्हणाला—“मी सुद्धा माझी ताई आली की तिच्या बरोबर खूप गणा मारणार आहे. मी तिला भाऊबीज घालीन आणि तिला तिच्या बरोबर खूप खूप मजा करेन. साडीक्षण देईन.”

शिवराम म्हणाला ते ऐकून सर्व मुलं खवखवा होऊ लागली म्हणाली—“अरे, तुला बहीण कोठे आहे? म्हणं बहिणीला भाऊबीज घालीन आणि साडीक्षण देईन! सांग कोठे रहाते तुझी बहीण? तिचे नाव काय रे? आणि तुझ्या मेहुण्याचे नाव

काय? ते काठिं रहातात आणि त्यांना किती मुले आहेत?”

शिवरामजवळ त्यांच्या त्या प्रश्नांचे उत्तर नव्हते. तो म्हणून विचारात डुबून गेला परंतु कस बसण्या शिवाय मार्ग नव्हता. तो नाईलाजाने रडत बरी परत आला.

मुलगा रडत घरी परत आलेला पाहून आईने रडण्याचे कारण विचारले म्हणाली—“कोठे पळालस का? की कोणी तुला मारले? काय काय रडायला?”

शिवरामने मुलांनी त्याची कशी बद्दा उडविली सांगितले आई त्याला म्हणाली—“बाळ, एवढेच ना, पुन्हा घेढले तर सांग तुझ्या ताईचे असराबा आहे आणि तुझ्या मेहुण्याचे नाव मल्लिकार्जुन ते दोघे जोशीस सेवी रहातात त्यांना सणपती आणि कुमारस्वामी असे दोन मुलगे आहेत सर्व जण त्यांच्या इंगितावर चालते. तुझ्या मेहुण्यासारखा प्रतापी वीर जिनजेकात नाही.”

रुद्रा-गोष्ट

एकदा गावातील एक तत्वज्ञानी शेतकरी ह्याच्यापेठे एका शुल्क गोष्टीवरून वितंड बाबविवाद सुद्धा झाला.

“तू आयुष्यभर गवतातील नांवरने शेतकापणे-हेच काम करतोस ना! बाळ, तुला फक्त शेतातील गवताचे न काढता आपल्या मनातील हिरवेपणा नवे. नाहीतर त्या शेतातील गवतामधे आणि तुझ्यामधे करक तो काम राहिला.” तत्वज्ञानी शेतकऱ्याला म्हणाला.

त्यावर शेतकरी म्हणाला—“तत्वज्ञानी बहाधर, आपण बहुदा एक गोष्ट विसरता की, आपल्या पेसा उपयोग लोकांना वास्त होतो. आपण जे नुसते तत्वज्ञान सांगता ते फक्त ऐकूनच ह्या गावातील माणसे जिवंत राहू शकत नाहीत परंतु मी जे बी पेकून घान्य तयार करतो त्या शिवाय माणूस

बगु शकणार नाही. शेतकऱ्याचे बोलणे ऐकताच तत्वज्ञानी विचारमग्न झाला—“अहाशय आपण एवढी काळजी कसली करता? मी तुम्हाला एक छोटीशी गोष्ट सांगतो. अशाच प्रकारे एकदा दगाव चिसलामध्ये बोलता बोलता बाद उत्पन्न झाला वगडाने सर्वांनी म्हटले—“मला मी स्वच्छ गुळगुळीत व पष्टपुष्ट सुंदर आहे.”

तितकेच बोलून त्याच्या मनाचे समाधान झाले नाही फिक्कन तो म्हणाला—“तुम्हाला स्पर्श होताच चिकटून बसतोस माणसे तुझ्या बहुल घुणा करीत आपले पाय घुवून सुद्धा संतुष्ट होत नाहीत.” दगावाने चिसलाची अवहेलना केली.

अभिमानी दगावाच्या तोंडून असे ऐकून बरोबर चिसलाचे पोरुप जागे झाले—“अरे दगावा दिसायला जरी मी घुणास्पद असले तरी तुला माहीत आहे का? मनुष्याचे प्राण वाचविणारा कोण आहे ते? मीच आहे! समजले!”

शेतकऱ्यांच्या तोंडीं ऐकलेली गोष्ट समजून तत्वज्ञानी म्हणाला-“बरे बाबा, चिखलात जे उत्तर दिले त्याचा आम्ही तिरस्कार करू शकत नाही, परंतु त्याच्या दुसऱ्या पक्षाचा मुद्दा आपण काही विचार केला पाहिजेना! चिखलाच्या मुळे आपल्याला चांगले घाल्य मिळू शकते तसेच मोठमोठ्या हमारती घरे ह्या कामी रंगड व शिळ्यांचा उपयोग होतो ना! त्यामुळे दोघांचा उपयोग आपल्या आपल्या परीने योग्य होतो.

“ते तर ठिकच आहे. आपण योग्य मार्गावर येत आहात! आपण असे [] की ह्या संसारात प्रत्येक माणसाची व वस्तुची आवश्यकता आहे. [] मी जी गोष्ट तुम्हाला सांगणार आहे ती तुम्ही ऐकली असेल असेल ती गोष्ट ऐकल्या नंतर तुम्ही मला आपला विचार सांगा.” असे म्हणत शेतकरी गोष्ट सांगू लागला.

“एका जंगलात सागवानाचे [] एक वडाचे झाड होते. एकदा वडाने सागवानास म्हटले-“मी बघ, लाखो लोकांना शिस्त

छाया देतो आश्रय देतो. तुम्ही पाने मुषा एवढी विशाल आहेत परंतु मनुष्य प्राण्याला त्याचा काही उपयोग नाही.”

सागवान म्हणाला-“अरे गर्वित वडान्या झाडा! तू आपला फुफटचा अहंकार सोडून दे. तुझे अस्तित्व तरी काय आहे! तू जी सावली देतोस त्याची काय किंमत. माझ्या लाकडाचा उपयोग [] मानव केंड घरे बांधून आपले आयुष्य सुसंपन्न करून घेतो.” सागवानाने त्याला म्हटले.

शेतकऱ्याच्या तोंडचे बोलणे ऐकताच [] आदर केला [] आदिपुत्र मातलें व म्हटले-“बाबा, [] जरा सावली देणारा वड आहेस आणि मी [] शाली प्राप्त [] देणारा सागवान आहे. गंताला उपयुक्त होणारी माती तू आहेस व मनाचे रक्षण करणारा वडा मी आहे मला समजले कोणी महान किंवा मोठा होत नाही. जगाला दोघांची आवश्यकता आहे. अशा तऱ्हेने तत्वज्ञानीने शेतकऱ्याला समजावले.

खरा चोर

रत्नगुप्त एक श्रीमंत व्यापारी होता. [] घरात एके दिवशी रात्री [] वहा हजारची चोरी झाली. जेथे तिजोरी ठेवली होती. तेथे खोलीत [] नोकर ओपले होते. त्यामुळे रत्नगुप्तच्या मनांत त्यांच्याविषयी [] आली.

रत्नगुप्त अत्यंत साधा थोळा होता. त्यामुळे त्याला [] कोणावरही रागावणे जमले नाही. त्याच्या व्यापार धंद्यात [] किराणा दुकानात सोमशास्त्री नावाचा एक माणूस त्याला सतत मदत करीत असे. तो अत्यंत बुद्धिमान होता. त्यामुळे रत्नगुप्तने रात्री घडलेली घटना सोमशास्त्रीस ऐकवली. व त्याला सुचविले की, तू कोणत्याही नोकरांस न दुसळिता चोरी कोणी केली हे गुप्तरीतीने शोधून काढ.

सोमशास्त्रीने रत्नगुप्तचे म्हणजे मान्य केले. त्या चोघां नोकरांना आपल्या खोलीत

बोलावले [] त्यांना विचारले-“तुम्ही चौथे तिजोरीच्या शेजारच्या खोलीत ओपलेले होता. [] खोलीत चोरी झाली. रत्नगुप्त हा एक सज्जन माणूस आहे. त्यामुळे त्याने तुम्हाला पोलीसांच्या हवाली केले नाही. जे घडणार होते ते घडून गेले. परंतु संध्या- [] आत जे पैसे चोरीत गेले ते मुकाट्याने त्याच्या जागी परत ठेवावे जर का तसे झाले नाही तर मात्र तुम्ही मोठ्या संकटात पडाल.

दुसऱ्या दिवशी सोमशास्त्रीने एकेका नोकऱ्याला आपला खोलीत बोलावले सर्वात प्रथम बर्मवीर आला. सोमशास्त्रीने त्याला विचारले-“हे बघ, तू चोरी केलीस त्याचा माझ्याकडे एक पुरावा आहे. तू तुम्हा कबुल करून ते पैसे परत त्या जागी नेऊन ठेव. मी तुम्हा काहीही नुकसान करणार नाही. तुला सोडून देईन.”

धर्मवीर कळवळीने म्हणाला—“अहो, मी मागची दहा वर्षे ह्या घरात काम करीत आहे. परंतु कधीही कोणी माझ्यावर शंका केली नाही. ह्या घरचे मीठ खाल्ले आहे तेव्हा मी द्रोह कसा करीन. तशी माझ्यावर फुकट आरोप लावण्यात येत आहे हा दख्खी जीव आत्ताच्या आता संकुश्टात आला तर मला वाईट. सोमशास्त्रीने धर्मवीरला पाठवून दिले की भूषणमल्लला बोलावणे पाठवले. त्याला तेच विचारले त्यावर घरघर मला तो म्हणाला—“साहेब, मला ह्यातून सोडवा! खरोखरी ह्याबाबत मला काही माहीत नाही. असे म्हणत त्याचे पाय पकडून तो गयावया करू लागला.

“अरे, तू तर गुन्हा केला नाहीस म्हणतोस तर मग इतका घाबरतोस का? तू केलेल्या गुन्हा संबंधी माझ्याजवळ जो पुरावा आहे त्या बाबत मी तुला उद्या काही सांगेन?” असे म्हणत सोमशास्त्रीने भूषणमल्लला पाठवून दिले ह्यानंतर रामनाथला बोलावले.

सोमशास्त्रीने जेव्हा रामनाथला चोर म्हटले तेव्हा तो मोठ्या आवेशाने तुटून पडत म्हणाला—“बाबूजी जरा विचार करून बोला. तुम्ही श्रीमंत मला गरीब आहोत. त्यामुळे तुम्ही माझ्यावर काहीही छोटेनाटे आरोप लावाल परंतु केव्हाही आम्हाला ते होणार नाही!”

“अरे, असल्या घमण्यांना घाबरणारा मी नाही. तुम्ही जेथे झोपला होतात. त्याच्या शेजारच्या सोपलीत चोरी झाली म्हणजे ह्याच अर्थ त्या चोरी पाठीमागे नक्कीच तुमचा हात आहे. तुम्हा लोकांना जसा ठिकाणी झोपण्यास जागा दिली होती की, तेथे चोरी होता कामा नये. परंतु तुम्ही तर तुमची जबाबदारी साफ विसरून गेलात जा जा पाशी जो पुरावा आहे तो उद्या तुला सांगेन.” असे सांगून रामनाथला पाठवून दिले.

सरते शेवटी सोमनाथ आला त्याला सुद्धा रामनाथला जे ऐकवले तेच सर्व सांगितलं

तेव्हा सोमशास्त्री म्हणाले सोमशास्त्रीला जेव्हा लुबाडून नेत होते तेव्हा तुम्ही नाळ झोपेत होतात असे म्हणणे सुद्धा गुन्हाच आहे.

सोमनाथ चिडून म्हणाला—“मला धरातील काय करण्याकरीता नेमले आहे. पहारेकरी म्हणून नाही. आम्ही दिवसभर घामगाळून कष्ट करतो. त्यामुळे रात्री गाढ झोपलो तर त्यात आश्चर्य करण्यासारखी कोणती गोष्ट आहे. पाहीजे तर आम्हाला रात्री पहारेकरी म्हणून ठेवा. मग आम्ही दिवसभर झोपून रात्रभर पहारा देऊ. त्यावेळी चुकून एखादी चोरी झाली मला आम्हाला दोषी ठरवा.

सोमशास्त्रीने सोमनाथला पाठवून दिले. व नंतर रत्नगुप्तच्यापाशी जात म्हटले—“साहेब, ही तर गोष्ट स्पष्ट झाली की ह्या चौघांनी मिळून ही चोरी केलेली नाही ह्यात धर्मवीर. रामनाथ तर पूर्णपणे निर्विषी आहेत. मला शंका येते भूषणमल्लची त्याने सोमनाथ बरोबर मिळून चोरी केलेली असावी. त्यामुळे ताबडतोब त्यांच्या सोलीची झडती घ्यावी.

रत्नगुप्तने ह्या चौघां नोकरांकरिता पाठीमागच्या अंगणात चार सोल्या बांधून घेतल्या होत्या. ते चौघे रात्रीच्या वेळी अंगणात झोपत त्याची कुटुंबे सुद्धा तेथेच रहात होती. कन्याच शोधण्यानंतर सुद्धा

काहीही वस्तू भूषणमल्ल व सोमनाथच्या सोलीत सापडली नाही. त्यावर सोमशास्त्रीने रत्नगुप्तला म्हटले—“तर मग, सोमनाथ सुद्धा निर्विष आहे फक्त भूषणमल्लच दोषी आहे त्याने स्वतः चोरी केली असावी किंवा त्याला चोरी करणाऱ्याचा ठाळू ठिकाणत माहीत असावा.

“परंतु ही गोष्ट त्यांचा तोंडून कशी काय बघावी?” रत्नगुप्तने विचारले.

“शेवटी एकच एक उपाय आहे. सावली सारखी त्याच्यावर नजर ठेवली पाहीजे” सोमशास्त्री म्हणाला.

रत्नगुप्तने तशी योजना आखली ह्या घटने नंतर दहा दिवसाने भूषणमल्ल

रत्नगुप्ताने सोमनाथाच्या बाकी ठरलेले पैसे आणण्याविषयी आज्ञा केली.

तेव्हा शरभर कांपस भुवणमल्ल म्हणाला—
“सरकार ही चोरी ■ केली नाही.”

“पण सांग पाह कोणी चोरी केली ?
रत्नगुप्ताने दटावर्णाच्या सुरात विचारले.

“मी करो गोष्ट सांगितली तर घनगुप्त
यला याकन टाकले” भुवणमल्ल उत्तर देत
म्हणाला.

घनगुप्ताने ■ ऐकताच रत्नगुप्ताने
जखंबा धाटला. घनगुप्त रत्नगुप्तच्या
वायकीचा धाकटा भाऊ होता. तो घरात
जेव्हा उद्यानटप्पूवणा करीत असे. म्हणून
त्याच्या बडीलांनी त्याला ह्याच्या बरी
पाठवून दिले होते.

रत्नगुप्ताने भुवणमल्लला विचारले—
“असे काय बडले ते जरे जरे सांग ?”

भुवणमल्ल म्हणाला—“मासक, आम्ही
जेव्हा होपतो त्याच्या शेजारच्या सोलीत
■ तिजोरी ठेवता ■ आम्हां सर्वांना
चांगले ठाऊक आहे. त्याकारणाने आम्ही
घोबे आळीपाळीने जागून त्या सोलीवर
पहारा देत होतो. त्यावेळी घनगुप्त चोर
पायलांनी तेथे आला. त्याच्या हातात सुरी
होती त्यांनी मला घमकावले घाबरवले तर
ही गोष्ट कोणाच्या कानावर गेली तर ■
सुरा थोसकून ठार मारण्याची धमकी

घातलो नंतर खोट्या किल्ल्यांनी दार
उघडून तिजोरी होती त्या सोलीत गेला
व ही फोडून त्यातील पैसे दागन्दागिने
चोरून बर माझ्या हातात संभर सोन्याची
नाणी मला लांच म्हणून दिली हे घन मो
घनगुप्तच्या सोलीतच लपवून ठेवले होते.

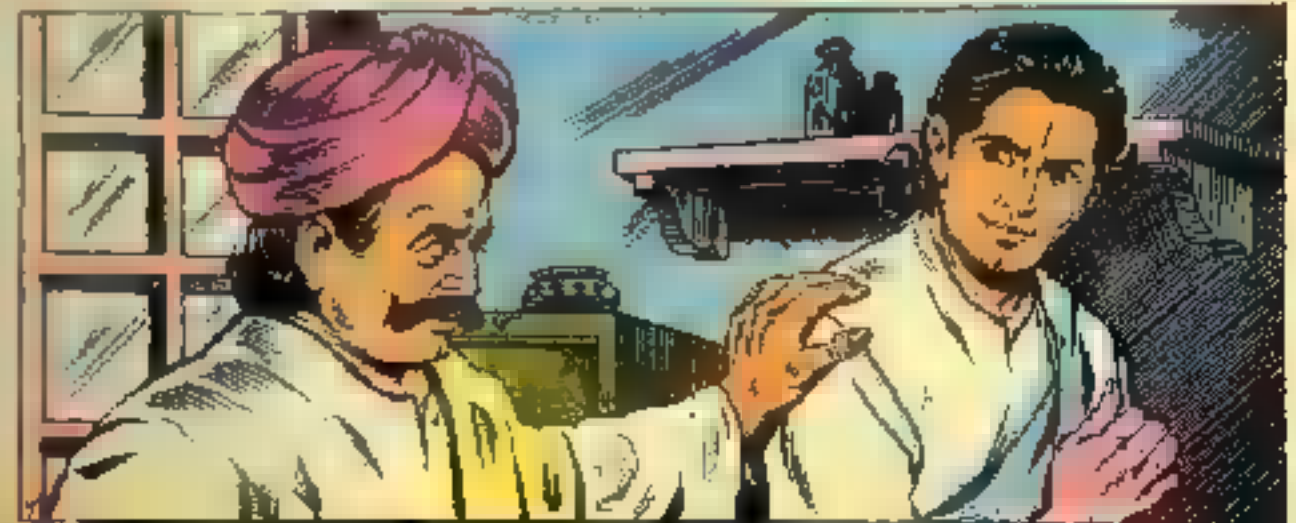
त्यानंतर रत्नगुप्ताने घनगुप्तच्या सोलीची
झडती घेतली तेव्हा आठ हजार सोन्याची
नाणी सांपडली. घनगुप्ताने मुकाट्याने
स्वतः गुन्हा कबुल केला. रत्नगुप्ताने
वायकीने धाकट्या ■ एखावून बडी-
लांच्या बरी पाठवून दिले.

त्यानंतर रत्नगुप्ताने सोमशास्त्रीला
आपल्या सोलीत बोलावून विचारले—“तू
जरी बोळ उघडकोस जागून दिलोस. पण
■ सांग तू ■ अंदाज बांधलास की, भुवण-
■ चोरीच्या बाबतीत माहिती आहे
बाकी तिचे अज्ञान आहेत ?”

सोमशास्त्री बंदहास्य करीत म्हणाले—
“हि तर सर्वात सोपी गोष्ट आहे ! निर्दोष
लोकांवर जर गुन्हाचा आरोप ठेवला तर

ते सहजच दुःखी होतात. धर्मवीर अख्यंत
दुःखी झाला त्यामुळे मी जाणले की, त्याने
चोरी केली नसावी. धर्मवीर हे सुद्धा
मानतो की ज्या घरातच मोठ खाल्ले त्याच्या-
शी द्रोह त्याच्या पाठी आत्मसन्मानाची
भावना जागृत असते. त्याच्यावर खोटेनाटे
आरोप केले ■ तो संतापाने उसळून उठतो.
रामनाथने सुद्धा तेच केले. जेव्हा त्याला
त्याची जबाबदारी पूर्णपणे केली नाहीस
म्हटले तेव्हा त्याचा राग अनावर झाला.
त्याने आपला राग व्यक्त केला परंतु त्याला
तशी सवयच आहे. मसा माणूस काय चोर
होवू शकतो. ■ जेव्हा चोरावर आरोप
ठेवला जातो तेव्हा तो माणूस बाबरतो.
भुवणमल्लवर जेव्हा चोरीचा आरोप ठेवला
तेव्हा तो साबडतोन परंपर कांपू लागला.
त्यावरूनच मी ठरवले की, जरी त्यांनी
स्वतः चोरी केली नसली तरी त्याला
चोरणाच्या विषयी नक्की माहिती असावी.”

रत्नगुप्ताने सोमशास्त्रीच्या हुषारीची
सौंदम्य स्तुती केली.

Restore

1/1

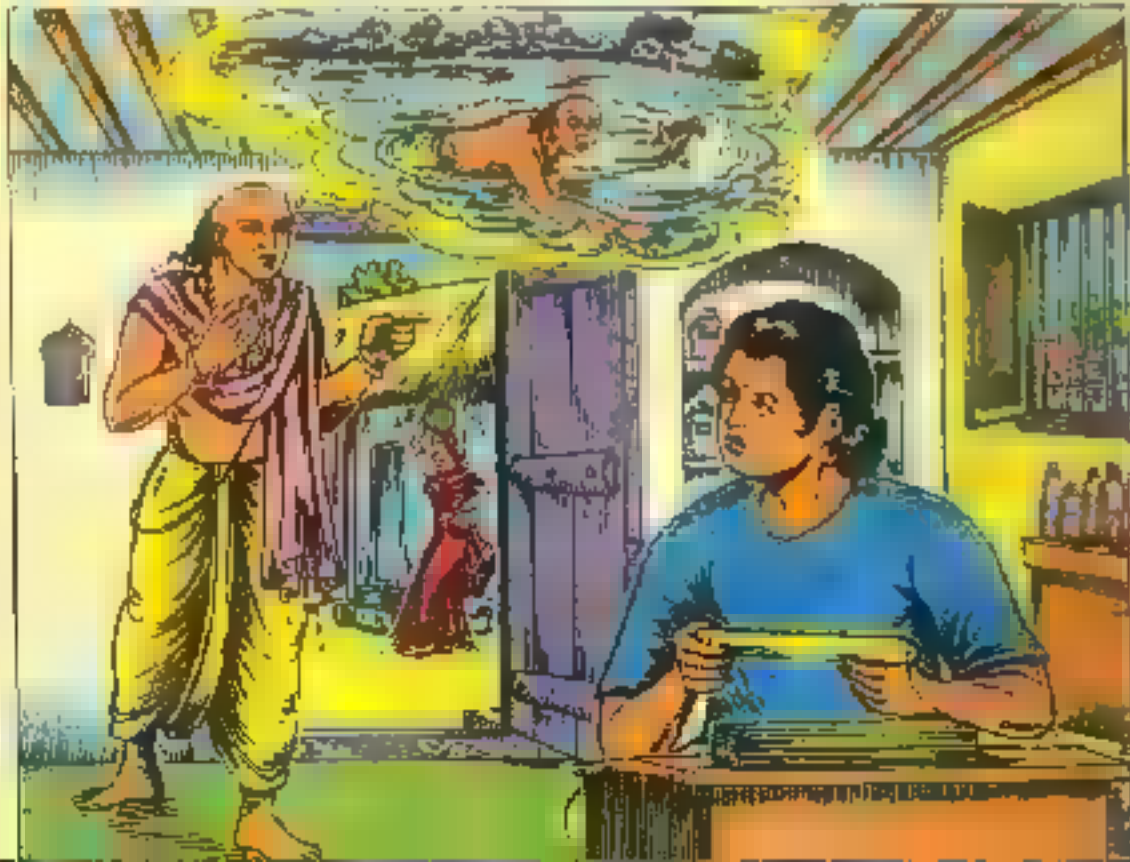
पोहोणारा वैद्य

वृषभेड नाकाचा एक वैद्य होता. तो रात्रंदिवस गेंवारायांची रोग्यांना तपासायला जात असे.

एकदा त्याने एका रोग्याला तपासून निवार केल्या शिवामच एक भीषण दिसे. जीवघांवा परिणाम म्हणजे तो रोगी तत्काळ मरण पावला. रोग्याच्या नातेवाईकांना वक्तव्य रात्र त्यांनी वैद्याला घरापाठोपाठच्या बाग्याच्या झाडात बांधून ठेवले. म्हटले—”तुला काय विद्या घायवी? भाग्यही तसा ठरवू.” असे म्हणून निघून गेले.

त्या रात्री मोठ्या प्रमाणात त्याने आपली सुटका केली. व त्याच्या नदी पोहून तो कसाबसा आपल्या घरी पोहोचला. त्यावेळी वैद्यांचा मुक्ता वैद्यकी विषयी हंय वाचण्यात मग्न होता.

वृषभेड आपल्या मुलाच्याबरोबर जात बसत म्हणाले—”हा वैद्यकीय संघामध्ये वृत्त राहू नकोस. माझ्या जवळ वैद्य बनावणे असेल तर सर्वात प्रथम पोहोण्याची अडगळ आहे.”

कर्ज वसुली

देवपुरा बीरदास एक कोटपा-
धिया रहात होता. तो सावकारीचा
बंदा करीत असे. अतिशय गरजूंना कर्ज
देऊन त्यांच्याकडून योग्य ते व्याज घेत
असे. त्यामुळे गावातील अधिकांश लोक
बीरदास कडून कर्ज घेत. ती रक्कम
वेळेवर परत करीत.

देवपुरला लागूनच दुसरे एक गाव होते.
तेथे भागवत नावाचा एक धनवान
रहात होता. बडिकोपाजित अफाट
संपत्ती मिळाली होती वरी सुद्धा पैसांच्या
कोशाने तो गरजू लोकांना कर्ज देऊन दाम-
दुप्यट व्याज त्यांच्याकडून वसूल करीत असे.
परंतु गरीब लोक त्याचे व्याज देणे दूरच
पण कर्ज काढलेले पैसे परत फेडण्यासाठी
सुद्धा त्याला त्रास देत असत. त्यामुळे
भागवतला कर्ज वसुली सांठी बंड लोकांची
मदत घ्यावी लागे.

भागवतला बीरदासच्या सावकारी विषयी
बरीच माहिती समजली होती. तो एक
दिवस देवपुरला व बीरदासची भेट
घेऊन त्याने हकड्या तिकड्या गप्पा-
गोष्टी केल्या. व नंतर त्याला विचार
लागला—”काय हो आपण आपल्या कर्ज-
वारांकडून कधीही रक्कम कधी काय
वसूल करता?”

त्यावर बीरदास म्हणाला—”माझ्या-
कडून कधीही रक्कम लोकांकडून वसूल
करण्याचा प्रश्नच पडत नाही. कर्जदार
स्वतः माझ्याकडे येऊन पैसे चुकते करतात.
परंतु काहीजण आढमुळे असतात ना!
त्यांच्याकडून आपण कसे पैसे वसूल करता?”
भागवतने प्रश्न केला.

”मी कितीका माणूस हट्टी असो त्याच्या-
कडून सहज पैसा वसूल करतो.” बीरदासने
पैजेच्या आवेशात सडेतोड उत्तर देत म्हटले.

“ ठिक आहे ! पण माझी मुद्या एक बट आहे. आपण आपले कर्ज वसूल केल्यानंतर माझी गहाण वस्तू मला परत करावी. परंतु त्या कर्जापाठीमागे मी गहाण ठेवलेली वस्तू विकून माझे कर्ज परत केलेले नसावे. माझी बट मान्य आहे ना ! ” असे म्हणून त्याने एक सोन्याचे कंगण त्याच्या हातात दिले.

वीरदासने भार्गवचे म्हणणे मान्य केले व त्याला दोनशे रुपये कर्जावू दिले.

त्या दिवसापासून भार्गव एकाच विचारात मग्न राहीला की पाहू या वीरदास आपल्या कडून कर्ज कसे वसूल करतो ! ”

सहा महिने उलटले तरी वीरदासने भार्गवकडे कर्जाचे पैसे परत फेडण्याविषयी काही लक्षावाजी केली नाही. तेव्हा आपण पैज जिकली त्या विचाराने तो वीरदासला भेटण्यास बेबागुरला आला.

वीरदासने भार्गवला पहाताच विचारले— “ काय हो पैजचे पैसे घेऊन आलात ना ? ”

भार्गव आवचर्याने म्हणाला— पैजचे पैसे मी घेऊन येणार ते कसे बुवा ? मी काय पैज खोडीच हारलो आहे ? तुम्हीच माझ्याकडून कर्जाचे पैसे वसूल केले नाहीत म्हणून सरी पैज मीच जिकली आहे ! ”

वीरदास हसत हसत म्हणाला— “ आपले कर्जाचे पैसे तर मी केव्हाच वसूल केले ! ”

“ बगदी सोटे ! हे तरी सांगा की, तुम्ही माझ्याकडून कर्ज वसूल केल्याचा तुमच्याजवळ काही पुरावा आहे. पैज हारल्यामुळे ते पैसे बांधविण्यासाठी नेमानुम सोटे बोलता आहात. ” भार्गव अत्यंत चिडीने म्हणाला.

“ मला सोटे बोलण्याची काय आवश्यकता ! ” असे म्हणत त्याने आपल्या एका नोकरीला बोलावले व त्याला भार्गवला दालवित विचारले— “ काय रे तुला हे कोण माहीत आहे ना ? ”

त्याला पहाताच भार्गवच्या ओक्यात प्रकाश पडला. सरी गोष्ट अशी झाली. चार महिन्यांपूर्वी एक दिवस रात्री मध्यकर तुफान वादळ पाठस पडत होता त्यावेळी भार्गव जेऊन ओसरीवर येऊन उभा राहीला. अचानक एक माणूस पावसात मिजत त्याच्यापाशी आला व विनवणीच्या सुरात म्हणाला— “ दादासाहेब, मला बांधवा माझी बायको भराला घेऊन ठेवली आहे. ताबडतोब सहारात जाऊन तिच्यावर उपचार करावयास हवेत. कृपाकरून वाचवा दोनशे रुपये घ्या ! ”

भार्गव त्याच्याकडे पहात लक्ष्मीपणाने म्हणाला— “ वारे ! हे छान आहे ! माहीत मुद्या नाहीत तू कोण आहेस आणि कोणत्या गावचा रहाणारा आहेस. मी कसे

कर्ज कोणती तरी वस्तू गहाण ठेवायला घेऊन ये जा. ”

“ दादा, घेऊन आलो आहे ! असे म्हणत त्या माणसाने आपल्या शिवातून एक सोन्याची बांगडी बाहेर काढली व त्याला घेत म्हटले— “ हि बांगडी बायकोची आहे. ही गहाण ठेवून मला ताबडतोब पैसे द्या. ” सोन्याची बांगडी पाहून भार्गवचे डोळे अनंदाने चमकले त्याने त्याचक्षणी एक पत्र लिहिले व परक्या व्यक्तिचा त्यावर अंथठा घेतला व ती सोन्याची बांगडी घेऊन दोनशे रुपये कर्ज दिले.

अशा प्रकारे वीरदासने भार्गव कडून कर्ज वसूल केले.

भार्गवला पैज हरल्याचे एक हजार रुपये घायला मन होईना त्याने थोडा विचार केला व म्हणाला—“मी आपल्याला एक हजार रुपये देणार नाही. मला ही पहायचे आहे की ते हजार रुपये तुम्ही कोसे काय वसूल करता.

वीरदास लपवतून हंसू लागला ■ म्हणाला—“मी तर ■ पूर्वीच मंदाच बांगलात होता की, तुम्ही त्याबाबतीत आडमुडेपणा कराल जवळजवळ दोन हजार किमतीचे कंगण तुमचे माझ्यापाशीच आहे. आपल्याला माझ्या नोकरीने की बांगडी दिली आहे. ■ सोम्याची नाही. मुलामा लावलेली पितळेची आहे. हजार रुपये व माझ्या नोकरीने दिलेली मुलामा चढवलेली बांगडी मला देऊन आपण आपले दोन हजारांचे कंगण घेऊन जा. असे सांगून वीरदासने आपल्या नोकरांकरवी ■ कंगण आणून भार्गवला हासवले.

भार्गव काळजीत पडला व एक हजार रुपये व बांगडी त्याच्या हातात देऊन कंगण घेऊन निघाला ■ सध्या त्याच्या डोक्यात एक कल्पना आली त्याने विचारले—“आपण कर्ज देण्यापूर्वी जे वचन दिले होते त्या अनुसाराने मी कर्जाची रक्कम परत केल्या बरोबर मी गहाण

ठेवलेली वस्तू परत करावयास हवी हो ना परंतु आपण खोटी बांगडी देऊन आपले वचन मोडलेत.

“ह्यात वचन मोडण्याचा प्रश्न उरत नाही” असे म्हणून तो पुन्हा हसू लागला तेव्हा त्याला म्हणाला—“भार्गव दादा, मला चांगले ठाऊक आहे की, आपण अत्यंत बुद्धीमान आहात अशा आपल्यापासून पैजेचे पैसे व कर्जावू पैसे वसूल करणे म्हणजे मोठे कटकटीचे काम आहे ती योजना मी आधीच आंजली होती. माझ्या नोकरीने मी बांगडी तुम्हांला आणून दिली ती खरी सोम्याचीच होती खोटी नाही त्यातून कुमक्या कंगणाच्याच वजनाची सुद्धा होती कितीका त्याचा आकार बदलला तरी माझे कर्ज परत वसूल करण्यापूर्वीच माझ्या वचनानुसार की आपली गहाण ठेवलेली वस्तू ■ परत केली आहे. ही गोष्ट तर आपण मानता ना! वीरदासने विचारले.

हि गोष्ट समजल्यावर सुद्धा मी एवढा दुष्ट नाही की, असे सांगू की ■

आपले वचन मोडले. परंतु कर्जावू दिलेल्या पैजांच्या वसुलीसंबंधी आपल्यापासून मला बरेच काही शिकावयास पाहिजे.” भार्गव तेव्हा जाता जाता म्हणाला.

वीरदासने भार्गवला थांबवत म्हटले—“अरे, आपण कर्ज म्हणून जो पैसा देतो ■ वसूल करण्याकरीता कोणती पद्धत किंवा योजना असत नाही. परंतु आपण गरजू लोकांना कर्ज देऊन जास्त लोभाला बळी ■ पडता जास्त व्याज देण्याच्या पाठी ■ लागता पैसे दिले तर कोणत्याच कटकटी निर्माण होत नाहीत ■ सुलभतेने कर्ज वसूल होते. कर्ज देणाऱ्याच्या मनात ■ व्हल कृतकृता निर्माण होते. त्याकरीता कर्ज पाठीस लागून घेतले तर शंकटे उभी रहातात.

“वीरदास ■ ■ ■ की आपण ■ सारे अनुभवाने शिकले आहे, मी आजपासून आपल्याच मार्गाने जावचा प्रयत्न करेन.” असे म्हणत भार्गव तेव्हा गेला.

भार्गव लपवतून म्हणाला—“तुम्ही ■ थोका विळात आपल्या पैजे सुसार मी गहाण ठेवून घेतलेली वस्तू तुम्ही पैसे देऊन ह्यापूर्वी मला सोपविली पाहिजे होती.

ह्यात थोका खोटेपणातर बिलकुल नाही त्या दिवशी रात्री माझ्या नोकरीने तुम्हांला जी दिलेली सोम्याची बांगडी तीतर तुमची बांगडी गहाण ठेवली आहे परंतु फरक एवढाच की, तुम्ही जे कंगण माझ्याजवळ दिले ते फक्त मोडून मी त्याची बांगडी बनवली. पाहिजे तर त्या बांगडीचे वजन करून पहा. आता आपल्याला व्याज परत करण्याची आवश्यकता नाही त्याच पैजाने तुम्ही बांगडी मोडून कंगण करून घ्या.” वीरदास म्हणाला.

एका वृद्ध राजाने काही संभाषणा दिका व सारांशाबद्दल भयानकरीतेचे वाढवून करून ते काव्य रूपात प्रस्तुत केले. रचनेच्या सभाषणी नंतर त्याच्या भनात असा विचार की आपल्याकडे जसे जाणकार मोठा महाकवी कोणी असणार नाही. त्यावेळी सर्वात नास्त महान कवी असणारा विष्णुशर्मा ह्याला राजाने एक निरोप पाठविता की, काव्यात माझी बरोबरी करू शकणारा कवी माझ्याकडे पाठवून द्या.

विष्णुशर्माला एका तड्याला राजाकडे पाठविले. राजाने त्या कवीला म्हटले— "कोणा काव्य कवी असणिक ! भगवद्गीता भाष्या सारख्या सांगताला समजत नाही. त्याकरीता मला टीकेचा आधार घ्यावा लागला. कवितेमध्ये रचलेले मार्ग काव्य पुढा नाही करीता. जाऊन तुझ्या पुढला माझ्याकडे पाठवून दे.

धीरध्या दिवसानंतर विष्णुशर्मा स्वतः राजाच्याकडे गेला. राजाने त्याला त्या कवी तड्याविषयी विस्तर सांगितले त्यावर विष्णुशर्मा उत्तर म्हणाला— "महाराज, भगवद्गीता समजण्याकरीता ज्या दिका-दिवणी वाचल्यात त्या मीच तुम्हांला दिल्या होत्या त्या प्रवाचा रचविले तोच तड्या आहे.

राजा त्याचे उत्तर ऐकून आश्चर्यचकित झाला. त्याने विष्णुशर्माला विचारले— "परंतु तरुणाने तसे काही सांगितले नाही. तो असा महान कवी आहे.

त्यावर विष्णुशर्मानी मज्जपणे उत्तर देत म्हटले— "महाराज, जरा कवी व पंडीत आपली आत्मस्तुती करी करत नाहीत."

उत्तर ऐकताच अहंकार कमी

विचित्र जलचर

समुद्रमार्गीन पोवळभांच्या खडकांमध्ये विभिन्न प्रकारच्या माशांनी आपले वास्तव्य केलेले आहे.

ह्या पोवळभांच्या खडकांमध्ये तसेच बरेच प्रकारचे विषारी प्राणी पुढा रहातात. ह्या अस्पर्शयोग्य सर्वात भूख प्राणी म्हणजे ही अनिमांनी आहे. ही अनिमांनी (बायुपुष्प) हे दिवायता रंगेरंगी पुष्पासारखेच दिसतात. परंतु हे प्राणी इतर मासे अन्य जलचर प्राण्यांना फार धोऱ्याचे असतात. अनिमांनीच्या दोस्तानेच एक फुलाची पाकळीसारखी एक वस्तु हलत असते. परंतु पाकळी फुलाची नसते त्या विषारी भरलेल्या लांब मिना असतात. छेदे छेदे मासे त्या प्राण्यांच्या त्या रंगीत मिनाकडे आकर्षित झोऊन त्यांच्या जखम जातात त्यांना स्वयं करताच दुसऱ्या क्षणी मरण पावतात हे केलेले मासे हे सोबतीमोती मजते खातात. प्राण्यांच्या मिना टोकदार सुई सारख्या असतात. ह्या प्राण्यांद्वारे विष काही प्राण्यांवरच प्रभाव करू शकते. परंतु त्याच्या वेगळ्या सर्वत्र नाही.

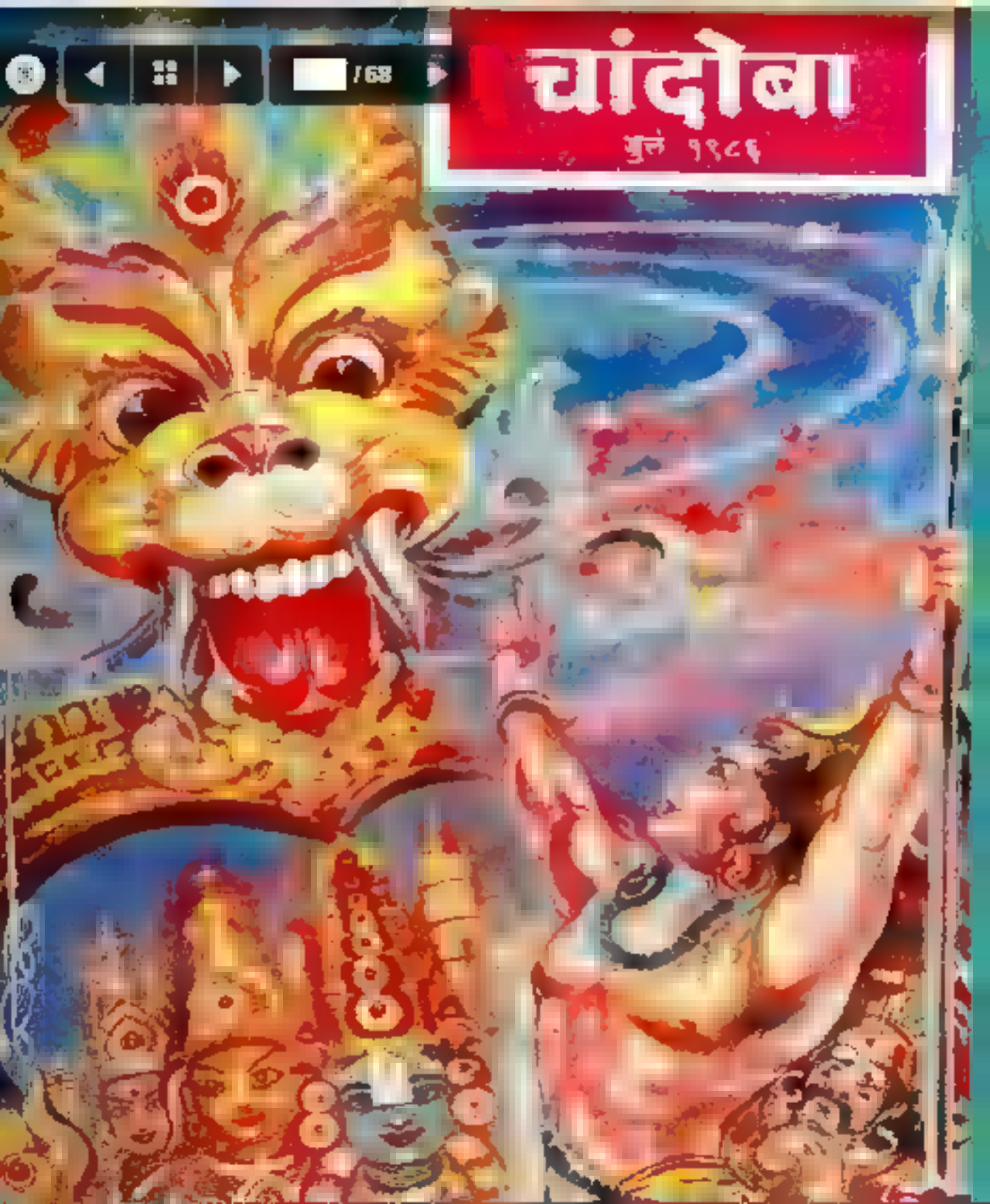
पोवळभांच्या खडकांमध्ये करीत असलेले हे अनिमांनी साधारणतः २० सेंटीमीटर पासून जास्त नाहीत. परंतु आस्ट्रेलिया मधील ह्या प्रकारचा अनिमांनी एक मिटर लांबीचा असतो. हे २० वर्षांपर्यंत वगळीना चिकटून असतात. प्रवीण साळेत काही जलचर ५० वर्षांपर्यंत जिवंत राहीले आहेत काही मास्वज विश्वास की, ह्या जलचरांची काही २०० वर्षांपर्यंत जिवंत राहू शकतात. ह्या दिवोबाने जगातील सर्वात जास्त जगणारा प्राणी हाच असू शकेल.

ह्याची दोन तीन प्रकारे होते काही आपली अंडी घालून पिल्ले पावतात काही आपल्या अशिरापासून फुटून दुसऱ्या जन्म घेतात.

पाण्यात तड्याची पोवळभांच्या खडकांमध्ये अनेक तड्याचे मोठे मोठे छेकटे योगलगाई व महान मासे रहातात. ह्यामिड जन्म नावाने काही छेकटे योगलगाईनी सोडलेल्या कवड्यांमध्ये तपून शत्रुपासून आपले संरक्षण करतात.

जेथे जखमलेले येणारा जाकडी एक प्रकारचा जलचर आहे स्टारफिश म्हणतात. हा जखमांच्या जाकारांना असतो. हे बरेच प्रकारचे असतात. हे कोडी असलेल्या छोट्या माशांना पकडून त्यांच्यावरच्या टरफलांवर काढून टाकून खातात.

चांदोबा

जुलै १९८६

THE HERITAGE

A monthly magazine that satisfies your family's need for intelligent reading and good taste.

Dear Friend:

Every age in history had its own trends. One of the trends of our time is our eagerness to know much of many things.

As a response to this yearning there has been a magazine boom. Every week and even a new periodical is announced.

We too are bringing to you the dawn of a new English monthly, THE HERITAGE.

Is it to keep pace with 155 rivals that we are launching THE HERITAGE?

Strange though it may sound, THE HERITAGE will set a new trend—you'll be proud of it.

We who have worked hard for decades to give our young a clean and healthy reading fare, are now launching a magazine of sound values and enjoyable literature for your whole family, from January '85.

Essays that stimulate your thinking, features that speak of many little-known aspects of Indian culture, stories and novels that are remarkable for human values and artistic merit, will make THE HERITAGE.

With over a hundred pages of variety, blended with colour and black-and-white pictures, THE HERITAGE will refuse to compromise with anything that is unworthy of you.

We address this letter to you, because we feel that you will be one of those who would like to see the success of such a magazine.

A year's subscription to THE HERITAGE cost Rs.72.00, but you can still enroll yourself or a friend of yours at the pre-launch price of Rs.60.00. Please send a M.O. or Demand Draft (drawn in favour of Datta Agencies) To: Datta Agencies, Changanassery Building, Vadapalani, Madras-600 076.

With best wishes,

The Publishers.

From the publishers of Chandamama

THE HERITAGE

ચાંદીબા

સંસ્થાપક : 'ચક્રધારી'

સંસ્થા : નાગરિકી

અધિકાર પ્રાપ્ત અસાધ્યતા હોય તો આ ગુણોના લોપ થાય તર તમા સામાન્ય વ્યક્તિને જીવન નરકતુલ્ય બનેલે. પરંતુ આ મહા સામાન્ય માનુસ અધિકારાધ્યા યોજાને માન ન આપવાના જીવનને તોડ દેડ મારવા ત્યાં જોઈએ પરિણામ હોવાથી સંભાવના અછતે. આથી સાતત્ય આપવાના 'ઉચ્ચ સ્વાધ્યાસ' ગોળીત આવા-વધાસ મિલેલ.

અનર આજી

શક્યતે ગુરુના ઉપદેશ : ।

સૌંદર્ય સ્વાધ્યાસ તરુ અમ્યલેશોપદેશ : ।।

[ગુરુના ઉપદેશને સતમ વિદ્યા પ્રાપ્ત કેળી જાતે પરંતુ સતમ સ્વાધ્યાસ કરત ઉપદેશને પ્રાપ્ત હોત નાહી.]

વર્ષ : ૩૬

ફુલ ૧૨૮૬

અંક : ૧

દર પ્રત : રૂ.૨૦

દારિક વર્ગી : રૂ.૦-૦૦

[उत्तरे पाग ६५ चर पहाडीत]

दुर्मंद

दुर्मंदान्या दरबारात सौंदर्या मध्ये नाव उर्वरीने घेतले जाई. तिच्या अनुपम सौंदर्यावर मुग्ध होऊन दुर्मंद नानाच्या गंतवळी तिच्याशी लग्न करण्याची इच्छा प्रकट केली. परंतु उर्वरीने त्याला आपला नकार कळविला.

कारण उर्वरीने चंद्रवंशी पुंरुख ह्याला मनाने वरले व त्याच्याशी विवाह करण्याचा निश्चय केला. एका पौर्णिमेच्या दिवशी उर्वरीने पुंरुखला भेटण्याचा संकल्प केला व ती तय्यमनात पोहोचली व कुळीच्या हाताखाली बसून प्रियकराची मागणी.

गोष्ट माहीत होताच दुर्मंद पुंरुख व कुळीने उर्वरीच्या उर्वरीच्या मामा, उर्वरीने संवत्सित कवन त्याचे स्वागत केले. दुर्मंदाने उर्वरीच्या मळघात कुलाची माळ घातली मंतर बोधा. बोधांनी अत्यंत प्रेमाने गव्यागोष्टी केल्या. विलंबात बरा पुंरुख राजा तेथे येऊन पोहोचला. तेव्हा त्याच्या रूपात असलेला दुर्मंद परिहासाने हसू उर्वरीला दुर्मंदची लबाडी समजली व तिने रागाने त्याला पाप दिला—“राजस होसिक.”

तेव्हा दुर्मंदाने कुळीने उर्वरीला की केलेल्या अपा कर व आप व. ती दुर्मंदची प्रार्थना ऐकून उर्वरीने त्याला उपाप देत म्हटले—“मुजोकात जन्म घेजिन तुला पुढात वाईट लगेने मृत्यु येईन !”

पुण्य-फलप्राप्ती

कौमुदी राज्यातील उद्यानात जीवानंद त्यांच्या अचूक सुबोध नावाचा एक शिष्य शिकत होता. सुबोधने गुरूपाशी राहून अनेक आचारातील वेद-वेदांचे समग्र अध्ययन केले. जीवानंद गुरू आपल्या शिष्याला नेहमी सांगत असत की काशी विश्वेश्वराचे दर्शन केल्याने कसे पुण्य प्राप्त होते. त्यामुळे सुबोधच्या मनात काशी विश्वेश्वराचे दर्शन करण्याची अतिशय उत्कंठा लागली. ते पाहून जीवानंदनी त्याला दर्शन करण्यासाठी पाठविले.

सुबोध तिर्ययात्रेला निघाला बरेच दिवस पायी प्रवास केल्यानंतर एक दिवस वाटेत त्याची चप्पल तुटली. त्याचे लक्ष रस्त्याच्या कोपऱ्यावरच्या एका चांधाराकडे गेले तो एका आडोशाला चमून कोणाची तरी चप्पल शिबोत होता. सुबोध त्याच्याजवळ

गेला व त्याने चप्पल त्याच्या हातात दिली. त्या चांधाराचे नाव कालिदास होते. सुबोधची चप्पल हातात घेऊन शिबत त्याने विचारले—“महाशय, आपण चालला आहात ?”

“मी कौमुदी राज्याचा रत्नागारा आहे काशी विश्वेश्वराचे दर्शन करण्याच्या उद्देशाने निघालो होतो.” सुबोधने उत्तर देत म्हटले.

ते उत्तर ऐकताच कालिदासचे डोळे चमकले तो म्हणाला—“काशी विश्वेश्वराचे दर्शन करणे काय तोंडच्या गप्पा आहेत आपण खरोखरी भाग्यवान आहात.”

ह्यानंतर सुबोधने शिबलेली चप्पल घातली. व कालिदासाला एक चांदीचे नाणे दिले परंतु कालिदास ते नाणे न घेता म्हणाला—“महाशय, माझे नाव कालिदास आहे. आपण काशी विश्वेश्वराचे दर्शन

त्या चोरांच्या हाती दिले. त्यावेळी अग्निशिखरी नजर त्याच्या उपरच्याच्या नाटीकडे गेली.

“त्या उपरच्याच्या टोकांशी काय बांधून ठेवले आहेस रे? सोने आहे?” अग्नि शिखरने दरडावीत विचारले.

सुबोधने उपरच्याचे टोक हातात घेऊन त्यांची गांठ सोडून एक चांदीचे नाणें बाहेर काढले व त्याला म्हटले—“कृपार करा पण हे नाणे काही मागू नका! एका चांग्याराने मला ॥ देऊन देवाच्या हुंडीत घालण्यास विनविले आहे. ते उत्तर ऐकताच अग्निशिखर थोडा विचार मग्न ॥ मनांत म्हणाला एक किरकोळ चांग्यार देवाला एक चांदीचे नाणें अर्पण करीत आहे ॥ समोर किती घोर होतो?”

त्यानंतर त्याने संभर नाणी सुबोधच्या हाती देत म्हटले—“माझे नाव अग्निशिखर आहे. ॥ नावाने हे सारे पैसे विश्वेश्वराच्या हुंडीत घाल ?” असे म्हणत तो आपल्या वाटेने निघून गेला.

ह्यापुढे सुबोधने एक महिनाभर प्रवास केला. पंंतर त्याला वाटेत एक वनवाट जंगल लागले तो पायवाटेने चालत पुढे जात असतानाच एका रुधिरवर्ण नावाचा बहुराक्षसाने त्याला दोन्ही हाताने पकडले.

सुबोधनी पावरून दांतखिळ वमवी. तो बरबर कांपू लागला व कळकळत म्हणाला—
“राक्षसोत्तमा माझी एक वितंती आहे. मी काशी विश्वेश्वराच्या दर्शनास निघालो आहे. हेच जर काम पुरे झाले असते तर मी नक्कीच तुम्हा आहार बनलो असतो. परंतु येनांना वाटेत एक चांग्याराने मला एक चांदीचे नाणे देऊ केले आहे व एका चोराने भाड्याजवळून लुटून घेतलेले घन मला परत देऊन ते देवाच्या हुंडीत घालण्याविषयी सांगितले आहे. ॥ कां मी तुमचा आहार बनलो ॥ हे पुण्यकार्य माझ्या हातून घडणार नाही ॥ मी ॥ भांगीदार होईन. तरी माझ्यावर मेहरबानी करून मला सोडून ॥ मी पुन्हा परत आलो की, खात्रीने तुमचा आहार होईन.”

रुधिरवर्णाला सुबोध खरे सांगतो आहे वाटले त्याने त्याच्या सांगण्यावर विश्वास करून त्याला सोडून दिले. त्यानंतर काही दिवस प्रवास करून सुबोध काशीनगरात पोहोचला. तेथे त्याने काशी विश्वेश्वराचे दर्शन केले व कालिदासाने दिलेले एक चांदीचे नाणे व अग्निशिखरकडून मिळालेल्या पैसांपैकी काही पैसे त्याने देवाच्या हुंडीत घातले.

परतीच्या प्रवासात सुबोध राक्षस रुधिरवर्णाचा आहार बनण्याच्या इच्छेने जंगलातून जावू लागला. तेव्हा त्याला

दूरवर एक भिल्ल वृष्टीस पडला. सुबोधला अत्यंत आश्चर्य वाटले की, एका बहुराक्षसाच्या जंगलात एक भिल्ल कासा निर्भय संचार करतो आहे?

परंतु भावचर्याची गोष्ट म्हणजे तोच भिल्ल भक्ति भावाने सुबोधला नमस्कार करीत पुढे येत म्हणाला—“महानुभाव मीच तो बहुराक्षस रुधिरवर्ण आहे. मी तुमचा आहार न करता तुम्हाला काशीविश्वेश्वराच्या दर्शना करीता मुक्त केले होते त्याचेच पुण्य ॥ मला मिळाले. त्यामुळे सर्व जन्मात श्रेष्ठ असा मानव जन्म मला मिळाला.

सुबोधने रुधिरवर्णाला आशिर्वाद दिला. व तो तेथून पुढे चालू लागला. थोडा पुढे

केल्यानंतर याचे नांव घेऊन ॥ चांदीचे नाणे हुंडीत टाका.

सुबोधने त्याचे म्हणणे ॥ केले. ॥ हि गोष्ट आपण विसरून जाऊ ह्या विचाराने त्याने ते नाणे आपल्या उपरच्याच्या टोकाळा बांधले ॥ तो चालू लागला.

सुबोधला काही अंतर चालून गेल्यावर एक जंगल लागले जंगलात प्रवेश करताच घोरघाबर एक अग्निशिखर नावाचा दरोडेखोर त्याला सामोरा आला व दरडावून म्हणाला—“तुझ्यापाशी जे काय घन दौलत असेल ती इथे काढून ठेव.”

सुबोधने आपल्या बरोबर वाट खर्चासाठी म्हणून संभर रुपये घेतले होते. ते त्याने

येत्यावर त्याला काही जंगली लोक दृष्टीस पडले व डोलवयांचा आवाज ऐकू आला. ते पाहून त्याला वाटले ते काही उत्सव साजरा करीत असावेत.

त्या गर्दीत मध्यावर एक मद्यासाठीच्या जन्म आसनावर एक मनुष्य बसलेला होता. ■ मद्याण फुलापाऩांनी सुशोभित करण्यात आलेले होते. त्याच्या डोक्यावर गुंथीत फुलांचा मुकुट घातला होता.

मुबोधला येतांना पाहूनच तो साऩी उतरून त्याच्या समोर ■ व त्याला प्रणाम करीत म्हणाला-“स्वामी, मी अग्निशिख आहे. ■ जंगलातील लोकांनी आपल्या पद्धतीनुसार राजाची निवडणूक करण्यासाठी एक पोपट ■ तो ■ दून

माझ्या डोक्यावर घेऊन बसला. त्यामुळे त्या लोकांनी त्याच्या रिवाजाप्रमाणे मला राजा केले. हि सर्व तर आपली कृपाच आहे, यी काऩी विश्वेश्वराकडून मला ■ सासेले हे पुण्यफळ आहे.

त्यानंतर मुबोध एक दिवस पाहणा-चार घेऊन तेथून निघाला थोडा प्रवास केल्यानंतर तो चांमार कालिदासच्या गांठी येऊन पोहोचला. त्या चांमाराच्या आगेत एक मील्यवान इतने चारण केलेला मानुस त्याला दिसला.

मुबोधने त्याच्याजवळ ■ विचारले-“साहेब, ह्या येथे कालिदास नावाचा एक चांमार रहात होता. त्याच्याकडची कुऩ्हाला काही माहीती आहे कां?”

दुसऩ्याक्षणाऩा त्या माणसाने त्याला साष्टांग दंडवत घालत म्हटले-“स्वामी, तो कालिदास तर मीच आहे. काही महिऩ्यापूऩी ह्या ■ राजा येथून आत होता. माझे जोडे शिबऩ्याची कुशलता पाहून त्यांनी माझ्याजवळून एक जोडा शिबून घेतला. त्या शिबसापासून माझे गृह पालटले. त्यावेळेपासून गावातील सर्व प्रतिष्ठीत माणसे माझ्याकडूनच जोडे शिबून घेत आहेत. हि तर सगळी आपली कृपा आहे आणि त्या काऩी विश्वेश्वरा-कडून मिळालेले पुण्य-फळ आहे.”

मुबोधला ■ सर्व गोष्टी पाहून अत्यंत संतोष वाटला की, ह्या तिन्ही व्यक्तींना तात्काऩ पुण्यफळ मिळून त्यांची परिस्थिती

सुधारली. परंतु आपण तर स्वतः काऩी विश्वेश्वराचे दर्शन घेतले. तरी अजूनपर्यंत थोडे सुडा पुण्यफळ आपल्याला कसे प्राप्त झाले नाही. आता शांतीबऩात आऊन गुरुंच्या सेवेत काही विद्याऩ्यास करावा?”

शांतीबऩात परत येऊन मुबोधने गुरुंजींना सारा वृत्तांत कथन केला ■ आपल्या मना-तील शंका प्रकट केली.

जीवानंदानी मोठऩा तन्मयतेने त्याचे म्हणजे ऐकले ■ विचारले-“मुबोध, तू प्रवासजर्जाकरीता आपल्या बरोबर थोडे पैसे घेऊन गेला होतास ते सर्व घाकून कुटले. मग ■ काऩी विश्वेश्वराचे दर्शन घेई पर्यंत आपली तहान भूक कशावर मागविलीस?”

"गुरुदेव, काशीनगरात पोहोचेपर्यंत मी अग्निशिखकडून मिळालेल्या पैशांतील एक पैसा सुद्धा खर्च केला नव्हता. अंगल-भार्गाने जातांना कवफळे-मुळे खावली गावा-तून आतांना कोणीतरी पाहुणचार देत होते. परंतु काशी नगरात शिरक्यानंतर मी अग्निशिखकडून मिळालेल्या पैशांचा खर्च केला." सुबोध म्हणाला.

"असा काम मोठा खर्च झाला?" गुरूंनी विचारले.

"त्या नगरातील काही तिर्थयात्रेकरुंशी ओळख झाली. ते लोक एका धर्मशाळेतून दुसऱ्या धर्मशाळेत जात होते. मी त्यांना कारण विचारले तेव्हां लोकांनी सांगि-

तले की, त्या धर्मशाळेत चांगले खाणे मिळत नाही दुसरोकडे थोडे पैसे जास्त दिले. तर चांगली सोय करतात. तेव्हां मी मुद्दा त्याच्या बरोबर गेलो. त्यामुळे अग्निशिखकडून मिळालेल्या शंभर रुपयांतील काही खर्च मी केला." सुबोध म्हणाला.

जीवानंद मंदस्मिठ करीत म्हणाले- 'सुबोध हिच तुमी चुक झाली. अग्निशिख कडू आहे. चोरी करचें हा धडा आहे. जेव्हा त्याने तुझे पैसे लुबाडले तेव्हां ते सर्व त्याचे झाले. ते त्याने त्याच्या इच्छेने काणीविश्वेस्वराच्या हुडीत घालण्यासाठी तुझ्यापाशी दिले. ते नू परक्याचे धन खर्च केलेस त्यामुळे पुण्यफळप्राप्ती झाली नाही. ही तुझी सर्वात मोठी चुक आहे!

"चुक! गुरुदेव कशी? मला समजेल असे सांगा?" सुबोधने नम्रतेने विचारले.

जीवानंद एकक्षण थांबले मंतर अत्यंत प्रेमभराने त्याचा सांत्वावर ओपटत म्हणाले- "झाडाखाली उन्हापावसाचा विचार मनात न करता शिवणारा चांभार अत्यंत दरिद्रि होता. त्यामुळे त्याला तांबडतोव पुण्यप्राप्ती मिळाली. त्याचे दरिद्रिच दूर व्हायला हवे होते. अग्निशिखची गोष्ट तो वाटसकंजा लुबाडून त्याच्या पैशांवर आपले निहृष्ट जिवन कंठत होता जो कोणी मागुनही पैसे देत

नसत त्यांना ठार मारून तो लुबाडत होता. त्यामुळे त्याला जर तांबडतोव पुण्यप्राप्ती दिले नाही तर बिचाऱ्या भोळ्याभांबड्या वाटसकंजा आपले प्राण गमवावे लागतील व स्वर्गप्राप्ती सुद्धा मिळणार नाही. त्यामुळे त्याला तांबडतोव पुण्यप्राप्ती मिळाली. आता राहली रुधिरवर्ण बह्वाराक्षसाची गोष्ट त्याचे मुख्य काम म्हणजे आपली भूक तांबडतोव मागवणे त्यामुळे तो कोणताही मनुष्यप्राणी दिसला तर त्याला पकडून स्वतःची भूक भागवित होता. त्यामुळे अशा व्यक्तिला तांबडतोव पुण्यप्राप्तीची आवश्यकता होती. जर तसे झाले नसते तर अनेक माणसे त्याची शिकार झाली असती. सुबोध आता तरी तुझ्या सर्व लक्षात आले ना?"

"हो, गुरुदेव माझ्या सर्व आले तरी एक शंका आहे. मी हतके सेकून वाटेत येणाऱ्या अनेक संकटांना तोंड देऊन शेवटी काही विश्वेस्वराचे द्योन घेतले. तरी थोडे

फार पुण्यफळ मला का नाही?" सुबोधने विचारले.

"का नाही? अरे, सुबोध, एक दरिद्रि, चोर, व एक बह्वाराक्षस ह्यांच्या सारखे तांबडतोव पुण्यफळ मिळविण्याची तुला आवश्यकता नाही. तुला दरिद्र्याची व्याधा नाही. दुसऱ्यांना विनाकारण वास देण्याची तुझी वृत्ति नाही. ह्याक्षणी तू एक विद्यार्थी आहेस. तू भविष्यात विश्वेस्वराचे दर्शन करून नक्कीच पुण्यफळ मिळवशील." असे समजुतीने सांगून जीवानंदाने त्याला आशिर्वाद दिला.

ह्यानंतर काही दिवसांनी गुरूंची बाजी खरो ठरली. सुबोधने गुरूंच्या कडून समस्त कार्याचे पूर्णरूपाने केले. अपार यश प्राप्त केले आपली बरोबरी करणारा दुसरा कोणी नाही असा विश्वास त्याने संपादन केला, हा समाचार ऐकताच राजाने सुबोधचे स्वागत केले. त्याला आपल्या दरबारात राजगुरुचे पद देऊन त्याचा सन्मान केला.

आधिक्य

रामपुर गावातल्या रहिवाश्यांनी आपल्या गावातील राम मंदिराची कामेदुर्जी मनाशी संकल्प केला. गावच्या पाटलाचे गांवबिराजने एक सौम्य म्हुटले आपण गावच्या लोकांनी एक संगीताचा कार्यक्रम योजला त्या समारंभाला उपस्थित रहकल्या प्रत्येक व्यक्तीकडून वर्गणीच्या रुपाने बोटे बोटे पैसे करावे व त्याने पुर्ण करावे.

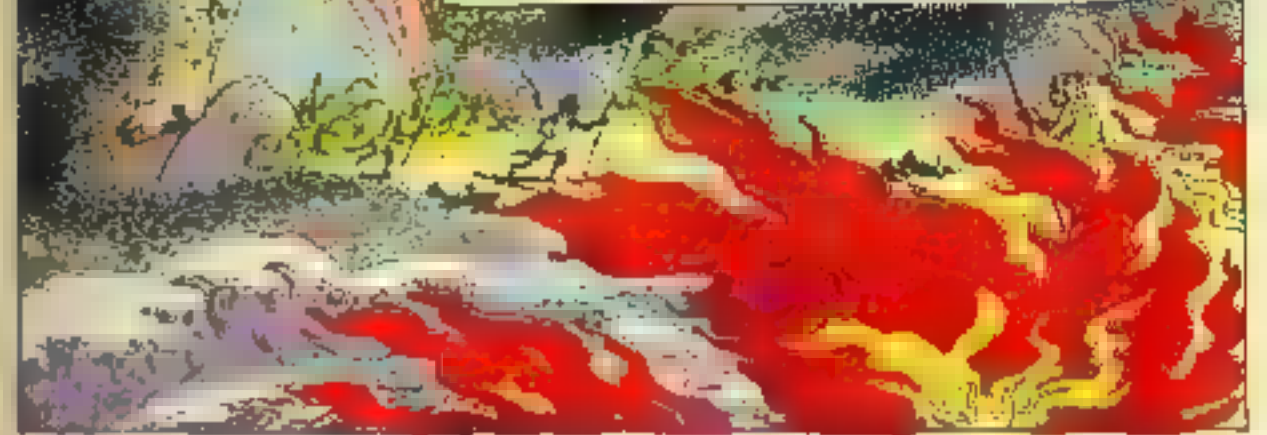
त्यांच्या गावात सांख्यीय संगीताचे ज्ञान बमलेला एक सारंगपाणी व सोमवत नावाचा एक वागी पण होता त्यांना सारंगमात पादावरून करव्याकरीता त्या गावकऱ्यांनी त्या दोघांना आपणवून प्रत्येकी जंमर नगडे मानधन देण्याचे ठरविले त्यात सारंगपाणीने ताबडतोब आपली तयारी दर्शविली.

परंतु आवेढेडे वेग म्हणाले- "हं काय काय? बिडलेत हा तरुन माझी पुजना करणार तसे असेल तर त्याला जे मानधन देण्यात येईल त्यानेला एक स्वया अधिक मिळाला पाहीजे.

गांवबिराजने सोमवतची अट मान्य केली. एका संगीत कार्यक्रम सुरू. समारंभाच्या समाप्ती नंतर घेतकांना संबोधून गांवबिराज म्हणाले- "उपस्थित प्रेक्षकहो, सोमवतने जी अट घातली होती. सारंगपाणीला जे मानधन दिले जाईल त्यानेला त्यांना स्वयं त्या एक स्वया तास्त मानधन देण्यात यावे. परंतु वेदाचे कार्य म्हणून सारंगपाणीने मानधन देण्यास साक नकार दर्शविला त्याकरीता जी सोमवतला एक स्वया मानधन देतो. त्यावर सोमवतानी बाजेने मान खानी घातली. स्वया घेन तेघन निघून गेले.

अग्नि द्रोण

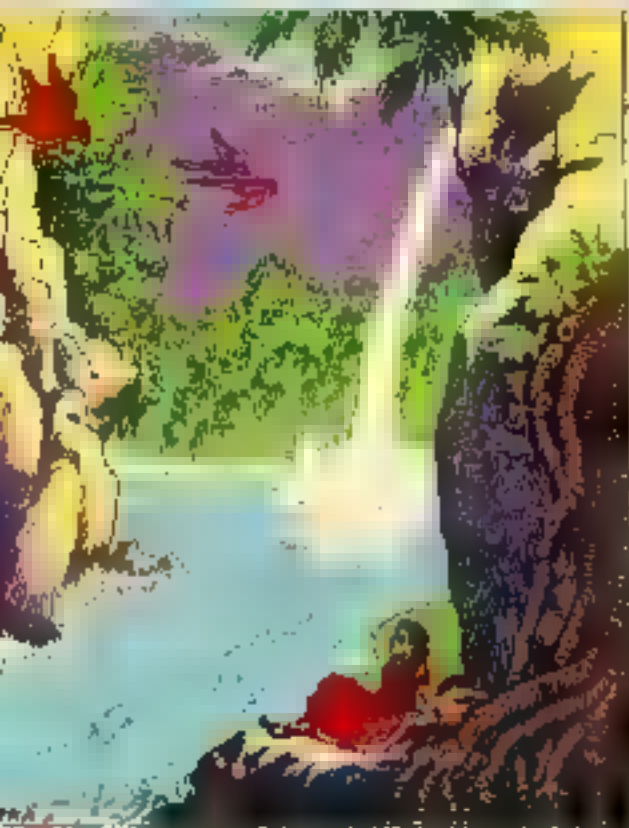
नरपदानदीच्या कांठी घवळबिरी नावाचे राज्य पसरलेले होते. त्या राज्यावर सारकेस्वर राज्य करीत होता. त्या राजाला दोन मुलगे होते. त्याच्या ज्येष्ठ मुलाचे नांव शूरसेन व दुसऱ्याचे चित्रसेन होते. मोठा पंचवीस वर्षांचा व धाकटा जठरा वर्षांचा होता.

एके दिवशी प्रातःकाळी दोघे राजकुमार आपल्या साथीदारांसह जंगलात शिकारीला निघाले. जंगलात बऱ्याच दूर चालून गेल्यानंतर त्यांना एक हरणांचा कळप दृष्टीस पडला. दोघे राजकुमार बोडघावर स्वार होऊन व हरणांचा पाठलाग करू लागले. हरणांचा पाठलाग करून त्यांचावर बाणांचा वर्षाव केला.

■ स्वतः हरीहर भालेल्या साथीदारांपासून कांय येऊन पोहोचले.

अचानक त्यांना एका झाडावाळीभांगून सिंह गर्जना ऐकू आली. राजकुमार तत्क्षणी धनुष्यावर बाण बटवून भालेल्या आवाजाच्या रोखाने तेथे कळ लागले. तितक्यात झाडीतून दोन मोठ्या सिंहानी त्यांच्यावर उडी मारून हुल्ला केला. ते पाहून दोघे अत्यंत धाबरेले व ते पाडीभागे वळून सैराबैरा धावू लागले.

धाकट्या राजकुमाराचा घोडा लगाम खेचून देखीस पांढू धाकला नाही. झाडीतून तो वेगाने पळत निघाला व मोठ्या अवघोतच एका डोंगराळ भागात येऊन पोहोचला त्याच्या तोंडातून फेस उफाळून

येऊन तो बाइबिली जमिनीवर कोसळून सरण पावला.

चित्रसेन अतिवाय बकला होता. त्याने जोहोबाजूला नजर टाकून आपल्या भावाला पाहिले. परंतु त्याला तो कुठेही बाइबिली नाही. त्याला आता वाटू लागले की, आपण आपल्या सर्व सोडल्यापासून बऱ्याच दूर निघून आलो आहोत. तो सर्व भाग उंच उंच झाडांमुळे वाटत होता. तेथील उंच वृक्षावर बरीच भाकडे हकडून तिकडे उड्या मारीत पळत होती. बऱ्याच तऱ्हेचे पक्षी किसकिसाट करीत होते. मोठ मोठे सर्प अजगरे झाडांवर लोंबकळत होती. ते पाहून चित्रसेनला आश्चर्या-

बरोबर प्रकर भेता वाटू लागला. आणि समजायला वेळ लागला नाही की, आपण कोठे आणि परिसरात येऊन पोहोचलो आहोत जेथे विसू सफणार नाही. आता त्याला धवळमिरी-नगरात पायीच आणि भाग होते. त्याला हे सुद्धा समजत नव्हते ते नगर कोणत्या दिशेला आहे.

चित्रसेन स्वतःवर आलेल्या विविध संकटामुळे बऱ्याच दुःखी कष्टी होऊन तेथून निघाला. जंगलात बरेच वासस्थानंतर त्याला एक हिरण्यागार सापडली. एक डोंगर दिसला. डोंगराच्या एका पहाता होता. पाणी पहातात त्याला सहानेने बसा कोरडा पडला असल्याचे जाणवले. मग काय तो उड्या-मारीत गेला व त्या जंगलातील घंटागार पाणी पिऊन त्याने आपली सहान भागविली. नंतर बोडी विखाळी घेतली मग जंगलाच्या काठावर बसूनच तो आपल्या भविष्य-काळाच्या विषयी विचार कराला. एकादेवेळेस जोरला वाळ, सिहाच्या तानडीतून सुटून पळून वेला वसेल अशी एक संका त्याला येऊ लागली. त्याच्या चोड्याने सुद्धा त्याला असाच प्रकारे होा वाट जंगलात बाणून सोडले असावे असे वाटले.

तो विचार येता सगीच तो ताकून उठून उभा राहीला. जोरजोरात किचाळून ओरडू लागला-“दादा बुरसेन !”

चित्रसेनचे ओरडणे जंगलातील त्या डोंगरातील गुहेमधून नितांदू लागले. तित-वपात जंगलाच्या पाळोमाळीस भागातून एक स्वर ध्वनी ऐकू येऊ लागला-“तू कोण आहेस ? ह्या प्रदेशात माणसाचा शब्दध्वनी ऐकू येतोय ? मुसा किती भाग्यवान आहेस ! माझ्याजवळ ये !”

गुह्यामधून येणारे ऐकून त्याला अत्यंत विस्मय. तो बघे एकबटून म्हणाला-“तू कोण आहेस रे ? राक्षस का नरमांसपक्षी प्राणी ? गुहेतून बाहेर तरी पय ! मग तुला की तलवारीचा डंगा दाखवतो.”

चित्रसेनचे पुरे होत नाही तीच गुहेमधून विविध हास्य ध्वनी ऐकू आला. नंतर भावाच आला, “भरे वाढा ! तू किती बुर आहेस ! मी तुझ्या सारख्या बुर माणसाचीच वाट पहात आहे. मी नरमांस बघो राक्षस नाही की मित्क नाही. मी एक सिद्ध आहे. ज्ञानी आहे. आज पयंत मी जे कष्ट करून जो अमृत्य वस्तू प्राप्त केली आहे ती तुला देऊन जाणार आहे.

चित्रसेनाने त्याचक्षणी मनाची एक विचार केला. की जर कां गुहेत खरोखरी

राक्षस तर येथून सुटून जाणे असंमम त्यामुळे जो कोणी आहे त्याच्या बरोबर देऊन त्यात प्राण गेले तरी उत्तम ते एक क्षणिक घर्माचे उत्तम लक्षण होईल. आणि जर खरेच त्या गुहेत सिद्ध पुरुष असेल तर आपले काही नुकसान होणार नाही.

असा निश्चय करीत त्याने आपली तलवारी मान्येसून बाहेर काढून काढली व त्या जंगलातील गुहाभर पाण्यातून तो पार करून पुसच्या बाजूला गेला. तेथे डोंगरात अनेक गुहां होत्या. त्यामुळे त्याला समजले नाही की कोणत्या गुहेतून तो भावाच आला तो एकेका गुहेत डोकावून पाहू लागला. तेव्हा जवळच्याच एका गुहेतून

त्याला पुन्हा आवाज ऐकू आला—“काळ पाहू नको! दकटे ये. चित्रसेनाने तला-
कारीची मूठ हातात घट्ट पकडली व तो
त्या गुहेच्या तोंडापाशी पोहोचला जेथून
आवाज आला त्या गुहेत आता एक सिद्ध-
पुरुष वृष्टीस पडला त्याची मोठी दाढी व
होवयाचे केस पिकलेले होते. तो गुहेच्या
मध्यावर एका उंच वेदीवर बसलेला होता.
गुहेच्या वरच्या भागातून सूर्याची किरणे
पसरून अंधुक प्रकाश पसरलेला होता.

त्या म्हातान्या सिद्धला पाहून चित्र-
सेनला स्वतःच्या करतुतीचे दुःख झाले.
त्याने तलवार म्यानेत ओचली. त्या सिद्ध-
पुरुषाच्या अवळ जाऊन त्याने नमस्कार

केला व विनविले—“महात्मन कृपा करून
मला क्षमा करा.”

तो सिद्ध मंदस्मित करीत म्हणाला—
“मुला तु एक कुशल अत्रिय राहतो आहेस.
मी माझे साठ वर्षांचे आयुष्य तपश्चर्यांकरून
सिजवले त्याचा त्याग केला व एक अपूर्व
वस्तू प्राप्त केली. परंतु त्याचा उपभोग
घेण्याची योग्यता माझ्यात नाही. ती
साध्य करावी ह्या प्रयत्नात मी म्हातारा
सालो. मी आज रात्री अष्टमीच्या चंद्राच्या
जस्ताबरोबर मरण पावणार आहे. अनेक
दिनसांपासून माझ्या विचार आहे
की ही अपूर्व वस्तू कोच्या योग्य व्यक्तित्वा
होती सोपवून नेहमी करीता होई मिटावे
माझ्या डेवट्या घटकेच्या वेळी बरोबर
देवी शक्तने तुला माझ्याकडे संवून आणले
माझे. नशीबच भाव्याचे—“घे ! ही एक
अपूर्व वस्तू आहे !” असे म्हणत त्या
सिद्ध पुरुषाने एक टोपळी चित्रसेनाच्या
हातात दिली.

चित्रसेन टोपळी हातात पकडून मोठ्या
एकाग्रतेने त्या टोपळीचे आंकण उघडू
लागला. तेवढ्यात योग्याने आपल्या पंज्याने
ते घट्ट दाबून ठेवले व त्याला समजा-
वले—“जरे मुला घटबडीने ते टोपळीचे
उघडू नकोस तू ज्या प्रवेशात तुझे
हित होईल असे वाटेस तेथे उघड.”

चित्रसेनने योग्याने सांगितलेल्या मोष्टी-
वर मान हलवून स्विकृति दर्शविली व
म्हटले—“महात्मन् ! आपल्या कृपेचा मी
फार ऋणो आहे. माझ्याकडून जी काय
सेवा शुध्दता तुम्हाला हवी असेल ती करा-
वयास मी तयार आहे.

ते उत्तर ऐकताच तो योगी बंदबंदून
हसू लागला. नंतर म्हणाला—“मुला, तुम्ही
■ भक्तिप्रेम ह्यावर मी अत्यंत
आनंदीत झालो आहे. मी जाता लवकरच
मरणार आहे. तेव्हा जाता ह्या परिस्थितीत
■ माझी काय सेवा करणार परंतु मी तुम्हा
कडून एक काम ■ पेऊ इच्छितो. तू
गुहेच्या बाहेर जाऊन पूर्वेच्या दिशेला
असलेला दगड लागी संभ. ■ तुझे
अत्यंत उपकार होतील.

चित्रसेन सिद्धला नमस्कार झालून गुहेच्या
बाहेर पडला योग्याने सांगितल्यानुसार
त्यांनी दोन्ही हातांनी ■ दकलला
दुसऱ्याक्षणी सर्वकर ज्वनी झाला व सारा
आसंमत दुमदुमला गुहेच्या पुढच्या भागावर
त्याने ती दकलेली शीळा अशा तऱ्हेने बसली
की कोणासही गुहा आहे हे समजणार नाही.

थोडावेळ चित्रसेन तेथेच स्तब्ध उभा
राहला नंतर तेथून निघून दऱ्याखोऱ्या पार
करून त्याने जंगलात प्रवेश केला. त्यालाच
समजनेनासे झाले की, आपण कुठे आलो.

आपल्याला राजधानीला जावयाचे झाले
तर आपण कोणत्या दिशेला जावे
तो अशा रस्त्याने चालू लागला की दोन्ही
बाजूने गर्द झाडी होती थोडावेळ वाटचाल
केल्यानंतर सूर्य अस्तास जाऊ लागला.
तेव्हा त्याला मुकेची जाणीव होऊ लागली.

अतिशय बसून मागून तो तसाच थोडा
जंगलाचा रस्ता पार करून गेला पुन्हा
त्याला एका उंचवट्या सारख्या ठिकाणी
आल्यासारखे वाटले तेथे आडे अजिबात
नव्हती. थोडी विश्रांती घेतल्यानंतर
त्याला अचानक छांदात अडकवलेल्या
टोपळीची ■ झाली. त्याला
मनापासून वाटू लागले की, त्या योग्याने

आपल्याला दिलेल्या टोपलीत काही कोणती अपूर्व वस्तु आहे. त्याला ही टोपली उपडण्याची प्रवळ इच्छा उत्पन्न झाली आणि त्याला योग्याने सांगितलेली गोष्ट लक्षात राहिली नाही.

चित्रसेतने खांद्यात अडकविलेली टोपली जाली जमिनीवर ठेवली व पाईबाईने त्या टोपलीवरचे झांकण उघडले व एकाच स्थिर नजरेने ती वस्तु काय आहे ते ग्याहाळू लागला. तत्क्षणी त्याच्या डोळ्यासमोर एक प्रकाश उजळून निघाला, व त्या प्रकाशाने क्षणभर त्याचे डोळे विपले. डोळे उघडल्यावर पहातो तो काय त्याच्या समोर अनेक उंचवृक्षांच्या मधे एक असा महाल उभा असलेला दिसला.

ते अद्भुत असे दृश्य पाहिल्यावर चित्रसेन क्षणभर दगडासारखा निश्चल झाला. आणि दुसऱ्या क्षणी त्याला योग्याने सांगितलेली गोष्ट लक्षात आली. आणि आपल्या भाईने उपडण्याचे त्याला अतिशय दुःख झाले. तो मनांमोड पुटपुटू लागला—“अरेरे! असा कसा मी मूर्खपणा करून बसलो बरे, भाईने असा पनडाट खंयलात महाल तयार झाला. तो माझ्या काय कामाचा?” हाच बर धवळगिरी मधे तर काय छान झाले असते. मूर्खपणाने योग्याने दिलेल्या सिद्धीचे उपकार मी स्वयं घालवले.

त्याच अवस्थेत चित्रसेनला जंगलाच्या मध्यभागातून एक कर्णकठोर आवाज ऐकू

आला. पहातापहाता जंगलातील वृक्ष वेळी वेळी तऱ्हेने हलू लागल्या की, जणू काय वादळच उठले की काय. ते पाहून त्याला अत्यंत आश्चर्य वाटू लागले. तोच आपल्या हाताने झाडे सुटके बाजूला सारीत एक राक्षस त्याला त्याच्या बाजूने येत असतोना दिसला. तो अटक्यात उठून उभा राहिला व त्याने आपल्या म्यानेतून तलवार खेचून बाहेर काढली.

राक्षस गडगडाटी हास्य करीत चित्रसेनच्या बाजूने वरडावीट म्हणाला—“अरे दुष्टा! तुजो हो हिम्मत ह्या उत्रासाला पहाताक्षणी मानव भयभीत होऊन आपले प्राण गालवतो परंतु तुझ्या सारखा म्यानेतून तलवार खेचून काढून

माझ्या सामोरा येणार माणूस मी आजपर्यंत पाहिला नव्हता.” असे म्हणत त्याने बाजूला वळून पहात त्याला विचारले—“काय रे बरटे मूव बांधले आहेस काय?”

“हो, हो!” चित्रसेन थोडामुठ्या न डगमगता त्याला म्हणाला.

ते उत्तर ऐकताच पुन्हा राक्षसाने गडगडाटी हास्य केले व त्याला वरडावीट विचारले—“काय रे, हे जंगल काय तुझ्या बापबाच्याने पाणी क्षिपून तयार केले काय? माझ्या परवानगी शिवाय तू बर बांधलेस. नाहीत आहे जंगल उग्रा-क्षाने आहे. तेव्हा सादब रहा! मी तुला तुझ्या एका मोठी सारखे बांधून ह्या डोंगरावरून त्यापलीकडच्या डोंगरावर

वेडू सारखे फेकून देईन." असे म्हणत तो खाली वांकून बिचसेनला एकदम्याचा प्रयत्न करू लागला.

बिचसेनने त्याच्या ताबडोतून स्वतःला बाबडून म्हटले— "उपास! उतावळा होऊ नकोस. मी जर येथे बर बांधून राहिलो तर त्याने तुझे काय रे बिचडणार आहे? जर कां तुला वाटत असले मी ॥ बर सोडून निघून जावे. तर मी इथून निघून जाईन."

ते काही बालगार नाही. ॥ ॥ जंगलात माझा धिक्कार करून ॥ ॥ बर बाबलेस जर कां तुला तुझे प्राण जिव असतील व ते बाबडाने असे वाटले तर मी घालतो ती बट ॥ ॥ कर." ॥ ॥ त्याला म्हणावा.

"कोणती बट?" बिचसेनने विचारले.

"तू ह्या घरात राहून आपले आयुष्य सुकाने घालव. मला त्यापासून काही ॥ ॥ नाही. तुला मी मूल होतील त्यातील मोठ्या मुलाला अठरावे वर्षे लागले की

माझ्या हाती मापव." उग्र.क्षान आपली बट त्याला द्यातून दाखविली.

राक्षसाची ती विचित्र बट ऐकून त्याला कसेलुसे वाटू लागले. तो विचार करू लागला— जवून पर्वत आपले लहान मुला झाले नाही. तेव्हा अशा स्थितीत बर राक्षसाची बट बर मान्य केली तर आपले त्याने काम नुकसान होणार आहे? ॥ ॥ कारणाने आपण आता त्याच्या ताबडोतून निसटून तरी जाऊ शकतो व आपले प्राण बाबडू शकतो.

मला प्रकारे बिचसेनने विचारपूर्वक त्याला म्हटले— "उपास! मी तुम्ही बट मान्य करतो. जेव्हा माझा मुलगा ॥ ॥ बर्बाद होईल तेव्हा तुम्ही ॥ ॥ नविचारता त्याला देऊन ॥ ॥ ॥ ॥

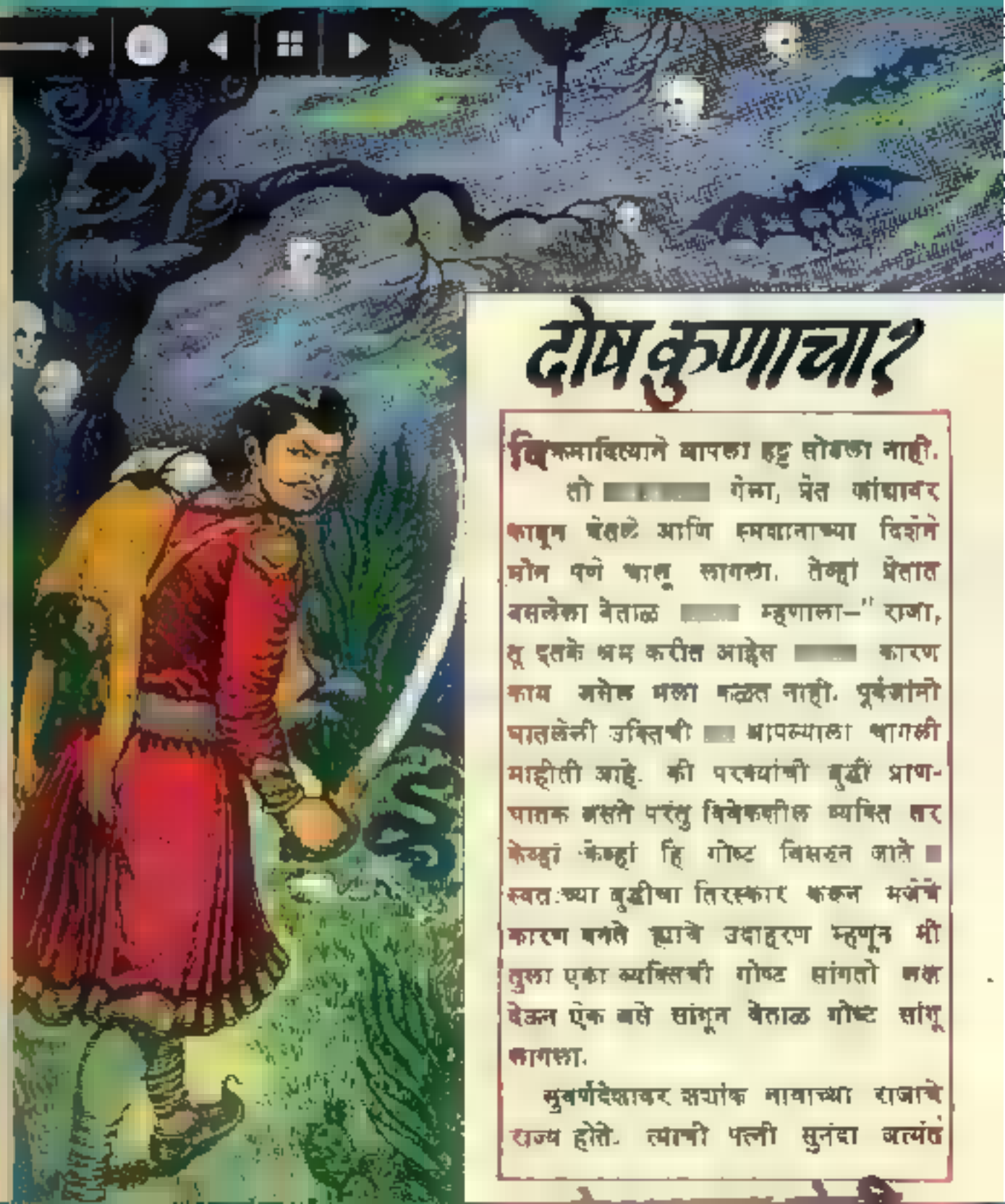
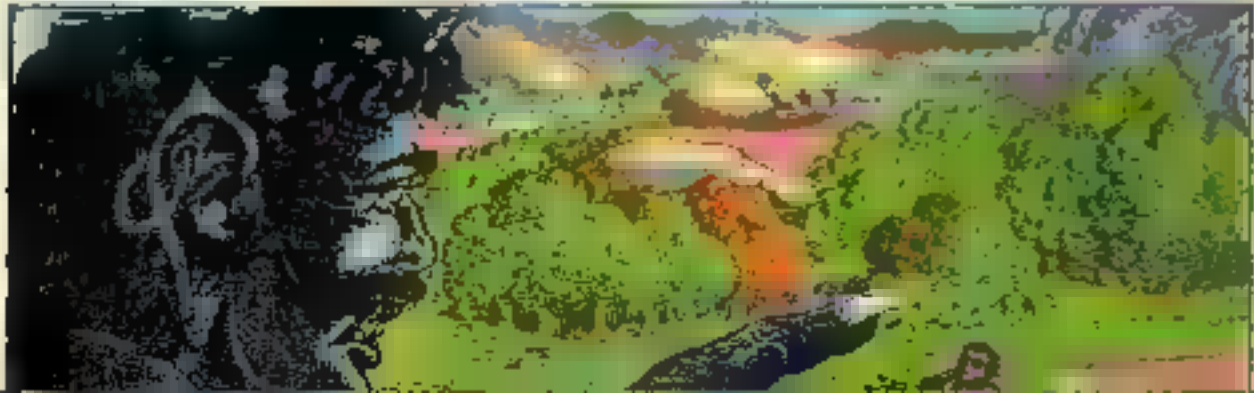
हे उत्तर ऐकताच राक्षसाचा आनंद पमनास मानेनासा झाला तो म्हणाला— "ऐक, तुला मी आपला मुलस करतो. परंतु तू मला दिलेले वचन पाळावयास हवे." असे म्हणत राक्षस तेथून निघून गेला.

दोषकुणाचा?

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही.

तो ॥ ॥ ॥ ॥ गेला, प्रेत कांधावर काढून घेतले आणि स्मशानाच्या दिशेने मोन पणे चालू लागला. तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ ॥ ॥ म्हणाला— "राजा, तू इतके भ्रम करीत आहेस ॥ ॥ कारण काम जसेल मला पळत नाही. पूर्वजांनी पातलेली उक्तिची ॥ ॥ आपल्याला लागली माहीती आहे. की परक्यांची बुद्धी प्राणघातक असते परंतु विवेकशील व्यक्ति तर केव्हा ॥ ॥ केव्हा हि गोष्ट विसरत जाते ॥ ॥ स्वतःच्या बुद्धीचा तिरस्कार करून मजेचे कारण बनते ह्याचे उदाहरण म्हणून मी तुला एका व्यक्तीची गोष्ट सांगतो जस देऊन ऐक बसे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

सुवर्णदेशावर अशांक नावाच्या राजाचे राज्य होते. त्याची पत्नी सुनंदा अत्यंत

स्वयं होती. राजाचे तिच्यावर प्राणापिका वास्त प्रेम होते. ती जी काही करता असे त्याची पूर्वी करण्याकरीता तो स्वतःच्या जीवाची सुद्धा पर्वा करीत नसे.

मुनवाला कपड्यालत्याचा व दागदागिऱ्याचा अत्यंत शौक होता. म्हणून राजाने अनेक दूरदूरच्या गावातून कुशल विणकर ■ सोनार आपल्या दरबारात आणून ठेवले होते. त्यात चंदन नावाचा एक विणकर ■ शोणक नावाचा एक सोनार होता. ■ दोघे स्वतःच्या कलाकुसरीत अत्यंत निष्णात होते. त्यांचे नाव फक्त सुर्वेण देशातच नाही तर आजुबाजूच्या राज्यातून सुद्धा लोकमान झाले होते.

राजाक राजा राणीचा वाढदिवस बरवर्षी मोठ्या घाटाने साजरा करीत असे. त्याकरीता राणीसाठी आवश्यक ■ कपडे व दागिने चंदन ■ शोणक कलात्मकतेने बनवून देत असत. ते दोघे एकदा एक नमुना तयार केला की, परत तसाच चुकूनही करीत नसत. त्यामुळे राज-दरबारातील लोक नेहमी त्याची स्तुती करीत की, असे कुशल कारागीर भावांत सापडणे कठीण.

राजाक राजाचा सारंग नावाचा एक निव्वर कंठक मिष्ट होता. राजा कोणताही सत्का घ्यावयाचा तरी प्रथम त्याचा विचार घेत असे. मग तो राज्यकारभारातील असो किंवा व्यक्तिगत विचारल्या शिवाय निकाल देत नसे. परंतु सारंगने कधीही स्वतःचे तोंड उघडून ह्या गोष्टीविषयी सरे जाणव्याचा प्रयत्न केला नाही. तो फक्त बोंके हसवून पय्य बसत असे. राजाचा मंत्री मकरंद ह्याला हि गोष्ट अतिशय विचित्र वाटली व त्याबद्दल कुतूहल निर्माण झाले.

एकदा मकरंदने राजाना विचारले—“महाराज, मी बरोबर असतांना आपण सान्या महत्त्वपूर्ण गोष्टी सारंगला का ऐकवता तरी त्याने कधीही आपल्याला त्याचा विचार सांगितला नाही, तरी तुम्ही त्याचा

सत्का का घेता ह्या पाठीमागचे गुढ बाहे माझ्या ध्यानत येत नाही!”

“मी सारंगचे मन चांगल्या तऱ्हेने जोळवतो. जेव्हा कोणतोही मोष्ट तो सहन करू शकत नाही तेव्हाच तो त्याचे तोंड उघडतो, त्यामुळे त्याचा सत्का फक्त खऱ्यानेच ऐकव्याची जरूरी नाही” राजाने त्याला उत्तर देत म्हटले.

काही दिवसानंतर राणीचा वाढदिवस जवळ आला ■ शोणकने राणी करीता अत्यंत सुंदर असे दागिने ■ करवून पाडविले परंतु राणीने त्या वस्तू नसल्याचे सांगून परत पाठवून दिल्या.

हे ऐकताच राजाला अत्यंत आश्चर्य वाटले त्याने ■ शोणकला बोलावून

घेतले व आज्ञा केली की, जोपर्यंत राणीला दागीने वस्त्रे मनपसंत पडतील तोपर्यंत नविन नविन नमुने तयार करून पाठवित रहावी.

प्रयत्नांची पराकष्टा करून सुद्धा त्या दोघांनी बनवलेले दागिने ■ कपडे राणीच्या पसंतीस उतरले नाहीत.

त्यावर ■ केली की बहुदा तुम्हां लोकांच्या वाढत्या वयापरतु तुमच्या कलेतील शौच्ये कमी झाले आहे. हि बातमी राजमहालात रहाणाऱ्या लोकां बरोबर मंत्री सारंगच्या भुद्धा कानावर जाऊन पोहोचली. ते सर्वेक्षण राजा राजाक-कडे आले ■ म्हणाले—“महाराज, आपण चंदन ■ शोणकच्या बाबतीत जी आज्ञा

राजाने मंत्र्यांच्या सांगण्यावर लक्षपूर्वक विचार केला व त्याने अंतपुरात जाऊन राणीला समजावले.

राणी सुनंदाने गप्प राहून बोळा मनाची विचार केला. आपल्या पतीला म्हणाली— आपल्या प्राणप्रिय मित्राने माझे दोळे उघडले आपण चंदन. सोनकला दर-बारातून हाकळून न काढता त्याचा भर दरबारात सन्मान करा हिच माझी इच्छा आहे.”

राणीची इच्छा पाहून राजा शलांकला अत्यंत आनंद. राणीचे म्हणजे त्याला शबभटा आले नाही. त्यांनी मंत्र्यांना सांगून चंदन व सोनकचा उचित रूपाने सत्कार करण्यासाठी आवश्यक तो प्रबंध दरबारात करावयास सांगितला.

राजाचा निर्णय ऐकून मंत्र्याला जंचवा वाटला पिला देण्याऐवजी त्याचा करण्याचा निर्णय ऐकून मंत्री तथा दरबारी लोकांमध्ये एक मंमतीचा विषय बनला.

कसा कां होईना एका जाठबट्यात चंदन. सोनकचा राबदरबारात भव्य सत्कार. त्यांना जमेल्या जसा मेटी देण्यात आल्या. दोघांचा यथोचित सन्मान केला गेला.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला— “राजा, आपल्या पतीकडून सारंगने सांगि-

तलेल्या गोष्टी ऐकून त्याने आपला विचार कां बदलला? तो त्याचा एक जिवश्चकंदच मित्र होता. म्हणून तर नाही ना? त्यामुळे त्याला नाराज करणे बरोबर नाही. मसे तिला वाटले कां? ह्या शंकाचे समाधान कारक उत्तर माहीत असूनही तू दिले नाहीस तर परिणाम तुम्हा माहीतच आहे, तुम्हा होक्याची शंभर सकले होऊन तुम्हाच पायावर लोळू लागतील.”

त्याचे उत्तर. त्रिकमादित्य म्हणाला— “तू जे म्हणतोस ते काही राणीचे मन बदल्ल्याचे कारण नाही. सारंगने सांगितले. चंदन. सोनक आपापल्या कलाकुसरीमध्ये कुशल होते. त्यामुळे दोघ आहे तो कलाकुसरीत नाही तर त्याचा कमीपणा दुसऱ्या कुठल्या प्रकारात होता. त्याने साकेतीक रूपे जी गोष्ट सांगितली. ती राणीच्या चांगल्या प्रकारे चाली. दयोपरत्वे प्रत्येक अनुभव वाढत जातो. ह्याचबरोबर कला-

कारांच्या निपुणते मध्ये त्याचे कौशल्य उजळून निघते परंतु मनुष्याच्या शरिरात वय वाढल्यामुळे त्याचा क्रमाने अंत होतो. ह्या शरिराचा धर्म आहे. त्याचे धर्मस्थ सुद्धा घटत जाते. अशा प्रकारे चंदन व सोनक मार्फत तयार केलेले कपडे. रांगिने राणीला अनुकूल वाटले नाही परंतु ते सांगण्याचे धैर्य राणीने स्वतः विचार करून सांगितले नाही. की आपले शरिर. हे ते रांगिने. कपडे घालण्यायोग्य नाहीत. सारंगने सांगितल्यावर राणीला सत्य परिस्तीतीचा बोध झाला. तिला समजून आले की, कलाकारांच्या कला-कुसरीमध्ये काही कमतरता नाही. परंतु वय वाढल्यामुळे आपल्या शरिराची ठेवण सोपा गेल्यामुळे आहे. त्यामुळे तिने पतीला निवेदन केले की त्या कारागिराचा सत्कार करण्यात यावा.”

अशा तऱ्हेने राजाचे मीन भंग होताच वेताळ वेताळह अवृण्व झाला आणि पुन्हा सावळा जाऊन लोंबकळू लागला. (कल्पित)

केली त्यावर आम्ही मसे ऐकले आहे. म्हणजे त्याच्या बांधकामामुळे त्याची निपुणता कमी होत चालली आहे. काही आम्हाला योग्य वाटत नाही. आजपर्यंत आम्ही त्याचे कौशल्य पहात आलो. आता जशी शंका येते म्हणजे बरोबर नाही. महाराणीने आपल्या कारागिन्यांकडून तयार केलेले कपडे व अलंकार आणवले नाहीत म्हणून पाठवून दिले हे काही योग्य कारण वाटत नाही. मरल्या मते ह्या गोष्टीवर आपण काळजीपूर्वक विचार करावयास हवा. आपण त्या कारागिरीला देशाबाहेर हाकळून देणे म्हणजे देशातील कलेला हांकल्ल्यासारखे आहे. हे मला तरी उचित वाटत नाही.

अधिकार्याची निवडणुक

लुक्कण देशावर राजा केतु राज्य करीत होता. जरूर पडली तरच राजाका मंत्र्या बरोबर राजगुरु लक्ष्मीनाथ पंडीत योग्य तो सल्ला देत असत.

एकदा राजाने दरबारात एक मंत्रि जागेची योजना करून जागेकरीता कोणा एका योग्य व्यक्तीची निवड करण्याचा निश्चय केला. ते पद सोप्याळणारी व्यक्ति राजाचा मुख्य सल्लागार होईल असे सांगण्यात आले. राजाचा विचार होता. की, तो अधिकारी राज्यातील प्रमुख विभागातील कामाची पहाणी करण्यास नियुक्त करण्यात यावा.

अशा विशिष्ट जागेच्या पदावर नियुक्त करण्यात येणाऱ्या व्यक्तीची निवड करणे म्हणजे कठीण ते अत्यंत समर्थ योग्य अशा माणसाकडूनच होणे योग्य होते. त्या योग्य व्यक्तिमणिल उपयुक्तता सोपण्यासाठी

वेगवेगळ्या विषयांवर विचारण्यात येणारे प्रस्नांजाने वेगवेगळ्या निपुण लोकांवर सोपविले. त्यात लक्ष्मीनाथ पंडीत मुळा एक होते.

राजाने सर्वात असा विचार केला की, उमेदवारांना फक्त शास्त्र संबंधीत प्रश्न विचारले जावेत. त्यावर लक्ष्मीनाथ पंडीताची राजाका म्हटले— "सुकेतु राज्यकारभाराच्या कामात मुख्य पद निमाळून नेणारी व्यक्ति आपल्या पूर्वसुचना देऊन व आचार विचार ह्याची योग्यता ठेवणारी असावी. त्याच बरोबर त्या व्यक्तीला गोष्टीचे ज्ञान मुळा हवे की, व बाहेर लोकांबरोबर कोणता कसा व्यवहार करावयास हवा. ह्या करीता ही निवडून येणाऱ्या लोकांकरीता अगदी शेवटी प्रश्न विचारीन जो त्या प्रश्नांची सढेतोड उत्तरे देऊ शकेल

तोच ह्या पदाला उपयुक्त म्हणून निवडला जाईल !"

राजगुरुने दिलेल्या सल्ल्यावर राजा-सकट इतर सर्वांनी मान्यता दर्शविली.

ह्यागोष्टी नंतर बरोबर एका वाळवंट्याने महाराजाने आपल्या मुख्य सल्लागाराच्या पदासाठी योग्य व्यक्तीची निवड सुरवात केली. विविध क्षेत्रांमधिल हुषार निपुण व्यक्तींनी अनेक उमेदवारांना विविध तऱ्हेचे प्रश्न विचारले अगदी शेवटी सर्वांना लक्ष्मीपंडीत यांनी असे प्रश्न केले पाहून सर्वजण आश्चर्य होऊन पाहू लागले.

एक हरण न केल्या जाणाऱ्या जनावराचे हरण करणारी काय ? अशी कोणती गोष्ट

आहे की ती बायकोलाही सांगता येत नाही ? एका मुख्य राज्यअधिकार्या साठी आवश्यक योग्यता व व्यवहार पद्धती कोणती ?

ह्यापूर्वी जे इतर सर्व प्रश्नांची उत्तरे देण्यात उत्तिर्ण झाले होते. त्यांना मुळा लक्ष्मीनाथ पंडीत ह्यांच्या प्रश्नांला उत्तरे देता आली नाहीत. मुख्यतर हरण न करणाऱ्या जनावराचे पुन्हा हरण कसे ? हा प्रश्नतर कोणाच्याही डोक्यात शिरला नाही.

लक्ष्मीनाथ पंडीताच्या प्रश्नांचे समाधान न देऊ शकणारी माणसे काजेने तेथून निघून गेली. ते पाहून राजाका हुकूम होऊ लागले म्हणजे ह्या पदासाठी योग्य व्यक्ति नाहीच का ? त्याच

वेळी काहीनगरात शास्त्र शिकलेला विद्व-
नाथ नावाचा एक युवक समोर आला
त्याचे बय पाहून सर्वांनी मनाची विचार
केला की, हा तरण पंडीतांच्या प्रश्नाची
उत्तरे देऊ शकेल? परंतु त्यांनी त्यांच्या
प्रश्नांची तंतोतंत बरोबर उत्तरे देऊन
सर्वांना आश्चर्यात पाडले, व तो सर्व
परिक्षेत उत्तीर्ण झाला.

लक्ष्मीनाथ पंडितने त्याला चार प्रश्न
विचारले त्याची विश्वनाथने अशी उत्तरे
 दिली—“हरण न केले जाणारे घन म्हणजे
■ हाचे हरण करणारी वस्तू म्हणजे
अहंकार आहे!”

हे उत्तर ऐकून लक्ष्मीनाथ पंडीत प्रसन्न
 झाले व त्याला म्हणाले—“अरे बा! बरोबर
 उत्तर दिलेस. परंतु ■ सांग बायकोला
मुद्धा न संगता घेणारी अशी गोष्ट कोणती?”

विश्वनाथ म्हणाला—“रहस्य!”

“शाबास!” आता माझा तिसरा प्रश्न
अनर्थ निर्माण करणारी गोष्ट कोणती?
लक्ष्मीनाथ पंडीतानी विचारले.

“आवश्यकतेपेक्षां कोणतीही अनावश्यक
वस्तू जनन निर्माण करते.”

हे मुद्धा बरोबर उत्तर आहे. माझा
सेवकचा ■. एका मुख्य राज अधि-
काऱ्याला कोणती योग्य व व्यवहार बुद्धी
पाहिजे.” त्यांनी विचारले.

त्यावर तो ■ म्हणाला—“हापूर्वी
आपण व तिन प्रश्न विचारलेत व त्याची
जी उत्तरेची दिली तिच उत्तरे त्या शीष्या
प्रश्नाला लागू आहेत. जी माणूस हा मुख्य
पदावर निवडून येईल तो अहंकारा पासून
दूर असावा अशी जवळच्या ■ मुद्धा
राज्यातील राजस्य न सांगणारा व प्रत्येक
विषयातील बागके व वाईट भाषून स्वतःच
जाणून व्यवहार करणे हे ■ आवश्यक
आहे!”

तो उत्तरे ऐकून लक्ष्मीनाथ पंडीतां
बरोबर इतर सर्वांनी विश्वनाथने तोंड-
भरून कौतुक केले राजा सुकेतुने राज्याला
अनुसरून योग्य तो सन्मान करून त्याला
जापला सत्काराने म्हणून नियुक्त केले.

एके दिवशी मुनी जेव्हा बावबातुन
बाहेर गेले होते, तेव्हा एक तरण
विद्युक्त मधुर आवाजात गाणे म्हणत
व कथा सांगत त्या आश्रमाच्या बाजूला
आला. त्या तरुण सन्याशाचा पहिलाच
आश्रमातील मुनीपत्नी त्याच्यावर
आकृष्ट झाल्या व सर्वांनी त्याला
चौहोबाजूने घेरले.

जापली देवळे :

चिदंबरम

कोण्या एका काळात भारताच्या
जुषीचा एक आश्रम होता. त्या आश्रमात
रहाणारे मुनी ज्ञान व महिमा जाणवण्याची
अद्भुत शक्ति प्राप्त झालेले होते. त्यामुळे
त्या शक्तिचा त्यांना ■ सर्व होता.
त्यांचे असे मत होते की, आपण त्या
करवी सर्वोत्कृष्ट आपली भूत प्राप्त
करून वेष्ट्याची अर्हता ठेववी.

परतलेल्या मुनींनी ■ सर्व दुष्प पाहिले
व त्यांना भयंकर संताप आला.
जुषींनी आपापल्या पत्नींना घरात
जाण्याबिगयी समकावणीच्या मुरात
सांगितले परंतु त्यांच्या खोल्यांना
परिणाम कोणावरही झाला नाही.
जुषीपत्नींनी व ■ तरुणांनी त्या
मुनींकडे खोळे वर करून मुद्धा पाहिले

त्यावर ज्योतीनी आपल्या बद्दभूत
शक्तिचा प्रयोग करण्याकरीता संकल्प
केला व एका बाबाजी सुष्टी केनी व
त्याला त्या लहानावर सोडले. तो बाब
भयंकर डरकाळ्या कोडत त्या भिक्षुका
वर हुट्टून बघण्याकरीता त्याच्या-
कडून देऊन घेऊन पोहोचला.

ते दृश्य पहाताच सर्वे ज्योतिष्ठा मनांत
ज्ञानोदय झाला. व त्यांना कथना
सादली की, तो तत्त्व साधारण
शक्ति नसून कोणो देव नाही व
वेच पाहतून आपली परिक्षा घेव्या-
करीता येथे आहे.
सर्वे ज्योती त्या तरुणा समोर आले व
त्याला हात जोडून नमस्कार करीत
बिन्याने म्हणाले-“ब्रह्मचर्य, आपण
कोण साहाय ?”

तेजस्व्यात त्या तरुण भिक्षुकाने मंत्रोक्त
करीत त्या बाबाजी स्वयं केला.
हुसप्यर क्षणी तो बाब कबुल्य झाला.
त्या बाबाजी कातडे त्या तरुणाचे
कटो त्या म्हणून राहून बसेले ते पाहून
सर्वांचाच अत्यंत आश्चर्य वाटले.

त्या तरुणाने आपले स्वस्वकप
दगोन त्या सर्वे ज्योतींना करविले.
साक्षात परमेश्वर शंकर होते. आपले
बसत आहे.
ज्योतींचा म्हणकार
काढून टाकण्याच्या उद्देशाने त्यांनी
कारस्थान रचले होते. जेव्हा ज्योती-
पत्नीची त्यांच्या महिलांना म्हणून
नाही. तेव्हाच त्यांचा गर्व
नष्ट झाला व सर्वे ज्योतींनी संकराला
साक्षीग नमस्कार केला.

परंतु तेजस्व्यावरच त्या ज्योतींनी
आपल्या प्रकल्पाचा त्याग केला नाही.
त्यांनी आपल्या शक्तिली एका गिहूषा
राजसाथी सुष्टी केनी व त्या राजसत्तर
तरुण भिक्षुकावर सोडून दिले. तो
भिक्षु भयंकर भयंकर भयंकर
कथात कथना करीत त्या तरुणाकडून
आणि हुसप्यर क्षणी त्या
बाबाजी सापडला.

ज्ञानंतर सर्वे ज्योतींनी संकराच्या
समोर बसून त्याचे गुण पाळ
लावले. त्या त्यांच्या बोलाने उत्तम
होऊन संकर नाचू लागला. संकराचे
कृप पाहून सर्वेजग परमानंदित झाले.
परंतु बोटपावेळ्यात संकर अंतर्धान
पावला.

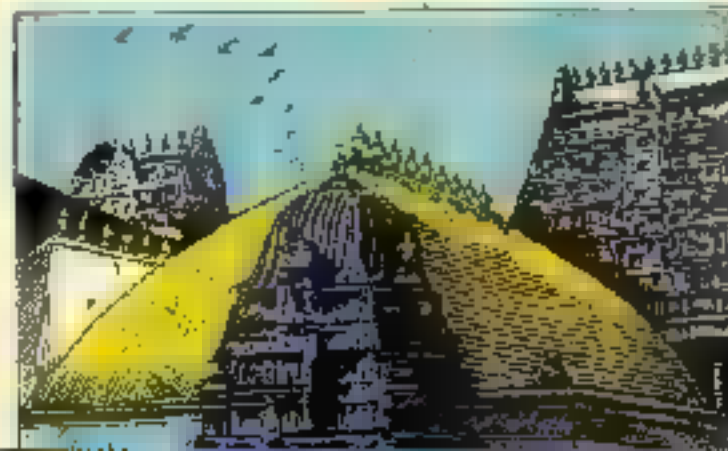

शंकराच्या त्या अद्भुत नृत्याच्या
अनेक गोष्टी वादिगोषणे ऐकल्या व
त्याच्या मनात शंकराचे दर्शन करून
त्याचे नृत्य पहाण्याची उत्कंठा नावली.
त्यांनी शंकराकडे प्रार्थना केली की,
जायलो मनोकामना पूर्ण व्हावी. परंतु
विषय विमान कोठे होते की, कोणी
जान असोना त्याला शंकराचे नृत्य पहा-
वयाचे झाले तर त्याला शासन
प्राप्ति करावा लागेल.

हा पहा मीआलो!

वादिगोषात पंतप्रधानांचे बैठक जम्य
व त्याने शंकराचे बैठक
त्याचे नृत्य पाहिले. मंदराजाच्या
मूर्तीच्या पायांशी एक गविष्ट बद्धावी
जाते. त्या मूर्तीच्या एका हातात
बसक म्हणजे ते एक जीवन मंगीताचे
चौकट आहे. दुसऱ्या हातात अग्नी
हि परमशक्ति आहे. तिसरा हात
भक्तांच्या करीता हस्त केलेला
चौथा हात करण कालेस्वर्गचे रक्षण
करणारा.

शंकराचे जेथे नृत्य ते ठिकाण
सर्वत्र शांति काळोपासून विचरून
जायले शंकराचे प्रसिद्ध स्थान
जाते. इतीत एकर जमीनच्या खेच-
फळभागासधे निर्माण झालेले हे ठिकाण
असे हे संविर डोन हजार वर्षे
नुने आहे. ह्या देवळातील अद्भुत
किल्ले दर्शकांच्या मनाचे समाधान
करते व आनंद देते.

एक हजार वर्षांपूर्वी चीन देशातील
होगोच नावाच्या एका सहरात एक
प्रसिद्ध चोर रहात होता. परंतु कोणा-
साठी माहीत नव्हते की, सारे त्याचे नांव
काय आहे. व तो आहे. त्याने
अनेक घरात बुलून चोऱ्या केल्या. दरोडे
घातले परंतु कोणी त्याला पाहू
नव्हते. जेव्हा तो चोरी करताना
वाई. तेव्हा तो त्याच्या बराबर निहीत
जसे- "पहा मी आलो!"

त्या कारणाने सर्वजण त्या चोराला
"पहा मी आलो!" असे संबोधू लागले
काळक्रमाने 'पहा मी आलो!' चोऱ्या
करण्याची हद्द फारच वाढली
लोकांनी सरकारकडे केली की,
त्यांनी पाठीमागची चोराची
कटकट थांबवावी त्यावर सहरातील
न्यायाधीशाने कोतवालाला आज्ञा केली

सांगितले की, "पहा मी आलो!" का
कवकरात कवकर पकडून आणावे त्या
करीता मुक्त दिली.

सहराचे सरकारने सर्व शिपायी
मोठ्या संकटात सापडले कारण चोर
बुचार होता. त्यातून तो कोण आहे? कसा
दिसतो व कुठे रहातो. ह्याबाबत कोणासाठी
गंभ्य नव्हता. जसा व्यक्तिका पकडले म्हणजे
काही तोंडच्या गळ्या नव्हत्या सरते
शेवटी शिपायाने एका माणसाला पकडून
न्यायाधीशकडे आणले म्हटले की- 'सर-
कार! 'पहा मी आलो' चोर! ह्याला शिक्षा
देऊन माझ्या पांथी कटकट मिटवा"

न्यायाधीशाने विचारले- "हे सांग, हा चोर
आहे, ह्याला कुठ्याकडे काय पुरावा आहे?"

"सरकार! आम्ही मोठ्या सावध-
गिरीने ह्याचा मागोवा काढून ह्याला
पकडून आणले आहे.

ह्याला आपल्या तुळगाठ कंदी म्हणून बंद करून ठेवा तो म्हणतो त्या तक्रारीने लरेपण उषद होईल.

पकडण्यात आलेली व्यक्ति खरी चोर होती. त्याने तुळगाठ पाऊल ठेवता धनीच शिपायांना बोळवा अशीने निवेदन केले. म्हटले—“हजूर, जेव्हा शिपायांनी बंदिस्त केले तेव्हा जी संपत्ती माझ्यापाशी होती ती त्यांनी हिचकावून घेतली जर का तुम्हाला संकट वाटणार नसेल तर मी डोंगरातील देवीच्या देवळापाशी एका फुटक्या बिटे साली लपवून ठेवली आहे. तुम्ही घ्या.”

तुळगाठील अधिकार्याने प्रथम म्हणण्यावर विश्वास केला नाही. परंतु त्याने जेव्हा त्या डोंगरावरच्या देवळाजवळ त्या फुटक्या बिटे काढल्या तेव्हा त्याच्या स्वतःच्या डोळ्यावर विश्वास बसला तेव्हा एक खेर चांदी सांपडली.

त्या दिवसापासून तो अधिकारी त्या थोडा बरोबर मैत्रीपूर्ण व्यवहार करू लागला.

असेच काही दिवस लोटले—“एक दिवस संधी पाहून तो चोर त्या अधिकार्याला म्हणाला—“साहेब, मी त्या पुढ्या खाली थोडेफार घन पुरून ठेवले आहे तुम्ही ते सुद्धा कां जाऊन घेत नाहीत.”

अधिकार्याने विचारले—तेथे सतत माज-सांची वर्दळ असते मग मी कसा काय घेऊ?

परंतु अधिकार्याने त्याचा पूर्णपणे कायदा घेतला तेव्हा खेर चांदी उकडून काढली. ह्यानंतर दोघांच्यात माद मैत्री निर्माण झाली. एक दिवस रात्री अधिकारी कंठा बरोबर पिण्या-करीता हाकची हाटकी घेऊन आला.

“हे काय बाबा! माघ रात्री मी माझ्या घरी जाऊन येतो. सकाळ पर्यंत पुन्हा परत येईन इतकी सपथ घेतो. हे समजून नकोस की मी पळून जाईन मी पळून येतो तर ह्याचा सरळ अर्थ मी माझा पुन्हा कडून केला. त्यातून पळून जाणे म्हणजे नगर्भ आहे. कारण की नाही तर उद्या न्यायाधिकाऱ्याला मला नुकत करणे माग आहे. मी तर अपराधी नाही मी केवळाने विश्वासुपणे त्याला सांगितले.

कंठासा तुळगातून सोडून देणे म्हणजे घोण्याचे आहे समजून सुद्धा मैत्रीमुळे अधिकार्याचा नाईलाज झाला त्याने शिपायांना आज्ञा केली परंतु त्या कंथाने तुळगाच्या बाहेर बांध्याकरीता दरवाजाचा उपबोग केला नाही. तर तो बसून उठो मारून बाहेर निसटला.

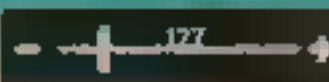
आणि पुनः परत त्या फटीकून परत आला व खाली सोपलेल्या अधिकार्याला उठवून म्हणाला—“हा पहा मी आलो! हा पहा मी आलो!”

“जरे बा! तर आपले बचन तंतोतंत पाळलेस चांगला सज्जन गृहस्थ आहेस!” अधिकारी प्रसन्नतेने म्हणाला.

“असे कसे मी जर तसे केले नसते आपली अद्भुत बुद्धीला मिळाली असती ना! बाबा, तू जे उपकार माझ्यावर केलेस. मी माझ्यात विसरणार नाही. आपल्या कृतज्ञतेवर होऊन मी माघ आपल्या घरात एक घंट वस्तू ठेऊन आलो आहे. ती पाहून वा! त्यावर तुळगाचा अधिकारी बरी निघून गेला.

“अहो, मी आपल्याला आज्ञाच निरोप होते. तर तुम्हीच नाहीत आहे, आज कशी विचित्र

गोष्ट झाली. आपल्या घराच्या पध्यावर कसला तरी आवाज झाला. आणि एक गांठीबे आपल्या सोयीत वरून पडले उघडून पहाते तो काय त्यात सोन्या चांदीच्या बाळ्या होत्या "तुरुंगाधिकारीच्या दायकोने आश्चर्याने सांगितले.

अधिकाऱ्याला ताबडतोब लक्षात आले की त्या कैद्याने दिलेली भेट हिच आहे. त्याने परभीला सांगितले—"अग, तुला पुन्हा लागेल तू जोरात जावाज. जोर नकोस ह्या वस्तू मोठ्या काळजीपूर्वक लपवून ठेव. ह्यानंतर संधी मिळताच ह्या वस्तू विकून आपल्याला पैसे करता येतील.

त्या दिवशी न्यायालयात जे गुन्हेगार आले त्यातील सहा सारजणांनी न्यायाधिकाऱ्याला निवेदन केले—"सरकार, काल रात्री आमच्या घरात 'पहा मी मालो' चोर बुतला त्याने आमचे सर्व घरातील सामान लुटले व भिंतीवर आपले नाव लिहून तो पळून गेला. त्याला कृपा करून पकडा. मी त्याचेवेली सनात विचार करीत

होते. की शिपायांनी सोट्या चोराचा पकडले नाही कोणता अशातना माणसांसच पकडून आणले सरा चोर तर गहरात लुटालुट करीत फिरत आहे! न्यायाधिकाऱ्याने मनोमन आणले. ह्यानंतर न्यायाधिकाऱ्याने असा भावार्थ तुरुंगाधिकार्याकडे पाठविला की, तुरुंगातील कैद्यांची मुक्तता याची कारण एका निरपराध्यावर फुकटां-फाकट मन्वाय होत आहे! नंतर त्याने कोतवालाकडे असा निरोप सांगून केला. 'पहा मी मालो' नावाच्या चोराचा जवळ एका वेळीच रद्द करावे.

जसा प्रकारे सरा चोर तुरुंगात येऊन सुट्टा सुटून गेला. असा तऱ्हेने तो पळून गेलेला माणूसच सरा चोर आहे. परंतु ही गोष्ट फक्त तुरुंगाधिकार्या शिवाय कोणालाही माहित नव्हती कारण त्याने जो चोरलेला माल होता तो अधिकाऱ्याला होता त्यामुळे अधिकाऱ्याला त्याच्या विषयी लोंढातून व काढण्याची हिंमत झाली नाही.

दिन लीला

तुम्या मेहुण्यासारखा प्रतापी वीर विलोकात नाही. आईकडून आपल्या ताईचे व मेहुण्याचे गाथ शिवरामला घरमानंघ झाला तो म्हणाला—"आई, तरमम मी या दिवाळीला आपल्या ताईला आणि मेहुण्यांना बोलावून घेऊन येणार आहे. सवईच्या घरी भाऊविजेच्या दिवशी वहीण मेहुणे येणार आहेत ना? आपण आजपर्यंत आपल्या ताईला किंवा मेहुण्यांना बोलाविले नाही!"

"बाळ! तुझे वाचन ऐक्यापासून त्यांना बोलावून आणणार कोण तू अजून लहान आहेस. वाटेत जंगल आहे. आणि जंगलात रानटी इवागचे आहेत तुझे मेहुणे फार ऐश्वर्यवान आहेत ते आपल्या सारख्या

गरिबाच्या घरी कसे काय येतील? ते आले तरी एकटे येणार नाहीत. नोकरचाकर पण बरोबर येतील? इतक्या लोकांच्या राहण्याची व आप्यापिण्याची व्यवस्था आपण कशी करायची? मोठा होऊन मिळवू लागलास म्हणजे बोलावून घेऊन ये!" आईने मुलाची सधजूत घाबण्याचा प्रयत्न करून पाहिला.

शिवराम काहीच बोलला नाही. दुसऱ्या दिवशी पहाटे कोणी जागे होण्यापूर्वी उठला आणि आईला सांगितल्याशिवाय घराबाहेर पडला. श्रीशैल पर्वताची वाट विचारीत क्रूर स्वापदाची फिकीर केल्या- शिवाय श्रीशैल खोत्री आला. तेथे सर्व-देवांचे दर्शन करून व तीर्थस्नान करून

त्याने आपल्या बहिणीची व मेहुण्यांची चवकशी केली त्याने एकाला विचारले—
“काय हो! मल्लिकार्जुन कोठे राहतात?”
त्या गृहस्थाने त्याला मल्लिकार्जुनाने देऊळ
आजविले. देवळात शिवरामला फक्त
शिवलिंग दिसले.

शिवराम दमून गेला होता. तो पिळी-
समोर बसून म्हणाला—“अहो तुम्हाला
आणि ताईला घेऊन जायला मी आलो
आहे. दिवाळीं आली आहे ना? सर्वांच्या
घरी त्यांची ताई व मेहुणे येणार आहेत.
माझी आई तुमची आणि माझ्या ताईची
वाट पहाते आहे. तुम्हांला आजपर्यंत आम्ही
कधी बोलाविले नाही, म्हणून रागावल्यात

का? तुम्ही किती मोठे आणि श्रीमंत असला
तरी आपले नाते कधी सुटते का? आम्ही
गरीब आहो, म्हणून तुम्ही आला नाहीत
तर ते नाही मला आवडणार! मी तुम्हाला
दोघांना बरोबर घेऊन जाऊनच
परतणार!”

शिवराम म्हणाला ते त्या दगाबाच्या
देवाला कळले की नाही, शिवरामला कळले
नाही. आपली बहीण भमरांबेव्या
देवळात गेली आणि तिच्या घरी येण्यासाठी
सूप आळविले. संवटी तो अचरो वेडापिशा
साला आणि त्याने डोंबराच्या कड्यावरून
उडी काढून काढल्या करणाने ठरविले.
एकटा परत गेला इतर सवंगड्यांसमोर
त्याची मान होईल. तो अपमान
त्याला असणार वाटला आपल्या ताईसमोर
आणि मेहुण्या समोर त्याने आपला संवट
कडून घेतला तर त्या दोघांच्या
गारांवर येईल असे त्याला वाटले.

असा विचार करून शिवराम डोंबराच्या
कड्यावर जाऊन उभा राहला. इतक्यात
कोणी तरी पाठीमागून येऊन त्याच्या
दोन्ही कांधांवर हात ठेवले. त्याच्या एका
बाजूला एक पुरुष व दुसऱ्या बाजूला एक
स्त्री होती.

कोण तुम्ही? माझ्या ताईला व
मेहुण्यांना माझी फिरकत नाही तर तुम्ही

तिकडे शिवराम दिसला नाही तेव्हा त्याच्या आईने पुष्कळ चवकशी केली. तिला शंका आली की मूळगा आपल्या ताईला आणि मेहुण्यांना आपल्यासाठी श्रीशैल खोत्री तर गेला नसले!

काही दिवस लोटले. दिवाळी आली शिवराम घरी येऊन आईला म्हणाला- "आई! मी ताईला मेहुण्यांना आणि आपल्या भाच्यांना बरोबर बोलावून येऊन आलो आहे आणि ते सर्व गावातल्या देवळाजवळ वाट पाहत आहेत. शिवरामची आई बरोबर पावत देवळात गेली. पार्वती-परमेश्वर आणि गणपती कुमार-स्वामी सर्वांना तिने घरी येण्याबद्दल फार आग्रह केला. सर्व घरी आले तोपर्यंत घराचे रूपच बदलले होते. लहानग्या घराच्या जागी त्यांना एक सुंदर महान दिसला पाहण्यासह शिवराम व त्याच्या आईने घरात प्रवेश केला. गावकरी तो दिव्य महाल पाहून आश्चर्यचकित झाले. त्या महालाचे बाहेरचे मुख्य द्वार बंद होते. परंतु आत पुष्कळ लोक असल्याचा भास होत होता.

दिवाळीच्या दिवशी शिवरामच्या घरी पाहुणे म्हणून आलेले शिवपार्वतीच ते त्यांनी मायलेकांना बरोबर घेऊन कैलास लोकी गमन केले.

गयासुर नामक एक राक्षस त्रिलोक त्रिकूट कैलास लोकावर चालून आला. तेव्हा शंकराने आपली जटा झाडली. त्यानून एक भयंकर मूल धारण करून एक महाकाय व्यक्ति जन्मली आणि त्या राक्षसाला गिळायला घावली. गयासुर मीतीने घरघर कांगू लागला आणि शंकराच्या पाया पडून क्षमा मागू लागला. शंकराने त्याला अभयदान दिले. भयंकर मुख असलेला तो महाकाय ओरडू लागला की- "मला जायला खा!" शंकराने त्याला स्वतःचा देह करप्याचा आवेश दिला. शंकराच्या आज्ञेप्रमाणे त्याला स्वतःच्या देहाचे भक्षण करावे लागले. त्याने आपल्या देहाचे भक्षण केले. आता त्याचे मुख काय ते झरले. शंकराने "किर्तीमुख" हे नाव देऊन बरदान दिले. की तो सर्वदा देवांच्या डोक्यावर वास करील व त्यांची किर्ती वाढवील.

अशा तऱ्हेने शंकराचाच एक वंश "किर्तीमुख" म्हणे मकरतोरणाच्या मध्यभागी देवांच्या शीर्षस्थानी सुजीवित होऊ लागला.

प्राचीनकाळी बदरिकाश्रमात दुर्वास ऋषि तपश्चर्या करीत होते. एके दिवशी दुपारी ते देवांची अर्चना करून आहुती देणाऱ्या काही गोष्टी हरिणांच्या बछड्यांना लाऊन आलीत होते त्यावेळी एक गंधर्व आकाश-

मार्गे आपल्या परतीसह जात होता. त्याचे नांव तुंबुर होते. त्याने त्या हरणांच्या बछड्यांना पाहून चुटकी वाजविली त्या आवाजाने घाबरून ती पिल्ले पळाली. त्यावर दुर्वासांना अत्यंत संताप आला ते स्वभावतःच अत्यंत रागीट होते. त्यांनी तुंबुरला शाप दिला की तू मानव जन्म धारण करशील.

तुंबुर शाप ऐकून घाबरून गेला व खाली उतरून म्हणाला- "स्वामी, मी हरिणांच्या पिल्लांना पाहून त्यांच्यावर मुग्ध झालो व हाताने चुटकी वाजविली. ती मला शाप बनली. तुमचा शाप बरोबर आहे. तो बदलणे नाही. त्यामुळे तुमच्या शापानुसार मी मनुष्याचा जन्म घेईन परंतु

की आला मला मधे बडबामला?" शिवरामने विचारले.

"शिवराम! अरे मीच तुम्ही ताई भ्रमरांदा आणि हे तुम्ही मेहुणे! तू पूर्वी कधी आम्हांला पाहिले नाहीस. म्हणून ओळखले नाहीस कोणी तरी आम्हांला सांगितले की सोमदेवांचा मुलगा इकडे आला आहे, म्हणून हुडकत आम्ही आलो." ती स्त्री म्हणाली.

शिवरामने मानवाने बोर्षांना नमस्कार केला. त्यांनी शिवरामची आणि गणपती कुमारस्वामीची ओळख करून दिली. शिवरामने आपल्या भाच्यांना दिवाळीला त्याच्या घरी पायचे बोलावणे केले. त्यांनी होकार दिला.

माझी आपल्यास एक विनंती आहे. की मनुष्य जन्मात माझी शंकरावर भक्ति असावी." त्यावर दुर्वासाने तुंबरला त्याची इच्छापूर्ण होण्याकरीता त्याच्यावर अनुग्रह केला. दुर्वासांच्या शापामुळे तुंबरने कांचीपुर येथे वेदय कुटुंबात चिरंतोड नावाने जन्म घेतला. त्याची परतीसुद्धा मानव जन्मात तिरुवेगताची झाली. त्यांना भिक्या नावाचा एक मुलगा झाला.

चिरंतोड हा लुप मोठा शंकरभक्त होता. तो नेहमी एकनाथची अर्चना करून शंकर-भक्तांना लागणाऱ्या वस्तू पुरवित होता.

एक दिवस त्याच्या घरी एक शिवभक्त आला. त्याने चिरंतोडला आशिर्वाद दिला. चिरंतोडने त्याची पुजा केली. त्यावर शिवभक्ताने म्हटले— "बाळ्य दररोज उसाच्या रसाने शंकराचा अभिषेक करण्याचा माझा रिवाज आहे. तेन्हा पांचशेर उसाचा रस मला पाहिजे आहे.

चिरंतोडला अत्यंत आनंद तो त्याक्षणी पैसे घेऊन घराबाहेर पडला.

पांचशेर रस काढायला शंभर ठरी पाहिजे त्यामुळे चिरंतोडने शंभर उस सरेदी केले. त्याची एक मोठी बांधली परंतु ती एवढी जड मोठी त्याला काही उचलता आली नाही. त्यावेळी शंकर भगवान स्वतः मनुष्यरूपात आले व त्यांनी ती मोठी उचलली व ते अदृश्य झाले.

ते पाहून चिरंतोडला आश्चर्य वाटले त्याने आपल्या चरक्यात रस मिळून काढला तो रसा अतिशय जाबळ नेऊन दिला. शंकराचा अभिषेक झाला.

कैलासावर शंकराचा देह घामाने भव-यबलला पाहून पावंतीने त्याला त्याचे कारण विचारले. शंकराने तिला चिरंतोड विषयी सर्वे हकिकत सांगितली व म्हटले— "माझा परमभक्त ती उसाची मोठी उचलू शकला नाही. म्हणून मी त्याला थोडी मदत केली मग काय त्याला दरदरून चाम फुटला आणि ते पाहून मला सुद्धा चाम आला." त्यावर पावंतीने त्या भक्ताला पहाण्याची इच्छा शंकरा जवळ व्यक्त केली.

उच्छा न्याय

ज्यमक देशावर लिलावर नावाचा राजा राज्य करीत होता. त्याच्या बायकोचे नाव नंदिनी होते. राजाचे राणीवर फार प्रेम होते. तो तिच्याशी अशा तऱ्हेने वागत होता की, चुकूनही तिचे मन दुखावले जाणार नाही.

राणीचा नागसेन बहिणी-कडे आग्रयास होता व तो राज्यकारभारात मन घालेल तसे व्यवहार करीत होता. आणि त्याला जर कोणी विरोध करू त्यांना तो धमकी देत असे की हे सर्व मी राजाच्या सांगण्यानुसार करीत आहे.

नागसेनाचा अत्याचार वाढू लागला. राजदरबारी अधिकाऱ्यांनी त्या बद्दल राजा-कडे तक्रार केली. परंतु राजा वसे समजून गप्प राहला की जर को आपल्या सेवक्याला रागावले व त्याला शिक्षा दिली

तर राणीला त्याचे फार दुःख होईल. एकदा जयमल्ल नावाचा एक तरुण बोन घोड्यांना घेऊन राजधानीला बिका-आला. बाजारात बिकावयास ठेव-लेल्या घोड्यांकडे नागसेनचे लक्ष गेले. तो त्या तरुणाजवळ गेला.

जयमल्लने विचार केला की, तो कोणी पाहुक असावा. ती घोड्यांची किंमत सांग-णार तोच नागसेनने त्याला बटावून म्हटले— "एक, तुला किमतीच्या रूपात चांदीची पंचवीस माणी घावयास हवी. नाही दिलीस तर तुला एक घोडा द्यावा लागेल !"

जयमल्लला अतिशय अर्बा वाटला तो म्हणाला— "सरे तर घोडे विकले सुद्धा नाहीत तर मी कुठचे पैसे देऊ !"

ते उत्तर ऐकताच नागसेनचे डोके धडकले तो चिडून त्याला म्हणाला— "काय रे तू मला कोण समजलास ?"

असे म्हणत त्याने एक थप्पड लगावली. ते पाहून जयमल्लचा राग उफाळून आला त्याने तलवार घेचून बाहेर काढली. थोडावेळ दोघांच्यात खूप चकमकी सुरू झाल्या त्यात नागसेन जखमी होऊन पळून गेला.

तो सरळ राजापाशी येऊन पोहोचला. त्यावेळी मंत्री मकरंद आणि राणी नशिनी दोघे तेथेच होते.

नागसेनने राजाला तक्रारीच्या सुरात मागितले—“महाराज, थोड्याची बिक्री करणारा एक जोडूत म्हणून आहे. तो खूप दुष्ट आहे. त्याने मला मारून जखमी केले. आता तो बाजारात आहे. कुम्ही ह्याशणी त्याला ताबडतोब बांधून

घालून आणा व त्याला कठोर शिक्षा करा. राजाने त्यावर शिपायांना बोलावणे पाठवले. तेवढ्याच मंत्री राजाला म्हणाला—“प्रभू! कठोर शिक्षा नंतर चावी प्रथम त्यापूर्वी नेकील त्या व्यापाऱ्या बरोबर इतर साक्षीदारांना बोलावे तेव्हाच तर न्याय अन्याय अन्याय लहने होऊ शकेल.

त्यात नंदिनीने मध्ये पडत म्हटले—“राजबंधुवर हात चालवणे ह्यापेक्षा दुसरा कोणता मोठा गुन्हा होऊ शकतो. ताबडतोब त्याला पकडून फांसीवर आणो आता कर्माबून राणी तेथून निघून गेली.

शिपायांनी नगरात जाऊन जयमल्लला पकडून राजापाशी आणले. जयमल्लने राजाला हात जोडीत नम्रतेने निवेदन केले.

की आपल्याला कोणत्या कारणाकरीता नागसेनवर हल्ला करावा जाणला व त्याला जखमी केले. राजाला त्याचे म्हणणे योग्य वाटले. परंतु राणी निरास होईल असा विचार मनात येताच त्याने त्याला फांसीची शिक्षा कर्मावली शिपायी जयमल्लला पकडून तुंगात घेऊन गेले. फांसीची शिक्षा दुसऱ्या दिवशी देण्यात येणार होती.

राजाचे मन त्याला लागले तो ध्याकुळ होऊ लागला त्याने एका निर्वोच माणसाला आपणवून शिक्षा केली. त्याच्या अग्याय केला त्यामुळे. विचारांनी काही केले तरी राबभर त्याचा शोळा आगला नाही.

राजाने मंत्र्याला बोलावून विचारले—“मंत्री महाशय, असा काही उपाय आहे का की त्यामुळे जयमल्लची शिक्षा रद्द केली जाईल व राणीला सुद्धा राग येणार नाही?”

मंत्र्याने थोडा विचार केला नंतर म्हणाला—“प्रभू! त्याकरीता एक उपाय आहे. जर का जयमल्लने राणी व नागसेनची समा मागितली तर त्याला जापण दान शकता. मंतर त्याला थोडा तुंगवास्तुभोग्याची शिक्षा देता येईल.

हि योजना मांडून मंत्री राजा तुंगवास्तु जवळ आले. मंत्र्याने जयमल्लला सल्ला देत म्हटले—“जयमल्ल घडले ते घडले परंतु तुला जर मरणापासून मुक्त

व्हावयाचे असले तर तू राणी नंदिनी व नागसेन ह्यांच्यापाशी प्राणाची भिक्षा माग व आपण केलेल्या चुकीची क्षमा माग.”

जयमल्ल स्मित करून म्हणाला—“मी थोड्या वेळातच राजाने दिलेल्या सुनावणीबद्दल उच्च न्यायालयात तक्रार सुनावणी करणार आहे. मला क्षमा करा. जरे तर मला कोणापाशी सुद्धा क्षमा मागण्याची आवश्यकता नाही.

हे उत्तर ऐकताच राजा मयंकर संतापला ■ म्हणाला—“जरे मूर्ख, ह्या राज्यात राजाच्या न्यायालयातून उच्च न्यायालय कोणते आहे काय? मी तुला मृत्युदंड दिला आहे तरी मुझा तुझ्यावर वया घेऊन तुला प्राणसंकटातून सोडविण्याच्या आकाशे तर माझ्या समोर ऐट मारतो आहेस का? तू एक नवरचा गर्बिष्ठ आहेस असे दिसते?”

जयमल्ल राजाचे बोलणे ऐकून जराही धिक्कलीत क्षाला नाही. तो गंभीर होत म्हणाला—“असे मागतात की राजा म्हणजे

पृथ्वीलोकंतील देवांचा प्रतिनिधी असतो. प्राणापेक्षा सर्वोचा मान सन्मान करून तो उचित न्यायदंड करतो आणि त्याने केलेल्या न्यायदंडाला पुनर्विचार करून उचित न्याय देण्याकरीता त्याची प्रार्थना कोणी मानव परमेश्वराजवळून शेवटी करू शकतो. आपल्या दिलेल्या शिक्षकरीता मी उच्च न्यायालयात त्याची तक्रार घेऊन जाणार आहे. आपण निश्चित होऊन मला फांसावर चढवा.”

जयमल्लचे बोलणे ऐकून राजाचे डोळे उघडले. त्याने स्वतःनेच विचार मनाशी करवून घेतले की, राज्यकारभार कसा पवित्र व्हावयास पाहिजे.

राजा लिलाधरने त्याचक्षणी त्याची तुहंगातून मुक्तता केली आणि दिवसापासून तो जनतेला योग्य तो दंड लागला. थोड्याच दिवसांत सर्व श्रवेंतील लोक राजाला धर्मात्मा म्हणून लागले व तो सर्वांचा आवडता झाला. व चांगल्या तऱ्हेने राज्यकारभार करून आनंदाने राहिला.

उपकार

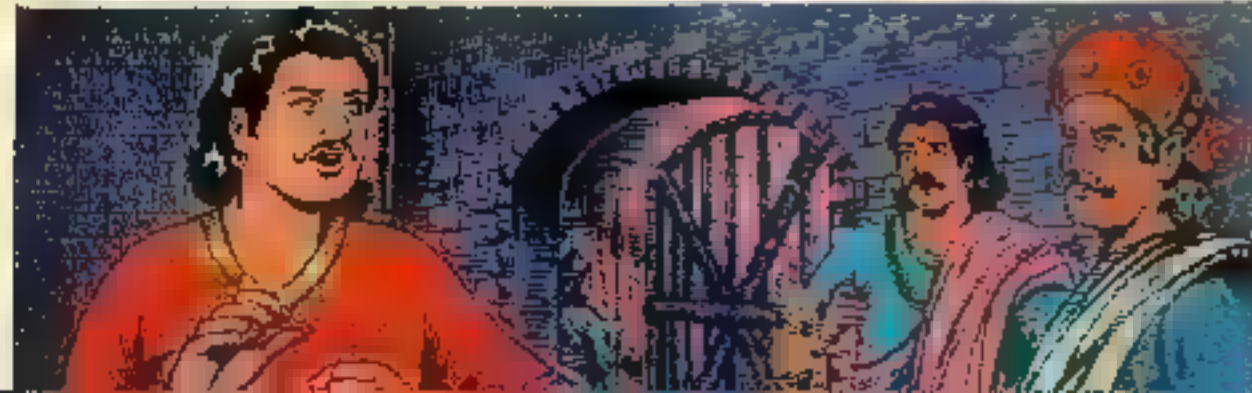
वरप्रसाद नावाचा एक व्यापारी नागपट्टण मध्ये नावाजलेला होता. एके दिवशी त्याला बाळपणचा मित्र शेवनाथ भेटण्याच्या उद्देशाने त्याच्याकडे आला व म्हणाला—“मित्रा, मी माझ्या आयुष्यात अनंदाचे टक्केटांजवे काढले आहेत. परंतु माता ह्या स्थितिी मी माझ्या बायकोमुलांना आईवडिलांना सांभाळण्याच्या परिस्थितीत नाही. मी आयली लहानपणची मंचो भाडवून तुझ्यागाथी आलो आहे. तू मला मदत कर.”

वरप्रसाद व शेवनाथ लहानपणची एकाच गावात शेजारी शेजारी रहात होते. शेवनाथ जाण्याच कमी बोलणारा व संकोचशील होता. परंतु वरप्रसाद चांदरट बट्याळ होता. तो जो काय शुक करेस तो दुखण्यावर लादत असे परंतु शेवनाथ त्याच्या भगदी उलट कितोही चुका होवोत तो गुपचुप पार शिज्या सहन करीत असे.

परंतु काही दिवसांनी वरप्रसादने शेवनाथचा चांगला स्वभाव ओळखला व ते दोघे अत्यंत पाठ मित्र झाले. त्यानंतर काही वर्षांनी वरप्रसाद व्यापार करण्याकरीता शहरात गेला व त्याची परिस्थिती चांगली सुधारली शेवनाथ गावातच राहला.

शेवनाथने सांगितलेले एकूण वरप्रसादला अत्यंत वाईट वाटले तो म्हणाला—“तुझ्या सारख्या मित्राला मी मदत केली नाही तर माझ्या सारख्याची संपत्ती काय कामची तू गावांतील आपली शंतीभाती सर्व विकून टाक आणि इथे येऊन रहा. तुझ्या पैशांतील एक हिस्सा घेऊन मी तुला माझ्या घेयात भागीदार करतो.

वरप्रसादने सांगितलेले शेवनाथने मान्य केले. वरप्रसादने शेवनाथ करीता एक चांगल्यापैकी घर बांधले व तो त्याच्या घरी जाऊन जातोने काय हवे नको पाहू

सरी गोष्ट तर वशी होती की, शेवनाथला व्यवहार व पंचाविधची जास्त अनुभव होता. तो तर वशा गोष्टी करीता इतका प्रसिद्ध होता की त्याच्याकडे जो कोणी सत्का घेण्यास येई. त्याला नेहमी चांगला फायदा होत असे. त्यामुळे त्याचे नाव शहरात हळूहळू प्रसिद्ध झाले. तो गोष्ट वरप्रसादच्या कानावर आली की शहरातील बनेक लोकांनी शेवनाथचा सत्का घेऊन आपल्या घरात सुधारणा केली तो वाढवला.

वरप्रसादला सर्व गोष्टीचे आदर्श घेऊन एक दिवस त्याने शेवनाथला विचारले—“मित्रा, मी कधीच विचार केला नाही की, तुझ्यात वशा तऱ्हेची प्रतिभा आहे. तू माझ्या काही चुका लक्षात घेऊन मला सत्का देत नाहीस.

“तुझ्यात काही कमी असेल तरच ना सांगू?” शेवनाथने उत्तर देत म्हटले.

ते उत्तर ऐकताच अभिमानाने त्याची छाती भरून आली.

त्याच सुमारास वरप्रसादच्या एका मुलाने गरीब घराण्यातील एका मुली बरोबर लग्न करण्याचा आपला विचार बडिलांना सांगितला. वरप्रसादला त्या मुलीला आपली मुल करून घेणे योग्य वाटले नाही. त्यामुळे मुलाने लग्न करून

दिले नाहीत तर मी वर सोडून निघून बार्डन वशी घमकी बडिलांना घातली.

तेव्हा वरप्रसाद शेवनाथला म्हणाले—“जर माझा मुलगा वर सोडून जाऊ लागला तर त्याला मी मडवणार नाही. गरीबोचा अनुभव त्याला घ्याय दे.” ते ऐकून शेवनाथ डोके न हलविता गप्प राहला.

त्याच सुमारास आजही एक व्यापारी धनगुप्त त्याच्या गुंडे कठीण समस्या उभी राहिली तो त्याने गरीब मुलीला मुल करून घरी आणले. वरप्रसाद त्या गोष्टीचा साह्यानिशा लावण्याच्या उद्देशाने धनगुप्तच्या घरी गेला.

धनगुप्तने वरप्रसादला समजावत म्हटले—“माऊ का एकरा कोणाचे मन मोडले तर ते जाडणे कठीण असते. तुम्ही वर ह्या विवाहाला मंमती दिलीत. तुमचा मुलगा व मुल तुम्हाला विवत असे पर्वत तुमचे कधी राहिले व तुमची सेवा करील. आणि जर तुमचा मुलगा बराचून निघून गेला तर तुमची पत्नी दुःखी होईल. वराल सुखे शांती राहणार नाही जिवनला सुख शांती नसेल तर तो पैसा काय कामाचा!”

हा सत्का ऐकून वरप्रसाद अत्यंत प्रसन्न झाला व त्याला म्हणाला—“तू सुद्धा अतिशय मुज आहोस. असा सुंदर विचार

माझ्या डोक्यात आलाच नव्हता. सर्वांना उत्तम सत्का देण्यात यशस्वी झालेल्या शेवनाथला सुद्धा ही गोष्ट समजली नाही.

धनगुप्तने आपल्याचकित होत विचारले—“हे तुम्ही काय म्हणता आहात? हा विचार माझ्या डोक्यात आला नाही तुमचा मित्र शेवनाथनेच मला हा सत्का दिला!”

हे उत्तर ऐकताच वरप्रसाद गडबडला तानडतोव तेथून बाहेर पडून घरी परत आला. त्याने शेवनाथ सोबत ह्या बाबतीत काही विचारणा करण्याचे ठरविले परंतु दुसऱ्या क्षणाक त्याच्या डोक्यात एक विचार चमकला की, जेव्हा शेवनाथची परिस्थिती चांगली नव्हती तेव्हाच तो त्याच्यापाशी

आला म्हणून हेच करीत असावा शेषनाथ सर्वांना सल्ला देतो. परंतु आपल्याला नाही. त्याने त्याला अगदी खजिन आल्यासारखे वाटले. तो मनांतून दुःखी आला त्याने विचार केला की आपल्या कडून मदत मिळवून मुद्दा त्याने आपल्याला मदत केली नाही. त्यामुळे आता उभ्या आयुष्यात कोणाला मदत करावयाची नाही.

दुसऱ्या दिवशी सदानंद वरप्रसादाचा मेटाव्यास आला. सदानंद वरप्रसादाचा कुलपुरु होता. दखणी तो त्याच्या घरी येत खुशाली विचारत त्यांनी सांगेल्या गोष्टी कथन करून आपले दुःख प्रकर केले.

त्यावर त्यांनी समजावत—“अरे बा ! तू जसा म्हणून आहेस. त्याच एका कारणा-करीता मी येय आलो आहे. शेषनाथने आपणहुन मज्जा बोलावणे पाठवले की, त्या अशी तुमची मज्जा अत्यंत गरज आहे.

वरप्रसादना अत्यंत आवर्ण्य वाटले त्यांनी विचारले—“तो जी स्वतः सहाय्यता करू शकत असतांना त्यांनी असा कामा

करीता आपल्याला काय म्हणून बोलावणे पाठवले. त्यापाठीमागे काय उद्देश असावा ?”

सदानंद मंदस्मित करीत म्हणाले—“तू तर आयुष्यात उन्नति केन्ही आहेस परंतु शेषनाथची स्थिती वाईट होती अशा परिस्थितीत तू त्याला मदत केन्हीस व त्यानी स्थिती सुधारली त्याकारणाने तो तुला सल्ला देण्यास संकोच करीत आहे. मदत करण्याकरिता त्याला संकोच होत नाही. तो सल्ला देतो आणि तो सहाय्यता भरणे काढण्यासाठी नाही.

वरप्रसाद ते ऐकून चकित झाला. शेवटी त्याला त्याच्या गुरूंच्या गोष्टीमधील मर्म समजून आले तो त्याच्या पाया पडला.

वरप्रसादला मनांतून खात्री झाली की, त्याने शेषनाथ बरोबर एका देणेकऱ्यासारखा व्यवहार केला. परंतु मित्र म्हणून नाही. म्हणून शेषनाथने मुद्दा त्याच्याबरोबर तसाच व्यवहार केला. तेव्हांपासून त्यांनी आपल्याला सुधारले. शेषनाथपासून सल्ल्याचा लाभ घेऊ लागला. मुद्दाने राहिला.

फायदा

श्रीमराज अत्यंत खर्चीक होता. एक दिवशी त्याच्या मनांत अचानक विचार आला आपण फायदा मिळवावा. त्याकरीता त्याने आपला अगदी जवळचा मित्र रंगनाथ गाव्याजवळ त्यासंबंधी सल्ला विचारला. रंगनाथने एक मातीची हुडी त्याला देऊन त्या-पासून फायदा मिळविण्याची शिष्ट त्याला सांगितली.

श्रीमराजने त्या मातीच्या हुडीत चारणांच दिवस धोडे धोडे पैसे घातले नंतर एका भाटवड्याने काही कामाकरीना म्हणून ती हुडी फोडून त्याने पैसे काढले व खर्च करून टाकले. ती बातमी ऐकतच रंगनाथने श्रीमराजला एक लोंबडी हुडी दिमी व त्याला कुतूब घालून त्याची चारो घरातघोरोल साडीत फेकून दिली.

एका भाटवड्याने रंगनाथ श्रीमराजला भेटण्याच्या इच्छेने त्याच्या घरी गेला पत्रात तो श्रीमराज साडीत बाहीलरी बांधून होता कारण विचारले तर त्याने सांगितले की आपल्याला पैसांची नद पडली त्यामुळे दोन दिवस मागे मी कितल्या जोश्या आहे.

त्यावर रंगनाथ म्हणाला—“तू दोन दिवसात तुम्ही जवळी पुरी हाईंग. तुम्हाला जवळ जास्त कमतरता त्याच गोष्टीची आहे की, तुम्हाला समोर एखादी छोटी गोष्टीची बरी उभारी पडली तरी जसा केलेला पैसा खर्च करून टाकतोस साडीत किती केव्हाही खपडणार नाही जसे भय करू नकोस.

श्रीमराजने स्थिराही पुष्क माद हलकीमी आणि म्हटले “जसा तऱ्हेने शेवटी कायदेमंद बनविलेस.”

फसवणुक

एका गावान एक फसवणुकी म्हान होला. त्याला एकुलता एक मुलगा होला. तां जात्याच वडीमान तरहता. परंतु त्याची नायको माच हुपार होनी.

एका दिवस शेतकऱ्याचा मुलगा शेतकरीवर वसून आपल्या फायद्याकरीता लाकडाची मुठ तयार करीत होता. तेव्हां तीन माणस त्याच्या लगत घुसली व त्याला म्हणू लागली—“हे बंधू बाबा, तुला बोलावून आणण्यासाठी आमच्या समुद्र राजाने आम्हांला पाठविले आहे बरं.

समुद्रराजा तर देवांचा अंश आहे मन हे तिथे इतके काळे कुट्ट व कुरूप वटके कसे! जरे तर ते तिथे राक्षसांच्या राजाचे हूत होते. परंतु त्या शेतकऱ्याच्या मुलाच्या डोक्यात ते काही शिरले नाही.

“तुमच्या राजाचे माझ्याजवळ काय काम?” शेतकऱ्याच्या मुलाने विचारले.

“अमे एकले की, त्या देशान तुझ्यामागचा वडीमान ■ हुपार हुनरा कोणी नाही. राजाला तुझ्यापुढे एक काम करून घ्यावयाचे ते तुडवापिनाय दुसऱ्या कोणाकडे करून घेणार नाही.

हुपार म्हणाल तर माझ्यापुढे मुठा माझे वारिष्ठ कांकणभर जायत्य वडीमान हुपार आहेत. तुम्हाला पाहिजे तर त्यांना बरोबर घेऊन जा. ते आमाच घेनाकर गेले आहेत. मध्याकाळ पर्यंत परत येतिल.” शेतकऱ्याचा मुलगा म्हणाला.

“तर मग, तुम्ही दोघेही या. आम्ही तुम्हाला न्यायला परत काही घेणार नाही. आमची होडी त्या किनाऱ्यावर आहे उद्या सकाळी तुम्ही दोघे तेथे या आमची होडी तुम्हांला आमच्या देशात घेऊन जाईल.” असे म्हणत ते तिथे निघून गेले.

त्या रात्री मुलांनी वडीलांना सांगितले—
“बाबा, समुद्रराजाने आपल्या दूतांना आपल्याला घेऊन आपल्याकरीता घाडले होते. ■ काही खास ■ आपल्याकरवी करून घेणार आहेत. जर कां आपण त्याचे काम पूर्ण ■ दिले तर ते ■ उत्तमात ■ बक्षीस देतिल.”

शेतकऱ्याने विचारले—“काय रे हे आपल्या राजाची काही खास खुश घेऊन जावे होते का?”

“नाही, ■ मुठा घेणार नाहीत. आपण जर उद्या सकाळी किनाऱ्यावर गेलो ■ त्यांची होडी आपल्याला घेऊन जाईल.” शेतकऱ्याचा मुलगा म्हणाला.

“मी किनाऱ्यापर्यंत पायी चालूच जाय शकणार नाही तो दूर आहे. जर ■ किनाऱ्याचे अंतर कमी करू शकलास ■ सांग. मी तुझ्या बरोबर यायला तयार आहे.” असे म्हणून शेतकरी सोपी गेला.

मुलाने समुद्रराजाचे बोलणे आपल्या पत्नीस सांगितले—“बाबा म्हणतात की किनाऱ्याची वाट जर कमी केलीस तर ते ■ तयार आहेत नाहीतर नाही. हे कसे काय शक्य आहे?”

त्याची बायको म्हणाली—“किनाऱ्यापर्यंत पोहोचण्याची वाट कमी करण्याचा एकच

एक उपाय आहे. रस्त्याने जाताना तुम्ही वडीलांना एक एक गोष्ट ऐकत बसा.

शेतकऱ्याचा मुलगा बायकोच्या हुपारी- ■ अव्यंत खुश झाला. तो लटक्यात उठून बसला ■ वडिलांना हलवून जाणे करीत म्हणाला—“बाबा, ■ उठा, तुम्ही म्हणाला होतात ना की किनाऱ्या पर्यंतची वाट कमी केलीस तर मी तयार आहे.

ज्ञानंतर ते दोघे किनाऱ्यावर जाण्या- करीता रस्त्याला लागले. रस्त्याने मुलगा वडिलांना गोष्टी ऐकू लागला. त्यांचा ■ नेणा शेवटी दोघे किनाऱ्यावर येऊन पोहोचले. किनाऱ्यावर एक मोठकी तोडकी बोट ■ तिन काळी माणसे उभी होती.

त्या दोघांना नावेतून खाली उतरवले ■ आपल्या राजापाशी आणले. त्याचा राक्षस राजा तर त्यांच्या पेक्ष्यां जास्तच विद्वान होता.

"आम्हांला इथे का बोलावण्यात आले आहे?" शेतकऱ्याने राक्षसाना विचारले.

"तसे काही विशेष स्वार्थ काम नाही पण आमच्यापाशी प्रचंड विशाल असा हंडा आहे. त्या हंड्या खाली आमची माणसे आण घेऊ ■ नाहीत. तुम्ही ■ लावू ■ तर फारच उत्तम नाहीतर तुम्हांला जिवानिधी येथून जाणे अपेक्षित." राक्षस राजा दरडावित म्हणासा.

"मग प्रथम आम्हांला तो हंडा दाखवा." शेतकरी म्हणाला.

नंतर राक्षस त्यांना एका अति प्रचंड खोलीत घेऊन गेला तेथे खोलीच्या मध्यावर सात आठ हात उंच एक तांब्याचा हंडा होता. शेतकऱ्याने राक्षसाना खोलीच्या बाहेर पाठवून दिले ■ खोलीला आतून कोयंही लावली नंतर दोघांनी थोडोकाजूला फिकन त्या हंड्याचे निरीक्षण केले.

शेतकरी आपल्या मुलाना म्हणाला- "अरे बाळा, तुला ह्या हंड्या चिययी काही माहीती आहे का? हे एक अत्यंत पात्र आहे. आपल्या राज्यातील राजाचे पणजोबा ह्या भांड्यात अन्न शिजवून दरोरोज सर्व

मिकाऱ्यांना वाटत होते. ते ह्या राक्षसांनी उचलून आणून इथे ठेवलेले आहे.

"पण बाबा, आता ह्या राक्षसांच्या ताबडोतून आपण कसे निसटायचे?" मुलाने मानरत विचारले.

"मी एक उपाय योजतो." असे म्हणत शेतकऱ्याने दाराची कडी उघडली ■ राक्षसांना बोलावले. 'राक्षसांनी विचारले- "कापरे तुम्ही आण लावलीत ■?"

"जाय भावू. हो टिचकी मारल्या बरोबर माग घेईत की काप? जांभुळ, मांदा, चिच, ■ पिपळ बेल मागवान तेवतार बेल इत्यादी सर्व झाडाची लाकडे कापून ■ एकमेकांवर ■ मार-बोटीचा दगड घेऊन या. तसेच एक लोखंडाची ■ सळई ते सर्व भाणताच अनात माग लावून देईन." शेतकरी म्हणाला.

राक्षसांनी शेतकऱ्याने सांगितल्याप्रमाणे मोठो आपल्या राजाला सांगितल्या ते ऐकताच ■ वरवंत ■ आला म्हणाला-"तुम्हांला वेडकीड तर लागले नाही ना? ■ इथे ■ उगवणे मुश्किल मग जाई कोठून मिळणार?"

तुमच्या देशात नाही तर आमच्या राज्यात जिकडे पहाऊ तिकडे लाकडेच लाकडे पहावयास मिळतात माझ्या सुनेला सांगून तिच्याकडून तुम्ही मागून आणू

राक्षसांना तुमच्या सेवकांसोबत तुम्ही तुमच्या मुलाला बुडा पाठवा म्हणजे माझ्या सुनेचा विश्वास बसेल नाहीतर तीला विश्वास वाटणार नाही." शेतकऱ्याने राजाला सांगितले.

"माझ्या सेवकांनी ■ आणून देई पर्यंत तुम्ही दोघे येथेच ह्या खोलीत बसा!" असे म्हणून राजाने त्या दोघां पितापुत्रांना त्या हंड्याच्या खोलीत कोडून ठेवले व ■ मुला सोबत नोकरांना त्याच्या गावी नावेतून पाठविले.

राक्षस राजाचा मुलगा शेतकऱ्याच्या घरी गेला व त्याच्या सुनेला म्हणाला- "मी राक्षस राजाचा मुलगा आहे. तुम्ही

"अरे बाळा हि कसली ओमडबोवड बोट हि तर विचित्र वाटते आहे." ती म्हणाला. ती काळी माणसे म्हणाली-"आमच्या राजाच्या सभे बोटी मध्ये हिच सर्वात जास्त वेगान चालते. त्यामुळे त्यांनी हि आपल्या साठी पाठविली आहे.

त्यानंतर ते दोघे बापलेक बोटीत बसून बसले. व बोट किनाऱ्यापासून दूर निघाली. थोड्या वेळात ती बोट एका अनोळख्या जागी येऊन लागली. तेथे झाडेमुळे काय पण एक वाळकी काटकी सुद्धा दृष्टीस पडत नव्हती. ती जागा एका राक्षसांच्या टोळीची होती. ते त्या दोघांनी ओळखले. परंतु त्यांचा नाईलाज झाला ते लावार वनले.

सासरे व तुम्हा पती आमच्या राज्यात आहेत. तुझ्याकडून त्यांनी बेल, जांबा, चिच, वड, पिंपळ सांगवान देवदार जांभूळ वेळू ह्यांची लाकडे कापूस व गारगोटी लोखंडाची सलई आणण्याकरीता पाठविले आहे. त्या सर्व वस्तू खबरदारीने आम्हांला घ्याईने आणचे आहे.

शेतकऱ्याच्या मुलगा त्या सांगण्यावरून समजले की आपले सासरे व पती संकटात सापडले आहेत. त्यांची फसवणूक केली गेली आहे. तिने राज्याच्या मुलाला म्हटले—“तुम्हांला जी जी लाकडे हवी आहेत ती सर्व त्या अंधाऱ्या कोठडीत आहेत तुम्ही भात खा न था.

राक्षसाचा मुलगा व सेवक त्या अंधाऱ्या कोठडीत शिरले व पाहून तिने घाईघाईने पाठीमागून जाऊन दार बंद करून कुलूप घातले.

नंतर ती बाहेर आली व नावाड्यांना म्हणाली—“तुमच्या राजाचा मुलगा अंधार कोठडीत बंद झाला आहे. कितीही शोधले परंतु त्याची बाबी सापडत नाही. तुमच्या

राजाला सांगा की, आमच्या कुटुंबातील त्या दोघांनाच चावी माहीत आहे.

राक्षस नावाडी आपल्या नावेत असून परत आपल्या राज्यात परत आला व राजा-पाशी त्यांनी शेतकऱ्याच्या मुलाने सांगितलेली गोष्ट ऐकविली.

राक्षस राजा संतापाने लालबुंद झाला दांत बाजवित राहला राजाने आपल्या मुलाला परत बोलावण्याच्या इच्छेने शेतकरी व त्याच्या मुलाला तावडतोब पाठवू लागला परंतु शेतकरी म्हणाला—“आम्ही आमचे पूर्ण कसब मोठे बळीस घेऊन येवून जावू तशी आम्हांला जाण्याची काही एक घाई नाही.”

राक्षसाच्या राजाने सोम्याचा एक मोठा बेल त्यांना बळीस म्हणून दिला व त्या दोघांना नावेत बसवून त्याच्या राज्यात पाठवून दिले व मुलाला परत आणले.

त्या दिवसापासून शेतकरी त्याचा मुलगा व मुल आपले आयुष्य आनंदाने घालवू लागले.

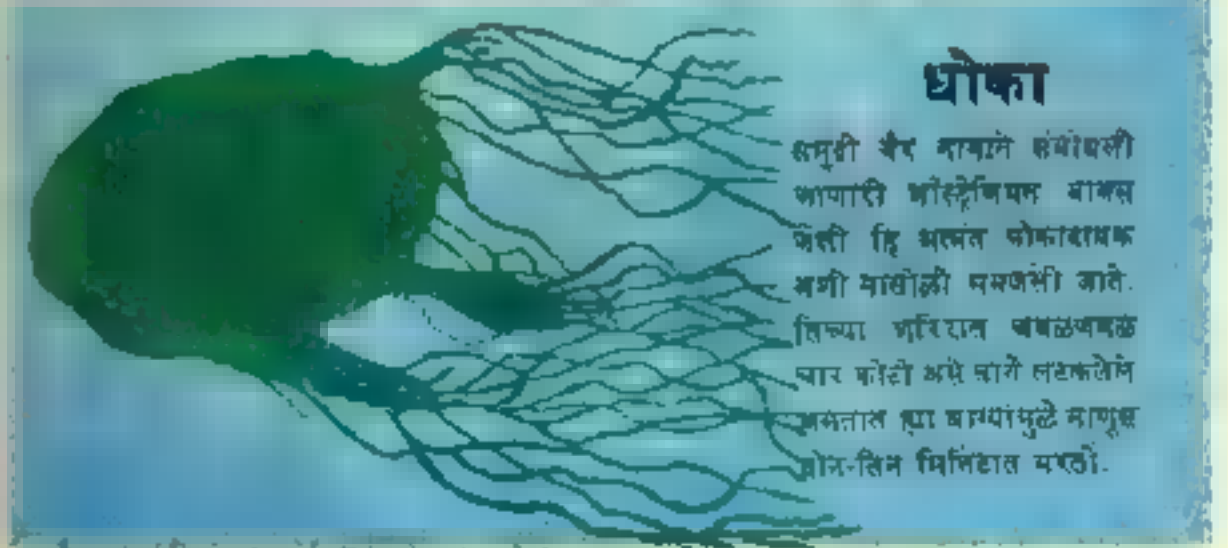

पक्षी आणि प्राणी:

दक्षिण अमेरिकेत एक विशेष प्रकारची डोळ्यावाजून झालेले असलेली अशी अम्बले पक्षीचमस मिळतात त्यांच्या डोळ्या भोवताली असलेल्या रिंग मूळे त्यांना चमचेद्वारे अन्वले म्हणतात.

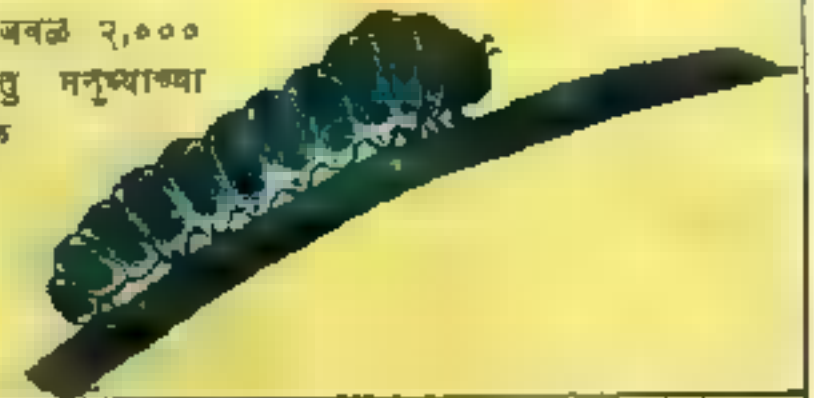
विचित्र चमचे

धोका

समुद्री वर नावाने संयोग्यी आणारी भोस्तरेजिपस नाकस पेडी हि अत्यंत कोकादायक अशी माखोळी समजली जाते. तिच्या शरिरात खंबळखंबळ चार कोटी असे पांजे लटकलेले असतात त्या पांजांमुळे माणूस मोठ-तिन विनिहात मरतो.

बकोलीच्या शरिरात खंबळखंबळ २,००० मांसल पेडी आहेत. परंतु मनुष्याच्या शरीरात केवळ ७००, मांसल पेडी असतात.

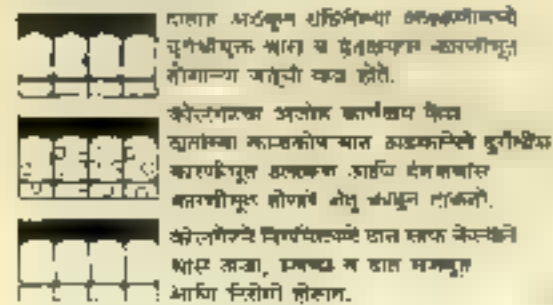
श्वस दुर्गंध रोखा. दंतक्षयाचा प्रतिकार करा.

कोलगेट सुरक्षा चक्रावर विश्वास ठेवा!

कोलगेटने दात साफ केल्याने
आपल्या कुटुंबातील सर्वांचे दात मजबूत व विरोगी होऊन आरोग्य लाभते व दात
आणि विरोगी होऊन.

बरेचक वेळी कोलगेटने दात साफ केल्याने
दंतक्षयाचा प्रतिकार करून
आरोग्याचे आरोग्य ठेवा.

एवढ्या वेळ, अवकाश कुटुंबातील सर्वजणांनी
आपलेक भोवतालकर कोलगेटनेच दात साफ करा.
श्वस दुर्गंध रोखा. दंतक्षयाचा प्रतिकार करा.

कोलगेटच्या राजा

चांदोबा

संस्कारक : 'बकपानी'
: नागिरेडु

समाजाचे जोडलेले एक धंग आहे. त्या
कारणामुळे जीवमपद्धती चालण्या-
बोळण्याच्या व्यवहाराने सुधारू शकतात. त्याचा
बोम 'वितरण उपाम' गोष्टीत
वाचावयास मिळेल.

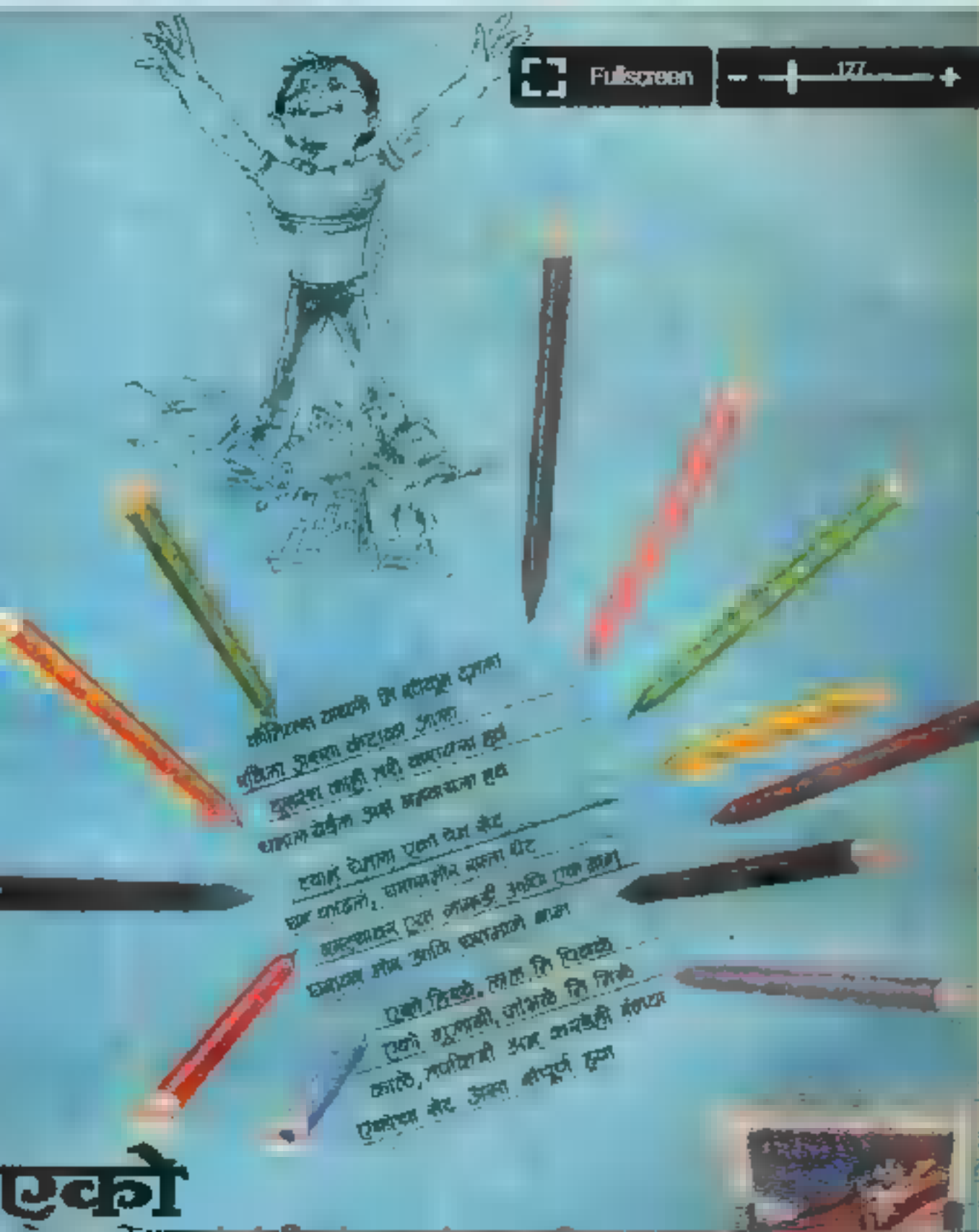
जमर बानी

जीवितं जीव परार्थं उत्तुष्ट ।
सन्निहिते वरं त्यागी विवासे निपते सति ॥

[जानी व्यक्ति परोपकारासाठी आपली संपत्ती किंवा प्राणांचा
ह्या गोष्टीची काळी असते की, केव्हा केव्हा तरी
ह्या वस्तूचा वापर होणारच.]

वर्ष : २६ जॉगल १९८६ संक : ३
एक प्रत : २५० :: मासिक स्वर्णी : ३०-००

बांदोबाता

फ्लोरिडामधे ताम्रमहाल

बोनाल्ड सोल्किनी नावाच्या अमेरिकन रहिवाश्यांनी फ्लोरिडा येथे ताम्रमहाला धारणाच कलात्मक महाल बांधण्याचा विचार मांडला आहे. ताम्रमहाला विषयीत भारतातील ताम्रमहाल काही दुरळक अमेरिकन लोकच पाहू शकतात परंतु हाच घर अमेरिकेत असेल तर माझी लोकांला, तो पाहण्याची संधी मिळेल. ह्याच एका प्रेरणेने उत्तेजित होऊ बोनाल्डने ह्या महाल बांधण्याचा निश्चय केला आहे.

पिरॅमिडसच्या युगातील हवा

जवळजवळ ४,६०० वर्षांपूर्वी चिबोल पिरॅमिडचे बांधकाम झाले. काही वैज्ञानिक पिरॅमिडच्या तळाशील एकत्र जवळेला वायु वाटल्याने त्याचे संशोधन करीत आहेत. दुसरीकडे पोटातील जलवायुच्या अदांवागे ह्या गोष्टीचा शोध लागेल अशीच निवाडी नीत्यान वायु वर्षे कधी पुरविले होते.

कलत माहिजासाठी

अरेबिया कलत बांधकामाच काम करणाऱ्यांसाठी एक कारखाना स्थापन करण्यात आला आहे. त्या वेळात असा निश्चय आहे की, एसी पुढच्यात एकत्र मिळून काम करत राही. त्यासाठी ही शोध केली आहे.

तुम्हांला माहीत आहे कां ?

१. अवासीय सर्वात मोठे प्राचीन राज-
वाणीचे महूर कोणते ?
२. वास्कोडीगुमा पुर्वकाली राजधानी
कोणती ?
३. मार्सेली राजधानी कोणती नगराचे
पुर्वनाम काय होते ?
४. कामबेरी के पुर्व ऑस्ट्रेलियाच्या राज-
धानीचे महूर कोणते ?
५. इजिप्ताची राजधानी कोणती नगराचे
पुर्वनाम काय होते ?

कार्तवीर्यार्जुन

प्राचीनकाळात नर्मदा नदी काठी वसलेल्या महिष्मती नगरात राजा कार्तवीर्यार्जुन करोत होता. त्याची प्रबळ तोंड इच्छा होती की कोणतेही काम वसते ते स्वतःच्या हाताने संपन्न होण्याची शक्ति प्राप्त व्हावी त्यांनी वसाखेमाची उपासना करून एक हजार हात नराच्या रूपाने प्राप्त केले.

एक हजार हात वरकूपाने प्राप्त झालेले पाहून कार्तवीर्यार्जुनाच्या मनातील जहंकार काढत गेला. एके दिवशी तो नवीत स्नान करोत वसता. मनांत की, हा नदीचा प्रवाह हाताने थांबवामा त्या कल्पनेने हुरकून गेला व त्याने आपले हात पसरले त्याच्या परिणाम तोंड झाळा मदीस तुफान पावले. व रावणाची सेना तुडानी ते पाहून रावणासा आणि त्याने बरोबर बुड केले. तो त्यात हारला त्याकारणाने कार्तवीर्याचा जहंकार नास्तन बाडला.

एकदा कार्तवीर्याने दिरीतगरचे जंगल जाऊन्याची जमिरेवाला समुपती दिली. जपक नावाच्या मुर्तीचा जावन प्रकृत गेला. होऊन कार्तवीर्याला शाप दिला—“तू एक हजार हात मिळवून यमिष्ठ झाला आहेस. त्यामुळे वंशित होमिल.” नंतर काही दिवसाने कार्तवीर्याने जमदग्नीच्या आज्ञेमातून त्याची कामेनु कोरल्याचा केला व तो झाळा. त्याची जमदग्नीला पाऊन टाकले. झालंतर जमदग्नीचा मुलगा परमुरास आज्ञेमात परत आला आणि ते पाहून त्यांनी कार्तवीर्याच्या हजार हातांना सपासप कापून काढले. शेंबडी रागाचे केला.

त्रिकालचे पांडित्य

सुडिकापुर गावात जगन्नाथ नावाचा एक ब्राह्मण रहात होता. त्याला लागोपाठ तीन मुलींच्या पाठीवर एक मुलगा झाला. त्याचे त्याने त्रिकाल वसे ठेवले. बऱ्याच वर्षाने त्यांच्या घरात मुलगा जन्मला त्यामुळे सर्वांनी त्याचे अत्यंत कोडकोटुकाने केले. त्यामुळे तो अतिमय उडाणटप्पु मिघाला. त्याच्या तीन मोठ्या बहिणी लग्न होऊन आपापल्या सासरी निघून गेल्या. तेव्हा आईबहिनांना त्याची सगळी चिंता वाटू लागली. कारण त्रिकालचे अभ्यासत जिवितात लज नव्हते.

एके दिवशी एक साधु जगन्नाथच्या दारासमोर बसून उभा राहीला. हांका माकून म्हणाला—“माई, त्रिकाला व आपल्या विद्वना दूर करा.”

ती हांक ऐकून जगन्नाथ घाबतच बाहेर आला आणि त्या साधूला पाहून म्हणाला—

“स्वामी, आमच्या घराची त्रिकाल त्रिकार करावीत.”

तेव्हा त्या साधूने जगन्नाथच्या घराचे जेवण जेवून संतुष्टी दर्शवली आणि म्हणाला—“तुम्ही मला संतुष्ट केलेत. तेव्हा सांगा आपल्याला कसली चिंता आहे.”

जगन्नाथने साधूला मुलांविषयी सर्व गोष्टी ऐकवल्या आणि विचारले—“महाश्वन, आम्हांला उद्या आहेत का नाही. नाहीत नाही. तेव्हा आम्हांला काळजी वाटते. पुढे आमचा मुलगा आयुष्य कसे जगणार.”

साधूने मुलाला पहाण्याची इच्छा प्रकट केली. जगन्नाथने आपल्या बायकोला शेजान्याच्या घरी पाठवून त्याला आणाव-यास सांगितले.

साधूने त्रिकालला आपल्या जवळ बसवत त्याचा हात निरखून पाहिला व जगन्नाथला म्हटले—“महाश्वन, तुम्ही तुमच्या मुलाची

अजिंदात कांठजी मका. त्याला राजाश्रय प्राप्त होणार आहे. ते वेभव पहाण्यासाठी तुम्ही जगणार आहात."

"स्वामी, तिकाळला कोणत्याही शिक्षणाची आवश्यकता नाही. असे असताना तो राजाश्रय कसा काय मिळवू शकेल?" जगन्नाथने व्याकुळतेने विचारले.

तुम्ही म्हणणे करे आहे. परंतु कोणत्याही गोष्टीसाठी साधनेची जरूरी असते. तु तिकाळला संस्कृत शिकव. तो ह्याच भाषेद्वारे राजाश्रय प्राप्त करेल." साधूने सांगितले.

जगन्नाथने चितेने विचारले-"महात्मन, हा साधारण विद्या सुद्धा शिकव नाही तेव्हा संस्कृत कसे काय शिकेल?"

तेव्हा तिकाळ बघिकांना म्हणाला-"बाबा, तुम्ही उगान काळजी करता. मी कष्टाने संस्कृत शिकेन. पहा हो, तुमच्या मुलाच्या उपजत मुजांची शक्तीक त्याला तर आताच संस्कृताची अभिरुची निर्माण होवू लागली आहे. माझ्या सांगण्यावर विश्वास ठेवा." असे सांगून साधू निघून गेला.

जगन्नाथला संस्कृत भाषेची पोळीकार माहीती होती. त्यामुळे त्याने, आपल्या मुलाला त्या दिवसापासून शिकविण्यास सुरवात केली. परंतु तिकाळ एक दिवस शिकू शकला नाही.

एक दिवस जगन्नाथ व्यथित होत परतीला म्हणाला-"एकदास का, मुलगा अगदीच बुद्ध आहे. भाषेचे ज्ञान त्याला झाले नाही तर त्याचे भविष्यपण व्यर्थ तेव्हा मला समजतच नाही मी आता काय करावे?"

"तुम्ही कामतो साध्या साध्या गोष्टी सुद्धा समजण्यासारख्या सांगत नाहीत. तेव्हा तिकाळ संस्कृत शिकणार कणाळ त्याला चांगल्या गुरुची आवश्यकता असते तिकाळच्या आईने नवऱ्याला समजावत म्हटले.

जगन्नाथला बायकोचे म्हणणे पटले पण त्याच्या याबात संस्कृत शिकविणारा एकही

गुरू नव्हता. पण सेवार गावी माताचरण नाकाचा एक संस्कृत पंडीत रहात होता. त्याच्याबद्दल बघी प्रसिद्धी होती की, तो मनुष्यालाच काय पण जनावरांना सुद्धा संस्कृत शिकवून प्रवीण करत वळे. तेव्हा जगन्नाथने तिकाळला त्या गुरूच्या पाशी नेले त्याला त्याचा हाती सोपवले.

तेव्हा मुक्ती म्हटले-"महात्मन, बाबा शिकवे म्हणजे एक कला आहे. त्यात संस्कृत ही सर्वात कठीण तरी सुद्धा दोन वर्षांच्या मी तुमच्या मुलाला संस्कृत शिकवून तय्येज करेन भाषाने पूर्ण वेईन."

"गुरुदेव, जरीजरी माझ्या मुलाला संस्कृत वेईन का? तुम्ही त्याचे म्हणता सारे कायच संस्कृत भाषेवरच अवलंबून आहे." म्हणाला.

"तुम्ही हताश होवू मी बघी प्रतिज्ञा केली आहे की माझ्या पाशी मळन जो संस्कृतचे ज्ञान न घेता परत जातो त्या दिवसा पासून मी संस्कृत शिकवणे सोडून देतो आणि बायपयंत कोणातही विद्यार्थी निघाला नाही की, तो संस्कृतचे शिखर न घेता गेला आहे." माताचरणने त्यांना म्हटले.

जगन्नाथना त्याचे बोलणे ऐकून अत्यंत आनंद झाला. माताचरणांनी तिकाळला

संस्कृत शिकविण्यास सुरवात केली आणि सेवटी मशा निमंयला पोहोचले की, तिकाळला संस्कृत शिकविने आपल्याला कवापी क्षम होणार नाही. परंतु ही भीष्ट त्यांनी जर स्विकारली नाही आपल्याला आपला पैसा वास्तवने कठीण होईल.

त्या कारणानी माताचरणानी दोन वर्षे मोठ्या कष्टाने तिकाळला शिक्षण दिले. नंतर म्हणाले-"एक, आता तुम्ही शिक्षण संपले. तुम्ही संस्कृत भाषेत बरोबरी करणारा कोणी विद्वान नाही. परंतु एक ज्ञात ठेव. तु नेहमी मोठ्या पंडितांबरोबरच गण्यामोष्टी कर. साधारण लोकांबरोबर नको. संस्कृत ही देवभाषा आहे. त्यामुळे

ती साधारण लोकांसोबत बोलण्याची नाही.

त्रिकालने प्रसन्नतापूर्वक गुरूंना साष्टांग नमस्कार ■ त्याचा निरोप घेत निवेदन केले. "गुरूवें, मी आपले जन्मभर विसरतार नाही. तुम्ही माझ्या अविध्याबद्दल एक चांगला मार्ग दाखविलात. मी तुम्हांला गुरुवक्षिणेच्या रुपाने काहीतरी देईन कृपा ■ सांगा तुम्हांला ■ हवे?"

"बाळ एक लक्षात ठेव जर तुला कोणी विचारले की तुला संस्कृत कोणी शिकवले तर चुकून सुद्धा तू माझे नाव सांगू नकोस हीच मला तूही गुरुदक्षिणा समज." म्हणाले.

त्रिकालने गुरूंनी सांगितलेली गोष्ट केली व आपल्या घरी परत येऊन बविलांना म्हणाला—"बाबा, मी पूर्णरुपाने संस्कृतचे ■ प्राप्त केले आहे. तेव्हा त्यांना आपल्या मुलाच्या ज्ञानाची परिक्षा घ्याविसी वाटली.

तेव्हा त्रिकाल त्यांना म्हणाला—"बाबा, गुरूंची आज्ञा आहे की मी ■ महापंडीताच्या बरोबरच संस्कृत मध्ये बोलवे ■ लोकांच्या बरोबर नाही. त्यामुळे मी आपल्या बरोबर बोलू शकत नाही. जर का तुम्ही कोणता चांगला मुद्दत काढलात तर मी देशाटनाला जावे म्हणतो. माझा असा मानस आहे की, देशातील संस्कृत पंडीतांना शास्त्रार्थात मी पराजित ■ दाखवीन.

जयप्रायला आपल्या मुलाचे शोकने ऐकून अत्यंत आनंद वाटला. ते म्हणाले—"बाळ, मला काही आहे. त्या साधुचे बोलने सरे होचार तू ननकीच देशाटनाला जा." असे म्हणत त्यांनी एक शुभमुहूर्त काढला ■ आपल्या मुलाला पाठवले.

राजधानीच्या वाटेवर असलेल्या स्वर्णपुरच्या ठिकाणी त्याने आपला मुबकाम ठोकला आणि एका चांगल्या गृहस्थाच्या ठिकाणी उतरला. त्याची बायको अत्यंत मांडकुदळ होती. परक्या ■ घरात

अश्रय दिला हा आरोप नवऱ्यावर लादून ति त्याच्याशी मांडू लागली.

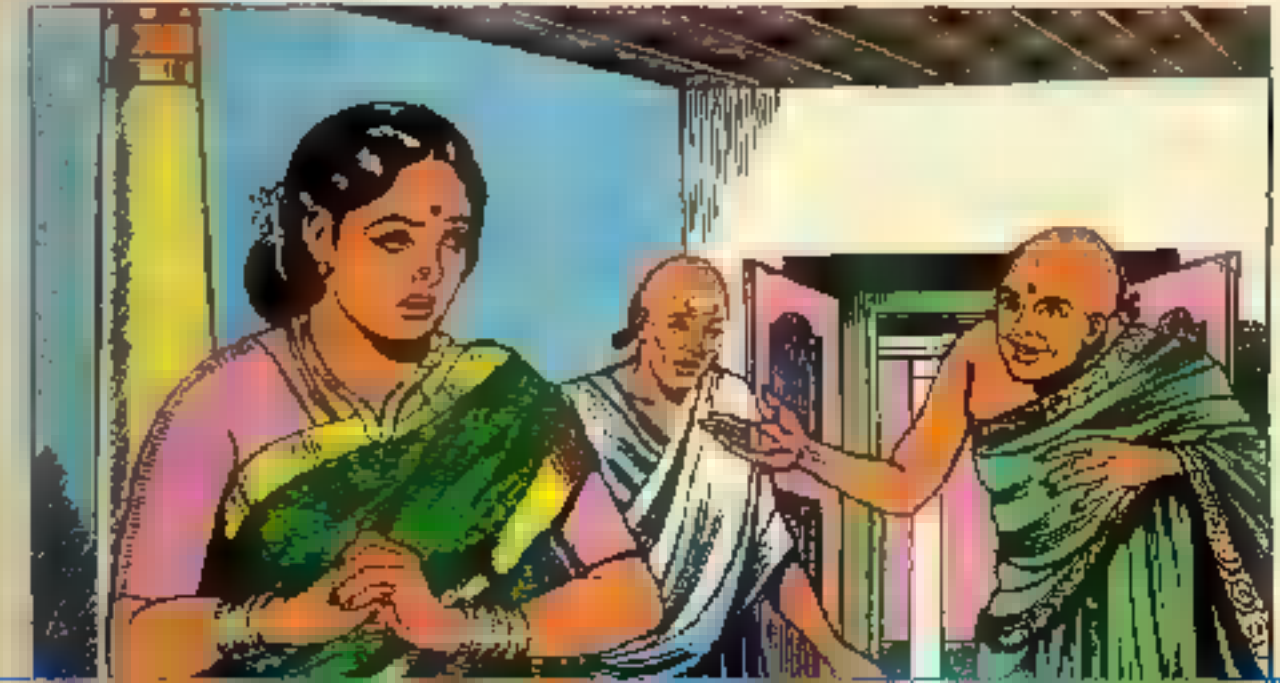
ते ऐकून त्रिकाल अत्यंत खोत स्वराने म्हणाला—"बाई, मी संस्कृतचा एक महान पंडीत आहे. माझ्या येण्याने तर तुमचे घर पवित्र झाले तुम्ही सुख रहा."

त्रिकालचे बोलणे ऐकून ती मांडकुदळ बाई ■ वास्तव उलटली म्हणाली—"जरे, संस्कृतमध्ये पंडीत होणे म्हणजे काय मोठे सहाय्यण आहे? मी सुद्धा पंडीत आहे!"

उत्तर ऐकून ती प्रसन्न ■ व म्हणाला ■ चांगलीच संधी आहे आपण दोघे संस्कृतमध्येच गप्पा मारू" असे म्हणून तो तिच्याशी संस्कृतमध्ये बोलू लागला.

त्रिकालने बोलणे ऐकून ती मांडकुदळ बाई दचकुन गेली. तिने आजतागायत अशी भाषा कधी ऐकलेली नव्हती. तिला वाटले की त्रिकाल कोणो महान मांत्रिक असावा ती पाबरत म्हणाली—"महाशय, मला ■ देऊ नका. माझ्या पतीने मला चांगला सडा मिळाला हा कारणाने आपल्याला बोलावलेले दिसते आहे. मी ह्यापुढे माझ्या नवऱ्याने सांगितलेले सभे ऐकने."

त्रिकालने विचार केला की, आपल्या पांडित्यानेच त्या बाईच्या चांगल्यात अवभुत वचन बडला. आपल्या मांडकुदळ बायकोच्या ■ सात्यामुळे गृहस्थाने त्रिकालला चांभर सोम्याची नाणी बलीस दिली व म्हटले—"आमच्या स्वर्णपुर गावात

कवितानंद नावाचा एक संस्कृत पंडीत आहे त्यांनी प्रतिष्ठा केली आहे की त्यांना को कोणी पराजित करेल एक हजार सुवर्णमुद्रा नक्षिप्त मिळतील तुम्ही त्यांना आजच जाऊन भेटा ?

तुम्हाच्या विषयी त्रिकालने पहाटे कवितानंदाची भेट घेतली व वेण्याचे सांगित संस्कृत मध्ये बोलू लागला. त्याचे ते बोलणे कवितानंदाच्या बिलकुल डोक्यात शिरले नाही. ते वर्षभर शांनाला खुप मोठे समजून स्वतःला विद्वान मानत होते.

त्रिकालने बोलणे ऐकून विचकळे त्यांनी मनाची विचार केला की, हा कोणी

आपल्याहुन महान पंडित जसावा. ते म्हणाले-“महाशय, तुमच्या बरोबर सास्वार्थ जेव कां मी हारलो स्वर्णपुरमधील माती प्रतिष्ठा झुलीस मिळेल. की तुम्हांला एक हजार सुवर्णमुद्रा देतो. तुम्ही परत जा. नाहीतर आमच्या देशाचा राजा बराहसेन संस्कृत भाषेचा गाढा आहे. त्यांच्या समोर तुम्ही आपले पांडित्य दाखवा.”

त्रिकालने कवितानंदाचे म्हणणे मान्य केले त्याच्यापासून एक हजार नाणी घेतून तो सरळ राजवालीच्या मार्गाला तेथे पोहोचल्यावर चौकशी मंठी त्यांना असे समजले की राजदरबारात चतुरपाद नावाचा एक संस्कृत पंडीत आहे त्यांची भेट तरच राजाची भेट होते. त्रिकाल चतुरपाद पंडीताना भेटला त्यांच्या समोर आपल्या पांडित्याचे प्रदर्शन केले.

चतुरपादने त्रिकालला दटावीत म्हटले-“मुला, संस्कृत भाषा अत्यंत मधुर जसते. तुम्हा लोंडून ठी होऊन बाहेर पडले आहे. तुम्हा उच्चारामध्ये सुडा जाणा व्याकरण ज्ञाचा मभाव जाळळतो आहे. आमच्या देशाचे कराहसेन ह्यांनी जर कां तुम्हा लोंडी जाणा ऐकली तर ते तुम्ही बीभ छादून टाकतील. तू कष्ट करून तुझे

आजुष्य ज्ञानदाने परतीच्या वाट सर्वांस जर तुला पैसे पाहीजे मसलीस मी तुला संघर सोव्याची नाणी देतो.

चतुरपादच्या बोलल्यावर त्रिकालचा विस्वास बसला नाही. तो विडून त्याला म्हणाला-“तुम्ही माझ्या पांडित्याचा ट्रेष करता आहांत आणि विचार करून जावरता की मी राजाचे दर्शन घेतले तर तुम्हांला तुमच्या पदाची चीती निर्माण होईल.” असे म्हणत त्यांनी चतुरपादची निंदा केली.

चतुरपाद शांतपणे म्हणाले-“मी तर तुम्हा हिताची गोष्ट सांगितली ते लोडून बोल देतोस. इथे काही दिवसांपासून महाराजांचे आरोग्य ठिक नाही. ते अस्वस्थ आहेत. तुला मी राजाचे दर्शन करवतो. त्यानंतर जे काय म्हणवे तू जे नशिब.”

“राजाचे दर्शन घेतल्यानंतर नक्कीच मला राजदरबारात नोकरी मिळेल. ह्याची मला साथी वाटते तसे झाले की आपला अत्यंत जागरी होईल.” त्रिकाल त्यांना म्हणाला.

“ऐक, राजाच्या समोर ही गोष्ट उघडी करू नकोस की मुळे तुला राजाचे दर्शन करू शाले. तेवढे सांगळलेस तरी खूप.” चतुरपाद म्हणाले.

त्याच दिवशी त्रिकालला राजाचे दर्शन झाले. राजा बराहसेनने विचारले-“तू कोण ? आणि कशा करीता आला आहेस ?

“माझे नाव त्रिकाल आहे. मी संस्कृतचा महापंडीत आहे. मी माझ्या पांडित्याचे प्रदर्शन करून राजाभय भिळविण्याच्या हेतूने आलो आहे.” त्रिकाल एका दमाल त्यांना म्हणाला.

त्यावेळी राजा अत्यंत थकलेले होते. त्यांनी त्रिकालला म्हटले-“तू तर जगदी कर्मान विसतो आहेस. मग तुला एवढे संस्कृतचे अद्याप ज्ञान कसे ?

“एका गुरूनी मला थोडे वर्षांच्या आत निष्णात पंडीत बनवले आहे” असे सांगून

त्रिकाल राजा बरोबर संस्कृत मध्ये खोलू लागला.

विकासचे बोलणे ऐकून बराहसेन राजाला खदखदून हसू आले. त्यांनी हसणे कसेबसे सावरले व म्हटले—“सांग, कोणत्या गुरुपात्री तू ही विद्या प्राप्त केलीस.

“माझ्या गुरूने मला सांगितले आहे की माझे नाव गुप्त ठेवणे हिच तुम्ही मला गुरुवशिष्टता आहे. म्हणून मला त्याचे नाव सांगता येणार नाही.” त्रिकाल म्हणाला.

राजाला त्याचे एक पुढां वेळ लागले त्यांनी त्रिकालकडून सर्व गोष्टीची माहीती काढली आणि त्या रात्री त्याला आपल्या भावसंगुहात शोपण्यास सांगितले.

दुसऱ्या दिवशी राजवैद्याने येऊन राजाला तपासले व अत्यंत आनंदाने म्हटले—“महाराज, एका रात्रीत आपल्या तब्येती मध्ये फार मोठा बदल घडला आहे. मला वाटते की, माझ्या औषधाचा

आपल्याकडून चांगलाच उपयोग होवू लागला आहे.

“जेव्हा माणसाचे शरीर व मन सहमत असते तेव्हाच औषधांचा त्याला उपयोग होतो. मी अनेक कारणांनी नासलो होतो. स्थिति त्रिकालच्या संस्कृत भाषेने माझ्या मनाचे मनोरंजन झाले. मग काय मी मागच्या साऱ्या गोष्टी जगात विसरून गेलो.” राजा बराहसेन म्हणाले.

ज्ञानंतर त्रिकालला राजावरचारात राजाभय प्राप्त झाला. तो संस्कृतच्या भाषेने राजदरबारी लोकांचे मनोरंजन करू लागला. हेच त्याचे रोजचे काम झाले.

अशाप्रकारे राजाभय मिळाल्यानंतर त्रिकालने आपल्या आईवडिलांना राजधानीला बोलावून घेतले आपल्या मुलाची प्रगती पाहून आनंदाने त्याचे वडिल जगन्नाथ घनात म्हणून लागले कसे की होईना साधुने बदकलेली बाणी सत्य सिद्ध झाली.

अग्नि द्वीप

[२]

[धवलगिरीचा राक्षसकुमार चित्रसेन शिकारीला गेला. त्याने एका वहाडीभागातील गुहेमध्ये एका सिद्धपुरुषाचा पाहिले. त्या सिद्धपुरुषाने त्याला एक नेताने बनवलेली टोपली दिली. त्याच्या आत त्याला अदभुत मृदर महाबल दिसला. नेबड्यात मध्येकर उग्राक्ष नावाचा राक्षस वर्चस्विता श्रम्या. चित्रसेनने आपला पहिला मुनगा देण्याचे त्याला भयन विजे. ज्ञानंतर...]

उपरास त्या जंगलात एकदम अदृश्य झाला. चित्रसेनला मोठे हायसे वाटले की, चला राक्षसाची पाठीमागची कटकट तरी मिटली. आपण विवा-निशी मुटलो. आता त्याला त्याच्या पुढे एकच गहन प्रश्न निर्माण झाला की, आता कोणताही प्रयत्न करून धवलगिरी नगरात पोहोचावयास हवे. ते कसे साध्य करायचे? हाच विचार करीत चित्रसेन ताडकान्

उठून उभा राहिला. त्याने पश्चिम दिशेकडे बघून पाहिले. आता धूर्यास्ताला अगदी थोडा अवधीष उरलेला होता. त्याच्या दृष्टी समोर आकाशाला मिढणारा गगन-चुंबी एक महाबल उभा होता. त्याच्या चारी तटावर सूर्याची लाल पिवळी किरणे चम चम करीत होती. त्या प्रकाशाने सर्व किल्ल्यांचे तट सुद्धा तेजाने झळकून निघत होते.

“अरे बा! कित्ती सुंदर महल आहे. ह्या महलाच्या बास्तव्य असावे? अस्तवले दिवाळे तर रहात नसतील ना? असा विचार मनाशी करीत तो दुसऱ्या बाजूला वळून चालू लागला.

चित्रसेन चारपांच वाजत गेला. असेल असेल तेवढ्यात त्याला एक मंजुळ ध्वनी ऐकू आला—“महाराज!” महाराज कोण आहे? ह्या अशा जंगलात माणसाचा आवाज कसा बरे? विचार करीत चित्रसेन आश्चर्य करू लागला. त्याने मार्ग वळून पाहिले. त्याच्या डोळ्यावर विश्वास बसेना तीन माणसे अत्यंत मौल्यवान किमती वस्त्रे आमुषणे घातलेली व त्याच्या

पाठीमागे काही शिपायी सैनिक उभे असल्याचे त्याला दिसले. तो विचित्र प्रकार पाहून चित्रसेनने चिमटा काढून पाहिला. तो काही बोलणार इतक्यात त्यातील एक माणूस पुढे आला व त्याला प्रणाम करीत म्हणाला—“महाराज, आपण बराच वेळ होऊन गेला तरी राजमहालात परत आला नाहीत म्हणून आम्ही आपल्याला रूप सोबले सेवटी आपली इथे भेट आली.

“मी महाराज आहे?” आश्चर्यचकित होत चित्रसेनने विचारले.

“एकताच चित्रसेनला महाराज म्हणणारी व्यक्ति छटक्यात मार्गे आली. अरपंत केविलपणे सेनापतीला म्हणू लागली—“सेनापती, असे वाटते की महाराज रूप बदलेले आहेत. मोई लोक कोठे गेले?”

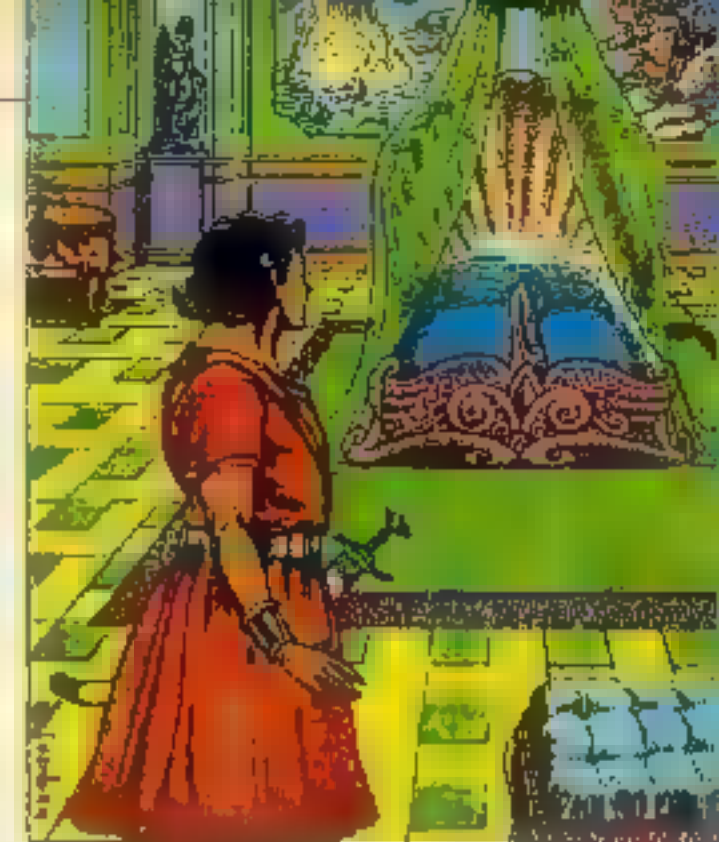
“मंथी महालय, आपण त्या लोकांना आडोऱ्याला लपून राहून आपण आज्ञा करव्याची वाट पहायला संघितले होते ना! असे म्हणून सेनापती त्यांच्या पासून थोडा दूर गेला व तेथून जोरात टाळ्या वाजवित्या छिन्नकाठ संकेत करीत काही लोक पुढे आले. पाठीपाठ त्यांना काही शब्द ऐकू आले—“सरकार, आम्ही आलोच आहोत.” असे म्हणत एका

जवजव मेला उभसून येऊन वार बलरंद पाचसे समोर आली.

सेनापतीकडून यावराने मंथी म्हणवला गेलेला माणूस मोठ्या धडने चित्रसेनच्या समोर मान झुकून प्रणाम करीत म्हणाला—“महाराज, मी पाळली माग-बिली. आपण त्यास चढून बसावे. मोई लोक मोठ्या सावकतेने आपल्या ला राज-वहालापणे येऊन पोहोचवतील. आपल्याला कोणतेही शारिरीक कष्ट पडणार नाहीत.”

मंथ्याच्या बोलण्याने चित्रसेनला जरो-जरीच रूपच परिवर्तन केले की काय असे उदात्त वाटू लागले आणि त्याने अगदी एक पाऊलही उचलत नसल्यासारखे भासवून एकदम पालखीत उडी मारली. मंथ्याने भोयाना आळा केली. “हं” आता तुम्ही जाऊ शकता. तितक्यात एका माणसाने जवळ येत मंथ्याच्या कानांमधे काही तरी येऊन सांगितले. मंथ्याने आज्ञासुत्र समजावीत म्हटले—“सजिनवार, क्षमा करा ह्या क्षणी महाराजाना विभ्रांतीची अत्यंत जरूर आहे. त्यामुळे विषयावर नंतर चर्चा केली जाईल ही वेळ गण्यांची नाही.”

पालखीत स्वानापन्न झालेला चित्रसेन मनातल्या मनात कल्पनेनेच दंग झाला—“अरे बा, माझ्यासाठी राजमहालय

पण मंथी, सेनापती जजिमदार वगैरे सुद्धा आहेत.”

थोड्या वेळातच भोयानी चित्रसेनला राजमहालातील सर्वात बरव्या महालात उतरविले. चित्रसेनने पालखीतून काळी उतरून मोठ्या दालनात प्रवेश केला. तेथे असलेले वैभव पाहून त्याचे डोळ्यांचे पारणे फिटले. जमिनीवर मऊमऊ गाळिचे घातले होते. गाद्यालोट तक्के भित्तिवर्ग मुलामम होते. बांबावर असंख्य फुलेपाने काढलेली होती. त्याला आपण स्वप्नात तर नाही ना असे लगेच वाटू लागले.

शेवटी त्याने विचार केला की, हे सारे सिद्धपुरुषाच्या महिमांचे फळ आहे. त्याने

आपल्या मनाची खोटी समजूत घातली. ज्या सिद्धपुरुषाला एका छोट्या टोपलीतून महाजल उत्पन्न करता आला. त्याला काय सेनापती मंत्री नोकर चाकर सेवकांना निर्माण करणे कठीण होईल?"

चित्रसेन मनातून आपल्यावर उपकार करणाऱ्या त्या सिद्धपुरुषाला आठवून त्याचा विचार करीत होता. सेवकघात त्याच्या समोर पंचपक्वान्नाने भरलेले वाळे ठेवण्यात आले. त्याला रुपारंगासून जतिशय भूक लागलेली होती. त्यामुळे त्याने समोरचे पदार्थ मिटव्या घारीत पोटभर खाल्ले त्यानंतर मऊ गादीवर विश्रांती घेत पुढे काय करावे ह्याचा विचार करू लागला.

त्याच विचारात पॅंग येऊन तो झोपी येला. जेव्हा त्याची झोप उघडली तेव्हा त्याच्या अंगावर सूर्याची कोवळी कोवळी किरणे राजमहालाच्या अरोन्यातून सरळ त्याच्या शयनशय्येवर येऊन पडली होती. त्यावर त्याने मनाची म्हटले की, ह्या अपूर्व महालात आपण एक पूर्ण रात्र मानवाने घालविली. आता काय? पहाट झाली. त्याने उठून प्रातर्विधी आटोपले ■ तो त्या दालनातून बाहेर पडू लागला तितक्यात दारातच त्याची व मंत्र्याची भेट झाली. ते म्हणाले— "जावी वाटते की ■ पूर्ण रात्र सुप्तनिद्रेशा अनुभव घेतला असताना आपली असेल तर मी राज्या मंत्र्यीत काही

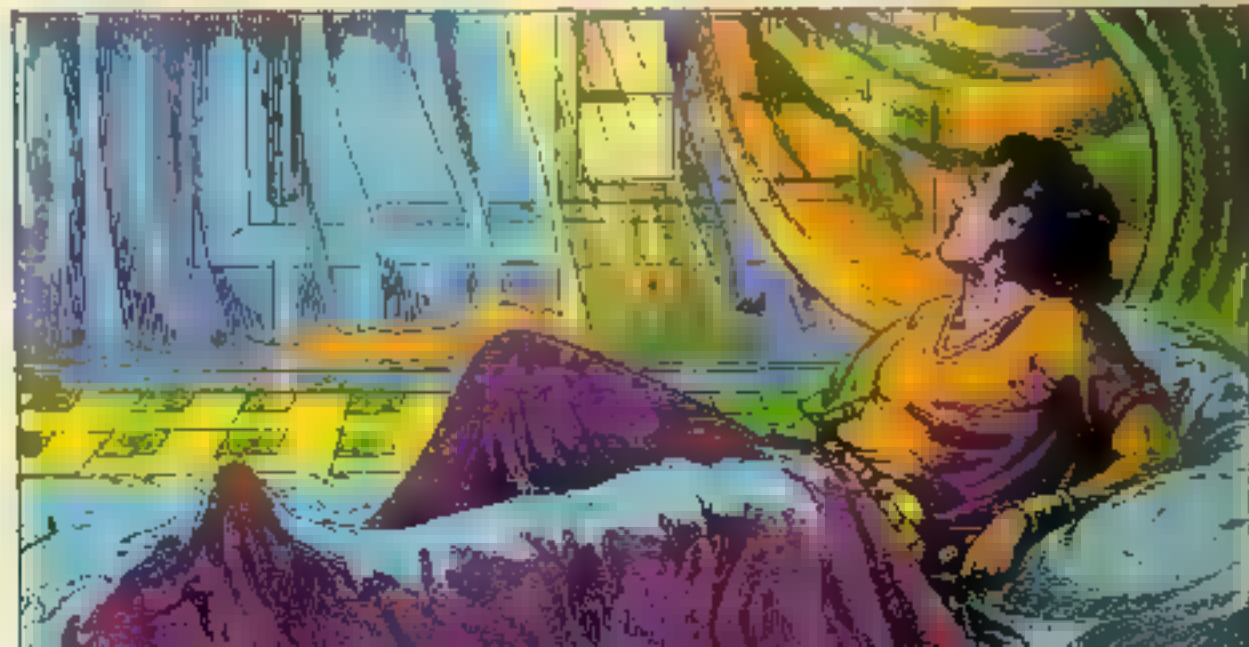
मुख्य गोष्टी आपणास निवेदन करू इच्छितो.

तसे पाहिले तर, चित्रसेनला राज्य राज्यकारभाराविषयी काहीही माहिती नव्हती, त्याचे बडीस धवलगिरीवर राज्य करीत होते. त्याच्या नंतर तर त्याचा मोठा भाऊ मुरसेन राज्याचा वारस होता. त्या कारणामुळे त्याने कधी राज्या बाबतीत विचारा ठेवली नाही की रुची घेतली नाही. परंतु मंत्र्याने जेव्हा हि समस्या त्याच्या समोर ठेऊन त्याचे ध्यान तिकडे वळविले त्यावेळी क्षणभर त्याला आपल्या आईवडिलांची ■ झाली. जर का आपला मोठा भाऊ सुखरूप धवलगिरीला पोहोचला असेल तर आपल्या

विषयी कुशल श्रेम विचारून ते दोघे वितेने व्याकुळ होऊन जातील, त्याकरीता सर्वात प्रथम आपण कुशल असल्याचा समाचार अवगत करून घेतला पाहिजे.

तसा विचार करून चित्रसेन मंत्र्याला म्हणाला— "मंकीराज, आपण धवलगिरी राज्याविषयी काहीतरी जाणत असालच. तेव्हा त्या राज्याचा राजा तारकेश्वर ह्यांच्याकडे मी कुशल असल्याचा समाचार ताबडतोब पाठविण्याची व्यवस्था करा नंतर इतर गोष्टींच्या बाबतीत आपण कुलासेवार चर्चा विनियम करू."

"अशी आज्ञा महाराज, मी आताच तसा निरोप पाठवून देतो. राजा, लजिन-दाराचे लजिन्यात असलेल्या संगतीची एक

त्या दिवशी संध्याकाळी चित्रसेन
सजिनदारास समवेत संपत्तीची पहाणी करीत
होता. तेव्हा कुतांनी येऊन राजाच्या समा-
चार दिसा की, त्याचे पिता तारकेश्वर
सहपरिवार भेटीस येत आहेत.

तो समाचार मिळताच चित्रसेन महा-
काव्या [] येऊन उभा राहला.

जापल्या मुलाला पहाताचही तार-
केश्वरला अतिशय पहिचकन आले. त्याने
मुलाला श्रेयभराने जवळ येऊन मागिन
केले आणि म्हणाले—“ [] तुमचा मोठ्या
बाबाने येऊन [] हुकीकत मला सांगितली
तेव्हा [] वाटले की, तुला कोणी जंगला-
तील राजटी स्थापनाने साऊन टाकले
असावे. परंतु तुला प्रत्यक्षात [] अवस्थेत
पाहून माझा आश्चर्य गगनात पोचेल
[] आहे. येथील काही सेवकांनी
आम्हांला सांगितले की, तू ह्या ठिकाणाचा
राजा आहेस. [] सर्व करे आहे का?
हा अद्भुत महास तुला आहे का?”

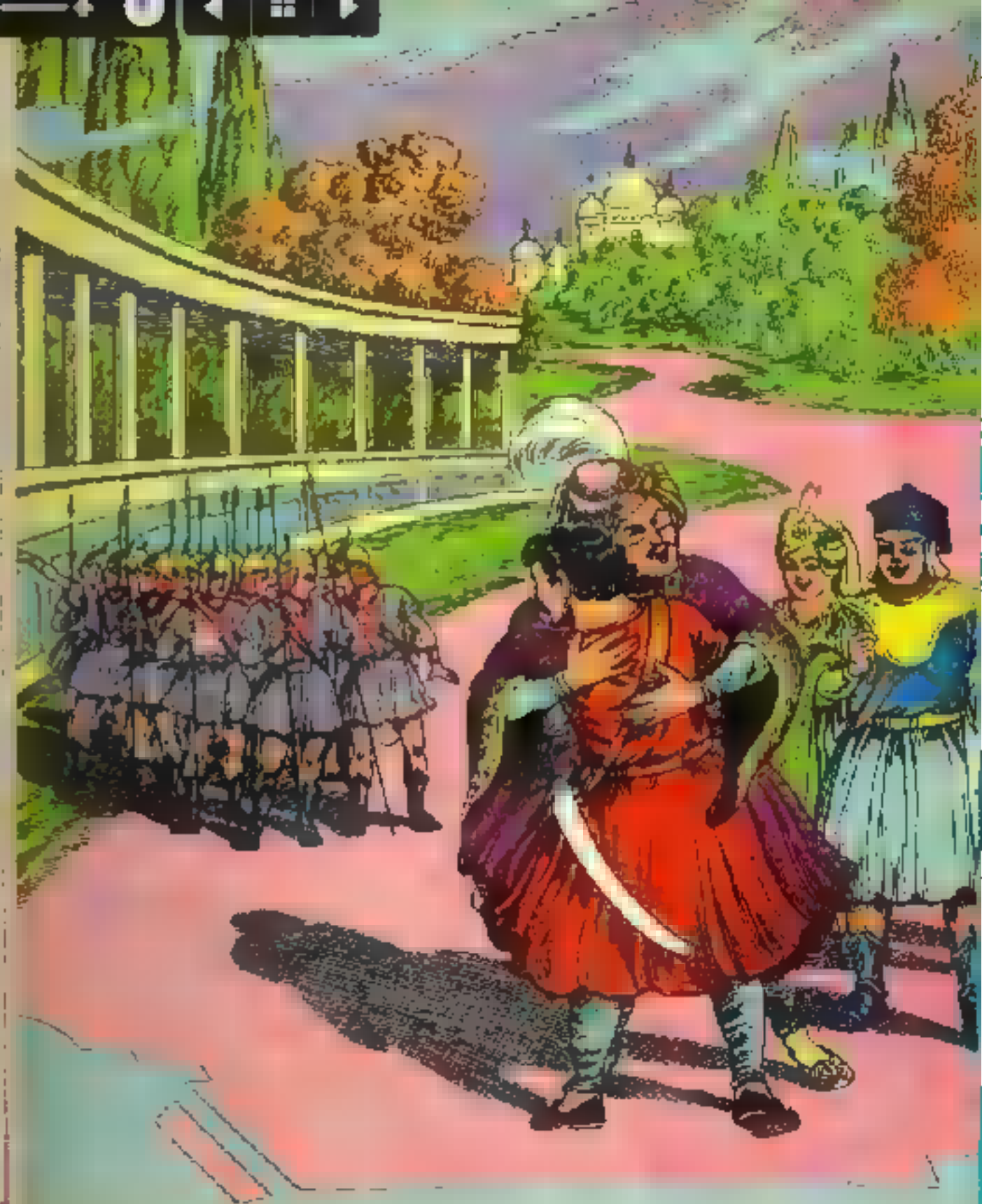
बहिलाच्या प्रदनाची करी उत्तरे
देण्यासाठी चित्रसेनने उगाच मान हलविली.

“हे असे महान मोठेपण तुला []
सहजासहजी कसे [] प्राप्त झाले. ह्यापूर्वी
ह्या महालात कोणता राजा रहात होता.
माता ह्याकडली ते कोठे आहेत?” तार-
केश्वराने त्याला एका पाठीपाठ विचारले.

नोंदणी [] आहे. ती तुमच्याकडे जाणून
देण्यासाठी मी सेवकांना सांगू काय?”
संध्याने राजाला विचारले.

“सजिनदाराला हवे देण्याची अहम
माही, परंतु सजिन्यातील संपत्तीची नोंदणी
माझ्याकडे पाठविण्याची आज्ञा करा.”
तो म्हणाला.

मोठ्या वेळाने सेवकांनी सजिन्यातील
नोंदणी राजापाशी जाणून दिली. सजि-
न्यातील संपत्तीची नोंदणी पाहून चित्रसेन
अत्यंत चकित झाला. इतके रत्न मोठे
माणिक अजबवाहीर त्याने पूर्वी कधी पाहिले
ही नव्हते त्याने विचार केला की एवढी
संपत्ती जापल्या पित्याकडे सुद्धा नसावी.

“ह्या सर्व गोष्टीचे रहस्य मी आपल्याला एकांतात सांगेन. राजदरबारी लोकांना ह्या गोष्टी समजता कामा नये.” चित्रसेनने गुप्तपणे सांगितले.

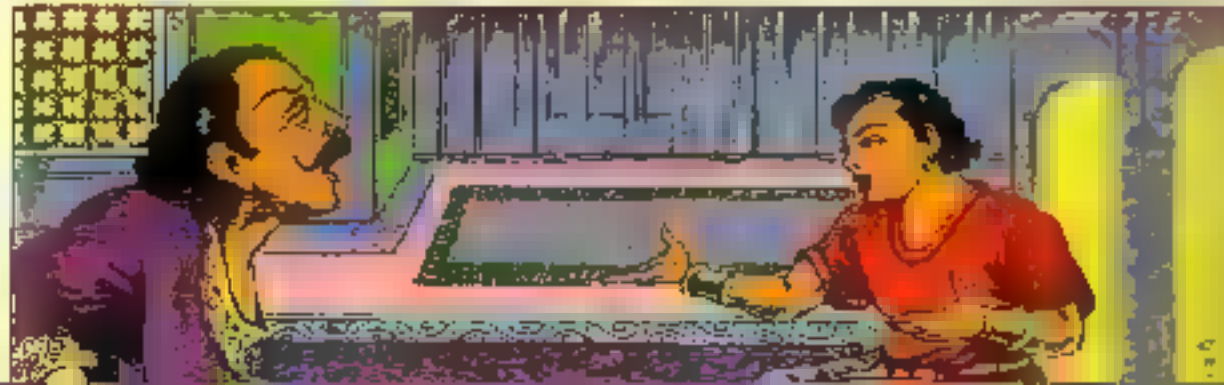
त्या दिवशी रात्री धवलगिरीचा राजा तारकेश्वर व त्याच्या दरोडार बासेल्या सहपरिवारांना मोठ्या थाटाने मेजवानी व मनोरंजनाचा कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला. त्या समारंभात राजदरबारी लोकांनी व जंगली सरदारांनी जातीने भाग घेतला होता. जेव्हा प्रजेतील लोकांना समजले की धवलगिरीचा राजा तारकेश्वर मुलगा चित्रसेन आपला राजा आहे, तेव्हा त्यांना अतिशय आनंद वाटला.

मेजवानी व समारंभ आटोपताच एकात पाहून चित्रसेनने आपले पिता तारकेश्वर त्यांना मारा चुतांत कथन केला. तेव्हा पासून की सिद्धान्त पाहून आपला मोठा उघडला. तेव्हा ते राजधानी जे बचन विले तेथेपर्यंत त्याने सर्व घडलेल्या गोष्टी सांगितल्या.

“बाळ, तू जे राजसत्ता वचन दिलेस, कसे काय पाळणार आहेस? त्यातून आपल्या सारख्या शत्रिय धर्माच्या राजाने आपला पुत्र अशा प्रकारे हाती सोपवणे म्हणजे ते काही न्यायसंगत होणारे काम नाही.” तारकेश्वरने सांगितले.

“बाबा, अजूनपर्यंत माझे लय सुद्धा माले नाही. ही तेव्हाच होईल जेव्हा माझे लय होईल व मला पहिला मुसगाच होईल. तो अठरा वर्षे जवळ. तेव्हा काही तरी धर्मशास्त्राचा उपयोग त्या बचनानुन सुटण्याचा करता येईल.” चित्रसेन म्हणाला.

तारकेश्वरला मुलाचे म्हणजे विलेकेसे पटले नाही. गोष्ट अशी होती. दशाक्षाचा सहार करणे फार कठीण होते. त्यावर विचाराने तारकेश्वर मुलाला म्हणाला—“एक, तूसे राज्य धवलगिरीच्या सीमेपाशीच जोडलेले आहे. जेव्हा तुला माझे आवश्यकता वाटले तेव्हा मला पुर्वसुचना दे.” मी ताबडतोब मदतीस येईन. (क्रमशः)

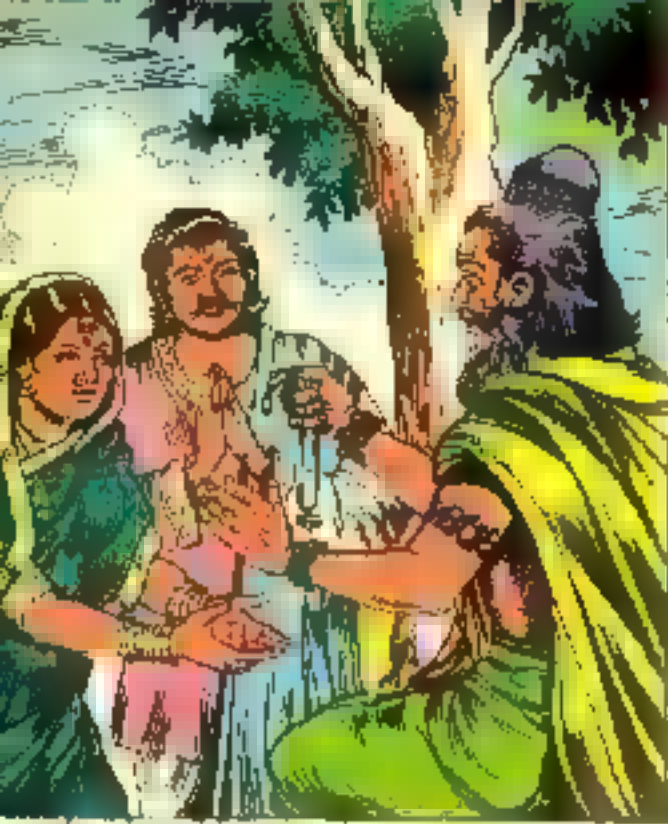

मत्सराचे कळ

विष्णूविल्याने हट्ट सोडला नाही. तो साहाय्यक गेला, प्रेत लांछावर काढून घेतले आणि नेहमीप्रमाणे मौनपणे स्वर्गालाच्या विषांने निघाला. तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—“राजा, तू धर्म करीत आहेस ते प्रशंसनीयच आहे परंतु तुला माहीत आहे का, तुला दुसऱ्याची उन्नती झालेली डोळ्यांनी पहायला नाही. तू त्याचा प्रतिकार करण्यासाठी अपूर्व शक्ति प्राप्त व्हावी म्हणून तर झटत नाहीस ना! तसे असेल तर तुला केव्हाना केव्हा तरी द्वार मानायीच लागले. ह्याचे उदाहरण म्हणून मी तुला एका पिता पुत्राची गोष्ट सांगतो. लक्ष देऊन ऐक.” असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

सर्व देशात चक्रभुपती नावाचा एक मोठा जमिनदार होता. त्याला बरीच वर्षे मुलबाळ झाले नाही. त्यामुळे तो चिंता

नेमणारा पोरी

धर्म की, मापल्या इस्टेटीला कोणी बारस नाही. तो नेहमी उपासनापास पुजा-अर्चा तिर्थयात्रा वगैरे पुत्रप्राप्तीच्या माशेने करीत होता. तरी सुद्धा त्याला मुल झाले नाही.

चक्रभुपतीच्या घरी गोपाळ नावाच एक नोकर होता. तो सुमारे त्याच्याच वयाचा होता मादचर्य संयोगाची गोष्ट म्हणजे त्याला सुद्धा मुलवाळ झाले नाही. त्या एकाच गोष्टीमुळे ते दोघे मालक व नोकर हा भेद नाच मनात न ठेवता घनिष्ट मित्र बनले.

अशा प्रकारे बनेक वर्षे उलटली. एकदा त्या गावात एक साधू आला. तो लोकांच्या

समस्या दूर करतो अशी बातची सर्वत्र सली तेव्हां गांवातील लोक साधूचे दर्शन करण्यास येऊ लागले.

बऱ्याच दिवसानंतर चक्रभुपतीच्या साधूचे दर्शन करण्याचा विचार आला. तो साधू सात्विक आहे अनेक महिमा जाणवारा आहे समजले.

एके दिवशी जमिनदार बामको-सह साधूचे दर्शन घेण्यासाठी आला.

साधूने चक्रभुपतीच्या बामकोचा हात पाहून त्याच्यावरील रेखा निरखून पाहिल्या व मंत्रहास्य करीत तिला आशिर्वाद दिला. तिच्या हातात एक ताईत घेत त्यांना म्हणाला—“वचकतांनो, चिन्ता नका ह्या ताईताच्या प्रभावाने तुम्हांला निर्विघ्न मुल होईल.”

साधूने सांगितलेले ऐकून प्रसन्नतेने दोघे घरी आले. दुसऱ्याच दिवशी चक्रभुपतीला एक गोष्ट समजली की, गोपालच्या पत्नीने सुद्धा साधूचे दर्शन घेतले. तेव्हां तिला सुद्धा साधूने एक ताईत देऊन सत्तेच सांगितले जसे सांगितले.

यथासमयी दोघी गरोदर राहिल्या व त्या सुखरूप होऊन दोघीनाही मुलगे झाले. दोघांचा आनंद गगनात पावेनासा झाला. दोघांनी आपापल्या ऐपतीप्रमाणे दानधर्म केला. भुपतीने आपल्या

मुलाने नाव ‘कमल भुपती’ ठेवले व गोपालने ‘चंद्र’ असे ठेवले.

व चंद्र सूप कोडकौतुकात वाढू लागले. ह्यानंतर दोघांनाही सुखे अपरम झाले नाही. त्यामुळे ते आपापल्या मुलावर जिवापाड प्रेम करून डोळ्यात चालून त्यांची काळजी वाढू लागले.

ऐवजाराच व सुख ह्यामुळे कार हट्टो जोडकर निघाला. पण उलट चंद्रला लहानपणीच जाणतेपणा कार समजतीने वागू.

त्या दोन्ही मुलांमधे हि जी भावना निर्माण झाली ती त्यांचे वड बहादुरा वर्याचे होईपर्यंत जमिनदाराच्या लक्षात आली नाही.

कमल साळेत न जाता परीच शिके त्यामुळे त्याचे शिक्षण असुन नसल्यासारखे होते. चक्रभुपतीला समजण्यास अवधी लागला नाही की आपला मुलगा शिक्षणात जगदो कच्चा आहे. परंतु ही गोष्ट तो आपल्या मोठेपणामुळे उघड कधी बोलून दाखवित नसे त्याचा परिणाम तो रघ्या करू व मुलाच्या काळजीने तो चित्तामय राहू लागला.

भुपतीने आपल्या मुलाला सुधारण्याचा जाटोकाट प्रयत्न केला. परंतु आपला एकुलता एक मुलगा असल्याकारणाने त्याला रागावणे कधी अवले नाही. त्यामुळे त्याचा

परिणाम उलट तो विनोदविषय मानसिक वेदनांमुळे जंगू लागला.

गोपालचा मुलगा शिक्षणात प्राविण्य संपादन करून साळेत शिक्षकांच्या प्रेमास पात्र तेव्हा त्याला काशी नगरात जाऊन एकाद्या चांगल्या विद्यालयात शिक्षण घेण्याची प्रवळ इच्छा उत्पन्न झाली.

हि गोष्ट चंद्रने आपल्या बडिलांता बोलून दाखविली. तेव्हां गोपालने मुलाला समजावणीच्या मुरात सांगितले—“बाळा, काशीमधे एक वेळ तुम्ही साध्यापिण्याची व रूढाच्याची सोय होईल. परंतु प्रवास खर्चा करीता तर पैसा पाहिजे ना! मी कोठून इतका माणू? हि गोष्ट तर माझ्या हाता

बाहेरची आहे. आपल्या वडिलांची आर्थिक स्थिती समजून चंद्रने मनांतल्या मनात नी गोष्ट दडपून टाकली.

दोन दिवसांनी चंद्रच्या गुरूंनी गोपालला भेटून म्हटले—“काय हो, तुम्ही आपल्या मुलाला काशीला पाठवत नाहीत का? कित्येक श्रीमंत मुलापेक्षा तुमचा मुलगा कुण्ट हुषार आहे. असे वाटते ही गोष्ट तुम्हांला माहीत नाही. अशा मुलाला तर तुम्ही चांगला पाठींबा देऊन शिकवले पाहिजेत परंतु त्याला निराश करणे योग्य नाही.

गुरूंनी सांगितलेले ऐकून गोपालला कुप वाईट वाटले. त्याने त्या दिवसापासून मनोमन निश्चय केला की कसेही झाले तरी

आपल्या मुलाला आपण काशीला पाठवायचेच. अशा विचाराने तो आपल्या मामकाच्या घरी गेला.

त्याने आपला सारा वृत्तांत भूपतीला ऐकवला व विनंती केली—“मालक, मला थोडे पैसे आपण उधार ॥ व पैसे ॥ पगारामधून थोडे थोडे कापून घ्या.”

भूपतीला प्रथमच आपल्या मुलाचे दुर्गुण व गोपालच्या मुलाची शिजणातील प्रगती पाहून अत्यंत ईर्ष्या वाटत होती. त्यामुळे त्याच्या मनांत त्याच्या विषयीचा राग उफाळून झाला बघ्याचे तेल बांग्यावर ॥ प्रकार झाला.

चक्रभुपती विदून म्हणाला—“तू ॥ आता म्हातारा ॥ आहेस तुला किती

रुमचे उधार पाहिजे आहेत रे. त्यातून कितीही पैसे तू कर्ज म्हणून घे. ते तुला महीना थोडे थोडे असे परत किती दिवस म्हणून करता येतील. तू तुझी प्रकृती प्रथम पहा मगच हात पसर. प्रथम तुझ्या मुलाचे शिक्षण ॥ करून त्याला कोठे तरी ॥ लावून टाक.”

चक्रभुपतीला मयंकर राग झालेला पाहून गोपाल मुकाटघाने तेथून निघून गेला.

आपसी मानसिक शांती नष्टकेली विसर-प्यासाठी भूपती बोड्या गार हुबेत फिर- ॥ उद्देस्याने तेथील ॥ काठी झाला. तळपाच्या कांठावर एका ठिकाणी बसल्याच्या विचारात असतानाच बोड्या दूरवर एका झाडाखाली कमळ व चंद्र

एकमेकांशी गप्पा गोष्टी करीत असलेले त्यांनी पाहिले.

चक्रभुपतीच्या मनांत कुतूहल निर्माण झाले की, ते दोघे कसल्या गप्पा गोष्टी करत आहेत की हाडवे-मासारसे भांडत आहेत ते ऐकावे ॥ विचार घेताच ते लवत उरत जवळच्याच एका झाडाच्या माडोशाला येऊन उभे राहिले की तेथून त्या दोघांचे बोलणे आपल्याला स्पष्ट ऐकू येईल.

कमळ कठोर शाब्दात त्याला रागवित होता—“चंद्रा ऐक! मी तुझे ॥ चालू असलेले पहात आहे कितीही झाले तरी तुला उच्च शिक्षणा करिता काशीला जायला मिळणार नाही.

तू कोठेही हुमरीकडे जाऊन कामभंडा कर. पण तिकू नकोस." कमळने त्याला सांगितले.

"सध्या मला शिक्षणा करीता पैशांची जरूरी आहे आणि ठने झाले नाही तर मला पैसा कसाळा पाहीजे आहे?" चंद्रने त्याला दुष्ट विचारोत म्हटले.

■ ऐकताच चक्रभुपतीला आला व तो तसाच उठला आपल्या बराकडे परत निघाला.

■ सर्व संभाषण ऐकून चक्रभुपतीला आनंद त्याने चरी येताच गोपालला बोलावजे पाठवले. गोपाल येता क्षणीच त्याला म्हणाले—"गोपाल, पांचशे रुपये तू घे. तु आपल्या मुलाला उच्च शिक्षणासाठी काशीला पाठव. ह्यानंतर मुळा जर पैशांची जरूर पडली तरी संकोच न करता सांग मी तुला देईन. चंद्रच्या शिक्षणा करीता जो काय कर्न हाईन तो सर्व मी तुला पुरा करीन. तुला त्यातील एक पैसा मुळा परत करामयाची जरूर नाही."

येताळने येचवर मोष्ट सांगून विचारले— "राजा, चक्रभुपतीच्या मनामध्ये जो बदल झाला त्याचे काय कारण असू शकेल? चंद्रच्या मनामध्ये उच्च शिक्षण घेण्याची जी प्रवृत्ति इच्छा झाली ती पाहून तर

चमिनदाराचे मन बदलले नसेल ना? कारण आपल्या मुलाची शिक्षणामधील दिव्य प्रगती पाहून तर त्याचे मन दुबळे बनले नसेल ना? त्या कारणांने तर भुपतीने निस्वार्थ भावाने दानदान करीता पैशांची मदत केलीच नसावी. ह्या पाठीमागे हेतू मसावा? या सर्व संकाचे समाधान कारण उत्तर माहीत असून तू दिले नाहीत तर त्याचा परिणाम तुला माहीतच आहे. तुझ्या दोषमाची संवर शकते होऊन तुझ्या पायावर कोळू कायतील."

ते ऐकून चक्रभुपती म्हणाला— "आपला मुलगा ह्या दोषांच्यात जो वाढीलाय झाला. तो ऐकून भुपतीला सत्य परिस्थितीची कल्पना झाली चंद्रच्या शिक्षणामध्ये होत असलेले वस पाहून त्याचा करतो आहे. आपल्या मनामधील उत्कर्ष करण्याची प्रवृत्ति इच्छा जागृत होण्याने मुळा कोणताही व्यक्ति कुसण्याची महामत्ता हृदयपुर्बक स्विकार

करतो. भुपतीला पटले की हा बदल आता कमळमध्ये दिसून येत आहे त्याची बागणुक बदलण्याकामी ह्याच शिक्षणाचा पामा योग्य आहे. त्याच कारणांमुळे तर चंद्र बदलली कमळच्या मनात हेव भावना जागृत आहे. तरी तसे असून मुळा आपल्या निश्चयावर निश्चल राहीलेला पाहून कमळ तेंघून चुपचाप निघून गेला. परंतु त्याच्यावर अत्याचार करण्याचा त्याने धुकून मुळा प्रयत्न केला नाही. अशा प्रकारे चक्रभुपतीने आपल्या मुलामध्ये झालेला पाहिला त्यामुळे भुपतीने चंद्रच्या शिक्षणा करीता पैशांची मदत केली ती मनामधील शिक्षणाची व त्याची दुष्ट मनोकामना ह्या कारणासाठी नाही. त्याने केली ती स्वार्थ बुद्धीच्या प्रेरणेने केली नाही."

■ आता तसेच राज्याचे धीनभंग होताच येताळ प्रेतासह अबुसम झाला आणि पुन्हा काशीला कोबकळ लागला. (कल्पित)

ज्ञानोपदेश

विनासपुर गावात एकदा एक साधुमोगी व वाळूच्या बटाच्या पारावर बसून न्यास, धर्म, कर्तव्य, सदाचार ह्या विषयांवर उपदेश करत असल्या. गावातील बरेच नावकरी उपदेश ऐकण्यासाठी जमू लागले. उपदेशानंतर साधुमोगी मोक्यांना तांबे मी, समोरी वेतांना आपल्या बरोबर घेऊन तांबुळ व गरम चिकन घाले.

एक दिवस जिला केलेल्या संकर एका नाकसाने साधुना लक्षापुर्क करीत विचारले—“स्वामी, उपदेश ऐकून बरेच दुराचारी लोक सदाचाराने मार्ग जमू लागले आहेत. ह्याकारणाने गावातील कामेक भारावाऱ्या कमी झाले आहेत. परंतु लोकांची करीत जतनेला व्यवहार पाहून राहून एक शंका येते. पण जर संमती जसाला तर ही शंका मी समोर करतो.”

“संकोच न निर्देष्टेने विचार बाळ!” म्हणाला.

“आपण उपदेशाने तर लोकांना तत्त्वज्ञान देत आहात पण गावकऱ्यांना तुम्ही तांबुळ व चिकन आपल्यासाठी वांगडा काही क्वचित काम आहे का?” संकरने विचारले.

संकरने बोलणे ऐकून स्वामी संदृष्टास्य करीत म्हणाले—“बाळ, तुम्हा लोकांच्याने तर मने स्पष्ट होते की, भाड्या हितोपदेशाने तुम्हा गावातील गावकऱ्यांचे धकक्याप होत आहे हेच कळायला येऊ शेतारतामच्या लोकांपरही करावचे आहे. स्वाकरीता मला विचत राहिले पाहिजे ना! मी माझा चरितार्थ करावचा?”

मग काय झालेनंतर पुढच्या दिवसापासून गावातील लोकांनी स्वामींना तांबुळ बरोबर बाळ धीठ नाजीपाला घेऊन आपण वेळाल मुरवात केला.

जाणली देवळे :

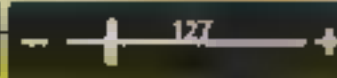
श्रीरंगम

श्रीरंगमच्या वेळाला शेषशायन रंजनाम स्वाधीच्या मूर्तीची प्रतिष्ठापना केली आहे. मने ऐकिल्यात आहे की, हि मूर्ती कोण्या एका काळात आदोष्मानमरत होती. श्रीरंगमचंद्रचे पुर्वज ह्याच मूर्तीची पुजा करीत होते आणि ही मूर्ती अयोध्येच्या रामभबनादून येथे आणण्यात आली.

राज्याचा नाश करून रामचंद्र येथे मोलेला वेळून लक्ष्मण लक्ष्मण परत आले तेव्हा विमिश्र पण त्यांच्या बरोबर आला. तो अयोध्येच्या राम-महाभारत त्यापिला असलेल्या त्या मूर्तीला राहून अत्यंत प्रभावित आला. त्यावर रामचंद्रांनी ही प्रतिमा त्याला देऊन टाकली.

ही प्रतिमा वेतांना एक बालकाला वाली की, ती प्रतिमा संकमचे वेळून जयपर्वत ती मूर्ती कोठेही आली ठेवता कामा नये. परंतु ती वेळून श्रीरंगम येथे एका ठिकाणी विविष्टाने ती खावी उतरवून ठेवली. त्यानंतर किती प्रचरन करून घुडा त्याला ती मूर्ती उचलता आली नाही.

ही मुर्ती होती त्याच्या बांधकाम करून देऊन बांधण्यात आले तेव्हापासून हे ठिकाण दिव्य संत म्हणून प्रतिष्ठित पावले. अंतर्गत वस्तू नव व काळेकरू जी रंगनाथाच्या देवळात इतकं करणारा येऊ लागले. काळ्याल (मोहादेवी) नावाची एक महिला रंगनाथाची सेवा करीत स्थित विविध शास्त्री.

रामानुजाचार्याने मुलतानाना घेऊन जी उत्तम मुर्ती पुनः पोरनेवना घेऊन बांध्याकरीता मनुष्यतो मागितली. मुलतानाने त्याचा मापना होकारही सांगितला.

काळकामाने रंगनाथाचे देवळात अनेक विविध कार्यक्रमांचे स्थान बनू लागले. मुमसिद हावीत कधी काळाने हावी रामायणाची रचना अर्धप्रचम अन्नाच्या सभोरा ह्या देवळातील देवाला समर्पण केमी होती.

परंतु मुलतानाच्या मुलीने त्या मुर्तीवर आपले अत्यंत ग्रेम करण्याचे सांगितले. व ती त्या मुर्तीला घेऊन जाऊ अन्नाच्या बावी पाठोपाठ बाजू लागली. तिची स्मृती चिन्न म्हणून कपात पोरनेवनाच्या देवळात काही काही मुलतानांचे संशय घालण्यात आले आहे.

१२ व्हा १३ व्हा शतकात दिल्लीच्या मुलतानांनी ह्या देवळावर हल्ला केला एका मुलतानाने गर्भगृहातील स्थित मुर्ती उचलून नेण्याचा प्रयत्न केला. परंतु भक्तावनांनी ती मुर्ती हलवून ठिपकीत केली सुरक्षित जागी नेऊ ठेवली परंतु उत्तम मुर्ती ती मुलतान उचलून गरीबर घेऊन गेला.

एकदा मुलतानाच्या एका सेनापतीने मुलतानाने मंदिराची तोडफोड करणा- करीता एक पद्धत रचने. ह्यायानतीत त्या सेनापतीने आपल्या साठीवार लोकात ने गुप्तगु केले ते एक राव- दखाही नव्हतीने मुलताने ऐकले.

त्या नंतर कोन येणारा होता? असे वाचक
कसे न सांगितले की गंगुलाच्या
शिखरावर बसून बसून उठला आहे
आणि त्याच्या बरोबर कोठ्यात बसा
करित त्याला पोपुलावर बसून बसून
येनी. तो येणां होऊन तेव्हा तो
संघी वाघून तिने त्याच्या पायांमधूनचा
एक वगड घालून हलवला तेव्हा तो
कोणमधून आली पडला न बरच
पावला.

विलक्षण उपाय

साला प्रकार एक हजार कन्ये व भोंकार
विमान ह्या शब्दांनी सुसोपित असलेल्या
भीरंगमच्या देवळात अनेक अपूर्व व
अदभुत, कित्येक कोरलेले आहेत.

ह्या देवळात प्रामुख्याने गान्ध्या
जाणत्या उत्तमोत्तम प्रमुख पर्व म्हणजे
वैकुंठ एकादशी आहे. योगमाया स्व-
रूपिणी बनलेल्या एकादशी देवीने
मुरा ज्या दिवशी
संहार केला तोच दिवस एकादशी.
एकादशीच्या मुख्य दिवशी भीरंग-
नाथाचे दर्शन करणे म्हणजे पुण्य
मिळते असा लोकं चा वाद विश्वास
आहे.

सोमनाथ नगर एकदा पाळी माजून होता.

त्याच्या घराच्या भांडुबांदुला मुरीनाथ
■ मल्लिनाथ ह्या सोन माथसांची
धरे होती. शेजाऱ्या पाजाऱ्यांना
कशा तऱ्हेने शिब्यागळ करून व भांडणे
उकळून काढणे ■ त्यात आनंद मिळवणे
ह्याची सोमनाथला नसत धागेरडी
होती. तो अचकट विचकट गाणी म्हणून
मोठमोठ्या आवाजात शेजाऱ्यांना त्रास देई.
रस्त्यात जर त्याचे शेजारी त्याला भेटले
तर अकारण चेष्टा मस्करी करून तो
त्यांच्याला होतानाच गुपीत त्यांच्या
समोरून निघून जात असे.

मल्लिनाथ त्याच्या त्या बगण्याला
अविवात दाद देत नसे. परंतु मुरीनाथ
जाण्याच स्वभावाचे वेगळा होता त्याला ते
अविवात सहन होत नसे. त्यामुळे तो सोम-
नाथबरोबर भांडण करी. सोमनाथला सुद्धा

तेच पाहिजे होते. तो मुरीनाथ भांडायलाच
अवकाश ■ आकाश, पाताळ एक करीत
वाघून जाई ते पाहून तो जात असे.

सोमनाथला तेवढे तो काने उकट काणांचा
..... ओरडत बसे-“काय रे भूर्त्ता, मला
भडकून मी बसेन वाटले काय?
कान वेऊन ऐक! मी तुला चांगला धडा
देईत शपथ वेऊन सांगतो.”

सोमनाथ अचकट विचकट बोलत आपल्या
घरातील जो काय कचरा असेल तो शेजा-
ऱ्यांच्या घरासमोर मुद्दामच फेकून देत असे
त्याचा विचार असा होता की, मुरीनाथ
बरोबर जर मल्लिनाथ सुद्धा आपल्याशी
भांडायला आला तर काय मस्त मनोरंजन
हीईल. परंतु मल्लिनाथ तिकडे विलकुल
लक्ष देत नसे. परंतु मुरीनाथला मनापासून
वाटे की मल्लिनाथने आपल्याला दुजोरा
दिला तर त्याला चांगला धडा शिकवता येईल.

सुरीनाथने जेव्हा सर्व मल्लिनाथला सांगितले तेव्हा तो हसून म्हणाला—“हे मध बाबा, मला शेजार्यांच्याबरोबर भाडणे बिलकुल आवडत नाही.

ते ऐकताच सुरीनाथला अत्यंत राग . त्याने आपल्या अंगणाला टाकलेले कचऱ्याचे टोपले उचलले व त्याच्या अंगणाला फेकले, तरी सुद्धा मल्लिनाथ गप्प बसला.

अशा प्रकारे दोन दिवस उलटले. तिसऱ्या दिवशी सुरीनाथने मल्लिनाथला हांका मारीत म्हटले—“मल्लिनाथ, माथल्या दोघांमधे भाडणे लावून देण्यासाठी हा सोमनाथ रोज कचऱ्याच्या टोपल्या आपल्या

अंगणाला आणून टाकतो. दिवसेंदिवस ह्या सोड्या वाळल्या आहेत. त्या करीता आपल्याला काहीतरी केले पाहिजे.”

त्यावर मल्लिनाथ त्याला समजावणीच्या सुरात सांगे—“अरे पण तुम्हा त्याचा दुष्ट-स्वभाव थांबला नाहीत आहे. तेव्हा आपण त्याच्याकडे दुर्जस केले की काय संपले.”

सुरीनाथने आश्चर्यचकित होत त्याला म्हटले—“पण रोजच्या रोज जर का सारा कचरा त्याने तुम्हा घरासमोर फेकला तर काय गप्प रहातील?”

मग भाडण्यासारखे काय आहे. आपण तर घरा समोरचा काढतोच ना! बरोबर तोही काढून टाकावा.” मल्लिनाथने सांगितले.

“तू तर एक नंवरचा भित्रा माग आहेस. त्यामुळेच सोमनाथच्या वर्तणुकीला पावरतोस. काही माझे तरी त्याचे डोळे उघडलेच पाहिजेत.” सुरीनाथ हिरीरीने म्हणाला.

मल्लिनाथ शांतपणे त्याला म्हणाला—“भित्रा, एक गोष्ट विसरू नकोस. आपल्या घरासमोरचा केरकचरा काढण्यास जो काय वेळ लागतो त्यात असा किती फरक पडणार आहे. त्या करीता जर सोमनाथ बरोबर भाडण करशिल तर सारा वेळ भाडणातच फुकट जाईल.”

“अरे, असे समजून जर आपण गप्प राहीली तर तो आपल्याला असमर्थ समजले.” सुरीनाथ म्हणाला.

“पण खरोखरी तर आपण असमर्थ नाहीत ना! मग त्याने आपल्याला असे म्हटले तरी अंगाला काय त्याच्या म्हणण्याने मोकळे का पडणार आहेत? आपले काय विषयधार आहे” मल्लिनाथने आपले मत सांगितले.

सुरीनाथ थोडा विचार करीत म्हणाला—“आपण तर त्याला त्याच्या करण्याच्या गुपटीने वेळ.”

“ते बसे काय रे मल्लिनाथ! सोमनाथला तर काही नाही तो उताड आहे. आपल्याला तर कामातून मोकळ वेळ

मिळणे कठीण त्यातून जो समजुतदार काहे तो समस्या आपल्या आपण अतकुल करून घेतो. माझे तर असे म्हणणे आहे की सोमनाथने तसे वागून आपल्यावर उपकार केले!” मल्लिनाथ म्हणाला.

“काय सांगतोस! सोमनाथचे तुझ्यावर उपकार?” आश्चर्याने सुरीनाथने त्याला विचारले.

“हो, हो, सोमनाथच्या बागण्याचा पास मी व माझे कुटुंब सहज करू शकत नव्हतो. त्याच्या नुसत्या विचारने आमच्या अंगाचा काप होत होता. त्यामुळे आम्ही तिथल्या केला की, कुठूनही त्याच्या विषयी विचार मनात आणायचा नाही. करीता

आम्ही काही ना काही काम काढून करीत रहायचे." मल्लिनाथ म्हणाला.

"मग त्या करीता तू उपाय योजना केलीस" सुरीनाथने आश्चर्याने विचारले.

"मी जास्त वेळ घेती करण्यात घाल-
बितो. माझ्या कुटुंबातील इतर बामका
टोपल्या विणणे, चटई विणणे सेळणी तयार
करणे अशा कामांमध्ये हळूहळू तयार होऊ
जागल्या आहेत. त्यामुळे आमच्या घरात
वर कमाई वास्तव्यास लागली आहे. त्या
मुळे तर आहे की सोमनाथच्या
बाईट बागण्यामुळेच शक्य झाले. उपकार
झाले म्हणायचे. तुला तसे वाटत
नाही का?" मल्लिनाथने विचारले.

ते ऐकून सुरीनाथ बवाक् होऊन पहात
राहला. त्यानंतर त्याचा निरोप घेऊन तो
घरात परत आला व सर्व किस्ता त्याने
आपल्या बायकोला सांगितला.

"ओहो! माझ्या डोक्यात ही कधी
कधी आली नाही. आजपासून आपण मुद्धा
मल्लिनाथने अनुकरण करू या." सुरी-

नाथची बायको आवंदाने पतीला म्हणाली.
त्या दिवसापासून सुरीनाथने कुटुंब मल्लि-
नाथच्या बागण्याप्रमाणे वागू लागले.
त्यामुळे एका बाजूला त्याची कमाई वाढू
लागली व सोमनाथच्या बागण्याचा विचार
करण्यास त्यांना वेळच मिळनासा.

असेच दिवस निघून गेले. सोमनाथच्या
भराभरा भाजूबाजूला बांगली पक्की घरे
उठली. आपल्या जोडघा सिव्वावाळीकरं
कोणाचेच लक्ष नाहीसे पाहून जीव
कासावीस होऊ लागला.

आपल्या बासाच्याबरोबर दोन्ही बाजूंना
बांधलेली बांगली मजबूत घरे पाहून
त्यांची मानसिक शांती दळली. तो विचार
करू लागला की आपल्या बासाचा कटाळून
ह्या बांगली स्थिती प्राप्त झाली.
मी जर येथेच आणसी काही राहिलो
तर नक्कीच ते महाल मुद्धा बांधतील."
असा विचार करून सोमनाथने आपली
ओपडी स्वतात विकली. तो दुसऱ्या
ठिकाणी निघून गेला.

शिवलीला

पाचवीने शिवभक्त चिहत्तोंड्या पहाण्याची
प्रसन्न संकराजवळ केली.
त्यावर संकराने इंद्राकरवी कांचीपुरावर एक-
वीस दिवस सतत पाऊस पडत होता.
बावीमाव्या दिवशी पाऊस कोसळायचा
वांगला. तीन आठवडे चिहत्तोंड रात्रप्रभ
भक्तांना भोजन घालीत राहला. सर्व
जळण संपून गेले होते. त्यामुळे फाटल्या
चिहत्ता तेलात बुडवून अग्नी पेटवून तो
स्वयंपाक करीत राहिला. परंतु इतकी
संकटे आपली येऊन मुद्धा त्याने आपल्या
वताचा केला नाही.

परंतु ज्या दिवशी पाऊस पडणे वांगले.
त्या दिवशी चिहत्तोंड्या घरी कोणी
अतिथी आला नाही. चिहत्तोंड कधीत

कमी एकाच भोजन घालून मगच जेवत
असे असा त्याचा नेम होता. त्याने दुपारी
वारावाहेर डोकावून पाहिले. घराबाहेर
ओसरीवर त्याला कोणीही शिवभक्त
नजरेस आला नाही. त्यामुळे चिहत्तोंड
घराबाहेर पडून गल्लीबोळांमून हिडत कोणी
अतिथी सांपडतो का म्हणून शोधू लागला.
कितल्याच तटापर्यंत त्याला कोणीही
सांपडले नाही. त्यामुळे तो कितल्याच तटा
पार करून बाह्य प्रदेशात जाऊन शिवभक्त
सांपडतो का ते पाहू लागला.

एका बागेच्या जवळच्या एका ओपडीत
एक वृद्ध जोडघे त्याच्या नजरेस पडले. त्या
म्हाताच्याच्या पांढऱ्या केसांच्या जटा झाल्या
होत्या. त्याच्या कपाळावर भस्माच्या आडव्या

रेधा ओहल्लेक्या दिसत होत्या. म्हातारी माचळी होती. तो म्हातारा बाघाचे कातडे पसळून त्यावर पडला होता. त्यांनी निवेदन करीत त्यांना म्हटले—“आज आपण दोघे माझ्या बरी पाचारण करून शिवार्चना करून मला कृतार्थ करावे.”

त्यावर वृद्ध म्हाणाला—“माज एकवर्षापासून मी शिवभक्ति करीत निराहार व्रत केले आहे. त्या व्रताची संपाप्ती एका नर-मांसच्या द्वारेच पूर्ण होणार आहे. तो नर-प्राणी बाह्यण, क्षत्रिय वधवा वैश्य कोण-त्याही जातीचा चालेल. तो लहानवयीन व सुद्ध असला पाहिजे. त्याचा वध त्याच्या आईवडीलांतोच करावयास हवा व त्यांतोच

त्याचे मांस शिजवून मला वाढले पाहिजे त्याच बरोबर मांसो एक आहे त्यांनी माझ्या पंक्तिला बसून भोजन हवे.

“महानुभाव, माझे नांव चिस्तोड नवी आहे. माझे शिवभक्तांच्या दत्ताचे पालन करणे आहे. आपल्या इच्छेनुसार मी आपल्याला भोजन वाढीन. आपण कृपया माझ्या बरी चलावे. चिस्तोडने निवेदन करीत म्हटले.

“मांसो फक्त तू पाळून चालणार नाही तुझ्या पत्नीने मुझा स्विकार करावयास हवा.” तो म्हातारा म्हाणाला त्यावर चिस्तोड बायकोने मान्य करावे ह्यासाठीचरी त्याने सर्व हाकिमत आपल्या बायकोला तिरबंगनांवीला एकवले.

“आपण तर काय आपले मांस कापून मुझा शिजवून त्याला कायला घालू आपण ताबडतोब जाऊन त्यांना बोलावून घेऊन यावे.” त्याची बायको म्हाणाली.

तेवढ्यात रूपात लालले संकर भगवान वेगळे रूप धारण करून चिस्तोडचा मुलगा बिलवावाळ्या पाठलाळत गेले. व त्या मुलाला म्हणाले—“बाळ, तुझे वडील दुष्ट आहेत. तुला माऊन तुझे मांस शिजवून कोण्या सावूला कायला चालणार माहेत तू ताबडतोब येवून पळून जा.

योग्याचा आहार बनव्यास तयार आहेस ना?"

"मला फार आनंद वाटले बाबा. एका शिष्ययोग्याचा आहार बनलो तर मला पुण्यच मिळेल. ते हातचे का घालवू." चिलयाने त्यांना म्हटले.

त्यानंतर माईने आपल्या मुलाला मांडीवर घेतले व चिलयाने ठार मारले. चिलयाचे मांस शिजवून त्यांनी त्या दोघा वृद्ध दम्पतींना वाढले त्यावर वृद्ध चिस्तोड-नबीळा म्हणाला—"आता तुम्ही दोघे व तुमचा मुलगा आमच्या पंक्तीला बसून भोजन करावयास या. आम्ही कोळंबको आहोत लवकर या."

"महानुभाव, आमचा मुलगा कोळे कोळंब्यास बाहेर गेला आहे वाटेत. होईल आपण ह्या ककून सोजतास आरंभ करा आमच्या साठी थांबू नका." चिस्तोड म्हणाला.

"तू तुझ्या बायकोला सांग की त्याला हाका मार तो ती हाक ऐकून घावत पळत दृष्टे येईल" वृद्ध शिष्ययोगी म्हणाला.

त्यावर तिरुवेंगनांची मुलाला जोरजोरात हांका मारू लागली. चिलया येवाळा आम्ही सर्व तुझ्यासाठी वाट पहात आहोत"

दुसऱ्याक्षणी चिलया वाळू बाहेरून घावत घावत घराच्या भात आला. त्यावर

चिस्तोड व त्याच्या पत्नीने आश्चर्याने त्या म्हातार्या जाडप्याकड वळून पाहिले तेव्हा शिष्यावंची त्यांना त्यांच्या स्वस्थकपास प्रत्यक्षा दिसले. त्यांच्या शिष्यभक्तिवर ते अत्यंत प्रसन्न होते. त्यांनी त्यांच्या पुर्व-जन्मीचा वृत्तांत त्यांना ऐकवला.

प्राचीन काळी दक्षिण भारतात पोस-गिनाडू नामक प्रदेशात एक फार मोठे अरण्य होते. त्यात शहर जातीचे लोक रहात असत. त्या प्रदेशाची राजधानी अडमर ही होती. शहर लोक शिकार पिना शेतकी आपला उदर निर्वाह चालवीत.

शहर जातीच्या राज्याचे नाव नादनाथ आणि राणीचे नाव लंडे असे होते. त्यांना तिस्रडू नावाचा मुलगा होता. मोठा शाल्यावर त्याला सर्व सत्त्वात्मक विद्या शिकविण्यात आली. हळूहळू तो पळणाऱ्या हरणाला आकाशात उडणाऱ्या गळ्याला सहसुलभतेने नेम माधन ठार करू लागला.

शहर जातीच्या लोकांनी आपल्या युव-गजाला शिकार करण्याची विद्यापण उत्तम प्रकारे शिकवावी असे सुचविले त्यांनी शिकत जवळ हान जोडून नवस केला. कित्येक जनावरांचा बळी दिला. मनुष्य नावाच्या फुलाची दारू प्याले आणि नृत्य-गान करीत एक मोठी मिरवणूक काढली.

दुसऱ्या दिवशी ते शिकारीसाठी जाळी दोन्हा, कांस, शिकारी कुत्री इत्यादि घेऊन निघाले. तिस्रडू बाजत पाजत शिकारीला निघाला ते लोक तिरुपतीच्या उंगराल प्रदेशाकडे निघाले. वाटेत अनेक द्वापदांनी पक्ष्यांची शिकार केली. त्यांचे मांस काढून ते विस्तयात भाजले आणि जंगला-तल्या मधात बुडवून खाऊले. अशा सन्नेने शिकार करीत ते अनेक दिवस हिंडले व फिरले.

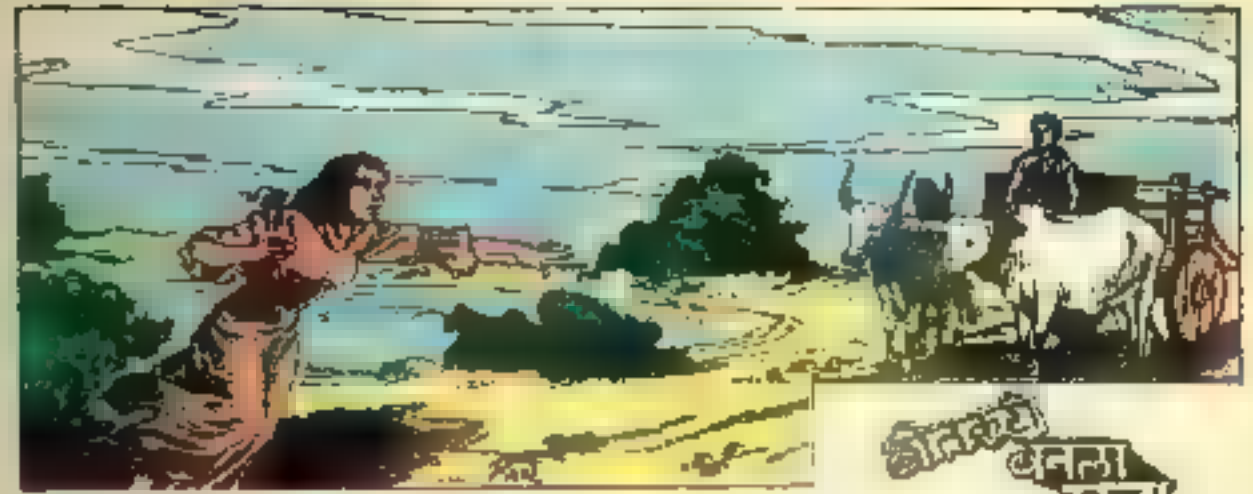
एक दिवशी शिकारीला गेला असता तिस्रडू दमून गेला. आणि बकुळाच्या दादाखाली झोपला. स्वप्नात त्याला एक महापुरुष दिसला. त्याच्या सर्वांगावर विभुती

लावलेली होती. त्याच्या कमरेला व्याघ्रचर्म बांधलेले होते. डोक्याला जटा होती. गळ्यात मुंडमाळ होती. आणि त्याच्या मध्यभागी शिबलिंग होते. तो महापुरुष स्वप्नातच तिबडूला म्हणाला—“बाळ ! या डोंगराच्या पायथ्याशी सुवर्णमुक्ती नदीच्या काठीचट्यालासी शंकर निवास करीत आहे तू त्याची पुजा कर.”

तिबडू दबकून जागा झाला त्याने आपणयेंकित होऊन चारीबाजूला पाहिले त्याचे अनुयायी शिकार केळव्यात मग्न होते. इतक्यात एक रानडूकर ओरबत त्या बाजूला आले. तिबडूने त्या डूकराचा पाठलाग केला परंतु ते डूकर एकाएकी अदृश्य झाले त्या जागी तिबडूला एक शिवमंदिर. दिसले स्वप्नातच त्या महापुरुषाने त्याच शिबलिंगाविषयी सांगितले होते. म्हणून तिबडूला ती सर्व शिवलीला आहे असे वाटले. तेव्हा त्याने त्या शिबलिंगाला साष्टांग नमस्कार घालला आणि म्हणाला—“प्रभो, या डोंगराळ प्रदेशात जागी

वाच आणि सिंह विहार करतात अशा या जागी नदीकाठी कां रहातोस ? तुला मुक लागली तर तुला अन्नपाणी कोण आणून देईल ? तू आमच्या गावी ऊडमु येथे कां येऊन रहात नाहीस ? माझ्या बहीणी तुला डूकराचे हुरणाचे व पल्याचे मांस शिजवून जगर माजून खायला देतील. परंतु आत्मा नाहीतर तर मी देखील येवून हसणार नाही. तुला वाट पहात येथेच तिष्ठत बसेन.”

इतक्यात इतर गाबर सोबीत त्या जागी येऊन पोहोचले. ते त्याला म्हणाले—“माळक ! आपण ज्या रानडूकराचा पाठलाग केलात ते डूकर कोठे आहे ? चला बरी.” तिबडूने त्या प्रश्नाचे एवढेच उत्तर दिले—“शंकराने माझ्याबरोबर गायचे कवुस केले तरच मी येईन नाहीतर येणार नाही. तुम्ही जा. नंतर तो शंकराचे स्मरण करून ध्यानमग्न झाला तेव्हा तो काही येत नाही पाहून सर्व निराश होऊन तेथून निघून गेले.

प्राचीन फिजिया गॅरॉडियन

नावाचा एक संतकथाचा मुसगा रहात होता. तो एक दिवस आपली बैलगाडी जुंपून नगराच्या दिशेने निघाला. गाडी बरोच वेगात चोड्या दूरवर गेली नाही तितक्यात आकाशातून उडत उडत एक गरुड पक्षी आला बैलांच्या ओताच्या मध्यावर येऊन बसला. शोक लोकांचा असा गाड बिंबास होता की, परमाने अशा तऱ्हेने जोत्यावर येऊन बसने म्हणजे शुभशकुन आहे. गॅरॉडियन तो विचार करून वाडचर्चकित झाला भन्दात म्हणू लागला जाता ह्या शुभ शकुनाचे काय भिळणार आहे बरे !

त्याच सुमारास टेलिमिसस नगराच्या राजाचा भवानक देहास्त झाला होता. राज्यभर अराजकता माजली होती. त्याच सुमारास एका भक्तिपीठ्या वंशात दैवी

संचार झाला. तिने देवळात एकत्र जमा झालेल्या लोकांना उद्देशून म्हटले.

“तुम्ही निराश होऊन नका. तुमचा राजा एका बैलगाडीवर स्वार होऊन येत आहे. गाडीवर त्याच्या बाजूला तुम्हा लोकांची होणारी राणी बसली आहे. बैलगाडीच्या जूं वर एक गरुड पक्षी बसला आहे.

हि बातमी समजताच सर्व प्रजेतील लोक आपल्या नविम राजाची प्रतिष्ठा करू लागले. त्या भक्तिपीठे बोलणे ऐकणाऱ्यांमध्ये एक तरुण मूळगी होती. ती ताबडतोब वाकत पळत नगराबाहेर पडली.

चोड्या दूर पळत गेल्यावर तिला समोरून एक बैलगाडी येत असतांना दिसली. गाडीच्या जूं वर एक गरुडपक्षी बसलेला दिसला. गाडीत एकटाच तरुण होता. परंतु त्याच्या बाजूला कोणी स्त्री दिसली नाही.

नगरातून भावस पळत आलेल्या तरुणीने गाडीच्या समोर येत त्या तरुण गोडियनला म्हटले—“थोडे थांब, मला पण गाडीत ये.”

गोडियनने गाडी थांबवून त्या तरुणीला आपल्या शेजारी गाडीत बसवून घेतले. ती म्हणाली तू माझ्याशी लग्न केलेस तर संध्या-काळ पर्यंततुला एक अद्भुत गोष्ट प्राप्त होईल.

गोडियनने त्या गडद पक्ष्याला जोराने बसता जशीच मनात तसा विचार केला होता त्यामुळे त्या तरुणीने तसे सांगताच त्याला आश्चर्य वाटले त्याने तिला पायापासून माथ्यापर्यंत निरखून पाहिले. तुझ्यात जर विवेकशील पणा असेल तर मी जखम करून घईन.

“तुम्हाला विवेकशीलपणावर शंका येण्याची अविज्ञातता नाही.” असे म्हणून तिने त्याला गावातील एका देवी भक्तीणीच्या अंगात देवी संचार होऊन तिनं बदविलेले कथन केले. आणि गोडियनला म्हणाली—“माद राख, जर का मी गाडीत तुझ्या शेजारी राहीले नाही

तर तू केव्हाही राजा बनणार नाही” गोडियनने स्विकृती देवोक हलचिल्ली. तिसऱ्या प्रहारापर्यंत गाडी नगरात येऊन पोहोचली सर्व प्रजेतील लोकांनी त्याच्या नावाने अवजयकार करण्यास सुरवात केली—“हाच आपला राजा आहे.”

अशा प्रकारे गोडियन टेलिमससचा राजा बनला. ह्यानंतर गोडियनने आपले भाग्य उजळले म्हणून तो बंलांची जोत जे एकत्र गाठ बांधून ते दोन्ही देवाच्या देवळात ठेवले व लोकांना म्हटले ह्याची गाठ सोडणारा याणूस त्याच्या जगाचा सम्राट वनेल.

गोडियनने विविध बांधणी होती. ती मोडविण्याचा अनेक लोकांनी प्रयत्न केला. परंतु ती गाठ कोणत्याही व्यक्तिला मोडवता आली नाही.

एवढेच नाही पण जगातील विजेता बनण्याचा संकल्प केलेल्या सिकंदरने मुळा ती गाठ मोडण्याचा यथा शक्ति प्रयत्न केला. शेवटी न रहावून त्याने ती उलटून आपल्या तलवारीने कापून काढली.

भुतांची भविष्यवाणी

अम्बापुर गावात संकरलिंग गावाचा एक रहस्य होता. बराच्या मागील भाजीपाला लावून तो बाजारात नेऊन विकून आपला उदरनिर्वाह करीत बसे.

एके दिवशी त्याने भाजीपाला टोपलीत भरला बाजारात नेला परंतु तो सर्व विकता विकता माली. निराश होऊन तो तशीच टोपली दोरपावर घेऊन घरी निघाला. बरोच रात्र उलटकी वाटेतील चिनेच्या झाडाखालून तो निघाला. नेमके त्याच वेळी आकाशात काळे कुट्ट उमजमुन आले व विजा चमकून काही वेळातच मूसळधार पावसाला सुरवात झाली. त्याने एका चिनेच्या झाडाचा घेतला. त्याला तेथे उभे राहून जवळ जवळ एक तास उकटला परंतु पाऊस थांबण्याचे काहीच लक्षण दिसले नाही.

तो मनातल्या मनात विचार करू लागला. आता काय करावे बरे! असा विचार करीत तो चौफेर पाहू लागला. थोड्या दूर एका कोपऱ्यात त्याला ज्वालामुखी पेटनेला दिसला. इतक्या रात्री भाजीपाला उवाळा कसा बरे राहिल्या आणि क्षणापासि त्याने किकाळी कोवली. त्या उवाळेच्या भोवताली कोवळी करून तीन भुते बसलेली त्याने पाहिली.

संकरलिंगच्या किकाळच्याने त्या भुतांनी बळून पहात त्याला विचारले—“ऐ पोरा ऐक, इथ येऊन बस. आम्ही तुला काही गिळून टाकणार नाही. अम्बापुरचा रहाणारा आहेस ना? सांग, उद्या तुमच्या गावात काय काय घडणार आहे ते?”

भुतांच्या तोंडचे बोलणे ऐकून त्याने आपले धैर्य एकदले हळूहळू पुढे जात म्हणाला—“मी भाजीपाला विकून पोट भरणार मला काय माहीत असणार?”

होऊन उचळणार आहे." तिसरे भूत त्या मह-
कलेच्या अग्नीश्वर फुंकर भासित म्हणाले—
"बाबू रात्री तुमच्या गावातील त्या मोठ्या
तळ्याला एक भेज आहे."

भुतांनी एका पाठोपाठ सांगितलेले
भविष्य ऐकून संकरलिंगला अस्थंत आश्चर्य
वाटले. तितक्यात ती भुते कळाळून हंसू
सागली आणि एकदम नश्वर झाली.
सांगताच संकरलिंग येऊन पोहोचला
तेव्हा बरेच फटकटले होते. बरोच भुते
साळेत निघाली होती. तितक्यात
त्याला भुतांनी सांगितलेली गोष्ट
झाली, तो बाबत साळेत जाला व
मुक्याच्यापकांच्या कोडीत सारा वृत्तात
सांगत म्हणाला—"साहेब, कुपा करून
जावचा दिवस साळेल्या सुट्टीचा."

नेमके त्यावेळी आपल्या घर-
मुती कासकाजामधे विचारचम्य होते. त्यामुळे
त्यांनी संकरलिंगचे ऐकून अगोच साळेल्या
सुट्टी देऊन टाकली. तो सर्वांना घेऊन साळेची
भित ओलांडून नाही तोच कडकडाट
करीत साळेवर पडले.

बोड्या वेळातच भुतांच्या भविष्याची
गोष्ट सान्ना गावभर पसरले. गावातील
काही प्रतिष्ठित मानसे संकरलिंगला भेटून
विचारू लागले—"बाळ त्या भुतांनी अजून
काही सांगितले नाही ना रे?"

"संध्याकाळी निघणाऱ्या देवाच्या पाखळी
समोरीक हत्ती पिसळणार आहे व मध्य-
रात्री आपल्या तळ्याला मोठा पडणार
आहे." संकरलिंगने सांगितले.

ह्यानंतर गावच्या मंदीराच्या पुजाऱ्यांनी
माहुताला सांगून हत्तीला गावाच्या बाहेर
गेऊन बांधले. परंतु देवाची पाखळी उचळून
निघाली तसा हत्तीने कर्कश विकार करीत
हिसरे देऊन साकळबंड तोडून रानाकडे
मुसळ पळून गेला.

संकट टळल्याकारणांनी गावकऱ्यांनी
संकरलिंगचे तोंडभस्म कीतुक केले. आणि
महाली घेऊन सर्व तळ्यापाखी आले
सर्वजण तळ्यात तेल घालून वहात राहीले.
अध्यारात्रीनंतर तळें पूर्णभस्म गेले
त्या घोराने तळ्याच्या बांधाला
बेला परंतु सर्व लोकांनी पूर्वीच ती
दगडबिटा माती घालून बुजवला.

"बरे संकर, भुतांचे भविष्य सरे झाले.
रात्री पुन्हा पहा ती भुते काय
सांगतात?" असे म्हणत सर्व गावकऱ्यांनी
त्याला जोर केला.

अंधार होताच संकरलिंग भुतांना
जेठव्यासाठी निघाला. सांगूनच संकरलिंगला
वेत असलेला पाहून भुते त्याला म्हणाली—
"काय अन्नापुरच्या रड्याच्या आगचे
भविष्य सरे झाले ना?"

"का नाही होणार? तुम्ही जे जे
सांगितलेत ते सर्व जोटे होईल असे कधी
झाले आहे का? सांगा आज रात्री काय
काय होणार आहे." संकरलिंगने सांगितले.

भुतांनी त्याला सांगितले की, उद्या रात्री
अग्निवाराचे घर लुटले जाणार आहे.
आणि गावचे पाटील धनंजय ह्याच्या
भुतांच्या कानाच्या प्रसंगी जी कधी बनवली
जाणार आहे त्यात पस पडणार आहे."
असे म्हणत तो अदृश्य झाला.

संकरलिंगने ताबडतोब गावात येऊन
अग्निवदार व पाटील ह्यांना तशी कल्पना
दिली. तेव्हा दोघे पूर्वीपासूनच सावध राहीले
व त्यांनी आपली घंफटे निवारण केली.

"ठिक आहे, मी तुला सांगतो भविष्य"
असे म्हणत त्यातील एक भूत बोटे पुढे
आले व अग्नीतील एक ज्वाळा गिळत
म्हणाले—"तुमच्या गावाच्या शाळेला लागून
एक कडू लिबाचे शास्त्र आहे ना? बाबळ
पाऊसात सोबपले गेल्याने ते कुकूम
वाकले गेले आहे उद्या सकाळपर्यंत ते
शाळेवर कोसळणार आहे." होळें किलकिले
करीत ते भूत म्हणाले.

त्यातील भुतीणीने त्या ज्वाळेतून एक
पेटता निघारा हातात घेतला व आपल्या
बोक्यावर उचळत म्हणाली—"संध्याकाळी
देवाची जी उत्सवभुतींची मिरवणूक निघणार
आहे! तेव्हा त्याच्या समोरील हत्ती वेडापिठा

लागली आहे की, हे फुटके दुकान काय कामाचे त्यामुळे तू वाऊन भुतांना विचार मी समुद्र व्यापारात होईन का नाही?" असे सांगून सावकाराने त्याच्या हातात एक चांदीचे व सोन्याचे नाणें ठेवले आणि तेथून निघाला.

असाप्रकारे सकाळपासून संध्याकाळ-पर्यंत सावकारांनी येऊन मायापत्या अनंत वडचणी त्याला ऐकवल्या व त्यांच्याकडून प्राप्त झालेली संपत्ती पाहून त्याला सारखे झाले. तो सर्व मिळून एक हजार नाणी होती. शंकरलिंगने सर्वांनी सांगितलेल्या गोष्टींची एक यादी तयार केली व त्यातील नाणी एका फडक्याचा बांधून त्याची पुरवुकी केली व रात्री भुतांना भेटावयास ठेवले.

भुते त्याला पहाताच लागली व म्हणाली—"ये जम्बापुरवासी, "

शंकरलिंग निर्भयतेने पुढे चालला व म्हणाला—"तुम्ही नेहमी होणाऱ्या वाईट गोष्टींचा सुळासा देता. आणो तुम्ही बांगल्या गोष्टी सांगितल्यात तर बहुधा सोन्याचा पाऊतच पडेल." असे म्हणत त्याने सोन्याची नाणी दाखविली.

ह्यानंतर घडलेल्या गोष्टी त्याने भुतांना सविस्तर सांगितल्या आणि गाव-

कऱ्याच्या अनंत मनोकामनांची एक यादी त्यांचा समोर ठेऊन तो म्हणाला—"तुम्ही ह्या साऱ्या प्रश्नांची उत्तरे देऊन हि पांचसे नाणी घ्या. वाटा पांचसे रुपये मी येऊन टाकला आहे. दिवसात एवढी मोठी पिळगेल. मी आजपासून कामबंद सोडला.

शंकरलिंगने बोलले ऐकून भुतांचे डोळे बंदार पासडू लागले. त्यांनी ग्रामवासीयांनी सांगितलेल्या गोष्टींच्या कागदाची गुंडाळी व पैसे अग्नीकुंडात टाकून राज केले व त्याला दटावत म्हटले—"बरे मुर्त, तू चुकनही ह्या बाजूला पुन्हा येऊ नकोस. जर कां आलाम, तरी तुला आम्ही दिसणार नाहीत."

म्हणून ती भुते एकवट अदृश्य झाली. शंकरलिंगला एकदम वाटले. त्याने एका काटकीने त्या अग्नीमधे दिवचून पाहिले परंतु एकही सोन्याचे नाणें आढळले नाही. आता सकाळी तर सर्वांना पैसे परत करावयास पाहीजेत होते आता करावे बरे? तो खूप दुःखी झाला.

फटफटीत उजाडले त्या रस्त्याने जाणाऱ्या एका बुद्ध माणसाने त्याला पहाताच विचारले—"बाळ, काय झाले? तू बसा चिंतामन कां दिसतो आहेस? असा तोंड करून कां बसला आहेस?"

शंकरलिंगने त्या बुद्ध गृहस्थास घडलेली गोष्ट सांगितली ते सर्व ऐकून तो बुद्ध त्याला म्हणाला—"बाळ, तुला भुते मुणं म्हणाली ना! ते बरोबरच आहे. भुतांना ते घन कदासु? त्यांनी जे वुष्ट केले त्यांचे प्रायश्चित म्हणून त्यांना काही बांगले काम करावेसे वाटत होते. त्यामुळे त्यांनी तुझ्या गावावर येणाऱ्या संकटाची सुचना तुला दिली. त्यांच्या उत्तम गुणांचा तू जो व्यापार करणार होतास त्यानेच त्यांना अत्यंत राग आला ती अदृश्य झाली.

म्हाताच्याच्या बोलण्याने त्याला त्याची चुक नशात आली. त्याने मनाची निवचय केला की चार पांच महिने कष्ट अंग मेहनत करून सावकारांचे पैसे त्यांना परत करावयाचे अशा विश्वासाने तो घरी परत आला.

सेनापतीची मिमाड

प्रवसगिरीचा सेनापती जयमल अकस्मात मरण पावला. त्याकारणाने राजा प्रसन्नला त्याच्या जागेवर योग्य व्यक्तीची निवड करणे आवश्यक वाटले. त्याच्या सैन्यात अक्रम अमर आणि असे तिघे-जण पदाला योग्य असे होते परंतु तिघांमध्ये कोणाला एकाला त्या नियुक्त करावे ह्याचा गंभीरतेने विचार लागला. तितक्यात प्रवसगिरीचा मुख्य सेनापती राजाचा भेटला.

अकलगिरी ■ प्रवसगिरी ह्या दोन्ही राज्यांचे सलोख्याचे संबंध होते. प्रवसगिरीच्या राजाचा कानोसा लागला होता की क्षेत्रादेशाचा राजा आपल्या राज्यावर हल्ला करणार आहे. ■ तो सैन्य अक्रम-विज्याच्या तयारीत आहे. त्यामुळे त्याने आपला मुख्य सेनापती सिंह ह्याला कडे पाठवले.

सिंहनी दुसऱ्या राज्याच्या काजूने गुप्त-क्यात जी युद्धाची तयारी चालू होती ह्याचा सविस्तर कुलासा केला ■ म्हटले—“महाराज, महत्वाच्या गुप्तहेरांकडून मिळविण्यात आलेली ही ताजी बातमी आहे. आपल्याकडे अत्यंत सावधानतेने राहीने पाहिजे असा राजाचा विचार आहे. कठीन प्रसंगी- आपला योग्य समर्थ सेनापती जय-मलला मुद्या देहान्त झाला. ही दुर्दैवाचीच गोष्ट आहे म्हणावयाची.

“हो, ही गोष्ट तर जरीच आहे. परंतु मी त्या जागेला मुक्त अशा व्यक्तीची निवड करू इच्छितो. असे म्हणत त्याने पुढील सारी समस्या सेनापतीच्या समोर मांडली ■ म्हटले—“कोणत्याही परिस्थेच्या मार्फत अक्रम अमर ■ अहंत ह्या तिघांपैकी कोणाला तरी एकाला

निवडावे असे म्हणतो हि तर चांगली गोष्ट आहे ना? ह्या बाबतीत काय ठरला आहे?”

सिंहने राजाचे म्हणजे लक्षपुर्वक ऐकले ■ दुसऱ्या दिवशी तिघांच्या वेगवेगळ्या परिक्षा घेण्याचे दिले.

दुसऱ्या दिवशी राजा प्रसन्न व सेनापती सिंह एका महालातील जागेत स्वानापन झाले. त्यांनी सर्वांत प्रथम अहंतला बोलावले. अहंतला सिंहने विचारले—“आम्हांला उमचले आहे की, आपले काही खेजार-देशचे राजे आपल्या राज्यावर तयारीला लागले आहेत. काय सांगू शकतोस की, त्याचे सैन्यबळ किती आहे?”

तत्पश्चात अहंतने त्या त्या राज्यातील सैन्यबळ, शोबबळ हत्तीबळ व इतर आयुध सामुग्री ह्याचे खुल्लमखुल्ला वर्णन करून सांगितले.

सर्व गोष्टी ऐकल्यानंतर सेनापतीने अहंतला विचारले—“ठिक आता हे दुसऱ्या चवकगिरी राज्याचे सैन्यबळ किती आहे?”

अहंतने जरा देखिल संकोच न करता सैन्यबळाची माहिती दिली आणि सैन्य कोणकोणत्या सीमेवर तयार आहे.

सिंहने त्याची पाठवणी केली नंतर अमरला बोलावले आणि त्याच्या समोरही

त्याच सर्व गोष्टी ठेवल्या ज्या अहंताचा विचारल्या होत्या.

अमरने सुद्धा अहंत मारलेच सर्व खुलासेदार वर्णन करून सांगितले.

सिंहने अमरला पाठवून दिले. अक्रमला बोलावून घेतले. अक्रमच्या समोर त्याच सर्व गोष्टी मांडल्या ज्या पहिल्या दोघांना विचारल्या होत्या. अक्रमने शेजारपाजारच्या राज्यातील व्यवस्थित माहीती सांगितली परंतु आपल्या राज्यातील एकही गोष्ट उघड केली नाही. फक्त एवढेच सांगितले की, त्या संबंधी आपण काही जाणत नाही. अक्रमला पाठवून देऊन सिंहने म्हटले—

“महाराज, आपल्या राज्याचा सेनापती होण्यायोग्य आहे. त्यावर राजाला अत्यंत आदरमं नादले त्याने उरसुकतेने विचारले—“सेनापती, जी व्यक्ति आपल्या राज्यातील सैन्यबळ किती आहे हे सुद्धा समजू शकत नाही. अशा व्यक्तिला मुख्य सेनापतीच्या पदावर नियुक्ती योग्य होईल का ?”

“महाराज, अक्रमला देशातील सैन्यबळाची संपूर्ण माहीती आहे. परंतु त्याने ती गोष्ट माझ्या समोर गुप्त ठेवली आपण कृपया ह्याबाबतीत त्याच्याशी विचारविनिमय करावा.” सिंहने सुनवले.

सिंह जेव्हा आपल्या राज्यात परत आला तेव्हा राजाने महालात बोलावले व विचारले—“काय तुम्हांला आपल्या राज्यातील सैन्यबळाची मविबात माहीती नाही का ?”

त्यावर अक्रम अत्यंत नम्रतेने म्हणाला—“महाराज, आपला देश पबलबिरी अगदी मित्रदेण असले तरी गोष्टी कधीही सामता मये कारण भविष्यात किती तरी बदल घडू शकतो. तेव्हा माझा आपला विचार आहे की, शेजार राज्याला राज्यातील सैन्यबळ सांगणे अजिबात योग्य नाही.

हे उत्तर ऐकून राजा अत्यंत प्रसन्न झाला. त्याच रात्री त्याने सेनापती पदावर नियुक्त करण्याचे जाहीर केले.

कोण्या एका एक शेतकरी रहात होता. एकुलता मुलगा होता. त्यामुळे शेतकऱ्याने त्याला काढाने लहानाचे मोठे केले. त्याचा विश्वास होता की, तो एक समर्थ व्यक्ति बनेल. शेतकऱ्याचा मुलगा सुद्धा मनात नेहमी विचार करीत असे की, एक ना एक दिवस नवकीच शहाणे होई. त्याच्या मनात जवढी आशा होती तेवढी त्याच्या बडिलांच्या मनात नव्हती. एक दिवस शेतकऱ्याने आपल्या मुलाला म्हटले—“बाळा, आता मोठा झालास तू मला कोणतोच मदत करीत नाहीस. तुम्ही बुढी दिवसेदिवस मंद होत चालली आहे का ?”

“मी जर बुद्धिमंद असलो तर सांगा दुसरा कोण शहाणा आहे ? मी काय करू ते सांगा. माझ्या गृष्ठांचीचो जोळख कशी पटवून देऊ.” मुलगा आपल्या बडीकांना म्हणाला.

“आपल्या बरी मॅडीचे कामडे आहे. ते बाजारात नेऊन विक !” शेतकरी म्हणाला.

“मी काय एका मिनीटात कामडे विकू म्हेऊन येईम.” मुलगा बडीकांची पैज लावीत म्हणाला.

“अरे वेड्या, कामडे विकून पैसे बाणण्यात काम शहाणपणा ! काम काय कोणीही करू शकेल. तू पैशांसोबत कातडे सुद्धा जाणले पाहिजेस.” शेतकरी म्हणाला.

मुलगा शटक्यात म्हणाला—“अरे बा ! तसेच करेम. पहातच रहा उद्या संव्धाफाळ पर्यंत मॅडीचे कातडे व त्यांची किंमत सुद्धा घेऊन येतो.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी शेतकऱ्याच्या मुलाने ते मॅडीचे कातडे गुंडाळी करून खाकोटीस मारले आणि तो बाजाराकडे निघाला त्याने बाजारात पाऊले ठेवले न

डेवले तोच एक व्यक्ति समोरून आली ■ त्यांनी विचारले—“अरे बाबा, ■ मॅडीचे कातडे केवढ्या किमतीला विकणार आहेस? ■ मी कोणत्याही किमतीला ■ कातडे. बिकेल परंतु मला चामडे व त्याची किमत्त पाहीजे आहे.” शेतकऱ्याचा मुलगा म्हणाला.

त्यावर तो गिऱ्हाईक जवळून लागला व म्हणाला—“बाहू रे, ■ मस्त कल्पना आहे. आजपर्यंत कोणाच्याही डोक्यात असे आले नसेल. तरी सुद्धा काही शोकांचा शोध कर ■ की, कोणी चामडे घेतल्याशिवाय त्याचे पैसे देतो काय?” असे म्हणत तो आल्याबाटेने पुन्हा गेला.

बाजारात बनेक शोकांनी शेतकऱ्याच्या मुलाला ■ चामड्याची किमत्त विचारली. सर्वांना त्यांनी तेच उत्तर दिले. त्यावर सर्वजण हुसत बापायल्या बाटेने निघून गेले. विवस डळ ■ शेतकऱ्याच्या मुलाने जे चामडे मागले होते. ते जवळपास त्याच्या काकोटीतच दबसेले होते. सर्व बाजार हिडून त्याचे पाय ■ कागले. तो शेवटी एका ■ चोळक्यापाशी तो ■ व डोक्यातून पाहू लागला.

त्या नदीच्या मध्यभागी एक जादुगार ■ लोकांना ■ करून पाऊवीत होता. शेतकऱ्याच्या मुलाला पहाताच तो म्हणाला—“ ■ मॅडीचे कातडे माझ्याकडे रे. मी एक जाड करून शालवतो.

शेतकऱ्याच्या मुलाने ■ हातातले कातडे जादुगाराच्या हातात दिले. त्याने ते चामडे जमीनीवर उमरे केले. ■ आपले उपरचे टाकून ते आकले आणि प्रेक्षकांना ■ पाजविण्यात लायितल्या मंतर त्याने उपरचे काढले. तेव्हा ■ उपरच्या जाळी ■ ऐकवी एक आम्ब्याचे ■ होते. त्या आम्ब्याला एक आंबा कावलेला होता.

शेतकऱ्याच्या मुलाला अंब्या बाटला. तो जादुगाराकडून आपले चामडे मागणार तेवढ्यात तो जादुगारच अदृश्य झाला.

कांदोबा

शेतकऱ्याचा मुलगा त्याला इकडे तिकडे खोवू लागला ■ तो रडकुंडीत आला. कारण त्याने आपल्या बहीळींना चामड्या- ■ त्याची किमत्त सुद्धा मागून देईन म्हणून बचन दिले होते. ■ चामड्याची किमत्त तर दूर परंतु चामडे सुद्धा नाहीसे झाले होते. जर रिकाम्या हाताने परत गेलो तर आपण एक मूर्ख ■ माहोत ही गोष्ट सिद्ध होईल ही भीती त्याला बाटली. भुकेने त्याच्या पोटात कावळे ओरडू लागले. समोर आम्ब्याच्या ■ आंबा लागलेला होता. त्याने विचार केला की, तो तोडून साऊन आपली मुक तरी भागवता येईल असा विचार ■ त्याने तो आंबा तोडला. परंतु दुसऱ्याक्षणी ते साड अदृश्य झाले ■ तेथे चामडे असेच्या तसे उमरे कुट्टीस पडले.

“अस्थानंदाने त्याने एका जेवेंत ते चामडे उबलले व लाकोटोस भारले. आणी तो मावाच्या दिसेने निघाला.

सूर्य मावळायला बोडाच बघधी शिल्क होता. सर्व रस्ता व साममुम साळा होता. बोडा दूर जातो तोच ■ कोणाची तरी हांक ऐकू जाळी त्याने बळून पाहीले तो जादुगार मागून चालत येत होता.

जादुगार त्या शेतकऱ्याच्या मुलाजवळ आला आणि त्याच्या बरोबर चालू लागला.

कांदोबा

त्याला म्हणाला—“ मी सुद्धा एक ■ पैऊ इच्छितो. तू विसर नकोस. तुझे भले होईल.”

“कोणता ■ मसा सत्सु आहे? मुलाने विचारले.

“रस्त्यात जर कोणी बायका दिल्ल्या तर त्यांना कुशल प्रश्न विचारावे.” जादुगार म्हणाला.

थोडे दूर चालून गेल्यावर ते वेगवेगळ्या दिशेने निघून गेले. तो मुलगा संध्याकाळ पर्यंत एका तळघानजिक येऊन पोहोचला त्याच्या बाजूलाच एक मर होते. त्या घरातून एक सोळा वर्षाची मुलगी बाहेर आली व तळघा- तून पाणी भरून घेऊन ■ लागली तेव्हा त्याने तिला जवळ जात खेम विचारले.

२६

तुम्ही पण सर्व ठिक वाहात ना? त्या मुलीने त्याला विचारले नंतर थोड्याफार गप्पागोष्टी केल्याने त्या मुलीच्या लक्षात आले की शेतकऱ्याच्या मुलाने सकाळपासून काही खाल्लेले विसरत नाही. तीने त्या मुलाला आपल्या घरी नेले. जवारीची भाकरी व मूगका सायता दिला. त्यानंतर तिने त्या मुलीच्या कातळ्या विषयी विचारले.

माझ्या मडिलांनी ह्या कातळ्या सोबत ह्याची किंमतपण घेऊन घासला सांगितले आहे. परंतु मी तसे काही शकलो नाही.

"बस, एवढेच ना! धाक मी तुला घाबडे त्याची रक्कम देते." असे म्हणत तिने त्याच्या जवळून ते कातळे घेतले त्याच्या घरची सर्व लेकर काढली व त्याची किंमत देऊन ते कातळे त्याचे त्याला परत केले.

तो मुलगा जूप आनंदला. तिच्या निरोप घेऊन तो घरी निघाला. घरी आल्यावर आपल्या मुलाने घामड्यासकट पैसे मुद्रा

आणलेले पाहून त्याला आश्चर्य वाटले त्याने विचारले—"मुला, तुला ह्याचा उपाय कोणी कसा सांगितला?"

एका तरुणीने सांगितला असे म्हणत त्याने घराजेल्या सारा वृत्तांत वहीछाना सांगितला.

"मुला, हाच तुला चांगुलपणा आहे? जर अशी मुलगी भेटली तर तिच्याशी लग्न करावयास पाहीजे होतेस बेश म्हाणून मी नेहमी म्हणत असतो. तू अगही वाकळट आहेस!"

शेतकऱ्याच्या मुलाला राग बाला तो उठून घराबाहेर पडला व त्या तळघाकाळच्या घराशी घेऊन पोहोचला घरात मुलीला म्हणाला—"अग ऐक, तू माझ्या घरोवर लग्न करजिल?"

ती मुलगी पोट नजरपडून हंसू लागली व लग्नाला संमती देवून ती त्या तरुणाजरोवर घरी आली. शेतकऱ्याने शेताचे लग्न घाटाने लावून दिले.

पक्षी आणि प्राणी :

अमेरिकेतील नौका संशोधन संस्थानाने सन् १९७६ मध्ये एक विचित्र शार्क माशाचा शोध लावला आहे ह्या माशाच्या तोंडात मात ओळी मध्ये सुई सारखे दात असतात. ह्याची लांबी ४.४२ मीटर असते. आणि ह्याचे वजन ७४५ किलोग्रॅम. ह्याला प्रचंड तोंडाचा शार्क (मेगा शार्क) असे संबोधतात.

मेगा माऊथ शार्क

घुबडचे कान

काही प्रकारच्या घुबडाच्या ओंढ्यावर कानासारखा जो भाग विसतो. ते खरे ते खरे त्याचे पंख असतात. खरे तर कान डोक्याच्या शेवटी बाजूला पंखाच्या बाजूला लपलेले असतात.

जगातील सर्वात छोटे वटवाघुळ हे शायलंड मध्ये आहे. ह्याचे पंख १०० मिलीमिटर इतके लांब व ३.३ मिलीमिटर लांब खरोर असते.

/ 68

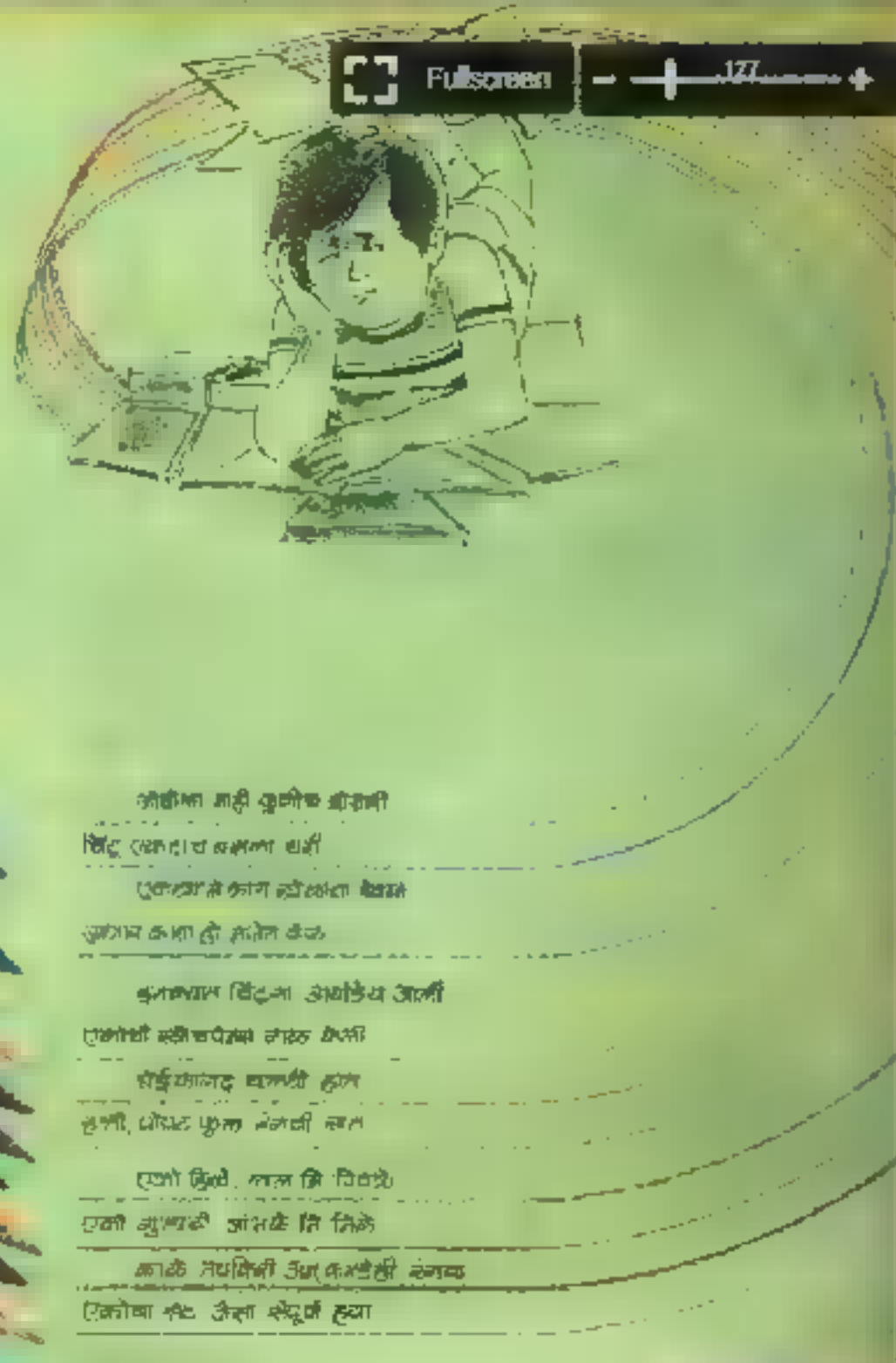

चांदोबा

सप्टेंबर १९८६

250

जोडीभा जाही कुलीक जोडीभा
 विंदू (कदाचित् बसला नाही)
 (कदाचित् कदाचित् बसला नाही)
 जगात कदाही होत नाही
 कुलकर्णी विंदूना अगोठिये आली
 एकाही बहीचोर्या लाठ केली
 हीही काळीज मजली ह्या
 ह्याही, धोवट फुला नेजली नाल
 एका छिरी, नाल जि विवरी
 एका मुलाची जांभळे ति तिळे
 काळे नेजलेही उभा कळीही नेजले
 एकाही नाल उभा कळीही ह्या

चांदोबातील

डासांना पळवून लावणारे संगीत

मुकतेच सांद्रियल मध्ये एक नविन यंत्रनिर्माण करण्यात आले आहे. यंत्राचे वादलाच कानांना कोणतेही संघोष ऐकू येत नाही, परंतु यंत्रासमूह निघणारे ध्वनी डासांना दूर पळवून लावतात.

जगातील वृद्ध आई

जपान मधील ९२० वर्षांच्या आयुष्य असलेली वृद्धा. त्याकाळाबद्दल विचार मधील ११२ वर्षांचे आयुष्य जगातरी म्हातारी जगातील सगळी.

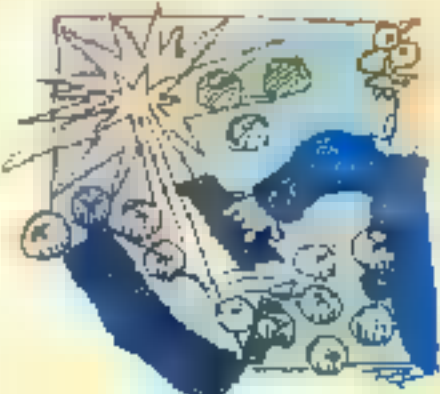

पुस्तके हेच माध्यम

दूरदर्शन द्वारे शिक्षण घेण्याची सुरुवात झाली आहे. यंत्राचे व ऐकणे साधकभातून शिक्षण घेण्याच्या प्रवेष्टा पुस्तकाद्वारे शिक्षणेने ज्ञान विद्यार्थी जास्त जास्त वेळ घेऊ शकतात. गोष्टींचा मोठ्ठा संवाधना द्वारे जाता आहे

जगातली वस्तू

पेटणा नॅकोलपा ह्यापणे संपवून वेळामध्येच रूपात नेमी जात बसलेली व रूपात ह्यानी नेम जगात वस्तू जगातली वस्तू तयार केली जात आहे.

लेव व दानव ह्यांच्यामध्ये कित्येक दिवस युद्ध होत राहिले. युद्धात जे राजा व मरुत पावले त्यांना राक्षसांचे गुरू मुक्ताचार्य यांनी संजीवनी पत्राने पुन्हा जिवंत केले. त्यांच्यामुळे राक्षसांना पराभूतकरणे देवांना बळकट झाले. देवांनी मुक्ताचार्यापासून संजीवनी पत्र विकून घेण्याच्या इच्छेने बृहस्पतीचा मुलगा कच मुक्ताचार्याकडे पाठविले.

कच मुक्ताचार्याची भक्तिभावाने सेवा करत होता. मुक्ताचार्याने कचलाचा मुलगी देवयानी कचबरोबर घेऊन कचलाची. राक्षसांना संजवले की, कच कोणत्या ठिकाणी आहे. त्यांनी कचलाचा ठार मारण्याचा कट केला. एक दिवस कच मुक्ताचार्याच्या घरात बसला तेव्हा त्यांनी कचलाचा कट केला. कचलाचा एक भाग तो संपूर्ण मिळताच मुक्ताचार्यांनी त्याला भागल्या संजीवनीच्या पत्राने पुन्हा जिवंत केले. राक्षसांनी कचलाचा ठार करून काढले व त्याचे मृत्यु घडामधे मिळवून त्यांना मुक्ताचार्यांनी संजवले. राक्षसांनी युद्ध वृत्ती जोडली व भागल्या पोटात असलेल्या जिवंत संजीवनी पत्र कचलाच्या मुलगी देवयानीच्या घरात आणले. व त्याने त्यांना मुक्ताचार्याच्या मुलगी देवयानीचे लग्न करून देण्याचा ठार मारण्याचा कट केला. त्यानंतर मुक्ताचार्यांनी विरोध करून काढला असलेल्या कचलाच्या देवयानीने त्यांना आपल्या बरोबर विवाह करून घेण्याची वृत्ती केली.

मुक्ताचार्यांनी संजवले. राक्षसांनी युद्ध वृत्ती जोडली व भागल्या पोटात असलेल्या जिवंत संजीवनी पत्र कचलाच्या मुलगी देवयानीच्या घरात आणले. व त्याने त्यांना मुक्ताचार्याच्या मुलगी देवयानीचे लग्न करून देण्याचा ठार मारण्याचा कट केला. त्यानंतर मुक्ताचार्यांनी विरोध करून काढला असलेल्या कचलाच्या देवयानीने त्यांना आपल्या बरोबर विवाह करून घेण्याची वृत्ती केली.

“तू मुक्ताचार्याची मुलगी आहेस त्यामुळे ती तुम्हाला कडिलाच्या पोटातून बाहेर आणो म्हणून तुम्हाला भागल्यामुळे आहे” असे म्हणून त्याने तिचे म्हणले जावले.

ते ऐकून देवयानीला अतिशय संताप आला तिने हाथ दिला-“मृत संजीवनी पत्र तुम्हाला उघडायची पक्कार नाही.” त्या भाषाकडे कचलाचे दुर्भेज केले. त्याने विचार केला माझ्याकडून अपघेन करणाऱ्यांना तर उघडायची हीच म्हणून कच देवयानीची पोर्तविला.

उदार मन

यादगिरी नावाचे एक सोटेने होते.

त्या गावाला लागूनच एक नदी बहात होती त्या नदीजवळच्या देवळात एकदा कुंभमेळा भरला. त्याकारणाने हजारो लोक नदीत स्नान करून देवांना भजत लागली. अशा तऱ्हेने आठ दहा दिवस मोठा पर्वणीचा ठरला.

त्या दिवसातच गावात रहाणाऱ्या गंगाराम नावाच्या शेतकऱ्याच्या मुलीचा सुमतीचा वाढीदिवस होता. तेव्हा गंगारामची बायको आपल्या नवऱ्यास म्हणाली- “आज अंधार पडण्यापूर्वी तुम्ही घरी वरत या. जिथ्याने मुलीचा रेणमो परकर पोलका आतापर्यंत शिवला असेल. तो घालून तिला देवळात घेऊन जायचे आहे ना! आता आघोच देवळात गरी नावू लागली आहे.

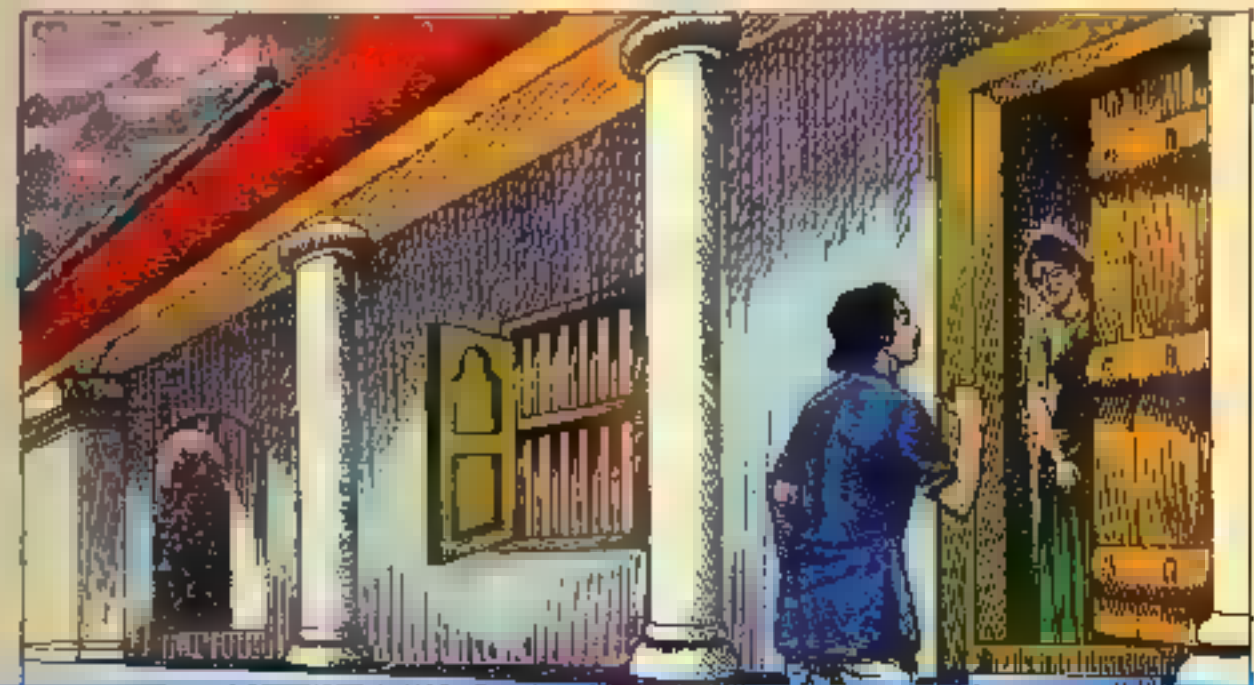
जिथ्याकडे गेला तेव्हा परकर अर्धवटच शिवलेला होता. पूर्ण झाला नव्हता तेव्हा

जिथ्याने त्याला बोळावेळ पाववले व परकर शिवून दिला. परकर पोलका घेऊन जेव्हा गंगाराम घरी निघाला तेव्हा मुक्ताचार्या अंधार लागला होता.

गंगाराम घराच्या पोर्तविला तेव्हा घरातून एक तरुण बाबरात बाहेर पडत असताना त्याला दिसला. त्या मुलाला पूर्वी कधी गंगारामने पाहिले नव्हते.

त्या तरुणाचा बाबरातला चेहरा पाहूनच गंगारामच्या मनात शंका आली की तो घोर असावा. तो धावा टाकीतच जवळ आला व त्याची मातगुट पकडीत त्याला म्हणाला- “तू कोण आहेस? घरातून काय चोरलेस?”

त्या तरुणाची बाबरात बोलवडीच बळली त्यामुळे त्याच्या तोंडून एक शब्दही बाहेर पडला नाही. तेव्हा गंगारामने त्याच्या पाठीवर बापटी मारली रागावीत म्हटले-

अपस्तम्बे ।

तो सर्व वृत्तांत सांगून तरुण गंगारामला म्हणाला—“महाशय, ह्यानंतर माझ्या वडीलांनी त्यांचे कर्ज फेडण्याचा पूर्णपणे प्रयत्न केला. परंतु त्यांना ते शक्य झाले नाही. माझे वडील आजारी पडले एक महिन्यापूर्वी मरण पावले आणि त्यांनी मला ही सर्व हकीकत सांगितली व म्हटले की त्यांच्याकडाला जास्त पैसा कर्ज न करता घरात जे काय भांडवे रुपये आहेत त्यात भागही दोनडे जोडून त्यांना नेऊन पावे.

मलाही माहीत आहे की त्यांनी त्यांना नेऊन पावे.

त्याकरीता मी एक हजार रुपये

मुनच्या घरात देवघराची देणूक दिली.

हे सर्व पैसा देऊन आले.

ह्यातून मलाही ममस्कार केला.

त्या तरुणाच्या ईमानदारीवर तेथे प्रत्येक

जमावले लोक आश्चर्ये करून लागले.

“वहारे, सारे काय तेच ममस्काराशिवाय

कोणालाही पकडून नीर म्हणून ओरडणे

काय खांमले माले कां?” असे म्हणत

गंगारामाला उलटमुख बोलून नेहून सर्व

जण निघून गेले.

तो तरुण नेहून जाऊन गंगारामने

आपल्या मुलीच्या हातून ती पेंडी घेत

म्हटले—“वाळे, तुम्हाला वाडदिवसाच्या दिवशी

एक चांगलीच भेट मिळाली असा ह्या पेंडीत

तुम्हा करीता एक सोन्याची चेन द्या.

त्यावर गंगारामची बायको त्याला दटावत म्हणाली—“अरे वारे, आजकाल लहान मुलांना सोन्याचे दागिने करणे म्हणजे चूक संकटात पडण्यासारखे आहे. आता ह्या पेंडीत मी चांगल्या चांगल्या बनवून घेईन.

सुमतीने ती पेंडीची चेनी घेवून घेत बडिलांना म्हटले—“बाबा, आता मी किती वर्षांची झाले हो?”

“वाळे, तुला वाटते मला तुम्हाला वाटते नाही तू आज नऊ वर्ष होऊन दहाव्या वर्षात पदार्पण करीत आहेस.” गंगाराम म्हणाला.

“मग ह्या तरुणाने जे कर्ज फेडले

वर्षापूर्वीचे आहे. हे घर आपण

सरेदी केले त्यानंतर वर्षाने मी जन्माला

आले. ह्या घर अर्धे आपल्याला घर विकलेल्या

रामनाथ दादाची हि अंगठी आहे.

त्यातून आज तर त्यांना परिस्थितीमुळे

आपल्या मुलाचा सांभाळ सुद्धा नीट करता

येत नाही. त्यातून त्यांची तब्येत सुद्धा चांगली

नसते. ते तर आता खूप अडचणीत आहेत. जला वाटते हे सारे पैसे त्यांना एकदा तरी चांगल्या कामासाठी घेतील. मी आज्ञाच दादांना देऊन घेते जांजा!” असे म्हणत सुमती तेथून निघाली.

गंगाराम व त्याच्या बायकोला आपल्या मुलीचे उदार मन पाहून खूप आनंद वाटला. गंगारामने अतिसय प्रेमाने तिच्या जबळ घेतले व म्हटले—“वाळ, पैसे आपण दादांना उद्या मंडून देऊ. आपल्याला आता वेवळ्यात पायचे आहे ना!”

“बाबा, आज देवळात गेली नाही तर फार मोठे नडगार नाही आहे. त्यातून वाढना जर आजच पैसे नेऊन दिले तर दुष्पट्टा पुण्य मिळेल. असे म्हणत सुमती घेली घेऊन रामनाथच्या घराच्या विसरेने जोरात पळाली.

घमाने लहान असून सुद्धा मनाची मोठी उदार असलेली आपली मुलगी पाहून आई-वडिलांचा आनंद उभाळून आला. त्यांनी मनोमन तिचे खूप कौतुक केले.

विलक्षण धाडसी

नारायणवर येथील शेतजमीनी वेंकी थोडी फार जागा जमिनदाराची होती आणि त्या जागेवर बरीच गावे बसलेली होती परंतु तेथील कचेरीत एक वर्ष पूर्ण होऊन सुद्धा कोणी कर, शेतसारा भरित नसे. तेव्हा जमिनदार आपला कारकुन कुण्ठस्वामी म्हणाला—“दिवाणजी, सांगा तरी आता काम करावचे?”

“सरकार, हाच विचार करीत बसून राहीलात काय बाह्याणपण! ते लोक येऊन शेतसारा सर्वेच्या सर्व भरतील, एकदा कां होईना असे झाले आहे का? हि गोष्ट त्यांना पटली की आपल्याकडून कर वसूल झाले नाही तरी काही नुकसान होणार नाही. तर मात्र आपण त्याच्या नजरेतून खाली होऊ त्यामुळे मी स्वतः जाऊन काही काही गावातून कर वसूल करून

आणतो आणि बाकीच्या ठिकाणी नोकरांना पाठवून त्यांना पूर्वं सुचना देऊन ठेवतो.”

जमीनदाराला त्याची ती आवडली. दुसऱ्या दिवशी दिवाणजी चार-नोकरांना घेऊन कर वसुलीच्या कामा करीता निघाला. एक आठवडा हिडून त्यांनी अनेक शेतकरी लोकांकडून सारा वसूल केला. नंतर ते बाँचे नोकर इतर गावात गेले व त्यांनी तेथल्या लोकांना पूर्वसुचना दिली की, त्यांनी ताबडतोब येऊन कचेरीत व शेतसारा भरावा.

दिवाणाने कर वसुलीची रक्कम चार वेगवेगळ्या ठिकाणी चार गाठोड्यातून बांधली व नोकरांना आज्ञा केली. त्यांनी ही चार गाठोडी उचलून जाणावीत व दिवाणजी त्यांच्या पुढे धोड्यावर निघाला.

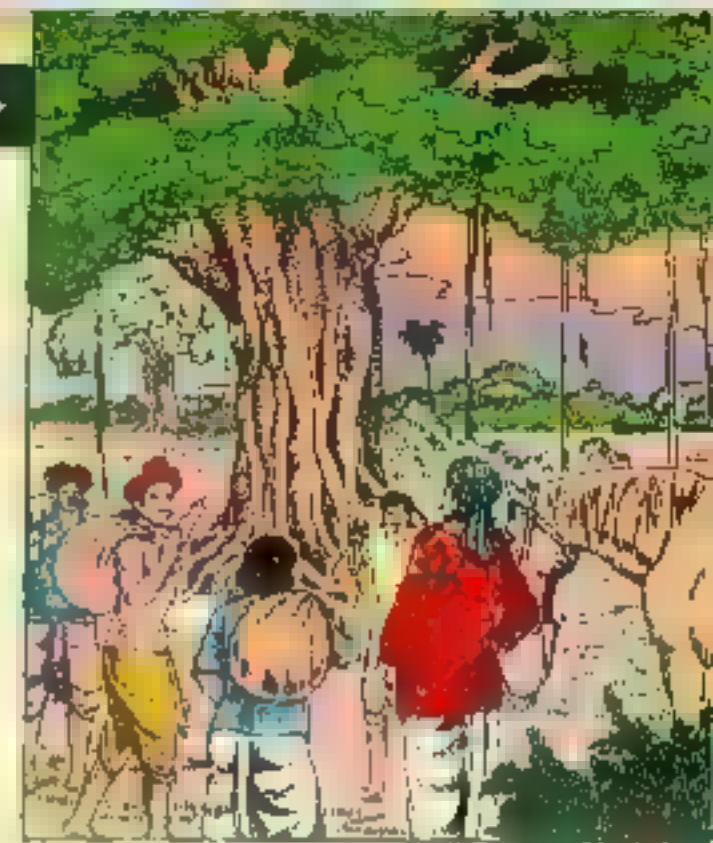
सूर्य मावळोपर्यंत ते एका मोठ्या तळ्या-ने येऊन पोहोचले तेथून बघ्या येलावरच एक सेडेगांव होते.

दिवाणजीने विचार केला की त्या सेडे-गावात रात्र काढणे काही इगोबर होणार नाही. त्यामुळे तो नोकरांना म्हणाला—“एका, आता काळोख पडू लागला आहे. ते आवडत जे गांव आपल्याला दिसते आहे ते काही फार मोठे नाही दहा पांच बरे जेमतेम असतील. थोडो तळ्याडी कोणीच नसणार त्यामुळे बास आदरातिथ्य तेथे होणे अवश्य घोडघाना चारापाणी सुद्धा मिळणं शक्य तेव्हा मी सरळ शहरात निघून जाईन. पण तुम्ही सर्वजण काम करणार?”

नोकरांना दिवाणाचा उद्देश काय तो समजला त्यातील एक बघ म्हणाला—“मालक, दिवसभर जोसे उचलून आमचे बंग छिळविळे झाले आहे. आज ह्या बघाच्या आज्ञेनुसार आम्ही स्वयंपाक करून रात्र काढू. उद्या पहाटे पुन्हा निघू.

“ठिक आहे, तसेच करा. पण एक चांगले ध्यानात ठेवा ह्या पैसांची चांगली राखण करा” बघा इशारा देत दिवाण तेथून निघून गेला.

दिवाण निघून जाता सगळी चारी नोकर त्या बघाच्या आले तेथे शिवा

काढून त्यांनी गप्पा मारता मारता स्वयंपाक बनवला व तो खाल्ला. मंतर चारी गाठोडी एकत्र ठेवून त्यांच्या चारी बाजूंनी ते सोपले.

धोडघाबेळाने त्यातील शोभराज नावाचा माणूस घोरायला लागला बाकी तिघे त्या जावाजाने बिडून तेथून उठले. एका नंतर एकाने एकेक पदारा घाबघाबा अशा निश्चयाने ते निघाले. तितक्यात बघाच्या फांसांमधून सळसळ भवा काहीसा आवाज ऐकू येऊ लागला.

त्या तिघांची घामरगुंडी उडाली. त्यांनी गिरखून पाहिले तेव्हा एक केस पिजारलेली आकृती त्या आज्ञाच्या फांसा लाठी खचित उतरत म्हणाली—“जरे ए, गधडघानो

तुमची ही हिम्मत माझ्या झाडाळाली येऊन स्वयंपाक पाणी केलेत आणि आता झोपताय का?" असे म्हणत ती आकृती पांढावून सरपटत खाली उतरून येऊ लागली.

त्या भयंकर आकृतीला पाहून तिघांची थोडडी बळखी ते मागे व पहाता मुस्राट पळू लागले. त्या सर्व प्रकारांमधे शोभराजची शोथ मोडली. ती आपल्या मोठ्यांना पळतांना पाहून मागे बळून पाहू लागला की ते का पळत आहेत. तेव्हा त्याला केस गिजारलेली एक पिशाचिण दिवली.

ते तिघेजण जीव पुडीत घरून धावत पळत कवेरीत गिरले व त्यांनी घडलेली घटना जमीनदागला सांगितली. त्या लोकरांवर भयंकर संतापले व आणखी वार लोकरांना बरोबर घेऊन तेथे झाडाळाली येऊन पोहोचले. त्यांनी पाहिले की शोभराज पेशाच्या गाठोड्यांवर हात पसवून पहारा देत बसलेला आहे.

जमिनदागला त्याच्या मांड्यांचे अत्यंत कोतुक बाटले. त्याने वक्षिमी म्हणून त्याला

शंभर रुपये दिले. वरिष्ठ पेंऊन तो सहगत आला. जे तिघेजण धावून पळून आले होते त्याच्याकडून ती बातमी सर्व गांवभर घसरली. शोभराज तेव्हा घरी आला तेव्हा त्याची बायको स्तुती करीत म्हणाली—"मला कल्पना मुळा नव्हती. तुम्ही एवढे वाट्यावीर असल्या म्हणून!"

त्यावर शोभराज सटक्यात म्हणाला—"अश मी कमला शूरवीर हि गोष्ट तर कन्न मी व ती जटावाली दोघांनाच ठाऊक आहे, बाकी निघांना तरी पळण्याची साधन होनी माझ्यात ती मुळा नव्हती म्हणून मी वेगूद होऊन तेथल्या तेथे पडलो. सकाळी जेव्हा धोड्यांच्या टांभाचा आवाज ऐकला तेव्हा मी शूरीवर आलो.

"ओहो असे जवळ! असे म्हणत शोभराजची बायको आश्चर्य करू लागली आणि म्हणाली—"तरमग हे रहस्य कात तुम्हाला व मला दोघांनाच माहीती आहे. परंतु कुकूनही हे रहस्य दुसऱ्यांमधीर उघड करून बोलून दाखवू नका ह!"

अग्नि द्वीप

[१]

[चित्रसेनला त्या महालात आलेले मंत्री व सेनापती राजमहालात येऊन बसे. त्या महालात राजाचा आवायक असणाऱ्या सर्व मोठे उपसभ्य होण्या. दुसऱ्या दिवशी चित्रसेनचे पिता महाराज तारकोथर त्याला घेताक्याम आले व त्याला असे आश्वासन देऊन गेले की, कधीही जकरत पडली तर मी मदतीस तयार आहे. पुढे.....]

दुसऱ्या दिवशी महादेव चित्रसेनने आपल्या वडिलांचा निरोप घेतला व आपल्या सहचर्यांसह तो महालात परत आला. तो परत येऊन पाहानो तो महालाच्या जवळपास नागरिकांची ही प्रचंड गर्दी जमली होती. ते सर्वजण रडत भाकत राजांना विनविठ हातबारे करीत म्हणू लागले—"महाराज, आम्हांचे रक्षण करा. ह्या जंगलाने पूर्वीपासून रहाणारा उग्रक्ष

राक्षस ह्या आधी आमच्या पशुपक्ष्यांनाच उचळून घेऊन जात होता. परंतु आता तो माणसांना मुळा उचळून जाऊ लागला आहे. आम्हांला त्याच्यापासून वाचवा.

उग्रक्षाने नांव ऐकताच चित्रसेन उभा हादरला. परंतु त्याच क्षणाला त्याच्यातील पौरुषत्व जागे झाले. दुसऱ्या क्षणाला तो विचार करून मनांत म्हणू लागला की

काही वेळानंतर त्यांच्यातील चार प्रमुख माणसे पुढे येत म्हणाली—“महाराज उपास व त्यांच्या सेवकांनी आमची जनाकरी व माणसे उचलून नेताना आमच्यातील काही लोकांनी स्वतःच्या डोळ्यांनी पाहिली आहेत. नरमास साणाऱ्या राक्षसां विषय दुसरे कोण माणसे उचलून घेऊन जातील?”

नागरिकांमधील त्या प्रमुख व्यक्तीन दोघणे ऐकून चित्रसेनला बोटे बिंबित वाटले. त्याने विचार केला की, तसे पाहिले तर पशुपती उचलून नेणारे उपासालाच सेवक असू शकतील परंतु माणसे पळवून नेणारी दुसरी कोणची तरी टोळी असानी.”

“ठिक आहे, तुम्ही सर्वजण आता जापोपल्या बरी जा. एक दोन दिवसात मी उपास व त्यांच्या सेवकांना रोखून ठेवण्याचा प्रयत्न करतो.” चित्रसेन म्हणाला.

चित्रसेनचे उत्तर ऐकताच मंत्री त्याच्यापाशी आला व त्याच्या कानात कुजबुजत म्हणाला—“महाराज मी आपल्या कृतांकडून उपास राक्षसांच्या संकेची ऐकले आहे. तो महाभयंकर आहे.”

चित्रसेन म्हणालाच्या पायांच्या बडीत डोलला—“असेस ! तो महाभयंकर राक्षस सुद्धा जसेल परंतु आपल्या अनोळ्या देत असलेल्या आस पाहून आपण काय गप्प रहायचे. आमचा सेनापती कुठे आहे?”

हा प्रश्न ऐकताच पाठीमागून नसत येत असलेल्या सेनापती म्हणाला—“महाराज, काय आहे.”

“आपले सैनिक कुठे आहेत ! ते सर्व पराक्रमी व निष्ठात हुषार आहेत ना ?” चित्रसेनने विचारले.

सेनापतीला थोडेसे आश्चर्य वाटले तो म्हणाला—“महाराज, त्यांची हुषारी पराक्रम बाबतीत दुसरा कोणी बरोबरी करणार नाही. पाहीजे तर सर्व डोंगराचा चुरा दाखवतील.”

“ओहो ! कोणताही शक्तिशाली अलिप्त माणूस डोंगर कोडून दाखवेल. भाव्या म्हणण्याचा अर्थ तो नाही. जरूर पक्की तर आपले सैनिक त्या उपास सामना देण्यास समर्थ आहेत का नाही ? हे मला पहायचे आहे.”

हा प्रश्न ऐकताच सेनापतीची दांतखीळ बसली तो गर्भगळीत होऊन तत्पप् करीत म्हणाला—“महाराज, तो राक्षस.....ह्या-नंतर तो जाणवी काही बोलणार तितक्यात चित्रसेनने तो घाबरून गेला असल्याचे पाहिले व त्याला सगभर हंसू जाले. तो म्हणाला—“सेनापती राक्षसाचे नुसते नाव काढले तर तुमची जशी अवस्था मग शत्रूचे तर नावच काढायला नको. ठिक

आहे आता सांगा ते लोक कोणत्या ठिकाणी रहातात ?”

त्यावर सेनापती पुढे होत पश्चिमेकडे असलेल्या तटावासी गेला. चित्रसेन जेव्हा गेला तेव्हा त्याने दूरवरच्या डोंगर-माथ्यावर व जंगलात असलेली ठिकाणे दाखवित म्हटले—“महाराज, त्यांच्या लोकांनी रहावयास त्या जागेचा उपयोग केला आहे. आपले हजारो सैनिक त्या बाबुलाच तंबू बांधून तेथे पहरा देत आहेत.

चित्रसेनने पाहिले कित्येक लोक तेथे काम करत होते. कित्येकजण हातात कुदळ-फावडी घेऊन जागा समतल करण्यात गुंतले होते. ते पहाताच चित्रसेनला

अभिमान काटका की आपल्या जबल केवल संपत्तीच नमुन मनुष्यबल मुळा आहे. असा विचार येताच त्याला स्फुरण आले. त्याला अत्यंत प्रसन्न वाटले. आपल्यावर महान उपकार करणाऱ्या सिद्धाचे क्षणभर त्याला स्मरण झाले ■ त्याने कृतज्ञतेने मान मुकवली.

त्याचवेळी मंत्र्याने राजाला एक सल्ला देत म्हणले—“महाराज, आमण आपल्या सैनिकांना त्यांच्यावर हुल्ला करायचास पाठविण्यापूर्वी थोडा विचार करावा.”

“मी आपल्या सैनिकांना उगाच राक्षसां-वर हुल्ला करण्यास पाठवू इच्छित नाही. मी स्वतः त्यांच्याशी बोलण्यास जाईन” असे म्हणत सेनापतीकडे बळत चित्रसेन

म्हणाला—“काय तुम्ही मला राक्षसांची रहाण्याची बरोबर जागा दाखवाल ना ?”

“मी आपल्या गुप्तहेरांपासून त्या उद्यास राक्षसांचे खाण्याचे ठिकाण नुकतेच पोचले आहे.” परंतु “महाराज, ■■■■■ असे ऐकटेच.....” सेनापती स्वतःची पुटपुट कराला.

“मी एकटाच त्यांच्या ठिकाणापाशी जाणार नाही. तर त्यांच्या पाठी रस्ता दाखविण्यासाठी ■■■■■ बरोबर काही सैनिक पाहीजे हवे तर तू मुळा माझ्या बरोबर यावे.” चित्रसेन म्हणाला.

“महाराज, तुम्ही ■ काय म्हणता आपल्या करीता मीच ■■■■■ प्रत्येक सैनिक प्राण अर्पण करायचास तयार असलेले

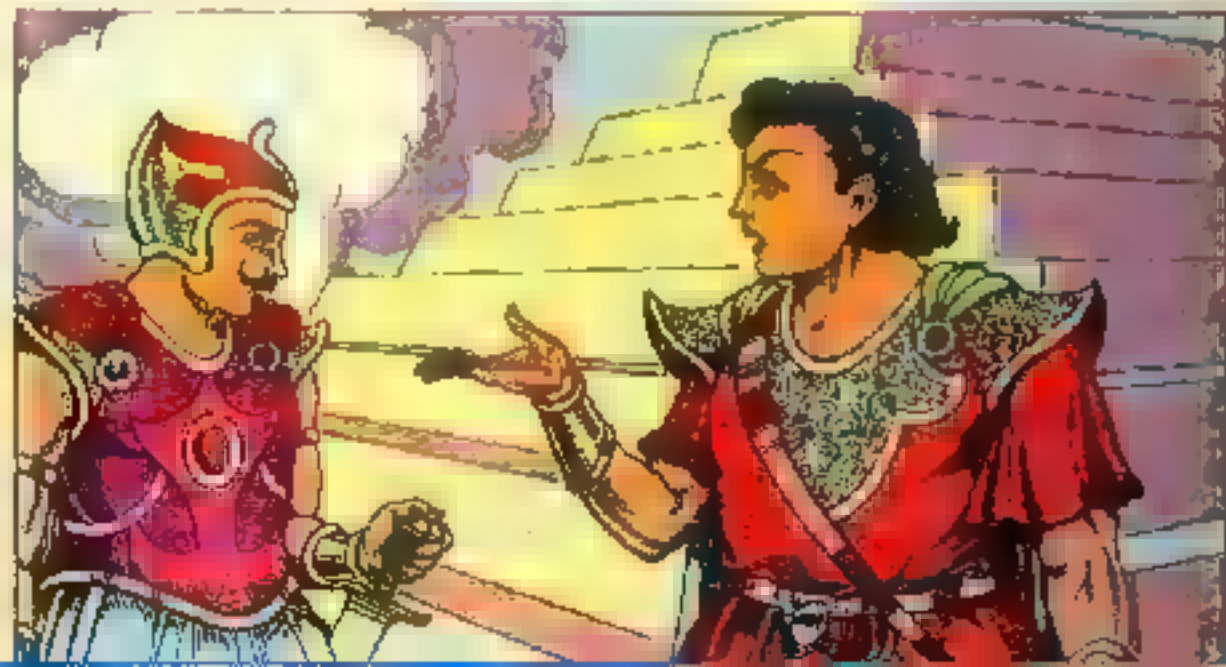
आहेत.” सेनापती राजाला म्हणाला. ह्यानंतर चित्रसेन सेनापती ■ सोड्या संन्यासिनी उद्यास राक्षस जेथे रहात होता तिथडे निघाला काही गुप्तहेरांना राक्षस रहात असलेले ठिकाण माहीत होते. ■■■■■ मुळे ते सधेत पुढे झाले. ■ त्यांना मार्ग दाखवू लागले. बरोबर मध्यान्हा पर्यंत ते एका ■■■■■ जंगलात ■■■■■ जांब येऊन पोहोचले. तेथून ■■■■■ रहात असलेले ठिकाण दिसत होते.

डोंडरमाण्यावरच्या सपाट जागी उद्यास ■■■■■ सेवकांनी चित्रसेन ■ त्यांच्या सैनिकांना येत असलेले पाहिले. ■■■■■ आनंदाने नाचू गाऊ लागले ■■■■■ म्हणाले—“अरे ■■■■■ रे ! हे

मनुष्यमाणी किती बुद्धिमान आहेत. हे लोक आयचा ■ आयच्या मालकाचा आहार बनव्यासाठी स्वतःहूनच इतक्या जांब वास्त येथे आले पहा !”

■■■■■ सेवकांना पाहून चित्रसेन त्यांना म्हणाला—“अरे ऐका, माझे नांव चित्रसेन आहे. तुम्ही आपल्या नायकाला जाऊन सांगा की, मी त्यांच्या भेटीसाठी आलो आहे.”

ते ऐकताच राक्षस जोरजोरात शिवळू लागले ■ म्हणाले—“सर्व माणसांचे मांस ■■■■■ एकच प्रकारच असते. तुमं मांस ■■■■■ वेगळे आहे का ? तुमं कपडे तर अत्यंत मीठवान आहेत. ■■■■■ कोणता राजा ■■■■■ तर नाहीत ना ?”

किल्ल्याच्या आत आहे." असे म्हणत चित्रसेन व त्याच्या बरोबरची माणसे उग्राक्षच्या किल्ल्याच्या बाजूने पुढे पुढे जाऊ लागली.

रहाता किल्ला मोठा विचित्र वाटत होता. त्याने जंगलाच्या मध्यभागी असलेले छोटे छोटे पहाड फोडून त्यामधे छोटी दानने वारे बुरूज वगैरे बांधलेले होते. किल्ल्याला चौफेर उंच भिती व चोहोबाजूने बुरूज होते त्याचे वार म्हणजे एक मोठी शिळा फोडूनच तयार करण्यात आली होती. जर कोणी मानवाने हल्ला केला तर त्यावर कड्याकरणे अवश्य होते. सग दुसरा राक्षस मुळा त्यावर हक्क गाजवणे कठीण.

चित्रसेनने त्या विचित्र वाटणाऱ्या किल्ल्याकडे स्तब्ध नजरेने पहात त्याचे मुकादर पार केले व आत गेला. तेव्हा त्याला उग्राक्ष राक्षसाचे विकट हास्य ऐकू आले. आपल्या महालातील एका उंच जासन असलेल्या शिळेवर बसलेला होता.

"अरे, चित्रसेन तू तर तुला जेष्ठ मूलगा घावने बचन दिले होतेस तो कुठे आहे?" असे म्हणत चित्रसेनच्या बरोबर जालेल्या सर्व लोकांना ती निरखून पाहू लागली.

"हे पहा, उग्राक्षा, तुला स्मृतीभ्रंश तर नाही झाला. परवाच तर तुला मी तसे

बचन दिले होते तेवढ्यात तुला अठरा वर्षे होऊन गेली असे वाटले की काय?" चित्रसेन म्हणाला.

चित्रसेनचे बोलणे ऐकून उग्राक्ष जळाळून जागला.

"राक्षस जेव्हा चुकीत बसतो तेव्हा मानव जातीला तो अती वाई होतो असा स्थितीत जर का त्याची मतीभ्रम झाली तर तो मानव प्राण्याचा सर्वनाश करेल" उग्राक्ष म्हणाला.

"मी सर्वमानव जातीच्या बाबतीत काही जागत नाही परंतु राज्यातील मानवप्राणी होवू लागले आहेत ना! चित्रसेन म्हणाला.

"तुझे राज्य..." असे म्हणत उग्राक्षला आश्चर्याचा धक्का मंतर हसत म्हणाला-"हो, हो, उग्राक्षाचे हे सारे जंगल म्हणजे तुझेच राज्य आहे. नर्मदानदीच्या किनाऱ्यावर पसरलेले घबलगिरीचे राज्य सोडले तर बाकी तिन्ही दिशेला पसरलेले उग्राक्षाचे जंगल संभर बोजने तरी काय पसरलेले आहे." उग्राक्ष म्हणाला.

"ह्या जंगलातील वसलेली गावे व सोडी. गायचे रडणाऱ्या माणसांचा तुमचे अनुचर संहार करीत आहेत. पशुपक्षांना उचलून घेऊन जात आहेत हे तू पातलेल्या बटोच्या विरुद्ध आहे. तू तर मुळा

ह्या प्रदेशात शांततापूर्वक राज्य करण्यास सांगितले होतेस ना!" चित्रसेन म्हणाला.

चित्रसेनचे बोलणे ऐकून उग्राक्षाचा चेहरा काली पडला. तो काही बोलणार तितक्यात थोडा पांझून त्याला म्हणाला-"तुम्ही सर्वांनी त्या समयीच्या सगळांवर जाऊन बसा" असे म्हणत तो चित्रसेनकडे केविलवाने पहात म्हणाला-"चित्रसेन, तू चुकीची समजूत करून घेत आहेस ह्या जंगलात मनुष्याचे जे अपहरण होत आहे ह्याला कारणीभूत माझे अनुचर नाहीत. परंतु दुसरे आहेत."

"तू माझा विश्वास संपादन करू पाहतोस की काय आपले अनुचर मनुष्यांचा

"हो, हो, मी राजाच आहे. महाराज चित्रसेन आहे. ज्यास्त फाजीलपणे बोललास तर एकेकाची चामडी लोळवीन. येथून पांच सहा मैलावर असलेल्या किल्ल्या संबंधी काही तुम्हाला माहीती नाही." चित्रसेनने जरा चिडीनेच विचारले.

त्या महात्माचे नांव ऐकताक्षणीच राक्षस जाबळून गेले व त्यांना म्हणू लागले-"अंधू, आम्हाला क्षमा करा. आमची चुक झाली. आमच्या नेत्याने आपल्या विषयी सर्व काही गोष्टी सांगितल्या आणि एक गोष्ट मुळा सांगितली की आमच्या भविष्य काळातील होणाऱ्या महानेत्याला आपण पाठवणार आहात ह्या मागे. आमचा नेता

संहार करीत नाहीत काय वेडवीड लागले नाही ना!" चित्रसेन संतापाने त्याला म्हणाला.

मी काही तसे म्हणत नाही की माझे अनुचर तुम्हां लोकांना घास देत असतील. एखादे वेळेस काही एका सण उरसवा प्रित्ययर्थ त्यांनी एखाद्या माणसाचा बळी घेतला असेल. परंतु गावावर घाड घालून माणसे पळवून नेणारे हे दुसरे कोणी तरी असतील. ते राक्षसांपेक्षा कुर आहेत. आणि भयंकर मुंडा" असे म्हणत व्हास संनभर भांबला व त्याला म्हणाला— "चित्रसेन तू कधी अग्नी द्वीपचे नाव ऐकले आहेस का?"

"मी आजपर्यंत त्याचे नाव कधीही ऐकले नाही" चित्रसेन आश्चर्य वाटून म्हणाला.

तर मग आजची रात्र तू व तुझे साथीदार येथे रहावयास तयार व्हा. म्हणजे रात्रीच्या वेळी येथे येणारे कुर प्राणी मी तुम्हांस दाखवून देतो. ते शक्तिने आम्हां राक्षसांची

बरोबरी करू शकत नाहीत. परंतु ते एका भयंकर व विचित्र अशा पक्षी प्राण्यावर बसून येतात ते प्राणी पंच असून उडत उडत येथे येतात. त्यामुळे आम्ही त्यांना पक्षीप्राणी म्हणतो. त्यांना तोंड देण्याची शक्ति आमच्या मध्ये नाही. तरीही मोठ्या मुष्किलीने अग्नीद्वीप उडत आलेल्या एका पक्षावरील माणसास आम्ही आमच्या नजर कंवल बंधी केले होते. परंतु कसल्या तरी व्यक्तीने ती व्यक्ति दुसऱ्याच दिवशी मरण पावली. जर तुम्हा त्याच्या हाडाच्या सांपळा पहायचा असेल तर चल तू भास्पाबरोबर मी तुला दाखवतो." त्याला म्हणाला.

"सांपळा नाही.....जर का म्हणतोस ती गोष्ट जरी असेल तर मी त्या कुप्टांना विचित्र पक्षांवर बसून येणाऱ्या कुर लोकांना स्वतःच्या शोळघानेच पाहू इच्छितो." चित्रसेन म्हणाला.

उग्राक्षाने त्याच्या म्हणण्यास संमती दर्शवून हसविली. (क्रमशः)

चांगला वाईट

चित्रसेनाने खोडला नाही.

तो शाळापट्ट घेऊन प्रेत जागावर काढून घेतले आणि नेहमीप्रमाणे मीनपणे वयशालाच्या पाकू लागला. तेव्हा येतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला— "राजा! इतकी मेहनत करतो आहेस. परंतु त्यामुळे तुझ्या हातून नीतिधर्माचे होते भाडे की नाही. विचार केला आहेस का? कारण ह्या जगात चांगला किंवा वाईट ह्या संबंधीचा सुधम बर्मी समजणे शक्य नाही. त्यामुळे आपण नेहमी पहातो की चांगला माणूस मुकसान सहन करतो वाईट त्याच्या फायद्या उठवतो. ह्याचे उदाहरण म्हणून मी तुला दोन व्यापाऱ्यांची गोष्ट सांगतो. वेळून ऐक." असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू

कोण्या एका नगरात सत्यपाल नावाचा नाभ गावाचे दोन व्यापारी रहात होते.

वेताळाने सांगितले

Restore

127

ते म्हणत—“बाळा, व्यापार धर्मपिता मानवधर्म कित्येक वटीने श्रेष्ठ असतो तु त्वर त्याची उद्देश्ये करतोस तु तत्ता कथा-साठी नेहमी सत्यपालना आवडी बोलपा-समोर ठेव.” जगा प्रकारे पध्दनामने आपल्या मातवाला वन्याचढा समजवामचा प्रयत्न केला. परंतु त्याने त्याच्या बोलण्या-कडे पूर्णपणे दुर्लक्ष केले.

जेव्हाही पध्दनामच जासून गेला. गव्हा-बाहेरील एका आश्रमात पूर्वीपासून रहात असलेल्या साधूचे त्याने दर्शन घेतले. त्यांना आपल्या मातवाचा सारा गुत्तात कथन केला व म्हटले—“स्वामी मला फक्त एकाच गोष्टीची भीती आहे की, मातू त्याच्या कर्तृत्वाचे नक्कीच मागने प्रायश्चित्त भोगेल. तरी कृपा करून मागा की, कोणत्याकारणाचे त्याचे मन परिवर्तन होईल.

साधूने क्षणभर विचार केला व म्हटले—“सत्यपाल ह्या नगरातील सर्वात मोठा व्यापारी आहे. त्याने व्यापारात माझी रूपे कमावले आहेत. तरी मृदा इतर व्यापारी वज्जनामनेच अनुकरण करू पहातात. कारण की व्यापारात धर्माति दुराचार हा सरळ मार्ग नाही जर का वज्जनामच्या मनाचे परिवर्तन घडले तर इतर व्यापारी नक्कीच सुधारतील ह्यावर मी उपाय भागेन. तु मातवाला पाठवून दे.

आपल्या आजोबाच्या समनेन वज्जनाम साधूचे दर्शन करण्याच्या उद्देशाने आला. साधूने त्याला आशिर्वाद दिला व म्हटले—“वत्स, वज्जच्या जंगलात बराहगिरी आहे. त्या पर्वताच्या शिखरावर एक गुहा आहे. गुहेच्या आत हिरवेगार दगड आहेत. ते दगड चौकोनी आकाराने आहेत व ते चमकतात. जर कां तया एक दगड घरी कोणापाशी असेल तर त्याला मातोचे मुढा मोने करता येते. परंतु त्या गुहेपाशी तुला जर पोहोचावयाचे झाले तर तुझ्याबरोबर असा एक साप्तीदार पाहिजे की, तो व्यापारात खरेपणा व ईमानदारोने व्यापार करतो. मी तुझ्या आजोबाच्या सांगण्यानेच तुला हे सांगत आहे.”

साधूचे बोलणे ऐकून वज्जनाम अत्यंत प्रसन्न झाला. त्याने जाणले की आपल्या-बरोबर येणारा एकटा सत्यपालच आहे.

त्यानंतर वज्जनाम सत्यपालच्याकडे जात म्हणाला—“मित्रा, व्यापाराच्या नावावर मी अनेक पापकर्म केली आहेत. तरी त्या पापांचे प्रायश्चित्त करावे म्हणतो. ते फक्त एका उत्तम चरित्र असलेल्या व्यापाऱ्या-सोबत बराहगिरीच्या गुहेमध्ये असलेल्या देवाला साष्टांग नमस्कार करण्यानेच होवू शकेल. तु माझ्याबरोबर त्या गुहेपर्यंत येविला का?”

वज्जनामच्या मनामधे होत असलेला पाहून सत्यपालला आनंद वाटला. त्याने त्याला करण्याकरीता

सत्यपालने नेहमी सवाचार ईमानदारीने व्यवहार लावून रुपये कमावले होते. परंतु वज्जनामने उलट अनेक अस्वार्थ लाचलुचपत अध्याम करून लोकांना लुबाडून पैसा कमावला होता. त्यामुळे नगरातील अधिकांश लोकांना त्याची भीती वाटत होती.

वज्जनामच्या आजोबांना त्याच्या त्या जागणुकीचे अतिशय दुःख होत होते. त्यांनी मातवाला अनेक प्रकाराने समजून सांगण्याचा प्रयत्न केला तरी तो त्यांना टोलवा टोलवी करून म्हणे—“मी तर धर्माचे पालन करतो. धर्मपूर्व व्यवहार करीत नाही ना!”

होकार विला. त्यानंतर ते दोघे बराह-
गिरीच्या गुहेकडे निघाले. चार दिवसांच्या
कठीण प्रवासानंतर ते बराहगिरी डोंगरा-
वरच्या गुहेपाशी येऊन पोहोचले.

गुहेच्या आत लूण्व अंधार पसरला
होता. दोघांनी जसा गुहेमध्ये पाय
ठेवला तसा गंभीर आवाज स्पष्ट ऐकू आला—
"कोण आहे रे? दुसऱ्या क्षणी गुहेचे वार
फटकन् बंद झाले.

भीतीने बळनाभच्या घश्याला कोरव
पडलो. परंतु सत्यपालने गंभीरच स्वरात
उत्तर दिले—"आम्ही देवाचे दर्शन
घेण्याच्या इच्छेने आला आहोत! आत
कोण आहे?"

"काय तुम्हांला मला पहाण्याची इच्छा
आहे." म्हणत लुडखदा हुसण्याचा आवाज
ऐकू आला.

दुसऱ्या क्षणी मर्ब गुहेत लल्ल प्रकाश
पसरला. समोर प्रचंड अकाळ विकाळ
आकृतीला पाहून दोघांची घाबरगुडी उडाली.
दोघे धरधर कापू लागले. बोड्या वेळाने
सत्यपालने घोडेते ऐंय करून विचारले—
"तुम्ही कोण आहात? गुहेत कशाचा
रहाता? आम्ही आपले काय उपकार
करावेत?"

तो विकाळ आकाराचा विकृत
रूपात हसू म्हणाला—"ह्या
गुहेत हिरवा दगड आहे. तो दगड
जवळ असेल त्याने जर मातीला जरी
स्पर्श केला तरी मातीच सोने होते. ते
प्राप्त होणाऱ्या योग्य व्यक्तीच्या वाटेकडे
मी डोळे लावून आहे. तो त्याच्या
हाती सोपवताच मला ह्या भयंकर विकृत
रूपापासून मुक्ती प्राप्त होईल."

"तो हिरवा दगड प्राप्त करण्यासाठी
कोणत्या प्रकारची योग्यता हवी?" सत्य-
पालने विचारले.

"उत्तम चरित्र हेच एक योग्य धात्र
आहे." भयंकर आकृतीचा माणूस म्हणाला.

हे उत्तर ऐकताच बळनाभ स्वतःला
सांगवून खुच होत म्हणाला—"मी एक

उत्तम चरित्रवान आहे. मलाच तो हिरवा
दगड आहे."

तु उत्तम चरित्र ठेवणारा नाहीस. तू
व्यापारात अनेक वाईट कामे केली आहेस.
सिताबाई नावाच्या एका गरिब बाईला
फसवून तू दहा हजारचे सोने फक्त चारशे
रुपये देऊन घेतलेस हो ना!" भयंकर
माणूस म्हणाला.

आपले गुंफित त्या भयंकर आकृती-
कसे वरे तरी तो जरा
सुद्धा पायरला नाही. परंतु उलट म्हणाला—
"जर कां व्यापारात फायदा करावयाचा
यशस्वीर धोडोशी लुटगिरी कराव-
याप्रमाणे वाहिजे. तोचही रत्नगुप्ताने
सिताबाईच्या घरावर अन्यायपूर्वकच जपतो

घातकी आहे. त्याची जर बरोबरी केली
तर माझा अन्याय बरताच येत नाही.

परंतु तो अकाळ विकाळ माणूस त्याच्या
सांगण्याने संतुष्ट झाला नाही. त्याने त्याचे
सर्व घोर अपराध उघडकीस आणून दिले.
तरी बळनाभने आपल्याहून जास्त घोर
अन्याय करण्याची त्याच्यासमोर तुलना
केली.

शेंवटी तो विकाळ माणूस कानावर हात
ठेवत म्हणाला—तुझ्या नावाने तर सारे
लोक खडे फोडत आहेत. तुझ्यासारखा पाप-
कर्म करणारा तिथी जगात सापडणार
नाही. तेव्हा तो हिरवा दगड मी सत्य-
पालला देणार कारण तोच एक उत्तम
चरित्रवान व्यक्ति आहे.

“काय तुम्हांला मजा पहाण्याची इच्छा आहे.” म्हणत सदसदा हसण्याचा आवाज ऐकू आला.

दुसऱ्या क्षणी मने गुहेत लक्ष्म प्रकाश पसरला. समोर प्रचंड अकाळ विक्राळ आकृतीला पाहून दोघांची घाबरगुंडी उडाली. दोघे धरपर कापू लागले. बोडघा वेळाने सत्यपालने घोडेतें पैयें कडून विचारले—
“तुम्ही कोण आहात? ह्या गुहेत कसाय्य रहाता? आम्ही आपले [redacted] करावेत?”

तो अकाळ विक्राळ आकाराचा विकृत [redacted] हसू [redacted] म्हणाला—“ह्या गुहेत हिरवा दगड आहे. तो [redacted] जवळ मसेल त्याने जर मातीला जरी स्पर्श केला तरी मातीच सोने होते ते प्राप्त होणाऱ्या योग्य व्यक्तीच्या वाटेकडे मी डोळे लावून आहे. तो दगड त्याच्या हाती सोपवताच मला ह्या भयंकर विकृत कपापामून मुक्ती प्राप्त होईल.”

“तो हिरवा दगड प्राप्त करव्यासाठी कोणत्या प्रकारची योग्यता हवी?” सत्यपालने विचारले.

“उत्तम चरित्र हेच एक योग्य मान आहे.” भयंकर आकृतिचा माणूस म्हणाला. हे उत्तर ऐकताच वच्चनाभ स्वतःला सांगतून खुश होत म्हणाला—“मी एक

उत्तम चरित्रवान आहे. मलाच तो हिरवा दगड द्या.”

तू उत्तम चरित्र डेवणारा नाहीस. तू व्यापारात अनेक बाईट कामे केली आहेस. सिताबाई नाकाच्या एका गरिब बाईला फगवून तू दहा हजाराचे सोने फक्त चारशे रुपये देऊन घेतलेस हो नां!” भयंकर माणूस म्हणाला.

आपले गुप्ति त्या भयंकर आकृती- [redacted] कळले वरे तरी तो जरा मुद्दा घाबरला नाही. परंतु उलट म्हणाला—
“जर कां व्यापारात फायदा करावयाचा असेलतर गोडीशी लुटगिरी कराव-
मासच वाहिजे. [redacted] सोवती रत्नगुप्ताने सिताबाईच्या घरावर अन्यायपूर्वकच जप्ती

घातली आहे. त्याची जर बरोबरी केली तर माझा अन्याय प्रताप येत नाही.

परंतु तो अकाळ विक्राळ माणूस त्याच्या सांगण्याने संतुष्ट झाला नाही. त्याने त्याचे सर्व घोर अपराध उघडकीस आणून दिले. तरी वच्चनाभने आपल्याहून जास्त घोर अन्याय करण्याची त्याच्यासमोर तुलना केली.

शेंवटी तो विक्राळ माणूस कानावर हात ठेवत म्हणाला—मुझ्या नावाने तर सारे लोक [redacted] फोडत आहेत. तुझ्यासारखा पाप-
कर्म करणारा तिन्ही जगात सापडणार नाही. तेव्हा तो हिरवा दगड मी सत्य-
पाललाच देणार कारण तोच एक उत्तम चरित्रवान व्यक्ति [redacted].

होकार विला. त्यानंतर ते दोघे बराह-
गिरीच्या गुहेकडे निघाले. चार दिवसाच्या कठीण प्रवासानंतर ते बराहगिरी डोंगरा-
वरच्या गुहेपाशी येऊन पोहोचले.

गुहेच्या आत खूपच [redacted] पसरला होता. [redacted] दोघांनी जसा गुहेमध्ये पाय ठेवला तसा गंभीर आवाज स्पष्ट ऐकू आला—
“कोण आहे रे? दुसऱ्या क्षणी गुहेचे दार फटकून बंद झाले.

भीतीने वच्चनाभच्या घशाला कोरव पडलो. परंतु सत्यपालने गंभीरच स्वरात उत्तर दिले—“आम्ही देवाचे दर्शन घेण्याच्या इच्छेने आला आहोत! आत कोण आहे?”

कां? कारण त्याने तिच्या समूह आस्त पैसे घेतले. हे वाईट काम नाही कां झाले? त्यावर तो भयंकर आकृतीवाला गण राहीला नाही. त्याने त्याचे वेगवेगळे गुण सांगून त्याचा मोठेपणाच दाखवून दिला. तेव्हा अज्ञानक गुहेत एक प्रचंड प्रकाशाचा लोळ आला व पापणी लबाबच्या आत त्या विचित्र भयंकर प्राण्याच्या जागी एक गंधर्व सावृष्य झाला. त्याने त्या दोघांना नमस्कार केला व म्हणाला—“आपल्या लोकांमुळे मला ह्या जगातील उत्तम कार्ये समजू शकली. त्याने मला जे पुण्य प्राप्त झाले त्याचे म्हणून माझी हि विवृत काया नष्ट झाली. म्हणून मी आपल्या दोघांचा फार फार कृणी आहे. परंतु मी गुहेत असलेला तो हिरवा दगड एकालाच देऊ शकतो. तुम्हीच सांगा तो कोणाला देऊ?”

“तुमच्या मनात ज्या कोणाला टाक-याचा आहे त्याला द्या.” सत्यपाल म्हणाला.

“सत्कार्य फक्त ऐकल्यानेच तुम्ही जापा-पासून मुक्त झालात तर मग सत्कार्य केले तर तुम्हाला केवढे पुण्य प्राप्त होईल. मी आज आतापासूनच माझा स्वभाव गुण धर्म बदलतो. तो हिरवा दगड मलाच द्या.” वज्रनाभ म्हणाला.

त्यानंतर त्या गंधर्वाने तो हिरवा दगड वज्रनाभाकडे हाती दिला व तो अदृश्य

झाला. दुसऱ्या अंशाला गुहेचे तोंड बंद करणारा दगड त्याला घरागळून पडला व गुहेतील वाट उघडली.

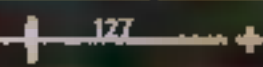
पेशवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला—“राजा, माझ्या मनात काही शंका आहेत. गंधर्वाने चांगले चरित्र असलेल्या सत्यपालला तो हिरवा दगड न देता वाईट चरित्राच्या वज्रनाभला का दिला? काय त्यामुळे गंधर्व शापापासून मुक्त झाला म्हणून तर नाही ना? कां ह्या गोष्टीवर विश्वास ठेऊन दिला की, त्याने त्याला आश्वासन दिले की तो भविष्यात उत्तम माणूस म्हणून व्यवहार करेल तसे तर नाही ना!” शंकाचे समाधान करक उत्तर दिले नाहीत मुद्या होवयाची शंभर शकले होऊन तुझ्याच पायावर लोळू लागतील.

तेव्हा विक्रमादित्य म्हणाला—“गंधर्वाने हिरवा दगड दिला. त्याचदमच स्पष्ट दिसून की वाईट चालीचा माणूस लाभ मिळाला म्हणून झटत आहे व उत्तम स्वभावाच्या माणसाचे नुकसान होत आहे.

परंतु विचार करून पाहिला तर ते खरे होणारे नाही. सत्यपालने चांगल्या मार्गाने व्यापार करून करोडो रुपये मिळवले अशा माणसाकडून समाजातील लोकांचे काही नुकसान होणार नाही. सत्कार्यानेच उत्तम फळ मिळू शकते. ते स्वतः वज्रनाभने होळघाने पाहिले व त्यानेसुद्धा त्याचाच मार्ग आजमावणे मनाशी ठरविले. परंतु ठरवून सुद्धा व्यापारात त्याला लाभ झाला नाही तर तो पुन्हा पूर्वीचेच आचरण करून अन्यायाने लोकांना लुबाडेल. त्यामुळे पुन्हा अनेक लोक त्याला बळी पडतील. महायोग्याने सांगितल्या प्रमाणे स्वर्ग करताना सोने असणारा तो हिरवा दगड त्याच्यापाशी असेल तो कितीही लोभाला बळी पडला तरी वाईट कार्ये करणार नाही ह्या धर्मसुत्राला आधाऊन त्या गंधर्वाने तो हिरवा वज्रनाभला दिला.”

अशा तऱ्हेने राजाचे मीन भंग होताच वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला. व साडाला जाऊन लोखण्डू लागला. (कल्पित)

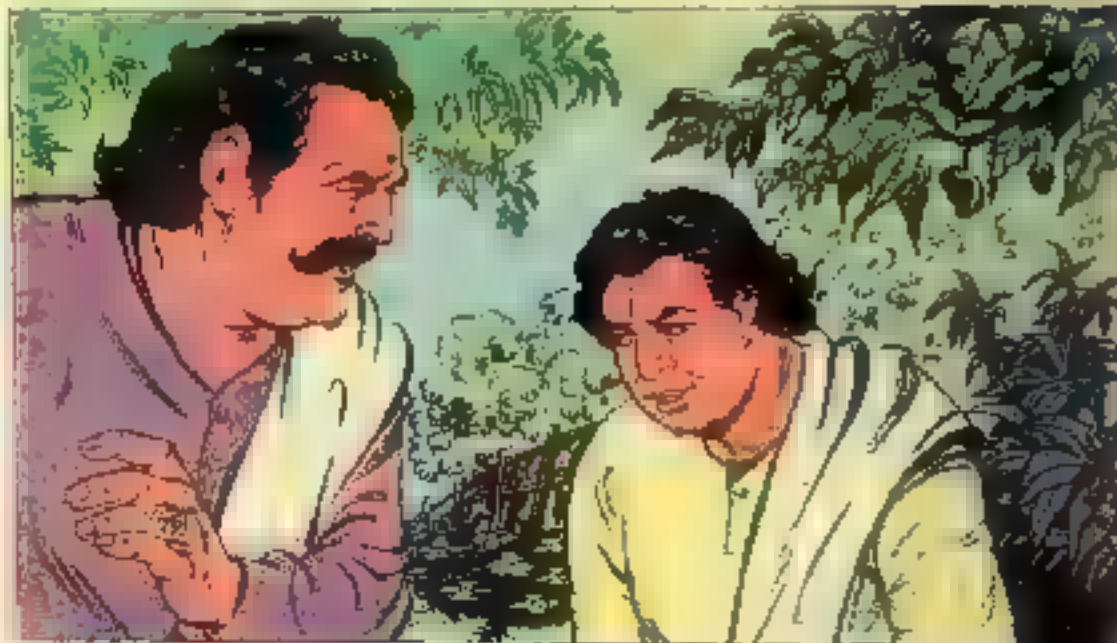

अवकल हुषारी

एकदा संघासाठी जमीनदार आपल्या बराचसा पुत्राचा अंकुश फिरत होता. तेव्हा त्याचा मुवास्ता काही काळासाठी म्हुणून नेवे आला. जमीनदाराने त्याच्याशी एकद्वयार तिकट्याच्या भप्पाभोवटी केल्या आणि नंतर तो नेवून जाऊ लागला. जस जसलेला पाहून जमीनदाराने त्याला अडवित आपली हिंमतीची संगती दाखवित म्हटले— "पहा हि अंगठी ज्याने बनवली आहे, तो चांगलाच कुशल कारागार मलावा. हिरा मुळा अत्यंत किमती आहे, हा पहा. कसा बनवले आहे? तुम्हाला कसे? बनवले ना!"

मुवास्ता म्हणाला— "सरकार, भक्ता करा आपण इतकं विचारले की अंगठी कशी बनवले आहे तर ना माझे त्या बद्दल काहीतरी असते पण जर तुम्ही त्याची स्तुती करा तर त्याला त्याच्या तुमच्या विचारांची मने तोडण्याची हिंमत करावी आणि तुमच्या विचारांची जरी तोडली तरी आम्हाला त्याच्या बाबतीत नम्रता. त्यामुळे त्या राहिली.

मुवास्ताने बोलल्यात आपल्या उत्तराने जमीनदारला भक्ता विचित्र हंगाने समजावणे की कोणासमोर प्रकारे होती. त्यावर जमीनदाराने होऊन बसून तो त्याला अंगठी बघीत म्हुणून देऊन टाकली.

आपली वेवळे :

उडुपि

खीरुज्ज जेव्हा सहाय्याचा मोठा सात्ता तेव्हा त्याची आई वेवकीवेवकी मनात त्याचा बालरुपात पुन्हा पहाण्याची इच्छा उत्पन्न झाली. तिच्या इच्छानुसारने देवतांचा निरुपकार विप्रकर्मा त्याने बालरुपाची मूर्ती तयार करून तिच्या हातात दिली.

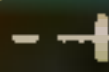
ती मूर्ती काही वर्षे अर्जुनाच्या हाती आली. प्रकृत तीर्थांमध्ये खीरुज्जाने आपला बळगार पूर्ण केला. तेव्हा अर्जुनाने त्या मूर्तीला त्या खेती बाजूमधे लपवून ठेवले. तेव्हा त्या मूर्ती लपवलेची जाण बळगारला मावली.

हुषारी वर्षे उतरली १४ व्या शतकाच्या सुमारास एक जहाज तेथे येऊन किनाऱ्याला लागले. तेथील प्रभुने बसलेली बाळू पाहून त्यातील लोकांचा अत्यंत आश्चर्य वाटले. त्यांनी तेथील बाळू उकळून पिळल्यातून भरून घेतली व जहाज निघून गेले.

Restore

127

मध्वाचार्यांनी एक दिवस कर्नाटकावर्तीत
उडुपी येथील समुद्र किनाऱ्यावर बसून
प्राण धारणा केली. मोठ्या वेळाने
त्यांनी एक जहाज समुद्रातून येत
बसताना पाहिले.

लोकांनी मध्वाचार्यांच्या पायावर होके
ठेवत नमस्कार केला. ■ म्हटले—
“स्वामी, जहाज मागचे जहाज वाच-
विलेत व ■ वादळाच्या तडाख्यातून
सोडविलेत हा जहाजातील जी कोणती
वस्तु ■ हवी असेल ती घ्या.”
मध्वाचार्य थोडावेळ शांत होऊन
म्हणाले—“जसे माहू कां तर मी
जहाजी जहाजात काय ■ आहे?”

अचानक समुद्रात दुकान ■ उठले
जहाज समुद्राच्या डेलकाव्यानी कोनमधु
लागले. जहाजातील प्रवाशांना काय
करावे मुनेबाळे झाले ते सर्व धावतून
गेले.

मध्वाचार्य जहाजाच्या भात गेले. त्यांना
■ अनेक भीत्यचाण वस्तु दुष्टीत
पडल्या परंतु त्यातील एकाही वस्तुनी
■ मोहीत केले नाही. ■
मेवटी जहाजातील एका कोपण्यातील
पोत्याकडे त्यांनी नजर घेऊ. त्यांनी
अस्थानेवले ■ पोत्यात जाऊन मीठी
मारली.

समुद्राच्या काठावर बसलेल्या मध्वा-
चार्यांनी आपल्या अकड बसलेले एक
दस्त हुकेत उंचावर हलवले. ते जहाजा-
तील लोकांनी पाहिले. त्यांनी अत्यंत
प्रसन्नतेने देवाचे ■ धनत आपले
जहाज किनाऱ्याकडे वळवले.

“स्वामी, हा पोत्यात फक्त चालू
बसून ठेवली आहे. जहाजात लाखो
रुपये किमतीच्या वस्तु भरून ठेवल्या
नाहेत आपण त्या कां नाही नेत?”
जहाजाच्या कप्तानांनी विचारले.
मध्वाचार्यांना हंमृ झाले ते पोते कोडून
त्यांनी त्यातील चालू उचलून त्यात
बसलेली बलकृष्णाची मुर्ती बाहेर
बाहेरली.

Restore

177

मध्वाचार्यांनी त्या बाबी एक देखून बांधून त्यात त्या मालक्याची मुर्ती स्थापन केली. त्याकरीता त्याची आपले विषय निवडून देवळाची कामगिरी मागण्याची त्यांना प्रकटी-तत्वाचा उपदेश दिला. बाळ विष्णूंनी त्याची स्थापना केली.

वेन्नकथा

मध्वाचार्यांच्या वेळेपासून ते आजपर्यंत देवळात निरंतर दिव पुजेचे कार्यक्रम चालू असतात. असे म्हटले जाते. श्री, मध्वाचार्यांनी देवळात जे साधने होते आज पर्यंत जळत आहेत.

कोशल देशाचा राजा शैलेन्द्र वर्मा एक दिवस संध्याकाळच्या सुमारास आपला विद्वपक शकटला घेऊन शिरावयास निघाला. त्यावेळी एका पहारेकऱ्यांनी घेऊन राजाला सांगितले की कोणी पंडीत आपल्या भेटी करीता तिष्ठत आहे.

शैलेन्द्र वर्माने पहारेकऱ्याला बाजा करित म्हटले की, ताबडतोब मी त्यांना माझ्या-पाशी घेऊन ये. पंडीतानी प्रवेश केला व राजाचा नमस्कार करित म्हटले-"महाराज, मी वत्स देशाचा रहाणारा आहे. माझे नाव शोधक आहे. आपल्या दर्शनाच्या इच्छने आलो आहे."

शैलेन्द्र वर्माने वत्स देशाबद्दल काही एक वेर भावना नव्हती परंतु एक हलका विचार होता. राजाने पंडीताचे बोवणे ऐकून संशय करित म्हटले-"ओहो, असे वाटते की वत्स देशाचे कवी व पंडीत

देशांमध्ये सगळ्यांच्या पाठीमागे आहेत."

त्यावर शोधक विनयाने म्हणाला-"महाराज, मी म्हणणे करे आहे. आपल्याशी बरोबरी करून तुलना केली तर आमच्या राजाला कलाबद्दल अत्यंत अभिरुची व प्रेम आहे. ह्याचा तर विवेक कपाने उल्लेख करण्याची तर आवश्यकता नाही.

ते उत्तर ऐकताच शैलेन्द्र वर्मा अत्यंत आनंदीत झाले व म्हणाले-"असे, सहज वाटते की, तुमच्या वत्स राजाचा खजिना जगदी रिकामा ठणठणीत पडला आहे आणि त्यांनी त्यांच्या दरबारी कवी पंडीतांना वेगवेगळ्या तऱ्हेने दूरदूरच्या देशाच्या राजाकडे जाऊन आपल्या पोटा-पाण्याकरीता मिक मागण्यास सांगितलेले आहे."

बाळ मठाधिपतींनी एक ते दोन वर्षा-पर्यंत मठाचे दायित्व सांभाळावे त्यानंतर दुसऱ्याने त्याचे दायित्व ग्रहण करावे त्या उत्सवाचा 'पर्याय' असे म्हणतात. पर्याय सुमारास चहुपरी क्षेत्री चांगला मोठा वेळा भरतो.

राजाच्या बोलण्यात अवहेलना ■ कडबंगणा विसत होता. त्याची परवा न करता शोधक संव्हास्य करीत म्हणाला-
"आपल्या कोशल राज्याची तुलना जर वरस राज्याबरोबर केली तर त्यातील विकास संपत्ती ■ उन्नति कोणत्या साध्यात वसेल. त्यामुळेच तर आपण आमच्या राजाची संपत्ती व त्याची भावपत्ती हे मला न विचारता स्वतः चांगले समजून घेतसेल.

शोधकचे बोलणे ऐकून शेलेन्द्र वर्मा जास्तच प्रभावित झाले व आपल्या गळ्यातील कडहार काढू लागले. त्यावर राजाचा अभिप्राय समजून विदुषक म्हणाला-

"मनु! आपण एक क्षणभर थांबा. आपण जखून नसत देशाच्या पंडीताची परिक्षा घेतली नाहीत परंतु हे दंतकथा करव्याच्या परिक्षेत उत्तिर्ण झाले आहेत.

विदुषकाचे बोलणे ऐकून शोधकने अपमान झाल्यासारखा चेहरा केला. व राजाकडे दुष्टी बळवून पाहिले.

राजाने नाराज होऊन विदुषकाला दटावले व म्हटले-"तू अचकट विचकट काही बरछू नकोस हि दंतकथा माहे सांग पाहू ■■■■■ कर्ष तरी काय?"

"महाराज दंतकथाच्या पाठीमागे फार मोठा व लांब सामाजिक ■ साहित्यिक इतिहास आहे. हि गोष्ट भी काल राजा आमच्या घरी आलेल्या नातेवाईकांच्या तोंडी ऐकली आहे. ते ■■■ देशाने राज दरबारी पंडीत आहेत. ह्या सान्या गोष्टी बहुधा शोधक पंडीतजीना ठाऊक असल्या पाहिजेच. त्यांना म्हणाव की, आपण साक्षाच्या पाठीमागील असलेल्या कटघावर बोझावेळ विभ्राम करताना ह्याचा सविस्तर इतिहास मी आपणास ऐकविन" विदुषक म्हणाला.

राजाच्या लक्षात आले की विदुषकाला काहीतरी महत्वपूर्ण गोष्ट सांगायची आहे. ह्या विचाराने त्यानी पडोत शोधकच्याकडे एक दृष्टीक्षेप टाकला. त्याच

क्षणी शोधक त्या जाडाकालच्या पाराकडे निघाला.

त्यानंतर राजाने विदुषकाला तर्केत केला-"महाराज, ज्यांना आपण पसंत करत नाही त्यांच्या बाबतीत आपण त्यांना संतुष्ट करणे हेच एका वर्षी दंतकथे सारखे आहे."

"तू ■■■ म्हणतोस ते व्यवस्थित समजेल असे सांग. त्यात जाडुगिरी नको" राजा विदुषक म्हणाला.

"हा शोधक ■■■ नाही कोणत्या घेणीतील पंडीत आहे परंतु सोटा विनय दाखविण्यात तरी बाकबगार आहे. वरस राज्य आपल्या राज्यातून लहान राज्य असू शकेल परंतु तेथील राजा वर्षेन जेवडा म्हणून करता येईल तेवडा पंडीत ■ कधीचा

आदर करीत असतो. हि तर गोष्ट तुम्हाला चांगली माहीतीच आहे ना!" विदुषक राजाला म्हणाला.

राजा फक्त मान झोलवून गप्प राहीला त्यावर विदुषक वितयपूर्वकतेने म्हणाला-"महाराज, हि गोष्ट सान्यांना माहीत आहे की, एक वेळ आपण व वरस राजा सालगुदा मध्ये एकत्र धाकत होतो, काही कारणपरतवे आपल्या मध्ये वैमनस्य निर्माण झाले. ही गोष्ट तर कदापी बोटार मोजण्या इतक्या लोकांनाच ठाऊक आहे"

राजा हसून म्हणाला-"मग त्यात तू सुद्धा एक आहेत ना?"

"होय महाराज! माझा विश्वास आहे की ही गोष्ट सुद्धा शोधक पासून लपली

नाही. आपण स्वाचा राजा ■ राज्याच्या बाबतीत जे काही, सांगत होता. त्याचे समर्थन करून तो काही दंतकथा रचून सांगत होता ना!" विदुषकने विचारले.

"अशा प्रकारची बक्षीसी प्राप्त करण्याच्या उद्देशानेच तर ■ देशाच्या पंडीताने चाळ चालवलेली आहे. हिच गोष्ट तू मला समजावून होवास ना!" राजाने विचारले.

"महाराज, ती चाळ कवीच चालवली गेली आहे. परंतु त्यात मी नाचा बाणको आहे. ■ देशाच्या राजावर टिका झालेली पाहून आपल्याला आनंद प्राप्त झाला. त्याच प्रकारे आपली अवहेलना करून झोतणाच्याना सुद्धा बत्स राजा जशीच बक्षीसी देतील. दंतकथाचा जन्म अशा प्रकारे करण्याकरीता मनुष्य अशा विचित्र व्यवहारांना कारणीभूत होतो" विदुषक म्हणाला.

राजा थोडा विचार करून म्हणाला—
"ठिक आहे, पण तू सुद्धा आत्ता जे काय

म्हणतोस ती तुझा एक दंतकथाचा होवू शकते. ह्याची परीक्षा घेऊ या" असे म्हणून राजाने एका नोकराला हाका मारले व आज्ञा केली की पंडीत शोधकला आपल्या समोर आणव्यात यावे.

नोकर आज्ञाच्या पायी गेला ■ शोधकला तेथे नसलेले पाहून बरत आला व त्याने ती बातमी राजाला सांगितली.

ती गोष्ट ऐकताच राजाला अत्यंत आश्चर्य वाटले. तेव्हा विदुषक म्हणाला—
"महाराज मी सांगितले होते ना! की काळ रात्री माझ्या घरी एक वातेवाईक आले होते. ते बत्स देशातील दरबारी पंडीत जाहेत ही गोष्ट करी समजून शोधकने संधी साधून तेथून एकायन केले मसावे. हा भीत्यवान हार त्या पंडीताच्या हाती लागू नये. ह्याची मी काळजी घेऊन त्याचे रक्षण केले.

"मग तर हा हार तुझाच आहे." असे म्हणून राजाने तो भीत्यवान कंठहार विदुषकाच्या गळ्यात घातला.

शिव लीला

झांकुराला किती विवसापासून ■■■■■

बिना काढावे लागेल अस्तित्वात कोणास ठाऊक? ■■■■■ विचार करून तिथड धनुष्य धाण घेऊन शिकारीस निघाला. त्याने एक रामदुबळर मारले. त्याचे मांस काढून त्याचे बारीक बारीक तुकडे करून ते भाजले भुवर्धभुलीचे भाणी आणून संकरा-समोर ठेवले आणि म्हणाला—"हा नैवेद्य आहे घोडे खाऊन घे.

परंतु संकराकडून काहीच उतर मिळाले नाही. तेव्हा तिथड रडू लागला आणि म्हणाला—"हे प्रभो! तू ■ मांस खातले नाहीस तर मी तुझ्यासमोर जीव देईन."

संकराने तिथडच्या मक्तीवर प्रसन्न होऊन त्याला दर्शन दिले व म्हणाला—

"ऊठ बाळ! मी कातो मांस! असे सांगून शंकराने सर्व ■■■■■ खाऊन टाकले.

अनेक काही दिवस गेले. एके दिवशी शिवगोवर मायाचा एक नैष्ठिक शिबभक्त बाह्यण त्या देवळात आला आणि म्हणाला—
"प्रभो या उच्छ्वा काढपा कसल्या? आणि ही धाण कोणी करून ठेवली. ■ सांगितले नाहीस तर मी अजपाणी त्याच करून तुझ्या चरणावरच जीव देईन."

"हे भक्ता! तुला यावरच्याचे कारण नाही. ■■■■■ एक भक्त अंगलात रहाणारा आहे आणि तो भक्ति भावनेने मला जे देतो ■ मी प्रेमाने ग्रहण करतो. तुला ■■■■■ पहायचे असेल तर तू माझ्या पाठी-मागे लपून बस." शंकर म्हणाला.

घोड्या वेळाने तिघडु देवळात आला. शिर्वाळिगासमोर ज्या उष्ट्या बसू होत्या त्या त्याने पायाने दूर सरकविल्या आणि आपल्या तोंडात त्याने जे पाणी आणले होते, त्याने शिर्वाळिगावर अभिषेक केला. नंतर शिर्वाळिगासमोर एक पत्रावळ ठेवून त्यावर मांसाचे तुकडे वाडून ठेवले.

संकराने तिघडुच्या भक्तीची परिक्षा घेण्याचे ठरविले. म्हणून त्याने त्या मांसाळा हात देखिल लावला नाही. त्याच्या मिटलेल्या डोळ्यातून धळधळा पाणी वाहू लागले. ते पाहून तिघडु भावकून गेला. त्याने अनेक प्रकारे डोळ्याचे दुखणे काढावे हे पाहून इलाज केले. परंतु संकराच्या

अधुबारा बंद व्हायच्या ऐवजी त्यांच्या जागी रक्ताच्या घारा वाहू लागल्या.

काय करावे, तिघडुला कळोना. त्याला बंदणे की डोळ्याचे दुखणे दूर करण्याचा उपाय दुसरा डोळा त्या जागी बसविणेच आहे. आपल्या मुरीने त्याने आपला डोळा आणि संकराच्या डोळ्याच्या जागी बसविला.

स्थानंतर दुसऱ्या डोळ्यातून रक्ताच्या घारा वहात असलेल्या पाहून तो म्हणाला— "बाबरण्याचे कारण नाही प्रभो!" असे म्हणत त्याने दुसरा डोळा काढण्यामाठी सुरी डोळ्याजवळ नेली. तेव्हा संकराने प्रगट होऊन त्याला म्हटले— "बाब!"

स्थानंतर त्याने बाह्य भक्ताला हाक मारली. म्हणाला— "शिवगोवर! पाहितीस कां या अंगली शिवभक्ताची भक्ती? नंतर संकराने दोघांना विचारले— "तुम्हांला जो वर पाहिजे तो मागून घ्या."

"प्रभो! तुला जो चाखाता वाटेल तोच वर दे. तुझ्याजवळ आम्ही काय मागणार?" असे म्हणत दोघांनी संकरा समोर साष्टांग नमस्कार केला. संकराने त्या दोघांना जगाच्या माथाजालातून काढण्याचे मुक्त दिवसीन करून घेतले.

पुष्कळ वर्षांपूर्वी वीरसंगम नावाचा एक सुंदर रहात होता. तो एक शिवभक्त

होता. तो संकराला वृषभवाहनावर बसलेल्या अवस्थेत त्यांची उपासना करीत असे.

वीरसंगमच्या काकाच्या मनांत त्याचे लग्न करून देण्याचा विचार होता. त्या- कारणाकरीता तो एक दिवस ओंकारपुरला गेला. त्याचा मेहुणा रहात होता. तो खूप श्रीमंत व शिवभक्त होता.

दोघे एकमेकांना भेटले. अत्यंत प्रेमाने त्यांनी एकमेकांना आलिमन केले. जेवणे- खाणे आटोपल्यावर त्यांनी विचारले— "दादा, काय काम काढून घेणे केलेत?"

"एक आनंदाची बातमी सांगण्यासाठी शुभमधुर्तावर आलो आहे. वीरसंगम रुग्णायोग्य झाला आहे. मी योग्य बघण्या शोधा करीता ओंकारपुरला आलो आहे. अंदाजाने तुमची मुलगी चंद्रिनी देवी वीर संगमची पत्नी बनण्यायोग्य आहे. जर कां तुम्हांला काही अचानक वाटत नसेल तर त्या दोघांचा विवाह लावून घ्यावा म्हणतो." काका म्हणाला.

चंद्रिनीच्या बडिलांचा आनंद मगनात गावेनासा झाला. आनंदाने म्हणाले— "दादा, बापण खरेच सांगला आहेत नां! सारख्यांना वीर संगमहून बरेच कोच मिळणार आहे तुम्हीच चांगला पुढर्त काढून दोन्ही पक्षांची जबाबदारी स्वतःवर घेऊन चांगला पुढर्त पाहून टाका.

त्याच क्षणी एक चांगला मुढर्त ठरविला. ओंकारपुरचा राजा भास्कर एक दिवशी उद्देशाने नगरात निघाला. परत येत असतांना त्याला एका घराच्या तंबरावर चंद्रिनी उभी असलेली दिसली. तिचे सौंदर्य पाहून तो अत्यंत मोहोत झाला. तेव्हा उभा राहून तिला नलशिखांत स्वाहाळू लागला. ते लक्षांत येताच चंद्रिनी शटकन् घराच्या आत निघून गेली.

राजा त्या मुलीचा विचार करीतच आपल्या महालात परत आला त्याने मंत्र्यांना बोलावून आपला विचार सांगितला व म्हटले तुम्ही माझा विवाह त्या मुलीशी करून घ्यावा."

त्यावर राजाकडून सर्वजण चंद्रिनीच्या वडिलांकडे आली व त्यांना घेऊन समजावित म्हणू लागली—“अहो तुम्ही तर काय वेडे मूर्ख आहात? आपले भाग्य उजळत बसलेले पाहून मुढा ते लाथाडून लावता आहात. राजा [] तुमच्या मुलीबरोबर लग्न करण्यास उत्सुक आहे. तसे असलींना तुमचा त्याला विरोध का? आता असा खुले पणा सोडा [] ठाबडसोच आपल्या मुलीचे लग्न राजाबरोबर लावून टाका.” मला समजवण्याची काही [] नाही. की राजा [] जावई [] तर, मला ते किती भाग्याचे होईल. परंतु तुमच्या भोगांच्या सोमाने मी [] बघन मग केका तर तुम्ही लोक माझी निंदा नाही [] करणार?” तिचे वडिल म्हणाले.

त्यानंतर ते सर्वजण राजाच्या महालात गेले व त्यांनी ते सर्व राजाला समजावित म्हटले—“महाराज, आपण त्या मुलीला विनयाने जा. सुंदर मुली का कमी आहेत. त्या मुलीच्या वडिलांचा व्यवहार खरोखर वाक्पाणच्याबोला आहे.”

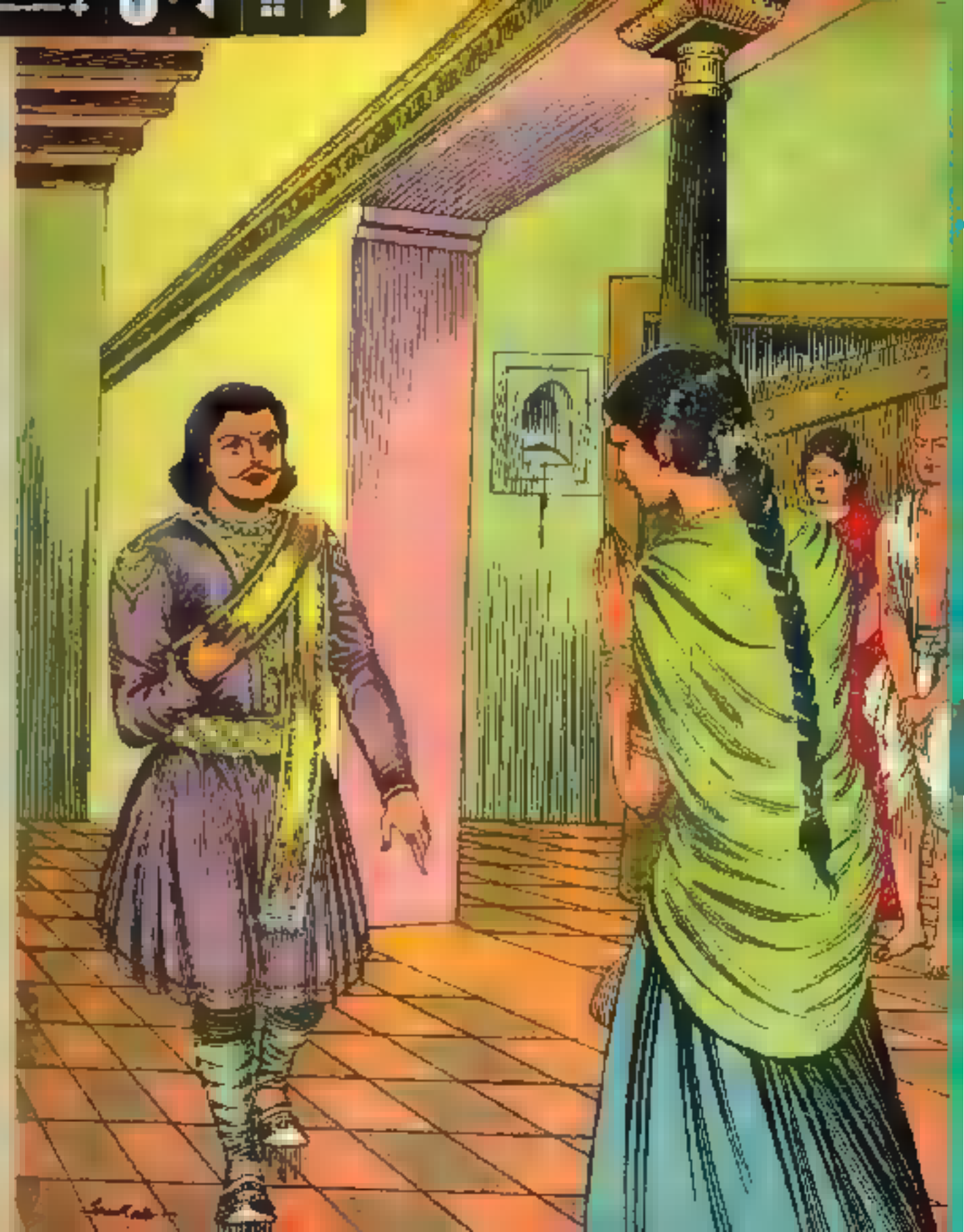
राजाने आपल्या मित्रबंडळींना निरोप देऊन स्वतः चंद्रिनीदेवीच्या घरी आला.

राजाला पहाताच तिचे आईवडिल घाबरून गेले, तेव्हा तिने धीटपणे पुढे येत त्याचे स्वागत केले [] म्हणाली—“आज

राजा आस्करचे घंभी चंद्रिनीच्या घरी आले व तिच्या वडिलांस म्हणाले—“अहो! तुमचे भाग्य उजळते म्हणायचे. तिला राजाची राणी बनण्याचे भाग्य प्राप्त होत आहे.”

“तुम्ही म्हणता ते खरे आहे. माझ्या मुलीला राणी बनण्याच्या भाग्याहून दुसरे भाग्य काय? परंतु तुमचा अंदाज चुकला. मी माझ्या मुलीचे लग्न दुसऱ्याची पत्नी केले आहे.” तिचे वडिल म्हणाले.

मंथमाने जाऊन सर्व राजाला ऐकवले तेव्हा राजाने आपल्या मित्रांना व हितचिंतकांना बोलावून सांगितले—“तुम्ही जर [] माझे लग्न चंद्रिनी बेशी बरोबर लावून दिले नाहीत तर मी जिवंत राहणार नाही.

साहेब आपला माझ्यावर अनुग्रह झाला आहे." असे म्हणतच तिने स्वागत केले.

ओ व्यथित तुला परती कलन घेण्याच्या इच्छेने तुझ्या घरी आला आहे. त्याला असे संबोधून म्हणणे अभ्यास नाही का? माझ्याशी लग्न करून घेण्याच्या इच्छेने अनेक स्त्रिया तडफडत आहे. तरी सुद्धा माझे मन तुझ्याकडे ओढले गेले आहे. तुला ज्याअशी पाहिले त्याप्रमाणे पाहून बिरहुव्याचा मी अनुभव करत आहे. मला कुसुन्या स्त्रीकडे पहावेस सुद्धा वाटत तुला मी महाराणी करेन." राजा म्हणाला.

"राजा, वीरसंगम बरोबर ज्या दिवशी माझे लग्न ठरविण्यात आले त्याप्रमाणे पाहून

मी त्यांना माझा पती मानले आहे. तुम्हीच सांग्या एका स्त्रीला दोन पती कसे होऊ शकतात?" चंद्रिनीने विचारले.

"तुझ्यासाठी जो व्यथित आला आहे त्याला कसाला ॥ उपदेश सांगत आहेस?" राजा म्हणाला.

चंद्रिनी देखीला समजले आपल्या निघूनगेल्या दळलो तर राजा काहीही करू शकेल तेव्हा तिने देवावर भरणे ठेवून राजाला म्हटले— "जर का देवाच्या मनात तसेच ग्हायचे असेल तर मी आपली परती तयार माझे विवाहांपूर्वी एक निघून देवाची आराधना करणे हा आभार्या वंजाचा रिवाज आहे. आजच मी आरंभ करीन.

राजाच्या आपल्यासच जे संभाषण झाले ते चंद्रिनीने आपल्या आईवडिलांना सांगितले तिने तो सर्व समाचार लिहून वीरसंगमला एक पत्र पाठवले. वीरसंगम पोरामोठ्याच्या संमतीने तेथे पोहोचला गुप्तरूपांनी त्याने चंद्रिनी देवी बरोबर लग्न केले. त्यानंतर एका घोड्यावर बसून तो निघाला.

गुप्तरूपांकडून हि बातमी राजास समजली चंद्रिनीदेवीने आपल्याला घोडा दिला त्याच्या संताप येऊन त्याने आपल्या सैनिकांना आज्ञा केली— "तुम्ही ताबडतोब

जाऊन वीर संगमला ठार मार व चंद्रिनी देवीला खेचत ये."

वीरसंगमने राजाच्या सैनिकांना पाहिले परंतु एकटे त्यांच्याबरोबर कसे काय लढणार ह्या विचाराने त्याने आपला आराध्य देव शरभावतारकाचे ध्यान केले.

तुरंत शरभसाकव भयंकर रूप धारण करीत प्रकटला आग्नेय अस्त्र सारखे आयुध वीरसंगमच्या हातात दिले व म्हटले— "तू ह्या शस्त्राने दुष्टांचा संहार कर."

वीर संगमला आपल्या हातात तलवार आलेली पहाताच अत्यंत आनंद वाटला. त्याने ते शस्त्र धारण करून सैनिकांना तोंड दिले सपासप सर्वांना लागला. ते दृष्ट्य उंचावून पहात राजा आश्चर्यचकित झाला.

तितक्यात वीरसंगमने आपली तलवार एका शिवभक्तावर उगारण्यासाठी हात वर केला परंतु त्याला समजले त्याने खाली मान घासीत त्याला नमस्कार केला. ते राजाने पाहिले. त्याने शंकरभक्ताचा नेप घेतला व तो खाली उतरून आला. वीरसंगमच्या

जवळ गेला. तेव्हा वीरसंगम शिवभक्त समजून नमस्कार करण्यासाठी खाली बाकला तेव्हा राजाने आपल्या तलवारीने त्याच्यावर वार केला. तेव्हा ती तलवार फुलांची माळ बनून त्याच्या गळ्यात पडली.

त्याचवेळी शंकर भगवान वृषभवाहनावर बसलेले प्रत्यक्ष झाले. त्यांनी वीरसंगमला वर मागण्याची अनुमती दिली. तेव्हा वीरसंगमने निवेदन केले की. आपली परती व बरवधू पक्षाक्षीस सर्वांना मुक्ति प्रदान करावी.

"काय तुझ्यावर अपकार करण्याचा प्रयत्न करणाऱ्या पापी राजाला सुद्धा मुक्ति प्रदान करण्यास सांभत आहेस का?"

"भगवान महादेवा, ह्या राजाने शंकर चिन्ह धारण करून आपल्या कोळ्यांनी तुला पाहीले आहे. आता त्याच्यात पाप कुठे राहीले आहे?" वीरसंगम म्हणाला.

त्यावर शंकर प्रसन्न झाले आणि सर्वांना आपल्या बरोबर कैलाशाला घेऊन गेले.

(समाप्त)

कामाला बाघ

एका जमीनदाराकडे भोजासिंह नावाचा एक माळी होता. म्हातारांपैकी त्याचा कामातील जोर मुळा ममी झाला. त्यामुळे काम सोडून देऊन परी विवाहा येण्याचा त्याने विचार केला. व ती गोष्ट त्याने आपल्या मातकाला मोलून दाखविली. जमीनदाराने त्याला म्हटले-“ऐक हे पत्ता, तुझ्या जागी मला एखाद्या माणसास भाव की, जो कामाचा जगमगणार नाही.”

ती गोष्ट समजताच गावतील तीन माणसे जमीनदाराच्या परी भोकरी मातण्यात आली. त्यावेळी भोजासिंह भोसरीवर मातकादरोबर काही गण्यागोष्टी करीत होता. भोजासिंह त्या तिघांना उद्देवून म्हणाला-“भरे, तुमच्या पैकी कोणोतरी माऊन त्या परमात्म्या ती मोठा उचलून बाहेर नेऊन टाका.” त्यातील दोघे रडत पाऊन झटक्यात म्हणाले-“बावरे! एवढा मोठा दबाव! तो उचलायला केवढे कष्ट पडतील. माझ्याला नाही घुवा हजकला जाणार.” असे म्हणत ते दोघे तेथून निघून गेले.

तिघरा माणूस म्हणाला-“हा दग उचलून मी त्या माझ्या घरातील कोपण्यात नेऊन टाकतो. मागण एक कुचळ तेवढी घा. असे म्हणून त्याने दगडाकडे निरखून पाहिले. व म्हटले वरे म्हटले तर हा दगड वेढे दारात मला व कोणी माझून टाकला कावा? असे म्हणत त्याने तो मापण्या पायाने दगडाकडे गेला.

तो दगड पाय एक कुटभर लांब फेकला गेला. वरे तो दगड नव्हताच परंतु गवत एक मोठ्या पोत्यात भरून त्या पोत्याचा बाहेरून दगडासारखे विसावे असे मातीने पलेले होते. त्यामुळे तो दगडासारखाच दिसत होता.

त्यानंतर भोजासिंहाने मातकाला म्हटले-“मातक, ह्या व्यक्तिकडे येवूनतीने काम करून कष्ट करण्याचे गुण व फळना आहे हाच माझी मतभवायोग्य आहे. आपण झाला ठेवावे.” झालंतर मातकाने त्याला मातकाच्या बागेवर निघूनक केले.

अवकलेचा समुदा

शंकरदास माणूस काही कामा-गाडी शेजारभावी गेला. काम संपवून परत रात्र उलटली. रस्त्याच्या कडेकडेने चुबून त्याचा पाय घसरला तो एका दलदलीच्या उबक्यात पडला. त्याने बाहेर येण्यासाठी खूप प्रयत्न केला परंतु वर न येता पाय जास्तच जात चपल गेला. शेवटी बाहेर पडण्याची आशा सोडून तो न हलता रात्रभर तेथेच बसक्यात बसून राहीला.

पहाट होताना त्याला अधुक प्रकाशात देवासारखा एकजण त्या वाजून येत असलेला दिसला. तो माणूस आपल्याला भूत समजून पळून जाऊ नये ह्याकारणाने त्याने जोर-जोंगन त्याला हांका मारल्या. जेव्हा तो त्याच्यावरच आला. तेव्हा शंकरदासने आपल्याला हात देऊन बाहेर काढण्याची विनंती केली.

त्या आगंतुकाने मोठ्या मृष्किलीने शंकरदासच्या भारी वजनाच्या वेड्याला बाहेर खेचून काढले वरे परंतु खेचता खेचता त्याचाच पाय घसरला व तो त्या डबक्यात पडला. ते पाहून शंकरदासला भारी दुःख झाले. त्याने पुन्हा त्याला हात देऊन बाहेर खेचून काढला.

त्या भागात बऱ्याच दूरपर्यंत कोठेही पाणी नव्हते. त्यामुळे दोघे तसेच जिजलाच्या कपड्याने गावाकडे निघाले. गण्यागोष्टी करताना शंकरदासला समजले की, त्या व्यक्तिके नांव शेखर आहे आणि तो कोणत्यातरी दूरच्या गावातून आला आहे.

“माझ्या गावात तुझे काय काम आहे?” शंकरदासने विचारले.

“मी शंकरदास नावाच्या एका प्रतिष्ठीत माणसाला भेटायचास जात आहे.” शेखर म्हणाला.

उत्तर ऐकताच शंकरदासला आश्चर्य वाटले त्याने त्याला विचारले—“तुम्हाला त्याच्याकडे असे काय काम आहे?”

“हे तुम्हाला मी सांगणार नाही.” असे म्हणत शेखरने आपल्या अंगाला लागलेला चिखत काही उपाय असल्यास सांगितला. नंतर मला शंकरदासच्या घराचा पत्ता द्या म्हटले.

पण शंकरदास गप्प राहला.

ते जेव्हा गावात पोहोचले, तेव्हा गावातील माणसे त्याच्या कपड्यांकडे विचित्र नजरेने पाहू लागले. त्याचवेळी त्याच्या ओळखीचा एक सावकार गुलाबचंद त्यांना सामोरा आला. त्यांनी त्यांना आपादमस्तक

न्याहाळून पाहिले व विचारले—“जहो, ही काय मानगड आहे?”

शंकरदास शेखरकडे बोट करीत म्हणाला—“मी शेजार गावातून परत येत होतो. तेव्हा विचारा सेताकडेच्या पायवाटेने येत असता जवळच्या डब्यात पाय बसून पडला. त्याला चिखलातून बाहेर काढण्याच्या प्रयत्नात मी पण पाय पडलो.” असे म्हणत स्वतःचीच हसू लागले.

त्यावर सावकार गुलाबचंद मुडा हसत निघून गेले.

ह्यानंतर ते गावातील गरबी पार गेले नाहीत तोच एक म्हातारा समोरून येताना दिसला. त्याने मुडा शंकरदासला ठसेव विचारले जे गुलाबचंदने विचारले होते.

शंकरदास हळूच हसत त्यांना म्हणाला—“बाजीबा, मी रात्री शेजारगावातून परत येत होतो. सेताच्या काठाकठांने चालताना एका ठिकाणी पाय बसून चिखलात पडलो परंतु नैसर्गिक वेळी येऊन त्या सद्गृहस्थाने मला वाचविले.”

नंतर ते दोघे घाईघाईने दुसरे गावाने वळण पार करून आऊ लागले. तेव्हा त्यात पुन्हा एका माणसाने त्यांना हटकले व घडलेली गोष्ट विचारली.

तेव्हा ते म्हणाले—“जहो काय मांभू मी सकाळी गावात परत येत असताना कोण्या विचारा बाजीवानाची गाडी चिखलात रुतली. मी व ह्या गृहस्थानी मदत करून ती बाहेर काढली त्यामुळे आमच्या कपड्यांची अशी अवस्था झाली.” शंकरदास म्हणाले.

शेखरला त्या माणसाचे बोलणे विचित्र वाटले त्याने शंकरदासला विचारले—“महाशय, मला एक संका येते. माझ्या मनावे समाधान करण्याची आपण कुत्र करा. प्रत्येकाला असे वेगवेगळे उत्तर का दिले? ह्या पाठीमागचा आपला काय हेतू मी जाणू शकतो का?”

जेव्हा ते शंकरदासकडे काम आहे हे मला सांगत नाहीत. तेव्हा तुम्हाला हे हसतील ना?”

तुझ्या प्रस्नाचे मी उत्तर काय म्हणून देऊ!” शंकरदासने सडेतोड उत्तर देत म्हटले.

“तुम्ही माझ्या संकाचे निरसन करा मगच मी गावात यायचे कारण ते तुम्हाला सांगेन.” शेखर म्हणाला.

शंकरदासने स्विकृती सूचक मान हलविली आणि म्हटले—“ह्या गावात जास्त प्रसिद्धा मान मराठेव असणाऱ्यांतील मी एक व्यक्ति आहे. तसे असतांना पलकली-मवे अडकल्यामुळे रात्रभर थंडीत मला रहावे लागले हि गोष्ट जर चारघीचा जणळ उघडी झाली, तर माझा किती अपमान होईल. बर तोंड वाचून लोक तुम्हाला हे हसतील ना?”

"अहो, तुम्ही असे काय म्हणता आहात." काय सांगता येते कोणावर काय नेमके संकट येईल." शंकर म्हणाला.

हा प्रश्न ऐकताच त्यांना धडधडून हसू येऊ लागले. ते हळूच म्हणाले-"एक, तो तो जो म्हातारा होता. त्याला ह्या गोष्टीबद्दल काही तारतम्य नाही. त्याला कोणी कोणत्या नदोंत कां बुडून मरो आपल्याला काय त्याच्याशी कर्तव्य? त्याला जर खरो घडलेली गोष्ट सांगितली तर त्याने माझा काही फायदा किंवा नुकसान होणार नाही. इतर लोकांना मी त्याच्या त्याच्या मनस्थिती प्रमाणे उत्तरे दिली.

"ओहो, म्हणजे एकाचा छोट्या छोट्या गोष्टी सुडा तुम्ही दुषारीने येता." शेखरने आश्चर्य प्रकट करीत विचारले.

शंकरदास थोडावेळ गप्प राहिला नंतर म्हणाला-"आता तू सांगितले नाहीस की, शंकरदासकडे तुम्ही असे काय काम आहे?"

"हं मला अककल दुषारी अजिबात माहीत नाही. मला सुडा समजत नाही कोणाची

कसे बोलवे. त्या करीता मी शंकरदास यांना सल्ला विचारण्यासाठी आलो होतो. मी त्यांच्याबद्दल पुष्कळ काही ऐकलेले आहे. परंतु त्यांच्याशी माझी ओळख अजून पर्यंत नव्हती." असे म्हणत तो थोडा गप्प राहिला. नंतर न राहवून म्हणाला-"काय हो, ते शंकरदास तुम्ही तर नाहीत ना?"

"नाही, पण शंकरदास माझे एक चांगले मित्र आहेत." शंकरदास म्हणाले.

"ठिक आहे, माझे त्यांच्यापाशी काही काम नाही. कारण मी ज्या कामासाठी आलो होतो. ते पूर्ण झाले. ठिक तर मी जातो आता." असे म्हणत शंकर वळून कायला.

"अरे काका, तू हे काय म्हणतो आहेस? आता घरी ये. स्नान बगैरे करून कपडे बदलून मग जा." म्हणाले.

"नाही हो नाही, आता ह्या अवतारातच मला माझ्या गावात जायचे आहे." असे म्हणत शेखर वेगाने तेथून निघून गेला.

फार वर्षांपूर्वीची गोष्ट आहे. चीन देशात एक महावीर नावाचा योद्धा रहात होता. तो बळवान दुष्ट लोकांच्या अत्याचारांपासून निवेल लोकांना वाचविणारा असा होता.

एक दिवस तो आपली तलवार धनुष्य व पेठून घोड्यावर स्वार होऊन राजधानीला निघाला जाता जाता बरेच दिवस उलटले तो एक दिवस पुष्कळ कुठेतरी बटक लागला. अंधार पडू लागलेला होता. परंतु पोहोचण्याने ठिकाण अद्याप दृष्टिपथात येत नव्हते. त्यामुळे तो वाटेतील एका गावात गिरला व तेथेच रात्र त्याने मनाची विचार केली.

त्या गावात शिरताच सभोरच्याच एका घराचे दार त्याला उघडे दिसले व घरात उजेड सुडा दिसला. त्यामुळे महावीरने आपला घोडा त्या घरासमोर उभा केला व खाली उतरला. घोड्याला स्वतः बरोबर

बाळबत तो दाराच्या उंबरठ्यापाशी आला. तेथे ओसरीवर एक म्हातारी नाई बरक्यावर सुत काढत होती. ती बोव्यांच्या टापांचा आवाज ऐकून बाहेर आली तिने महावीरला पहात विचारले-"तू कोण आहेस बाबा?"

"वाई, मी रस्ता चुकलो आहे. आज रात्री पुरता आश्रय दिलात तर फार बरे होईल." तो म्हणाला.

"मुळा, तुला रहा किंवा नको हे सांगणे काही माझ्या हातात नाही." ती वाई काकुळतीने म्हणावी.

"काय ह्या घरात कोणी पुरुष नाही की? तुम्ही येथे ह्या घरात एकट्या रहाता कां?" त्याने विचारले.

"बाळा, मी विधवा आहे. माझा एकुलता एक मुलगा नेहमी कामाच्या निमित्ताने बाहेर गावीच असतो." म्हातारी म्हणाली.

ते ऐकताच त्याचा राग अनावर झाला. तो म्हणाला—“काय आहे हा? अत्याचार आहे. सांग ती आई कुठे आहे. जगेचच तिच्यापासून तुला पोचलोक मिळवून देतो.”

एका अनाथ म्हातार्या आईला संकटातून सोडविण्याची चांगली संधी आपल्याला मिळाली. त्याने एका दगडाला आपल्या बोटांसारखा बांधले. म्हातार्याने तलवार घेऊन ताठ उभा राहिला.

“मुला, संकटात विनाकारण पडू नकोस. हे काम तुला होणे आहे. तुला माझ्या सुनेविषयी काही माहिती नाही. ती कामाला बिनकाभी आहे. परंतु ती रोज जंगलात कोणतीही वस्तू न बापरता प्राण्यांना सहसासहजी मारून घेऊन येते. ते विकून जो काय पैसा मिळतो. त्यावर आम्ही आमचे गोटणाणी भागवतो. म्हणून तर मी तिला दुखी करायला सूप पाववते.” म्हातार्याने सर्व खोटेच सांगत म्हटले.

म्हातार्याने तिचे गुण वर्णन केले ते ऐकल्याबरोबर महावीरने तलवार म्यानंत अडकवून टाकली.

“मी माझे सारे आयुष्य दुष्टांपासून अनाथांना वाचविण्याकरीता घालवतो आहे. तू म्हणतेस की तुझे आयुष्य मुनेवरच

अवलंबून आहे. त्यामुळे मी तिला मारणार नाही. परंतु तिला कायमची वाढवण राहिल मसे काहीतरी करतो.” महावीरने फुधारवया मारीत म्हटले.

बोड्या वेळातच तिची सुन पाठमोरी येऊन उभो राहली. तीने आपल्या पाठीवर बाहून आणलेला एक दाब अंगणात आणून टाकला आणि हांका मारीत म्हटले—“अग ए म्हातारे, दिवा दाबवून झाला घेऊन आ.

म्हातारी दिवा घेऊन आली. त्या दिव्याच्या पातून धावून येली. महावीरचे हृदय ते पातून धडधडायला लागले.

“हा घोडा कुठून आला?” सुनेने विचारले.

महावीर पुढे आला व म्हणाला—“अहो ती भोडा माझा आहे. मी राजधानीला जाता जाता वाट चुकलो व तुमच्या वावात पोहोचला पोहोचला काळोस झाला. हे आपल्या घराचे दार उघडे दिसले म्हणून विचारण्यास शिरलो की आजची रात्र काढण्यापुरती जागा मिळेल का?”

“छान, म्हणजे तुम्ही पाहुणे म्हणून आलात तरी माझ्या सासूने तुम्हाला अजून बाहेरच उभे करून ठेवले का? दादा, हिच्या अहाजीपणाला माफ करा. आज ह्या वाघाला मारून आणताना उशिर झाला.

मला फार वाईट वाटते की, तुमचे भगव्य नीट करता आले नाही.” सुन म्हणाली.

“तुम्ही असे काय म्हणता...” महावीर म्हणाला त्याला वाटले. हिला शिष्टाचारा-विषयी काही माहिती नसावी. तिने काही वेळाने त्या वाघाच्या भासाचे स्वादिष्ट जेवण बनवून त्याला वाढले व विनम्र होत म्हणाली. बहुदा तुम्हाला जेवण आवडले मसेल वाईट वाटून नका.”

“अरे वा, तुम्ही असे काय म्हणता जेवण तर इतके मस्त झाले होते की सांगता सोय नाही.” महावीर म्हणाला.

जेवण झाल्यावर महावीर तिच्या सुनेला म्हणाला—“हे नव, ताई, तू एकही हुषार व

सामर्थ्यावान असून मुद्दा मोठ्या बद्दल आदर व प्रेम भाव ठेवत नाहीत ह्याचे काय कारण आहे ?”

हा प्रश्न ऐकताच ती एकदम भडकली व जोरात आवाज काढत म्हणाली—“काय म्हणाऱ्यास ? ह्या म्हातऱ्या खेरीडीने तुझे कान तेवढ्यात फुंकलेले दिसताहेत ?”

“तु अशी चाई गर्दीला येऊ नकोस त्या म्हातारीने मला तुझ्या बद्दल काही एक सांगितले नाही. तरी मला वाटले की, तू एवढी बुद्धिमान व शक्तिशाली असून तुझ्या सामु बरोबर वागायचे तसे वागत नाहीस म्हणून तर मी तुला विचारले.”

ह्यानंतर त्या सुनेने एका हातात दिवा धरला व दुसऱ्या हाताने महावीरची बाही हातात पकडली व त्याला अंगणात घेऊन आली व त्याला म्हणाली—“हां, इथे बस राहा ! तुला एक गोष्ट सांगायची आहे.

ती एका छडकावर आडवी खाली वांकली आपल्या बोटाने ती उकरीत म्हणाली—“एक, एक दिवस असे झाले. दुसऱ्या दिवशी

तसे झाले आणि तिसऱ्या दिवशी पण तसेच. तेव्हा आता तू सांग दोष भावा का म्हातारीचा ? तेवढ्यात सुनेने छडकावर तीन रेधा खोदल्या त्या खूपच खोमबर होत्या.

त्या पहाताच महावीरचे काळीज हळकले तो म्हणाला—“ह्यात शंका कोणती उरली, ताई, तिन्ही वेळा दोष तुझ्या सामुचाच आहे.

“बस, मला तर हेच पाहिजे होते.” असे म्हणत सुन ताडकून उठून उभी राहली व महावीरच्या झोपण्यासाठी तीने झोप्यात एक छड घातली. नंतर तेव्हा ती जोराने निघून गेली व अंधरणावर आडवी माली. हि वस्तुस्थिती पाहिल्यावर महावीरच्या मनातून अनर्थ लोकांवर दयाभाव दाखविण्याची भावना आली. त्या दिवशी तो कसाबसाच म्हातारीच्या नावचीतून मुदला होता. म्हणून त्याने देवाचे शंभारवा आभार मानले आणि सकाळ होताच थोड्यावर स्वार होऊन तेथून निघून गेला.

बाबळट

पुर्वोच्या काळी एका गावान तिचे एकव रहात होते. त्याच्यापैकी तिसरा अर्धवट होता. बडेल वारल्यानंतर मोठ्या दोषा भावांनी बडोळांची सर्व द्रष्टे वाटून घेतली व तिसऱ्याला एक बैल व पेटीत कपडे फक्त दिले.

एक दिवस दोघे मोठे भाऊ बाजारात निघाले. तिसऱ्याला वाटले, आपल्याला मुद्दा बाजारात जावयास हवे. तो बैलाला घेऊन निघाला.

तो वेढा एका रानामाळातून होता तेव्हा तेथील एक बाळके हवेने जोरात हलले त्यातून किरंकिरं बाला. त्याच क्षणी बाबळट पहात त्याने विचारले—“काय तुम्हाला बैल विकत घ्यायचा आहे का ? ह्याची किंमत बीस रुपये आहे. पाहिजे तर विकत घ्या. नाही तर सोडून घा बस !”

पुन्हा माळातून किरं किरं आवाज बाहेर पडला—“ओहो, बैलाची किंमत चुकती करव्याकरीता थोडा वेळ हवा आहे ? ठिक आहे उद्या घा ! तुमचे पैसे कुठे पळून जातात.” असे म्हणत बाजारात घेऊन असलेल्या बैलाला त्याने त्या मुकलेल्या झाडाला बांधले व आनंदाने घरी परत आला. “एवढ्या, तुम्हा बैल कुठे तो दिसत नाही ? कुठे आहे ?” मोठ्या दोघा भावांनी विचारले. “बीस रुपयांना विकून टाकला.” बाबळटाने उत्तर दिले.

मोठ्या भावांना आश्चर्य वाटले ते म्हणाले—“मग पैसे कुठे आहेत ?”

“उद्या पर्यंत सबड धिली आहे.” त्यावर दोघे भाऊ त्याला खूप रागावले.

दुसऱ्या दिवशी सकाळीच बाबळट घरातून बाहेर पडला व झाडापाशी येऊन पोहोचला. ते झाड किरं किरं आवाज करीत हालत

होते. परंतु साहजिक बांधलेला बेल कुठे
विस्तार नव्हता.

वेड्याने त्या साहजिक विचारले—“तू मला
दिलेल्या वचनानुसार पैसा दे.” साहजिकून
किरं किरं असा जोरात आवाज होऊ लागला.

“अरे बाणजी सधरा पाहिले? तू एक दिवस
सांगितलेस मी तुला एक दिवस दिला.
वर आणखी एक दिवस मी पावतो
संजाल ठेव. उद्या माझे पैसे दिले नाहीस
काही तुझे ठिक नाही!” तो म्हणाला.

“काय रे पैसे घेऊन मालास का?”
परी येताच भावांनी विचारले.

“नाही, पण उद्या नक्की आणतो.”
वेडा म्हणाला.

“अरे मुर्खा, हे तरी सांग तू कोणाला
आपला बेल विकलास?” भावांनी विचारले.

“त्या रानात एक वाळके आज आहे ना!
त्याला!” अटक्यात वाळकटाने उत्तर दिले.

“मूर्ख कुठला!” बाऊ म्हणाला.

वाळकट तिसऱ्या दिवशी सकाळीच
उठला व खांद्यावर आपली कुन्हाड घेतली व
तो रानात त्या साहजिकी मंडळ पोहोचला.

त्याने साहजिक विचारले—“अरे माझे
पैसे देतोस ना! रोज पैसे द्यायला
टाळतोस. मला माझ्या भावांच्या शिष्या
लागतात. साहजिकून पुन्हा किरं किरं
असा आवाज आला.

“हा काजीरूपणा आज बाजजार नाही!
मी आज एकजण सुद्धा बाजजार नाही.
तू ताबडतोब माझे पैसे दिले नाहीस तर
आज साहजिकून कुन्हाडीने तुझे तुकडे तुकडे
करून टाकीन! समजले.” वेड्याने साहजिक
भयकावणीच्या सुरात म्हटले.

त्यावर पुन्हा साहजिक किरं किरं असा
आवाज आला. वेड्याच्या अंगाचा भडका
उडाला संतापाने त्याने आपली कुन्हाड
साहजिक मारली. प्रथमच वाळून हुकके
फुलके बनलेले तो आघात होताच काडकन
तुटून आली जमिनीवर कोसळले.

त्या साहजिकी पोळीत चोरांनी आपली
संपत्ती लपवून ठेवण्यासाठी उपयोग केलेला

होता. साहजिकी तुटून पडता अशीच
सर्वत्र विखुरले गेले. बोटे फार सोने
वेड्याने आपल्या खिशात भरून घेतले
आनंदाने घराकडे धूम ठोकली.

“अरे, हे सोने तुला कुठे मिळाले रे?”
मोठ्या भावांनी घाबरेन विचारले.

“मी साहजिकून कुन्हाड मारली तर
साहजिकी मला सोने दिले! साहजिकी
डोळीतून मी सोने आहे. मी थोडेसेच घेऊन
आलो.” वेड्याने उरसाहाने सांगितले.

पहाटेच भावांनी वाळकटाला घरोघर
घेतले व त्या साहजिकील सारे सोने घेऊन
परी निघाले. त्यांनी साहजिकी
ममजावून सांगितले—“कोणजवळ ही गोष्ट
बोळू नकोस.”

“मी कोणताही सांगणार नाही.”
वाळकटाने निदवासाने म्हटले.

“ते सर्व थोडे चालून गेले असतील
नसतील तोच गावचा पुजारी सामोरा
आला. त्यांनी वाळकटाने विचारले—
“अरे तुम्ही लोक इकडे कुठे आणिते.
पोत्यांमधून काय भरून घेऊन निघालात?”

“थोडी वाळू आहे.” भावांनी उत्तर
देत म्हटले. पण वाळकट अटक्यात मने
बोलला—“पहा, पहा, पुजान्याला सुद्धा
खोटे सांगता? भटकी, ह्यात सारे सोने
आहे. पाहिले तर पहा असे म्हणत त्याने

सपटून दाखवले. सोने पहाताच त्याने
मुकाट होत मुठी सोने काढून घेतले.

वाळकटाला अतिशय संताप आला त्याने
त्याला रागावत म्हटले—“अरे, हे काय?”
असे म्हणत त्याने आपली कुन्हाड त्या
पुजान्याच्या डोक्यात हाणली पुजारी खाली
कोसळला व मरण पावला.

“अरे मुर्खा, तू हे काय केलेस? तू
स्वतःला आम्हालाही तोंडघशी पाडलेस.”
असे म्हणत अटक्यात दोघां भावांनी रानाच्या
कडेला जाऊन एक पहा अशीच लपवून
त्या पुजान्याला त्यात पुरून टाकले.

परंतु मोठ्या भावांनी विचार केला की,
ह्यावाळकटाने हे सर्व डोळ्याने पाहिले आहे.

त्यामुळे केव्हा ना केव्हा हे रहस्य तो नक्कीच उकवकीस अणले. तेव्हा ॥ दोघे मध्यरात्री पुन्हा त्या लवड्यापाशी आले. त्यांनी त्यात पुरलेले पुजान्याचे प्रेत बाहेर काढले व अगदी लांब तेऊत आडवाटेली एक लवडा खणून त्यात पुरले की, येणाऱ्या जाणाऱ्यांना सुडा अजिबात ह्या गोष्टीची शंका येऊ नये. नंतर पहिल्या खड्यात त्यांनी एक मेलेली बकरी आणून ती पुरून टाकली.

ह्यानंतर काही दिवसानेच गावात ॥ माजली की, पुजान्याचा काही भांगपत्ता लागत नाही. वेड्याने सुडा ऐकले की, सर्वजण पुजान्यासंबंधी चर्चा करीत आहेत. त्यावर वेड्याने लोकांना एकत्र करीत सांगितले- "अहो हे काम, तुम्हांला कोणाला माहीत नाही का? मीच पुजान्याला कुऱ्हाडीने बाळग टाकले. माझ्या दोघा मोठ्या भावांनी त्याला रानात एका ठिकाणी पुरून टाकले आहे. चला मी तुम्हांला दाखवतो." असे म्हणत तो वेडा राना जेथे भावांनी पुजान्याला पुरले होते तेथे येऊन आला.

"पहा येथेच त्याला पुरले आहे." तो तेथे खणू लागला. त्यांनी गावकऱ्यांना विचारले- "काय हो, पुजान्याच्या अंगावर केस होते ना?"

"हो, हो," गांवकरी म्हणाले.

"वाडी सुडा होती ना?" वेड्याने पुन्हा विचारले

"हो?" गांवकरी म्हणाले.

"डोक्यावर दोन विंगे होती ना?" वेड्याने गरत विचारले.

गांवकरी आश्चर्यचकित होत म्हणाले- "जरे विंगे कसली?"

"मग तर माझ्या सालच्यावर विव्हात तसेल ॥ तुम्ही स्वतःच्या डोळ्यानेच पहा." असे ॥ वेड्याने मेलेल्या बकरीचे ॥ लवड्याच्या बाहेर काढून त्या सर्वांना दाखविले.

"चला ह्या वेड्याच्या नादी लागणं ठिक नाही. आपण फुकटच इतक्या ॥ आलो" असे म्हणत ते सर्व लोक त्याच्या नाद सोडून तेथून निघून गेले.

पक्षी आणि प्राणी : 'प्राणांचे' संकट

दरवर्षी जगातील ४००० लोक ॥ सापांच्या बाळण्याने मृत्युमुखी पडतात. बर्मापेथे जशा प्रकाराने मृत्यु होण्याची संख्या सर्वात जास्त आहे.

आक्टोपसची शक्ति

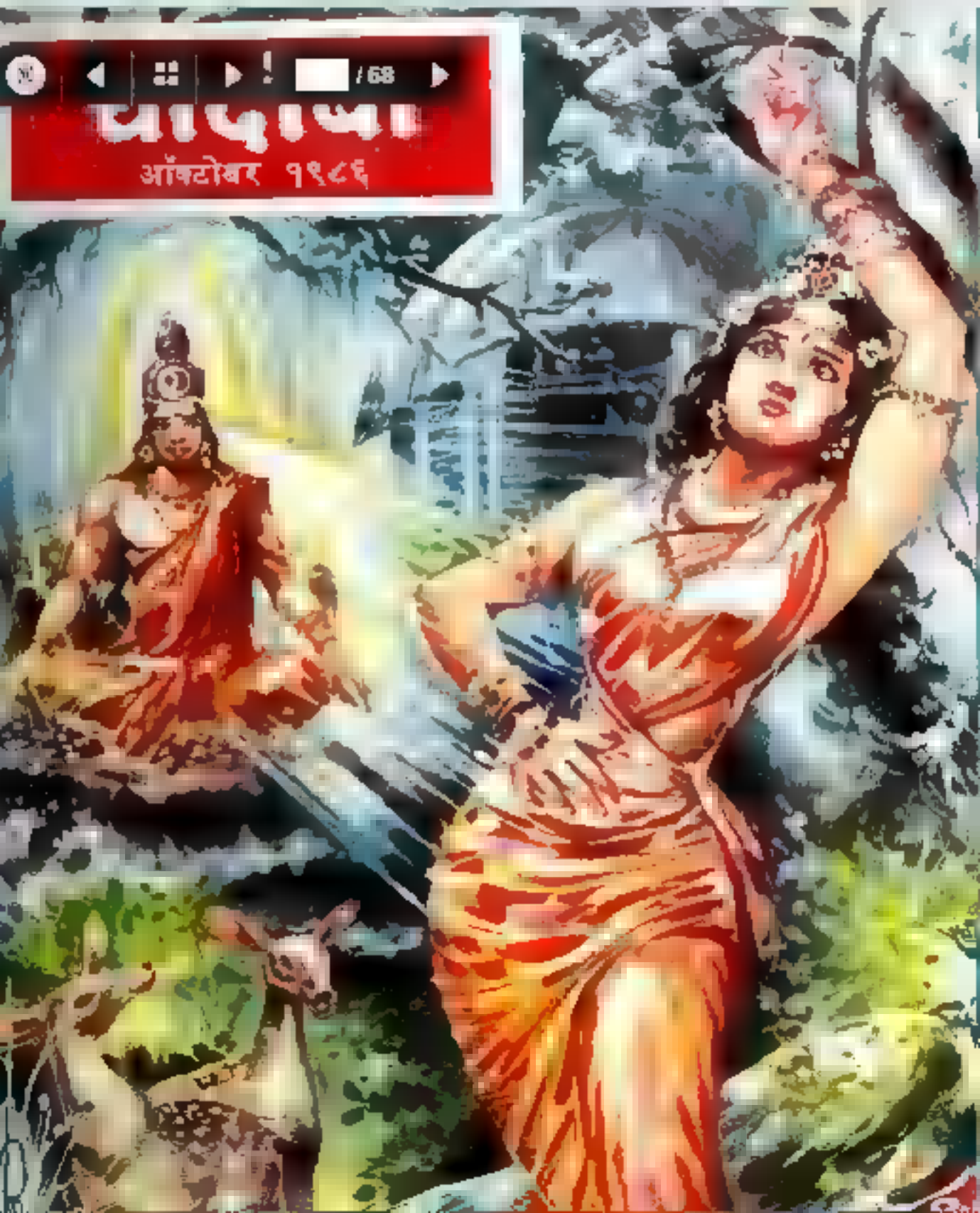
समुद्रजलचर आक्टोपस ह्याच्या शरिरामध्ये २०० चूंबके आहेत. त्यांना ३१८ किलोग्राम वजनाचे मोठे ओठून वेण्याची शक्ति असते.

मोठे हरिण

जगातील सर्वात मोठे हरिण बलास्का येथील मानले जाते. ॥ फुट आठ ॥ उंच आठवे सोळा किलोग्राम वजनाने ॥ ह्याची शिणाची लांबी ६५.५ इंच असते.

एके दिवशी ती आपल्या नवऱ्याला म्हणाली—“एका आठवड्याने सण येत आहे. तेव्हां ह्या येत्या सणात तुम्ही मला रेशमी साडी घेऊन द्या.”

बायकोने समोर ठेवलेला प्रस्ताव ऐकून तो थोडा विचारमग्न झाला व म्हणाला—“अग, सणांना काय तोडा ते येतच रहाणार तू तर पहातीसच आहेस ना! मामा किती खर्च होतो आहे.”

ते ऐकून मालाला भयंकर राग आला ती चिडून बोलली—“हो, एका भिकारणी-साडी एवढा खर्च तुम्ही करणारच.”

अनंतला ते बोलणे बिचित्र वाटले तो अकित नजरेने तिच्याकडे पहात म्हणाला—“हे काय ग, तू आजोबदल असले बमद

बोलने जाहेस.” असे म्हणत तो घरामुन रागाने बाहेर निघून गेला.

त्या दिवसापासून मालाला धातारी विषयी जास्तच इर्ष्या उत्पन्न झाली.

त्याच दिवशी रात्री मालाने जेवणाच्या-वेळी नवऱ्यास स्पष्ट बजावले—“तुम्हांला कसे ॥ नाही हो! मी दिवसभर किती दुःखी असते. तुम्हांला मी, हवी का ती भिकारीण?”

अनंतला भयंकर संताप आला तो चिडून म्हणाला—“अग तुला कितीदा सांगितले की आजीमा भिकारीण म्हणू नको तुला काय ॥ नाही का? पती म्हणून तुला सुखी ठेवणे ॥ कतंय्य आहे. ॥ मला पूर्णपणे डाळक आहे परंतु मी लहान अनाथ

असतांना त्या आजोनेच दारोदारी भिक मागून मला खाऊपिऊ घालून शिक्षण दिले. तसे ॥ मी आजीमा आजारी आहे तर अजिबात मला देऊ नको हे कसे? तिची सर्व जबाबदारी मलाच पार पाडायला पाहिजे तू मुकाट्याने गप्प बस!”

दुसऱ्या दिवशी रागाने तिने पहाटे आपल्या नवऱ्याला एक चिट्ठी लिहून त्याच्या उशी खाली ठेवली त्यात असे लिहिले होते—“मी माहेरी निघून जात आहे.” असे लिहून निघून गेली.

अचानक आलेल्या ॥ मुलीला पाहून तिच्या वडीलांनी विचारले—“अग तू एकटीच कशी आलीस? काय झाले?”

मालाने सर्व गोष्टी आपल्या वडीलांना

सांगत म्हटले—“वामा माझ्या नवऱ्याला माझ्यापेक्षा त्या भिकारीण आजोचोच जास्त काळजी ॥ मी त्या घरात सणभर मुद्धा राहू शकले नाही.

मालाचे वडील एकक्षण ते सर्व ऐकून गप्प राहिले व नंतर म्हणाले—“माळा, “तू केलेस ते एक प्रकारे छानच झाले. ज्या दिवशी त्याला बायकोची जबाबदारी समजेल तेव्हा तो येईल.”

आपल्या वडीलांचे बोलणे ऐकून तिला हार आनंद झाला. परंतु भावाने ती आप्तानंतर तीची अजिबात विचारपुस सुद्धा केली नाही ह्याचे तिला भारी दुःख झाले.

तिचे वडील कचेरीत जाताना तिला म्हणाले—“आता जे झाले ते झाले. मी

मुळे नोकरीतून काढले गेले तर आपल्या घराण्याची अड्डा घुळीला मिळेल. जसा विचार करीत माला आपल्या घरी परत आली. तेव्हा तिला पाडीमागल्या दारी कसल्या तरी आवाज आला तो घाईघाईने मागल्या दारी गेली पहाते तो काय तिचे वडील विहिरीच्या कांठावर काहीतरी कागदावर लिहून ठेऊन उशी मारण्याच्या विचारात होते. मालाने घाबतच जाऊन त्यांना मागे घेऊन.

"मुली, मी कोणासाठीही तोंड दाखविण्याच्या लायकीचा राहिलो नाही. मला म्हणू नका." तिचे वडील म्हणाले.

"अहो बाबा असे म्हणता बला पाहू आधी घरात! तिने आपल्या अधूना बांध पाहिले त्यांना म्हटले.

"बाळे वयात नोकरी जातची घामून वसलो आता मला मोठी विचंचता आहे उर्वरित आयुष्य कोणाच्या जिवावर काढू?"

"बाबा, तुम्ही वार्डेट वाटून घेऊ नका. तुमची नोकरी गेली तर त्यात एवढेस बिघडले. दादाची नोकरी तर आहे ना; एकुलता एक मुलगा म्हटले म्हणजे तुम्हांला पोसण्याची जबाबदारी त्याचीच आहे ना?"

त्याच वेळी सोलेंचे दार उघडून तिचा भाऊ वड्डेर आला व म्हणाला—"माला मी माझी काय जबाबदारी आहे ते तुला मागावून सांगेन प्रथम मला सांग तुझ्या

वडीलांचे हातपाय मजबूत असतांना प्रतिष्ठेन काम करत असतांना घेतलेली लांच तुम्हा घृणास्पद का वाटत नाही?"

"दादा, देवाची शपथ घेऊन सांगते. बाबांनी केलेल्या गोष्टी करीता माझ्या घनात द्वेष भावना नाही." माला म्हणाली.

ते ऐकताच मालाचा भाऊ अदबदूत हसू लागला म्हणाला—"घेव्या-सारख्या व्यत्यंत वार्डेट कार्यावरून तुम्हा घनात वडिलांविषयी द्वेष भावना नाही. मग अपंग अनाथ भिक मागण्या-शिवाय दुसरा पर्याय नसताना पार्वती बाजी विषयी तुझ्या मनात का? वडिलांनी कसलाही, अपराध केला तरी आपल्या वडीलांचे भरणपोषण करण्याची जबाबदारी आहे. का नाही तूझी?" ती विदून म्हणाली.

"तुला मला सांगण्याची बिलकुल आवश्यकता नाही बर पण" बघ, अनाथ असलेल्या अनेक-अनेक अडचणी कष्ट सहन करून पावेनी आजोते मोठे वरदान शिक्षण दिले व त्याला चार पैसे कमाव-

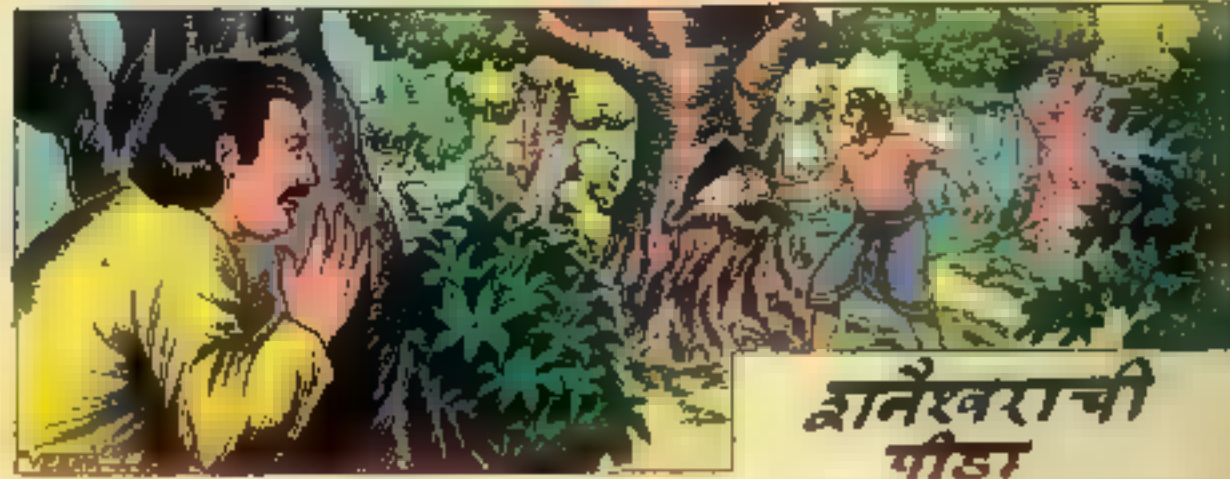
ण्याची योग्यता दिली. मग म्हातारपणात तिला सांभाळण्याची जबाबदारी काय त्याची नाही का? त्यातून वरातील तू मुन?" भावाने धोडें रागातच जाब विचारला.

आपल्या भावाला तिला प्रत्युत्तर करता आले नाही. तिने डोळ्यात पाणी आणीत म्हटले—"दादा, तू माझे चांगलेच बोल्ले उघडलेस उघा पहाटे उठूनच मी माझ्या सासरी जाईन मला ह्याच गोष्टीची फक्त भीती वाटते की, नाबांना देवघर्षने कसलीही शिक्षा होवू नये!"

ते सर्व ऐकून मालाचे वडिल स्मित हास्य करीत तिला धोपटत म्हणाले—"बाळे, तू चिंता नकोस. मी कोणा-कडूनही लांच घेतली नाही की, माझी नोकरी पग गेली नाही. तुला चांगला घडा घावा म्हणून हे सर्व कारस्थान रचले होते.

"बाबा, आपण तिघांनी रचलेल्या ह्या नाटकाने मला मात्र आध्यात्मिक गवबुद्धी व चांगला वार्डेट विचार करण्याची प्रेरणा प्राप्त झाली." असे म्हणत ती निघून गेली.

ज्ञानेश्वराची पीडा

कनकदास नावाच्या एका गृहस्थाच्या काही कामानिमित्ताने शेजार गावच्या आपल्या नातेवाईकाकडे जायचे होते. पायवाट जंगलातून जाणारी होती. नातेवाईकांना भेटून तो परतमार्गे येत असतांना त्याला एक माणूस झाडापाठीमागे लपताना दिसला.

त्याला लपून बसलेले पाहून कनकदासला छात्री वाटू लागली की, तो एक चोर असावा. तो विचार येताना जवळच्या झाडापाठीमागे लपून तो त्याच्या हालचाली निरखून पाहू लागला. त्याच्या हातात टोपली होती ती जवळच्या एका मोठ्या वृक्षाच्या बुंध्यापाशी गेला व तेथील डोळीत त्याने ती टोपली ठेवली व निघून गेला.

ते सर्व दृश्य पहातच त्याची छात्री पडली की तो नक्कीच चोर आहे. त्या डोळीतील टोपली हस्तगत करण्याच्या उद्देशाने तो

वाईचाईने हांगा डोळीत तेथे जाऊ लागला. तेवढ्यात गावातील एक नावाचा बाणी त्याला समोरले येत असताना दिसला.

कनकदास रागारागाने त्याच्याकडे पहात ससाच उभा राहिला. शंकरदास त्याच्या जवळ आला. तितक्यात तिसऱ्याच एका माणसाने येऊन तो टोपली काढून घेतली व तेथून तो पसार झाला.

ते सर्व पाहून कनकदासाने दिग्भ्रम शोधला. शंकरदासला म्हटले—“शंकरदास, स्वरा चोर अन्हा ती टोपली तेथे ठेवत होता तेव्हाच मी त्याला पाहिले. तो आपल्या डोळ्यात धुकु झोकून ती पळवून घेऊन जाण्याच्या विचारात होता. तितक्यात मी सनीसारखा दल म्हणून समोर आलोस.

कनकदासचे बोलणे ऐकताच तो कावरस-बावरा चेहरा करीत म्हणाला—“त्या

चोराला ती टोपली डोळीत लपवून ठेवत असताना मी दूरवरूनच पाहिले. ती पळवून नेण्याच्या विचारानेच मी त्या झाडाशी आले तर मूच साध्यासमोर सनीसारखा उभा राहिलास. ज्या चोराने ते घन पटवून नेले. त्याला भ्राम्यदेवीची कृपाच झाली म्हणावयाची आपणमात्र एकमेकांना सनी-स्वरासारखे सामोरे आलो.

ते दोघे प्रत्येकाचे एकमेकांशी बोलत होते. तितक्यात ब्रह्मचर्या जमिनदाराचे दोन नोकर त्या डोळीतून टोपली नोकर नेणाऱ्या माणसाला पकटे मारत तेथूनच घेऊन येताना दिसले.

त्या दोन्ही नोकरांना कनकदास शंकरदास पूर्वीपासूनच होते.

कनकदासाने भोळेरणाचा भाव आणि उगाचच त्यांना विचारले—“अरे हा माणूस कोण आहे? त्याला कां बंधून आणले?”

“हा ब्रह्मचर्या जमिनदाराच्या परी चोरी करून दागदागिने व पैसाजडका चोरून पळवून गेला. आता चांगल्या मुद्दामालासह आमच्या ताबडीत आला आहे. तरी तो स्वतःला निर्दोष समजतो आहे.” नोकर म्हणाले.

शंकरदास काही बोलणार तितक्यात तो पकडला गेलेल्या माणूस वीके बडवून घेऊन कळवळत म्हणाला—“मालक, माझ्या बोलण्यावर विश्वास ठेवा. मी दूरच्या झाडावर बसून फांदी तोडीत होतो. तेव्हा मी पाहिले कोणी एक माणूस एक टोपली

ह्या होलीत आणून लपवून ठेऊन पळून जात आहे. मी लोभाने तसे गेलो व ती टोली उचलून पळून निघालो व तुमच्या हाती सांपडलो. माझ्या म्हणण्यावर विस्मय करा. मी शपथ घेतो, मी बोर नाही!"

ते ऐकताच एका नोकगथा राग अनावर झाला तो त्याला दरधाबोत म्हणाला—"अरे जोराच्या पोरा मुकाट तोंड बंद कर. मुढ्या पोलण्यावरून तर हाटच कळते की, तू म्हण्यो भोवत आणखी एक बोर नक्की आहे. त्याचा डायटिकाणा सांगसोस का? तुमगाची हवा त्याच्या पाठवू?"

त्यानंतर नाहलाजास्तव तो माणूस गण घेतला. ते सर्व लोक निघून गेल्यानंतर कनकदास शंकरदासाचा म्हणाला—"शंकर-
माझ्या कर्मात शनि नाहीस, तर भाग्य वेवता आहेस!"

ह्यावर शंकरदास मंद स्मित करत म्हणाले—"आपण दोघे काही क्षणापूर्वी एक दुसऱ्याचे शनी बनलो होतो. त्यामुळेच चोर ह्यात पकडले व जाता सुटलो. आता

तर माझ्या मनात पक्काच विश्वास बसला आहे की कोणोतरी विचित्र प्रकाराने तरी जतनवर आपल्या माणसावर उपकारच करतो आहे.

मला तर त्या अनुभव नाही को त्यात नक्कीच खरेपणा आहे का नाही. परंतु ही गोष्ट खरी आहे की स्वप्ना चोराळा ते घनाचे घोडावे त्या होलीत ठेवतांना आपण तिघांनीही पाहिले होते झाडाची फांदी कापायला जो माणूस वर चढला होता. त्याने नुकून जर आपल्या दोघांना पाहिले असते तर तो नक्कीच शनी बनून आपल्या मानगुडीस बसला असता."

दास आपला विचार त्याला सांगत म्हणाला.

"कसा का होईना जोरी केलेला स्वप्ना चोराळा प्राप्त झाला नसला तरी तो एक प्रकारे नशिवावानच म्हटला पाहिजे. कारण जे मुमगाची हवा त्याच्यापासून तरी वाचता ना!" शंकरदासने म्हटले.

ह्या नंतर ते दोघे निघास्त मनाने गण्या छाटीत गावाकडे निघाले.

अग्नि द्वीप

[४]

[मानरिकांनी चित्रपेचना निवेदन केले बापल्या प्राण्यांना माणसांना उचलून घेऊन जात आहे. चित्रसेन उग्राला भेटण्यासाठी त्याच्या किल्ल्यात गेला. थ्याक्षाने त्याला सांगितले सगळी द्वीप मधली भयंकर पायसे उचलून घेतले आहेत. त्याने चित्रसेना दिने की ती माणसे मी तुला वाचविन.....पुणे]

उग्रालाने चित्रसेन त्याच्या बरोबर आलेल्या सर्व लोकांना किल्ल्याच्या बाहेर नेऊ व तेथील अमूल्य वस्तु सोने चांदी इत्यादी दाखविले. निमित्तो पासून आतापर्यंत राजासांनी ज्या ज्या विभिन्न प्रकारच्या आयुधांचा हत्यारांचा वापर केला होता. तो पाहून चित्रसेन आश्चर्य चकित झाला. त्यातूनही जास्त आश्चर्य त्याला त्या खजिन्यातील सोन्यानाण्यांच्या राशी पाहून

वाटले—"ह्या राजासांना ह्या संपत्तीचा काय बरे उपयोग?" हे सर्व त्यांना कशाळा? नंतर चित्रसेनने उग्राला विचारले—"उग्राला, तुम्हाला ह्या संपत्तीचा काय, फायदा?"

हा प्रश्न ऐकताच उग्राला खळाळून हसत म्हणाला—"भविष्यात केव्हांतरी आमची जात सम्य बनेल व त्यांना जर तुमच्या सारखा व्यापारधंदा किंवा शेतीवाडी करा-

बीची पाटली तर ह्या घनांचा नक्कीच उपयोग होईल ना! ह्याशिवाय पुढच्या अठरा वर्षांत होणाऱ्या घटनांमध्ये एक मुख्य गोष्ट मी सोळ्यासमोर ठेऊन ह्या किल्ल्यात ह्या अमूल्य वस्तु सोने नाणें ह्यांचा संग्रह केला आहे.

अठरा वर्षांचे एक मुख्य गोष्ट म्हणता आली चित्रसेनच्या मनांत एक दाट शंका आली की, ह्या पाठीमागे नक्कीच त्याचा प्रकार काही तरी हेतू काळाबेरा आहे. तेव्हा ह्या संवयी जास्त शंका प्रकट करणे बरोबर होणार नाही. त्यातून त्याला जर अजून काही वाटत असली की मी माझा अठरा वर्षांचा मुलगा त्याच्या हाती सोपवेन तर त्याला तसेच वाटू दे आपल्याला काय।

चित्रसेनने पूर्णपणे हिंडून किल्ल्याची सारी विशेषता पाहून घेतली. तेव्हापासून संध्याकाळ झाली उद्यासोने आपल्या पाहुण्यांचा मोठ्या आनंदाने फार मोठी मेजवानी दिली मेजवानी चालू असतानाच एक सेवक घाबरा तेव आला व म्हणाला—“प्रभु, जमिनी हीप मजिस्त राहणारे ज्या मर्याद पळोवर बसून करतात एका कुशीची प्रदेशावरून चालताना आपल्या पहारेकऱ्याने पाहिले व काढ्याकुट्या जाळून ह्या गोष्टीची सुचना देण्यास सांगितली आहे.

त्या सेवकाचे बोलणे ऐकून उद्यासोने आपल्या वाटले तो म्हणाला—“चित्रसेन,

आता आपल्याला येथून उत्रकरच गेले पाहिजे तुझ्या राज्यातील लोकांना उचलून घेऊन जाणारे दुष्ट मी तुला दाखवितो आपण डोळ्यात तेल घालून राहिले पाहिजे.”

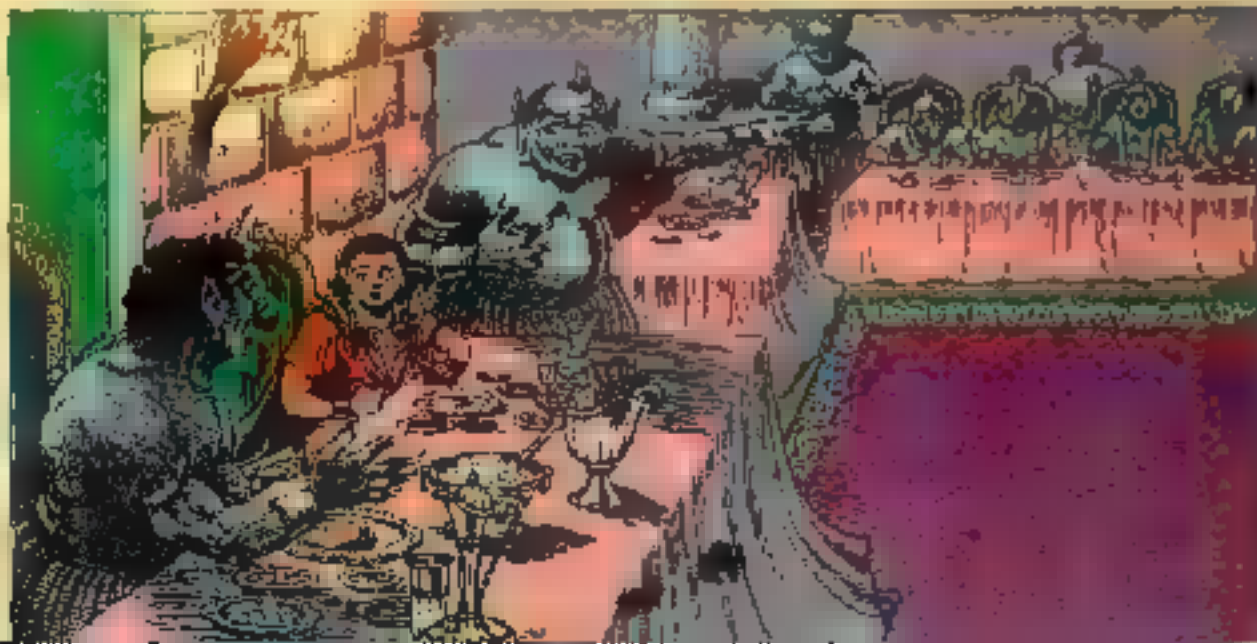
ह्यानंतर सर्वांनी मराभर आपले जेवण उरकले व उद्यासोने पाठोपाठ सारे निघाले. उद्यासोने चित्रसेन मोठे फार संन्य यरोवर पंऊन बाकी सत्याला दुसऱ्या दिवसा पाठविले.

चित्रसेन किल्ला पार करून जंगलाच्या वाटेने थोडेफारच गेले नाहीत तोच किल्ल्याच्या बाजूने पक्षांच्या पक्षांचा किच-किचाट ऐकू आला. पावरून सर्वजण

झाडाचा अडोसा करून उभे राहिले व त्यांनी किल्ल्याकडे आशली भयभीत नजर टाकली. किल्ल्याच्या दरव्या बाजूला पक्ष पसरून उडणाऱ्या काही विविध आकृत्या त्यांच्या दृष्टीस पडल्या किल्ल्याच्या रक्षणाकरीता असलेले राक्षस आपल्या मशाली उंचाऊन आरडून ओरडून त्यांना आली उतरण्यास सांगत होते.

“उद्यासो, ह्या विपुल आकृत्या हावरवून मोडणाऱ्याच वाटताहेत कुवां त्या विशालकाय तुझ्याकिल्ल्यावर उतरून किल्ल्याचा ताबा तर भिळवणार नाहीत ना?” चित्रसेनने अमनाकेने विचारले.

ह्या अगदी हीप मजल्या लोकांनी पूर्वी एकदा तसा प्रयत्न केला होता परंतु माझ्या

Restore

127

फडफडाट ■ रीत दीन पक्षी आकाशातून खाली उतरले. त्यांच्या पाठीवरून वाघांचे चामडे गुंडाळलेली चार माणसे ■ खाली उतरली.

उद्याक्षाने तत्क्षणी चित्रसेन व आपल्या साथीदारांना फाद्यांच्या माद नेले. त्या विचित्र पक्षांवर बसून आलेली माणसे जमीनीवर पालयी पडून थोडावेळ बोटो-बाजूला निरवून पाहू लागली नंतर उठून त्यांनी परस्पर एकमेकांना संकेत केला की, जाता पुढे निघण्यास हरकत नाही. त्यांच्या पाठीमागे ते ■ पण पंख ■ चालू लागले.

जरे तर त्यांना पंख असूनही पक्षी म्हणजे थोड्या वाटत नव्हते. कारण त्यांची नाके तीन फूट लांब होती. ■ जेव्हा आपले माक वर करून तोंड उघडत तेव्हा ■ सारखे नि ■ दांत दिसत होते. प्राण्यासारखी एक छोटी शेंपटी त्यांना होती. ते पक्षांसारखे पुढच्या दोन पायांवर थोडेसे वाकून चालत होते. त्यांची उंची सुमारे सात आठफुट होती. ते विचित्र आकाराचे होते.

“सरी तर ■ भीती ■ वाघांचे कातडे पांघरलेल्या माणसांपासून नाही तर ह्या पक्षांपासूनच आहे. ■ कां कोणी वेरी त्यांच्यावर इत्का करून गेला

तर ते पक्षी घाबून जाऊन लडत असतात. वेगवेगळ्या प्रकारचे आवाज काढून ते लोक त्यांना ■ देऊन हुसकावत. माझ्या सेवकां-पैकी काही लोकांना ■ पक्षांनी आपल्या चोंची व नसांनी फाडून टाकले जाहे” ■ म्हणाला.

तिकडे ■ पक्षांवरून उतरलेली भयंकर माणसे हळूहळू त्या साडाझुडूपामधून पुढे सरकू लागली. दोन्ही पक्षी आपल्या माना उंचावून त्यांच्या पाठोपाठ ■ फडाट करीत सगुची वाहून घेत चालू लागली.

“ते पहा! ■ लोक त्या बरीतील तुझ्या बसाहतीकडे निघाले आहेत. म्हणजे ह्याचा बर्ब तुझ्या प्रजेतील काही माणसे ■ नाहीशी होणार दिसते.” उद्याक्ष म्हणाला.

“मग काय आपल्याला असे मुकाटयानेच मुग मिळून पहावे लागणार.” चित्रसेनने व्याकुळ स्वराने विचारले.

“हो हो! नाहीतर आपण ■ सक्षम? त्या लोकांसमवेत ते भयंकर पक्षी बसल्यामुळे आपल्याला मध्य रहाण्या-शिवाय काही बंधनतरच नाही. ती माणसे जर एकटोच सांपडली असती तर मात्र मी माझ्या केवळ अंगठ्याने त्यांना चेचून त्यांचे चुर्ण करून टाकले असते.

तितक्यात उद्याक्ष व चित्रसेन ■ पाठीमागे दडकेले होते. त्या साडावरचे मागेरडे मुबळ विचित्र ■ काहीतरी कुचकुचले ■ कर्कश आवाज ऐकून ती वाघांचे कातडे गुंडाळलेली माणसे ■ थापे मागे वळली. तेव्हा त्यांच्या हातातील चमकते भाले अंधारात जास्तच उजळून निघाले. ते भयंकर पक्षी सुद्धा चोंच उंचावून कर्कश आवाजात त्यांना दुजोरा देत किंवाळ लागले.

“त्या लोकांना शंका आली वाटते येथे नक्कीच कोणी तरी माणसे आहेत.” ■ म्हणाला. त्यानंतर त्यांनी आपल्या सेवकांना जवळ बोलावून त्यांच्या कानात

अनुचरामी आपल्या मशाळी व लांब जगकुचीदार भाल्याच्या सहाय्याने ■ स्वार होणाऱ्या एकाला आली पाडून साखळवंदाने कैद केले होते. परंतु त्यांच्या-कडून सविस्तर माहिती मिळण्यापूर्वी तो माणूस मरण पावला आता बहुधा त्याचे साथीदार माझ्या बरोबर बदला घेण्याच्या विचारात असतील “नस, हिच एकगोष्ट आहे. परंतु माझा विश्वास आहे की, ते लोक कितल्यात उत्तरू शकणार नाहीत.” उद्याक्ष म्हणाला.

उद्याक्षाचे बोलणे संपते न संपते तोच चारी बाजूंची झाडे झुडपे हवेने जोरजोरात हळू लागली ■ दुसऱ्या क्षणी भयंकर

काहीतरी कुजबुज केली. आपले दोन भाग केले व वेगवेगळ्या दिशेने निघून गेले. दुसऱ्या अर्शी ते पक्षी बाबाबुन उघाडले. विचसेन होते त्या बाबुला बाबू लागले. त्यांच्या पाठीपाठ ते बाबाचे चामळे नेसलेले जोक मुढा पळू लागले.

विचसेनने कवरेची ठकवार खेचली. उघाडाने आपल्या हातातीत हुबेत गरामर फिरली. तो त्यांच्यावर तुटून पडला. तत्काळी ती वळून एका कोकमळ्या परंतु दुसरा पक्षी उघाड्याच्या डोक्यावरून जांघावर चढून त्याच्या डोक्यावर जोबीचा प्रहार लावला.

त्याचवेळी तेवक दोन्ही बाजूंनी नवीना करीत जाणे. ते वर्षवारी लोकांवर तुटून पडले. संघी मिळताच विचसेन पुढच्या बाबुला उडी मारून त्याने तलवारीने एका माजताचे शीम तुकडे टाकले.

झामंतर दोघांच्या वृद्ध मुक जाळे. आपल्या वृद्धांच्या बाबाकडे दुर्लक्ष करून त्या हुत्का करीतच होता. उघाड्याच्या शावडीतून निसटले आणि त्यांच्यावर लागले. त्या पक्षांच्या चोंबीच्या माराळा केवळ उघाड्याचा माही तर त्याचे बरेच सैन्य मुढा जखमी लागले. काही लोक वेदनेने विव्धूत जाळी कोसळून पडले.

विचसेनच्या तलवारीचा मार जाळून एक दुष्ट जाळी कोसळला. मंतर तो इतर लोकांकडे वळला. ते पाहून आपल्या सहाय्याने स्वतःचे करीत लोकांने विविध ठिकांना भावान काहीत ते लोकांपाठीपाठे पळून लागले. त्यांना वेढून घेण्याचा प्रयत्न विचसेन त्यांच्या बाकीच्या मनुष्यांनी केला. परंतु तेवढ्यात ते पक्षी इत म्हुनून उघोर घेऊन उभे राहिले पक्षी मुढा आपले पाव, चोंच पंजाने त्यांच्यावर हुत्का

Restore

127

करीत आपल्या माणकाप्रमाणे मागे मागे किचकिच करीत जाऊ लागले.

ते पाहून उग्राक्ष भयंकर आवाज काढीत गदा फिरवीत त्यांच्यावर तुटून पडला. त्यावेळी त्यांच्यातील बांधलेले तीन बाघ चमंघारी पक्षांच्या पाठीवर उड्यामारून वसण्याचा प्रयत्न करू लागले. त्यांच्या तोंडातून येणारा विचित्र आवाज ऐकून ते उडाले. उग्राक्षाने आपली गदा जोरजोरात फिरवली व त्या पक्षांवर फेकली. त्यांच्या त्या अटक्याने ते एकदम मागे सरकले व आपल्या बोर्चीनी त्यांनी ती गदा खाली पाडली त्या गदेच्या प्रहाराने उग्राक्ष जखमी होऊन खाली पडला. त्यांच्या जखमांमधून रक्त वाहू लागले. विचित्र त्यांच्या जखम येत त्याला म्हणाला— "उग्राक्ष, फार सोल पाव तर नाही ना लागला? मरणाची भीती वगैरे?" असे म्हणत उग्राक्ष जखमेच्या दुखापतीने विव्धुल लागला मंतर म्हणाला— "तशी मरणाची भीती नाही. परंतु आज राह दिवस तसे

जंघरुणाला सिद्धून रहावाशिवाय गत्यंतर नाही. पण सांग बाबा. माझे किती सेवक मरण पावले?"

"दोन जणांना त्या भयंकर पक्षांनी आपल्या बोर्चीने काढून टाकले. बोर्चेजण जखमांच्या वेदनेने कष्ट जाहेत." असे म्हणून त्याने आपल्या जखम येणाऱ्या राक्षसांना विचारले— "काम रे एकच शत्रूचा माणूस मेला ना?"

"होय, महाराज!" राक्षसांनी उत्तर दिले.

"छी: विजे पळपुटे कुठचे! इतके सारे राक्षस कीर असतांना तुझा त्या येणाऱ्या माणसांना आपण हाकलून लावू शकलो नाही. हि तर शरमेची गोष्ट आहे छी: छी:" काय हो आपण माणसे असे म्हणत उग्राक्ष उठून वसण्याचा प्रयत्न करू लागला. त्याला भयंकर वेदना होऊ लागल्या, तितक्यात त्याचे सेवक जखम झाले त्याला खांद्यात हात बाळून त्यांनी उठून उभे केले. (क्रमशः)

दिनकरची बुद्धी

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही. तो बाबाजवळ गेला, प्रेत खांद्यावर काढून घेतले आणि नेहमीप्रमाणे मीन होऊन समजाताच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला— "राजा, तू धम करीत आहेस ते पाहून तुला कोणी अविचेकी समजेल! परंतु एखाद्या माणूस जिहीने काही निर्णय घेतो. तो कालक्रमाने निष्फळ म्हणून संबोधला जातो. माणसे त्याची वेगळीच अवहेलना करू लागतात. त्याचे उदाहरण म्हणून तुला दिनकर नावाच्या एका बुद्धीवंताची गोष्ट सांगतो. लक्ष देऊन ऐक." असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

रामानंद नावाचा एक व्यापारी होता. त्याला दोन मुलगे होते. मोठ्याचे नाव प्रभाकर तो बुद्धीने मंद पण सुंदर होता. दुसरा दिनकर कुरूप असला तरी

मोठी मुलगी हिचे प्रभाकरावर मन वसले तिने मनानेच त्याला पती म्हणून बरले. परंतु त्याची दुसरी मुलगी सोभा हिने दिनकरची बुद्धिमत्ता न पहाता त्याच्या कुस्पतेकडे पाहून त्याला स्पष्ट नकार दिला.

दिनकरला त्याचा अत्यंत राग आला. त्याने शपथ घेतली की, सोभा पेसाही अत्यंत रुपवती मुलीशी मी लग्न करून दाखविले नाही. तर मी नावाचा दिनकर नाही.

इतानंतर रमाचे लग्न करून बरोबर घाटा-माटाने लग्न झाले व काही दिवसाने रामानंद वारले. आपल्या सासऱ्यांच्या निघनानंतर सोड्या दिवसाने रमा लग्न करून विरापायी जाऊन म्हणाली—“मावजी, तुम्ही खुप बुद्धिमान आहात! माझा मकरा लागला आहे. माझ्या वडीलीने सोभाने तुमच्याशी लग्न करण्यास नकार दिला. त्या कारणामुळे तुम्ही एखादे वेळेस माझ्यावर सुद्धा रागावला असाल. आमच्यावर जो काय अन्याय होत आहे तो दोघांनी पहायला सासरे सुद्धा जिवंत राहीले नाहीत. मला तर एकाच सोप्टीची भीती वाटते की पुढे माझ्या भविष्याचे काय होणार?” ती कळवळीने म्हणाली.

“वहिनी हे काय हो? तुमची काळजी नाहीशी होण्यासाठी मी काय करावे म्हणता?” दिनकर म्हणाला.

“तुम्ही इस्टेटाचा अर्धा वाटा ह्यांच्या नावाने लिहून द्या.” रमा म्हणाली.

“अर्धाच का हो! पूर्णच लिहून देतो मग तर झाले!” असे म्हणत दिनकरने आपल्या मावाच्या नावाने सर्व इस्टेट लिहून दिली व तो स्वतः काळ्या हाताने व्यापार पाहू लागला.

सर्व इस्टेट आपल्या मावाच्या नावाने लिहून बरोबर रमाचे मन विरापायी पडले ती विरापी उपेक्षा करू लागली. ती पाहून नोकर बाकर सुद्धा त्याच्या बरोबर वैरव्यवहार करू लागले. परंतु दिनकरला मनापासून माहीत होते की, मनुष्य स्वभावच असा असतो की, संपत्ती नाही म्हणजे कोणीही त्याकडे पाठ फिरवतो. त्यामुळे त्याने घर सोडून निघून जाण्याचा निश्चय केला व ती वाळू भावज्येचा निरोप घेण्यासाठी आला.

“साता हो! आम्हांला आधीच ओक नावे ठेवतात तुम्ही निघून गेलात तर म्हणतील आम्हीच तुम्हांला घरातून हाकलून लावले. मग आम्हीच अगु चव्हाट्यावर येईल.” रमा कळवळीने म्हणाली.

“वहिनी, मी असमर्थ दुबळा नाही. माझ्या वनितपरत्वे मी तुमच्याहून सुद्धा जास्त शीबंत होवून दाखविन आणि मगच घरात पाऊल ठेवीन. तुम्ही सर्वांना खुशाल

सांगा की, माझा वाळू घमंडी होता व पैसा कमवत नव्हता म्हणून तो रंगारंगाने घर सोडून निघून गेला.” असे म्हणत दिनकर घराबाहेर पडला.

परंतु दिनकरला समजेना कुठे जावे. तो तसाच रुपार पर्यंत वाळत राहला. दोक्यावर उन्हा टळटळीत होती अर्पंत भमा मुळे तो एका भावाकाली वीम क्षण देकला. त्याला तेथे दोन माणसे भोपलेली दिसली एक आंध्याचेसाड होते जवळच त्याला बरेच भावे लागले होते. त्याने तेथे जाऊन भावे काढले व ती माणसे होती तेथे माला त्या दोघांनी त्याला ममस्कार करीत म्हटले—“कसा रे बाबा देवासारखा घाबून आलास

घोरांनी आम्हाला मारले व लुबाडले. आमची सर्व संपत्ती घेऊन पसार झाले. आम्हांला अत्यंत भूक लागली आहे. जर तुम्यापाशी काही खाद्यला असले तर दे. आम्ही तुम्हाला उपकार जन्मभरात विसरणार नाही. आम्हांला काही खाद्यला प्यायला मिळाले नाही तर आम्ही हकूही शकणार नाही.

दिनकरने स्वतःच्या पोतराच्या सोम्यातून आमलेले आंबे त्याच्यापुढे टाकले व म्हणाले—“महाशय, आपण ही फळे खा मागाहून जी काय उरतील ती मी खाईन.

दोघांनी हावरटासारखी भराभर ती फळे साल्ती शेंकटी काहीच त्याच्यासाठी उरली नाहीत ते पाहून त्यांना अत्यंत वाईट वाटले.

ते पाहून दिनकर म्हणाला वाईट वाटून घेऊ नका. अजून पर्यंत तरी माझ्या अंगात बळ आहे. पुढे जाता जाता मी सायना काही मिळते का पाहिन.

तेव्हा त्यातील एकजण म्हणाला—“माझे नाव रत्नस्वामी आहे. मी एका सहारातील प्रसिद्ध व्यापारी आहे. हा माझा नोकर कुमुद आहे. तुला आमच्याकडून काही मदत हवी असेल तर सांग. मी यथाशक्ति करण्याचा प्रयत्न करेन.

ह्यानंतर दिनकरने रत्नस्वामींना बघलेली सर्वे हकिकत सांगितली. तेव्हा त्याचे बोलणे ऐकून त्याला अतिशय आनंद झाला. तो उत्साहाने म्हणाला—“मला काही मुसंडाळ नाही. माझ्या व्यापारात मला मदतीला कोणी नाही. त्यामुळे मी अत्यंत काळजीत आहे. मी तुला चांगला पगार देईन. माझ्या बरोबर चक.

कामधंदा नसल्याने दिनकरने त्याचे म्हणणे मान्य केले व तो त्याचा बरोबर त्याच्या गांवी गेला. तेथे कुमुदने त्याला आपल्या घरात आश्रय देऊन त्याचे म्हण फेडले व रत्नस्वामीने त्याला नोकरी देऊन.

घोडघा फार दिवसातच दिनकरने स्वतःच्या दुबारीने रत्नस्वामीच्या घंघात भरभराट घडवून आणली व त्याला अफाट पैसा मिळाला त्यामुळे खुश होऊन तो

रत्नस्वामी कडून जे काय पैसे मिळत त्यातील अर्धे कुमुदला देत असे.

कुमुदला मनोहारी नावाची एक सुस्वरूप मुलगी होती. तिने दिनकरची बुद्धिमत्ता पाहिली व ती मनापासून त्याच्यावर मोहित झाली. रत्नस्वामीला सुद्धा रजनी नावाची एक मुलगी होती. परंतु ती दिसावयास बगदी वेताची होती. तिचे मुद्धा त्याच्यावर प्रेम होते. मनोहारीला समजना की आपले त्याच्यावरील प्रेम त्याच्यापाशी कसे काय उघड करावे त्यामुळे दोघींनी एकमेकींची सहाय्यता घेण्याचे ठरवले परंतु जेव्हा एकीवरून त्याचे प्रेम आहे ते त्यांना कळले तेव्हा त्यांनी दिनकरचे त्याबाबतीत काय मत आहे हे जाणव्याचे ठरविले.

एकमेकींना म्हणाल्या—“मी अतिशय सुंदर आहे. दिनकर तर कुरूप आहे. तेव्हा माझ्यासारख्या सौंदर्यवान मुलीला तो नाकारणे शक्यच नाही. त्यातून त्याने अशी सुद्धा शपथ घेतली आहे की अत्यंत सुंदर मुलीशीच आपण विवाह करणार त्यामुळे तो नक्कीच माझ्याशी लग्न करेल.” मनोहारीने स्वतःच्या मनाची समजूत केली.

मी तर श्रीमंत दिनकर गरीब माझ्या सारख्या श्रीमंत मुलीला तो नाकार देऊ शकणारच नाही. त्यातून त्यांनी शपथ घेतली आहे की, माझ्या भावापेक्षा जास्त

संपत्ती मी कमावून दाखविन. त्या कारणा-मुळे दिनकर नक्कीच माझ्याशी लग्न करेल.

त्या दोघींना आपापल्या मनातील गोष्टी दिनकर समोर बोलून दाखवता आल्या नाहीत. त्यामुळे त्यांनी आपापल्या बडिलांना सांगितल्या त्या गोष्टी ऐकून रत्नस्वामी व कुमुद अतिशय आनंदून गेले. व त्यांनी ही गोष्ट दिनकरच्या कामावर घातली. तेव्हा ताबडतोब दिनकरने रजनीच्या बरोबर लग्न करण्याचा आपला निर्णय सांगितला.

वेचवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला—“राजा, सौंदर्यवती मनोहारीचा तिरस्कार करून श्रीमंत घरातील कुरूप रजनी हिच्याशी लग्न करण्यापाठीमागे दिनकरचा काय हेतू

असावा? केवल धन हेच सर्वात मोठे मानणे हेच नां! कारण तो आपल्या भावपेक्षा जास्त श्रीमंत बनू शकतो. परंतु त्याचा तिरस्कार करणाऱ्या शोभापेक्षा सुंदर असा मुली बरोबर लग्न करू शकला नाही. ह्या-सागळे कारण काय? या शोभाचे समाधान कारक उत्तर दिले नाहीस तर तुला परिणाम नाहीतच आहे. तुझ्या ओक्याची धंभर शकले होऊन तुझ्याच पायावर लोळ सांगतील.

तेव्हा विक्रमादित्य म्हणाला—“दिनकरने कुकूप असलेल्या रजनी बरोबर विवाह करण्याचे कारण संपत्तीला प्राधान्य देणे हे कदापी नाही. कारण ते प्रथमच स्पष्ट झालेले आहे. की तो अत्यंत इमानदार व सचरित्र आहे म्हणूनच त्याने भावला संपत्तीतील स्वतःचा हिस्सा सुद्धा देऊन टाकला व दारो-दार वणवण कामाकरीता भटकत राहला. वाटेतील रस्मस्वामी व कुमुद अशा परक्या माणसांना त्यांनी प्रचंड लायला पाहून त्यांची भूक भागवली. त्याच बरोबर रजनीच्या बरोबर लग्न करण्याच्या निश्चयाबरोबर

त्याने नैतिक मूल्ये दाखवून दिली आहेत. मनोहारी सुंदर मुलगी आहे कोणताही श्रीमंत मुलागा तिच्या रूपलावण्याकडे पाहून तिच्याशी लग्नास तयार होईल. परंतु रजनी सारख्या कुकूप मुलीची तोच प्रेम करू शकतो कारण तो फक्त धनालाच महत्त्व देतो तसा तो सुद्धा कुकूप आहे त्याने सुद्धा नकार दर्शविला तर तिला योग्य पती मिळणे अत्यंत दुर्लभ आता राहिली त्याने घेतलेली शोभा की शोभापेक्षा सुंदर मुलीची लग्न करून दाखविन. जर का त्याला त्याने म्हटल्यासारखे प्रतिष्ठेचे ज्ञान करा-वयाचे झाले तर त्याला आपला धर्ममार्गाचा त्याग केला पाहिजे. हि गोष्ट दिनकरने लपवलेली नाही. त्यामुळेच त्यांनी नीती चर्चाचा त्याग केला नाही. परंतु त्याने सात्त्विक आवेष्टात येऊन की प्रतिका केली होती त्याला फेटाळून लावले.

असा तन्हेने राजाचे मौन भंग होताच वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला आणि पुन्हा झाडाळा जाऊन लोंबकळू लागला. (कल्पित)

उपाय

सातकंठ नगरात एक मीरकमल नावाचा व्यापारी रहात होता. तो व्यापाराला निघे तेव्हा त्याची बायको जमीरा शेजार-पाजारी भोक लागत फिरत असे त्यांना काही मुलवाळ झाले नाही. त्यांना एकच विचवना असे की पैसा खर्च केल्याशिवाय आपण आपले पोट भरले पाहिजे मीरकमल काम-बंदी निमित्ताने आठवड्याचे सहा दिवस बाहेर व बुधवारी बरात राही.

एके दिवशी मीरकमलने दोन वर्षांची एक मरतुकडी बकरी रस्त्यामध्ये एका कडून बिकत घेतली व घरी आणली.

त्यामुळे जमीरा अमकी बैतागून गेली. तीन दिवसभर ओरबाडून आजुबाजुचे गवत झाडून आवार साफ करून टाकले होते.

बुधवारी जेव्हा मीरकमल घरी आला तेव्हा तिने डोळ्यात पाणी काढत म्हटले

“काय हो तुम्ही, माझा जीव व्यापला माझ्या उरावर ही बकरी आणून ठेवली नाहीत ना? तुम्हाला ज्ञान मी जगू नाही असे वाटते का? तुम्ही तिला तरी बालवून खावा नाहीतर मी माहेरी निघून जाते?”

“अग, अग एवढी धाईर्वाली काय घेतले मी बकरीचे पहातो.” मीरकमल आपल्या बायकोला समजावीत म्हणाला.

त्याच दिवशी तो आपल्या धाईर्वाली समजावाती स्मशानात गेला. तेथे बोहो-बाजूला खूप गवत उगवले होते ते उंच वाडून वाऱ्यावर डोलत होते. मीरकमलने विचार केला की, आपल्या बकरीला ह्यापेक्षा सुंदर भेजवानी दुसरी कोणती मिळणार.

तो बराभर पावले उचलत बराकडे आला व आपल्या बकरीला घेऊन स्मशानात आला. त्याच्या राखणदाराला म्हणाला—“जरे बाबा, मी तर खूप थकलो आहे.

